

Turun yliopisto
University of Turku

LAUSEEN ASPEKTIN ILMAISEMINEN SUOMEN KIELESSÄ

Tutkimus *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbillisistä
tekstilauseista käyttökonteksteissaan

Salla Nurminen

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine

Tohtoriohjelma Utuling

Työn ohjaajat:

Professori Marja-Liisa Helasvuo
Turun yliopisto

Professori Tuomas Huumo
Turun yliopisto

Esitarkastajat:

Professori Jari Sivonen
Oulun yliopisto

Professori Helle Metslang
Tarton yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Jari Sivonen
Oulun yliopisto

Kustos:

Professori Marja-Liisa Helasvuo
Turun yliopisto

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-6209-9 (Painettu/PRINT)

ISBN 978-951-29-6210-5 (Sähköinen/PDF)

ISSN 0082-6995

Painosalama Oy – Turku, 2015

Tiivistelmä

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielen tutkimus, suomen kieli

NURMINEN, SALLA: Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä.

Tutkimus *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisistä tekstilauseista käyttökonteksteissaan

Väitöskirja, 296 s.

Tohtoriohjelma Utuling

Syyskuu 2015

Tutkimuksessa tarkastellaan lauseen aspektin ilmaisemista suomen kielessä. Aspektia käsitellään merkityskategoriana, joka osoittaa lauseen kuvaaman asiointilan ajallisen keston, ja perustavanlaatuisena aspektuaalisena erontekona pidetään rajatun ja rajaamattomuuden vastakohtaisuutta. Tutkimuksessa selvitetään, millä perusteella lauseet saavat joko rajatun tai rajaamattoman aspektitulkinnan ja miten konteksti vaikuttaa tähän tulkintaan. Lauseen kontekstina käsitellään kielellistä kontekstia eli tekstiä.

Työ on aineistopohjainen tutkimus kirjoitetusta nykysuomesta, ja tarkastelun kohteena on sanomalehtiteksteistä koottu lauseaineisto. Lauseiden pääverbit ovat *olla*, *tehdä* ja *tulla*. Aineistosta on mahdollista esittää sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia huomioita. Tutkimuksen teoreettisen ja metodologisen taustan muodostavat eräiden kognitiivisen kielitieteen suuntausten kuvauskäsitteet ja -menetelmät sekä fennistinen aspektin kuvaamisen perinne.

Tutkimuksessa tarkastellaan kahta fennistiikassa esitettyä tapaa määritellä lauseen aspektimerkitys ja osoitetaan, että ne ovat toisiaan täydentäviä. Molemmat lähestymistavat huomioon ottamalla on siis mahdollista kuvata lauseen aspektimerkityksen määräytyminen täsmällisemmin kuin vain yhteen kuvaustapaan keskittymällä. Lisäksi osoitetaan, että keskeisinä aspektin ilmaisemisen keinoina pidetyt keston ja toistuvuuden adverbialit jäävät aineistossa marginaalisiksi. Ajankohdan adverbialeja puolestaan käsitellään aiemmasta tutkimuksesta poiketen rajattuina tarkastelunäkökulmina kuvattuun asiointilaan, ja ne toimivat tässä tehtävässä liittyessään aspektiltaan rajaamattomiin lauseisiin. Lisäksi tutkimus osoittaa, että aspektin ilmaisemisen kerroksellisuutta voidaan aspektin ilmaisemiseen osallistuvien lauseenjäsenten kerrostumisen ohella tarkastella lausekokonaisuuden eri semanttisten tasojen kerrostumisena.

Lausetta laajemman kontekstin vaikutusta aspektitulkintaan ei ole aiemmin tutkittu suomen kielessä. Tutkimus osoittaa, että aspektiltaan monitulkintaisten lauseiden konteksti voi selventää tulkinnan tai mahdollistaa samanaikaisesti vaihtoehtoiset tulkinnat. Lisäksi erilaisten lauseenulkoisten rajan ilmausten avulla on mahdollista osoittaa lauseen aspektin rajattomuutta siinä tapauksessa, että lause muutoin ymmärrettäisiin aspektiltaan rajaamattomaksi.

Asiasanat: aspekti, kognitiivinen kielitiede, konteksti, lause, verbit

Abstract

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of Languages and Translation Studies

Department of Finnish Language and Finno-Ugric Languages, Finnish Language

NURMINEN, SALLA: Expressing clausal aspect in Finnish: A study of clauses with the verbs *olla*, *tehdä* and *tulla* in their textual contexts

Doctoral dissertation, 296 pages

Doctoral programme Utuling

September 2015

This thesis focuses on clausal aspect in Finnish. Aspect is treated as a semantic category which expresses the duration of the situation described by a clause, and the opposition between bounded and unbounded aspect is regarded as the most significant aspectual opposition. The first aim of this study is to provide a coherent description of how aspect is expressed in Finnish. The second aim is to clarify whether context has an effect on the aspectual interpretation of a clause. In this thesis, the term context refers to the linguistic context of a clause, namely the text.

This thesis is a usage-based analysis of written contemporary Finnish, and it concentrates on clauses with the verb *olla* 'to be', *tehdä* 'to do, to make' or *tulla* 'to come, to become' as the main verb. The clauses are extracted from newspaper texts, and it is possible to present both qualitative and quantitative remarks based on the data. The theoretical and methodological background of this thesis is derived from cognitive linguistics and studies of Finnish aspect.

The focus is on two different approaches regarding how to define the bounded and unbounded aspect of clauses, and the study shows that these approaches are complementary. That is to say, the aspectual meaning of a clause is best defined with both approaches instead of only one of them. In addition, the study shows that adverbials expressing duration and iteration are rare in the data. This is in contrast to previous studies which have emphasized the role of these elements as aspectual markers. Moreover, this study also regards adverbials expressing time periods as expressions of bounded viewpoints when used in otherwise unbounded clauses. Aspect is also discussed with respect to aspectual layers. The focus is on semantic layers expressed by the clause as a whole.

The contextual approach to clausal aspect is new in Finnish linguistics. This study shows that the textual context may clarify the interpretation of an ambiguous clause or enable multiple interpretations simultaneously. In addition, it is shown that certain expressions can be regarded as elements acting as bounds outside a clause. These elements may indicate the bounded aspect of clauses that individually would be understood as unbounded.

Keywords: aspect, cognitive linguistics, context, clause, verbs

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	3
ABSTRACT.....	4
ALKUSANAT.....	11
I TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TUTKIMUSKOHDE	13
1 JOHDANTO	14
1.1 Tutkimuksen yleistä taustaa	14
1.1.1 Tutkimusaiheena aspekti ja sen ilmaiseminen suomen kielessä.....	14
1.1.2 Aspektimerkityksistä ja niiden kuvaamiseen käytetyistä aspektuaalisista oppositioista.....	16
1.1.3 Aspektille läheisiä kategorioita.....	18
1.1.4 Tutkimuksen keskeiset lähteet ja asema kielitieteessä	20
1.2 Tutkimuskysymykset, tavoitteet ja työn rakenne	22
1.3 Tutkimusaineisto	24
1.3.1 Aineiston kokoamisperusteet ja rajaus	25
1.3.2 Lauseaineiston koodaus.....	28
1.3.3 Aineiston ja intuition käyttö tutkimuksessa	30
1.4 Kognitiivinen kielentutkimus tutkimuksen taustana	32
1.4.1 Yhteisiä lähtökohtia ja sisäisiä suuntauksia	32
1.4.2 Kielellinen merkitys kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan	36
1.4.3 Tämän työn suhde fennistiseen kognitiiviseen kielentutkimukseen	38
2 ASPEKTI KIELEN ILMIÖNÄ JA TUTKIMUSKOHTEENA	39
2.1 Aspekti merkityskategoriana	39
2.1.1 Skeema kategorian kuvaajana.....	40
2.1.2 ASPEKTI-skeema ja sen toteutumet	42
2.2 Aspekti näkökulmana tai asiaintilan luontaisena ominaisuutena	47
2.2.1 Näkökulman määrittelystä, valinnasta ja ilmaisemisesta.....	48
2.2.2 Asiaintilojen luontaisista temporaalisista ominaisuuksista.....	51
2.3 Aspektin ja tempuksen välistä rajanvetoa	52
2.4 Aspektin kuvaaminen aspektuaalisten oppositioiden avulla	56
2.4.1 Perustavanlaatuisen aspektiero.....	56
2.4.2 Spesifejä aspektimerkityksiä	61
2.5 Onko kaikilla lauseilla aspektimerkitys?	65

2.5.1	Geneeriset lauseet	66
2.5.2	Kielteiset lauseet.....	70
2.6	Koonti.....	72
II	NÄKÖKULMIA LAUSEEN ASPEKTIN TUTKIMISEEN	75
3	LAUSEEN RAJATUN JA RAJAAMATTOMAN ASPEKTITULKINNAN MÄÄRÄYTYMINEN: KAKSI LÄHESTYMISTAPAA	76
3.1	Perusteena verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä relaatiossa tapahtuva muutos tai sen muuttumattomuus	76
3.1.1	Tyypilliset muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset	77
3.1.2	Verbien <i>olla, tehdä</i> ja <i>tulla</i> ilmaisemien prosessien muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset.....	85
3.1.3	Relaatiot: INKLUSIO, SEPARAATIO, IDENTTISYYS, ASSOSIAATIO ja KONTAKTI.....	95
3.2	Perusteena rajaa tai jatkuvuutta osoittava elementti	98
3.2.1	Lauseen finiittiverbi.....	99
3.2.2	Nominaaliset lauseenjäsenet	103
3.2.3	Rajan ja jatkuvuuden ilmausten kerrostuminen	107
3.3	Lähestymistapojen hyödyntäminen tässä työssä	109
4	ASPEKTIN KUVAAMINEN HUOMION IKKUNOINNIN AVULLA	111
4.1	Mitä ikkunointi on?.....	111
4.1.1	Tapahtumakehykset ja ikkunointiprosessit	112
4.1.2	Ikkunoinnin sovellukset fennistiikassa	119
4.2	Ikkunoinnin ja tapahtumakehysten käyttö tässä työssä.....	122
III	LAUSETASON AINEISTOANALYYSI.....	123
5	SYNTAKTISET LAUSETYYPIT ANALYYSIN LÄHTÖKOHTANA.....	124
5.1	Syntaktiset lausetyypit aineistossa	124
5.1.1	Intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalause	125
5.1.2	Eksistentiaalilause ja sen alatyypit	138
5.1.3	Tuloslause ja sille semanttisesti läheiset rakenteet	151
5.1.4	Koonti: muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset eri lausetyypeissä	156
5.2	Tapahtumakehysten suhde syntaktisiin lausetyyppeihin	159
6	LAUSEEN ASPEKTITULKINNAN MÄÄRÄYTYMINEN AINEISTOSSA HUOMION IKKUNOINNIN NÄKÖKULMASTA.....	162
6.1	Tilassa olemisen ikkunoivat lauseet	163
6.1.1	Tilassa olemisen keston tulkintaan vaikuttavia tekijöitä	164

6.1.2	Erikoistapauksia	178
6.1.3	Koonti	180
6.2	Polun ikkunoivat lauseet.....	183
6.2.1	Liikepolku	184
6.2.2	Olemaantulopolku	200
6.2.3	Muutospolku	205
6.2.4	Koonti	210
6.3	Kausaalisen ketjun ikkunoivat lauseet.....	212
6.3.1	Kertaluonteiset ja toistuvat kausaaliset ketjut	213
6.3.2	Objektin erikoistapauksia	227
6.3.3	Koonti	229
6.4	Eräiden verbirakenteiden ilmaiset aspektimerkitykset	231
6.4.1	Progressiivinen verbirakenne <i>olla -mAssA</i>	231
6.4.2	Eräät modaaliset verbiketjut.....	234
IV	TEKSTITASON AINEISTOANALYYSI	237
7	KONTEKSTIN MÄÄRITTELY	238
7.1	Tekstilauseen kielellinen konteksti.....	239
7.2	Tekstilauseen sosiaalinen ja kognitiivinen konteksti.....	241
8	KONTEKSTIN VAIKUTUS LAUSEEN ASPEKTTITULKINTAAN.....	244
8.1	Aspektiltaan monitulkintaisten lauseiden analyysi tekstikontekstissään	245
8.1.1	Objektittomat ja pronominiobjektin <i>mitä</i> saavat <i>tehdä</i> - verbilliset lauseet.....	245
8.1.2	Tapahtuma vai tila – lähtöpistettä ja alkuperää osoittavat lokatiiviset ilmaukset.....	249
8.2	Lauseenulkoiset rajan ilmaukset.....	253
8.2.1	Implisiittinen vai lauseenulkoinen raja – kohdelokaation ilmaukset tekstissä	253
8.2.2	Rajaavat lauseet	259
8.3	Koonti.....	268
V	PÄÄTÖS.....	271
9	KOKOAVAA TARKASTELUA	272
9.1	Lauseen aspektitulkinnan määräytyminen tutkimusaineistossa	272
9.2	Lauseensisäiset aspektuaaliset tasot.....	275
9.3	Lauseen aspekti ja konteksti	278
10	LOPUKSI.....	280
	LÄHTEET	283

Asetelmat

Asetelma 1. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet normaalilauseissa.	157
Asetelma 2. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet eksistentiaalilauseessa ja sen alatyypeissä.	158
Asetelma 3. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet tuloslauseessa ja sille semanttisesti läheisissä rakenteissa.	159
Asetelma 4. Lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia tekijöitä tilassa olemista ilmaisevissa lauseissa.	182
Asetelma 5. Lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia tekijöitä polkua ilmaisevissa lauseissa.	211
Asetelma 6. Lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia tekijöitä kausaalista ketjua ilmaisevissa lauseissa.	230
Asetelma 7. Aspektuaalisten tasojen ilmeneminen aineistossa.	277

Kuviot

Kuvio 1. ASPEKTI-skeema.	42
Kuvio 2. RAJATTUUS- ja RAJAAMATTOMUUS-skeemat.	59
Kuvio 3. Aspektuaalisten oppositioiden suhteet toisiinsa.	65
Kuvio 4. Tyypilliset verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen ilmaukset. ...	84
Kuvio 5. Statiiviset ja dynaamiset prosessit.	100
Kuvio 6. Verbin aspektimerkityksen osatekijät.	102
Kuvio 7. Rajan ja jatkuvuuden ilmausten kerrostuminen.	108

Taulukot

Taulukko 1. <i>Olla-</i> , <i>tehdä-</i> ja <i>tulla-</i> verbillisten lauseiden määrä aineistossa.	27
Taulukko 2. Normaalilauseiden määrä aineistossa.	126
Taulukko 3. Eksistentiaalilauseen ja sen alatyyprien määrä aineistossa.	139

Taulukko 4. Tuloslauseen ja sille semanttisesti läheisten rakenteiden määrä aineistossa.....	152
Taulukko 5. Tilassa olemista ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.	164
Taulukko 6. Liikepolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.	185
Taulukko 7. Olemaantulopolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.	200
Taulukko 8. Muutospolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.	206
Taulukko 9. Kausaalista ketjua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.	212

Alkusanat

Ison kirjan nimellä kulkenut projektini on päätöksessään, ja olo on huojentunut ja onnellinen. Vaikka tutkijan työ on välillä tuntunut yksinäiseltä puurtamiselta, viimeistään näitä alkusanoja kirjoittaessani huomasin, että en lopulta ole missään vaiheessa ollut yksin. On tullut aika kiittää.

Jatko-opiskelijaksi ryhtyessäni en sitä vielä tiennyt, mutta nyt tiedän, että sain työlleni maailman parhaat ohjaajat. Kiitän lämpimästi Marja-Liisa Helasvuota kannustuksesta ja rohkaisusta, jota olen häneltä saanut yrittäessäni saattaa tutkimukseni valmiiksi. Lempeästi mutta jämäkästi Marja-Liisa on kehottanut pysymään aikataulussa, tekemään parhaani ja uskomaan itseeni. Toivon, että olen osoittanut olevani luottamuksen arvoinen. Marja-Liisaa kiitän myös siitä, että hän heti jatko-opintojeni alkumetreillä esitteli minut toiselle mainiolle professorille, josta niin ikään tuli ohjaajani. Tuomas Huumon asiantuntevat ja syvälliset kommentit työstäni ovat auttaneet minua eteenpäin. Tuomakselle kuuluu kiitos myös siitä, että alun perin innostuin aspektista ja sen tutkimisesta. Siksi oli hienoa saada tehdä tätä tutkimusta hänen ohjauksessaan. Kiitos, Marja-Liisa ja Tuomas!

Professori Jari Sivosta ja professori Helle Metslangia kiitän sydämellisesti siitä, että he suostuivat työni esitarkastajiksi ja kirjoittivat paneutuvat lausunnot, joiden avulla minun oli mahdollista saattaa tutkimukseni lopulliseen muotoonsa. Lopputuloksesta olen toki itse vastuussa. Tutkimukseni valmistumisen kannalta ratkaisevana hetkenä voi pitää sitä, kun kuulin Jarin lupautuneen esitarkastajakseni. Tällöin konkretisoitui se, että projektini on oikeasti jo voiton puolella. Jaria kiitän myös siitä, että hän suostui vastaväittäjäkseni.

Olen tehnyt väitöstutkimukseni osana Langnet-yhteisöä, ja erityisesti Kie-lioppi ja kielen teoria -alaryhmän väki on ollut minulle tärkeä tuki matkan varrella. Kiitän ryhmämme vetäjiä Seppo Kittilää ja Urpo Nikannetta porukkamme kaitsemisesta Suomessa ja ulkomailla. Seminaarimatkoillamme olen ihailut Sepon ainaista hyväntuulisuutta sekä Urpon kykyä löytää jokaisen opiskelijan esitelmästä tai tekstistä jotakin hyvää ja kannustavaa sanottavaa. Kiitos teille molemmille! Suuri kiitos myös kaikille muille ryhmässämme toimineille jatko-opiskelijoille ja ohjaajille. On ollut ilo tutustua teihin.

Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen väkeä kiitän hyvästä työtoveruudesta sekä niistä opeista, joita olen saanut jo ennen kuin minusta tuli jatko-opiskelija. Hannele Pajulan apu on monesti ollut korvamaatonta, mistä lausun hänelle lämpimät kiitokseni. Kirsi-Maria Nummilaa, Tanja Toropaista ja Paula Sjöblomia puolestaan kiitän arvokkaista neuvoista ja tuesta, jota olen saanut opettajuuteni alkutaipaleella. Kirsi-Mariasta on lisäksi tullut vuosien aikana tärkeä esikuvani ja ystäväni, kiitos siitä! Hänen kanssaan olemme olleet pitkään mukana myös Suomen Kielen Seuran toiminnassa. Seurassa toimiminen on ollut minulle tutkimuksen teon rin-

nalla toinen tapa olla mukana tiedeyhteisössä, ja siksi kiitän lämpimästi kaikkia Seuran ja Sananjalan parissa toimivia ja toimineita hyvästä yhteistyöstä, joka jatkuu edelleen. Erityiskiitokset Kirsti Siitoselle ja Niina Koskihaaralle, joiden valoisasta elämänsenteesta yritän ottaa oppia. Kiitokset myös kaikille jatko-opiskelijakollegoilleni ystävydestä ja myötäelämisestä! Erityisen iloinen olen siitä, että olemme Laura Tyysterin kanssa edenneet väitöskirjan teossa lähes samaa tahtia aina väitökseen asti. Kiitos vertaistuesta, tsemppauksesta ja ystävydestä, Laura! Lisäksi kiitän kaikkia entisiä ja nykyisiä kahviseminaarilaisia mukavista hetkistä kielitieteen ja kahvinkin parissa.

Vaikka mielekäs työ on tärkeää, on perhe kaikista tärkein. Kotiväelleni eli vanhemmilleni Leena Koskelin-Nurmiselle ja Raino Nurmiselle sekä pikkusiskolleni Saana Nurmiselle kuuluu suuri kiitos tuesta. Puolisoni Tapani Koivisto on osoittanut suurempaa kärsivällisyyttä kuin olisin ehkä ansainnutkaan. Kiitos kaikesta! Kiitos myös kaikille muille läheisille ihmisille, jotka ovat myötäeläneet kanssani tämän projektin alusta loppuun.

Turussa 17.8.2015

Salla Nurminen

I Tutkimuksen tausta ja tutkimuskohde

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen yleistä taustaa

1.1.1 Tutkimusaiheena aspekti ja sen ilmaiseminen suomen kielessä

Tämän tutkimuksen aiheena on suomen kielen aspekti. Tutkimuskirjallisuudessa aspekti määritellään eri tavoin sen mukaan, tarkastellaanko sitä ensisijaisesti merkitys- vai muotokategoriana ja millaisten kielen ilmiöiden katsotaan kuuluvan aspektiin. Aspektitutkimuksen lähtökohdaksi soveltuu kuitenkin se, että aspektuaaliset eronteot ovat semanttisia ja kielet käyttävät niiden ilmaisemiseen erilaisia kieliopillisia tai leksikaalisia keinoja (ks. Comrie 1976: 6–7). Osassa kielistä aspektin systemaattinen merkitseminen on pakollista; esimerkiksi venäjässä aspekti ilmenee morfologisesti kaikissa verbinmuodoissa ja mandariinikiinassa aspektierot osoitetaan kieliopillistuneilla funktiosanoilla (ks. esim. Borik 2006: 7; Xiao–McEnery 2004: 2). Suomen kielessä aspektivaihteluita ei ilmaista systemaattisesti tietyin morfologisoin tai syntaktisin keinoin (Ikola 1964: 98–99; Heinämäki 1984: 153), eikä aspektia siksi voi automaattisesti tunnistaa muotojen perusteella. Aspektin tarkastelun lähtökohtana onkin tässä tutkimuksessa merkitys, ei mikään yksittäinen tai useampi aspektin ilmaisemiseen liittyvä muotopiirre (vrt. Sulkala 1981: 21).

Määrittelen aspektin työssäni seuraavasti: aspekti on merkityskategoria, joka ilmaisee lauseen kuvaaman asiointilan ja siinä tapahtuvan tekemisen kestoja eli ajassa etenemistä. Suomen kielen keskeisimpänä aspektuaalisena erontekona pidän rajattuuden ja rajaamattomuuden vastakohtaisuutta. Rajattuus ja rajaamattomuus suhteutuvat toisiinsa siten, että kun kesto esitetään rajattuna, kuvattun asiointilan eteneminen ajassa käsitetään päättyneeksi tai päättyväksi (*Olen lomalla ensi viikkoon asti, Teemme projektille vielä yhden rahoitushakemuksen, Vettä tuli kolme viikkoa putkeen*), ja kun se puolestaan esitetään rajaamattomana, asiointilan eteneminen ajassa käsitetään jatkuvaksi (*Olen lomalla, Teemme projektille vielä yhtä rahoitushakemusta, Vettä tuli kaatamalla*) (vrt. Heinämäki 1984, 1994; Leino 1991; Huumo 2006).

Edellä esitetyt esimerkit havainnollistavat paitsi rajattuudeksi ja rajaamattomuudeksi nimittämiäni merkityspiirteitä, myös sitä, että käsittelen aspektia niin sanottuna näkökulma-aspektina (*viewpoint aspect*). Tämä tarkoittaa sitä, että en pidä rajattua tai rajaamatonta kestoja yksinomaan asiointilan ja siinä tapahtuvan

tekemisen luontaisena ominaisuutena vaan myös seurauksena kielenkäyttäjän käsitteistyksestä. Toisin sanoen näkemykseni on, että kielenkäyttäjä voi esittää asiointilan ajallisen keston haluamallaan tavalla. Aspektilla voidaan kuitenkin tarkoittaa myös verbin leksikaalista aspektia, jolloin aspektimerkitystä käsitellään yhtenä verbin semantiikkaan erottamattomasti kuuluvana piirteenä. Tällöin kyse on siitä, millaista asiointilaa verbin itsensä käsitetään ilmaisevan. Tässä työssä verbit jaetaan inherentin aspektimerkityksensä puolesta statiivisiin ja dynaamisiin verbeihin. Statiiviset verbit (esim. *olla*) ilmaisevat jatkuvasti samanlaisena etenevää prosessia, kun taas dynaamisten verbien (esim. *tehdä, tulla*) ilmaisema prosessi on jollakin tavalla muutoksellinen. Silti niin statiivisia kuin dynaamisia verbejäkin voidaan käyttää sekä aspektiltaan rajatuissa että rajaamattomissa lauseissa, mitä osaltaan havainnollistavat myös aiemmin esittämäni esimerkit. Rajattuus tai rajaamattomuus ei myöskään ole aina samanlaista, vaan kuvatulla asiointilalla on paitsi jonkinlainen kesto myös jonkinlainen luonne eli ajassa etenemisen tapa. Aspektiltaan rajatuiksi voidaan tulkita esimerkiksi momentaanisen eli hetkellisen (*Aurinko tuli esiin pilven takaa*) tai teelisen eli päätepisteeseen johtavan (*Bussi tulee pian pääte pysäkille*) asiointilan kuvaukset, kun taas aspektiltaan rajaamattomiksi käsitetään esimerkiksi kontinuaatiivisen eli keskeytyksettömästi jatkuvan (*Oravalla on pesä pihakuudessa*) tai toistuvan (*He tekivät piparkakkutaloja myytäväksi*) asiointilan kuvaukset. (Ks. esim. Comrie 1976; J. Lyons 1977; Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Sasse 2001.)

Käsillä olevassa tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat paitsi merkitykset, myös merkityksiä ilmaisevat rakenteet, tässä tapauksessa lauseet. Suomen kielen tutkimuksessa täydellisen lauseen kriteerinä pidetään finiittimuotoista verbiä (esim. Siro 1964a: 13; Hakulinen–Karlsson 1979: 64; Vilkuna 2000: 14–15), ja tämä rakenteeseen perustuva määritelmä on käytössä lauseen määritelmänä tässäkin tutkimuksessa. Lähtökohtana on se, että lause ilmaisee aina asiointilan ja toisaalta tämä kielenkäyttäjän huomion kohteena oleva asiointila saa lauseessa kielellisen muodon; tässä mielessä lause ja asiointila ovat toisistaan erottamattomia. Termejä asiointila ja tilanne käytän työssäni synonyymisesti.

Tarkastelen tutkimuksessani nimenomaan lauseiden ilmaisemia aspektimerkityksiä siksi, että aiemmat suomen kielen aspektia koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, ettei verbi yksin määrää koko lauseen aspektimerkitystä vaan myös nominaaliset lauseenjäsenet osallistuvat lauseen aspektin ilmaisemiseen (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Heinämäki 1984, 1994; Leino 1991). Tutkimuskohteena ovat tässä työssä verbien *olla, tehdä* ja *tulla* ympärille muodostuvat lauseet, ja tarkastelen lauseiden aspektimerkityksiä sanomalehtiteksteistä koottuun aineiston pohjalta. Lisäksi pohdin tutkimuksessani sitä, onko aspektin ilmaisemista mahdollista pitää myös muunlaisten kielellisten rakenteiden kuin lauseiden tehtävänä. Vaikka asiaa ei tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista kokonaan selvittää, sitä on silti tärkeä pohtia aiempaan tutkimukseen tu-

keutuen. Alustava näkemykseni on, että aspektiksi nimittämäni merkityskategoria pitää sisällään sekä prototyyppejä että epäprototyyppejä jäseniä, joita ilmaisevat muunkinlaiset ilmaukset kuin lauseet, tarkemmin sanoen infiniittiset verbilausekkeet ja eräät kokonaan verbittömät rakenteet. Lisäksi pohdin, voivatko kaikki lauseetkaan ilmaista aspektimerkityksiä; tästä on erityisesti geneeristen eli yleisluontoista asiaintilaa ilmaisevien lauseiden (*Suomen kesä on kylmä ja sateinen*) mutta myös kielteisten lauseiden (*Opiskelija ei tullut eilen tenttiin*) osalta esitetty jonkin verran eri näkemyksiä. Oma näkemykseni on, että geneerisiin ja kielteisiin lauseisiin sisältyy kaksi aspektuaalista tasoa: yleistyksen tai kiellon rajaamattomuus ja kuvatun asiaintilan rajattuus tai rajaamattomuus.

Tutkimuksessani kuvaan lauseiden aspektimerkitysten muodostumista paitsi fennistisen aspektin kuvaamisen perinteen pohjalta myös kognitiivisen kielen tutkimuksen kuvausvälinein. Työni teoreettisen viitekehyksen muodostavat fennistiikassa esitetyt lähestymistavat aspektin rajattuuden ja rajaamattomuuden määrittelyyn (Heinämäki 1984, 1994; Sivonen 1998, 2005, 2007), Ronald W. Langackerin (esim. 1987a, 2008) kognitiivisen kieliopin näkemykset sekä Leonard Talmy'n (2000) kognitiivinen semantiikka ja erityisesti huomion ikkunoinniksi (*windowing of attention*) nimitetty tutkimusmetodi. Vaikka tässä työssä analysoin ennen kaikkea lauseiden ilmaisemia merkityksiä, analyysi ulottuu myös lauserajan yli sitä ympäröivään tekstikontekstiin, mikä aiempiin tutkimuksiin verrattuna on uusi lähestymistapa suomen kielen aspektiin.

1.1.2 Aspektimerkityksistä ja niiden kuvaamiseen käytetyistä aspektuaalisista oppositioista

Aspektitutkimus on hyvin laaja ja heterogeeninen kielitieteen osa-alue, ja tutkimuskirjallisuutta lukiessaan voi helposti huomata, että eri kielten aspektisysteemeillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroja toisiinsa nähden. Kielet ilmaisevat keskenään samantyyppisiä aspektuaalisiksi käsitettyjä merkityksiä, mutta on myös selvää, että näitä merkityksiä ei kaikissa kielissä ilmaista samalla tavoin. Toisaalta kaikissa kielissä ei myöskään ilmaista täsmälleen samoja aspektuaalisia merkityksiä, vaan merkitysten välillä voi olla vähintäänkin vivahde-eroja. Niinpä eri kielet eroavatkin toisistaan sekä siinä, millaisia aspekteja ne ilmaisevat, että siinä, miten se tehdään. Tässä työssä aspektia tarkastellaan suomen kielen kannalta, mutta on hyvä muistaa, etteivät suomen kielessä ilmaistavat aspektimerkitykset välttämättä sellaisinaan esiinny kaikissa muissa kielissä. Kielet voivat myös ilmaista sellaisia aspektuaalisia merkityksiä, joille ei välttämättä ole täsmällistä vastinetta suomen kielessä.

Aspektimerkitykset hahmotetaan yleensä vastakohtapareiksi, ja ne on tapana kuvata niin sanottujen aspektuaalisten oppositioiden eli vastakkaisten käsitelä-

rien avulla. Näin tehdään myös tässä tutkimuksessa. Maailman kielissä yleinen eronteko jatkuvan tai jollakin tavalla loppuun asti saatetun tekemisen välillä kuvataan usein imperfektiivisyyden ja perfektiivisyyden oppositiolla; jatkuvuus on imperfektiivistä, loppuun asti saattaminen perfektiivistä (Bybee 1985: 141–142; Klein 2009: 52). Perfektiivisyyteen liittyy usein myös jonkinlainen muutos (ks. esim. Sulkala 1981: 21). Eeva Kangasmaa-Minn (1978: 18) antaa perfektiivisistä eli loppuun asti saatettua tekemistä kuvaavista lauseista muun muassa esimerkin *Koira juoksee koppiin* ja imperfektiivistä eli jatkuvaa tekemistä ilmaisevista lauseista esimerkin *Koira on kopissa*. Esimerkit ovat yksinkertaisia, mutta ne havainnollistavat eroa loppuun saatetun ja jatkuvan tekemisen välillä. Lauseet osoittavat myös muutoksellisuutta sikäli, että ensimmäisessä esimerkissä koiran sijaintipaikka muuttuu, kun taas jälkimmäisessä esimerkissä se pysyy samana.

Perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden oppositio on aspektieroja kuvaamaan käytetyistä vastakohtaisista käsittepareista kansainvälisesti laajimmalle levinnyt (Kangasmaa-Minn 1985: 430), ja sitä on käytetty myös useissa suomen kielen aspektia koskevissa tutkimuksissa (esim. Dahl–Karlsson 1976; Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Sulkala 1981; Sivonen 1998). Tästä huolimatta määrittelen työssäni keskeisimmäksi aspektuaaliseksi eronteoksi rajattuuden ja rajaamattomuuden vastakohtaisuuden. Silti myös toisenlainen ratkaisu olisi voinut tulla kysymykseen, sillä fennistiikassa käsittepareja perfektiivinen–imperfektiivinen ja rajattu–rajaamaton on käytetty samaan tarkoitukseen eli kuvaamaan suomen kielen perustavanlaatuisinta aspektieroja. Kyseisiä käsittepareja erottaakin ennen kaikkea se, että ne ovat eri-ikäisiä. Rajattuus ja rajaamattomuus esiintyvät tutkimuskirjallisuudessa vasta 1980-luvulta lähtien, kun taas perfektiivisyydestä ja imperfektiivisyydestä puhutaan myös tätä vanhemmissa tutkimuksissa. Rajattuuden käsitteen ovat suomalaisen aspektitutkimukseen tuoneet Orvokki Heinämäki (1984 ja 1994) ja Pentti Leino (1991) (ks. Huumo 2006: 511), minkä jälkeen se on vakiintunut osaksi fennististä aspektin kuvaamisen käsitteistöä (esim. ISK 2004; Huumo 2006 ja 2007; Sivonen 2005 ja 2007; Päiviö 2007; Nurminen 2011).

Suomen kielen aspektuaalisina erontekoina on pidetty myös resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden sekä teelisyyden ja ateleisyyden oppositioita, joilla tarkoitetaan tulokseen tai päätepisteeseen johtavuutta tai johtamattomuutta (*Rakensin talon, Vene ajelehteli rantaan vrt. Rakensin taloa, Vene ajelehti järvellä*) (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Hakulinen–Karlsson 1979; Leino 1991; Huumo 2006; Sivonen 2007). Lisäksi aspektuaalisena merkityksenä on käsitelty terminatiivisuutta eli niin sanotun rajatun jatkumon ilmaisemista (*Mies juoksi Naantalista Turkuun, Sääskiä oli suolta järven rantaan*) (ks. Päiviö 2007; esimerkit alun perin Alhoniemi 1978: 192, 197). Näitä oppositioita käsitellään tässä työssä rajattuutta ja rajaamattomuutta spesifimpeinä aspektuaalisina erontekoina, ts.

rajattuuden ja rajaamattomuuden alalajeina. Fennistiikassa tarvitaan siis melko abstraktia aspektin määritelmää, jos suomen kielen erityyppiset aspektuaaliset merkitykset halutaan palauttaa yhden, kaikkein perustavanlaatuisimman eron-
teon alle (ks. Sivonen 2007: 76–77).

1.1.3 Aspektille läheisiä kategorioita

Tutkimuskirjallisuudessa on hyvin tavallista, että aspektia käsitellään yhdessä tempuksen kanssa (esim. Hopper (toim.) 1982; Dahl 1985; Dahl (toim.) 2000; Binnick (toim.) 2012). Vertaamalla aspektia tempukseen on mahdollista tuoda esiin aspektin ominaispiirteet suhteessa toiseen sille läheiseen kategoriaan sekä osoittaa, mistä aspektissa on ja toisaalta ei ole kyse. Jotkut pitävät molempien kategorioiden huomioon ottamista jopa välttämättömänä, jotta on ylipäänsä mahdollista ymmärtää kummankaan luonnetta: esimerkiksi John Hewson (2012) esittää tempusta käsittelevässä kirjoituksessaan, että tempusta ei ole mahdollista määritellä, jos ei ota kantaa myös siihen, mikä on aspekti. Hänen mukaansa tempus ilmaisee ajan, joka sisältää kuvatun asiointilan, kun taas aspekti ilmaisee aikaa, joka sisältyy asiointilaan. (Mts. 511.) Aspektissa kyse onkin asiointilan sisäisen aikarakenteen tarkastelusta, jolloin huomion kohteena on asiointilan eteneminen ajassa, tarkemmin sanoen sen jatkumiseen tai päättymiseen liittyvien merkitysten ilmaiseminen (ks. Comrie 1976: 3; Dahl 1985: 24; Bhat 1999: 43). Tempus puolestaan on deiktinen kategoria, koska sen avulla puheena olevan tilanteen tapahtuma-aika suhteutetaan puhehetken eli asiointilan kielentämisen hetkeen (ks. esim. Comrie 1976: 1–2 ja 1985: 14; J. Lyons 1977: 705; Dahl 1985: 25). Tempuksen voi siis sanoa ilmaisevan asiointilan tapahtuma-ajankohdan tai abstraktimmin ajallisen lokaation, joka voi puhehetken näkökulmasta sijoittua absoluuttisella aika-akselilla menneeseen tai tulevaan aikaan tai olla sen kanssa jotakuinkin samanaikainen. Tempus voi kuitenkin olla myös relatiivinen, jolloin se suhteuttaa asiointilan tapahtuma-ajankohdan puhehetken sijasta jonkin toisen tilanteen tapahtuma-ajankohtaan. Tällöin puheena oleva tilanne käsitetään nimenomaan tätä toista tilannetta, ei siis puhehetkeä, aiemmaksi tai myöhemmäksi tai sen kanssa samanaikaiseksi. Esimerkiksi lauseessa *Puhuessaan hän nieleskeli sanojaan verbien puhua ja nieleskellä* kuvaamat tapahtumat esitetään samanaikaisina. (Ks. Comrie 1976: 2 ja 1985: 9; Kangasmaa-Minn 1978: 17 ja 1985: 429; Bhat 1999: 13; Klein 2009: 42–43.)

Kognitiivisessa kieliopissa asiointilan kytkemistä puhehetken nimitetään kiinnittämiseksi eli ankkuroinniksi (*grounding*), ja tempusta pidetään yhtenä kiinnittämiseen käytetyistä kielellisistä keinoista. Puhehetkeä, sen osallistujia ja heidän välistään vuorovaikutusta sekä puhehetken aikapaikkaisia kehyksiä puolestaan nimitetään kiinnekohdaksi tai ankkuripaikaksi (*ground*). Puhehet-

kellä tarkoitetaan siis kielellisen vuorovaikutuksen ensisijaisten käsitteistäjien eli puhujan ja kuulijan yhteistä tietopohjaa, johon puheena oleva tilanne kiinnittyy eli johon sen olemassaolo suhteutuu. Jos lauseen ilmaisemia tilanteita ei kiinnitetä puhehetkeen, ne jäävät puhehetken ja sen osallistujien kannalta irrallisiksi. Tiivistäen voikin sanoa, että kiinnittämällä kuvataan sitä, miten puhe-tilanne heijastuu kielellisten ilmausten semanttis-kieliopilliseen rakenteeseen. (Ks. esim. Langacker 2008: 259; Visapää 2008: 86–87.)

Suomen kielessä tempus on sikäli selvemmin havaittava kielen ilmiö kuin aspekti, että sitä ilmaistaan kieliopillisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että tempuksen merkitseminen on systemaattista, ja se ilmenee finiittiverbissä; on siis periaatteessa ongelmattomampaa osoittaa, mitkä ilmaukset ilmaisevat tempusta kuin mitkä ilmaisevat aspektia. Suomen kielen tempusjärjestelmään kuuluu neljä tempusta: preesens, imperfekti eli preteriti, perfekti ja pluskvamperfekti. Ne erottavat menneen eli puhehetkeä aiemman ajan ja menemättömän eli puhehetken kannalta nykyisen ja tulevan ajan. (Ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 245; ISK 2004: § 1523.) Suomen kielessä finiittiseen verbinmuotoon koodataankin aina tieto siitä, milloin verbin ilmaisema tekeminen¹ tapahtuu tai on tapahtunut puhehetken näkökulmasta tarkasteltuna. Tässä mielessä suomen kielen finiittiset verbinmuodot ovat aina erottamattomasti sidoksissa ajan ilmaisemiseen (vrt. Klein 2009: 39).

Suomen kielessä finiittiverbilliset syntaktiset rakenteet eli lauseet kiinnittyvät puhetilanteeseen morfologisesti, sillä kiinnittäminen tapahtuu persoona-, tempus- ja modustunnusten avulla. Persoonamorfologia profiloitietyn olion, siis joko puhetilanteen osallistujan tai puheena olevan kolmaspersonaisen osallistujan, ja tempus- ja modustunnukset puolestaan suhteuttavat kyseisen olion ja verbin kuvaaman tekemisen puhetilanteeseen sekä ajallisesti että modaalisesti. (Visapää 2008: 88.) Vaikka suomessa tempus siis on keskeinen kieliopillinen keino, jolla kuvattu asiointi voidaan kiinnittää puhehetkeen, kaikki kielet eivät tietenkään ilmaise tilanteen tapahtuma-ajankohdan suhdetta puhehetkeen samalla tavoin, vaan kieliopillisten tempusten sijaan voidaan käyttää leksikaalisia keinoja, esimerkiksi menneeseen tai tulevaan aikaan viittaavia ajan adverbiaaleja (ks. Comrie 1976: 7; Klein 2009: 39–40). Käsittelen aspektin ja tempuksen välistä rajanvetoa vielä hieman tarkemmin työni teoriaosassa (ks. luku 2.3), koska aspektin tavoin tempus liittyy aikaan, eikä näiden kategorioiden erottaminen toisistaan ole aina yksiselitteistä.

¹ Verbin ilmaisemasta tekemisestä puhuminen on sikäli harhaanjohtavaa, että verbeillä ilmaistaan myös mm. tiloja ja luonnon tapahtumia. Tekeminen on kuitenkin tähän käyttöyhteyteen vakiintunut ilmaus. (Itkonen 2008: 232.)

Aspektille läheisenä kategoriana pidetään tempuksen ohella myös modaalisuutta, jolla tarkoitetaan puhujan suhtautumista esittämäänsä asiaintilaan ja sen toteutumiseen ja jota niin ikään on tutkimuksissa käsitelty yhdessä tempuksen ja aspektin kanssa (esim. Bybee ym. 1994; Bhat 1999; Hogeweg – de Hoop – Malchukov (toim.) 2009; Patard–Brisard (toim.) 2011). Modaalisuutta on siis se, että asiaintilan esitetään toteutuvan käsitteistäjän luomassa vaihtoehtoisessa todellisuudessa (*nonfactual world*), mutta kokemamme varsinaisen todellisuuden kannalta asiaintila ei aktualisoidu vaan sen toteutuminen hahmottuu esimerkiksi mahdolliseksi. (Declerck 2011: 27–28.) Modaalisuudella voidaankin tarkoittaa joko puhujan suhtautumista esittämäänsä asiaintilan todenmukaisuuteen tai sen toteutumisen välttämättömyyteen, mahdollisuuteen, todennäköisyyteen tai toivottavuuteen. Modaalisuus ilmenee kielissä eri tavoin, ja myös asiaintilan toteutumisen esittäminen kielteisenä on yhdenlaista modaalisuutta. (Ks. Bybee 1985: 165–166; Bybee ym. 1994: 177–181; Bhat 1999: 63; ISK 2004: § 1551.) Tässä tutkimuksessa käsittelen modaalisuutta siltä osin kuin on tutkimusaineistoni kannalta olennaista; modaalisuus tulee työssäni esiin erityisesti kielteisten lauseiden sekä välttämättömyyttä ja mahdollisuutta ilmaisevien modaali-verbien *pitää* tai *voida* sisältävien lauseiden analyysin yhteydessä.

1.1.4 Tutkimuksen keskeiset lähteet ja asema kielitieteessä

Aspektia on tutkittu paljon, ja aspektia käsittelevää kirjallisuutta onkin olemassa valtavasti. Tässä työssä on hyödynnetty muun muassa yleisingvistisestä näkökulmasta eri kieliä ja niiden aspektin ilmaisemisen tapoja vertailevia tutkimuksia (Comrie 1976; Dahl 1985; Bybee ym. 1994) sekä kokoelmia, jotka sisältävät tietoa aspektin ilmaisemisesta yksittäisissä kielissä (de Groot – Tommola (toim.) 1984; Bache ym. (toim.) 1994). Myös tämä työ täydentää osaltaan yksittäisen kielen eli tässä tapauksessa suomen aspektia käsittelevien tutkimusten joukkoa.

Suomen kielen aspekti ei suinkaan ole tutkimatonta aluetta, oikeastaan päinvastoin, mikä on tämän tutkimuksen kannalta sekä etu että haaste. Etuna voi pitää ennen kaikkea sitä, että tutkimuksella on vahva tausta, johon olen voinut tukeutua ja jonka pohjalta minun on ollut mahdollista lähteä kehittämään uusia lähestymistapoja jo monin tavoin kuvattuun kielen ilmiöön. Haasteena sen sijaan on esitellä tämä tausta ymmärrettävästi ja riittävän perusteellisesti, jotta olisi selvää, miten käsillä oleva tutkimus osaltaan jatkaa tätä kuvausperinnettä ja mitä uutta se siihen tuo. Se, mitä aspektista on sanottu ja miten aspektin kuvaaminen on kehittynyt fennistiikassa, vaikuttaa olennaisesti tässä tutkimuksessa esitettyyn näkemykseen siitä, mitä aspekti on, ja tätä kautta tietenkin myös siihen, miten tutkimusaihetta käsitellään. Tavoite on, että tutkimus nivou-

tuu luontevaksi osaksi aiempaa fennististä aspektitutkimusta mutta vie sen myös osaltaan uuteen suuntaan.

Suomen kielen aspektia käsittelevistä tutkimuksista tämän työn keskeisiä lähteitä ovat Eeva Kangasmaa-Minnin (1978, 1985), Helena Sulkalan (1981), Orvokki Heinämäen (1984, 1994), Pentti Leinon (1991), Jari Sivosen (1998, 2005, 2007), Tuomas Huumon (esim. 2006, 2007) ja Pia Päiviön (2007) tutkimukset. Kangasmaa-Minnin tutkimuksia hyödynnetään tässä työssä erityisesti verbin aspektimerkityksen ja lauseen aspektin välistä suhdetta sekä aspektuaalisia oppositioita esittelevissä osissa (luvut 2.4 ja 3.2.1), Sulkalan tutkimusta ajan adverbiaalien käsittelyn yhteydessä aineistoanalyysiluvuissa (luku 6 ja sen alaluvut), Heinämäen, P. Leinon ja Sivosen tutkimuksia erityisesti rajattuutta ja rajaamattomuutta sekä niiden määrittelyä koskevissa osissa (luvut 2.4.1 ja 3), Päiviön tutkimusta niin ikään rajattuuden ja rajaamattomuuden määrittelyssä mutta myös aspektiksi nimitetyn merkityskategorian määrittelyssä (luvut 2.1 ja 2.4.1) ja Huumon tutkimuksia erityisesti nominien aspektin ilmaisemiseen liittyvien tehtävien käsittelyn yhteydessä (luku 3.2.2). Tutkimukseni tärkeä lähde on myös Anneli Pajusen (2001) verbisemantiikkaa käsittelevä tutkimus, jota hyödynnän työssäni erityisesti *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbien semantiikkaan liittyvien seikkojen esittelyssä (luku 3.1.2).

Edellä mainituista tutkimuksista Sivosen, Huumon ja Päiviön tutkimukset ovat teoreettisilta lähtökohdiltaan läheiset tämän tutkimuksen kanssa, koska ne edustavat kognitiivista kielentutkimusta ja hyödynävät kognitiivisen kieliopin näkemyksiä. Käsillä oleva tutkimus kuuluu kognitiivisen kielentutkimuksen, syntaksin ja semantiikan alaan. Kognitiivisen kieliopin kuvaustapoja on siis ennenkin sovellettu suomen kielen aspektia koskevissa tutkimuksissa, mutta tässä tutkimuksessa ne yhdistyvät todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaan, systemaattisesti koottuun aineistoon, mikä on siinä mielessä uutta, että tällaisten aineistojen käyttö ei ole fennistiikassa ollut vallitseva tapa tehdä aspektitutkimusta. Sen sijaan tutkimuksissa on useimmiten hyödynnetty itse muodostettuja tai satunnaisesti eri lähteistä poimittuja esimerkkejä (vrt. kuitenkin Askonen 2001; Päiviö 2007). Tässä tutkimuksessa käytetään sanomalehtiteksteistä koottua lauseaineistoa, joten lauseita on mahdollista tarkastella sekä yksittäisinä eli kontekstistaan irrotettuina että osana esiintymisympäristöään eli sanomalehtitekstiä. Merkitykset ja niiden tarkastelu eivät kuulukaan yksinomaan semantiikkaan vaan myös pragmatiikkaan. Semantiikan ja pragmatiikan välistä eroa voi luonnehtia perinteiseen tapaan: semantiikassa kyse on siitä, mitä sanotaan, kun taas pragmatiikassa ollaan kiinnostuneita merkityksistä kielenkäyttötilanteissa eli siitä, mitä tarkoitetaan. Voikin sanoa, että nimenomaan konteksti on pragmatiikan ydintä. (Fetzer 2004: 2.) Koska kielellisten ilmiöiden kontekstuaalisen tarkastelun käsitetään kuuluvan pragmatiikkaan, käsillä oleva työ asettuu tässä mielessä myös osaksi tätä kielitieteen alaa.

1.2 Tutkimuskysymykset, tavoitteet ja työn rakenne

Tämän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on tuottaa yhtenäinen ja selväpiirteinen kuvaus lauseiden aspektimerkitysten muodostumisesta suomen kielessä. Tavoitteen saavuttamisen kannalta keskeiset tutkimuskysymykset voidaan esittää seuraavasti:

- Millä perusteella lause saa joko rajatun tai rajaamattoman aspektitulkinnan?
- Sisältyykö tutkimusaineistoon aspektimerkitykseltään monitulkinntaisia lauseita, ja jos sisältyy, millaisia ne ovat?
- Miten tekstikonteksti vaikuttaa yksittäisen lauseen aspektitulkinnaan?

Lauseen aspektin ilmaisemiseen osallistuvia lauseensisäisiä tekijöitä on tutkittu jo aiemmin melko perusteellisesti (esim. Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Heinämäki 1984, 1994; Leino 1991; Huumo 2006, 2007), mutta kuten todettua, tapana on ollut pohtia ja puntaroida niiden aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä itse kehiteltyjen esimerkkien avulla. Todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevan aineiston pohjalta onkin mahdollista tarkastella kriittisesti aiemmissä tutkimuksissa esitettyjä havaintoja ja pohtia erilaisten aspektin ilmaisemisen tapojen toteutumista ja relevanssia kielen käytön kannalta. Tutkimukseni osoittaa, että kielen käytön näkökulmasta kuva aspektin ilmaisemisen keinoista hahmottuukin melko erilaiseksi verrattuna tutkimuksiin, joissa tarkastelun kohteena ovat olleet kielen antamat mahdollisuudet, ei niiden toteutuminen kielen käytössä.

Aspektimerkitysten muodostumisen analysoinnissa hyödynnän Orvokki Heinämäen (1984, 1994) ja Jari Sivosen (1998, 2005, 2007) esittämiä näkemyksiä lauseen rajatun ja rajaamattoman aspektitulkinnan määräytymisestä. Heinämäen tutkimukset koskevat eräiltä osin samoja seikkoja kuin Pentti Leinon (1991) analyysit rajattuudesta, joten myös Leinon tutkimus on työni kannalta merkittävä. Heinämäki ja Leino lähestyvät rajattuuden ja rajaamattomuuden määrittelyä erityyppisistä lähtökohdista kuin Sivonen, mutta molemmilla kuvaustavoilla on etunsa, ja tavoitteeni onkin osoittaa, että nämä kuvaustavat yhdistämällä on mahdollista esittää lauseen aspektin määräytyminen selvemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin vain yhteen kuvaustapaan keskittymällä.

Tutkimuksessani tarkastelen aspektimerkitysten muodostumisen lisäksi aspektin monitulkinntaisuutta, sillä osa lauseista voidaan ilman kielenkäyttökontekstin tukea ymmärtää yhtä lailla aspektiltaan rajatuiksi tai rajaamattomiksi sen mukaan, millaista asiointilaa niiden käsitetään ilmaisevan. Monitulkinntaisia ovat esimerkiksi lauseet *He tekivät piparkakkutaloja myytäväksi* ja *Meille tulee kodinkoneita*, joissa partitiivisijaisten lauseenjäsenten voidaan ymmärtää ilmaisevan tekemisen tuloksena jo syntyneiden tai lokaatioon siirtyneiden tarkoitteiden avointa määrää tai avoimen tarkoittemäärän edelleen jatkuvaa syntymistä

tai lokaatioon siirtymistä (ks. Kangasmaa-Minn 1978: 24–25; Huumo 2006: 509, 525). Oletukseni kuitenkin on, että aspektin monitulkinntaisuus voi ilmetä kielessä myös muulla tavoin, ja siksi tavoitteeni onkin selvittää, millaista monitulkinntaisuutta aineistooni sisältyy. Aineiston tarkastelu osoittaa, että monitulkinntaisuus ei tarkoita yksinomaan sitä, että lause on tekstikontekstistaan irrotettuna mahdollista ymmärtää useammalla kuin yhdellä tavalla. Monitulkinntaisia voivat nimittäin olla myös sellaiset lauseet, jotka eivät välttämättä saa yhtäkään yksiselitteistä tulkintaa ilman esiintymiskontekstin tukea. Tällöin monitulkinntaisuus on seurausta siitä, että lause on alun perin kirjoitettu tekstin osaksi ja konteksti sisältää sen ymmärtämisen kannalta olennaista tietoa. Aspektin monitulkinntaisuuden tarkasteleminen liittyykin omalta osaltaan kiinteästi lauseen ja sen tekstikontekstin välisen yhteyden tarkasteluun.

Kontekstinäkökulma on tutkimuksessani keskeinen, sillä tekstikontekstia ei ole aiemmin juurikaan huomioitu lauseen aspektia tarkasteltaessa, vaan tutkimukset ovat suurimmaksi osaksi keskittyneet lauseensisäisiin aspektin ilmaisemisen keinoihin. Poikkeus tästä on oma aiempi tutkimukseni (ks. Nurminen 2011), jossa olen jo alustavasti selvittänyt tekstikontekstin vaikutusta lauseen aspektitulkinntaan. Käsillä olevassa työssä tarkastelen tekstikontekstia kuitenkin systemaattisemmin ja laajemman aineiston pohjalta kuin aiemmin. Siksi teksteistä ilmenee sellaisiakin lauseen aspektitulkinntinnan kannalta kiinnostavia seikkoja, jotka eivät aiemmassa tutkimuksessani nousseet esiin. Keskeisimpiä näistä ovat havainnot erilaisista lauseenulkoisista alku- ja loppurajoista eli sellaisista kielellisistä ilmauksista, jotka osoittavat lauseen kuvaaman asiointilan alkamista tai päättymistä mutta jotka eivät ole osa kyseistä lauserakennetta.

Tutkimukseni muodostuu viidestä osasta (I–V), joista ensimmäisessä esittelen yleisesti tutkimukseni aiheen, taustat ja käyttämäni aineiston (luku 1) ja toisaalta käyn yksityiskohtaisesti läpi, millainen kielen ilmiö ja tutkimuskohde aspekti on (luku 2). Tutkimukseni toisessa osassa esittelen, miten aspektin rajattua ja rajaamattomuutta on aiemmin fennistiikassa pyritty määrittelemään (luku 3) ja miten kuvaan aspektia omassa työssäni (luku 4). Tutkimukseni kolmas ja neljäs osa keskittyvät aineistoanalyysiin: Kolmannessa osassa esittelen suomen kielen syntaktiset lauseyyypit, jotka toimivat lauseanalyysin lähtökohdina (luku 5), sekä analysoin lauseaineistoni Leonard Talmy'n (2000) huomion ikkunoinnin (*windowing of attention*) näkökulmasta (luku 6). Neljännessä osassa puolestaan määritelen, mitä tarkoitan kontekstilla ja millaiset kontekstit ovat tutkimukseni kannalta relevantteja (luku 7). Selvitän myös, miten lauseiden aspektimerkitykset ymmärretään, kun lauseita tarkastellaan osana esiintymiskontekstiaan eli tekstiä, ja millaista lisäinformaatiota konteksti tuo lauseen kuvaamaan asiointilan ajalliseen keston (luku 8). Työni viides ja viimeinen osa koostuu loppuluvuista (luvut 9 ja 10), joissa käyn läpi tutkimukseni keskeiset tulokset ja esitän päätelmäni.

1.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni ytimen muodostaa sanomalehtiteksteistä kerätty lauseaineisto. Aineisto koostuu 2243 lauseesta, joista *olla*-verbillisiä on 726, *tehdä*-verbillisiä 699 ja *tulla*-verbillisiä 818. Lauseet on tiettyjen kriteerien perusteella (ks. luku 1.3.1) poimittu teksteistä osaksi tietokantaa ja analysoitu syntaktis-semanttisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että kukin lause on irrotettu esiintymiskontekstistaan eli sanomalehtitekstistä. Tässä tutkimuksessa lauseella tarkoitetaan suomen kielen syntaktista yksikköä, joka on asiaintilojen kielentämiseen käytetty kieliopillinen konventio ja jolla asiaintilan kuvaukseen tuotetaan tietynlaiset merkityspiirteet; lause on finiittiverbin ympärille muodostuva rakenteellinen kokonaisuus. Lause voidaan kuitenkin ymmärtää myös laajemmin. Tässä työssä tarkasteltavat lauseet ovat paitsi syntaktisia yksiköjä myös tekstin ortografisia yksiköjä ja sellaisina joko täysin yhteneväisiä virkkeen eli tietynlaisen tekstin rakenneyksikön kanssa tai osia useammasta lauseesta muodostuvaa virkettä. Samalla ne ovat hahmotuksellisia kokonaisuuksia, koska yleiskielisessä tekstissä esimerkiksi virkkeen osien yhteenkuuluvuus osoitetaan tiettyjen yhtenäisten käytäntöjen perusteella. Lisäksi kunkin lauseen käsitetään kuvaavan jonkin kokonaisen asiaintilan, eli ne ovat siinä mielessä myös ajatuksellisia kokonaisuuksia. (Ks. A. Jääskeläinen 2013: 137–138.) Asiaintilalla puolestaan tarkoitetaan konkreettista tai abstraktia, kuviteltua tai todellista tilannetta, jonka kielenkäyttäjä ilmaisee konkreettisella kielellisellä ilmauksella, lauseella. Lyhyesti sanottuna asiaintila viittaa siihen, mitä kielennetään, ja lause siihen, miten kielennetään.

Lauseiden esiintymiskontekstit olen koonnut omaksi tekstiaineistokseen, eli käytännössä tutkimusaineistoni koostuu kahdesta osasta: lauseaineistosta ja tekstiaineistosta. Näistä osista lauseaineisto on sikäli primaari, että olen kerännyt ensin lauseaineiston ja ottanut tekstit mukaan aineistoon vain siinä tapauksessa, että niissä esiintyy yksi tai useampi lauseaineistoni lause. Molemmat aineistot ovat tutkimukseni kannalta välttämättömiä, koska kontekstin vaikutusta lauseen aspektiin ei voi selvittää, ellei ensin tarkastele sitä, millaisen aspektitulokinnan lauseet saavat yksittäisinä eli kontekstistaan irrotettuina. Siksi analysoin tutkimuksessani aineistoni lauseita sekä yksittäisinä että osana tekstiä.

Olen koonnut tutkimusaineistoni Helsingin Sanomista (jatkossa myös HS), ja se on kokonaisuudessaan peräisin tästä lähteestä. Valitsin tutkimukseni kohteeksi kirjoitetun kielen siksi, että myös aiemmat suomen kielen aspektista tehdyt tutkimukset ovat käsitelleet kirjoitettua kieltä. Vaikka suurin osa aiemmissa tutkimuksissa käsitellyistä esimerkeistä on ollut tutkijoiden itsensä kehittämiä, ne ovat kuitenkin olleet standardinmukaisen kirjoitetun kielen, eivät puhekielen, esimerkkejä. Aiemmat tutkimukset ovat melko perusteellisesti selvittäneet yksittäisten lauseiden aspektin määräytymistä kirjoitetussa kielessä, jo-

ten luonteva valinta fennistisen aspektitutkimuksen seuraavaksi askeleeksi on ulottaa kirjoitetun kielen tarkastelu vielä hieman pidemmälle. Tämän tavoitteen olen toteuttanut ensinnäkin kokoamalla tutkimukselleni laajan aineiston ja toiseksi ottamalla tarkastelun kohteeksi paitsi yksittäiset lauseet myös niiden tekstikontekstit. Aspektitutkimusta olisi toki voinut uudistaa ja sen kenttää laajentaa myös valitsemalla tutkimuksen kohteeksi puhekielisen aineiston, mutta tämä olisi vienyt tutkimuksen hieman eri suuntaan. Kirjoitetun kielen aineisto myös mahdollistaa vertailun aiemmissä tutkimuksissa esitettyihin havaintoihin.

1.3.1 Aineiston kokoamisperusteet ja rajaus

Lauseaineistoni lähteenä ovat Helsingin Sanomien Ulkomaat-, Kaupunki- ja Kulttuuri-osioiden tekstit vuodelta 2008. Tutkimuskohteenani on siten nykysuomi ja kirjoitettu yleiskieli. Aineistoa kootessani pyrin systemaattiseen keräystapaan eli poimin aineistoni osaksi kaikki hakukriteerini täyttävät lauseet tietyltä ajalta. Hakukriteerini olivat periaatteessa yksinkertaiset, ja esittelen ne hieman myöhemmin tässä luvussa. Olen koonnut aineiston Ulkomaat-, Kaupunki- ja Kulttuuri-osioiden teksteistä jokaisen kuukauden kolmelta ensimmäiseltä päivältä, jolloin lehti on ilmestynyt vuonna 2008. Tämän rajauksen tein siksi, että aineistoa kertyi runsaasti jo jokaisen kuukauden kolmesta ensimmäisestä lehdestä eikä hakuja ollut tarpeen tehdä enää laajemmin. Kyseisinä päivinä julkaistuista teksteistä olen ottanut mukaan ne, joissa esiintyy yksikin kriteerini täyttävä lause. Muut tekstit ovat jääneet tutkimusaineistoni ulkopuolelle. Lisäksi aineistoni ulkopuolelle jäivät tekstit, jotka koostuvat ranskalaisin viivoin erotetuista virkkeistä (esim. Tietokulma-nimisen palstan tekstit), kysymysvastaus-muotoiset lyhyet haastattelut sekä gallupit. Nämä tekstit tuottivat muutamien lauseosuman, mutta niitä ei ole otettu mukaan aineistoon, sillä niillä olisi ollut rakenteeltaan varsin erityyppinen tekstikonteksti verrattuna muihin aineistoni lauseisiin. Yhteensä tekstiaineistoon sisältyy 877 tekstiä.

Olen poiminut Ulkomaat-, Kaupunki- ja Kulttuuri-osioiden teksteistä systemaattisesti kaikki lauseet, joiden pääverbinä on *olla*, *tehdä* tai *tulla*. Lauseen pääverbi voi olla yhtä kuin lauseen finiittiverbi (*Sinä tulit kotiin*), mutta se voi olla myös yhdessä finiittisen apuverbin kanssa esiintyvä ei-finiittinen verbinmuoto (esim. *olet tullut*, *et ole tullut*, *voit tulla*, *on tultava*). Lauseen nominaaliset jäsenet ovat pääverbin, eivät apuverbin, valenssin mukaisia (*Sinä olet tullut kotiin*). Toisaalta osa finiittisen apuverbin ja ei-finiittisen pääverbin muodostamista rakenteista saa muodoltaan erilaisia täydennyksiä kuin pääverbi saisi finiittimuotoisena, jolloin kyse on pikemmin koko rakenteen kuin yksittäisen verbin vaatimista täydennyksistä (*Sinä tulit kotiin* vrt. *Sinun on tultava kotiin*). (ISK § 450, § 869.) Olen ottanut aineistooni molemmantyyppiset tapaukset, koska lauseiden

ilmaisemissa asiaintiloissa kuitenkin on kyse pääverbin kuvaamasta tekemisestä, esimerkeissä *Sinä tulit kotiin* ja *Sinun on tultava kotiin* siis puhuteltavan henkilön (toteutuneesta tai toivotusta) liikkeestä puheena olevaan paikkaan.

Verbejä *olla*, *tehdä* ja *tulla* voidaan pitää niin sanottuina ydinverbeinä, jotka kuuluvat kielen keskeiseen sanastoon ja joilla on tiettyjä yhteisiä semanttisia ja rakenteellisia ominaisuuksia, kuten skemaattinen merkitys ja suuri frekvenssi (ks. Tragel 2001: 152–153). Verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* ovatkin käytössä hyvin yleisiä (ks. Saukkonen ym. 1979: 41), ja erityisesti *olla*-verbiä käytetään paljon paitsi pääverbinä myös apuverbinä. Olen kuitenkin rajannut aineistoni ulkopuolelle kaikki sellaiset lauseet, joissa jokin näistä kolmesta verbistä esiintyy yksinomaan apuverbinä ja joissa pääverbinä on jokin muu verbilekseemi kuin *olla*, *tehdä* tai *tulla*. Kyseiset verbit ovat myös merkitykseltään skemaattisia, eli ne ilmaisevat asiaintiloja hyvin yleisluontoisesti. Nähdäkseni on kuitenkin riittävää käsitellä nimenomaan näiden kolmen ydinverbin ympärille muodostuvia lauseita, sillä kyseiset verbit ilmaisevat kaikkia keskeisiä asiaintilatyyppisiä eli tiloja, tekoja, muutosta ja liikettä (ks. Pajunen 2001: 51–55). Ydinverbejä sinänsä on kielessä toki muitakin; suomessa tällaisina voi pitää esimerkiksi verbejä *mennä*, *saada* ja *antaa* (vrt. Tragel 2001: 160–162). Työssäni käytän lauseaineistoni lauseista nimityksiä *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbilliset lauseet.

Olen kerännyt aineistooni myös lauseet, joissa esiintyy jokin *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbin ja nominin tai partikkelin muodostama idiomaattinen rakenne (esim. *olla mieleen*, *tehdä tiukkaa*, *tulla julki*), vaikka niillä onkin oma eriytynyt merkityksensä (ks. ISK § 455). Toki myös moniverbisillä rakenteilla on omat merkityssävyensä (*Sinä tulit kotiin* vrt. esim. *Sinun kannattaa tulla kotiin*, *Sinun täytyy tulla kotiin*, *Sinä olit tulemaisillasi kotiin*), mutta pääverbin ilmaisema perusmerkitys ei niissä kuitenkaan muutu. Olen ottanut idiomaattiset rakenteet mukaan tutkimusaineistooni, koska nähdäkseni niiden rajaaminen sen ulkopuolelle kaventaisi kuvaa *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbien käytöstä. Idiomaattisten rakenteiden käsittely muodostaa kuitenkin kokonaan oman tutkimuksensa (Nurminen, tulossa), eikä niitä siksi käsitellä tässä tutkimuksessa. Idiomaattisten rakenteiden määrä on kuitenkin pieni verrattuna lauseiden kokonaismäärään: 120 lausetta yhteensä 2243:sta. Aineistoanalyysiosissa tarkasteltavien lauseiden määräksi jää siten 2123 lausetta. Taulukko 1 havainnollistaa *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisten lauseiden määrää aineistossani.

Taulukko 1. *Olla-, tehdä- ja tulla-*verbillisten lauseiden määrä aineistossa.

	ei-idiomaattiset	idiomaattiset	yhteensä
<i>olla</i>	708	18	726
<i>tehdä</i>	666	33	699
<i>tulla</i>	749	69	818
yhteensä	2123	120	2243

Helsingin Sanomissa julkaistut tekstit on koottu internetiin tekstiarkistoksi (www.hs.fi/arkisto).² Arkisto sisältää valtavasti nykykielistä tekstimateriaalia, ja se myös mahdollisti melko vaivattoman aineiston keräämisen. Kokosin aineiston siten, että hain arkistosta tiettyjä sananmuotoja, tarkemmin sanoen yksittäin jokaisen *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbin finiitti- ja kieltomuodon (vrt. ISK 2004: § 124). Näin tein siitä huolimatta, että jo lähtökohtaisesti oli oletettavaa, että osa näistä muodoista on aineistossani harvinaisia. Lisäksi hyödynsin Isoon suomen kielioppiin (§ 451) koottua verbiliittojen luetteloa, jonka perusteella tein haut erilaisissa verbiliitoissa käytetyistä *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbin muodoista. Samalla hain myös näiden tarkastelemieni verbien A-infinitiivimuodot, jotka esiintyvät verbiketjuissa yhdessä modaalisen tai muun abstraktin apuverbin kanssa (esim. *voi olla, pitää tehdä, alkaa tulla*) (ks. mt.: § 450 ja § 469). Tällä tavalla pääsin kattavasti käsiksi *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbien esiintymiin teksteissä.

Sen lisäksi, että arkistosta oli mahdollista tehdä sanahakuja, haut pystyi rajaamaan siten, että ne koskivat vain tiettyjä lehden osioita (esim. Ulkomaat, Kaupunki ja Kulttuuri) ja/tai tiettyä ajanjaksoa (esim. 1.–3.2.2008). Tämä riitti ja sopi minun tarpeisiini, koska hain tiettyjen verbinmuotojen esiintymiä tietyistä osioista ja tietyltä ajalta. Jos olisin halunnut hakea esimerkiksi jonkin syntaktisen rakenteen tai funktion kuten eksistentiaalilauseen tai partitiiviobjektin esiintymiä, tämä olisi onnistunut vain käymällä mekaanisesti läpi kaikki tekstit yksitellen. Se, että HS:n arkistoa ei ymmärrettävästikään ole tehty kielentutkimuksen tarpeita ajatellen, selittää tämän puutteen.

Tässä tutkimuksessani analysoin ainoastaan lauseiden kielellistä kontekstia. Toisin sanoen kuvat ja kuvatekstit jäävät analyysin ulkopuolelle huolimatta siitä, että ne usein kuuluvat sanomalehtitekstin yhteyteen sanomalehden sivulla ja että HS:n arkistoon tallennettujen näköislehtien avulla näihinkin elementteihin olisi mahdollista päästä käsiksi. Kuva-analyysin mukaan ottaminen olisi

² Kuvailen tässä HS:n arkiston sellaisena kuin se on ollut aineistoa kerätessäni vuosina 2011–2012. Tänäkin aikana arkistoon tehtiin joitakin muutoksia, mutta nämä koskivat lähinnä ulkoasua, eivät hakutoimintoja.

kuitenkin laajentanut työtäni melkoisesti, ja siksi olen rajannut tarkastelun lauseiden kielelliseen kontekstiin (kontekstin määrittelystä ja tekstilauseiden konteksteista ks. tarkemmin luku 7). Koska en analysoi kuvia, en ota mukaan myöskään kuvatekstejä, jotka ovat kiinteässä yhteydessä kuvaan (ks. Heikkilä 2006: erityisesti luku 2).

1.3.2 Lauseaineiston koodaus

Olen koonnut lauseaineistoni tietokantaan, mikä on nykyisin melko tavallinen tapa käsitellä tutkimusaineistoja. Tätä tutkimusta varten rakensin aineistotietokannan siten, että kokosin lauseet ensin sanomalehtiteksteistä tietokantaan, minkä jälkeen analysoin lauseet syntaktis-semanttisesti. Olen koodannut tietokantaani seikkoja, joiden aiemmissa tutkimuksissa esitettyjen havaintojen perusteella oletin olevan lauseen aspektin ilmaisemisen kannalta tärkeitä tai muuten lauseen rakenteen tai merkityksen kannalta olennaisia. Eräät koodauksista ovat osoittautuneet tutkimuksen kannalta olennaisiksi kuitenkin vasta työn edetessä, ja toisaalta osa koodauksista koskee lauseen esiintymisympäristöä ja on siten suurimmaksi osaksi yksiselitteisesti taustatietoa. Tietokantaan tekemäni koodaukset onkin mahdollista jaotella neljään ryhmään: lauseen pääverbiin, nominaalisiin lauseenjäseniin, koko lauseeseen ja lauseen esiintymisympäristöön liittyviin koodauksiin. Lauseen pääverbin ja koko lauseen ominaisuudet sekä lauseen esiintymisympäristöön liittyvät tiedot oli mahdollista koodata kaikista aineistoni lauseista. Nominaaliset lauseenjäsenet sen sijaan on koodattu vain siltä osin kuin niitä aineistossa esiintyy.

Lauseen pääverbiin liittyen olen koodannut verbileksemin, verbin tempuksen ja moduksen sekä sen, onko *olla-*, *tehdä-* tai *tulla-*verbi pää- vai sivulauseen pääverbi. Lisäksi koodauksiin sisältyy tieto siitä, onko kyse verbistä ja nominista tai partikkelista (esim. *tehdä tiukkaa*, *tulla julki*) tai useammasta kuin yhdestä verbinmuodosta (esim. *olla tekemässä*) koostuvasta (kiteytyneestä) rakenteesta. Sen sijaan verbin omaa temporaalista merkitystä en ole erikseen koodannut, koska se ei nähdäkseni vaihtelee eri lausekonteksteissa samalla tavoin kuin tempus tai modus voi vaihdella. Lauseen finiittiverbistä olen koodannut tietokantaan myös sen, esiintyykö *olla*, *tehdä* tai *tulla* pää- vai sivulauseen finiittiverbinä. Yksittäisissä lauseissa kyse on tietenkin aina päälauseen finiittiverbistä, mutta yhdyslauseissa kumpikin vaihtoehto on mahdollinen.

Nominaalisiin lauseenjäseniin eli subjektiin³, objektiin, predikatiiviin ja adverbiaaleihin liittyvät koodaukset eivät koske systemaattisesti jokaista aineistoni lausetta, kuten finiittiverbiin liittyvät koodaukset. Mahdollisuuksien mukaan olen koodannut subjektina, objektina ja predikatiivina toimivan lausekkeen rakennetyypin ja sijan sekä NP-subjektin tarkoitteen. Aiemmissä tutkimuksissa esitetyt havainnot subjektin, objektin ja predikatiivin aspektin ilmaisemiseen liittyvistä tehtävistä koskevat erityisesti substantiivi- ja adjektiivilausekkeen muotoisia subjekteja, objekteja ja predikatiiveja, joten eräs lauseen nominaalisiin jäseniin liittyvistä koodattavista ominaisuuksista on niiden rakennetyypin. Lisäksi olen koodannut näiden lauseenjäsenten sijamuodon, koska sekin on aspektin ilmaisemisen kannalta merkityksellinen seikka. Myös subjektin tarkoitteen elollisuus vaikuttaa osaltaan siihen, millaiseksi lauseen kuvaama asiaintila voidaan käsittää. Subjektin elollisuus onkin koodattu tietokantaan neliportaisen asteikon inhimillinen, muu elollinen, eloton ja abstrakti mukaan. Jaottelu on melko yksinkertainen eikä välttämättä aina käytännössä ongelmaton, mutta tämän tutkimuksen tarpeisiin asteikko toimii riittävän hyvin (elollisuuden ja elottomuuden välisestä rajanvedosta sekä siihen liittyvistä ongelmista ks. Yamamoto 1999).

Adverbiaalien koodaukset olen tehnyt hieman toisin periaattein kuin muiden nominaalisten lauseenjäsenten koodaukset. Siinä missä subjekti, objekti ja predikatiivi on koodattu ensisijaisesti rakenteellisten ominaisuuksiensa kannalta, adverbiaalien kohdalla semanttiset koodaukset ovat olleet keskeisessä asemassa. Adverbiaali sinänsä tietysti on syntaktinen koodi, koska sillä viitataan tietäntyyppisten lausekkeiden lauseenjäsentehtävään, mutta tietokantaan olen koodannut ensisijaisesti tiedon siitä, esiintyykö lauseessa jokin ajan tai paikan ilmaus ja jos esiintyy, niin mitä se tarkkaan ottaen ilmaisee. Tällaiset ilmaukset ovat lauseenjäsentehtävältään adverbiaaleja, ja olen koodannut tietokantaan nimenomaan sellaiset aikaa ja paikkaa ilmaisevat adverbiaalit, jotka eivät ole osa jotakin toista nominilauseketta vaan toimivat lauseessa joko verbin tai koko lauseen täydennyksinä tai määritteinä. Ajan adverbiaalit olen koodannut sen mukaan, ilmaisevatko ne ajankohtaa, toistuvuutta vai kestoja, ja paikan ilmaukset sen mukaan, ilmaisevatko ne jossakin abstraktissa tai konkreettisessa lokaa-

³ Tässä työssä erotan aineistoa analysoidessani perinteisen subjektin kategorian kahtia: nimitän subjektiksi intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseissa esiintyvää perussubjektia ja eksistentiaalilominiksi muun muassa eksistentiaalilauseissa esiintyvää ja siksi yleensä eksistentiaali- tai e-subjektiksi kutsuttua lauseenjäsentä (vrt. Helasvuo–Huomo 2010). Palaan tähän ratkaisuun ja sen perusteisiin tarkemmin luvussa 5.1, jossa esittelen suomen kielen syntaktiset lausetyypit. Sitä ennen puhun selvytyden vuoksi yksinomaan subjekteista.

tiossa olemista, lokaatiosta lähtemistä tai lokaatioon tulemista. Lisäksi olen koodannut erikseen sen, onko lauseessa jokin kehys- eli puiteadverbiaali, ilmaistaanko lauseessa erikseen sekä lähde- että kohdelokaatio ja esiintyykö lauseessa useampi ajan tai paikan ilmaus. (Adverbiaaleista ks. ISK 2004: § 959, § 980–981.) Aspektin ilmaisemisen kannalta ajan ja paikan ilmauksilla on keskeinen tehtävä, ja siksi ne on koodattu tietokantaan näin tarkasti.

Koko lauseen rakenteeseen ja merkitykseen liittyen olen koodannut lauseen syntaktisen lausetyypin sekä sen, onko lause aktiivi- vai passiivilause ja onko se myönteinen vai kielteinen. Olen koodannut nämä ominaisuudet siksi, että ne selittävät lauseen rakennetta ja siten antavat osviittaa siitä, millaisia lauseen aspektiin vaikuttavia tekijöitä lauseessa esiintyy. Syntaktinen lausetyyppi heijastaa lauseen kokonaisrakennetta mutta myös semanttista sisältöä, mikä tekee siitä hyvin käyttökelpoisen koodauksen tietokantaani.

Tekstin esiintymisympäristöön liittyvät koodaukset puolestaan ovat lauseen lähde- ja taustatiedot, ja niistä ilmenee, millaisessa tekstissä lause esiintyy ja miten se asettuu osaksi tekstiä. Yksinkertaiset lauseet ja yhdyslauseet on koodattu erikseen siksi, että yhdyslauseen osana esiintyvälle lauseelle yhdyslause on jo eräänlainen konteksti, jollaista yksinkertaisella lauseella ei tietenkään ole. Olen koodannut tietokantaan erikseen myös sen, jos lause on sitaatti tai osa sitaattia. Sitaatit ovat aineistossani tavallisia, mutta ne eroavat muusta tekstistä jonkin verran esimerkiksi siinä suhteessa, millaisia verbinmuotoja niissä käytetään. Aineistossani erityisesti yksikön toisen persoonan verbinmuodot ovat muuten harvinaisia, mutta sitaateissa niitä esiintyy. Sitaatit on siis koodattu tietokantaan niiden erityisluonteen vuoksi.

1.3.3 Aineiston ja intuition käyttö tutkimuksessa

Suurinta osaa fennistisestä aspektitutkimuksesta voi luonnehtia yksinomaan intuitioon eli tutkijan kielitajuun pohjautuvaksi lingvistiikaksi. Näissä tutkimuksissa omia esimerkkejä on saatettu täydentää eri lähteistä melko satunnaisesti poimituilla esimerkklauseilla, mutta muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suomen kieltä koskevat aspektitutkimukset eivät ole perustuneet varsinaisiin kieliaineistoihin (ks. kuitenkin Askonen 2001; Päiviö 2007). On kiinnostavaa, että suomen kieltä koskevissa aspektitutkimuksissa nimenomaan laborioliouseilla on niin merkittävä asema, koska fennistiikassa on perinteisesti ollut tapana koota ja käyttää melko laajoja tutkimusaineistoja ja vastaavasti tutkijan itse kehittämien esimerkkien käyttö on ollut aineistojen käyttöön nähden vähäistä (ks. Huumo 2008: 164).

Käsillä oleva tutkimus on aineistopohjainen analyysi suomen kielen aspektista, mikä tekee työstä erityyppisen aiempiin suomen kielen aspektia käsitteleviin

tutkimuksiin verrattuna. Aineistopohjaisessa tutkimuksessa käytetään todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaa kieliaineistoa, joka on valittu tietyin perustein ja jota hyödynnetään ja käsitellään tietyllä tavalla. Kaikki kieliaineistoja hyödyntävät tutkimukset eivät suhtaudukaan aineistoonsa samalla tavoin, vaan aineistopohjaisten (*corpus-based*) tutkimusten lisäksi voidaan puhua aineistoesimerkein tuetuista (*corpus-illustrated*) ja aineistovetoisista (*corpus-driven*) tutkimuksista, joissa aineiston valinta tehdään osin toisin perustein kuin aineistopohjaisessa tutkimuksessa ja aineistoa myös hyödynnetään eri tavoin. Kieliaineistolla voidaan tässä tapauksessa tarkoittaa joko kielentutkimusta varten systemaattisesti koottua sähköistä tekstimateriaalia eli korpusta tai muunlaista tutkimuksessa käytettävää kielimateriaalia. (Jantunen 2009: 101–102.)

Elena Tognini-Bonellin (2001) mukaan korpus voidaan määritellä tekstikoelmaksi, jonka käsitetään edustavan tiettyä kielimuotoa ja jonka yhteen koamisen taustalla on tarve käyttää tätä kielimateriaalia lingvistisissä tutkimuksissa. Yleensä korpukset koostuvat todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevasta materiaalista. (Mts. 2.) Tässä tutkimuksessa käytetty kieliaineisto on systemaattisesti ja nimenomaan tutkimuskäyttöön koottu sähköinen aineisto, joka sisältää yksinomaan todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaa ainesta. Aineisto ei kuitenkaan ole toistaiseksi kuin yhden tutkijan käytettävissä. Puhunkin työnsäni yksinkertaisesti tutkimusaineistosta tai aineistosta sen sijaan, että nimittäisin aineistoani korpukseksi. Tarvittaessa erotan tutkimusaineistoni osat toisistaan nimittämällä niitä niin ikään yksinkertaisesti lauseaineistoksi ja tekstiaineistoksi.

Aineistopohjaisissa (tai korpuspohjaisissa) tutkimuksissa lähtökohtana voi olla tutkijan intuitio tai hänen tekemänsä havainto kielestä, mutta myös aiempiin tutkimuksiin perustuva teoria tai hypoteesi voi toimia tällaisen tutkimuksen lähtökohtana ja siten tutkimuskysymysten hahmottelun pohjana. Aineistopohjaisessa tutkimuksessa kieliaineisto analysoidaan laajamittaisesti, tutkimuskysymyksiä tarkastellaan aineiston avulla ja aineistoa käytetään testaamaan ja selittämään aiemmin esitettyjä teorioita, havaintoja ja hypoteeseja. (Tognini-Bonelli 2001: 65–66; Jantunen 2009: 102–103.) Voi siis sanoa, että aineistopohjaisessa tutkimuksessa tutkimuskysymysten hahmottelun ja aineiston käsittelyn taustalla vaikuttavat aiemman tutkimuksen näkemykset kuvattavasta kielen ilmiöstä ja aineistoa käytetään näiden näkemysten uudelleen arvioimiseen.

Tätä tutkimusta voi nähdäkseni pitää melko yksiselitteisesti aineistopohjaisena, koska se täyttää aineistopohjaisen tutkimuksen keskeiset kriteerit: tutkimuskysymysten hahmottelun pohjana ovat olleet aiemmissa tutkimuksissa esitetyt havainnot siitä, miten suomen kielen aspektia ilmaistaan, ja tämä on heijastunut paitsi aineiston valintaan myös sen käsittelyyn ja koodaamiseen tietokannassa. Toisaalta koen tarpeelliseksi käyttää tutkimuksessani myös itse muodostamiani esimerkkejä, koska toisinaan kieltä ja sen ilmiöitä on havainnollisin-

ta kuvata yksinkertaisin esimerkein ilman, että joutuu selittämään sellaisia yksityiskohtia, jotka käsiteltävän asian kannalta saattavat olla sivuseikkoja (vrt. Vilkuna 1992: 5; Ojutkangas 2003: 164).

On kuitenkin selvää, että tutkijan intuitio on käsillä olevassa tutkimuksessa merkittävässä asemassa, koska analyysi tapahtuu aineiston käytöstä huolimatta pitkälti intuition ehdoilla ja myös itse kehitellyille tai muiden tutkijoiden aiemmin kehittelemille esimerkeille on tarvetta. Kielentutkimusta onkin mahdollista tehdä ilman korpusta tai muita todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevia aineistoja, mutta intuition käyttö on erottamaton osa tutkimusprosessia (E. Itkonen – Pajunen 2010: 73). Tutkijan oman intuition käyttö on ollut ja on edelleen keskeinen metodi myös kognitiivisessa kielentutkimuksessa (Talmy 2007: xii; ks. myös Huumo 2008: 169–170). Esimerkiksi kognitiivinen kielioppi määrittellään käyttöpohjaiseksi (esim. Langacker 2008: 3), vaikka se perustuu itse muodostettuihin esimerkkeihin (ks. Huumo 2008: 170–171; E. Itkonen – Pajunen 2010: 57). Käyttöpohjaisuuden ei tarvitsekaan välttämättä tarkoittaa aineistopohjaisuutta, koska myös itse kehitellyt esimerkit kuvaavat kieliyhteisön välisessä vuorovaikutuksessa – siis käyttöpohjaisesti – syntynyttä ja alati kehittyvää kielisysteemiä (Huumo 2008: 170–171). Omaa tutkimustani voi joka tapauksessa luonnehtia samanaikaisesti sekä käyttö- että aineistopohjaiseksi. Tutkimusaineiston käyttöä tässä tutkimuksessa puoltaa se, että vaikka kielisysteemin kannalta mahdollisista aspektin ilmaisemisen tavoista on jo olemassa tutkimuksia, aineiston pohjalta on mahdollista tarkastella näiden tapojen toteutumista kielessä. Lisäksi kontekstin huomioon ottaminen on tärkeä osa tutkimustani. Tästä syystä kontekstittomien tai lukuisia potentiaalisia konteksteja mahdollistavien lauseiden tutkiminen ei olisi työssäni mielekästä. Lauseen aspektimerkituksen ja tekstikontekstin välisen yhteyden tarkastelu on tärkeää siksi, että aiemmissa suomen aspektia käsittelevissä tutkimuksissa kielenkäyttökonteksti on jäänyt huomiotta.

1.4 Kognitiivinen kielentutkimus tutkimuksen taustana

1.4.1 Yhteisiä lähtökohtia ja sisäisiä suuntauksia

Tutkimukseni kytkeytyy kognitiiviseksi kielentutkimukseksi kutsuttuun teoreettiseen suuntaukseen, joka on parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana saavuttanut merkittävän ja vakiintuneen aseman kielitieteessä (ks. Croft–Cruse 2004: 1; Onikki-Rantajääskö 2010: 41, 57). Vyvyan Evans (2011: 69) määrittelee kognitiivisen kielentutkimuksen moderniksi kielitieteen alaksi, jonka keskeisenä kiinnostuksen kohteena on ihmisen kielen, mielen ja sosiofyysisten

kokemusten välisen suhteen tutkiminen. Tiina Onikki-Rantajääskön (2010: 47) mukaan kognitiivista kielentutkimusta yhdistää ennen kaikkea kielen merkityskeskainen analyysi ja merkitysten välittäminen nähdään kielen tärkeimmäksi tehtäväksi, mikä on hänen mukaansa ”funktionalismia perustavanlaatuisimmillaan”. Kognitiivinen kielentutkimus asettuukin osaksi laajempaa funktionaalisen kielentutkimuksen perinnettä, jossa kielen rakennetta ei pidetä kielellisestä merkityksestä ja kielen käytöstä erillisenä toisin kuin formaalisessa kielentutkimuksen traditiossa, joka on korostanut rakenteen autonomisuutta. Funktionaalisisessa kielitieteessä keskeisiä tutkimuskohteita ovat paitsi jo mainitut kielelliset merkitykset myös merkitysten muuttuminen, kielen käyttö ja kielenkäyttäjien välinen vuorovaikutus sekä kieltenvälinen vertailu eli eri kielten yhtäläisyyksien ja erojen tarkastelu. Funktionaalisen kielentutkimuksen suuntauksia ovat kognitiivisen kielentutkimuksen ohella muun muassa diskurssifunktionaalinen kielentutkimus, kieliopillistumisen tutkimus, vuorovaikutuslingvistiikka ja kielitypologinen tutkimus. (Langacker 2008: 7; Haddington–Sivonen 2010: 9–13.) Kognitiivisen kielentutkimuksen tiedetään lähteneen liikkeelle nimenomaan tyytymättömyydestä formaaliseen kielenkuvauksen perinteeseen.⁴ Silti se muodostaa myös funktionaalisen kielitieteen sisällä oman selvästi erottuvan suuntauksensa, jonka keskeisiin periaatteisiin kuuluu kielen ja muun kognition välisen erottamattoman yhteyden korostaminen ja pyrkimys ottaa huomioon muissa kognitiotieteissä saavutetut tutkimustulokset. (Evans 2011: 69, 71.)

Aivan kuten funktionaalinen kielitiede pitää sisällään useita, osittain yhteneväisiä lähestymistapoja kieleen ja sen tutkimiseen, myös kognitiivinen kielentutkimus haarautuu eri suuntiin. Kognitiivisen kielentutkimuksen suuntauksukset eivät siis nekään muodosta yhtenäistä koulukuntaa, joka noudattaisi tiettyä metodologiaa tai kuvausmallia (Onikki-Rantajääskö 2010: 41). Voikin sanoa, että kognitiivisen kielentutkimuksen kehityksessä tehdään tutkimusta, jolla on joitakin yhteisiä peruslähtökohtia, mutta muutoin kyse on useiden toisiaan täydentävien, päällekkäisten ja jopa keskenään kilpailevien teorioiden joukosta, ei yksittäisestä, yhtenäisestä teoriasta (Evans–Green 2006: 3; Geeraerts 2006: 2–3; Taylor 2002: 3–4). Tuomas Huumo (2008: 170) luonnehtii kognitiivista kielentutkimusta alati kasvavaksi ja puitteiltaan väljäksi kielitieteen alaksi, jon-

⁴ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kognitiivinen kielentutkimus pyrki kokonaan kiistämään formaalista kuvausperinnettä noudattavien tutkimusten arvon; kyse on pikemmin siitä, että formaalinen kuvaustapa koetaan tutkimuskohteen eli kielen ja sen luonteen kannalta toimimattomaksi (ks. Huumo 1997a: 33–34).

ka kehyksessä tehdään jatkuvasti yhä monimuotoisempaa tutkimusta niin tutkimusaiheiden kuin tutkimusmetodiensa puolesta.

Vyvyan Evans ja Melanie Green (2006) esittävät kognitiiviselle kielentutkimukselle kaksi keskeistä haaraa, joita he nimittävät kognitiivisiksi lähestymistavoiksi kielioppiin (*cognitive approaches to grammar*) ja kognitiiviseksi semantiikaksi (*cognitive semantics*). Heidän mukaansa kognitiiviset lähestymistavat kielioppiin keskittyvät kielen symbolisten eli muodosta ja merkityksestä koostuvien yksiköiden ja niiden muodostaman kielijärjestelmän tarkasteluun, kun taas kognitiivisessa semantiikassa tutkimuskohteena on ihmisen käsitejärjestelmän ja kielellisen merkitysjärjestelmän välinen suhde. Näitä kognitiivisen kielentutkimuksen osa-alueita ei kuitenkaan tule käsittää toisistaan erillisiksi vaan pikemmin toisiaan täydentäviksi. (Mts. 48–50.) Kognitiivisen kielentutkimuksen kehukseen lukeutuvia tutkimussuuntauksia voidaan nimetä ja siten erottaa toisistaan myös yksityiskohtaisemmin kuin tässä Evansin ja Greenin kahtiajaossa, ja tällöin ne monissa tapauksissa henkilöityvät tiettyihin tutkijoihin ja heidän töihinsä. Kognitiivisen kielentutkimuksen suuntauksina voidaankin mainita muun muassa kognitiivinen kielioppi (esim. Langacker 1987a, 1991, 1999, 2008), talmylainen kognitiivinen semantiikka (Talmy 2000), kognitiivinen metaforateoria (esim. Lakoff–Johnson 1980), yhdistelmä- tai sulaumarakenne- eli blending-teoria (esim. Fauconnier–Turner 2002) ja mentaalisten tila-avaruuksien tutkimus (Fauconnier 1994) sekä osittain myös konstruktoiden tutkimus (Goldberg 1995, 2006; Croft 2001). (Ks. Langacker 2008: 7; Onikki-Rantajääskö 2001: 30 ja 2010: 41–42; A. Jääskeläinen 2013: 35.)

Edellä mainituista kognitiivisen kielentutkimuksen suuntauksista kognitiivinen kielioppi, talmylainen kognitiivinen semantiikka ja konstruktoiden tutkimus nähdään Evansin ja Greenin (2006) kahtiajaossa kognitiivisina lähestymistapoina kielioppiin, kun taas kognitiivinen metaforateoria, blending-teoria ja mentaalisten tila-avaruuksien tutkimus ovat kognitiivista semantiikkaa. Edellä esiintyvien eri tutkimussuuntien nimitysten käytössä ei vallitse täysin vakiintunut systeemiä, vaan nimityksiä käytetään eri tarkoituksiin. Esimerkiksi nimityksiä kognitiivinen kielentutkimus ja kognitiivinen semantiikka voidaan käyttää joko eri merkityksessä tai synonyymisesti. Selvyiden vuoksi todettakoon myös se, että kognitiivinen semantiikka on Talmyn (2000) omasta työstään käyttämä nimitys, vaikka hänen työtään ei edellä esitetystä Evansin ja Greenin (2006) jaottelussa luetakaan kognitiiviseksi semantiikaksi kutsutun haaran alle. Kaiken kaikkiaan kognitiivinen kielentutkimus on nykyään niin laaja ja monimuotoinen kielitieteen ala, että tällainen alan sisäisten tutkimussuuntien nimityksiin liittyvä kirjavuus on oikeastaan väistämätöntä.

Kognitiivisen kielentutkimuksen suuntauksista tämän työn kannalta keskeiset ovat kognitiivinen kielioppi (esim. Langacker 1987a ja 2008) ja talmylainen kognitiivinen semantiikka (Talmy 2000). Tutkimuksessani puhunkin kognitiivi-

sesta kielentutkimuksesta tarkoittaessani kyseistä kielitieteen alaa kokonaisuudessaan, kognitiivisesta kieliopista tarkoittaessani Langackerin kehittämää kielioppimallia sekä kognitiivisesta semantiikasta viitattessani Talmyn kehittämään suuntaukseen. Työssäni esittelen näitä tutkimussuuntauksia ja niissä esitettyjä näkemyksiä siltä osin kuin se on tutkimukseni kannalta tarpeellista. En siis tässä yhteydessä käy läpi Langackerin kognitiivisen kieliopin tai Talmyn kognitiivisen semantiikan keskeisiä näkemyksiä sen laajemmin tai yleisemmin kuin tutkimusaiheeni sitä vaatii. Tätä ratkaisua perustelen sillä, että sekä Langackerin että Talmyn keskeisistä näkemyksistä on jo fennistiikassa kirjoitettu esittelyjä, joita ei nähdäkseeni tässä enää tarvitse toistaa. Kognitiivisesta kieliopista on olemassa kuvauksia itsenäisinä kirjoituksina (P. Leino 1993; Onikki-Rantajääskö 2010), mutta myös useissa fennistiikan väitöskirjatutkimuksissa on hyödynnetty ja esitelty kognitiivisen kieliopin kuvausmallia ja käsitteistöä (esim. Huumo 1997a; Herlin 1998; Onikki-Rantajääskö 2001; Ojutkangas 2001; J. Leino 2003; Jaakola 2004; Sivonen 2005; Sjöblom 2006; Päiviö 2007; Visapää 2008; A. Jääskeläinen 2013). Myös Talmyn kognitiivisen semantiikan keskeisistä näkemyksistä on kirjoitettu melko hiljattain (Huumo–Sivonen 2010a), vaikka Talmyn ajattelua toki onkin fennistiikassa avattu vähemmän kuin Langackerin. Systemaattisimmin Talmyn näkemyksiä on toistaiseksi suomen kielen osalta soveltanut Krista Ojutkangas (2003, 2006, 2012). Tässä työssä Talmyn näkemykset ovat esillä erityisesti luvussa 4, jossa esittelen työni metodologisen kehyksen.

Kognitiivista kielentutkimusta esittelevässä kirjallisuudessa tutkimussuunnan peruslähtökohtana mainitaan usein se, että kieli nähdään ihmisen kognition erottamattomana osana ja kieltä tarkastellaan suhteessa siihen, mitä ihmisen kognitiivisista kyvyistä kaiken kaikkiaan tiedetään (ks. esim. Taylor 2002: 4, 8; Croft–Cruse 2004: 1–2; Evans–Green 2006: 40–41). Tämä ajatus on esitetty jo varhaisessa vaiheessa osana kognitiivisen kielentutkimuksen yhteistä taustafilosofiaa niin sanotussa kognitiivisessa sitoumuksessa (ks. Lakoff 1990: 40–43), ja samassa yhteydessä tulee itse asiassa mainittua myös kognitiivisen kielentutkimuksen merkityskeskeinen luonne (ks. Geeraerts 2006: 3). Tärkeänä periaatteena pidetään siis sitä, että kielentutkimuksessa otetaan huomioon se, mitä ihmismielen ja aivojen toiminnasta tiedetään muilla tieteenaloilla, erityisesti muissa kognitiotieteissä. Kognitiivisen kielentutkimuksen piirissä kielellisten merkitysten tuottamiseen ja ymmärtämiseen liittyvien kognitiivisten kykyjen ei katsotakaan perustavanlaatuisella tavalla eroavan niistä kognitiivisista kyvyistä, joita käytetään muihin kuin kielellisiin kognitiivisiin tehtäviin. (Croft–Cruse 2004: 2; Evans–Green 2006: 40–41.) Kognitiiviseen kielentutkimukseen ovat sen alkuvaiheista asti vahvasti vaikuttaneet esimerkiksi kognitiivinen psykologia ja kognitiivinen neurotiede (Evans 2011: 69).

Pyrkimys kaikenkattavaan monitieteisyyteen lienee kuitenkin edelleen pikemminkin eräänlainen ideaali tai periaate kuin käytännön tavoite, ja sen sijaan

tärkeämpi kognitiivista kielentutkimusta yhdistävä tekijä on jo mainittu merkityskeskainen analyysi. Lisäksi kognitiiviselle kielentutkimukselle tyypillistä on se, että tutkimuksissa viitataan samoihin keskeisiin lähteisiin ja kuvauskäsitteisiin, mikä osaltaan luo tälle tutkimussuunnalle yhteisen perustan. Kognitiivisen kielentutkimuksen keskeisiä lähteitä ovat muun muassa aiemmin tässä luvussa mainitut alan eri suuntausten keskeiset perusteokset, kuten esimerkiksi Langackerin (esim. 1987a, 2008) ja Talmyn (2000) teokset. (Onikki-Rantajääskö 2010: 41–42, 47.)

1.4.2 Kielellinen merkitys kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan

Tutkimukseni kannalta keskeisiin kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksiin lukeutuu se, että kielelliset merkitykset ovat osa käsitteistystä. Käsitteistys (*conceptualization* tai *construal*) on kognitiivisen kielentutkimuksen peruskäsitteitä, ja aspektitutkijan kannalta näkemys käsitteistämisestä merkitysten tuottamisen lähtökohtana on hyödyllinen, koska aspektia on myös perinteisesti ollut tapana luonnehtia *näkökulmaksi* tilanteen sisäiseen aikarakenteeseen (ks. Comrie 1976: 3). Lähtökohtani aspektin määrittelyssä onkin se, että kielen avulla maailmaa ei kuvata suoraan sellaisenaan, vaan merkitykset ovat kielenkäyttäjän käsitteistykseen tulosta. Tässä mielessä näkemykseni on sama kuin esimerkiksi Croftilla (2012: 32), joka myös korostaa käsitteistystä aspektimerkitysten muodostamisen taustana. Croft luonnehtii käsitteistystä ihmisen kokemukseksi maailmasta. Hänen mukaansa käsitteistykseen liittyy siinä mielessä valinnanvaraa, että ei ole olemassa vain yhtä tapaa käsitteistää kokemukset. Toisaalta käsitteistykset ovat myös toisensa pois sulkevia siten, että samanaikaisesti yksittäisen kokemuksen voi käsitteistää vain yhdellä tavalla. Lisäksi mikään käsitteistys ei sellaisenaan ole paras tai oikea muihin käsitteistykseen verrattuna. Hän havainnollistaa käsitteistystä esimerkeillä *John was sick* ja *The virus attacked John's throat, which became inflamed, resulting in laryngitis, until the immune system succeeded in destroying the inflection*, joista edellinen kuvaa asiaintilan yksittäisen henkilön (ohimenevänä) tilana, kun taas jälkimmäinen esittää sen sarjana dynaamisia tapahtumia, johon osallistuu useita entiteettejä. Tässä kontekstissa kyseiset esimerkit heijastavat erilaisia käsitteistyksiä samasta asiaintilasta, ja ne osoittavat, että esimerkiksi asiaintilan osallistujien valinta tai niiden aspektuaalinen luonne eivät ole asiaintilojen pysyviä ominaisuuksia vaan riippuvat asiaintilan käsitteistyksestä. (Mts. 13–14; esimerkit alun perin Croft 1991: 163.)

Kielellinen merkitys ei siis ole olemassa valmiina objektiivisessa todellisuudessa. Kognitiiviseen kielentutkimukseen on omaksuttu näkemys merkityksen ensyklopedisuudesta, eli merkityksen katsotaan rakentuvan kaiken sen tiedon pohjalta, joka ihmisellä on itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Sen lisäksi,

että merkityksiä pidetään ensyklopedisina (*encyclopedic*) ja niiden nähdään heijastavan kielenkäyttäjän näkökulmaa maailmasta (*perspectival*), kognitiivinen kielentutkimus käsittää merkityksen dynaamiseksi ja joustavaksi (*dynamic and flexible*). Kielellisten merkitysten ajatellaan siis mukautuvan ulkoisen maailman muutoksiin sen sijaan, että ne ja samalla kielisysteemi pysyisivät alati muuttumattomina. Kielellisiä merkityksiä pidetään myös epäitsenäisinä (*non-autonomous*), koska niitä ei voi erottaa ihmisen ei-kielellisestä maailmantiedosta ja ei-kielellisistä kognitiivisista kyvyistä. Lisäksi kielellisten merkitysten ja tiedon kielestä nähdään perustuvan todelliseen kielenkäyttöön, jolloin myös kielioppi on käyttöpohjaista (*usage-based*). (Geeraerts 2006: 3–6.)

Kielen leksikaaliset ja kieliopilliset konventiot mahdollistavat useita tapoja koodata käsitteistykset, joten samat todelliset (tai kuvitellut) entiteetit ja asiain-tilat voidaan käsitteistää ja kielentää eri tavoin. Siksi ilmaukset, joilla on eri merkitys, voivat toimia samassa funktiossa. Esimerkiksi tilanteessa tapahtuvaa tekemistä voidaan kuvata eri verbeillä (*Koira makaa ~ loikoilee ~ pötköttää sohvalla*) ja samoista entiteeteistä käyttää eri nimityksiä (*tähtikuvio ~ valonsäteet taivaalla*) sen mukaan, miten ne käsitteistetään. Lisäksi kuten edellä jo todettiin, samoja asiaintiloja voidaan kielentää täysin eri tavoin konstruoiduilla ilmauksilla, mikä heijastaa eroa näiden asiaintilojen käsitteistyksessä. (Langacker 1987a: 110–111, 1987b: 55–56; esimerkit suomennettu tai omia.) Myös kognitiivisen kieliopin kehityksessä kielenkäyttäjän näkökulma siis liittyy olennaisesti merkitysten tuottamiseen ja konstruointiin, vaikka nimenomaan näkökulmasta ei varsinaisesti puhutakaan. Koska kielen avulla maailmaa ei kuvata suoraan sellaisenaan, kielelliset merkitykset myös rakentavat todellisuutta. (Ks. Geeraerts 2006: 4, 7.) Ihmisen käsitys maailmasta onkin samanaikaisesti sekä subjektiivinen että objektiivinen, koska ihminen paitsi havainnoi olemassa olevaa todellisuutta myös luo ja jäsentää sitä (P. Leino 1993: 13).

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa kielen myös nähdään heijastavan ja ilmentävän ihmisen kykyä havainnoida ympäröivää todellisuutta nimenomaan omista lähtökohdistaan. Ihminen on ruumiillinen olento, ja fyysinen olemuksemme vaikuttaa siihen, miten koemme maailman ympärillämme, siis esimerkiksi värit, tilan tai painovoiman. Tämä heijastuu kieleen siten, että puhumme siitä, mitä voimme aistia ja kokea, mutta se, mitä aistimme ja koemme, on myös seurausta fyysisestä olomuodostamme. (Evans–Green 2006: 44–45.) Siksi ei tarvitsekaan olettaa, että niillä konkreettisilla ja abstrakteilla asiaintiloilla, joiden kielennöksiä tässä tutkimuksessa tarkastellaan, olisi jokin kielenkäyttäjistä riippumaton tai ”oikea” olomuoto tai tulkinta, vaan ne ovat olemassa sellaisina kuin ihminen ne käsitteistää ja kielentää. Lyhyesti voi sanoa, että tähän tutkimukseen omaksutun näkemyksen mukaan lauseen aspekti ei heijasta asiaintilojen pysyvää tai luontaista eli jollakin tavalla kielenkäyttäjistä riippumatonta

ominaisuutta, vaan aspektimerkityksetkin ovat kielenkäyttäjän käsitteistyksen tulosta.

1.4.3 Tämän työn suhde fennistiseen kognitiiviseen kielentutkimukseen

Fennistiikassa kognitiivisen kielentutkimuksen teorioita ja metodiikkaa on hyödynnetty ahkerasti sekä väitöskirjoissa että muissa tutkimuksissa; aihepiirien kirjo on suuri (kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksiä ja kuvaustapoja ja hyödyntävistä fennistiikan väitöskirjoista ks. tarkemmin Onikki-Rantajääskö 2010: 55–56 ja A. Jääskeläinen 2013: 35; myös tämän työn luku 1.4.1.) Fennistinen kognitiivinen kielentutkimus on perusluonteeltaan eklektistä, eli yksittäisissä tutkimuksissakaan ei ole noudatettu vain yhtä yksittäistä kuvausmallia. Sen sijaan kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksiä on ollut tapana korostaa tutkimuksen lähtökohtana ja sen kuvauskäsitteistö yhdistää muihin kuvaustapoihin. Eräs fennististä kognitiivista kielentutkimusta yhdistävä piirre on myös se, että monet suomen kielen kognitivistitutkijoista ovat hyödyntäneet töissään todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevia aineistoja. (Onikki-Rantajääskö 2010: 55.) Ojutkankaan (2008: 277) mukaan itse asiassa valtaosa suomalaisesta kognitiivisesta kielentutkimuksesta on jollakin tavalla aineistoihin perustuvaa. Nämä luonnehdinnat tyypillisestä fennistisestä kognitiivisesta kielentutkimuksesta sopivat osittain myös tähän tutkimukseen.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohdetta eli suomen kielen aspektia kuvataan ensisijaisesti kognitiivisen kielentutkimuksen kuvausvälinein, mutta työn taustalla vaikuttaa kuitenkin vahvasti myös aiempi, ei-kognitiivinen aspektitutkimus. Tavoitteeni on saada aiemmat ei-kognitiiviset mutta työni kannalta kuitenkin hyödylliset ja käyttökelpoiset näkemykset yhdistettyä luontevasti kognitiiviseen viitekehukseeni. Tarkemmin sanoen pyrin työni teoreettisessa viitekehyksessä yhdistämään kognitiivisen kielentutkimuksen näkemykset kielestä ja kielellisestä merkityksestä sekä aiemman kognitiivisen ja myös ei-kognitiivisen aspektitutkimuksen esittämät näkemykset aspektista kielen ilmiönä. Tutkimuskohteeni kuvaamiseen käytän kahden kognitiivisen kielentutkimuksen keskeisen suuntauksen eli Langackerin kognitiivisen kieliopin ja Talmyn kognitiivisen semantiikan kuvaustapoja. En silti luonnehtisi tutkimustani eklektiseksi, sillä pyrkimykseni on kuvata aspektia systemaattisen kognitiivisesta näkökulmasta, luoda yhtenäinen kuvausysteemi ja kehittää aiemmin esitettyjä kuvausvälineitä eteenpäin. Sen sijaan se, että käytän työssäni todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaa aineistoa, on fennistiselle kognitiiviselle kielentutkimukselle tyypillistä. Toisaalta aineistojen käyttö nimenomaan aspektitutkimuksissa on ollut vähäistä, kuten tässä työssä on jo aiemmin tullut esiin.

2 Aspekti kielen ilmiönä ja tutkimuskohteena

Tässä luvussa tarkastelen aspektia kielen ilmiönä ja tutkimuskohteena; luvun tarkoitus on antaa käsitys siitä, mitä aspekti on. Käsittelem sitä, mitä aspektilla tarkoitetaan, millaisin käsittein aspektimerkityksiä on kuvattu ja miten tässä työssä esittämäni näkemys aspektista suhteutuu aiemmin fennistisissä tutkimuksissa esitettyihin näkemyksiin aspektista. Tavoitteeni on suhteuttaa oma tutkimukseni ensisijaisesti osaksi fennististä aspektin tutkimisen perinnettä mutta ottaa relevanteilta osin huomioon aspektista tehdyt tutkimukset myös laajemmin. Toisin sanoen käsittelem aspektia ja aspektista esitettyjä näkemyksiä sekä yleisellä tasolla että erityisesti suomen kielen näkökulmasta. Aspektia käsittelevää tutkimusta on kuitenkin olemassa niin runsaasti, ettei koko tutkimuskentän kirjon perinpohjainen esittely ole tässä kontekstissa mahdollista eikä mielekästä. Siksi esittelen aspektitutkimusta siltä osin kuin se oman työni kannalta on olennaista.

2.1 Aspekti merkityskategoriana

Luvussa 1.1 määrittelin aspektin merkityskategoriaksi; semanttisena kategoriana aspekti on siis olemassa sellaisissakin kielissä, joissa sitä ei morfologisena tai syntaktisena kategoriana tunneta (Sulkala 1981: 21). Kuvaan tarkastelemani kategorian kognitiivisen kieliopin mukaisesti skeemana. Luvussa 2.1.1 esittelen yleisellä tasolla, mitä skeemalla tarkoitetaan, millainen kuvausväline se on kognitiivisessa kieliopissa ja miten skeemaa on hyödynnetty fennistiikassa. Luvussa 2.1.2 puolestaan esittelen aspektia ilmaisevien kielellisten ilmausten yhteiset semanttiset ominaisuudet ja hahmottelen niitä kuvaavan ASPEKTI-skeeman. Lisäksi pohdin sitä, millaiset kielelliset ilmaukset voivat ilmaista aspektia. Esitän, että finiittiverbit ja niiden ympärille muodostuvat lauseet ovat ASPEKTI-skeeman prototyyppisiä toteutumia, mutta myös eräitä infiniittisiä verbirakenteita ja kokonaan verbittömiä rakenteita voi pitää ASPEKTI-skeeman epäprototyyppisinä toteutumina.

2.1.1 Skeema kategorian kuvaajana

Skeemat ovat abstrakteja yleistyksiä, jotka edustavat kategorian jäsenten välistä yhteyttä ja jotka ovat siten aina vähemmän spesifejä kuin kategorian jäsenet eli skeemojen konkreettiset toteutumukset. Esimerkiksi käsite [ELÄIN] on skemaattisessa suhteessa ilmausten *koira* ja *sammakko* kanssa. Kyseiset ilmaukset siis luonnehtivat kategorian jäseniä yksityiskohtaisemmin kuin kategoriaa kuvaava skeema. Skeeman toteutumiksi voidaan hyväksyä myös sellaiset ilmaukset, jotka jollakin tavalla poikkeavat skeeman prototyypisistä toteutumista. Se, millaiset ilmaukset katsotaan skeeman toteutumiksi, perustuukin kielenkäyttäjien arvioon. (Langacker 1987a: 68–69, 1987b: 54, 2008: 17, 26, suomenkieliset esimerkit P. Leino 1993: 66–67.) Skemaattisuus ja spesifisyys ovat osa käsitteistystä, ja entiteetit ja tilanteet voidaan käsitteistää ja kielentää joko yleisluontoisesti tai yksityiskohtaisesti (Langacker 2008: 19, 55–56).

Skeemat ovat tiettyssä mielessä kognitiivisen kieliopin vastine säännöille, ja uusia kielellisiä ilmauksia muodostetaan olemassa olevien eli kielioppiin konventionaalistuneiden yksiköiden pohjalta. Skeemoja voidaan tarkastella kielen eri tasoilla, ja ne voivat olla yksinkertaisia tai kompleksisia eli sisältää yksinkertaisempia skeemoja. (Langacker 2008: 24.) Ennen kuin pohdin tarkemmin sitä, millaisen skeeman suomen kielen aspektia ilmaisevien kielellisten ilmausten yhteisten ominaisuuksien pohjalta voi hahmotella, käyn lyhyesti läpi sitä, miten skeeman käsitettä on hyödynnetty Onikki-Rantajääskön (2001) ja Päiviön (2007) tutkimuksissa. Molemmissa tutkimuksissa skeemaa käsitellään keskeisenä kuvausvälineenä, mutta varsinaiset skeemat on kuitenkin muodostettu hyvin erityyppisten tutkimuskohteiden kuvaamista varten. Nähdäkseni näiden tutkimusten tarpeisiin hahmoteltujen skeemojen lyhyt esittely tässä yhteydessä auttaa hahmottamaan, mihin skeemakuvausta voidaan käyttää eli mitä sen avulla voidaan tutkimuskohteesta tuoda esiin. Samalla ne ovat hyvä vertailukohta aspektin kuvaamista varten muodostamalleni skeemalle, jonka esittelen luvussa 2.1.2.

Onikki-Rantajääskö (2001) on suomen kielen paikallissijaisia olotilanilmauksia käsittelevässä tutkimuksessaan hahmotellut näitä ilmauksia kuvaavat morfologiset skeemat: superskeeman [VARTALO (+i) + SISÄ-/ULKOSIJA (+ POSSESSIIVISUFFIKSI)] sekä kahdeksan tätä superskeemaa spesifimpää alaskeemaa, joista esitän tässä satunnaisesti valittuina esimerkkeinä skeemat [VARTALO + SISÄSIJA], [VARTALO + i + SISÄSIJA + POSSESSIIVISUFFIKSI] ja [VARTALO + ULKOSIJA]. Näiden alaskeemojen toteutumia ovat esimerkiksi ilmaukset (*olla*) *unessa*, *ihmeissään* ja *tappiolla*. Superskeema kuvaa maksimaalisen yleisellä tasolla paikallissijaisten olotilanilmausten yhteisiä morfologisia ominaisuuksia, ja siksi valinnaiset eli vain osalle skeeman toteutumista yhteiset ainekset esitetään sulkeissa. Alaskeemat sen sijaan ovat superskeemaa spesifimpejä, joten niiden toteutumiksi

voidaan käsittää vain osa kaikista paikallissijaisista olotilanilmauksista. Ilmaukset (*olla unessa, ihmeissään ja tappiolla*) ovat siis saman superskeeman mutta eri alaskeemojen toteutumia. Kunkin kahdeksan alaskeeman alle Onikki-Rantajääskö hahmottelee vielä useita edelleen spesifimmän tason alaskeemoja. Hän käsittelee skeemoja rakennemalleina, jotka kuvaavat yksittäistapausten yhteisiä piirteitä eri spesifisyysastein ja joissa yhdistyvät ilmausten muoto ja merkitys. Onikki-Rantajääskö korostaakin, että vaikka skeemat ovat ennen kaikkea morfologisia, semantiikkaa ei pidä näistä kuvauksista erottaa, vaan saman skeeman toteutumilla on usein myös semanttinen yhteys. (Ks. mts. 19, 43–54.)

Päiviö (2007) puolestaan yhdistää suomen kielen terminatiivisten partikkelien *asti* ja *saakka* synonymiaa käsittelevässä tutkimuksessaan terminatiivisten ilmausten yhteiset semanttiset ominaisuudet TERMINATIIVISUUS-skeemaksi. Hänen mukaansa terminatiivisuus ilmenee suomen kielessä lauseen tasolla, ja terminatiivisille lauseille yhteistä on se, että niissä toteutuu rajattu JATKUMO. Päiviö esittää TERMINATIIVISUUS-skeeman seuraavasti: [TERMINATIIVISUUS] = [JATKUMO] + [rajattuus]. Olennaista on siis se, että terminatiiviseksi käsitetyssä ilmauksessa toteutuu JATKUMO, mutta tämän jatkumon on oltava jollakin tavalla rajattu. Rajattua JATKUMOA ilmaisevat Päiviön mukaan lauseet, joissa verbin ilmaiseman tekemisen tai substantiivin ilmaiseman entiteetin voidaan käsittää jatkuvan tai ulottuvan lokaalisten, temporaalisten, kvantitatiivisten tai kvalitatiivisten rajojen sisällä näihin rajoihin asti (*Mies juoksi Naantalista Turkuun, Sääs-kää oli suolta järven rantaan, Mies kaivoi ojaa ~ ojan metsän reunaan asti*). Vaikka terminatiivisuus ilmeneekin lauseen tasolla eikä jatkumoluonteisuuden tulkinta välttämättä perustu yksittäiseen ilmaukseen, Päiviö erottaa toisistaan prosuaalisen ja nominaaliterminatiivisuuden, joista edellisellä hän viittaa verbin kuvaaman prosessin ilmentämään ja jälkimmäisellä nominien ilmentämään jatkumoluonteisuuteen. Päiviön mukaan JATKUMO toteutuu selvimmin silloin, kun sitä ilmentää lauseessa useampi kuin yksi entiteetti. Näin on esimerkiksi lauseessa *Mies juoksi Naantalista Turkuun*, jossa jatkumoluonteisuutta ilmentävät paitsi jatkuvaa tekemistä ilmaiseva prosessi myös tekemisen spatiaalista kestoa eli ulottuvuutta osoittavat paikanilmaukset. Ilman toista paikanilmausta lause käsitettäisiin pikemmin liikkeen suuntaa kuin kahden rajan väliin sijoittuvan liikkeen jatkumoa ilmaisevaksi. (Mts. 43–47, 56; osa esimerkeistä alun perin Alhoniemi 1978: 192, 197.)

Onikki-Rantajääskön ja Päiviön tutkimukset osoittavat, että skeema on hyödyllinen työkalu, kun halutaan kuvata kielellisten ilmausten yhteisiä ominaisuuksia joko morfologisen tai semanttisen yhteenkuuluvuuden kautta. Tutkimuskohteen kuvausta varten hahmoteltujen skeemojen ei kuitenkaan tarvitse olettaa olevan täydellinen kuvaus kaikista skeeman toteutumien yhteisistä ominaisuuksista, vaan yhteisten morfologisten ominaisuuksien lisäksi skeeman

toteutumilla voi olla myös yhteisiä semanttisia ominaisuuksia ja päinvastoin, vaikka skeemakuvaus painottuisikin jompaankumpaan. Nähdäkseni skeemakuvauksessa haastavinta on määritellä se, mitkä ovat tutkittavan kategorian jäsenten olennaisimmat yhteiset ominaisuudet, jotta niitä kuvaava skeema on samalla sekä tarpeeksi yksityiskohtainen että tarpeeksi yleisluontoinen. Liian yksityiskohtainen skeema sulkee osan kategorian jäsenistä ulkopuolelleen, kun taas liian yleisluontoinen skeema ei enää oikeastaan ole kuvaus nimenomaan siitä kategoriasta, jota on tarkoitus kuvata, vaan saattaa hyväksyä toteutumikseen myös muunlaisia jäseniä.

2.1.2 ASPEKTI-skeema ja sen toteutumamat

Aspektin määrittelyminen merkityskategoriaksi tarkoittaa sitä, että aspektia ilmaisevat kielelliset ilmaukset käsitetään saman kategorian jäseniksi nimenomaan niiden ilmaiseman merkityksen perusteella. Niinpä aspektia kuvaava skeemakin osoittaa työssäni ensisijaisesti toteutumiansa semanttiset ominaisuudet. Kuvio 1 havainnollistaa sitä, että aspektikategorian jäsenille yhteisiksi merkityspiirteiksi käsitetään tässä tutkimuksessa KESTO ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS.

ASPEKTI = [KESTO] + [MUUTOS/MUUTTUMATTOMUUS]

Kuvio 1. ASPEKTI-skeema.

KESTO eli ajassa eteneminen voi olla muutoksen sisältävää tai jatkuvasti samanlaista. ASPEKTI-skeemassa ajassa etenemisen tapaa eli kuvatun asiointilan sisäistä statiivisuutta tai dynaamisuutta kuvaavatkin keskenään vaihtoehtoiset piirteet MUUTOS ja MUUTTUMATTOMUUS. Tässä luvussa pyrin selventämään, millaiset kielelliset ilmaukset on mahdollista hyväksyä ASPEKTI-skeeman toteutumiksi ja miten tätä voi perustella. Näkemykseni on, että skeemalla on sekä prototyyppisiä että epäprototyyppisiä toteutumia; prototyyppisten toteutumien semanttisessa rakenteessa KESTO ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS ovat korosteisia, kun taas epäprototyyppisten toteutumien semanttisessa rakenteessa KESTO jää taka-alaiseksi.

Aiemmassa fennistisessä tutkimuskirjallisuudessa aspektimerkityksiä on havainnollistettu enimmäkseen lause-esimerkeillä mutta myös yksittäisillä verbi-
leksemeillä erityisesti silloin, kun tarkastelun kohteena on ollut verbin leksi-
kaalinen aspekti. Aspektia pidetäänkin yleisesti ottaen verbien merkitykseen
sisältyvänä piirteenä, vaikka tarkastelu on usein painottunut lauseisiin ja siten
ensisijaisesti verbin finiittisiin, ei infiniittisiin, muotoihin. Tätä taustaa vasten on
myös hyvin ymmärrettävää, että kokonaan verbittömien ilmausten suhdetta

aspektin ilmaisemiseen ei ole juuri tutkittu. Myöskään tässä työssä käytettävään aineistoon ei tutkimukseen valitun näkökulman ja lähtöasetelman puolesta voi kuulua muita kielellisiä rakenteita kuin lauseita, mutta haluan silti tuoda esiin sen, että aspektimerkitysten tarkastelu on periaatteessa mahdollista ulottaa verbeistä ja lauseista myös muunlaisiin rakenteisiin. Yksinomaan sillä perusteella, että aspektia on perinteisesti tarkasteltu verbin ja lauseen ominaisuutena, ei nimittäin tarvitse olettaa, etteivät mitkään muut rakenteet voisi ilmaista aspektimerkityksiä. Aloitan tarkastelemalla verbillisiä eli verbin ympärille muodostuvia rakenteita, koska kuten todettua, aspekti mielletään yleensä nimenomaan verbiin liittyväksi kategoriaksi. Tämän jälkeen käsittelen eräitä kokonaan verbittömiä rakenteita, joita niin ikään voidaan pitää aspektin ilmaisemisen kannalta kiinnostavina.

Verbilliset rakenteet ASPEKTI-skeeman toteutumina

Kognitiivisen kieliopin mukaan verbin finiittiset ja infiniittiset muodot eroavat toisistaan siinä, että ne ilmentävät erilaista käsitteistystä kuvaamistaan asiainiloista. Finiittimuodot käsitetään prosessuaalisten relaatioiden eli prosessien ja infiniittiset muodot kompleksisten atemporaalisten relaatioiden kuvauksiksi (esim. Langacker 1991: 78). Kaikki relaatioita kuvaavat ilmaukset ovat sikäli samankaltaisia, että niiden semanttiseen rakenteeseen hahmottuu suhde muuttujan (*trajectory*) ja kiintopisteen (*landmark*) välillä. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on epäsymmetrinen, koska muuttuja on kiintopisteeseen verrattuna korostainen; muuttuja on se entiteetti, joka suhteutuu kiintopisteeseen esimerkiksi sijaintinsa kannalta tai jota kiintopiste muulla tavoin arvioi tai kuvaa, ja ilmauksen semanttisen rakenteen hahmo muodostuu niiden välisestä suhteesta. Esimerkiksi ilmaukset *edessä* tai *takana* hahmottavat samaan kehykseen saman suhteen, mutta ne eroavat merkitykseltään siksi, että niissä entiteetit korostuvat eri tavoin (esim. *kivi kannon edessä*, *kanto kiven takana*). Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voi hahmottaa joko muutoksen sisältäväksi (esim. *Äiti tuli kaupasta kotiin*) tai jatkuvasti samanlaiseksi (esim. *Äiti on kotona*) (Ks. Langacker 1991: 9–10, 76 ja 2008: 113; P. Leino 1993: 80–81, 86–88; esimerkeistä osa omia.)

Sekä prosessit että kompleksiset atemporaaliset relaatiot käsitteistetään sarjaksi toisiaan seuraavia yksittäisiä relaatioita, ja myös tässä mielessä ne ovat toistensa kaltaisia. Prosessien ja kompleksisten atemporaalisten relaatioiden välinen ero onkin kaiken kaikkiaan hienovarainen ja perustuu siihen, millä tavalla niiden hahmottamaa yksittäisten osavaiheiden sarjaa tarkastellaan. Relaatioiden käsitteistyksessä keskeisiä ovat jonotarkasteluksi (*sequential scanning*) ja tiivistelmätarkasteluksi (*summary scanning*) nimitetyt kognitiiviset prosessit, joista edellinen liittyy prosessien ja jälkimmäinen atemporaalisten relaatioiden

käsitteistykseen. Lyhyesti sanottuna jonotarkastelulla tarkoitetaan prosessin eri osatilanteiden vaiheittaista tarkastelua ajassa ja tiivistelmätarkastelulla tilanteen tarkastelemista holistisesti. Kun relaatiota tarkastellaan vaihe vaiheelta etenevänä, se käsitteistetään ajassa jatkuvaksi sarjaksi toisiaan seuraavia yksittäisiä osavaiheita. Sen sijaan kun relaatiota tarkastellaan holistisesti, se käsitteistetään yhdeksi jakamattomaksi kokonaisuudeksi, jonka kaikki vaiheet ovat samanaikaisesti käsitteistäjän ulottuvilla. Jonotarkastelu ja tiivistelmätarkastelu eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, vaan ne ovat kaksi eri tapaa prosessoida samaa konseptuaalista sisältöä. Vaihe vaiheelta eteneviksi käsitteistetyt relaatiot eli prosessit kielennetään finiittiverbeillä, ja infiniittisten verbinmuotojen lisäksi esimerkiksi sijapäätteet, adpositiot, konjunktiot ja adjektiivit ilmaisevat atemporaalisia relaatioita. Finiittiverbin ympärille rakentuva lause puolestaan kuvaa samaa prosessia kuin sen ytimenä toimiva verbi. (Langacker 1987a: 145–146, 1991: 22–23, 2008: 99–100, 109–112, 124; ks. myös P. Leino 1993: 88–91.)

Aspektivaihtelujen ilmaisemisen edellytyksenä pidetään sitä, että kuvattu asiointila kytketään etenevään aikaan (ks. Kangasmaa-Minn 1985: 429), joten on luonteva ajatella, että nimenomaan finiittimuotoiset verbit ja lauseet ilmaisevat aspektimerkityksiä niiden ajallisen ulottuvuuden takia. Toisaalta sekä verbin finiittiset muodot että verbistä johdetut infinitiivi- ja partisiippimuodot ilmaisevat samaa semanttista sisältöä, vaikka finiittinen verbinmuoto kuvaa relaatiota, jonka hahmossa ajallinen ulottuvuus on korostainen, ja infiniittisen verbinmuodon kuvaaman relaation hahmo on atemporaalinen. (Langacker 1991: 81–82, 2008: 118–119.) Infiniittiset verbinmuodot myös saavat samoja täydennyksiä ja määrittäjämuotoja kuin finiittiset verbinmuodot, ja siten ne voivat finiittiverbien tapaan muodostaa lauseen laajuisia rakenteita (ks. esim. Siro 1964a: 88, 1964b; Hakulinen–Karlsson 1979: 340; ISK 2004: § 491, § 875). Myös tämä osoittaa, että kyse ei ole niinkään erosta sisällössä vaan tarkastelutavassa, tai kuten Laura Visapää (2008: 23) asian ilmaisee, "infiniittinen ja finiittinen kieliopillinen rakenne jäsentävät kuvaamansa asiointilan eri tavoin, sen eri puolia korostaen ja sitä eri näkökulmista tarkastellen". Aspektittomuus ei kuitenkaan Visapään (mts. 24) mukaan erota infiniittisyyttä finiittisyydestä, koska suomessa aspektilla ei ole morfologista tunnusta, joka persoona-, tempus- ja modustunnusten lisäksi liittyisi nimenomaan finiittiverbiin. Silti on otettava huomioon, että infiniittinen verbinmuoto ei ilmaise KESTOA samalla tavoin kuin finiittinen verbinmuoto, ja siksi sitä ei voi yksiselitteisesti pitää ASPEKTI-skeeman toteutumana.

Skeeman toteutumaiset eivät kuitenkaan välttämättä ole keskenään täsmälleen samanlaisia rakenteeltaan tai merkitykseltään, joten on mahdollista esittää, että myös sellaiset relaatiot, joiden hahmossa ajallinen ulottuvuus ei ole korostainen, voivat olla ASPEKTI-skeeman toteutumia. Vaikka tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista tarkemmin selvittää erilaisten infiniittisten verbinmuotojen suhdetta aspektin ilmaisemiseen, esitän, että niiden semanttisen rakenteen hahmossa

KESTO jää taka-alalle ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS on sitä prominentimpi semanttinen piirre. Tätä voi perustella sillä, että jos asiointilan kaikki vaiheet ovat samanaikaisesti käsitteistäjän ulottuvilla, huomio ei kiinnity niinkään siihen, miten asiointila etenee ajassa, vaan siihen, onko se kokonaisuutena muutoksen sisältävä vai muuttumaton. Myös infiniittiset verbinmuodot nimittäin kuvaavat relaatioita, jotka muodostuvat useista yksittäisistä osarelaatioista, ja nämä osarelaatiot voivat olla keskenään identtisiä tai erilaisia. Siten niiden semanttiseen rakenteeseen sisältyy MUUTOKSEN tai MUUTTUMATTOMUUDEN merkityspiirre. Voikin ajatella, että finiittisten ja infiniittisten verbinmuotojen avulla kieli mahdollistaa KESTON merkityspiirteen etualaistamisen ja taka-alaistamisen. Siksi KESTO jää infiniittisten verbinmuotojen kuvaamisessa relaatioissa nimenomaan taka-alaiseksi, ei täysin puuttumaan. Alustavasti onkin mahdollista todeta, että prossien kuvaukset eli verbin finiittiset muodot ja niiden ympärille rakentuvat lauseet ovat ASPEKTI-skeeman prototyyppisiä toteutumia, koska ne ilmaisevat sekä KESTOA että MUUTOSTA tai MUUTTUMATTOMUUTTA. Verbin infiniittisiä muotoja puolestaan voi pitää skeeman epäprototyyppisinä toteutuksina, koska ne ilmaisevat prominentimmin MUUTOSTA tai MUUTTUMATTOMUUTTA kuin KESTOA.

Eräät verbittömät ilmaukset ja rakenteet ASPEKTI-skeeman toteutuksina

Aspektin ilmaisemisen kannalta kiinnostavia verbittömiä rakenteita ovat muun muassa sellaisten atemporaalisten relaatioiden kuvaukset, joissa relaatio hahmottuu substantiivin ilmaiseman muuttujan ja sijapäätteen ilmaiseman kiintopisteen välille. Esimerkiksi ilmauksessa *kissa matolla* sijapäätte *-lla* ilmaisee kiintopisteen, joka suhteutuu substantiivin ilmaisemaan muuttujaan; muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio käsitetään kahden olion spatiaaliseksi suhteeksi toisiinsa nähden, ja se hahmottuu muuttumattomaksi. Koska verbiä ei ole, nimenomaan sijamuoto ohjaa tulkitsemaan suhteen statiiviseksi ja pysyväksi, ja toisaalta ero- tai tulosijalla olisi mahdollista osoittaa muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos: *kissa matolta ~ matolle*. (Ks. P. Leino 1993: 90–91.) Merkityspiirteet MUUTOS ja MUUTTUMATTOMUUS kuuluvat siis myös tällaisten ilmausten semanttiseen rakenteeseen, vaikka ne eivät ilmaise KESTOA.

Ero- tai tulosijaisen ilmausten sisältävien rakenteiden suhde muutoksen ja ajan ilmaisemiseen on tullut esiin muun muassa niin sanottujen vapaiden NP:iden (*free NPs*) sekä verbittömien otsikkorakenteiden tutkimuksessa (Helasvuo 1991, 2001; Västi 2011a, 2011b, 2012; otsikkorakenteista ks. myös Vahtera 2009). Marja-Liisa Helasvuon (2001) mukaan vapaat NP:t ovat itsenäisiä syntaktisia rakenteita, joihin ei kuulu verbiä ja jotka koostuvat yhdestä tai kahdesta nominilausekkeesta. Hän huomauttaakin, etteivät kyseiset rakenteet ilmaise verbiin liittyviä kategorioita eli tempusta tai aspektia. Helasvuo kuitenkin tar-

koittaa aspektilla tässä yhteydessä verbin morfologista kategoriaa; suomen kielessähän aspektimerkitykset eivät ilmene verbin morfologiasta. Aspektin kannalta kiinnostavia ovat ne vapaat NP:t, jotka muodostuvat nominatiivi- ja lokaatiivisijaisesta NP:stä. Tällainen rakenne on esimerkiksi ilmauksella *jalat veteen*, jossa illatiivin päätte *-en* osoittaa kahden entiteetin välisessä spatiaalisessa suhteessa tapahtuvaa muutosta. (Ks. mts. 23–24, 123–125; Helasvuo 1991: 40–41.) Kielenkäyttökontekstistaan irrotettuina tällaisia rakenteita voi pitää kompleksisten atemporaalisten relaatioiden kuvauksina, koska niiden semanttisessa rakenteessa KESTO ei ole korosteinen, mutta ne ilmaisevat kuitenkin MUUTOSTA.

Saman voi nähdä koskevan Katja Västin (2011b: 34) tutkimia verbittömiä otsikkorakenteita, joita hän nimittää LÄHDE- ja KOHDE-konstruktioiksi (*Laila Hirvisaarelta uusi romaani syksyllä, Erityisryhmille erityishankkeita*). Västin mukaan nämä ilmaistyyppit kuvaavat tapahtuman mutta tekevät sen osittain skemaattisesti; tapahtuman tyyppi jää verbittömässä rakenteessa eksplikoimatta.⁵ Kyse ei kuitenkaan ole verbin ellipsisistä, ja tätä Västi perustelee sillä, että ellipsisillä pyritään toiston välttämiseen ja siksi elliptinen elementti tulisi pystyä osoittamaan melko yksiselitteisesti. Silti tarkastelun kohteena olevia verbittömiä otsikkorakenteita on mahdollista täydentää monilla eri verbeillä (*Suurpankilta saadaan ~ löydetään ~ poistetaan herjaava tietokonevirus*). Västi esittää, että hänen tarkastelemaisensa verbittömät konstruktiot ovat dynaamisia ja ilmaisevat nimenomaan prosesseja, vaikka niihin ei kuulu verbiä. Hänen mukaansa prosessin luonne ymmärretään rakenteen nominaalisten jäsenten perusteella juuri siksi, että rakenteeseen ei kuulu eksplisiittistä prosessia kuvaavaa ilmausta. (Mts. 37–38; Västi 2012: 68–69, 91–92.)

Siitä, että nominaalisten jäsenten välille hahmottuu muutoksellinen suhde, ei kuitenkaan automaattisesti seuraa, että suhde tulisi ymmärtää prosessuaalisiksi. Myös edellä kuvatun kaltaisten verbittömien otsikkorakenteiden ilmaisemat relaatiot on ainakin ilman kontekstin tukea luontevinta käsittää atemporaalisiksi; ne muodostuvat useista yksittäisistä osavaiheista ja ovat muutoksellisia, mutta niiden semanttisessa rakenteessa KESTO ei ole korosteinen. Periaatteessa voi kuitenkin pitää mahdollisena, että KESTON merkityspiirre nousee ilmauksen semanttisessa rakenteessa korosteiseksi silloin, kun ilmaus tulkitaan osana kielenkäyttökontekstiaan. Tältä kannalta kiinnostava on A. Jääskeläisen (2013) esittämä näkemys siitä, että eräät suomen kielen imitatiiveista eli aistin avulla saatuja havaintoja jäljittelevistä ilmauksista (esim. *humppis*) ovat ”prosessin veroisia”. Jääskeläisen lähtökohtana on, että vaikka kognitiivisessa kieliopissa ni-

⁵ Toisaalla Västi (2011a) käsittelee myös allatiivisijaisen elementin sisältävää konstruktiota (*verbless allative-initial construction*), jollainen on esimerkiksi *Tuomelalle jatkosopimus Norjassa*.

menomaan finiittiverbin sanotaan ilmaisevan prosessia, ei tarvitse olettaa, että prosessuaalista relaatiota ei voisi kuvata myös toisenlaisilla ilmauksilla. Hän esittää, että tällaisia muita prosesseja kuvaavia ilmauksia ovat nimenomaan prosessien veroiset imitatiivit, jotka toimivat teksteissä lauseen laajuisina kuvauksina jostakin tietystä tapahtumasta ja joilla siten käsitetään olevan ajallinen kesto samalla lailla kuin niillä tapahtumilla, jotka kuvataan lauseilla. Jääskeläisen näkemys on, että kyseiset ilmaukset voivat ilmaista aspektia; hänen mukaansa prosessien veroiset imitatiivit ovat yleensä aspektiltaan rajattuja ja kuvaavat punktuaalista tilannetta. Prosessin veroiset imitatiivit voidaankin käsitellä yhdeksi prosessin käsitteistyksen tavaksi, joskin niiden tulkitseminen prosessin kuvauksiksi edellyttää kielenkäyttökontekstin huomioon ottamista. Imitatiivi kuvaa tapahtuman holistisesti, jolloin kuvaukseen sisältyvät sekä tapahtuma että sen osallistujat, ja sen tehtävä on tarkentaa tekstissä kuvattujen tapahtumien ketjua. (Ks. mts. 4, 58, 164–166.)

Selvää on, että jos prosessin veroinen imitatiivi tulkitaan prosessin käsitteistyksiksi nimenomaan osana tapahtumaketjua kuvaavaa kontekstia, myös sen aspektimerkityksen täytyy käsittää syntyvän mitä suurimmassa määrin yhdestä kontekstiin. Ajatus siitä, että myös kokonaan verbitön ilmaus voisi täyttää ASPEKTI-skeeman prototyyppisen toteutuman vaatimukset eli ilmaista samanaikaisesti sekä KESTOA että MUUTOSTA tai MUUTTUMATTOMUUTTA, on toki verbeihin ja lauseisiin keskittyneen aspektitutkimuksen perinteen näkökulmasta erikoinen. Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston pohjalta en pysty esittämään vastausta siihen, tarvitaanko aspektin ilmaisemiseen aina verbiä, mutta asia on pohdinnan arvoinen. Verbittömiä ilmauksia ei siis voi suoralta kädeltä täysin sulkea aspektin tutkimisen ulkopuolelle. Näin on siitä huolimatta, että verbitömien ilmausten aspektimerkityksiä tarkasteltaessa edetään melko kauas siitä, millaiseksi kielen ilmiöksi aspekti on perinteisesti ymmärretty. Vaarana on myös se, että aspektin kategorian rajat kokonaan hämärtyvät, jos sen ilmaiseminen nähdään hyvin erityyppisten ilmausten tehtävänä eikä enää ole selvää, mitä aspektimerkityksellä oikeastaan tarkoitetaan. Nähdäkseni on silti syytä olettaa, että verbittömien rakenteiden tutkiminen aspektin ilmaisemisen kannalta lisäisi ymmärrystä aspektista kielen ilmiönä.

2.2 Aspekti näkökulmana tai asiaintilan luontaisena ominaisuutena

Hans-Jürgen Sassen (2001) mukaan aspektia käsitellään tutkimuskirjallisuudessa kahdella tavalla: näkökulma-aspektina ja leksikaalisena aspektina. Ensin mainitun näkemyksen mukaan kielessä ilmenevät aspektierot ovat kieliopillisesti eli tietyin kielellisin muodoin tai rakentein ilmaistavia näkökulmia kuvat-

tavaan tilanteeseen (*viewpoint aspect*). Nämä näkökulmat esitetään useimmiten kaksijakoisina, esimerkiksi imperfektiivisyyden ja perfektiivisyyden eli kesken-eräisen ja loppuun saatetun tekemisen väliseen oppositioon perustuvina semanttisina erontekoina. Aspektin määrittelyminen näkökulmaksi osoittaa, että tietyn aspektimerkityksen ilmaiseminen on katsottu puhujan subjektiiviseksi valinnaksi. Leksikaalista aspektia tarkasteltaessa huomion kohteena puolestaan ovat asiointilojen luontaiset temporaaliset ominaisuudet, kuten statiivisuus ja dynaamisuus, ja niistä käytetään usein nimitystä teonlaatu (*Aktionsart*). (Mts. 5–7, 12–13.)

Tutkimuksessani käsittelen aspektia näkökulmana kuvattuun asiointilaan, vaikka suomen kielessä ei ole näitä näkökulmia ilmaisevia varsinaisia kieliopillisia Aspekteja. Silti ajatus aspektinäkökulmista on toimiva myös suomen kielen kannalta, ja tarkoitan näkökulmalla nimenomaan näkökulmaa asiointilan ajalliseen keston. Leksikaalista aspektiakaan en sivuuta, sillä verbeillä on oma aspektimerkityksensä, joka verbin myötä on aina osa myös sen ympärille muodostuvan lauseen aspektimerkitystä, ja toisaalta asiointilojen ajallisen etenemisen luonne voidaan hahmottaa eri tavoin, vaikka niitä kuvaavien lauseiden kesko käsitettäisiin samaksi. Asiointila voi siis olla muutoksen sisältävä tai muuttumattomana etenevänä riippumatta siitä, miten sen kesto ymmärretään.

2.2.1 Näkökulman määrittelystä, valinnasta ja ilmaisemisesta

Comrien (1976) paljon siteeratun määritelmän mukaan aspekti tarkoittaa näkökulmaa tilanteen sisäiseen ajalliseen rakenteeseen. Hänen mukaansa aspektilla ei kuvatakaan tilanteen luontaisia temporaalisia ominaisuuksia, vaan kielenkäyttäjän näkökulma samaankin tilanteeseen voi vaihdella ja siten myös tilanteen aikarakenne on mahdollista esittää eri tavoin. (Mts. 3–5.) Wolfgang Kleinin (2009: 56) mukaan ajatus siitä, että kielenkäyttäjä voi valita, mistä näkökulmasta hän tilannetta tarkastelee ja mitä aspektia hän tilanteen kuvaamiseen käyttää, sisältää kuitenkin usein myös näkemyksen siitä, että tilanteet sinänsä ovat aina sellaisia kuin ne ovat. Kognitiivisen kielentutkimuksen lähtökohdista luontevampi oletus sen sijaan on, että tilanteella ei ole kielenulkoisessa todellisuudessa mitään "oikeaa" olomuotoa tai että sitä ei ainakaan ole koskaan mahdollista tavoittaa. Toisin sanoen kielenkäyttäjä ylipäänsä tarkastelee tilannetta haluamallaan tavalla ja esittää sen ajallisen etenemisen omasta näkökulmastaan. Kieli itsessään tietysti jossain määrin vaikuttaa siihen, millaisista näkökulmista asiointilan voi esittää. Yhdessä kielessä ei nimittäin ole loputtomasti näkökulmia eli mahdollisuuksia ilmaista tilanteen ajallista rakennetta eri tavoin, ja toisaalta eri kielissä ilmaistavat näkökulmat eivät välttämättä ole täsmälleen samoja (Klein 2009: 58). Siitä huolimatta, että tiettyjen aspektuaalisten merkitysten

ilmaiseminen saattaa olla jossakin kielessä pakollista, ei ole olemassa sellaista kategoriaa, jota ilmaistaisiin kaikissa kielissä. Tällä on silti lopulta vain vähän merkitystä vuorovaikutuksen kannalta, sillä aspektuaalisia merkityksiä voidaan ilmaista myös muuten kuin varsinaisten kieliopillisten aspektien avulla. (Dahl 1985: 13.) Tässäkin mielessä on luontevaa ottaa lähtökohdaksi se, että asiain-tilan ajallisen keston esittäminen on osa sen käsitteistystä ja kielentämistä, siis kielenkäyttäjän ”näkökulmaa” laajassa mielessä, jos näin halutaan sanoa.

Kleinin (2009) mukaan tutkimuskirjallisuudessa esiintyy kolme tapaa luonnehtia sitä, mitä tilanteen aikarakenteen tarkasteleminen eri näkökulmista tarkoittaa. Hänen mukaansa näkökulma tilanteen aikarakenteeseen voi tarkoittaa tilanteen tarkastelemista 1) joko ulkoapäin (*from outside*) tai sisältäpäin (*from inside*), 2) joko päättyneenä (*completed*) tai jatkuvana (*non-completed* tai *ongoing*) tai 3) joko rajallisena (*with its boundaries*) tai rajattomana (*without its boundaries*). Nämä luonnehdinnat ovat toistensa variaatioita eivätkä välttämättä sulje toisiaan pois, mutta Klein pitää niitä liian metaforisina ja siksi ongelmallisina (mts. 52–53, 56). Tässä työssä hyödynnän aspektuaalisten erontekojen määrittelyssä sellaisia Kleininkin mainitsemia semanttisia ominaisuuksia kuin päättyvyys, jatkuvuus, rajallisuus ja rajattomuus, mutta nähdäkseni tällaisten luonnehdintojen ei tarvitse jäädä tavoittamattoman abstrakteiksi, vaan tässä työssä on aidon aineiston avulla mahdollista kuvata se, millaiseksi esimerkiksi asiain-tilan päätyminen tai jatkuminen todellisessa kielenkäytössä hahmottuu.

Aspektinäkökulmien valinnan kannalta kiinnostava on myös se Joan Bybeen (1985: 142) esittämä näkemys, että kielenkäyttäjä voi vaihdella näkökulmaansa tilanteeseen ja sen ajalliseen rakenteeseen sen mukaan, miten tilanne on tarkoitettu tulkittavaksi osana diskurssia. Kyseessä on siis mielenkiintoinen viittaus aspektin valinnan mahdolliseen kontekstisidonnaisuuteen, vaikkakin Bybeen voi nähdä lähestyvän ajatusta (lauseen) aspektin ja kontekstin välisestä suhteesta hieman toisin kuin tässä työssä tehdään. Bybeen ajatus lienee nimittäin ennen kaikkea se, että aspektin valinta jollakin tavalla ilmentää lauseen diskurssiivista tehtävää, kun taas tässä työssä tarkastellaan yksittäisten lauseiden aspektitul- kintoja kontekstista irrallaan ja kontekstinsa osana. Huomion kohteena eivät työssäni siis niinkään ole lauseen diskurssiiviset tehtävät vaan semanttiset tul- kinnat. Toisaalta luvussa 2.1.2 viitattiin myös siihen mahdollisuuteen, että ilmauksen diskurssiivinen tai tekstuaalinen tehtävä saattaa nimenomaan aiheuttaa sen, että ilmaus tulkitaan prosessin kuvaukseksi ja siten aspektia ilmaise- vaksi.

Aspektinäkökulmilla on aiemmassa kirjallisuudessa tarkoitettu usein nimen- omaan kieliopillisesti ilmaistuja aspekteja. Esimerkiksi Comrie (1976) erottaa toisistaan semanttiset aspektuaaliset eronteot ja niitä ilmaisevat aspektit, jotka hänen mukaansa ovat kieliopillisiä kategorioita. Comrien näkemys on siis se, että aspektuaalisia erontekoja voidaan ilmaista kielessä joko kieliopillisesti tai

leksikaalisesti, mutta siinä tapauksessa, että näiden semanttisten erontekojen osoittamiseen ei kielessä ole kieliopillistuneita ilmaisukeinoja, kielessä ei myöskään lainkaan ole varsinaisia aspekteja. (Mts. 6–7.) Suomen kielessä kieliopillisen aspektin piirteitä on objektin sijavaihtelulla, koska akkusatiivisijainen objekti usein liittyy loppuun saatetun (*Hän luki kirjan*) ja partitiivisijainen objekti puolestaan käynnissä olevan (*Hän luki kirjaa*) tekemisen ilmaisemiseen. Objektin sijavaihtelun määrittäminen suomen kieliopilliseksi aspektiksi on kuitenkin siinä mielessä ongelmallista, että objektin sijavaihtelua ei ensinnäkään käytetä yksinomaan aspektimerkitysten osoittamiseen, vaan siihen vaikuttavat myös lauseen kielteinen tai epäilevä sisältö (*Hän luki kirjan vrt. Hän ei lukenut kirjaa, Tuskin hän luki kirjaa*) sekä objektin tarkoitteen kvantiteetti ja määrällisyys (*Löysin hillon ~ hillon kellarista*).⁶ Toiseksi objektin sijavaihtelulla ei myöskään ole mahdollista osoittaa aspektimerkityksiä muissa kuin transitiivisissa lauseissa. (Ks. Comrie 1976: 8; P. Leino 1991: 135–137; Vilkuna 2000: 119; ISK 2004: § 930.)

Sitä, että objektin sijavaihtelun avulla ei voida osoittaa aspektimerkityksiä muissa kuin transitiivilauseissa, ei Herlinin (1998) mukaan kuitenkaan tulisi pitää syynä siihen, ettei suomen aspektia käsitetä kieliopilliseksi kategoriaksi. Sen sijaan kyse on ennen kaikkea siitä, että samantyyppisiä merkityksiä ilmaistaan myös muilla kielellisillä keinoilla. (Mts. 39–40.) Toisin sanoen rajattuuden ja rajaamattomuuden välisen aspektieron osoittaminen ei ole yksinomaan objektin tehtävä, kuten se ei ole myöskään sen ainoa tehtävä. Toisaalta taas esimerkiksi Hannu Tommola (1990: 351) luonnehtii objektin sijamerkintää suomen kielessä ainoaksi kieliopilliseksi seikaksi, jolla on ylipäänsä jotain tekemistä aspektin ilmaisemisen kanssa. Tässä mielessä on ymmärrettävää, että suomen kielen aspektia käsittelevissä tutkimuksissa objektin sijavaihtelun tarkastelulla on merkittävä asema. Käsillä olevassa tutkimuksessa objektin sijavaihtelua ei kuitenkaan pidetä varsinaisena kieliopillisena aspektina, koska suomen kielessä ilmaistavat aspektimerkitykset eivät rajoitu tähän oppositioon eikä objektin sijavaihtelu ole yksinomaan aspektin ilmaisemisen keino. Tämä ei silti vähennä sen merkityksellisyyttä aspektivaihtelujen osoittamisen keinona.

Nähdäkseni aspektin käsitteleminen näkökulmina asiaintilan ajalliseen keστοon on toimiva lähtökohta myös siinä tapauksessa, ettei tutkittavassa kielessä ole varsinaisia kieliopillisiä aspekteja, joiden avulla näitä näkökulmia ilmaistaisiin. Aspektinäkökulmia on siis mahdollista lähestyä semanttisina erontekoina, joiden ilmaisemisen ei tarvitse käsittää rajautuvan vain kieliopillisiin aspektei-

⁶ Nämä tekijät voivat myös vaikuttaa lauseessa samanaikaisesti, kuten esimerkissä *Kone valmistaa paperia*, jossa objektin tarkoitteen kvantiteetti on avoin ja verbin kuvaama tekeminen hahmottuu käynnissä olevaksi (Huomo 2006: 506).

hin. Työssäni lähtökohtana on se, että suomen kielessä on kaksi perustavanlaatuisia ”aspektinäkökulmaa”, jotka ovat kielen syntaktisella tasolla ilmeneviä semanttisia erontekoja, siis vaihtoehtoisia tapoja esittää asiointilan eteneminen ajassa. Näitä näkökulmia eli rajattuuden ja rajaamattomuuden välistä aspektuaalista oppositiota käsittelem tarkemmin luvussa 2.4.1, kun taas lauseen aspektitulkinnan rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä tarkastelen yksityiskohtaisesti luvussa 3.

2.2.2 Asiointilojen luontaisista temporaalisista ominaisuuksista

Kieliopillisesta aspektista erotetaan yleensä leksikaalinen aspekti, joka on verbin semantiikkaan olennaisesti kuuluva merkityspiirre ja joka vaikuttaa siihen, millaisten asiointilojen kuvaamiseen verbiä tavallisimmin käytetään. John Lyonsin (1977) mukaan luontaisesti dynaamiset verbit kuvaavat muutoksellisia ja kestoltaan joko hetkellisiä tai jatkuvia asiointiloja (*events, processes*), kun taas luontaisesti statiiviset verbit ilmaisevat tiloja (*states*). Myös tilat ovat ajassa jatkuvia, mutta niiden luonne on toisenlainen kuin dynaamisten verbien kuvaamalla asiointiloilla, sillä ne ovat homogeenisia, siis jatkuvasti samanlaisina ja muuttumattomina eteneviä. (Mts. 705–707.) Jakoa statiivisiin eli muuttumattomana eteneviin ja dynaamisiin eli muutoksen sisältäviin verbeihin Malka Rappaport Hovav (2008: 16) luonnehtii perustavanlaatuisimmaksi mahdolliseksi verbien temporaalisen luonteen perusteella tehdyksi eronteoksi (ks. myös Dahl 1985: 28). Sitä hyödynnetään tässäkin työssä, ja Kangasmaa-Minnin (1978) tutkimusta seuraten dynaamiset verbit jaetaan edelleen momentaanisiin eli hetkellistä asiointilaa ilmaiseviin ja duratiivisiin eli jatkuvaa asiointilaa ilmaiseviin verbeihin.

Yksinkertaisuudessaankin jako statiivisiin ja dynaamisiin verbeihin siis soveltuu kuvaamaan kolmen tässä työssä tarkastelemani verbin leksikaalista aspektimerkitystä: tarkastelemistani verbeistä *olla* on statiivinen ja *tehdä* ja *tulla* dynaamisia verbejä. Lisäksi verbit *tehdä* ja *tulla* hahmottuvat molemmat duratiivisiksi, sillä ne ilmaisevat jatkuvaa mutta muutoksen tai liikettä sisältävää ja siten mahdollisesti lopputuloksen tai päätepisteen saavuttavaa tekemistä. Kangasmaa-Minnin (1978: 26–27) mukaan statiiviset verbit ovat aspektiltaan imperfektiivisiä, momentaaniset perfektiivisiä ja duratiiviset kaksiaspektisia, koska niitä voidaan käyttää sekä imperfektiivisinä että perfektiivisinä. Käsitteäkseni Kangasmaa-Minnin siis pitää verbin ilmaiseman tekemisen laatua ja kestoja eri asioina, vaikka verbi ilmaiseekin molempia piirteitä samanaikaisesti. Sen sijaan tässä tutkimuksessa sekä tekemisen kesto että tekemisen laatu käsitellään verbin temporaaliseen luonteeseen sisältyviksi merkityspiirteiksi, joita ei oikeastaan voi tarkastella toisistaan erillään eikä hierarkkisessa suhteessa. Tällä tarkoitan

sitä, että tekeminen, joka etenee ajassa, myös väistämättä etenee ajassa jollakin tavalla. Toisin sanoen jos tekemisellä on kesto, sillä on myös jonkinlainen luonne, ja päinvastoin. Verbin tehtävä on tuoda kuvaamansa tekemisen keston ja etenemisen tapaan liittyvä semanttinen sisältönsä lauseeseen, mutta koska lauseen aspektimerkitys ei määräydy yksin verbin perusteella, verbin leksikaalinen aspekti täytyy käsittää eräänlaiseksi lähtökohdaksi, josta käsin asiointilan keston ja laatuun liittyvä tulkinta lähtee muotoutumaan. Verbin leksikaalisen aspektin osuutta lauseen aspektitulkinnan määräytymisen kannalta käsitellen tarkemmin luvussa 3.2.1.

Verbin temporaalisten ominaisuuksien perusteella tehtyjen luokittelujen on itse asiassa usein todettu kuvaavan oikeastaan yksittäistä verbiä laajempien kielellisten yksiköiden ominaisuuksia. Rappaport Hovavin (2008: 13–14) mukaan esimerkiksi Vendlerin (1967) esittämä, hyvin tunnettu nelijako tiloihin, toimintoihin, suorituksiin ja saavutuksiin ei luokittele verbejä vaan verbilausekkeita, kun taas hän itse on kiinnostunut siitä, mikä verbin luontaisissa aspektuaalisissa ominaisuuksissa aiheuttaa sen, että sen ympärille muodostuvat verbilausekkeet tulkitaan tietyllä tavalla. On siis mahdollista erottaa toisistaan paitsi kielipillinen aspekti ja leksikaalinen aspekti myös verbin leksikaalinen aspekti ja tilanteiden aspektuaaliset ominaisuudet ja kuvata näitä kaikkia aspektin eri ulottuvuuksia eri tai samoin käsittein. Tällä on osansa siinä, että aspektia kaikkein eri kerroksineen ja ilmenemismuotoineen pidetään sekavana tutkimusalueena. Joka tapauksessa voi todeta, että se, että asiointilan eteneminen käsitellään aina luonteeltaan jonkinlaiseksi, ilmenee siis paitsi yksittäisten verbien myös laajempien syntaktisten yksikköjen kuvaamisissa asiointiloissa.

Myös fennistiikassa on verbin ja lauseen aspektin lisäksi tarkasteltu aspektuaalisia tilannetyyppejä tai aspektuaalisia luokkia eli lauseiden kuvaamien tilanteiden luontaisia temporaalisia ominaisuuksia (ks. esim. Sulkala 1981). Tässä tutkimuksessa aspektuaalisten tilannetyyppien luokittelu ei ole keskeisessä asemassa, mutta tarvittaessa käytän ISK:n (2004: § 1501) tapaan muuttumattomana etenevistä asiointiloista nimitystä tila ja muutoksen sisältävistä asiointiloista nimitystä tapahtuma. Esitetty jako on täsmälleen sama kuin tutkimuskirjallisuudessa usein esiintyvä jako statiivisiin ja dynaamisiin verbeihin.

2.3 Aspektin ja tempuksen välistä rajanvetoa

Aspektia on usein käsitelty yhdessä tempuksen kanssa tai verrattu tempukseen, vaikka yleisesti ottaen niitä pidetään erillisinä, toisiinsa nähden itsenäisinä kategorioina. Silti käytännössä niillä on monissa kielissä yhtymäkohtia toisiinsa, eikä niiden erottaminen ole aina yksiselitteistä. (Ks. esim. Comrie 1976: 9–10; Dahl 1985: 24–25.) Kleinin (2009) mukaan se, että aspekti ja tempus periaattees-

sa ovat itsenäisiä kategorioita, tarkoittaa, että myös kaikkia kielessä ilmeneviä aspektivaihteluita tulisi olla mahdollista ilmaista kaikissa aikamuodoissa. Toisin sanoen aikamuodon valinnan ei pitäisi sulkea mitään aspektivaihtoehtoa pois tai päinvastoin. Asia ei kuitenkaan aina ole näin yksinkertainen, koska kielet eivät välttämättä ilmaise kaikkia aspektieroja systemaattisesti kaikissa aikamuodoissa. (Mts. 40.) Esimerkiksi slaavilaisissa kielissä perfektiivisen aspektin ja preesensin eli puhehetken aikaista tekemistä ilmaisevan aikamuodon yhdistelmä on semanttisesti epäluonteva, vaikka tällaisia muotoja on mahdollista muodostaa. Ne ovatkin saaneet muita merkityksiä: esimerkiksi venäjässä tällaiset muodot tulkitaan usein futuuria ilmaiseviksi (*On idet* [he go-IMFV.PRES.3SG 'He goes'] vrt. *On pri-det* [he PFV-go.PRES.3SG 'He will go']). (Malchukov 2009: 18–20.)

Tietty aikamuoto ja tietty aspektimerkitys saattavat myös liittyä kielessä yhteen siten, että toinen implikoi toista. Esimerkiksi hollannin kielessä asiointilan kielentämiseen voidaan käyttää perfektiiksi nimettyä aikamuotoa, joka ilmaisee, että kyseinen asiointila on päättynyt, mutta samalla tämän aikamuodon merkitykseen liittyy implikaatio siitä, että asiointila on tapahtunut menneisyydessä (Hogeweg ym. 2009: 1). Myös Dahl (1985: 23) mainitsee, että useissa kielissä perfektiivisyyden merkitykseen ylipäättään sisältyy implikaatio menneen ajan aikaisesta tekemisestä. Suomen kielessä puolestaan on tavallista käyttää preesensia eli perustapauksissa puhehetken aikaista tekemistä ilmaisevaa aikamuotoa myös geneerisissä eli yleisluontoista asiointilaa kuvaavissa lauseissa (*Kalat elävät vedessä*) (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 247–248; ISK 2004: § 1527). Aspektin kannalta tämä on merkille pantavaa siksi, että geneerisissä lauseissa ilmenee kaksi aspektuaalista tasoa: kuvatun yleistyksen rajaamattomuus sekä yleistyksen pohjana olevan asiointilan rajaamattomuus tai rajattuus (ks. luku 2.5.1).

Tempuksen ja aspektin erottamisessa hankaluuksia voi edellä mainittujen seikkojen lisäksi aiheuttaa se, että molempien kielen ilmiöiden kuvaamisessa käytetään usein eräitä hyvin samantyyppisiä käsitteitä. Fennistiikassakin imperfekti ja perfekti nimittäin ovat vakiintuneet aikamuotojen nimityksiksi, kun taas aspektia kuvattaessa on puhuttu imperfektiivisyydestä ja perfektiivisyydestä. (Ks. Kangasmaa-Minn 1985: 429–430.) Tämä on yksi syy siihen, miksi kuvaan lauseen aspektimerkityksiä rajattuuden ja rajaamattomuuden oppositiolla sen sijaan, että käsittelisin suomen kielen perustavanlaatuista aspektieroja perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden vastakohtaisuutena (ks. luku 2.4.1). Osaltaan tempuksen ja aspektin erottamisen vaikeus voi olla myös seurausta perinteestä eli siitä, miten kieliä on ollut tapana kuvata ja mitä käsitteitä tietyistä kielen ilmiöistä on kieliopeissa ja tutkimuskirjallisuudessa ollut tapana käyttää. Toisin sanoen joidenkin kielten kuvauksissa tempuksiksi on perinteisesti nimi-

tetty eräitä sellaisia kielen ilmiöitä, jotka oikeastaan ovat aspektuaalisia. (Comrie 1976: 1, 3.)

Aspektiin ja tempukseen liittyväksi mutta hankalasti määriteltäväksi kategoriaksi on osoittautunut perfektin, joka yleislingvistikissa tutkimuskirjallisuudessa usein sijoitetaan näiden kahden kategorian välimaastoon siksi, että se ei yksiselitteisesti ole kumpikaan. Muun muassa Comrie (1976) käsittelee perfektin aspektina, vaikka hänen mukaansa se ei olekaan kovin tyypillinen aspekti. Perfektin tehtävänä nimittäin on pikemmin kytkeä puheena oleva asiointi johonkin aiemmin tapahtuneeseen asiointiin kuin ilmaista jotakin puheena olevasta asiointilasta sinänsä. Perfekti siis osoittaa, että jollakin jo tapahtuneella asiointilla on relevanssia myös puhehetken ja siinä käynnissä olevan asiointin kannalta. (Mts. 52.) Myös Bybee ym. (1994: 54) määrittelevät perfektin siten, että se ilmaisee, että asiointi tapahtuu puhehetkeä aiempaan ajankohtaan mutta on edelleen relevantti myös puhehetken kannalta.⁷

Dahlin ja Hedinin (2000) mukaan se, mitä puhehetken ulottuvalla relevanssilla (*current relevance*) tarkoitetaan, on kuitenkin osoittautunut hankalaksi määrittellä. He toteavat, että sillä voidaan tarkoittaa jonkin aiemmin saavutetun tuloksen jatkuvuutta puhehetken kannalta, kuten usein on esitetty, mutta tämän lisäksi on otettava huomioon myös muut merkitys vivahteet. Dahlin ja Hedinin mukaan kyse onkin eräänlaisesta jatkumosta. Esimerkiksi ilmauksen *The gong has sounded* kuvaama asiointi ei johda sellaiseen konkreettiseen tulokseen, joka sinänsä voisi jatkua myös asiointin tapahtumisen jälkeen. Tapahtunut asiointi kuitenkin ohjaa asiointin osallistujia tietynlaiseen toimintaan, ja siten päätynyt asiointi tulkitaan myös puhehetken kannalta relevantiksi. Tässä tapauksessa kyseessä voi olla esimerkiksi merkki illallisen alkamisesta tai erän päätymisestä nyrkkeilyottelussa. (Mts. 391–392.) Käsittääkseni Dahl ja Hedin päätyvät siihen, että vaikka puhehetken ulottuva relevanssi onkin melko väljä ja abstrakti luonnehdinta siitä, mitä perfekti ilmaisee, tietyin täsmennyksin sitä voi kuitenkin pitää toimivana.

Suomen kielessä perfektillä ilmaistaan joko menneisyydessä tapahtunutta tilannetta, jota tarkastellaan nykyhetken kannalta (*On satanut, Olen imuroinut yläkerran*), tai menneisyydessä alkanutta mutta nykyhetkessäkin käynnissä olevaa tilannetta (*Hän on asunut samassa talossa koko ikänsä*) (Ikola 1964: 100–104; ISK 2004: § 1534). Tässä mielessä ajatus asiointin relevanssista puhehetken kannalta sopii myös suomen kieleen. Perfektin voidaan lisäksi käyttää ilmaisemaan esimerkiksi evidentialisuutta eli sitä, että kyse on kuullusta tai päätelystä tiedosta, eikä puhuja ole ollut todistamassa tilanteen tapahtumista. Tällöin sillä on

⁷ Bybee ym. (1994) käyttävät perfektistä nimitystä *anterior*.

pikemmin modaalinen kuin temporaalinen funktio (*Sinä olet taas polttanut*). (Ks. Penttilä 1963: 615; Ikola 1964: 104–106; Larjavaara 1990: 236; Seppänen 1997: 14–15; ISK 2004: § 1536.) Tutkimusaineistossani perfekti hahmottuu usein siten, että asiaintilaa tarkastellaan sen jo tapahtuneiden vaiheiden osalta. Aspektiltaan rajatuissa lauseissa tämä aiheuttaa tulkinnan asiaintilan päättymisestä eikä ennakoidusta päättymisestä, mikä taas preesenslauseissa on mahdollista (*Anetesta on tullut yksi jätkistä* vrt. *Anetesta tulee yksi jätkistä*). Tämä käy ilmi aineistoanalyysin yhteydessä luvussa 6.

Kuten aspektin yleisemminkin, myös perfektin tapauksessa on joka tapauksessa hyvä muistaa, että kielen kuvauksen traditio vaikuttaa siihen, mihin tällä käsitteellä oikeastaan viitataan; yhden kielen perfekti ei välttämättä ole muodollisesti tai edes semanttisesti samantyyppinen kategoria kuin jonkin toisen kielen perfekti (ks. Lindstedt 2000: 365). Toisaalta se, että hyväksytään jonkin tempuksen ja aspektin välimaastoon sijoittuvan kategorian olemassaolo, ei tarkoita, etteikö tempusta ja aspektia lainkaan voisi tai tulisi erottaa toisistaan (Dahl 1985: 20). Tässä työssä perfektiä käsitellään fennistisen perinteen mukaisesti ensisijaisesti aikamuotona.

Aspektin ja tempuksen välistä rajanvetoa pidetään erityisen hankalana myös silloin, kun tempus on relatiivinen eli suhteuttaa asiaintilan tapahtuma-ajankohdan jonkin toisen asiaintilan tapahtuma-ajankohtaan. Tällöin aspektia ja tempusta ei nimittäin ole mahdollista erottaa deiktisyyden ja ei-deiktisyyden perusteella, mikä taas aspektin ja absoluuttisen tempuksen välistä eroa tarkasteltaessa on mahdollista. (J. Lyons 1977: 705; Dahl 1985: 25.) Esimerkiksi Kangasmaa-Minn (1978: 17) puhuu suomen kielen infiniittisten ja finiittisten verbimuotojen ilmaisemien asiaintilojen keskeisiä ajallisia suhteita tarkastellessaan nimenomaan relatiivisesta eli ”ulkoisesta, toiseen ajankäsitteeseen suhteuttavasta” aspektista, ei relatiivisesta tempuksesta. Lauseen aspektitulkinnan kannalta sellaiset lauseensisäiset määritteet, jotka suhteuttavat lauseen kuvaaman tilanteen toiseen asiaintilaan, ovat joka tapauksessa kiinnostavia siksi, että ne osoittavat, millaisen asiaintilan vallitessa lauseen kuvaaman tilanteen käsitteeseen olevan käynnissä (*Puhuessaan hän nieleskeli sanojaan ~ näytti vihaiselta ~ hiikoili*). Suomen kielen tutkijoista Herlin (1998) on kuvannut aspektia nimenomaan päällekkäisyyden ja samanaikaisuuden kannalta tarkastellessaan *kun*-sivulauseen ilmaiseman tilanteen keston tulkintaa suhteessa sen päälauseen kuvaaman tilanteen keston. Yhdyslauseen osana toimivan lauseen aspektimerkityksen tarkastelu suhteessa yhdyslauseen muihin osiin on tämän tutkimuksen näkökulmasta lauseen aspektin kontekstuaalista tarkastelua, koska yksittäisen, yhdyslauseen osana toimivan lauseen kannalta yhdyslauseen muut osat kuuluvat jo lauseenulkoiseen tekstikontekstiin.

Tässä tutkimuksessa tempusta ei voi sivuuttaa siitä syystä, että se on finiitti-verbissä ilmenevänä kategoriana erottamaton osa kaikkia tarkastelemiani lau-

seita. Siksi tarkastelen aineistoanalyysin yhteydessä myös tempusta siinä tapauksessa, että sen voi käsittää vaikuttavan lauseen aspektitulkintaan.

2.4 Aspektin kuvaaminen aspektuaalisten oppositioiden avulla

Aspektitutkimukselle ominaista on käsitteiden runsaus ja niiden käytössä valitseva sekavuus. Sasse (2001: 2) toteaaakin, että aspektia käsittelevät tutkimukset on tapana aloittaa huomauttamalla tästä kyseistä tutkimusalaa riivaavasta käsitteellisestä sekasorrosta. Tätä ei silti tarvitse pitää ylitsepääsemättömänä ongelmana, sillä eiväthän kielitieteelliset käsitteet välttämättä muutenkaan ole täysin vakiintuneita vain yhteen käyttöön. Kyse on aina määrittelystä ja siitä, millaiseen tutkimustraditioon haluaa oman työnsä sitoa. Aspektitutkijan on silti tiedostettava, että aspektin kuvaamiseen käytetään tutkimuksissa lukuisia käsitteitä, usein eri tutkimuksissa eri tarkoituksiin; samoja aspektuaalisia erontekoja kuvataan eri tutkimuksissa eri käsittein ja toisaalta samoja käsitteitä käytetään kuvaamaan erityyppisiä erontekoja. Käsitteiden käytön kirjavuus ja epäyhdenäisyys koskee yhtä lailla sekä suomen kielestä että muista kielistä tehtyjä aspektitutkimuksia. (Ks. Dahl 1981: 80; ISK 2004: § 1500; myös Klein 2009: 42 ja Croft 2012: 33.)

Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista noudattaa valmista eli yhtenäistä ja yleisesti hyväksyttyä käsitesysteemiä aspektin kuvaamisessa, mutta pyrin melko yksinkertaiseen ja yksiselitteiseen aspektin kuvaamisen systeemiin. Nähdäkseni se, että kutakin käsitettä käytetään kuvaamaan vain tiettyä puolta aspektiksi kutsutusta kielenilmiöstä ja sen eri ilmentymistä, on yksiselitteisen kuvaussysteemin kannalta tärkeää. Lyhyen yleiskatsauksen fennistiikassa käytetyistä aspektuaalisista oppositioista on esittänyt Sivonen (2007; ks. myös Nurminen 2011).

2.4.1 Perustavanlaatuisen aspektiero

Näkemykseni on, että oppositio rajattuuden ja rajaamattomuuden välillä on abstraktein mahdollinen aspektuaalinen eronteko, ja sen alle voidaan katsoa kuuluvan erityyppisiä, spesifimpejä erontekoja (ks. myös Sivonen 2007: 77–78). Fennistiikassa perustavanlaatuisena aspektierona on rajattuuden ja rajaamattomuuden ohella käsitelty perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden oppositiota, joten on syytä perustella sitä, miksi tähän tutkimukseen on valittu nimenomaan rajattuuden ja rajaamattomuuden oppositio. Näiden aspektuaalisten oppositioiden läheisyyttä osoittaa muun muassa se, että ne on tutkimuksissa saatettu

rinnastaa toisiinsa, eli niitä on pidetty keskenään vaihtoehtoisina (ks. esim. Päiviö 2007: 47). Käsiteparien käyttö tähän tapaan ei kuitenkaan vastaa käsitystäni siitä, että mahdollisimman toimivassa ja yksinkertaisessa kuvaussysteemissä yhdessä funktiossa käytetään vain yhtä käsiteparia eikä vaihtoehtoja tarvita.

Itse olen aiemmassa tutkimuksessani käyttänyt molempia edellä mainittuja käsitepareja mutta eri funktioissa: olen kuvannut lauseen aspektimerkityksiä rajattuuden ja rajaamattomuuden oppositiolla ja toisaalta hyödyntänyt perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden käsitteitä puhuessani verbin leksikaalisesta aspektista (ks. Nurminen 2011). Tämä on ollut yksi mahdollinen tapa tehdä ero verbin ja lauseen aspektin välille käsitteellisellä tasolla, koska myös käytännössä niitä voidaan pitää suomen kielessä kahtena eri asiana. On silti melko tavalista, että samalla käsiteparilla kuvataan sekä verbin leksikaalinen aspekti että lauseen aspekti. Esimerkiksi Kangasmaa-Minn (1978, 1985) puhuu tutkimuksissaan sekä perfektiivisistä ja imperfektiivisistä verbeistä että perfektiivisistä ja imperfektiivisistä lauseista. Saman käsiteparin käyttäminen useammassa kuin yhdessä funktiossa ei kuitenkaan erottele tarpeeksi selvästi sitä, mistä kulloinkin on kyse, eikä tee kuvaussysteemistä yksinkertaista.

Myös Langackerin (esim. 1987a: luku 7.2) kognitiivisessa kieliopissa verbit jaotellaan perfektiivisiin ja imperfektiivisiin, joten tässä mielessä kyseisen käsiteparin käyttö verbin leksikaalisen aspektin kuvaamisessa sopisi tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen. Näin on siitä huolimatta, että imperfektiivisuus ja perfektiivisuus eivät käsitteinä liity yksinomaan kognitiiviseen kielioppiin vaan ovat käytössä laajemminkin. Perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden oppositiota on fennistiikassa kuitenkin käytetty useimmin juuri lausetason käsiteparina, joten verbin leksikaalisen aspektin kuvaaminen statiivisuuden ja dynaamisuuden käsitteillä on nähdäkseni toimiva ratkaisu. Lausetason kuvauskäsitteinä rajattuus ja rajaamattomuus sen sijaan puoltavat suomen kieltä koskevassa tutkimuksessa paikkaansa siksi, että ne ovat läpinäkyviä ja suomenkielisiä ja erottuvat selvästi aikamuotoihin viittaavista käsitteistä imperfekti ja perfekti. Tämä tarkoittaa sitä, että perfektiivisyyden ja imperfektiivisyyden oppositiota ei tässä työssä käytetä lainkaan aineiston kuvaamiseen.

Rajattuuden käsitteestä on huomautettu, ettei sitä ole tutkimuksissa kyetty tyydyttävästi määrittelemään, vaan se hahmottuu laaja-alaiseksi ja siten epä-määräiseksi (ks. Larjavaara 1992: 279–281; Huumo 2006: 511). Ainakin osaksi vaikeudet rajattuuden käsitteen määrittelyssä johtunevat siitä, että sitä on käsitelty erityisesti objektin sijavaihtelun tarkastelun yhteydessä ja sen avulla on pyritty kuvaamaan totaaliobjektin ja partitiiviobjektin käyttöä. Se, että rajattuus ei selitä totaali- ja partitiiviobjektin kaikkia oppositiosuhteita (Huumo 2006: 511), ei silti vähennä sen käyttökelpoisuutta lauseen aspektin kuvaamisen käsitteenä. Heinämäki (1984, 1994) ja Sivonen (2007) ovat täsmällisimmin fennistiikassa pyrkineet määrittelemään rajattuutta lauseen aspektin kuvaamisen käsit-

teenä, ja myös P. Leino (1991) käsittelee rajattuuutta omassa tutkimuksessaan. Näissä tutkimuksissa pyrkimys on ollut eritellä, miten rajattuudeksi ja rajaamattomuudeksi nimitettyjä merkityspiirteitä ilmaistaan ja mihin tulkinta perustuu. Esitetyt lähestymistavat tulevat esiin tarkemmin luvussa 3, ja tutkimuksessani osoitan, että ne ovat toisiaan täydentäviä eli toimivat paremmin yhdessä kuin erikseen. Tässä luvussa tarkastelun kohteena sen sijaan on se, mitä rajattuuden tai rajaamattomuuden merkityksellä tarkalleen ottaen tarkoitetaan.

Rajattuudesta puhuttaessa on otettava huomioon, että rajattuudella voidaan tarkoittaa sekä verbin ilmaiseman prosessin että substantiivin ilmaiseman entiteetin rajattuuutta. Verbiin ilmaisemat prosessit ovat rajattuja tai rajaamattomia ajassa, esimerkiksi *pukea* ja *löytää* ilmaisevat ajassa rajattua ja *nukkua* ja *juosta* ajassa rajaamatonta tekemistä. Myös substantiivien ilmaisemat entiteetit ovat olemukseltaan rajattuja tai rajaamattomia, esimerkiksi *meri* ja *ihminen* ilmaisevat jossakin tilassa rajattua ja *vesi* ja *sokeri* rajaamatonta entiteettiä. Rajattuus ja rajaamattomuus eivät kuitenkaan ole tekojen tai entiteettien ehdottoman pysyviä ominaisuuksia siinä mielessä, ettei niitä koskaan voisi esittää toisin. Esimerkiksi rajaamattomasta entiteetistä voidaan tarkastella vain jotakin tiettyä osapaljoutta tai tiettyä määrää, jolloin kyseinen osa hahmottuu rajatuksi entiteetiksi (*Join kahvin*). Toisaalta taas rajattu entiteetti on mahdollista hahmottaa rajaamattomaksi silloin, jos se jostain syystä on menettänyt yhtenäisyytensä (*Meillä oli ruuaksi mustekalaa*). (Ks. Talmy 2000: 50–52; ISK 2004: § 556, § 1522; Radden-Dirven 2007: 73.) Myös se, että prosessit voidaan esittää niiden inherentistä aspektimerkityksestä huolimatta eri näkökulmista eli joko rajattuina tai rajaamattomina, on tullut tässä työssä esiin jo aiemmin (*Puin paidan päälleni ~ Olin juuri pukemassa, kun ovikello soi*). Substantiivin jaollisuuden tai jaottomuuden sekä verbin kuvaaman tekemisen jatkuvan tai päättyvän keston välinen yhteys on huomattu lingvistiikassa jo varhain, ja myös fennistit ovat tuoneet sen esiin (ks. esim. Ikola 1964: 98). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan verbiprosessien rajattuuutta ajassa, ja rajatuksi tai rajaamattomaksi käsitetään lauseen ilmaiseman tilanteen ja siinä tapahtuvan tekemisen kesto.

Rajattuuden ja rajaamattomuuden merkitykset kuvataan tässä työssä skeemoina, joissa yhdistyvät aspektia ilmaiseville kielellisille ilmauksille yhteiset merkityspiirteet eli KESTO ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS sekä se, mikä erottaa rajattuuden ja rajaamattomuuden toisistaan. Kuvio 2 esittää hahmottelemani RAJATTUUS- ja RAJAAMATTOMUUS-skeemat (vrt. Nurminen 2011: 66). Kyseiset skeemat ovat luvussa 2.1.2 esittelemäni ASPEKTI-skeeman alaskemoja.

RAJATTUUS = [KESTO] + [MUUTOS/MUUTTUMATTOMUUS] + [raja(t)]

RAJAAMATTOMUUS = [KESTO] + [MUUTOS/MUUTTUMATTOMUUS] + [jatkuvuus]

Kuvio 2. RAJATTUUS- ja RAJAAMATTOMUUS-skeemat.

Kuvio 2 osoittaa, että aspektiltaan rajattujen lauseiden kuvaamiin prosesseihin liittyy rajaksi nimittämäni semanttinen ulottuvuus, joka voi olla muutos tai muunlainen asiointilan päätyminen. Muutoksella voidaan tarkoittaa esimerkiksi muutosta entiteetin sijaintipaikassa (*Lapset tulivat puistoon*), ominaisuuksissa tai tilassa (*Tyttärestäni tulee maisteri, Matkustaja tuli merisairaaksi*) tai olemaan tulemista suhteessa todeksi kokemaamme tai kuviteltuun maailmaan (*Kirjasto tulee keskustaan, Mummi teki villasukat*). Rajaksi voidaan käsittää myös esimerkiksi tietyn aikarajan saavuttaminen (*Olin kolme viikkoa Bahamalla*) tai toisen asiointilan alkaminen (*Olin Bahamalla, kunnes minulta loppuivat rahat*), jolloin kuvattu asiointila etenee muuttumattomana päättymiseensä saakka. Rajaa voi osoittaa jokin eksplisiittinen kielellinen ilmaus, mutta skeemani ei sulje pois sitäkään vaihtoehtoa, että asiointilan ajallinen eteneminen voidaan käsittää päättyneeksi myös jollakin muulla perusteella, esimerkiksi lausekokonaisuuden tai kontekstin pohjalta. Myös verbi itse voi ilmaista sekä KESTOA että rajaa samanaikaisesti, jos sen kuvaama prosessi on hetkellinen (*Ystäväni pelästyti hämähäkkiä*).

Kuvio 2 osoittaa myös, että aspektiltaan rajaamattomille lauseille yhteistä on niiden kuvaamien asiointilojen ajallisen etenemisen jatkuvuus. Muutoksellisten asiointilojen tapauksessa jatkuvuus voi tarkoittaa ensinnäkin sitä, että muutos on vielä keskeneräinen ja asiointila siten edelleen käynnissä (*Mummi teki villasukkaa*). Toiseksi muutos voi hahmottua toistuvaksi, jolloin sen tapahtuminen päättää vain yksittäisen asiointilan, ei koko asiointilojen sarjan, ajallisen etenemisen (*Mummi teki villasukkan toisensa perään*). Jatkuva asiointila voi myös edetä ilman, että mikään raja katkaisee sen ajallista kestoa (*Olin Bahamalla viettämässä lomaa, Arka eläin tuli hitaasti lähemmäs*). Prosessin jatkuvuutta voi niin ikään osoittaa jokin eksplisiittinen kielellinen ilmaus, mutta skeema ottaa huomioon myös sen, että jatkuvuuden tulkintakin voi mahdollisesti perustua lausekokonaisuuteen tai kontekstiseikkoihin.

Kuten RAJATTUUS- ja RAJAAMATTOMUUS-skeemani osoittavat, pidän muutosta mahdollisena merkityspiirteenä myös aspektiltaan rajaamattomissa lauseissa. Langackerin (1987a) mukaan imperfektiivinen verbi ilmaisee jatkuvuutta ajassa, koska sen ilmaiseman prosessin eri vaiheet ovat keskenään identtisiä ja seuraavat toisiaan jatkuvasti samanlaisina. Siten prosessiin ei myöskään sisälly muutosta. Sen sijaan perfektiivisen verbin ilmaiseman prosessin vaiheet ovat toisiinsa nähden erilaisia, eli prosessin aikana tapahtuu jokin muutos. (Mts. 254–255; myös 1991: 86.) Olen kuitenkin samaa mieltä kuin Herlin (1998: 48–49), jonka

mukaan muutos ei ole niin merkityksellinen tekijä aspektin määräytymisessä kuin Langacker antaa ymmärtää, vaan olennainen on eronteko rajattuuden ja rajaamattomuuden, ei siis muutoksen ja muuttumattomuuden välillä. Se, edellyttääkö rajattuus aina muutosta, riippuu tietysti siitä, miten muutos määritellään. Prosessin ajallisen etenemisen päätyminen on toki tavallaan eräänlainen muutos, mutta esimerkiksi prosessissa osallisina olevat entiteetit tai niiden suhde toisiinsa ei silti välttämättä muutu millään tavoin (*Tuijotin kaksi tuntia tyhjyyteen*). Toisaalta ajassa jatkuvasti eteneväänkin asiintilaan voi sisältyä muutos, jolloin prosessin vaiheet eivät välttämättä ole keskenään täysin samantaisia (*Ilmasto lämpenee*). Näkemykseni on, että rajattuuutta tai rajaamattomuutta ei voi määritellä yksinomaan sillä perusteella, ilmeneekö lauseen kuvaamassa asiintilassa jokin muutos vai ei. Keskeistä on, esitetäänkö asiintilan ajallinen kesto päättyneenä tai päättyvänä vai jatkuvana. Periaatteessa eronteko aspektilta rajattujen ja rajaamattomien lauseiden välillä on siis selvä. Käytännössä ei kuitenkaan välttämättä ole aina helppoa yksiselitteisesti määritellä sitä, mihin lauseen rajattu tai rajaamaton aspektitulkinta oikeastaan perustuu. Kuten aiemmin totesin, tätä käsittelem yksityiskohtaisesti luvusta 3 alkaen.

Lähtökohtani on, että rajattuuden ja rajaamattomuuden välinen vastakohta on siinä mielessä ehdoton, että lause ei voi olla aspektiltaan yhtä aikaa sekä rajattu että rajaamaton. Toisin sanoen kielenkäyttäjää ei voi samanaikaisesti esittää tilanteen ajallista etenemistä useammalla kuin yhdellä tavalla. Rajattuuden ja rajaamattomuuden välillä ei siis ole jatkumoa, mutta näiden kahden kategorian sisällä kuitenkin on vaihtelua. Siksi lauseen kuvaaman tilanteen etenemistä ajassa voidaan edelleen luonnehtia spesifejä aspektimerkityksiä kuvaavilla käsitteillä, jotka tuovat sen ilmaiseman merkityksen esiin tarkemmin kuin kaikkien abstrakteinta mahdollista semanttista oppositiota kuvaava käsitepari. Toisin sanoen sekä rajattuuden että rajaamattomuuden kategorioihin sisältyy kvantitatiivista vaihtelua (vrt. Kangasmaa-Minn 1985: 431).

Seuraavaksi käsittelem lyhyesti resultatiivisuudeksi ja irresultatiivisuudeksi sekä teelisyydeksi ja ateelisyydeksi nimitettyjä aspektuaalisia oppositioita sekä terminatiivisuutta, joita on perinteisesti käsitelty suomen kielessä ilmaistavina aspektimerkityksinä (ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1979; Kangasmaa-Minn 1978, 1985; P. Leino 1991; Päiviö 2007). Esittelen lyhyesti kyseiset oppositiot ja pohdin, millaisia aineistoni lauseita niiden avulla voidaan kuvata. Tähän liittyen käsittelem myös sitä, millaisten aineistoni lauseiden kuvaamiseen näitä käsitteitä on hankala soveltaa.

2.4.2 Spesifejä aspektimerkityksiä

Resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden oppositiolla tarkoitetaan erontekoa tulokseen johtavuuden ja johtamattomuuden välillä. Resultatiiviseksi käsitetään tilanne, jossa verbin kuvaama tekeminen aiheuttaa jonkin ratkaisevan muutoksen objektin tarkoitteen tilassa (*Vahtimestari sytytti kynttilän*), kun taas irresultatiiviseksi kutsutaan vastaavasti sellaista tilannetta, joka ei vielä ole edennyt tarkoitettuun tulokseen asti (*Vahtimestari sytytti kynttilää*). Resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden välistä aspektuaalista oppositiota on yleensä tarkasteltu suhteessa transitiivilauseisiin, mikä tarkoittaa sitä, että objektin sijavaihtelu on katsottu ensisijaiseksi kyseistä erontekoa ilmaisevaksi kielelliseksi keinoksi. Ongelmalliseksi on osoittautunut ratkaisevan muutoksen tarkka määrittelyminen, koska kaikissa tapauksissa totaali- ja partitiiviobjektin opposition ei voi käsittää ilmaisevan tällaista eroa (*Kävin katsomassa elokuvan ~ elokuvaa*). (Ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 183–185; P. Leino 1991: 138–143.) Lisäksi resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden opposition soveltaminen muihin kuin transitiivilauseisiin on osoittautunut hankalaksi, mistä syystä sitä ei voikaan pitää suomen kielen perustavanlaatuisena aspektuaalisena erontekona (Sivonen 2007: 75, 77).

Vaikka objektin tarkoitteen tilassa tapahtuvaa ratkaisevaa muutosta on useimmiten pidetty kaikkein keskeisimpänä seikkana resultatiivisuuden ilmaisemisen kannalta, monia sellaisia esimerkkejä, joita on käytetty havainnollistamaan resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden oppositiota, voitaisiin itse asiassa käyttää myös osoittamaan eroa lauseen kuvaamien asiointilojen ajallisessa kestossa (esim. *Matti osti auton ~ autoa Pekalta, Maija riisui takin ~ takkia, Urakoitsija laati kustannusarvion ~ kustannusarviota, Luin kirjan ~ kirjaa, Söin puuroa ~ puuron*). Tutkimuksissa tämä on voitu tuoda esiin eksplisiittisesti tai se on saattanut jäädä vain käytetyistä esimerkkilauseista pääteltäväksi seikaksi, kun huomiota on kiinnitetty erityisesti siihen, tapahtuuko objektin tarkoitteen tilassa jokin ratkaiseva muutos vai ei. Vaikka tulokseen johtavuuden ja tilanteen päättymisen on intuitiivisestikin helppo käsittää olevan yhteydessä toisiinsa, resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden tarkastelua ei siis aina ole automaattisesti yhdistetty tilanteen keston ilmaisemiseen. (Esimerkit Hakulinen–Karlsson 1979: 183–184; P. Leino 1991: 141.)

Myös uudemmassa tutkimuskirjallisuudessa resultatiivisuuden tarkastelu on painottunut transitiivilauseisiin ja totaali- ja partitiiviobjektin käytön motivaation selvittämiseen. Huumon (2006) mukaan resultatiiviset lauseet kuvaavat usein hetkellistä tai muuten lyhytkestoista asiointilaa, ja resultatiivisuuden kannalta olennaista on se, että jokin muutoksellinen lopputulos esitetään saavutetuksi. Resultatiivisuudessa on siis kyse asiointilan lopputuloksen arvioinnista, ei sen ajallisen keston esittämisestä, ja totaaliobjektin käyttö motivoituu nimen-

omaan resultatiivisuudesta. (Mts. 518–519.) Tämä ei kuitenkaan ilmene kovin hyvin esitetyistä esimerkeistä, joissa ei ratkaisevan muutoksen kannalta tunnu olevan juurikaan eroa; Huumon mukaan (mts. 519) resultatiivisia ovat esimerkiksi lauseet *Löysin vasaran* ja *Huomasin hänet* ja irresultatiivisia puolestaan lauseet *Potkaisin palloa* ja *Vilkaisin häntä*. Kyseiset esimerkkilauseet kuvaavat ajassa rajattua asiaintilaa, mutta se, millainen ratkaiseva muutos kahdessa ensin mainitussa motivoi totaaliobjektin käyttöä, ei ole mitenkään ilmiselvää.

Huumo (2006: 519) tuo tutkimuksessaan esiin myös sen, että totaali- ja partiitiiviobjektin käyttö ei toimi resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden ilmaisemisessa täysin systemaattisesti. Tästä huolimatta kyseinen oppositio koskee hänen mukaansa kuitenkin nimenomaan aspektiltaan rajattuja lauseita. Onkin mielenkiintoista pohtia tällaisen yksinomaan rajattuja lauseita koskevan opposition asemaa suhteessa rajattuuden ja rajaamattomuuden kategorioihin. Jos ajatellaan, että resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden välisellä aspektuaalisella oppositiolla kuvataan arviota tilanteen lopputuloksesta päättyviä tai päättyväksi esitettyjä tilanteita kuvaavissa lauseissa, kyseinen oppositio tulee kokonaisuutena käsittää rajattuuden alalajiksi. Jos tämä näkemys hyväksytään, hyväksytään samalla myös se, etteivät kaikki aspektierot liitykään asiaintilan keston ilmaisemiseen. Tältä osin Huumon näkemys siis vaikuttaa olevan ristiriidassa työni lähtökohtien kanssa. Asian voi kuitenkin nähdä myös niin, että resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden oppositio eli lopputuloksen arvioinnin ilmaiseminen onkin nimenomaan rajattuuden kategorian sisällä ilmenevä aspektiero. Jos resultatiivisuus ja irresultatiivisuus määritellään objektin tarkoitteeseen kohdistuvaa vaikutusta ja asiaintilan lopputulosta arvioivaksi oppositioksi, se ei liity tilanteen keston esittämiseen, vaan on käsitettävä erääksi spesifiksi tarkastelunäkökulmaksi nimenomaan tilanteen rajattuuteen. Nähdäkseni ajatus siitä, että on olemassa vain jommankumman kategorian sisällä ilmaistavia aspektuaalisia oppositioita, on täysin hyväksyttävä. Siitä huolimatta määrittelen resultatiivisuuden verbin kuvaaman tekemisen kohteessa tapahtuvaa muutosta osoittavaksi aspektuaaliseksi merkitykseksi, jonka ilmaiseminen ei ole yksinomaan transitiivilauseiden tehtävä ja joka ei liity pelkästään rajattuuden ilmaisemiseen. Kohteessa tapahtuva muutos voi tarkoittaa entiteetin syntymistä tai muuta olemaan tulemistä (*Langoista tulee ~ tehdään villasukat*, *Mummi teki villasukat*, *Kirjasto tulee keskustaan*) tai sen ominaisuuksien muuttumista (*Puusta tuli laho*), ja tällaisen muutosprosessin toteutumista ilmaisevat lauseet ovat resultatiivisia. Sen sijaan kun vastaava muutosprosessi esitetään keskeneräisenä, lause on merkitykseltään irresultatiivinen (*Langoista tehdään villapaitaa*, *Puusta on tulossa laho*).

Teelisyyden ja atelisyyden oppositiolla puolestaan viitataan loppu- tai päätepisteeseen johtavaan tai johtamattomaan tekemiseen (Kangasmaa-Minn 1985: 430–431). P. Leinon (1991) mukaan teelisyyden tulkinnan aiheuttaa selvästi

osoitettava päätepiste, jonka saavuttamisen jälkeen tilanne ei enää voi jatkua (*Pekka ui rantaan*). Sen sijaan jos päätepiste puuttuu, tilanne voi periaatteessa jatkua loputtomiin (*Pekka ui*). Leinon mukaan teelinen tilanne myös johtaa uuden tilanteen syntyyn, mutta jos tekeminen keskeytyy ennen päätepuoleen saavuttamista, uutta tilannetta ei voi syntyä. (Mts. 152–153.) Sivonen (2007) huomauttaa kuitenkin, että teelisuuden ja ateelisuuden käsitteiden avulla on luontevin kuvata tietynlaisten lauseiden ilmaisemia aspektimerkityksiä. Erityisen hyvin teelisuuden ja ateelisuuden käsitteet käyvät hänen mukaansa sovellettavaksi lauseisiin, jotka ilmaisevat liikettä (*Roskat ovat kulkeutuneet jaloissa sisälle taloon, Lautta ajelehti rantaan*). (Mts. 75–77.) Kyseisiä käsitteitä voi silti melko luontevasti soveltaa myös transitiivilauseiden kuvaamiseen, kuten Huumo (2006) on tutkimuksessaan osoittanut.

Huumon (2006) mukaan objektin sijavaihtelun avulla ilmaistu teelisyysoppositio esittää arvion tilanteen täyttymisestä ajassa; tilanne etenee vaiheittain kohti päätepuoleen, jonka saavuttaminen katsotaan tilanteen täyttymiseksi. Tämän jälkeen tilanne ei enää voi jatkua. Kun lauseita tarkastellaan teelisyysopposition näkökulmasta, tuloksen saavuttamisen sijaan keskeistä on se, että tekeminen etenee loppuun saakka. Huumon mukaan esimerkiksi lauseessa *Luin kirjan* totaaliobjektin käyttö viittaa siihen, että koko kirja on luettu, mutta tekemisestä ei silti seuraa mitään sen erityisempää lopputulosta. Vastaavasti lauseen *Luin kirjaa* kuvaama asiointi voidaan käsittää siten, että lukeminen on kesken tai se ei ole kattanut koko kirjaa. (Mts. 520.) Nähdäkseni se, että tällaiset transitiivilauseet eivät kuvaa verbin kuvaaman tekemisen kohteessa tapahtuvaa muutosta, puoltaa niiden hahmottamista teeliseksi tai ateeliseksi sen sijaan, että niitä pidettäisiin resultatiivisina tai irresultatiivisina. Tässä tutkimuksessa teelisyys määritelläänkin tilanteen täyttymiseksi eli jonkin loppu- tai päätepuoleen saavuttamiseksi. Tällä voidaan tarkoittaa liikkeen etenemistä päätepuoleeseen (*Lapset tulivat puistoon*) tai verbin kuvaaman tekemisen suorittamista loppuun saakka ilman, että kohteessa tapahtuu muutosta (*Luin kirjan*). Loppu- tai päätepuoleen saavuttamista kuvaavat lauseet hahmottuvat teeliseksi, kun taas lauseet, joissa loppu- tai päätepuoleeseen eteneminen esitetään keskeneräisenä, hahmottuvat ateeliseksi (*Lapset tulevat puistoa kohti, Luin kirjaa huoneessani*).

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa terminatiivisuuden käsitettä on käytetty abstraktin yläkäsitteen tapaan viittaamaan ajassa päättyviin tilanteisiin ja sen oppositioparia on nimitetty kursiivisuudeksi (esim. Ikola 1964; Siro 1964a). Sittemmin terminatiivisuus on kuitenkin yhdistetty erityisesti tietynlaisen rajattuuden ilmaisemiseen (Päiviö 2007), ja tästä näkökulmasta kyseistä aspektuaalista merkitystä käsiteltiin jo skeemojen yhteydessä luvussa 2.1. Tässä yhteydessä terminatiivisuus määriteltiin rajattua JATKUMOA ilmaisevaksi semanttiseksi kategoriaksi ja rajatun JATKUMON todettiin tarkoittavan verbin ilmaiseman tekemisen tai substantiivin ilmaiseman entiteetin jatkumista tai ulottumista tietty-

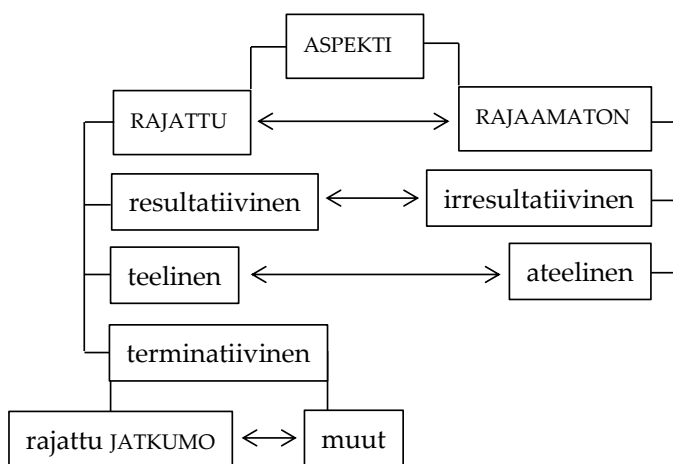
jen rajojen sisällä näihin rajoihin asti. Päiviön (2007) tutkimuksessa terminatiivisuus ei erityisesti yhdisty mihinkään varsinaiseen oppositiopariin, vaan merkitykseltään terminatiivisten ilmausten vastakohtaksi tulee mitä ilmeisimmin käsittää kaikki aspektiltaan rajatut mutta ei-terminatiiviset ilmaukset, joissa terminatiivisuuden edellyttämä jatkumoluonteisuus ei toteudu. Terminatiivisuudella voidaan siis tarkoittaa rajattuuden kategorian sisällä ilmenevää aspektuaalista merkitystä, ja tällaisena sitä käsitellään myös tässä tutkimuksessa. Osassa aineistoni lauseista ilmenee terminatiivisuuden edellyttämä rajattu JATKUMO, joten terminatiivisuuden käsite on sikäli käyttökelpoinen tutkimukseni kannalta. En kuitenkaan käytä muista kuin terminatiivisista aspektiltaan rajatuista lauseista mitään tiettyä nimitystä, sillä niillä ei ole ei-terminatiivisuutensa lisäksi muita yhteisiä ominaisuuksia, jotka olisi mahdollista niputtaa jonkin spesifin nimityksen alle.

Edellä käsitellyistä aspektuaalisista oppositioista resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden sekä teelisyiden ja ateelisyiden oppositiot soveltuvat melko hyvin kuvaamaan tutkimusaineistoni *tehdä-* ja *tulla-*verbillisiä lauseita, koska ne ilmaisevat usein juuri verbin kuvaaman tekemisen kohteessa tapahtuvia muutoksia sekä jonkinlaisen loppu- tai päätepisteen saavuttamista. *Olla-*verbillisten lauseiden tapauksessa näin ei kuitenkaan ole, koska kyseisten lauseiden ilmaisemissa asiointiloissa ei tapahdu resultatiivista muutosta eikä asiointila myöskään täyty siten, että jokin loppu- tai päätepiste tulisi saavutetuksi. Jos *olla-*verbillisen lauseen ilmaiseman asiointilan kesto esitetään päättyneenä tai päättyvänä, asiointilan eteneminen ajassa yksinkertaisesti keskeytyy. Tätä havainnollistavat esimerkiksi lauseet *Lapsi oli kalju puolitoistavuotiaaksi asti* ja *Nappuri oli kotona tunnin*. Asiointilan keskeytyminen voi toki implikoida esimerkiksi jonkinlaista paikan- tai muunlaista tilanmuutosta, kuten näissä esimerkeissä, joista edellisessä subjektin tarkoitteelle voi ymmärtää alkaa kasvaneen hiuksia hänen ollessaan puolitoistavuotias ja jälkimmäisessä subjektin tarkoitteen käsitetään poistuneen mainitusta olinpaikasta jonnekin muualle. Periaatteessa siis voisi ajatella niinkin, että näissä tapauksissa kuvattu tila johtaa muutokseen tai etenee loppuun eli tavallaan tietynlaiseen päätepisteeseen. Tämä olisi kuitenkin selityksenä jokseenkin keinotekoinen, sillä lauseet kuvaavat ensisijaisesti asiointilan päättymistä, mistä voidaan vain päätellä, että jokin muutos on mahdollisesti tapahtunut tai jokin päätepiste on saavutettu.

Suomen kielen tutkimuksessa ei olekaan käytetty mitään sellaista rajattua ja rajaamattomuutta spesifimpää oppositioparia, jonka avulla *olla-*verbillisten lauseiden ilmaisemat aspektimerkitykset olisi luonteva kuvata. Luontaisesti *olla-*verbilliset lauseet ilmaisevat statiivisia ja kontinuaatiivisia eli tasaisesti ja keskeytyksettömästi jatkuvia asiointiloja ja ovat usein aspektiltaan rajaamattomia, mutta niiden kesto voidaan toki esittää ajassa päättyneeksi, jolloin ne käsi-

tetään aspektiltaan rajatuiksi. Aspektiltaan rajatut *olla*-verbilliset lauseet voivat kuitenkin hahmottua terminatiivisiksi (*Olin töissä viiteen asti*).

Tässä työssä en systemaattisesti käytä edellä esittelemiäni alemman tason aspektuaalisia oppositioita kuvaamaan aineistoni lauseiden ilmaisemia aspektimerkityksiä, koska keskityn ensisijaisesti aspektin rajattuuden ja rajaamattomuuden tarkasteluun ja jätän spesifit aspektimerkitykset taustalle. Olen kuitenkin pyrkinyt osoittamaan, että fennistiikassa eniten huomiota saaneet aspektuaaliset oppositiot ovat myös tämän tutkimuksen kannalta jossain määrin relevantteja. Kuvio 3 kokoaa vielä yhteen tässä luvussa esitellyt aspektuaaliset oppositiot ja osoittaa niiden väliset suhteet. Oppositiosuhteet esitetään kuviossa nuolten avulla.

Kuvio 3. Aspektuaalisten oppositioiden suhteet toisiinsa.

2.5 Onko kaikilla lauseilla aspektimerkitys?

Fennistiikassa aspektin ilmaisemista on pidetty erityisesti lauseen ominaisuutena, mutta tässä luvussa pohdin, onko kaikilla lauseilla kuitenkin aspektimerkitystä. Tämän seikan selvittäminen on työssäni olennaista siitä syystä, että geneeristen eli yleisluontoista asiaintilaa ilmaisevien lauseiden (esim. *Professorit kirjoittavat kirjoja*) on toisinaan sanottu olevan ikään kuin ajan ulkopuolella tai ajasta irrallaan. Geneeristen lauseiden on muun muassa todettu ilmaisevan ajatonta toteamuksia, ja niitä on luonnehdittu sekä tempuksettomiksi että aspektittomiksi (ks. J. Lyons 1977: 194). Tämän näkemyksen mukaan geneerisillä lauseilla ei siis lainkaan ole aspektimerkitystä. Päinvastaisiakin näkemyksiä on kuitenkin esitetty esimerkiksi sillä perusteella, että geneeristen lauseiden kuvaamien asiaintilojen pätevyyttä voidaan tarkastella yhtä hyvin menneen ajan,

nykyhetken kuin tulevaisuuden kannalta (ks. Krifka ym. 1995: 6). Geneeriset lauseet voivatkin hahmottua geneeriseksi nimenomaan tarkasteltavan ajanjakson näkökulmasta, eivätkä ne välttämättä ilmaise missä tahansa ajassa ja paikassa päteviä yleistyksiä (Dahl 1975: 103). Kysymys geneeristen lauseiden ja aspektin ilmaisemisen suhteesta on työni kannalta relevantti siksi, että tutkimusaineistooni sisältyy lauseita, jotka ovat merkitykseltään geneerisiä. Käsittelem geneeristen lauseiden suhdetta aspektin ilmaisemiseen yksityiskohtaisemmin luvussa 2.5.1 ja pyrin perustelemaan näkemykseni siitä, että geneeriset lauseet voidaan käsittää aspektia ilmaiseviksi. Olen siis Dahlin (1975) ja Krifkan ym. (1995) kanssa samaa mieltä siitä, etteivät geneeriset lauseet ole ajattomia.

Geneeristen lauseiden lisäksi myös kielteiset lauseet ovat aspektin ilmaisemisen kannalta kiinnostavia. Tutkimusaineistooni on koottu systemaattisesti sekä myönteiset että kielteiset *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbilliset lauseet, joten luon luvussa 2.5.2 katsauksen siihen, miten aspektin suhdetta negaatioon on käsitelty aiemmissa tutkimuksissa ja miten siihen suhtaudutaan tässä työssä. Voi sanoa, että kaikki suomen kieltä koskevat aspektitutkimukset pohjaavat havaintonsa ennen kaikkea myönteisiin lauseisiin, mutta osa käsittelee lyhyesti myös negatiivisia ilmauksia. Siitä syystä, että käytän tutkimuksessani lauseaineistoa ja käsittelem aspektia lausetason ilmiönä, tarkastelen tässä luvussa kieltoa ja kielteisyyttäkin lausetasolla ja ennen kaikkea aspektin ilmaisemisen näkökulmasta.

2.5.1 Geneeriset lauseet

Osassa kielistä lauseen geneerisyys ilmenee käytetystä aikamuodosta (Dahl 1975: 107), mutta suomessa geneerisen lauseen aikamuotona on presens, jonka käyttö ei tietenkään rajoitu yksinomaan näihin lauseisiin. Aivan kuten ei-geneerisissä lauseissa, myös geneerisissä lauseissa on finiittimuotoinen verbi, jonka perusteella lauseen voi käsittää ilmaisevan aspektin kannalta olennaisia merkityspiirteitä eli KESTOA ja MUUTOSTA tai MUUTTUMATTOMUUTTA. Vilkunan (1992: 137) mukaan geneerisyys onkin suomen kielessä täysin kontekstista pääteltävä asia. Koska suomen kielen geneerisiä lauseita ei rakenteeltaan voi erottaa ei-geneerisistä lauseista, geneerisen tulkinnan kannalta ratkaiseva on lauseen merkitysisältö. Selventämistä vaatii tässä yhteydessä se, mihin geneerinen merkitysisältö perustuu ja mitä se tarkoittaa lauseen aspektimerkityksen kannalta.

Geneerisyyttä voidaan tarkastella joko substantiivilausekkeen tai lauseen ominaisuutena, ja nimenomaan lausesemanttisena ilmiönä se on kiinnostava myös aspektin kannalta. Geneerinen NP ei viittaa määrättyyn tarkoitteeseen, vaan se esittää yleistyksen jostakin kokonaisesta luokasta. Geneerisyys ei kuitenkaan ole NP:n määräävä semanttinen ominaisuus sikäli, että useimmilla

NP:illä on sekä geneeristä että spesifiä käyttöä (*Peruna kasvaa Suomessakin vrt. Lautasellani on peruna*). Geneeriset lauseet sen sijaan kuvaavat asiointilan, joka ilmaisee useiden yksittäisten asiointilojen tai yksittäisten entiteettien ominaisuuksien perusteella tehtyä yleistystä (*Lounaaksi syön aina perunaa, Peruna sisältää C-vitamiinia*). Geneerisissä lauseissa esiintyy usein geneerisiä NP:itä mutta myös spesifit NP:t ovat mahdollisia (*Perunaviljelmäni tuottaa joka vuosi hyöän sadon*). (Krifka ym. 1995: 2–3; Vilkuna 1992: 138; C. Lyons 1999: 179–180; suomenkieliset esimerkit omia.) Geneerinen NP puolestaan ei esiinny ainutkertaisesti, aikapaikkaista asiointilaa kuvaavassa lauseessa, ellei niin sanottua lajiviitasta haluta erottaa varsinaisesta geneerisyydestä (*Metsäpeura on palaamassa Suomenselälle*) (Vilkuna 1992: 149, 156).

Langacker (2008: 523–524) luonnehtii geneerisiä NP:itä siten, että ne viittaavat tietyn oliotyypin virtuaalisiin tai fiktiivisiin toteutumiin ja eroavat siten spesifeistä NP:istä, jotka viittaavat tyyppin aktuaalisiin, yksilöitäviin toteutumiin. Langackerin termi virtuaalinen tarkoittaa samaa kuin monissa geneerisyyttä käsittelevissä tutkimuksissa käytetyt termit luokka ja laji. Oliotyyppien lisäksi Langacker puhuu prosessityypeistä, ja myös ne voivat saada virtuaalisia tai aktuaalisia toteutumia. Toisin sanoen siinä missä NP:t voivat viitata oliotyyppin virtuaalisiin tai aktuaalisiin toteutumiin, finiittiverbit voivat ilmaista prosessityypin virtuaalista tai aktuaalista toteutumaa. Kognitiivisen kieliopin mukaisesti geneerisen ja ei-geneerisen lauseen eron voikin tiivistää siten, että jos finiittiverbin kuvaama prosessi on aktuaalinen, lause viittaa tiettyyn aikapaikkaiseen asiointilaan (*Tiikeri hiipii telttani ympärillä*), ja jos prosessi taas on virtuaalinen, lause viittaa yleistyksen (*representative*) eli aktuaalisten toteutumien abstraktioon (*Tiikerit syövät lihaa*). Yleistys ei siis itsessään koskaan aktualisoidu, vaan se on loputtomaan aktuaalisten toteutumien sarjaan perustuva abstrakti representaatio ja viittaa siten virtuaaliseen prosessiin. (Ks. Langacker 2008: 525–527; esimerkit suomennettu tai omia.)

Tutkimukseni kannalta keskeinen on näkemys geneeristen lauseiden kahdesta eri tasosta: yleistyksen perustana toimivan yksittäisen asiointilan ja itse yleistyksen tasosta. Koska geneerinen lause ei kuvaa yksittäistä, aktuaalista asiointilaa vaan useisiin aktuaalisiin asiointiloihin perustuvaa abstraktia yleistystä, se hahmottuu aspektin ilmaisemisen kannalta kaksitasoiseksi. Yleistyksen taso sinänsä on aina rajaamaton, mutta yleistyksen perustana toimiva asiointila voi olla joko rajattu tai rajaamaton. Ei-geneeriset lauseethan ilmaisevat aspektia siksi, että ne kuvaavat aktuaalista, yksittäistä asiointilaa, jonka etenemistä ajassa voidaan tarkastella eri näkökulmista ja joka voidaan myös kielellisesti esittää eri tavoin. Geneerisyys puolestaan tuo lauseen merkitykseen aina myös rajaamattoman aspektin tason.

Geneeristen lauseiden käsitteleminen aspektittomina, ajasta irrallisina tai aikaan kuulumattomina on oikeastaan hieman ristiriitaista siksi, että geneerisyys

on semanttisesti lähellä habituaalisuutta ja iteratiivisuutta, joita usein on käsitelty aspektiin liittyvinä ilmiöinä. Näiden ilmiöiden tarkastelu saattaakin auttaa ymmärtämään geneerisyyden luonnetta entisestään, joten selvennän lyhyesti, mitä habituaalisuudella ja iteratiivisuudella tarkoitetaan ja miten ne suhteutuvat geneerisyyteen ja aspektiin.

Habituaalisuudella tarkoitetaan tekemistä, joka on toistuvaa siten, että sen käsitetään olevan jonkin entiteetin tyypillistä tai tavanomaista toimintaa (*Lapseni nukkuu vielä päiväunet, Minulla oli tapana käydä iltapäivisin kävelemässä*) (esim. Comrie 1976: 27–28; suomenkieliset esimerkit omia). Habituaalisuus on siinä mielessä hyvin lähellä geneerisyyttä, että monia habituaalisia ilmauksia voidaan pitää eräänlaisina aktuaalisten asiointilojen pohjalta tehtyinä yleistyksinä. Krifka ym. (1995) itse asiassa käsittelevät habituaalisuutta tietynlaisena geneerisyytenä, siis toisena lausetason geneerisyyden kahdesta alalajista. Heidän mukaansa habituaaliset geneeriset lauseet (*habitual sentences*) ovat niitä, joissa yleistyksen perustuu tiettyjen asiointilojen toistumiseen samanlaisina (*Lapseni nukkuu vielä päiväunet*). Toinen Krifkan ym. mainitsema lausetason geneerisyyden alalaji on niin sanottu luonnehtiva geneerisyys (*lexical characterizing sentences*), jossa yleistyksen perustuu puheena olevien entiteettien ominaisuuksiin (*Peruna sisältää C-vitamiinia*). (Mts. 3, 17–18; esimerkit suomennettu tai omia.)

Hieman toisentyypistä habituaalisuutta sen sijaan ilmaisevat esimerkiksi lauseet *Kirkko seisoi muinoin tällä kukkulalla* tai *Simon used to believe in ghosts*. Ne eivät luontevasti hahmotu yleistyksiksi, jotka perustuisivat useiden yksittäisten asiointilojen tai entiteettien ominaisuuksien samankaltaisuuteen, koska sekä jossakin oleminen että johonkin uskomisen ovat jatkuvaa toimintaa, eikä jatkuvuus tässä perustu toistuvuuteen. Kyse on siis kontinuaatiivisesta habituaalisuudesta. (Ks. Comrie 1976: 27–28; Kangasmaa-Minn 1985: 433.) Suomenkielisen esimerkin tosin voisi luontevasti käsittää myös pikemmin aktuaalista, käynnissä olevaa asiointilaa kuvaavaksi kuin habituaaliseksi ilmaukseksi. Tällaisen tulkinnan mukaan kyse on tietyn spesifin NP:n tarkoitteen olemisesta tietyssä paikassa, ja se on habituaalista tulkintaa luontevampi siksi, että liikkumattoman entiteetin sijainti jossakin paikassa ei hahmotu entiteetin tyypilliseksi tai tavanomaiseksi toiminnaksi tai sen yhdessä muiden samankaltaisten entiteettien kanssa jakamaksi yhteiseksi ominaisuudeksi. Lauseessa ei tässä tapauksessa myöskään ole mitään muodollista merkintää, johon habituaalinen tulkinta perustuisi. Tässä työssä habituaalisuus käsitetäänkin niin, että se perustuu ensisijaisesti asiointilojen toistumiseen samankaltaisina ja on näin hyvin lähellä geneerisyyttä.

Iteratiivisuus muistuttaa habituaalista geneerisyyttä siten, että myös iteratiivisuuden käsitteellä voidaan viitata toistuvuuteen, mutta tällöin toistuvuus käsitetään hieman toisella tavalla kuin habituaalisuudesta puhuttaessa. Siinä missä habituaalisuuteen liittyy ajatus tekemisen tyypillisyydestä tai tavanomai-

suudesta, iteratiivisuus viittaa pikemmin tiettyjen ja nimenomaan puheena olevien aktuaalisten asiaintilojen toistumiseen (*Viime talvena liukastuin kolme kertaa*). Tällöin kyse ei olekaan kaikkien mahdollisten samanlaisten asiaintilojen avoimeen joukkoon perustuvasta yleistyksestä, vaan tiettyjen spesifien asiaintilojen abstraktiosta; ensin mainittua yleistämisen tapaa Langacker (2008: 527) nimittää globaaliksi ja jälkimmäistä lokaaliksi yleistämiseksi. Tässä tutkimuksessa käytän näistä yleistämisen lajeista kuitenkin aspektikirjallisuudessa tavanomaisempia nimityksiä habituaalinen ja iteratiivinen. Iteratiivisuuskaan ei suomen kielessä ole oma aspektinsa sikäli, että sillä olisi jokin tietty ilmenemismuoto, mutta sen voi laskea toistuvaa tekemistä kuvaavien verbien (esim. *hyppiä*) ilmaisemaksi teonlaaduksi (Kangasmaa-Minn 1985: 433). Toisaalta silloin, kun puhutaan yksittäisten asiaintilojen toistuvuudesta, kyse ei ole enää teonlaadusta eli asiaintilan sisäisestä etenemisen tavasta, vaan asiaintilojen peräkkäisyydestä suhteessa toisiinsa. Iteratiivisuuttakin voi siis tarkastella joko yksittäisen asiaintilan tai asiaintilojen sarjan tasolla.

Edellä sanotun perusteella voi todeta, että niin geneerisyys, habituaalisuus kuin iteratiivisuuskin liittyvät toistuvuuden ilmaisemiseen, ja niiden väliset merkityserot ovat hienovaraisia. Tässä tutkimuksessa KESTO käsitetään sekä habituaalis-geneeristen että iteratiivisten lauseiden semanttiseksi ominaisuudeksi, vaikka ne kuvaavatkin aktuaalisten asiaintilojen sarjan eivätkä aktuaalisen asiaintilan etenemistä ajassa. Silti myös asiaintilasarjan eteneminen voidaan esittää yhtä hyvin ajassa jatkuvana (*Lenkkeilen usein pururadalla, Vien joka ilta koirani viiden kilometrin lenkille*) tai päättyvänä (*Kolme viikkoa jaksoin käydä lenkillä, Viime viikolla vein koirani kolme kertaa koirapuistoon*), ja kyseisenlaiset lauseet voivat ilmaista joko rajaamatonta tai rajattua aspektia. Voi myös kysyä, onko habituaalisuutta tai iteratiivisuutta välttämättä edes tarpeen tiukasti erottaa toisistaan, sillä aina tuskin on mahdollista eritellä, kuvaako lause entiteetin tavanomaisesta toimintaa vai tiettyjen puheena olevien asiaintilojen pohjalta tehtyä yleistystä (*Lenkkeilen joka viikko pururadalla*).

On hyvä huomata, että geneerisyyden, habituaalisuuden ja iteratiivisuuden merkitysten määrittelemisen toistuvuuteen perustuviksi edellyttää ajallista kytköstä jo sikälikin, että toistuminen on mahdollista vain ajassa. Lisäksi se, että geneeristä merkitystä ilmaisevat lauseet ovat aktuaalisia asiaintiloja ilmaisevien lauseiden tapaan finiittiverbillisiä, tekee niistä osaltaan aikaan sidottuja. Aspektin ilmaisemisen kannalta tämä huomio on tärkeä siksi, että aspektia pidetään aikaan liittyvänä kategoriana.

Krifkan ym. (1995) luonnehtivaksi geneerisyydeksi nimittämä geneerisyyden laji eli entiteettien ominaisuuksiin perustuva yleistäminen on kuitenkin jossain määrin toisenlaista kuin asiaintilojen toistuvuuteen perustuva eli habituaalis-geneerinen ja iteratiivinen yleistäminen. Tällaiset lauseet eivät nimittäin kuvaa aktuaalista asiaintilaa tai edes aktuaalisista asiaintiloista muodostuvaa sarjaa,

jonka etenemistä ajassa voisi tarkastella joko jatkuvana tai päättyvänä. Sen sijaan ne ilmaisevat yleistystä, jonka oletetaan pätevän jatkuvasti kaikkien tietynlaisten entiteettien kohdalla. Toisaalta myös näissä tapauksissa yleistys perustuu siihen, että aktuaalinen yksittäistapaus toisensa jälkeen on samanlainen, ja siksi voikin ajatella, että luonnehtivaan geneerisyyteen perustuvat lauseet ilmaisevat asiaintilaa, joka on jatkuva niin kauan kuin luokka tai laji säilyy ominaisuuksiensa suhteen samanlaisena. Tästä syystä KESTON voi käsittää myös näiden lauseiden semanttiseksi piirteeksi, ja niiden voi lähtökohtaisesti ajatella ilmaisevan maksimaalista rajaamattomuutta.

Näkemykseni onkin se, että lauseen geneerisyys ei tarkoita sen ilmaiseman asiaintilan kestottomuutta, vaikka kestämistä tulee näissä tapauksissa tarkastella asiaintilojen tai entiteettien ominaisuuksien toistuvuutena ajassa, ei yksittäisen aktuaalisen asiaintilan ajallisena etenemisenä. Siksi geneerisiä lauseita ei ole tässä työssä jätetty tutkimusaineiston ulkopuolelle. On kuitenkin totta, että ne ovat semanttisesti omanlaisensa joukko, ja siitä syystä niiden erityisluonne on pidettävä mielessä lauseiden aspektimerkitysten rakentumista tarkasteltaessa.

2.5.2 Kielteiset lauseet

Suomen kielessä niin myönteisillä kuin kielteisilläkin lauseilla on aspektimerkitys, joten kumpiakaan lauseita ei ole rajattu tutkimusaineiston ulkopuolelle. On kuitenkin olemassa kieliä, joissa tiettyjä aspektuaalisia merkityksiä ilmaisevat kielelliset elementit eivät voi esiintyä samassa käyttökontekstissa negaatiota ilmaisevan elementin kanssa tai joissa näiden elementtien yhteisesiintymä ilmaisee jotakin spesifiä merkitystä (ks. Miestamo – van der Auwera 2011). Suomen kielessä lauseen kielteisyys on tosin yhteydessä objektin sijavaihteluun, ja koska objektin sija on suomessa keskeinen aspektin ilmaisemisen keino, aspektin ja negaation yhteyttä on tutkimuksissa tyypillisesti käsitelty juuri tästä näkökulmasta (esim. Dahl–Karlsson 1976; Hakulinen–Karlsson 1979; Heinämäki 1984, 1994; P. Leino 1991). Tarkastelun kohteena on siis ollut toisaalta aspektin, toisaalta negaation vaikutus objektin sijaan, kun taas negatiivisten lauseiden ilmaisemat aspektimerkitykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Talmy Givón (2001: 372–373) käyttää negatiivisten ilmausten kuvaamista tilanteista nimitystä *non-event*. Voikin kysyä, viittaavatko negatiiviset lauseet oikeastaan lainkaan tilanteisiin, sillä lähtökohtaisesti jonkin asiaintilan kieltäminen sisältää oletuksen siitä, ettei tilannetta ole olemassa tai tapahtunut. Toisaalta kuitenkin myös affirmatiivisilla lauseilla kielennetään tilanteita, jotka eivät välttämättä ole olemassa tai tapahtu kokemassamme todellisuudessa ja jotka siten jäävät samaan tapaan hypoteettisiksi tai potentiaalisiksi kuin negatiivisten lauseiden kuvaamat tilanteet (ks. myös Bybee ym. 1994: 237). Huumo (2005)

esittää asian niin, että kielteiset lauseet kontrastoivat asiointilan projisoituun, toteutumattomaan kehityskulkuun ja kuvaavat siten vallitsevan todellisuuden vaihtoehtoisen asiointilan toteutumattomuutena. Sama on kuitenkin mahdollista myös joillekin myönteisille lauseille (*Pidättäydyin sanomasta mitään*). (Mts. 507.) Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimmäksi kysymykseksi jääkin se, millaiseksi negatiivisten lauseiden kuvaamien hypoteettisten tilanteiden ajallinen kesto ymmärretään.

Heinämäen (1994: 221) mukaan kielteiset lauseet ovat aspektiltaan rajaamattomia. Hän ei kuitenkaan perustele näkemystään tarkemmin, vaan tyytyy pohtimaan lyhyesti lauseen kielteisen tulkinnan vaikutusta objektin sijamerkintään. Aiemmassa tutkimuksessaan Heinämäki (1984) tuo kuitenkin esiin myös sen mahdollisuuden, että negatiivinen ilmaus voidaan tietyissä tapauksissa tulkita aspektiltaan rajatuksi. Esimerkiksi lauseen *En lukenut kirjaa päivässä vaan kahdessa* kuvaama tilanne ymmärretään niin, että kirjan lukeminen on kokonaan suoritettu ja kiello koskee nimenomaan kirjan lukemiseen käytettyä aikaa (vrt. *Luin kirjan kahdessa päivässä*). Toinen Heinämäen käyttämä esimerkki on yhdyslause *Kun Ulla ei lähettänyt meille kirjaa, päätimme ostaa sellaisen*, jossa sivulauseen kuvaaman asiointilan käsitetään jäävän toteutumatta. Lauseen kuvaama asiointila ymmärretään siis kestoaltaan rajatuksi; jonakin sen tarkemmin spesifioimattomana hetkenä on käynyt selväksi, että kirjaa ei ole lähetetty eikä tulla lähettämäänkään, ja siksi lähettämättä jättäminen hahmottuu kestoaltaan rajatuksi asiointilaksi. (Ks. mts. 168–169.) Lause kuitenkin voisi jättää auki myös sen mahdollisuuden, että kirjan lähettäminen saattaa jossain vaiheessa tapahtua: *Ulla ei ole vielääkään lähettänyt meille kirjaa*. Tällöin lause kuvaisi käynnissä olevaa asiointilaa eli sitä, ettei kirjaa toistaiseksi ole lähetetty.

Kangasmaa-Minn (1985) puolestaan käsittelee negatiivisten ilmausten aspektia hyvin pintapuolisesti, mutta hänen näkemyksensä hahmottuu joka tapauksessa melko toisenlaiseksi kuin Heinämäellä. Kangasmaa-Minnin mukaan negatiivinen ilmaus on nimittäin aspektin suhteen neutraali silloin, kun sen voi käsitellä kieltävän sekä perfektiivisen että imperfektiivisen affirmatiivisen lauseen. Hänen mukaansa esimerkkilause *Poika ei lukenut kirjaa* edustaakin sekä perfektiivisen ilmauksen *Poika luki kirjan* että imperfektiivisen ilmauksen *Poika luki kirjaa* negatiota.⁸ Muunlaisia negatiivisia ilmauksia Kangasmaa-Minn ei käsit-

⁸ Pidemmälle vietyjä pohdiskelujakin on esitetty. T. Itkosen (1976: 184–185) mukaan ilmauksen *En tervannut suksia* kielteisyyttä voidaan nimittäin tulkita ainakin kuudella tavalla: *Tervasin suksit* 'suksiparin' ~ 'määräisen paljouden suksia' ~ 'epämääräisen paljouden suksia' tai *Tervasin suksia* 'suksiparia' ~ 'määräistä suksien paljoutta' ~ 'epämääräistä suksien paljoutta'. Todellisessa kielenkäyttötilanteessa kielletyn asiointilan luonne tuskin kuitenkaan jää näin monitulkintaiseksi, eikä tarkka tieto asiointilan laadusta ole välttämättä kaikissa konteksteissa edes tarpeen.

tele tutkimuksessaan lainkaan, joten epäselväksi jää, miten niiden suhde aspektiin pitäisi käsittää. Keskeistä on kuitenkin se, että siinä missä Heinämäki näkee negatiivisenkin ilmauksen kuvaavan kestoltaan joko rajaamatonta tai rajattua tilannetta, Kangasmaa-Minn pitää negatiivisia ilmauksia aspektin suhteen neutraaleina ainakin siinä tapauksessa, että ne voivat edustaa sekä perfektiivisen että imperfektiivisen ilmauksen negatiivista. On kuitenkin pidettävä mielessä, että sekä Heinämäki että Kangasmaa-Minn käsittelevät aspektin ja negatiivisuuden suhdetta hyvin niukasti, joten heidän näkemyksistään ei ole mahdollista muodostaa perinpohjaista kuvaa.

Tutkimusaineistossani esiintyy lauseita, joiden negatiivisinakin voidaan käsitellä kuvaavan kestoltaan rajattua asiointilaa. Kyseisenlaisia aineistooni sisältyviä lauseita voi havainnollistaa niitä mukailevalla esimerkillä *Asiasta ei tehty päätöstä*. Tällaiset ilmaukset ovat kiinnostavia siksi, että niitä voi tarkastella kahdelta kannalta. Ensinnäkin niiden voi ajatella kieltävän kestoltaan rajatun asiointitilan, siis tässä tapauksessa jonkin päätöksen tekemättä jättämiseen johtaneen tilanteen (vrt. *Asiasta tehtiin päätös*). Toisaalta se, että asiasta ei tehty päätöstä, voidaan myös hahmottaa edelleen käynnissä olevaksi tilaksi, mikä puoltaa lauseen tulkintaa aspektiltaan rajaamattomaksi. Tämä kahden tulkinnan mahdollisuus koskee itse asiassa kaikkia tässä luvussa toistaiseksi käsiteltyjä kielteisiä esimerkkejä. Siitä huolimatta, että osa negatiivisista lauseista ilmaisee yksiselitteisesti kestoltaan rajaamattomaksi hahmotettua asiointilaa (*Hän ei ole yhtään ylimielinen ihminen, Hän ei ole kotona*), ei ole perusteltua automaattisesti olettaa, että negatiiviset lauseet ilmaisisivat aina vain rajaamatonta aspektia. Sen sijaan ne muistuttavat geneerisiä lauseita siinä, että niihin hahmotuu kaksi aspektuaalista tasoa: toisaalta se, että jotakin ei ole olemassa tai tapahtunut, on kestoltaan rajaamatonta, mutta toisaalta kielletty asiointitila sinänsä voi olla joko ajassa rajattu tai rajaamaton, vaikka se jääkin hypoteettiseksi.

Olen koonnut tutkimusaineistooni systemaattisesti sekä affirmatiiviset että negatiiviset *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbilliset lauseet, joten on tärkeää ottaa huomioon myös se, mitä negatiivisten lauseiden ilmaisemista aspektimerkityksistä on sanottu. Näin on siitä huolimatta, että kielteiset lauseet ovat aineistossani selvä vähemmistö; niitä on noin kaksisataa, kun myönteisiä lauseita on noin kaksituhatta.

2.6 Koonti

Tutkimuksessani kuvaan aspektiksi nimittämäni merkityskategorian kognitiivisen kieliopin mukaisesti skeemana, jossa yhdistyvät kategorian jäsenten yhteiset merkityspiirteet eli KESTO ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS. Skeeman prototyyppisinä toteutumina pidän prosessuaalisten relaatioiden kuvauksia eli en-

nen kaikkea finiittiverbejä ja niiden ympärille muodostuvia lauseita, koska näiden ilmausten semanttisessa rakenteessa sekä KESTO että MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS ovat korosteisia. Skeeman epäprototyypisistä toteutumina puolestaan on mahdollista pitää infiniittisiä verbilausekkeita ja eräitä verbittömiä rakenteita, jotka niin ikään osoittavat entiteettien muutoksellista tai muuttumattomuutta suhdetta. Skeeman epäprototyypisiä toteutumia nämä ilmaukset ovat siitä syystä, että niiden semanttisessa rakenteessa KESTO jää taka-alalle ja MUUTOS tai MUUTTUMATTOMUUS hahmottuu sitä korosteisemmaksi piirteeksi.

Työssäni hyödynnän ajatusta kielenkäyttäjän näkökulmasta aspektimerkitysten ilmaisemisen taustalla. Lähtökohtani on se, että suomen kielessä asiaintila voidaan esittää joko rajattuna tai rajaamattomana sen mukaan, tarkastellaanko sitä etenevän ajan suhteen päättyneenä tai päättyvänä vai ajassa jatkuvana. Suomen kielen perustavanlaatuisia aspektimerkityksiä eli rajattuutta ja rajaamattomuutta voidaan luonnehtia näkökulmiksi tilanteen ajalliseen etenemiseen, eivätkä ne ole verbien tai verbistä ja sen täydennyksistä muodostuvien rakenteiden ilmaisemien tilanteiden luontaisia ominaisuuksia. Aspektivaihteluilla ilmaistaan siis eroa tilanteen käsitteistyksessä (vrt. Croft 2012: 32), ja suomen kielen aspekti hahmottuu syntaktis-semanttiseksi kielen ilmiöksi. Näin on siitä huolimatta, että objektin sijavaihtelulla on suomen kielessä kieliopillisen aspektin piirteitä. Leksikaalista aspektia puolestaan käsitellen osana verbin semantiikkaa, ja se osaltaan vaikuttaa siihen, millaisten tilanteiden kuvaamisessa verbiä tyypillisesti käytetään. Kyseessä on siis verbileksemin semanttinen ominaisuus, sen luontainen ajassa etenemisen tapa, joka ilmenee yhtä lailla niin finiittisissä kuin infiniittisissä verbinmuodoissa. Verbien ilmaisemien asiaintilojen luontaisista temporaalisista ominaisuuksista huolimatta kielenkäyttäjä voi kuitenkin esittää asiaintilojen ajallisen etenemisen haluamallaan tavalla, ja tässä mielessä aspektinäkökulmat ovat luontaisiin temporaalisiin ominaisuuksiin nähden primaareja. (Ks. myös Croft 2012; Kangasmaa-Minn 1985.)

Kaikki aineistoni lauseet ilmaisevat sekä aspektia että tempusta. Tempusta pidetään aspektille läheisenä kategoriana, ja niitä käsitelläänkin usein yhdessä, sillä molemmat kategoriat liittyvät aikaan. Periaatteessa näillä kategorioilla on kielessä eri funktiot, vaikka ne jossain määrin limittyvätkin toisiinsa. Absoluuttinen tempus suhteuttaa kuvatun asiaintilan puhehetkeen; se osoittaa asiaintilan tapahtumista puhehetken kannalta menneessä, nykyisessä tai tulevassa ajassa ja samalla omalta osaltaan kiinnittää kuvatun asiaintilan kokemaamme todellisuuteen. Aspektilla sen sijaan tarkoitetaan asiaintilan omaa ajallista rakennetta, siis sen ajassa etenemisen kestoa ja luonnetta. Vaihtoehtoisesti tempus voi kuitenkin olla myös relatiivinen eli osoittaa asiaintilan aiemmua, samanhetkisyttä tai myöhemmyyttä johonkin toiseen asiaintilaan nähden. Tällöin tempuksen ja aspektin välinen rajanveto voi osoittautua jossain määrin ongel-

malliseksi. Lisäksi on olemassa kategorioita, jotka asettuvat tempuksen ja aspektin välimaastoon. Tällaisia ovat esimerkiksi joidenkin kielten perfektit.

Aspektierot on tutkimuksissa usein tapana kuvata oppositiopareilla, ja fenestriikassa suomen kielen keskeisintä aspektuaalista erontekoa kuvaamaan on rajattuuden ja rajaamattomuuden sijaan tai ohella käytetty myös perfektiiivisyyden ja imperfektiivisyyden oppositiota. Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin näistä oppositiopareista ensin mainittua, koska nimitykset ovat suomenkielisiä ja läpinäkyviä sekä erottuvat selvästi aikamuotojen nimityksistä imperfekti ja perfekti. Kuvaan myös rajattuuden ja rajaamattomuuden kategoriat skeemojen avulla. Muita keskeisiä suomen kielen tutkimuksessa tarkasteltuja aspektuaalisia oppositioita ovat resultatiivisuus ja irresultatiivisuus sekä teelisyys ja ateelisyys eli tulokseen tai päätepisteeseen johtavuus tai johtamattomuus. Lisäksi on tutkittu terminatiivisuutta eli tietynyyppistä rajattuuutta, joskaan sen oppositioparia ei uusimmassa tutkimuksessa erityisesti ole määritelty (ks. Päiviö 2007). Kaikkia näitä oppositioita on käsillä olevassa työssä mahdollista soveltaa aineiston kuvaamiseen.

Lauseen aspektia käsittelevässä tutkimuksessa on olennaista pohtia sitä, ilmaisevatko kaikki lauseet todella aspektimerkityksiä, sillä geneeristen lauseiden on toisinaan esitetty olevan ajasta irrallaan. Tässä työssä geneeristen ja myös kielteisten lauseiden käsitetään eroavan ainutkertaisia asiointiloja ilmaisevista myönteisistä lauseista siten, että niihin sisältyy kaksi aspektuaalista tasoa. Geneeriset lauseet kuvaavat useiden yksittäisten asiointilojen pohjalta tehtyjä yleistyksiä, jotka sinänsä saattavat olla aspektiltaan joko rajattuja tai rajaamattomia. Yleistys sen sijaan on aspektiltaan rajaamaton. Näin yksittäisen lauseen sisälle hahmottuu sekä yksittäisen asiointilan että yleistyksen aspektimerkitys. Myös kielteisissä lauseissa on kaksi aspektuaalista tasoa: kielletyn asiointilan rajattuus tai rajaamattomuus ja itse kiellon rajaamattomuus. Se, että jotakin ei ole olemassa tai tapahdu, on jatkuva asiointila, mutta toisaalta se, mitä kiellään, saattaisi tapahtuessaan olla myös kestoltaan rajattu asiointila.

II Näkökulmia lauseen aspektin tutkimiseen

3 Lauseen rajatun ja rajaamattoman aspektitulkinnan määräytyminen: kaksi lähestymistapaa

Tässä luvussa esittelen kaksi lähestymistapaa, joiden avulla aspektin rajattuutta ja rajaamattomuutta on pyritty määrittelemään fennistiikassa. Luvussa 3.1 tarkastelen Sivosen (1998, 2005, 2007) kognitiivisen kieliopin näkemyksiin perustuvaa lähestymistapaa, jossa keskeistä on verbin muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen tarkastelu; suhteen pysyvyys osoittaa aspektin rajaamattomuutta ja suhteessa tapahtuva muutos rajattuutta. Luvussa 3.2 puolestaan käsittelen Heinämäen (1984, 1994) ja Leinon (1991) näkemyksiä rajattuudesta ja sen määrittelystä. Heinämäen tutkimuksessa keskeinen käsite on *raja*, jolla viitataan lauseessa esiintyvään rajattuuden tulkinnan mahdollistavaan kielelliseen ilmaukseen. Tutkimuksessani esitän, että kumpikaan lähestymistapa ei yksinään pysty selittämään lauseen aspektimerkityksen muodostumista, mutta niitä voi pitää toisiaan täydentävinä. Näkemykseni onkin, että jos verbin ilmaisema prosessi on luontaisesti muuttumaton eli muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde pysyy koko prosessin ajan samana, lauseeseen tarvitaan erillinen rajan ilmaus osoittamaan rajattua aspektia. Jos taas prosessi on luontaisesti muutoksen sisältävä eli muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde muuttuu prosessin aikana, tarvitaan erillinen jatkuvuuden ilmaus osoittamaan rajaamatonta aspektia.

3.1 Perusteena verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä relaatiossa tapahtuva muutos tai sen muuttumattomuus

Jari Sivonen (esim. 2007) on kognitiivisen kieliopin kuvausmallia hyödyntävissä tutkimuksissaan pyrkinyt osoittamaan, että muutos liittyy olennaisesti rajattuun (tai perfektiiviseen) aspektiin. Taustalla on kognitiivisen kieliopin näkemys, jonka mukaan verbin ilmaisemia prosesseja on kahdenlaisia, perfektiivisiä ja imperfektiivisiä, ja ne eroavat toisistaan siten, että perfektiivisen prosessin aikana tapahtuu jokin muutos, kun taas imperfektiivinen prosessi etenee ajassa muuttumattomana (esim. Langacker 1987a: 254). Kognitiivinen kielioppi siis korostaa muutosta perfektiivisten ja imperfektiivisten prosessien erottajana, ja Sivonen on tutkimuksissaan kuvannut ajassa etenevien verbiprosessien muut-

tumattomuutta ja toisaalta niissä tapahtuvaa muutosta konseptuaalisten perusrelaatioiden avulla. Konseptuaalisella perusrelaatiolla tarkoitetaan muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen luonnetta tai sisäistä rakennetta (ks. Langacker 1987a: 222). Sivosen (2007) lähtökohtana on se, että imperfektiivisessä verbiprosessissa muuttujan ja kiintopisteen välinen konseptuaalinen perusrelaatio pysyy jatkuvasti samana, kun taas perfektiivisen verbiprosessin edetessä se muuttuu yhdestä relaatiosta toiseksi. Rajatun aspektitulkinnan kannalta merkityksellistä on muutoksen tapahtuminen ylipäänsä, ei se, millaisesta muutoksesta on kyse. (Mts. 81, Sivonen 1998: 137; ks. myös P. Leino 1989: 175–177 ja 1993: 87–88.)

3.1.1 Tyypilliset muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset

On selvää, että jos lauseen aspektimerkitystä halutaan tarkastella suhteessa verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisen relaation muuttumattomuuteen tai siinä tapahtuvaan muutokseen, on aluksi määriteltävä verbiprosessin muuttuja ja kiintopiste. Kuten ASPEKTI-skeeman käsittelyn yhteydessä luvussa 2.1.2 todettiin, muuttuja ja kiintopiste ovat kognitiivisen kieliopin keskeisiä käsitteitä, ja ne voidaan määritellä seuraavasti: muuttuja on relaation ensisijaisen korosteinen entiteetti, joka suhteutuu toissijaisen korosteiseen entiteettiin eli kiintopisteeseen tai jota kiintopiste jollakin tavoin arvioi tai kuvaa (ks. esim. Langacker 1991: 9–10 ja 2008: 113). Tässä luvussa selvitän, millaisten ilmausten on tutkimuskirjallisuudessa tyypillisesti käsitetty kuvaavan nimenomaan verbiprosessin muuttujia ja kiintopisteitä. Samalla käsitelen sitä, esiintyykö näitä niin sanottuja tyypillisiä muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavia ilmauksia myös aineistossani eli suomen kielen *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbillisissä lauseissa.

Käytän tässä ja seuraavassa luvussa itse muodostamiani tai tutkimuskirjallisuudesta poimimiani esimerkkejä, mutta ne vastaavat rakenteeltaan ja merkitykseltään tutkimusaineistoni lauseita. Tässä yhteydessä on vielä havainnollisinta pitäytyä yksinkertaisissa esimerkeissä sen sijaan, että käyttäisi aineistosta poimittuja esimerkkejä, koska tarkasteltujen seikkojen esiin tuominen on konstruointujen esimerkkien avulla yksiselitteisempää kuin aineistoesimerkkien avulla (ks. myös Ojutkangas 2008).

Kognitiivisessa kieliopissa lähtökohtana on, että verbin kuvaaman prosessin muuttujaa ilmaisee subjekti ja kiintopistettä tyypillisesti objekti. Aineistoni *tehdä-*verbillisissä lauseissa voivat esiintyä nämä molemmat lauseenjäsenet, ja niitä

havainnollistaa esimerkki 1, jossa muuttujan kuvaa subjekti *kansanedustajat* ja kiintopisteen objekti *lakialoitteita*.⁹

1 Kansanedustajat (m) tekevät lakialoitteita (kp).¹⁰

Langacker (1991: 10) toteaa muuttujan ja kiintopisteen sekä subjektin ja objektin välisestä suhteesta seuraavasti: "[t]he trajector/landmark asymmetry underlies the subject/object distinction". Tämä tarkoittaa sitä, että kielissä ilmevä eronteko subjektin ja objektin välillä perustuu Langackerin mukaan muuttujan ja kiintopisteen asymmetriaan, minkä esimerkiksi Sivonen (2005: 47) on tulkinnut tarkoittavan sitä, että kognitiivisessa kieliopissa verbiprosessin kiintopisteinä pidettäisiin vain niitä entiteettejä, jotka ilmaistaan objekteina. On totta, että Langackerilla (esim. 1987a: 232–233, 1991: 10) on tapana korostaa subjektin ja objektin merkityksellisyyttä muuttujan ja kiintopisteen ilmaisemisen kannalta, mutta samalla hän myös tuo esiin sen, että muuttuja ja kiintopiste ovat käsitteinä skemaattisempia ja laajemmin sovellettavia kuin syntaktiset käsitteet subjekti ja objekti; muuttujaa ja kiintopistettä voidaan tarkastella kielen eri tasoilla, eikä niiden tarvitse olla eksplisiittisesti ilmaistuja ollakseen korosteisia. Nähdäkseni se, että muuttujan ja kiintopisteen asymmetrian käsitetään sisältyvän kaikkiin relaatioihin, jättääkin auki sen mahdollisuuden, että verbiprosessin muuttujia ja kiintopisteitä voisivat ilmaista myös muut ilmaukset kuin subjekti ja objekti. Tämä on tutkimukseni kannalta olennaista siksi, että tutkimusaineistooni sisältyy suuri määrä sellaisia lauseita, joissa ei ole subjektia, objektia tai kumpaakaan näistä, ja siitä huolimatta verbiprosesseille on mahdollista määritellä muuttuja ja kiintopiste, kuten tässä luvussa pyrin osoittamaan.

Käsittääkseni näkemys subjektista ja objektista prototyypisissä muuttujaa ja kiintopistettä kuvaavina ilmauksina pohjautuu ajatukseen siitä, että tyypillinen verbi ilmaisee agentin ja patientin välistä vuorovaikutusta ja että agentti ja pa-

⁹ Esimerkissä 1 subjektina on niin sanottu perussubjekti eli verbin kanssa persoonassa ja luvussa kongruoiva nominatiivisijainen NP ja objektina partitiivisijainen NP, mutta suomen kielen subjekteina ja objekteina pidetään myös eräitä muita rakenteita (ks. esim. ISK 2004: § 910–911, § 925). Vaikka muuttujia ja kiintopisteitä ilmaisevatkin tyypillisesti tietyssä lauseenjäsenasemassa toimivat ilmaukset, tässä yhteydessä ei vielä ole keskeistä käydä läpi sitä, millaisia verbiprosessin muuttujaa ja kiintopistettä kuvaavat ilmaukset tarkalleen ottaen voivat olla rakenteeltaan. Subjektia ja objektia sekä muita aineistoni lauseissa esiintyviä lauseenjäseniä käsittelen tarkemmin luvussa 5.1.

¹⁰ Sulkeissa olevilla lyhenteillä viitataan esimerkeissä verbiprosessin muuttujaa (m) ja kiintopistettä (kp) kuvaaviin ilmauksiin. Jos esimerkki on poimittu tutkimuskirjallisuudesta, sen perässä on lähdeviite. Muuten esimerkit ovat omiani.

tienti ilmenevät syntaktisella tasolla subjektina ja objektina (ks. Langacker 2008: 357–358).¹¹ Tässä heijastuukin se, että ilmiöitä kuvataan kognitiivisessa kieliopissa monesti prototyypillisyyden ja tyypillisten tapausten kautta. Niinpä jos subjekti ja objekti ovat prototyypilliset muuttujan ja kiintopisteen ilmaukset, ei tarvitse olettaa, että ne silti olisivat sellaisina ainoat mahdolliset. Fennistiikassa vallitseva näkemys onkin se, että prosessuaalisen relaation muuttuja ja kiintopiste voivat ilmetä muinakin ilmauksina kuin subjektina ja objektina.

Siitä huolimatta, että subjektia pidetään prototyypillisenä muuttujaa kuvaavana ilmauksena, tutkimusaineistooni sisältyy myös sellaisia lauseita, joissa ei ole subjektimuuttujaa siitä yksinkertaisesta syystä, että mikään lauseen nominaalisista lauseenjäsenistä ei toimi subjektin funktiossa. Tällaisia ovat passiivimuotoiset ja nollapersoonalauseet, jotka ovat ilmisubjektittomia rakenteita, sekä eräät kokonaan subjektittomat lausetyypit.¹² Laitisen (1995: 339) mukaan passiivia ja nollapersoonaa yhdistää se, että ne ovat henkilöviitteisiä, eikä viittauksen ymmärtäminen edellytä erikseen mainittua subjektilauseketta. Myös Vilkuna (2000: 138–139) luonnehtii näitä rakenteita samaan tapaan todetessaan, että ne sisältävät implikaation henkilötarkoitteisesta tekijästä, vaikka tekijää ei eksplisiittisesti ilmaistakaan, ja se, ketä tai keitä lauseen ilmaiseman asiointilan käsitellään koskevan, on jossain määrin kontekstisidonnaista. Ilmauksella *tekijä* viitataan tässä sekä passiivimuotoisen että nollapersoonalauseessa esiintyvän yksikön 3. persoonan verbinmuodon ykkösargumenttiin, vaikka nollasubjektin semanttinen rooli itse asiassa on useimmiten jokin muu kuin tekijä, siis kokija, vastaanottaja, tilanmuutoksen patientti tai hyötyjä (ks. Vilkuna 1992: 167; Laitinen 1995: 340 ja 2006: 213). Vaikka passiivi ja nollapersoonaa ovat molemmat viittaukseltaan avoimia ja kontekstista täydentyviä, passiivi viittaa nollapersoonaa selvemmin juuri tekijään (Helasvuo 2006: 248).

¹¹ Pajusen (2001: 22–23) mukaan lause on ikonisessa suhteessa kuvaamansa asiointilan rakentamiseen, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että lauseen ydinjäsenet subjekti, verbi ja objekti vastaavat asiointilan osatekijöitä agentti, teko ja patientti.

¹² Tutkimusaineistooni sisältyy kyllä myös eräitä sellaisia lauseita, joissa passiivimuotoista verbiä käytetään subjektiksi tulkittavan monikon 1. persoonan persoonapronominin yhteydessä (esim. *me ollaan*). Tämä on puhutulle nykysuomelle tyypillistä, ja tällaisissa tapauksissa nominaalinen merkintä onkin se, jonka mukaan persoonaviittaus tulkitaan (Helasvuo–Laitinen 2006: 176–178). Se, että kyseessä on puhekielelle tavanomainen ilmiö, kuvastuu myös tutkimusaineistoni: *me + ollaan* -tyyppiset tapaukset esiintyvät aineistossani vain suorissa sitaateissa. Kokonaan subjektittomien lausetyyppien muuttujia ja kiintopisteitä käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa 3.1.2.

Voi sanoa, että vaikka passiivin ja nollapersoonan yhteydessä ei käytetä ilmisubjektia, kyseiset rakenteet on todettu suomen kielessä keskeisiksi persoonan ilmaisemisessa käytetyiksi kieliopillisiksi keinoiksi. Nollapersoonan osalta Laitinen (1995: 337–338) toteaa, että kyseisen rakenteen tehtävänä on nimenomaan persoonan välittäminen, ja nollapersoonana on jopa yksiselitteisemmin henkilöviitteinen kuin passiivi, jota voidaan käyttää myös esimerkiksi koneiden suorittaman toiminnan kuvaamiseen. Laitisen (mts. 344) mukaan nolla on paikka, joka on avoin kenelle tahansa henkilölle ja siksi sen viittaus on aina epäspesifi, mutta nollan avaamaan paikkaan samaistuminen osoittaa, että kielenkäyttäjä määrittelee itsensä persoonaksi, asiointilan osallistujaksi. Aineistossani esiintyvien passiivi- ja nollapersoonalauseiden kaltaisia tapauksia havainnollistavat esimerkit 2 ja 3.

- 2 Eduskunnassa tehdään lakialoitteita (kp).
- 3 Esitelmää (kp) ei tee helposti (Laitinen 1995: 338).

Esimerkeissä 2 ja 3 ei siis ole ilmisubjektia, jonka voisi tulkita verbin kuvaaman prosessin muuttujaa ilmaisevaksi elementiksi. Edellä kuitenkin todettiin, että passiivi ja nollapersoonana ovat suomen kielessä vakiintuneita tapoja ilmaista persoonaa, yleensä joko tekijää tai kokijaa. Siksi voidaan sanoa, että verbiproessin muuttujana on tällaisissa tapauksissa tekijä tai kokija, jonka identiteetti enemmän tai vähemmän tarkasti käy ilmi asiayhteydestä mutta jota ei ilmaista eksplisiittisellä kielellisellä ilmauksella. Muuttujaksi käsitetty entiteetti on kuitenkin sikäli korostainen, että käytetty ilmisubjektiton rakenne sisältää implikaation jostain tekijästä tai kokijasta. Esimerkeissä 2 ja 3 eksplisiittisen ilmauksen saavatkin vain kiintopisteet, joita ilmaisevat objektit *lakialoitteita* ja *esitelmää*, kun taas muuttujana on implisiittinen tekijä tai kokija, joka ensin mainitussa esimerkissä on monikollinen tarkoite ja jälkimmäisessä kuka tahansa mainittuun asiointilaan samaistuva yksilö.

Langackerin (2008) mukaan muuttujan tai kiintopisteen mainitsematta jättäminen ei ole ongelmallista siksi, että relaation merkitykseen sisältyvät sekä muuttuja että kiintopiste, vaikka ne eivät kaikissa kielellisissä rakenteissa tai konteksteissa saisikaan eksplisiittistä ilmaisua. Verbien ilmaisemien relaatioiden tapauksessa muuttujan ja kiintopisteen korosteisuus perustuu hänen mukaansa siihen, että ne ovat sidoksissa verbin semantiikkaan. (Mts. 113, ks. myös Langacker 1991: 10.) Kuten edellä nähtiin, tämä ajatus on hyödyllinen esimerkiksi passiivi- ja nollapersoonalauseita tarkasteltaessa, mutta sitä on fennistikassa hyödynnetty myös verbeihin liittyviä lokatiiviadverbiaaleja tutkittaessa, ja tätä käsittelen seuraavaksi.

Tutkimusaineistossani objektin saa vain *tehdä*-verbi, joten käsittelen muuttujan ja kiintopisteen määrittelyä seuraavaksi sellaisten lauseiden osalta, joiden pääverbinä on *olla* tai *tulla*. Näissä lauseissa kiintopistettä kuvaavaksi lauseenjä-

seneksi on siis tulkittava jokin muu lauseenjäsän kuin objekti. Tarkastelen ensin esimerkkejä 4 ja 5, joissa on subjektimuuttujan (*kansanedustajien työhuoneet, kansanedustaja*) lisäksi subjektin tarkoitteen sijaintipaikkaa ilmaiseva lokatiiviadverbiaali (*eduskunnassa, Helsinkiin*).

4 Kansanedustajien työhuoneet (m) ovat eduskunnassa (kp).

5 Kansanedustaja (m) tuli junalla Helsinkiin (kp).

Kognitiivisen kieliopin käsittein kuvattuna lokatiiviadverbiaalit tulisi esimerkeissä 4 ja 5 käsittää pikemmin lokaatioiksi kuin kiintopisteiksi. Langacker (1991) ei nimittäin käsittele paikanilmauksia kiintopisteinä vaan näyttämöinä (*settings*) ja lokaatioina (*locations*). Hän erottaa näyttämöt ja lokaatiot toisistaan siten, että näyttämöllä tarkoitetaan koko tilanteen tapahtumapaikkaa (*In Louisiana, a hurricane destroyed several small towns*), kun taas lokaatiolla tarkoitetaan yhden osallistujan olinpaikkaa, siis osaa näyttämöstä (*She put the knife in a drawer*). Vaikka näyttämö voidaan hänen mukaansa aina jättää mainitsematta, jotkin verbit vaativat lokaation eksplisiittistä ilmaisua (**She put the knife*). (Mts. 299–300; myös Langacker 2008: 386–387.) Vastaavanlaiset, näyttämön ja lokaation eroa havainnollistavat esimerkit voidaan tietenkin muodostaa myös suomeksi: *Louisianassa pyörremyrsky tuhosi useita pieniä kaupunkeja, Hän pani veitsen laatikkoon, *Hän pani veitsen* (ks. myös Sivonen 2005: 48). Näyttämöt ja lokaatiot siis sisältävät asiintilan osallistujat, mutta eivät ole niiden kanssa vuorovaikutuksessa samalla tavoin kuin osallistujat ovat keskenään. Tyypillisiä asiintilan osallistujia ovat ihmiset ja muut konkreettiset objektit, kun taas näyttämöinä ja lokaatioina toimivat usein rakennukset ja niiden osat sekä maantieteelliset alueet. (Langacker 2008: 355.)

Huumon (1997a: 38–40) mukaan kognitiivisen kieliopin suoraviivainen ja merkitysyhteyttä painottava lähestymistapa paikkaa (tai abstraktimmin tilaa) ilmaiseviin adverbiaaleihin on suomen kielen näkökulmasta sikäli toimiva, että fennistiikassa ei ole syntaktisin kriteerein ollut mahdollista aukottomasti selvittää, ovatko näyttämöitä ja lokaatioita kuvaavat ilmaukset verbin vai koko lauseen määritteitä. Joka tapauksessa lokatiiviadverbiaalit on suomen kielen tutkimuksessa hyväksytty kiintopisteiksi, eli kiintopisteen käsitettä ei ole rajattu koskemaan vain objekteja. Tämän työn kannalta relevantti esimerkki tästä on Sivosen (2005) tutkimus, jossa suomen kielen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kiintopisteitä kuvaaviksi ilmauksiksi käsitetään kaikki ne paikanilmaukset, jotka kuuluvat kyseisten verbien argumenttirakenteeseen ja jotka verbistä riippuen ovat joko objekti- tai adverbiaalimuotoisia (*Pekka kiertää taloa, Pekka kiertele metsässä*). Näin määritellyt kiintopisteen ilmaukset eroavat toisistaan sijansa ja semanttisen roolinsa osalta, mutta ne ovat kuitenkin sikäli samassa asemassa, että ne ovat verbin täydennyksiä sekä semanttisesti että syntaktisesti. Ne siis ilmaisevat verbin kuvaaman relaation toisen osallistujan. (Mts. 47–50.)

Pajunen (2001) mukaan verbin argumenttirakenne heijastaa sen kuvaaman asiointilan osallistujien määrää ja luonnetta. Toisin sanoen verbin merkitys edellyttää tiettyä määrää tietynlaisia osallistuja-argumentteja ja kehysmääritteitä, eli kielellinen kuvaus ikään kuin rakenteellisesti vastaa reaali maailman asiointilaa. (Mts. 19–20.) Koska muuttuja ja kiintopiste nähdään osana relaation merkitystä, on perusteltua Sivosen tapaan ajatella, että verbin argumenttirakenne antaa osviittaa verbiprosessin korosteisista entiteeteistä eli muuttujasta ja kiintopisteestä.

Sivonen (2005) on liikeverbejä käsittelevässä tutkimuksessaan joutunut pohtimaan erityisesti sitä, voidaanko lokatiiviadverbiaaleja pitää varsinaisiin objektikiintopisteisiin rinnastuvina elementteinä eli kiintopisteen ilmauksina ylipäätään. Nähdäkseni hän perustelee tekemänsä ratkaisun pitävästi. Se, että liikeverbi vaatii lokatiiviadverbiaalin seurakseen sekä semanttiselta että syntaktiselta kannalta, puoltaa yksiselitteisesti adverbialin määrittelemistä kiintopistettä kuvaavaksi ilmaukseksi, vaikka kognitiivisessa kieliopissa adverbialimuotoisia paikanilmauksia käsitelläänkin ensisijaisesti näyttämöinä tai lokaatioina. Toisaalta Langackerkaan (2008: 387–388) ei kiellä sitä, etteivätkö näyttämöt ja lokaatiot voisi olla verbin kuvaaman prosessin korosteisia entiteettejä; esimerkkinä hän käsittelee lauseita, joissa näyttämöä tai lokaatiota kuvaava ilmaus toimii objektin funktiossa (*The train is approaching Chicago*).

Fennistiikassa vallitseva näkemys lienee joka tapauksessa jo ensimmäisistä kognitiivisen kieliopin sovelluksista lähtien ollut se, että intransitiivisten verbien adverbialitäydennykset on mahdollista tulkita kiintopisteen ilmauksiksi samaan tapaan kuin transitiiviverbien objektitäydennykset (ks. esim. P. Leino – Onikki 1992; P. Leino 1989, 1993). Niinpä tässäkin tutkimuksessa noudatetaan suomen kielen rakenteen kannalta toimivaksi havaittua tapaa ja määritellään kiintopisteen ilmauksiksi paitsi objektit myös intransitiiviverbien adverbialitäydennykset. Siksi myös esimerkeissä 4 ja 5 esiintyvät lokatiiviadverbiaalit *eduskunnassa* ja *Helsinkiin* on merkitty verbin kuvaamien prosessien kiintopistettä kuvaaviksi ilmauksiksi.

Sivonen (2005: 49) pitää lokatiiviadverbiaalien kiintopisteeksi hyväksymisen perusteena myös sitä, että relaation katsotaan muodostuvan vähintään kahdesta yhteen kuuluvasta elementistä, ja siksikin hänen tarkastelemiensa liikeverbien tapauksessa verbin toisen semanttisen argumentin voidaan katsoa ilmaisevan kiintopisteen. Kuitenkin muuttujan ja kiintopisteen määrittely systemaattisesti verbin argumenttirakenteen kannalta on sikäli ongelmallista, etteivät kaikki verbit suinkaan saa nimenomaan kahta argumenttia, joiden voisi automaattisesti tulkita ilmaisevan muuttujaa ja kiintopistettä. Sen sijaan verbeillä on argumentteja nolasta kolmeen (Pajunen 2001: 46). Kognitiivisessa kieliopissa verbin täydennykset kuvataankin korosteisia osallistujia (*focal participants*) ja keskeisiä osallistujia (*central participants*) kuvaavina ilmauksina. Langacker käyttää

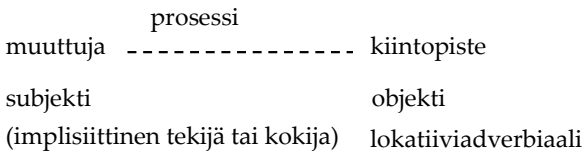
esimerkkinä ditransitiivista lausetta *She sent him flowers*, jossa verbin *send* ilmaiseman prosessin korosteiset osallistajat ovat agentti (*she*) ja vastaanottaja (*him*), kun taas liikkuja (*flowers*) on keskeinen osallistuja. Kukin näistä ilmauksista siis kuvaa verbin merkitykseen sisältyvää osallistujaa ja on siten yhtä lailla verbin täydennys. (Langacker 2008: 360.) Periaatteessa ei olekaan ongelmallista, että verbin merkitykseen sisältyy enemmän kuin kaksi osallistujaa. Hankaluus on kuitenkin siinä, miten korosteiset ja keskeiset osallistajat oikeastaan tulisi tunnistaa ja erottaa toisistaan, jos nimenomaan korosteiset entiteetit ovat verbi-prosessin muuttuja ja kiintopiste.

On hyvä ottaa huomioon, että vaikka kognitiivisessa kieliopissa nimenomaan entiteettien korosteisuus on seikka, jota pidetään relaation hahmoon sisältyvien muuttujan ja kiintopisteen määrittelyssä keskeisenä, Langackerin mukaan ei ole ristiriitaista, että on olemassa sellaisia relaatioita, joissa on vain yksi korosteinen entiteetti eli muuttuja ja joissa kiintopiste on lähtökohtaisesti eikorosteinen. Esimerkiksi adjektiivit kuvaavat hänen mukaansa ominaisuutta suhteessa johonkin asteikkoon, mutta asteikkoa ei identifioida muuttujasta erilliseksi kiintopisteeksi, vaan adjektiivin merkitykseen sisältyy samanaikaisesti sekä ominaisuus että sen suhde asteikkoon. Näin on siksi, että relaation osallistujien ei hänen mukaansa tarvitse olla yksilöitävissä tai eksplisiittisesti osoitettavissa. Sen sijaan kyse on ennen kaikkea siitä, että relaatiossa muuttuja suhteutuu johonkin toiseen entiteettiin, joka toimii relaation kiintopisteenä, olipa tämä entiteetti sitten identifioitavissa tai ei. Prosessuaalisesta relaatiosta Langacker käyttää esimerkkinä verbiä *rise*, joka kuvaa muuttujan ylöspäin suuntautuvaa liikettä jossakin tilassa, mutta tätä tilaa ei erikseen yksilöidä, vaikka verbin kuvaama toiminta suhteutuu siihen. (Mts. 113–114.) Kognitiivisessa kieliopissa korosteisuuden käsitteistämisen ja kielen välille ei oletakaan sellaista suoraan suhdetta, että korosteiset entiteetit välttämättä aina saisivat konkreettisen kielellisen ilmaisuuden, vaan niiden oletetaan voivan jäädä myös skemaattisiksi.

Langackerin (2008: 114) mukaan on myös mahdollista, että relaatio ei hahmotu suhteeksi muuttujan ja kiintopisteen vaan pikemmin muuttujan eri osien välillä. Tähän on viitannut myös P. Leino (1989: 176), joka käyttää esimerkkinä verbejä *kumartua* ja *särkyä*, joissa muutos tapahtuu muuttujan osien suhteessa toisiinsa. Tällaiset tapaukset eivät kuitenkaan ole tutkimusaineistoni kannalta olennaisia, koska verbien *olla*, *tehdä* ja *tulla* ilmaisemien prosessien muuttujaksi ja kiintopisteeksi eivät hahmotu muuttujan eri osat. Sen sijaan osa aineistoni lauseista ilmaisee prosessia, jossa muuttujaksi voidaan käsittää subjektin tarkoite ennen prosessia ja kiintopisteeksi subjektin tarkoitteen olotila, rooli tai muu vastaava ominaisuus prosessin jälkeen. Esimerkiksi joksikin tulemista ilmaisevissa lauseissa (*Hän tuli lapsen kummiksi*) kuvataan muutosta, joka kohdistuu yhteen entiteettiin, muuttujaan. Prosessin alussa muuttuja on siinä mielessä toisenlainen kuin prosessin päättyessä, että prosessin aikana se saa jonkin sel-

laisen ominaisuuden, jota sillä ei prosessin alkaessa ole ollut. Muutos suhteutuu muuttujan olomuotoon tai sisäisiin ominaisuuksiin, ei esimerkiksi sen sijaintipaikkaan, joka puolestaan on muuttujasta erillinen entiteetti. (Ks. myös Nurminen 2011: 68.)

Edellä sanotun perusteella voi lyhyesti todeta, että muuttuja ja kiintopiste ovat relaation hahmossa korosteisia siksi, että ne kuuluvat sen merkitykseen. Sitä, miten tämä ilmenee kielessä, on prosessien osalta pyritty fennistiikassa kuvaamaan verbin argumenttirakenteen avulla. Argumenttirakenne ei kuitenkaan suoraan osoita verbiprosessin muuttujaa ja kiintopistettä, sillä verbien argumenttirakenteet eivät systemaattisesti muodostu kahdesta argumentista. Jos verbillä on enemmän kuin kaksi argumenttia, on pohdittava sitä, mitkä ilmaukset voidaan määritellä nimenomaan relaation korosteisia osallistujia kuvaaviksi. Toisaalta kun verbillä on vähemmän kuin kaksi argumenttia, on otettava kantaa siihen, millaisen eksplisiittisen tai skemaattisen muuttujan relaatio kytkee eksplisiittiseen tai skemaattiseen kiintopisteeseen. Tällaisissa tapauksissa siis jomman kumman tai molempien korosteisten entiteettien on oltava skemaattisia. Kuvio 4 esittää vielä kootusti ne lauseenjäsenet, joita tutkimuskirjallisuudessa on suomen kielen osalta käsitelty tyypillisimpinä verbiprosessin muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavina ilmauksina.

Kuvio 4. Tyypilliset verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen ilmaukset.

Edellä esitetty katsaus verbien *olla*, *tehdä* ja *tulla* ilmaisemien prosessien muuttujiin ja kiintopisteisiin ei ole vielä täysin tyhjentävä siitä syystä, että eräät *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisissä lauseissa keskeiset lauseenjäsenet ja siten potentiaaliset muuttujaa tai kiintopistettä ilmentävät ilmaukset ovat toistaiseksi käsittelemättä. Seuraavassa luvussa pohdinkin sitä, miksi verbiprosessien muuttujien ja kiintopisteiden määrittely verbin argumenttirakenteiden pohjalta on tässä tutkimuksessa osittain ongelmallista. Pyrin samalla selvittämään, millaisia muuttujia ja kiintopisteitä *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbin ilmaisemiin prosesseihin sisältyy.

3.1.2 Verbien *olla*, *tehdä* ja *tulla* ilmaisemien prosessien muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset

Aiemmissa tutkimuksissa verbiprosessin muuttuja ja kiintopiste on pyritty määrittelemään verbin argumenttirakenteen pohjalta (Sivonen 2005; myös Nurminen 2011), mikä on periaatteessa osoittautunut toimivaksi tavaksi. Verbi-*en olla, tehdä* ja *tulla* tapauksessa tämä ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta, sillä kyseiset verbit esiintyvät monentyppisissä lauserakenteissa. Ne siis yhdistyvät eri käyttöyhteyksissä erityyppisiin pakollisiin nominaalisiin lauseenjäseniin, joten on pohdittava sitä, onko näille verbeille oletettava eri käyttöjen perusteella useampi kuin yksi argumenttirakenne vai olisiko muuttujan ja kiintopisteen määrittelyssä otettava lähtökohdaksi pikemmin lauserakenne kuin verbin argumenttirakenne. Kyse on toisin sanoen siitä, juontuuko nominaalisten lauseenjäsenten pakollisuus verbin semantiikasta vai lauserakenteesta. Tätä pyrin selventämään tässä luvussa. Käsittelen asiaa ennen kaikkea semanttiselta kannalta, joten palaan muuttujan ja kiintopisteen määrittelyyn tarkemmin luvussa 5.1, jossa tarkastelen aineistoni lauseita lausetyypeittäin ja pyrin vielä rakenteellisten seikkojen avulla perustelemaan, miksi tietyt ilmaukset voidaan käsittää verbiprosessin muuttujiksi ja kiintopisteiksi.

Hyödynnän tässä työssä Anneli Pajusen (2001) suomen kielen konkreettisia tai abstrakteja asiaintiloja, tarkemmin sanoen tekoja, tapahtumia, tiloja ja liikettä, ilmaiseville verbeille määrittelemiä argumenttirakenteita. Pajusen (mts. 19–20) mukaan argumenttirakenteet vastaavat reaali maailman asiaintiloja, koska ne koodaavat verbien ilmaisemien asiaintilojen osallistujat ja keskeiset kehysmääritteet. Argumenttirakenteet Pajusen on hahmotellut siten, että niistä ilmenevät verbin argumenttien määrä, semanttinen luonne ja lauseenjäsenfunktio. Argumentit viittaavat olioihin tai asiaintiloihin, ja syntaktiselta funktioltaan ne ovat subjekteja, objekteja, rektio- tai lokaalisia obliikveja ja predikaattinominaleja. Näiden niin sanottujen ensisijaisten argumenttien lisäksi verbin argumenttirakenteeseen voi kuulua myös toissijaisia argumentteja eli muita tyypillisesti verbin yhteydessä esiintyviä ilmauksia. (Mts. 82–83, 90–91.)

On hyvä huomata, että keskityn tässä vaiheessa esittelemään aineistoni lauseiden semanttista sisältöä, kun taas niiden syntaktista rakennetta tarkastelen lähemmin vasta luvussa 5. Merkityksen ja rakenteen käsittelyä on kuitenkin mahdotonta täysin erottaa toisistaan, joten syntaktisten lausetyyppien yhteydessä tulevat esiin monet sellaiset seikat, joita tässä luvussa käsittelen vain hyvin lyhyesti. Tiivistelmä muuttujista ja kiintopisteistä eri lausetyypeissä tulee esiin luvussa 5.1.4.

olla

Pajunen (2001) luonnehtii *olla*-verbiä statiiviseksi ja tilaa ilmaisevaksi verbiksi. Hänen mukaansa *olla*-verbin semanttinen sisältö on hyvin vähäinen, joten sen yhteydessä voidaan puhua tilan nominaalisesta tai tarkemmin nominaalisesta ja lokaalisesta koodauksesta. Tämä tarkoittaa sitä, että verbin sijaan lauseen nominaalisista lauseenjäsenistä ilmenee, millaisesta tilasta on kyse. Verbiä *olla* voidaanakin pitää kopulaverbinä siitä syystä, että se on semanttisesti köyhä mutta käyttäytyy syntaktisesti kuten mikä tahansa leksikaalinen verbi. Jos siis verbin ilmaiseman prosessin muuttujan ja kiintopisteen määrittelyssä halutaan tukeutua verbin argumenttirakenteeseen, joudutaan *olla*-verbin kohdalla hankaluuksiin, koska kopulaverbin merkitys ei määrää lauseen muita jäseniä samalla tavoin kuin leksikaalisten verbien tapauksessa.¹³ Pikemmin kyse on siitä, että *olla*-verbi hyvin löyhästi ilmaisee nominaalisten lauseenjäsenten kuvaamien entiteettien välistä suhdetta tai yhteyttä. Suomen kielessä kopulaverbi on pakollinen, mutta kaikissa kielissä sitä ei käytetä. (Ks. mts. 96, 105–106.)

Regina Pustetin (2005) mukaan melko yleisesti hyväksytty näkemys kopulaverbistä onkin juuri se, että kopula on semanttisesti tyhjä. Hän toteaa kuitenkin, että ei ole ongelmattonta olettaa, että kopulalla olisi semanttisen funktion sijaan vain syntaktinen funktio tai funktioita. Yleisesti ottaen nimittäin ajatellaan, että kielelliset ilmaukset ovat olemassa nimenomaan jonkin merkitystehtävän ilmaisemista varten. Toisaalta kopuloita yhdistävät juuri niiden morfologisisyntaktiset funktiot eri kielissä; niitä käytetään muun muassa yhdistävänä linkkinä lauseen subjektin ja predikaattiosan välillä, kantamaan verbin taivutus-päätteitä sekä predikaatteina yhdessä sellaisten kielellisten elementtien kanssa, jotka eivät voi muodostaa predikaattia yksin. Kuten aiemmin jo lyhyesti todettiin, kaikissa kielissä kopuloita ei kuitenkaan esiinny, mikä tarkoittaa sitä, ettei kielessä ole välttämätöntä olla sellaista elementtiä, jolla olisi jokin tai jotkin näistä edellä mainituista ja usein yhteen liittyvistä syntaktisista funktioista. (Ks. mts. 1–2.) Pustet siis määrittelee kopulan kielelliseksi elementiksi, joka esiintyy osassa kielistä ja muodostaa tietynlaisten lekseemien kanssa lauseen predikaattiosan. Hänen mukaansa kopula ei tuo sisältöä predikaattiosan merkitykseen. (Mts. 5.) Fennisteistä esimerkiksi Siro (1964a: 16–17) luonnehtii kopulana toimi-

¹³ Toisaalta myös leksikaalisia verbejä käytetään rakenteissa, jotka eivät perustu verbin semantiikkaan; leksikaaliset verbitkään eivät siis aina yksin määrää niitä ympäröivän lausekokonaisuuden rakennetta. Hyvä esimerkki tästä ovat *Söin mahani täyteen* -tyyppiset resultatiivirakenteet (ks. esim. Pälsi 2000; ISK 2004: § 482).

vaa *olla*-verbiä verbiksi, jonka asema lähentelee muodollista, ja Vilkuna (2000: 337) puolestaan merkitykseltään kieliopilliseksi verbiksi.

Kognitiivisen kieliopin näkemysten kannalta on ristiriitaista, että *olla*-verbin sanotaan olevan semanttisesti tyhjä, sillä muuttujan ja kiintopisteen oletetaan sisältyvän kaikkien relaatioiden semanttiseen rakenteeseen. Langackerin (1991) mukaan *olla*-verbi ei olekaan semanttisesti tyhjä vaan skemaattinen, ja kyseessä on minkä tahansa leksikaalisen verbin tapaan täysi verbi, joka toimii lauseen ytimenä ja ilmaisee tilaa. *Olla*-verbin erityispiirre on kuitenkin se, että se on merkitykseltään maksimaalisen skemaattinen. (Mts. 84.) Toisin sanoen semanttinen skemaattisuus ei vähennä verbin verbiyttä tai tee siitä epäitsenäisenä linkkinä tai kytköksenä toimivaa elementtiä, jonka ilmaiseminen sattuu joissakin kielissä olemaan pakollista. Näkemykseni *olla*-verbistä onkin lähellä kognitiivisen kieliopin ajatuksia; *olla*-verbi voi ilmaista monenlaisten erityyppisten entiteettien välisiä suhteita, eli skemaattisuus ikään kuin avaa paikan erityyppisille muuttujille ja kiintopisteille. Semanttisesti rikkaammat verbit sen sijaan koodaavat toiminnan ja sen osallistajat spesifimmin tietynlaisiksi.

Pajunen (2001) esittää *olla*-verbille kolme vaihtoehtoista argumenttirakennetta, sillä kyseiseen verbiin liittyvät nominaaliset jäsenet koodaavat hieman eri merkityksiä sen mukaan, mitkä ovat niiden sanaluokat ja sijamuodot sekä keskinäinen sanajärjestys. Pajusen mukaan koodattavat merkitykset ovat lokaatio, eksistenssi, possessio, inklusio, attribuutio ja ekvaatio, joista lokaatiota, eksistenssiä ja possessiota kuvaa sama argumenttirakenne, samoin inklusiota ja attribuutiota. Ekvaatiolla puolestaan on oma argumenttirakenteensa.¹⁴ Pajusen *olla*-verbille esittämät argumenttirakenteet muodostuvat kahdesta ensisijaisesta argumentista eli subjektista ja predikaattinominaalista¹⁵ sekä eräässä tapauksessa myös yhdestä toissijaisesta argumentista. Lisäksi argumenttirakenteisiin on merkitty tieto argumenttien sijamuodosta, koska se osaltaan erottaa ne toisis-

¹⁴ Kangasmaa-Minnin (1967: 281) mukaan *olla*-verbin ilmaisemat merkitykset voidaan tiivistää kolmeen erityyppiseen semanttiseen suhteeseen: *olla*-verbi osoittaa predikaatiivista (*Lintu on varpunen, Varpunen on pieni*), lokaalista (*Varpunen ~ Varpusia on puussa*) tai possessiivista (*Varpusella on pesä ~ poikasia*) suhdetta. Nämä suhteet tulevat, joskin hienovaraisemmin, esiin myös Pajusen (2001) esittämässä luokittelussa.

¹⁵ Predikaattinominaali on tilaa ilmaisevaan *olla*-verbiin liittyvä välttämätön lauseenjäsen (subjektin ohella). Tässä syntaktisessa funktiossa toimii joko kieliopillissijainen NP tai AP tai vaihtoehtoisesti paikallissijainen NP sen mukaan, millaisesta tilasta tarkalleen ottaen on kyse. (Ks. Pajunen 2001: 96, 106.) Vaikka nimitys *predikaattinominaali* esiintyykin tässä luvussa, määrittelen omaa lauseaineistoani analysoidessani kyseiset lauseenjäsenet predikaatiiveiksi tai adverbiaali-täydennyksiksi *olla*-verbillisen lauseen ilmaiseman lausetyypin mukaan (ks. luku 5.1).

taan. (Mts. 106, 113.) Pajunen siis puhuu *olla*-verbin argumenttirakenteista, vaikka ei oletakaan osallistuja-argumenttien sisältyvän sen merkitykseen. Verbi on kuitenkin asiointilan kuvauksessa välttämätön ja samalla se tekijä, joka nominaalisesti tai lokaalisesti koodattuja tiloja yhdistää. Siksi on luontevaa esittää ne *olla*-verbin ympärille muodostuvina semanttisina kokonaisuuksina, vaikka niiden ei olettaisikaan olevan lähtöisin verbin semantiikasta. Syntaktiselta kannalta *olla*-verbillisten lauseiden nominaaliset jäsenet voidaan sitä paitsi käsittää verbin täydennyksiksi, sillä ne ovat lauseen ymmärrettävyyden kannalta välttämättömiä. Kuten todettua, oma näkemykseni on se, että *olla* mahdollistaa monenlaiset muuttajat ja kiintopisteet juuri skemaattisuutensa vuoksi.

Lokaatiossa entiteetti esitetään tiettyyn paikkaan sijoittuvana, eksistenssissä tietyssä paikassa olemassa olevana ja possessiossa toisen entiteetin omistukseen kuuluvana. Lokaatiota ja eksistenssiä ilmaisevissa lauseissa predikaattinominaali voi viitata paikan sijasta myös olotilaan. Pajusen mukaan lokaatiota, eksistenssiä tai possessiota ilmaisevan *olla*-verbin subjektiargumentti voi olla joko partitiivi- tai nominatiivisijainen, kun taas predikaattinominaali on tässä tapauksessa olisijainen tai possession tapauksessa vaihtoehtoisesti genetiivisijainen. (Pajunen 2001: 99, 106–107, 113.) Esimerkit 6–10 havainnollistavat aineistoni lokaatiota, eksistenssiä ja possessiota ilmaisevia *olla*-verbillisiä lauseita.

- 6 Antenni on katolla. (lokaatio)
- 7 Joen varressa on kukkaistutuksia. (eksistenssi)
- 8 Lapsi on kuumeessa. (lokaatio)
- 9 Minulla on uusi takki. (possessio)
- 10 Kirja on lapsen. (possessio)

Esimerkeissä 6 ja 7 *olla*-verbi ilmaisee tietyn entiteetin (*antenni, kukkaistutuksia*) ja sen konkreettisen olinpaikan (*katolla, joen varressa*) välistä suhdetta, kun taas esimerkissä 8 on kyse entiteetin (*lapsi*) suhteesta tiettyyn olotilaan (*kuumeessa*). Esimerkit 9 ja 10 puolestaan kuvaavat tietyn entiteetin (*uusi takki, kirja*) kuulamista toisen entiteetin omistukseen (*minulla, lapsen*). Esimerkit osoittavat, että lokaatiota ja eksistenssiä sekä toisaalta eksistenssiä ja possessiota ilmaisevat lauseet ovat semanttisesti hyvin läheisiä.

Muista *olla*-verbin ympärille rakentuvista merkityksistä inkluusio esittää entiteetin johonkin luokkaan kuuluvana, ja attribuutiossa sille annetaan jokin ominaisuus. Inkluusiota ja attribuutiota ilmaisevan *olla*-verbin subjektiargumentti on yleensä nominatiivissa, mutta tietyissä tapauksissa se voi olla myös partitiivisijainen, ja predikaattinominaalilla on monta sijavaihtoehtoa. Ensijaisten argumenttien lisäksi *olla*-verbin argumenttirakenteeseen kuuluu tässä

tapauksessa valinnaisena argumenttina suuntasijainen ilmaus. Ekvaatiossa taas predikaattinominaali viittaa olioon, ja ekvaatiota ilmaisevan *olla*-verbin subjektiargumentti ja predikaattinominaali ovat molemmat nominatiivisijaisia. (Pajunen 2001: 99, 107, 113.) Esimerkit 11–14 havainnollistavat aineistoni inkluusiota, attribuutiota ja ekvaatiota ilmaisevia *olla*-verbillisiä lauseita.

- 11 Virtanen on taloyhtiön hallituksen jäsen. (inkluusio)
- 12 Sinä et ollut yhtään vaivaksi minulle. (attribuutio)
- 13 Suomen kieli on kaunis. (attribuutio)
- 14 Tuo on Moskovan paras sushiravintola. (ekvaatio)

Esimerkeissä 11–13 puheena oleva entiteetti (*Virtanen, sinä, suomen kieli*) esitetään joko tiettyyn luokkaan kuuluvana (*taloyhtiön hallituksen jäsen*) tai ominaisuuksiltaan tietynlaisena (*vaivaksi [minulle], kaunis*). Esimerkissä 14 puolestaan molemmat *olla*-verbin argumentit (*tuo, Moskovan paras sushiravintola*) viittaavat samaan olioon, eikä kumpikaan ilmaus määritä toista. Inkluusiota tai attribuutiota ilmaisevan *olla*-verbillisen lauseen keskeinen ero ekvaatiota ilmaisevaan onkin se, että inkluusiossa ja attribuutiossa toinen ilmaus luonnehtii toista, kun taas ekvaatiossa ne viittaavat samaan olioon. Myös inkluusiota, attribuutiota ja ekvaatiota ilmaisevien lauseiden välillä on selviä merkitysyhteyksiä mutta myös -eroja.

Edellä on käynyt ilmi, että merkitykseltään skemaattinen *olla*-verbi esiintyy yhdessä erityyppisiä merkityksiä ilmaisevien nominien kanssa ja juuri näiden nominien perusteella lauseetkin saavat merkityssisältönsä. Koska *olla*-verbi on elementti, joka kytkee nominien kuvaamat entiteetit yhteen ja osoittaa niiden välisen suhteen, voidaan puhua *olla*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujasta ja kiintopisteestä. Muuttujana voidaan näissä tapauksissa pitää entiteettiä, jonka sijaintia, olotilaa, omistettavuutta, luokkaa tai ominaisuutta *olla*-verbillinen lause kuvaa. Tämä entiteetti sisältyy *olla*-verbin argumenttirakenteisiin subjektiargumenttina, ja siten verbin *olla* ilmaiseman prosessin muuttujaa kuvaavaksi ilmaukseksi voidaan määritellä sen subjektitäydennys.¹⁶ Jos subjektia ei ole ilmi pantu, muuttuja jää implisiittiseksi. *Olla*-verbin ilmaiseman prosessin kiintopisteeksi puolestaan voidaan käsittää entiteetti, johon muuttuja suhteutuu, siis

¹⁶ Vaikka puhun tässä yhteydessä selvyuden vuoksi vain subjektitäydennyksestä, *olla*-verbin ensisijainen argumentti voi edustua myös toisena lauseenjäsenenä kuin subjektina. Tätä toista lauseenjäsentä nimitän *eksistentiaalिनominiksi*. Perinteisesti myös tätä lauseenjäsentä on pidetty subjektina (ks. luku 5.1.2), joten sen määrittelemisen verbiprosessin muuttujaa kuvaavaksi ilmaukseksi ei ole *olla*-verbillisten lauseiden tapauksessa ongelmallista.

tässä tapauksessa lokaatio, olotila, omistaja, luokka tai ominaisuus. Ekvaatiossa muuttujan ja kiintopisteen määrittely on hankalinta, sillä tässä tapauksessa molemmat *olla*-verbin kanssa esiintyvät nominaaliset ilmaukset viittaavat samaan olioon, eikä ole yksiselitteistä, kumpi entiteeteistä tulisi tulkita ensisijaisen korostaiseksi eli verbiprosessin muuttujaksi (ks. luku 5.1.1).

Olla-verbin statiivisuudesta johtuu, että sen ilmaisema suhde entiteettien välillä käsitetään ajassa jatkuvaksi ja muuttumattomaksi. Tämä tarkoittaa siis sitä, että verbi osoittaa muuttujan ja kiintopisteen välisen relaation jatkuvasti samantyyppiseksi. Tätä Sivonen (esim. 2007: 81) pitää rajaamattoman aspektin ilmaisemisen kannalta keskeisenä seikkana. Erillisellä rajan ilmauksella on kuitenkin mahdollista osoittaa myös luontaisesti ajassa jatkuva asiointi-aspektiltaan rajattuna (ks. luku 6).

tehdä

Pajusen (2001) esittämän verbiluokittelun mukaisesti verbi *tehdä* voidaan luokitella tekoa ilmaisevaksi verbiksi. Tekoverbin ilmaiseman asiointitilan osallistujiksi voidaan käsittää ainakin tekijä tai muu aiheuttaja sekä tekemisen kohde tai tulos. Tekoverbit jäsentyvätkin yleensä näitä kahta osallistujaa koodaavien argumenttien kanssa, joskin niillä voi olla myös kolme argumenttia. Tekijän ja teon tai tuloksen lisäksi voidaan siis koodata esimerkiksi välinettä tai materiaalia (esim. *leikata leipää veitsellä, ommella kankaasta verhot*). Tekoa kuvaavia verbejä on monenlaisia, joten ne on mahdollista jaotella eri alaluokkiin, vaikka luokkien rajat ovatkin toki häilyviä. Verbi *tehdä* voidaan luokitella sekä valmistamis- että käsittelemisverbeihin, jotka eroavat toisistaan siten, että valmistamisverbien tapauksessa teon kohde syntyy verbin kuvaaman tekemisen seurauksena, kun taas käsittelemisverbit kuvaavat jo olemassa olevan entiteetin manipulointia (*rakentaa talo* vrt. *korjata talo*). (Mts. 147–148, 150–151.) Aineistoni lauseita mukailevat esimerkit 15 ja 16 havainnollistavat *tehdä*-verbin käyttöä valmistamista ja käsittelemistä ilmaisevana verbinä.

15 Hän tekee villasukkaa.

16 Hän tekee ristikkoja.

Esimerkissä 15 *tehdä*-verbin leksikalisoima teko aiheuttaa objektin tarkoitteen olemaan tulemisen, joten on perusteltua sanoa, että kyseistä verbiä käytetään tässä valmistamisverbinä. Esimerkin 16 kuvaamassa asiointitilassa teko sen sijaan kohdistuu jo olemassa olevaan entiteettiin, joten tässä esimerkissä *tehdä*-verbiä käytetään käsittelemisverbinä. Molemmissa esimerkeissä on kaksi pakollista nominaalista lauseenjäsentä eli teon tekijää ilmaiseva subjekti (molemmissa *hän*) ja teon kohdetta ilmaiseva objekti (*villasukkaa, ristikkoja*). Tämä tarkoittaa sitä, että verbin ilmaiseman asiointitilan keskeiset osallistajat kuuluvat verbin

argumenttirakenteeseen ja ne ilmaistaan sen syntaktisina täydennyksinä; verbi-prosessin muuttujan ilmaisee subjekti ja kiintopisteen objekti, jotka edellisessä luvussa määriteltiin tyypillisimmiksi muuttujaa ja kiintopistettä ilmaiseviksi lauseenjäseniksi. Passiivi- ja nollapersoonalauseissa tekijää ilmaiseva argumentti tosin jää implisiittiseksi.

Verbistä ja kahdesta nominaalisesta jäsenestä eli subjektista ja objektista muodostuva lause on aineistoni *tehdä*-verbillisten lauseiden perustapaus. Pajunen (2001: 147) esittämää näkemystä siitä, että tekoverbit järjestyvät joko kahden tai kolmen ensisijaisen argumentin kanssa, on kuitenkin tarkasteltava vielä lähemmin eräiden hieman toisentyyppisiä aineistoni lauseita mukailevien esimerkkien valossa. Tällaisia ovat esimerkit 17 ja 18.

17 Me teemme lakanoista matonkuteita.

18 Me teemme valkoisesta langasta vihreää.

Esimerkeissä 17 ja 18 verbin kuvaama teko koskee jo olemassa olevia entiteettejä: esimerkissä 17 verbin leksikalisoima teko aiheuttaa entiteetin olotilan kokonaisvaltaisen muutoksen, kun taas esimerkissä 18 muutos koskee erästä entiteetin ominaisuutta. Esimerkki 17 on itse asiassa kaksitulkintainen, mutta käsittelen ensin tulkintaa, jonka mukaan *tehdä*-verbiä käytetään tässä valmistamisverbinä. Tämän tulkinnan verbi saa siinä tapauksessa, että objektin tarkoitteen eli matonkuteiden olemaan tulemisen käsitetään aiheutuvan verbin leksikalisoimasta teosta. Tällöin adverbiaalimäärite *lakanoista* voidaan käsittää *tehdä*-verbin toissijaiseksi, materiaalia ilmaisevaksi argumentiksi (ks. Pajunen 2001: 163), eikä sen pois jättäminen tee lauseesta epäkieliopillista (*Me teemme matonkuteita*).

Esimerkki 18 puolestaan on sikäli hieman erityyppinen kuin esimerkki 17, että siitä ei voi jättää pois kumpaakaan verbinjälkeistä substantiivilauseketta ilman, että lauseen merkitys hämärtyy (**Me teemme valkoisesta langasta, *Me teemme vihreää*). Isossa suomen kieliopissa (2004: § 904) tällaista rakennetta nimitetäänkin transitiiviseksi tuloslauseeksi; molempien substantiivilausekkeiden katsotaan kuuluvan osaksi kyseistä rakennetta. Myös esimerkki 17 voitaisiin periaatteessa tulkita tällä tavalla, mutta tällöin lauseen käsitettäisiin kuvaavan nimenomaan lakanoiden kokemaa muutosta, ei matonkuteiden olemassaolon alkamista. Tulkinta tehdään tässä tapauksessa siis sen perusteella, kumpaa entiteettiä verbin leksikalisoiman teon käsitetään koskevan.

Esimerkin 18 kaltaisissa lauseissa *tehdä*-verbi siis osittain käyttäytyy käsittelemisverbien tapaan, koska se esiintyy tekijää ja teon kohdetta ilmaisevien nominaalisten lauseenjäsenten kanssa ja tekijän ymmärretään jollakin tavalla "käsittelevän" eli manipuloivan teon kohteena olevaa entiteettiä. Näissä tapauksissa lausekokonaisuuteen tosin liittyy kolmantena nominaalisena jäsenenä kieliopillissijainen, teon kohteessa tapahtuvaa tai tapahtunutta muutosta osoittava

ilmaus. Kuten aiemmin todettiin, tällaista rakennetta voidaankin pitää omana lausetyyppinään sen sijaan, että sen kaikkien osien oletettaisiin juontuvan verbin semantiikasta. Myös Pajunen (2001: 154) toteaa, että tulosrakenteissa muutoksen ilmaiseminen on syntaktista; tämä koskee sekä rakenteen intransitiivista että sen transitiivista varianttia (*jostakin tulee jotakin ~ jokin, jostakin tehdään jotakin ~ jokin*).

Tuloslauseet tekevät verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen määrittelyn *tehdä*-verbillisten lauseiden osalta jokseenkin ongelmalliseksi. Tärkeä näkökohta on se, että *tehdä*-verbi kuvaa sekä transitiivilauseissa että tuloslauseissa tekoa, jonka jokin entiteetti kohdistaa toiseen entiteettiin ja jonka seurauksena teon kohde joko syntyy tai muuttuu. Siksi nämä entiteetit olisi periaatteessa luonteva tulkita verbiprosessin muuttujiksi ja kiintopisteiksi. Transitiivilauseissa tämä tulkinta onkin täysin mahdollinen: niissä teon tekijä ja kohde hahmottuvat verbiprosessin muuttujaksi ja kiintopisteeksi. Se, ilmaistaanko lauseessa lisäksi teon toteuttamisessa käytetty keino, väline, materiaali tai muu vastaava, ei ole muuttujan ja kiintopisteen määrittelyn kannalta ratkaisevaa. Tuloslauseessa sen sijaan on teon tekijän ohella ilmaistuna sekä teon kohde että sen lopputulos, joten on kysyttävä, kumpi niistä oikeastaan on verbiprosessin kiintopiste. Nähdäkseni rakenne, joka poikkeaa tyypillisestä, subjektista ja objektista muodostuvasta transitiivilauseesta, ohjaa tulkitsemaan kiintopisteeksi lopputuloksen teon kohteen sijaan (ks. luku 5.1.3).

Verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen voi transitiivilauseissa määrittellä *tehdä*-verbin argumenttirakenteen pohjalta, mutta tuloslauseessa verbin kuvaama suhde hahmottuu hieman toisin, sillä muuttujaan suhteutuu ensisijaisesti teon lopputulos eikä entiteetti, johon teko kohdistuu. *Tehdä*-verbillisissä lauseissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voidaan käsittää joko ajassa jatkuvaksi tai päättyväksi, sillä verbi *tehdä* on luontaisesti duratiivinen verbi, joka voi mahdollistaa molemmat tulkinnat. Tähän vaikuttaa kuitenkin myös objektin tarkoitteen luonne. Tulkintaan vaikuttaa transitiivilauseissa muun muassa objektin sijamuoto (*Hän tekee villasukkaa ~ villasukan*), joka esimerkeissä 15 ja 16 on partitiivi ja sisältää siten implikaation suhteen jatkuvuudesta. Transitiivisissa tuloslauseissa puolestaan kiintopistettä luonnehtivan lauseenjäsenen sijamuoto voi vaikuttaa lauseen aspektitulkintaan (*Hän tekee langasta vihreää ~ vihreän*), ja siten esimerkki 18 on partitiivisijaisesta loppujäsenestä johtuen luontevin tulkita aspektiltaan rajaamattomaksi (ks. luvut 3.2.2 ja 6.3).

tulla

Aineistossani verbi *tulla* ilmaisee sekä liikettä että muutosta, ja käsittelen tässä ensin sen käyttöä liikeverbinä. Liikeverbinä *tulla* ilmaisee tyypillisimmin lokomotionaalista liikettä eli siirtymistä yhdestä sijaintipaikasta toiseen. *Tulla-*

verbin ilmaisema lokomotionaalinen liike voi olla joko horisontaalista tai vertikaalista väylällä etenevää liikettä (*Hän tuli ovesta sisään ~ rappuset alas*), mutta moniin muihin liikeverbeihin verrattuna kyse on toki hyvin yleisluontoisesta liikkeen ilmaisemisesta. *Tulla*-verbin käyttöön liikeverbinä liittyy kuitenkin suuntaisuuden ilmaiseminen, ja paikan muutos ilmaistaan ensisijaisesti suhteessa lopputulokseen. Toisin sanoen verbin merkitykseen sisältyy liikkeen päätepiste, vaikka siihen liittyvä lokatiiviadverbiaali ilmaisisekin esimerkiksi liikkeen lähdelokaatiota (*Hän tulee kaupungilta* [puhujan olinpaikkaan tai puheena olevaan paikkaan]). *Tulla*-verbin ilmaisemaan liikkeeseen voi sisältyä myös kytkös puhujan näkökulmaan, jolloin *tulla* ilmaisee puhujaa kohti suuntautuvaa liikettä (*Hän tulee luennolle vrt. Hän menee luennolle*). Tältä osin sitä voidaankin luonnehtia deiktiseksi liikeverbiksi. (Ks. Pajunen 2001: 185–186, 192, 198, 207, 209.)

Koska *tulla*-verbi ilmaisee entiteetin jotakin päätepestettä kohti suuntautuvaa ja väylällä etenevää liikettä, se voidaan luokitella omavoimaista liikettä ilmaisevaksi siirtymisverbiksi. Jos *tulla*-verbi halutaan luokitella vielä tarkemmin, se voidaan määritellä saapumisverbiksi. Saapumisverbit järjestyvät yhden ensisijaisen argumentin eli liikkujaa koodaavan subjektin sekä yhden toissijaisen argumentin eli päätepestettä koodaavan tulosijaisen lokatiiviadverbiaalin kanssa. (Pajunen 2001: 198, 208.) Esimerkit 19 ja 20 havainnollistavat sellaisia aineistossani esiintyviä lauseita, joissa *tulla*-verbiä käytetään saapumisverbinä.

19 Tom Jones tuli Porin Jazzeille.

20 Tom Jones tuli Lontoosta.

Esimerkissä 19 ilmaistaan sekä liikkuja (*Tom Jones*) että liikkeen päätepiste (*Porin Jazzeille*), kun taas esimerkissä 20 päätepiste jää implisiittiseksi mutta liikkeen lähdelokaatio (*Lontoosta*) on kuitenkin ilmaistu. On oletettavaa, että päätepiste tässäkin tapauksessa kuitenkin ilmenee kontekstista eli on puhutilanteen osallistujille tuttu. Myös alla olevassa esimerkissä 21 päätepiste jää vaille eksplisiittistä mainintaa, mutta se on kuitenkin semanttisesti hieman toisenlainen kuin esimerkki 20. Tällaisia tapauksia on aineistossani muutamia, joten käsittelem niitä lyhyesti erikseen.

21 Au pairimme tulee Espanjasta.

Esimerkissä 21 *tulla*-verbiä käytetään merkityksessä 'olla peräisin ~ kotoisin jostakin', joten voi kysyä, tarvitseeko päätepesteen tässäkin tapauksessa olettaa sisältyvän *tulla*-verbin merkitykseen. Toisin sanoen tässä lähdelokaatio on lauseen kuvaaman asiailanteen ymmärrettävyyden kannalta päätepestettä keskeisempi. Tämäntyyppisten tapauksien perusteella voi todeta, että *tulla*-verbillä on jossakin määrin käyttöä paitsi saapumis- myös lähtemisverbinä. Lähtemisverbit eivät siis eroa saapumisverbeistä muutoin kuin siltä osin, että niiden merkityk-

seen sisältyy toissijaisena argumenttina lähdelokaatio, jota ilmaisee erosijainen adverbiaali (Pajunen 2001: 208).

On myös hyvä ottaa huomioon, että kaikissa aineistoni lauseissa *tulla*-verbin ilmaisema liike ei selvästi hahmotu siirtymiseksi jostakin lokaatiosta toiseen vaan pikemmin johonkin paikkaan ilmestymiseksi tai muunlaiseksi olemaan tulemiseksi. Tällaisia aineistoni lauseita mukailee esimerkki 22.

22 Keskustaan tulee uusia kerrostaloja.

Esimerkin 22 kuvaama asiointila on luontevinta käsittää siten, että subjektin tarkoitteet tulevat olemaan tietyssä eksplisiittisesti mainitussa lokaatiossa verbin kuvaaman tekemisen vaikutuksesta. Ne eivät siis siirry kyseiseen lokaatioon, vaan tässä tapauksessa kyse on niiden rakentamisesta tässä lokaatiossa. Merkitysero entiteetin siirtymistä tai olemaan tulemista ilmaisevien lauseiden välillä on hienoinen; molemmissa tapauksissa olennaista on se, että entiteetin esitetään tulevan lokaatioon, jossa se ei aiemmin ole ollut, on kyse sitten siirtymisestä tai olemaan tulemisesta.

Liikettä tai olemaan tulemista kuvaavan *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujaksi voidaan käsittää subjektin ilmaisema liikkuja tai olemaan tulija ja kiintopisteeksi lokaatio, johon liike tai olemaan tuleminen suhteutuu. Useimmiten tämä lokaatio on liikkeen kohdelokaatio, mutta se voi olla tietyissä tapauksissa myös liikkeen lähdelokaatio. Olemaan tulemista ilmaisevissa tapauksissa kohdelokaatio ei välttämättä ole kovin spesifisti määriteltävissä, se voi olla maailma ylipäänsä. Olemaan tulemisen käsitänkin olemaan tulemiseksi nimenomaan koko maailman, en yksittäisen lokaation kannalta. Silti olemaan tulemisen voidaan osoittaa tapahtuvan tietyssä eksplisiittisesti mainitussa lokaatiossa (ks. luvut 5.1.2 ja 6.2.2).

Kuten aiemmin todettiin, *tulla*-verbi ilmaisee liikkeen tai olemaan tulemisen lisäksi myös muutosta. Seuraavaksi tarkastelenkin *tulla*-verbin käyttöä muutosverbinä. Pajunen (2001) ei käsittele *tulla*-verbiä muutosverbien yhteydessä, mutta sellaiseksi sen kuitenkin kiistatta voi käsittää silloin, kun sitä käytetään merkityksessä 'tulla joksikin'. Pajusen esittämään verbiluokitukseen sisältyy yksipaikkaisten tapahtumaverbien luokka, joka tietyiltä osin täsmennettynä sopii kuvaamaan aineistoni joksikin tulemista ilmaisevaa *tulla*-verbiä. Pajusen mukaan tapahtumaverbit ovat melko heterogeeninen ryhmä eivätkä ne kaikki sisällä muutoksellisuuden merkitystä. Tapahtuma ei myöskään ole kenenkään tietoisesti aiheuttama, vaikka sen taustalla voikin vaikuttaa jokin voima tai muu syy. Ne yksipaikkaiset tapahtumaverbit, jotka ilmaisevat muutosta, ilmaisevat yleensä vähittäistä muutosta. (Mts. 168–170.) Esimerkit 23 ja 24 mukailevat niitä aineistoni lauseita, joissa *tulla*-verbiä käytetään joksikin tulemisen merkityksessä.

23 Hän tuli yhdistyksen jäseneksi.

24 Hänestä tuli yhdistyksen jäsen.

Tyypilliset yksipaikkaiset tapahtumaverbit järjestyvät yhden ensisijaisen argumentin eli muutoksen kokijaa ilmaisevan subjektin kanssa, joskin niihin voi liittyä toissijaisena argumenttina muun muassa muutoksen lopputulosta ilmaiseva määräite (*kasvaa suureksi*). (Ks. Pajunen 2001: 171–172.) *Tulla*-verbin tapauksessa lopputuloksen ilmausta voisi kuitenkin pitää jopa verbin toisena ensisijaisena argumenttina, sillä sen pois jättäminen tekisi lauseesta epäkieliopillisen tai lause olisi tulkittava liikettä ilmaisevaksi ja kohdelokaatio implisiittiseksi. Muutoksellisuus siis sisältyy keskeisesti joksikin tulemistä ilmaisevan *tulla*-verbin merkitykseen. Muutosta ilmaisevan *tulla*-verbin argumenttirakenteeseen ei kuulu muutoksen aiheuttajaa tai syytä, vaan muutos esitetään ikään kuin itsettään tapahtuvana. Näitä seikkoja voidaan toki täsmentää valinnaisilla määrittelyillä.

Esimerkit 23 ja 24 ovat semanttisesti läheisiä, vaikka rakenteellisesti ne eroavat toisistaan. Molemmissa tapauksissa verbi esiintyy muutoksen kokijaa ja muutoksen lopputulosta ilmaisevien lauseenjäsenten kanssa, mutta rakenteet hahmottavat asiointilan eri tavoin. Esimerkissä 23 verbiprosessin muuttujaksi voidaan käsittää muutoksen kokija (*hän*) ja kiintopisteeksi muutoksen lopputulos (*yhdistyksen jäseneksi*), kun taas esimerkissä 24 muutoksen lopputulos (*yhdistyksen jäsen*) on muuttuja, koska se suhteutetaan lauseenalkuisen adverbiaalin (*hänestä*) ilmaisemaan entiteettiin, joka siis tässä tapauksessa hahmottuu kiintopisteeksi (ks. luku 5.1.3).

Tehdä-verbin tapaan myös *tulla* on duratiivinen verbi, mikä tarkoittaa sitä, että sen kuvaamaan asiointilaan sisältyy jonkinlaista muutoksellisuutta ja se voi johtaa päätepisteeseen. Toisin kuin esimerkiksi objektit, päätepistettä kuvaavat ilmaukset eivät voi ilmentää aspektin rajattuuutta tai rajaamattomuutta sijavaihtelun avulla, joten voi olettaa, että ne tulkitaan melko yksiselitteisesti rajan ilmauksiksi (ks. luku 3.2.2).

3.1.3 Relaatiot: INKLUUSIO, SEPARAATIO, IDENTTISYYS, ASSOSIAATIO ja KONTAKTI

Muuttujan ja kiintopisteen välisiä konseptuaalisia perusrelaatioita ovat INKLUUSIO, SEPARAATIO, IDENTTISYYS, ASSOSIAATIO ja KONTAKTI, ja ne voidaan kuvata A:n eli muuttujan ja B:n eli kiintopisteen välisenä suhteena, joka hahmottuu kussakin tapauksessa eri tavoin. INKLUUSIOSSA A sisältyy B:hen eli B sisältää A:n, kun taas SEPARAATIOSSA A ja B ovat toisistaan erilliset. IDENTTISYYSDESSÄ puolestaan on kyse yhtenevyydestä ja molemminpuolisesta sisältyvyydestä, eli entiteetit A

ja B ovat keskenään identtiset. ASSOSIAATIOSSA taas on kyse A:n ja B:n läheisyydestä tai naapuruudesta, eli B:n voidaan sanoa olevan ikään kuin A:n vaikutuspiirissä, vaikka ne ovatkin erillään toisistaan. Ne voidaan myös kuvata suhteessa kolmanteen entiteettiin C, joka sisältää sekä A:n että B:n. KONTAKTISSA entiteetit A ja B ovat erillisiä, mutta ne kuitenkin jollakin tavalla koskettavat toisiaan. KONTAKTIA voidaankin pitää sekä INKLUUSION että SEPARAATION minimitapauksena. (Ks. Langacker 1987a: 225, 228–230; Lakoff 1987: 420; P. Leino 1993: 199–201.) Vaikka konseptuaalisten perusrelaatioiden nimitykset periaatteessa ovatkin melko läpinäkyviä ja niiden määritelmät ymmärrettäviä, on vielä selvennettävä sitä, mikä relaatioiden suhde on toisiinsa ja miten ne käytännössä on mahdollista tunnistaa. Havainnollistan konseptuaalisia perusrelaatioita muutamilla yksinkertaisilla esimerkeillä (esimerkit 25–29). Muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio on merkitty kunkin esimerkin perään sulkeisiin. Esimerkkiin on merkitty myös se, jos relaatiossa tapahtuu verbin kuvaaman prosessin aikana muutos yhdestä relaatiosta toiseen.

25 Hän tekee paperihommia. (KONTAKTI/ASSOSIAATIO)

26 Kultakala on akvaariossa. (INKLUUSIO)

27 Kukat olivat kuistilla koko kesän. (KONTAKTI/INKLUUSIO [> SEPARAATIO?])

28 Juhannuksena kaikki tulivat järvelle. (SEPARAATIO > ASSOSIAATIO)

29 Tuo keltainen talo on lapsuudenkotini. (IDENTTISYYS)

Esimerkissä 25 verbiprosessin muuttujan ilmaisee subjekti *hän* ja kiintopisteen objekti *paperihommia*. Niiden välinen suhde hahmottuu luontevimmin KONTAKTIKSI siinä tapauksessa, että verbin kuvaama tekeminen käsitetään konkreettiseksi, muuttujan ja kiintopisteen välistä kosketusyhteyttä edellyttäväksi toiminnaksi. Sen sijaan jos lauseen käsitetään kuvaavan pikemmin subjektin tarkoitteen tyyppillistä toimintaa eli tässä tapauksessa henkilön tyyppillisiä työtehtäviä, suhde on mahdollista hahmottaa myös ASSOSIAATIOKSI. Joka tapauksessa muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio käsitetään muuttumattomaksi eli siten, että sen vaiheet seuraavat toisiaan ajassa jatkuvasti samanlaisina, ja siten lausekin hahmottuu aspektiltaan rajaamattomaksi.

P. Leinon (1993) mukaan KONTAKTIN asema itsenäisenä konseptuaalisena perusrelaationa ei olekaan kiistaton, koska sitä voi monissa tapauksissa pitää INKLUUSION, SEPARAATION tai ASSOSIAATION rajatapauksena. Toisaalta juuri näiden rajatapauksen kuvaamisessa se kuitenkin on käyttökelpoisen, minkä vuoksi sen käsittelyä erikseen omana tyyppinä voi pitää perusteltuna. (Mts. 202.) Myös tässä tutkimuksessa KONTAKTI erotetaan INKLUUSIOSTA ja SEPARAATIOSTA erilliseksi relaatioksi, koska se kuvaa parhaiten muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta erityisesti silloin, kun kyse ei ole varsinaisesta INKLUUSIOSTA tai SEPA-

RAATIOSTA vaan ikään kuin niiden välimuodosta. Kontakti on vähemmän tiivis yhteys kuin INKLUUSIO mutta kuitenkin lähempi yhteys kuin SEPARAATIO.

Esimerkissä 26 muuttujan *kultakala* ja kiintopisteen *akvaariossa* välinen relaatio hahmottuu yksiselitteisesti INKLUUSIOKSI, sillä kiintopisteen käsitetään sisältävän subjektin tarkoitteen. INKLUUSION ei silti kaikissa tapauksissa tarvitse olla näin totaalista, vaan muuttujan ja kiintopisteen luonne vaikuttaa siihen, minkäasteiseksi niiden välinen INKLUUSIO käsitetään (P. Leino 1993: 199). Tässä esimerkissä muuttujan ja kiintopisteen välisen relaation käsitetään pysyvän muuttumattomana, ja siten lause voidaan tulkita aspektiltaan rajaamattomaksi, tässä tapauksessa siis ajassa keskeytyksettömästi jatkuvaksi.

Esimerkissä 27 puolestaan muuttujan *kukat* ja kiintopisteen *kuistilla* välinen suhde hahmottuu KONTAKTIKSI tai INKLUUSIOKSI sen mukaan, miten totaaliseksi niiden välinen sisältyvyysuhde käsitetään. Vaikka verbin ilmaisemaan relaatioon ei sisällykään luontaista muutosta, keston adverbiaali *koko kesän* ilmaisee, miten kauan asiointilan käsitetään olevan käynnissä. Tämän jälkeen muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi käsittää muuttuvan, mutta päätelmä on pragmaattinen eikä tule esiin lauseesta itsestään. Siksi suhteen vaihtumista ei voi esittää varmana.

Esimerkissä 28 muuttuja *kaikki* ja kiintopiste *järvelle* ovat toisistaan erilliset, mutta niiden välinen suhde hahmottuu kuitenkin SEPARAATION sijaan ASSOSIAATIOKSI, sillä kiintopisteen voi sanoa olevan muuttujan läheisyydessä tai vaikutuspiirissä. P. Leino (1993: 201) huomauttaakin, että SEPARAATION ja ASSOSIAATION täsmällinen suhde jää osittain avoimeksi. Tässä tapauksessa tosin relaation tulkitseminen ASSOSIAATIOKSI saa tukea siitä, että lauseen ilmaisemassa tilanteessa subjektin tarkoitteen käsitetään siirtyvän jostakin tässä yhteydessä avoimeksi jäävästä tilasta toiseen tilaan, jota ilmaisee adverbiaali *järvelle*. Siispä muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voikin luontevasti hahmottaa vaihtuvan SEPARAATIOSTA ASSOSIAATIOKSI. Suhteen vaihtuminen saa aikaan myös lauseen rajatun aspektitulkinnan.

Esimerkki 29 eroaa muista edellä esitetyistä esimerkeistä siinä, että se ei kuvaa muuttujan ja kiintopisteen välistä spatiaalista suhdetta. Sen sijaan muuttujan ja kiintopisteen välinen konseptuaalinen perusrelaatio hahmottuu IDENTTISYYDEKSI, sillä molemmat ilmaukset viittaavat tässä tapauksessa samaan tarkoitteeseen. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde ei myöskään muutu prosessin aikana yhdestä relaatiosta toiseksi, joten lause saa rajaamattoman aspektitulkinnan.

Konseptuaalisista perusrelaatioista juuri IDENTTISYYS on jäänyt kaikkein vähimmälle huomiolle, eikä P. Leinokaan (1993) anna siitä oikeastaan lainkaan esimerkkejä, vaikka hän käsittelee muita perusrelaatioita melko perusteellisesti. Tämä saattaa johtua siitä, että konseptuaalisia perusrelaatioita on hyödynnetty usein muuttujan ja kiintopisteen välisen spatiaalisen suhteen kuvauksessa, ja

tällaisen suhteen kuvaamisessa IDENTTISYYS eli molemminpuolinen sisältyvyys tuntuu jo intuitiivisestikin paljon harvinaisemmalta kuin INKLUUSIO tai SEPARAATIO. Yleensä sisältyvyyteen liittyy se, että jokin entiteetti sisältää toisen, jolloin suhde hahmottuu INKLUUSIOKSI, tai että tällaista sisältyvyysuhdetta ei ole, jolloin suhde on SEPARAATIO. Kaiken kaikkiaan konseptuaalisia peruserelatioita tarkasteltaessa tärkeä lähtökohta on, ettei niitä tule pitää yksinomaan spatioalisina, vaan ne ovat ennen kaikkea abstrakteja kuvauskäsitteitä (ks. P. Leino 1993: 203).

3.2 Perusteena rajaa tai jatkuvuutta osoittava elementti

Heinämäen (1984) mukaan lauseessa on oltava jokin eksplisiittinen raja (*bound*) eli rajattuutta osoittava ilmaus, jotta lause voi saada rajatun aspektitulokinnan. Rajoja ovat ilmaukset, jotka ajallisesti, paikallisesti tai muulla tavoin rajaavat lauseen ilmaiseman tilanteen keston eli osoittavat, että sen eteneminen ajassa päättyy tai on päättynyt. Rajaavista ilmauksista voidaan Heinämäen mukaan erottaa itsenäiset rajat ja tarkentavat rajat, joista edelliset toimivat rajoina yksin, jälkimmäiset yhdessä jonkin toisen ilmauksen kanssa. Esimerkiksi lauseessa *Metsästäjä ampui vahingossa lehmän* totaaliobjekti toimii itsenäisenä rajana, joskin siihen olisi mahdollista lisätä myös jokin tarkentava rajan ilmaus: *Metsästäjä ampui lehmän kuoliaaksi ~ raajarikoksi*. Heinämäki korostaa, ettei itsenäisenä rajana toimivan akkusatiiviobjektin tule käsittää ilmaisevan tiettyä lopputulosta (tässä tapauksessa lehmän kuolemaa), vaan ainoastaan rajaa, joka ilmaisee tilanteen päättymistä. Tarkentava raja sen sijaan voi eksplikoida myös tietyn lopputuloksen (tässä lehmän kuoleman tai vammautumisen). Heinämäen käyttämä nimitys itsenäiset rajat kuvaa mielestäni hyvin näiden ilmausten keskeistä ominaisuutta eli sitä, etteivät ne hyväksy rinnalleen muita rajan ilmauksia. Toisin sanoen jos lauseessa on jo jokin itsenäinen raja, sen kuvaaman tilanteen kesto ei voi enää rajata toisella itsenäisellä rajalla: *Metsästäjä ampui lehmän *sekunnin, Maija luki kirjan *Helsinkiin saakka*. (Ks. mts. 153–155, 157.)

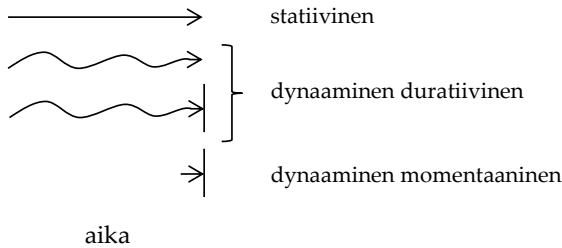
Heinämäen analyysi keskittyy lauseen kuvaaman tilanteen kestoja rajaaviin ilmauksiin, mutta tässä työssä tarkastelun kohteena ovat myös jatkuvuutta osoittavat kielelliset ilmaukset. Tarkastelen sekä lauseen finiittiverbin että nominaalisten lauseenjäsenten aspektin ilmaisemiseen liittyviä ominaisuuksia ja tehtäviä nimenomaan rajan ja jatkuvuuden ilmaisemisen kannalta. Tässä luvussa tarkastelu perustuu Heinämäen (1984, 1994) ja Leinon (1991) rajattuutta käsittelevissä tutkimuksissa mutta myös muissa verbien ja nominien aspektiominaisuuksia koskevissa tutkimuksissa esitettyihin havaintoihin.

3.2.1 Lauseen finiittiverbi

Tarkastelemani verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* ilmaisevat toisiinsa nähden erityyppisiä aspektimerkityksiä. Tässä luvussa esittelen lyhyesti, miten verbejä on niiden ilmaisemien aspektimerkitysten perusteella ryhmitelty suomen kielen tutkimuksessa ja miten verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* asettuvat näihin aiemmin esitettyihin ryhmittelyihin. Ryhmittelyperusteina on pidetty verbin leksikaalista aspektia eli sitä, millainen on verbin ilmaiseman prosessin luontainen ajassa etenemisen tapa, ja sisäistä aspektia eli sitä, millaisia laajennuksia verbi voi saada ja miten laajennukset vaikuttavat koko lauseen aspektimerkitykseen. Ryhmittelyt ottavat huomioon joko molemmat tai vain toisen näistä verbin aspektiin liitetystä ulottuvuuksista. Tässä tutkimuksessa verbin leksikaalista aspektia ja sisäistä aspektia ei eroteta omiksi semanttisiksi tasoikseen, vaan sekä verbin ilmaiseman prosessin luontainen ajassa etenemisen tapa että verbin kyky yhdistyä aspektivaihteluita ilmaiseviin laajennuksiin katsotaan sen aspektimerkitykseen liittyviksi piirteiksi.

Käsittelen ensin lyhyesti Kangasmaa-Minnin (1978) esittämää jaottelua, koska sitä käytetään tässä tutkimuksessa. Kyseisessä jaottelussa verbin leksikaalista aspektia ja sisäistä aspektia käsitellään eri asioina, ja tässä työssä sitä hyödynnetään leksikaalisen aspektin osalta. Kangasmaa-Minnin esittämän ryhmittelyn lisäksi käsittelen lyhyesti Hakulisen ja Karlssonin (1979) esittämää jaottelua, koska se poikkeaa muista fennistiikassa esitetystä ryhmittelyistä eräällä ratkaisevalla tavalla: aspektimerkitysten ilmaisemista pidetään vain objektin saavien verbien ominaisuutena. Haluan nostaa kyseisen tutkimuksen esiin sen omaperäisen, joskin ymmärrettävän, näkökulman vuoksi. Lopuksi esittelen vielä Ison suomen kieliopin (2004) ryhmittelyn, jossa käytetään aiempaan tutkimukseen verrattuna täysin uusia termejä kuvaamaan verbin aspektimerkitystä.

Kangasmaa-Minn (1978) jakaa tarkastelemansa kantaverbit eli johtamattomat verbit leksikaalisen aspektinsa puolesta statiivisiin ja dynaamisiin verbeihin; statiiviset verbit ilmaisevat muuttumatonta ja paikallaan pysyvää tilaa, kun taas dynaamiset verbit ilmaisevat joko jatkuvaa tai hetkellistä mutta joka tapauksessa muutoksen sisältävää tekemistä. Jatkovaa tekemistä ilmaisevia dynaamisia verbejä hän nimittää duratiivisiksi, hetkellistä tekemistä ilmaisevia verbejä momentaanisiksi. (Mts. 18.) Tässä luokittelussa verbi *olla* voidaan ryhmitellä statiivisiin ja verbit *tehdä* ja *tulla* dynaamisiin duratiivisiin verbeihin, koska *olla*-verbin ilmaisema asiointi on muuttumaton ja ajassa jatkuva, kun taas *tehdä*- ja *tulla*-verbien ilmaisemat asiointitilat sisältävät jonkinlaista muutoksellisuutta ja voivat edetä ajassa joko jatkuvina tai vaihtoehtoisesti jonkin tuloksen tai päätepisteen saavuttamiseen asti. Kuvio 5 havainnollistaa statiivisten ja dynaamisten prosessien luontaista ajassa etenemisen tapaa.

Kuvio 5. Statiiviset ja dynaamiset prosessit.

Kangasmaa-Minnin (1978: 17–19) mukaan verbin sisäinen aspekti voi näkyä verbissä johdinsuffiksina tai käydä ilmi sen laajennusten sijamuodoista, joskin sijamuodot ovat vain viitteellisiä eivätkä osoita aspektivaihteluita systemaattisesti. Esimerkiksi juuri *olla*-verbin tapaisten intransitiivisten statiivisten verbien sisäinen aspekti ei tule esiin verbin syntaktisessa ympäristössä, vaan ne käsitteään imperfektiivisiksi sekä nominatiivi- että partitiivisijaisen subjektiargumentin yhteydessä (esim. *Lammas on aitauksessa*, *Lampaat olivat aitauksessa*, *Lampaita oli eilen aitauksessa*). Verbit *tehdä* ja *tulla* puolestaan kuuluvat Kangasmaa-Minnin jaottelussa transitiivisiin ja intransitiivisiin duratiivisiin verbeihin ja ovat aspektiltaan kaksiselitteisiä, koska niiden sisäinen aspekti voi ilmetä objektin sijamuodosta. Esimerkiksi lauseessa *Elsa teki tutkielman yöperhosista* totaaliobjekti ilmaisee perfektiivistä aspektia, kun taas lauseessa *Elsa teki kauppalistaa keittiön pöydän ääressä* partitiiviobjekti ilmaisee imperfektiivistä aspektia. Toisaalta subjektin ja objektin partitiivimuodot saattavat myös ilmentää pikemmin niiden tarkoitteiden indefiniittisyyttä kuin aspektia, joten esimerkiksi lauseissa *Vieraita tuli kaukaa* ja *Elsa teki villasukkia hyöntekeväisyyteen* subjektin ja objektin voidaan käsittää ilmaisevan joko tiettyä, epämääräistä tarkoitteiden määrää tai jatkuvaa tekemistä. Kangasmaa-Minn kutsuukin niitä aspektin suhteen neutraaleiksi, koska ne eivät yksiselitteisesti ilmennä verbin imperfektiivistä tai perfektiivistä aspektia. (Mts. 22–26, esimerkit mukailtu *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisiksi.)

Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin Nykysuomen lauseopissa (1979) puolestaan verbit jaetaan aspektimerkitykseltään resultatiivisiin, irresultatiivisiin ja kaksikasvoisiin. Perusteena on se, käytetäänkö kyseisten verbien yhteydessä totaali- vai partitiiviobjektia vai voivatko ne saada kumman tahansa. Verbi- luokittelu koskee pelkästään transitiiviverbejä, koska Hakulinen ja Karlsson käsittävät aspektin liittyvän nimenomaan tekemisen tuloksellisuuden osoittamiseen, ei sen keston ilmaisemiseen. (Mts. 183–184; ks. myös T. Itkonen 1976: 176–180.) Tässä suhteessa Hakulisen ja Karlssonin lähestymistapa aspektiin on erilainen kuin monet muut suomen kielen aspektista esitetyt näkemykset, mutta se osoittaa, miten keskeinen aspektin ilmaisemisen keino objektin sijaanvalinta suomen kielessä on siitä huolimatta, ettei se toimikaan systemaattisesti. Itse

asiassa objektin sijavaihtelun ja aspektimerkitysten ilmaisemisen välisen yhteyden tajuamista voi pitää eräänä fennistisen aspektikeskustelun tärkeimmistä oivalluksista, koska sen myötä kävi selväksi, että aspektiksi kutsuttu mutta yleensä ensisijaisesti verbin morfologiseksi kategoriaksi käsitetty kielen ilmiö on olemassa myös suomen kielessä (Kangasmaa-Minn 1985: 430). Näkemys siitä, että suomen kielessä aspektilla ilmaistaan nimenomaan tekemisen tuloksellisuutta, liittyy epäilemättä siihen, että objektin sijavaihtelu on suomessa ilmiö, jota periaatteessa voisi pitää kieliopillisena aspektin ilmaisemisen keinona (ks. luku 2.2.1).

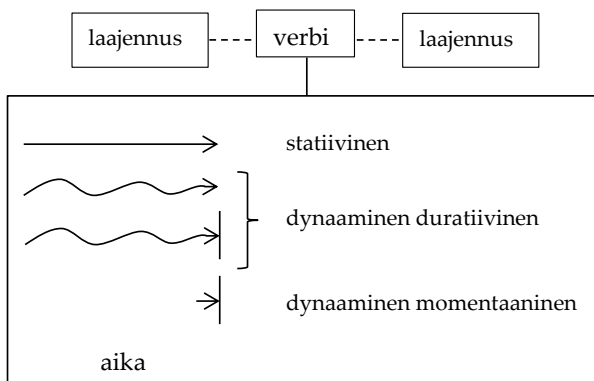
Hakulisen ja Karlssonin (1979: 184) esittämän luokittelun mukaan verbi *tehdä* voitaisiin luokitella kaksikasvoiseksi, koska se voi saada yhtä hyvin totaali- tai partitiiviobjektin (*Hän tekee tutkielmaa ~ tutkielman*), mutta kaksi muuta aineistoni verbiä eli *olla* ja *tulla* jäisivät intransitiiviverbeinä luokittelun ulkopuolelle. Hakulisen ja Karlssonin esittämä näkemys aspektista ei siis sovellu tähän työhön, eikä se muutoinkaan fennistiikassa ole jäänyt elämään. Yleisemmin hyväksytty ja myös tähän työhön omaksuttu näkemys aspektista onkin se, että aspekti ilmenee myös muissa kuin transitiiviverbillisissä lauseissa.

Myös Isossa suomen kieliopissa (2004) objektin sija on yksi verbien aspektuaaliseen luokitteluun liittyvä peruste. Verbit jaotellaan rajaaviin, rajahakuisiin ja rajapakoiisiin sen mukaan, millaisissa lauseissa ne tavallisimmin esiintyvät ja mikä on kuhunkin ryhmään kuuluvien transitiiviverbien tyypillinen objektin sija. Nimitykset ovat periaatteessa läpinäkyviä: rajaavia verbejä käytetään yleensä aspektiltaan rajatuissa lauseissa, rajapakoisia aspektiltaan rajaamattomissa lauseissa ja rajahakuisia sekä rajatuissa että rajaamattomissa lauseissa. Rajaava transitiiviverbi saa useimmiten totaaliobjektin ja rajapakoinen partitiiviobjektin, rajahakuinen puolestaan voi saada kumman tahansa. (Mt.: § 1508.) Tämän jaottelun mukaan verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* asettuisivat kaikki omiin ryhmiinsä: *olla* rajapakoiisiin, *tehdä* rajahakuisiin ja *tulla* rajaaviin verbeihin. Koska *tulla*-verbi ilmaisee jotakin päätepestettä kohti etenevää liikettä tai muutosta, sen luokitteluun rajaavaksi verbiksi olisi toimiva ratkaisu. Olen kuitenkin päätenyt luonnehdintaan dynaaminen duratiivinen verbi, koska kyseinen nimitys tuo esiin sen, että *tulla*-verbin ilmaisemaa liike- tai muutosprosessia voidaan tarkastella myös keskeneräisenä. Lisäksi termi rajahakuinen ei ole aivan niin neutraali kuin sen ehkä on tarkoitettu olevan, sillä se painottaa rajaamisen mahdollisuuden sijaan rajaamiseen pyrkimistä. Siksi se ei parhaalla mahdollisella tavalla kuvaa sekä rajatuissa että rajaamattomissa lauseissa esiintyvien verbien ominaisuuksia. Myös tästä syystä nimitän aineistoni verbejä statiivisiksi ja dynaamisiksi duratiivisiksi verbeiksi sen sijaan, että ottaisin käyttöön ISK:n (2004) esittämän jaottelun.

Kangasmaa-Minnin (1978), Hakulisen ja Karlssonin (1979) sekä Ison suomen kieliopin (2004) näkemyksissä keskeistä on se, että verbin syntaktisen ympäris-

tön eli lauseen käsitetään heijastavan verbin omaa aspektimerkitystä. Verbin semantiikkaa onkin monissa aspektitutkimuksissa pidetty aspektin ytimenä (Heinämäki 1994: 207). Toisaalta Kangasmaa-Minn (1978: 26–27), joka erottaa toisistaan verbin leksikaalisen aspektin ja sisäisen aspektin, pitää myös verbin sisäisen aspektin ja lauseen aspektin erottamista toisistaan tärkeänä seikkana; tämän voi käsittää perustuvan siihen, ettei verbin merkityksen voi kuitenkaan aina luontevasti käsittää määräävän kaikkia lauseen nominaalisia jäseniä, jotka voivat vaikuttaa lauseen aspektitulkiintaan. On myös esitetty, että lauseen tasolla on mahdollista erottaa toisistaan sisäinen eli verbin laajennuksiin perustuva ja ulkoinen eli valinnaisiin lauseenjäseniin perustuva rajattuus tai rajaamattomuus (*Korjasin radioni* vrt. *Korjasin radiotani tunnin*) (ks. Lindstedt 1984: 27).

Tässä työssä aspektilla tarkoitetaan ennen kaikkea lausetason semanttista ilmiötä, mutta myös verbillä käsitetään olevan oma aspektimerkityksensä, joka ei muutu huolimatta siitä, käytetäänkö sitä aspektiltaan rajatussa vai rajaamattomassa lauseessa. Verbin aspektimerkitykseen sisältyy sekä sen ilmaiseman prosessin luontainen ajassa etenemisen tapa että sen kyky yhdistyä aspektivaihteluita ilmaiseviin laajennuksiin. Kuvio 6 esittää nämä mainitsemani verbin aspektimerkitykseen sisältyvät osatekijät. Kuvio on kuitenkin abstraktio, eikä sen perusteella tule olettaa, että kaikki verbit välttämättä saisivat aspektivaihteluita ilmaisevia laajennuksia tai että näitä laajennuksia olisi nimenomaan kaksi. Kuvion tarkoitus on yksinkertaisesti havainnollistaa sitä, että verbin leksikaalista aspektia ja sisäistä aspektia ei tarvitse erottaa omiksi semanttisiksi tasoikseen, koska myös verbin kyky saada laajennuksia kuuluu sen semantiikkaan, vaikka nämä laajennukset eivät kaikissa tapauksissa osallistu aspektin ilmaisemiseen. Tästä huolimatta ne on otettava verbin aspektimerkitystä kuvattaessa huomioon.

Kuvio 6. Verbin aspektimerkityksen osatekijät.

Verbi *olla* ilmaisee statiivista prosessia, joten on mahdollista esittää oletus siitä, että se voi toimia itsenäisenä jatkuvuuden ilmauksena. Sen sijaan verbien

tehdä ja *tulla* yhteydessä on käytettävä jotakin nominaalista rajan tai jatkuvuuden ilmausta osoittamaan asiointilan kesto, sillä duratiivinen verbiproessi ei luontaisesti hahmotu erityisesti ajassa jatkuvaksi tai päättyväksi. Varsinaisia momentaanisia eli hetkellistä tekemistä kuvaavia verbejähen aineistooni ei kuulu lainkaan, mutta ne ovat kaikista verbeistä selvimmin rajattuutta ilmaisevia (ks. Kangasmaa-Minn 1978: 18–19, 25, 1985: 434). Heinämäen (1994: 208) termin ilmaistuna momentaaniset verbit voivat toimia itsenäisinä rajoina, jotka eivät hyväksy samaan lauseeseen muita itsenäisiä rajan ilmauksia (**Löysin avaimen tunnin*). Kangasmaa-Minn (1985: 437) mainitseekin, että hetkellistä tekemistä ilmaisevien verbien yhteydessä totaaliobjektin tehtävä on vahvistaa perfektiivinen aspektitulkinta. Momentaanisten verbien yhteydessä aspektieroja ei kuitenkaan voi osoittaa objektin sijan avulla (*Löysin virheen, *Löysin virhettä*) (Heinämäki 1994: 212), joten akkusatiiviobjektia ei tarvitse välttämättä tällaisessa tapauksessa pitää edes tarkentavana rajan ilmauksena, vaan rajaa ilmaisee yksinomaan momentaaninen verbi.

3.2.2 Nominaaliset lauseenjäsenet

Fennistiikassa erityisesti objektin sijavaihtelun osuutta aspektin ilmaisemisessa on tutkittu paljon, mutta tutkimuksia on tehty myös subjektin (erityisesti niin sanotun eksistentiaalisubjektin) ja predikatiivin sijavaihtelun yhteydestä aspektimerkitysten ilmaisemiseen sekä erilaisten adverbiaalien vaikutuksesta lauseen aspektitulkintaan. Aineistoni lauseissa esiintyy niin subjekteiksi, objekteiksi, predikatiiveiksi kuin adverbiaaleiksikin laskettavia lauseenjäseniä, joten nominaalisten lauseenjäsenten ja aspektin ilmaisemisen välistä yhteyttä käsittelevä aiempi tutkimus on monilta osin relevanttia tämän työn kannalta. Esittelen aiempaa tutkimusta ensin kieliopillisten lauseenjäsenten eli subjektin, objektin ja predikatiivin osalta sekä sen jälkeen vielä erikseen adverbiaalien osalta. Käsitteily on tässä yhteydessä melko yleisluontoista ja painottuu eniten tutkittuihin lauseenjäseniin, mutta palaan yksityiskohtiin tarkemmin aineistoanalyysin yhteydessä luvussa 6.

Kieliopillissijaiset lauseenjäsenet

Aloitän kieliopillissijaisten lauseenjäsenten käsittelyn objektista. Objektin sijavaihtelun yhteyttä aspektin ilmaisemiseen tarkasteltiin jo lyhyesti luvussa 2.2.1, jossa pohdittiin sen asemaa kieliopillisena aspektin ilmaisemisen keinona ja todettiin, ettei sitä yleensä ole tapana tällaisena pitää. Aspektin kannalta merkityksellistä on kuitenkin se, että objektin sijavaihtelun avulla voidaan ilmaista erontekoa jatkuvan ja päättyneen tai päättyvän tekemisen välillä (*Rakensin taloa*

~ *talon*). Koska verbi *tehdä* voi luontevasti esiintyä kummanlaisen objektin kanssa tahansa, lähtökohtana voi pitää sitä, että kyseisen verbin yhteydessä objektin sijaa on mahdollista käyttää aspektivaihteluiden ilmaisemiseen. On kuitenkin osoitettu, että totaaliobjektin käyttö aspektiltaan rajaamattomissa lauseissa ei ole kovin tavatonta, vaikka perinteisesti totaaliobjektin on käsitetty ilmaisevan rajattua aspektia (ks. Huumo 2006: 505). Siksi ei voikaan olettaa, että totaaliobjekti ilmaisisi aina rajattuutta ja partitiiviobjekti rajaamattomuutta, vaan lausekokonaisuuden tulkinta vaikuttaa myös siihen, voidaanko objektin käsittää ilmaisevan lauseessa rajaa vai jatkuvuutta.

P. Leinon (1991) mukaan erilaiset objektit voidaan semanttisin perustein jakaa kohdeobjekteihin (*Olemme syöneet mansikoita*), tulosobjekteihin (*Taloon tehtiin peltikatto*) ja sisällönobjekteihin (*Poika eli elämänsä*). Näiden lisäksi on olemassa niin sanottuja objektinsijaisia määrän adverbiaaleja (*Hauki painaa kilon*), jotka tietyiltä osin käyttäytyvät objektien tapaan, mutta joita ei kuitenkaan pidetä varsinaisina objekteina vaan adverbiaaleina. (Mts. 37; myös Tuomikoski 1978.) Objektinsijaisia määrän adverbiaaleja käsitellenkin tarkemmin vasta muiden adverbiaalien yhteydessä. Kohde- ja tulosobjektien periaatteellisen eron voi tiivistää siten, että kohdeobjektin tarkoite on olemassa jo ennen siihen kohdistuvaa toimintaa, kun taas tulosobjektien tarkoitteet syntyvät toiminnan vaikutuksesta ja tuloksena. Sisällönobjektilla sen sijaan tarkoitetaan verbille semanttisesti läheistä objektia (*elää elämänsä, laulaa laulu*), ja sitä on luonnehdittu kohde- ja tulosobjekteja marginaalisemmaksi objektin semanttiseksi tyypiksi. Raja erityyppisten objektien välillä ei kuitenkaan ole jyrkkä, ja toisaalta voi myös sanoa, että objekti on aina eräänlainen verbin kuvaaman tekemisen kohde. (P. Leino 1991: 38–41; myös Hakulinen–Karlsson 1979: 179; ISK 2004: § 928–929.) Silti aineistoni lauseissa esiintyvät objektit hahmottuvat valtaosin tulosobjekteiksi, koska niiden tarkoitteiden voidaan käsittää syntyvän *tehdä*-verbin kuvaaman tekemisen seurauksena. Entiteetin syntyminen voidaan esittää yhtä hyvin joko käynnissä olevana tai päättyneenä (*Tein väitöskirjaa ~ väitöskirjan*), joten on oletettavaa, että aineistossani esiintyy sekä ajassa jatkuvaa että päättyvää tekemistä kuvaavia objektillisia lauseita.

Partitiiviobjekti ei kuitenkaan välttämättä osoita yksinomaan asiaintilan keskenäisyyttä, vaan kuvattu asiaintila voidaan sen perusteella tulkita toistuvaksi (*Pekka poimi sienii 'yhden tai muutaman kerrallaan'*) (ks. Huumo 2006: 509; myös Kangasmaa-Minn 1978: 25 ja Lindstedt 1984: 30–31). Samaan tapaan myös partitiivisijainen subjekti, jota yleensä on nimitetty eksistentiaali- tai e-subjektiksi, voi ilmaista asiaintilan käynnissä olemista. Tällöin subjektin tarkoitteiden tai tarkoitteen osien käsitetään osallistuvan kuvattuun asiaintilaan vaihteittain, mikä aiheuttaa rajaamattomuuden tulkinnan (*Meille tulee kodinkoneita, Vieraita saapui taloon 'yksi tai muutama kerrallaan'*). (Ks. esim. Kangasmaa-Minn 1978: 24; Sulkala 1996: 170–171; Huumo 2006: 525; Sivonen 2007: 85.) Toi-

sinaan myös subjektin tarkoitteen luonne voi aiheuttaa lauseen aspektin tulkitsemisen tietyllä tavalla, kuten esimerkiksi *Salama oli kirkas*, jossa subjektin tarkoitteen olemassaolon kesto ja lauseen kuvaaman tilanteen kesto käsitetään molemmat hetkellisiksi (Huumo 2006: 504). Partitiivisija voi kuitenkin mahdollistaa vaihteellisuuden ja siten rajaamattomuuden tulkinnan silloinkin, kun eksistentiaalisubjektin tarkoite käsitetään hetkelliseksi, kuten esimerkissä *Mieleeni tulee välähdyksiä menneistä tapahtumista*. Nominatiivi- ja partitiivisijaisella subjektilla on siis keskenään erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa lauseen aspektimerkitykseen. Tästä syystä olen päätenyt käsittelemään niitä kokonaan eri lauseenjäseninä ja käytän aineistoa analysoidessani jälkimmäisistä nimitystä eksistentiaaliminimi (ks. tarkemmin luku 5.1.2).

Kieliopillissijaisista lauseenjäsenistä myös predikatiivilla on omanlaisensa aspektin ilmaisemisen kannalta merkityksellinen tehtävä, joka liittyy sen sijavaihteluun. Huumon (2007) mukaan predikatiivin sijavaihtelun avulla voidaan nimittäin ilmaista seriaalisuutta, mikä tarkoittaa subjektin tarkoitteen tarkastelusta osa osalta (*Tien pinta oli lasimaista* vrt. *Tien pinta oli lasimainen*). Subjektin tarkoitteet tai tarkoitteen osat voivat faktisestikin seurata toisiaan ajassa tai niitä voidaan vain tarkastella peräjälkeen. (Mts. 5, 7.) Kyse ei kuitenkaan ole niinkään siitä, että predikatiivin sijamerkinällä olisi vaikutusta lauseen ilmaiseman tilanteen keston tulkintaan, vaan sen tehtävä on osoittaa, millä tavalla kielenkäyttäjä käsitteistää tilanteen jatkuvan etenemisen ajassa. Predikatiivin sijavaihtelulla osoitetaan siis ikään kuin kahta näkökulmaa rajaamattoman aspektin sisällä. Aineistoni *olla*-verbillisistä lauseista suuri osa on kopulalauseita, joten havainnot predikatiivin aspektin ilmaisemiseen liittyvistä tehtävistä ovat kiinnostavia myös tutkimukseni kannalta. Vaikka predikatiivin sijavaihtelulla ei siis ilmaistaisikaan rajattuuden ja rajaamattomuuden välistä vaan rajaamattomuuden sisällä ilmaistavaa aspektimerkitystä, se on ilmiö, joka aineistoa analysoidessa on otettava huomioon.

Myös tuloslauseiksi kutsutuissa rakenteissa esiintyvällä ja ISK:n (2004: § 904) predikatiiviksi nimittämällä lauseenjäsenellä voi olla aspektuaalinen tehtävä (*Tein punaisesta langasta villasukan ~ villasukkaa*) (ks. tämän työn luku 3.1.2). Helasvuo ja Huumo (2010: 185) toteavatkin kyseisen lauseenjäsenen asemaa pohtiessaan, että tältä osin se muistuttaa yksinomaan objektia, vaikka sillä on myös predikatiivimaisia piirteitä. Aineistoni kannalta kyseisen lauseenjäsenen kyky osallistua aspektivaihtelujen ilmaisemiseen on olennaista siksi, että aineistoni *tehdä*-verbillisiin lauseisiin sisältyy myös transitiivisia tuloslauseita. Tässä tutkimuksessa kyseinen lauseenjäsen analysoidaankin predikatiivimaisuudestaan huolimatta objektiksi.

Aiemmissä tutkimuksissa esitettyjen havaintojen perusteella voi todeta, että objekti ja tuloslauseiden objektimainen lauseenjäsen voivat toimia lauseessa joko rajan tai jatkuvuuden ilmauksina (*Rakensin talon ~ taloa, Tein punaisesta lan-*

gasta villasukan ~ villasukkaa), subjektit ainakin rajan ilmauksina (*Salama oli kirkas*) ja eksistentiaaliminit jatkuvuuden ilmauksina (*Meille tulee kodinkoneita*). Predikatiivin sijavalinnalla puolestaan on mahdollista osoittaa ero kuvatun asiointilan tarkastelutavassa, mikä ei kuitenkaan liity sen ajallisen keston esittämiseen.

Adverbiaalit

Tässä luvussa käsittelen muita kuin kieliopillissijaisia nominaalisia lauseenjäseniä, joista aspektin ilmaisemisen kannalta keskeisimpiä ovat tulosijaiset lokatiiviadverbiaalit sekä erilaiset ajan adverbiaalit. Aloitan käsittelemällä lokatiivisia ilmauksia, sillä osassa aineistoni lauseista ne ovat lauserakenteen tai verbin merkityksen kannalta pakollisia lauseenjäseniä. Sen jälkeen käsittelen kestoja ja toistuvuutta ilmaisevia adverbiaaleja, jotka aineistoni lauseissa ovat valinnaisia lauseenjäseniä.

Osa aineistoni *tulla*-verbillisistä lauseista ilmaisee liikettä tai olemaan tulemista, ja näihin lauseisiin kuuluu pakollisena lauseenjäsenenä tulosijainen lokatiiviadverbiaali (*Tyttö tulee kotiin*). Tulosijainen lokatiiviadverbiaali ilmaisee näissä tapauksissa päätepistettä, jonka saavuttaminen osoittaa tilanteen päättymistä ja lauseen aspektin rajattuutta. On kuitenkin huomautettu, että vaikka tulosijaisella lokatiiviadverbiaalilla toki ilmaistaan paikka, johon siirrytään tai ollaan siirtymässä, tätä lokaatiota ei väistämättä voi pitää saavutettuna (P. Leino 1991: 145). Niinpä on mahdollista, että näissä tapauksissa lauseen kuvaaman asiointilan voi käsitellä ilmaisevan lokaatiota kohti siirtymistä sen sijaan, että se kuvaisi lokaation saavuttamista. Siirtyminen voi siis hahmottua myös käynnissä olevaksi prosessiksi.

Olosijaisia lokaalisia adverbiaaleja puolestaan ei yleensä ole pidetty lauseen aspektitulkintaan vaikuttavina elementteinä, eikä erosijaistenkaan adverbiaalien tässä työssä käsitellä rajaavan lauseen kuvaaman asiointilan kestoja samassa mielessä kuin päätepistettä osoittavien tulosijaisten adverbiaalien. Toisaalta rajattuudeksi voidaan tulkita myös prosessin rajaaminen alusta, ja joidenkin verbien yhteydessä tällainen tulkinta varmasti on ensisijainen (*Hän lähti töistä*) (ks. Sivonen 2007: 78). Siinä tapauksessa, että *tulla*-verbin ilmaiseman liikkeen päätepiste jää implisiittiseksi mutta alkupiste on mainittu (*Hän tuli kaupungilta* [puheena olevaan paikkaan]), lause hahmottuu kuitenkin pikemmin molemmista päistään rajatuksi eli terminatiiviseksi kuin vain alusta rajatuksi. Ilman eksplisiittistä kielellistä ilmaustakin päätepiste nimittäin usein käsitetään *tulla*-verbin semantiikkaan kuuluvaksi.

Adverbiaaleista objektin sijaiset määrän adverbiaalit eli osmat ovat objekteille läheisiä lauseenjäseniä. Ne nimittäin taipuvat objektin sijoissa, mutta ne ovat kuitenkin pikemmin valinnaisia määritteitä kuin varsinaisia verbin objektitäy-

dennyksiä (*Kävelin puoli tuntia kaupunkiin, En kävellyt puolta tuntia, Kävele vielä puoli tuntia*). Näitä lauseenjäseniä onkin kutsuttu myös lauseobjekteiksi erotuksena verbin objektista, ja määritetulkinta perustuu siihen, etteivät osmat yleensä ole lauseen rakenteen kannalta välttämättömiä (*Kävelin kaupunkiin*). (Ks. Siro 1964: 24–25; Kangasmaa-Minn 1968: 56–57). Osmat ilmaisevat määrää, matkaa, kestoja ja toistuvuutta (esim. Siro 1964a: 24; Tuomikoski 1978), ja tutkimuskirjallisuudessa onkin useasti esitetty, että osmat ovat aspektin ilmaisemisen kannalta keskeisiä lauseenjäseniä. Tässä yhteydessä en kuitenkaan vielä käsittele osmien tai muiden ajan adverbiaalien aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä tarkemmin, vaan palaan yksityiskohtiin lauseaineiston analyysin yhteydessä luvussa 6. Se on kuitenkin todettava, että osmia on aineistossani melko vähän. Tutkimusaineistoani ei tietenkään ole kerätty erityisesti osmia silmällä pitäen, eikä päätarkoitukseni ole tehdä kvantitatiivista tutkimusta, mutta huomio on kiinnostava siksi, että osmat ovat tutkimuskirjallisuudessa saaneet paljon huomiota nimenomaan aspektin ilmaisemiseen liittyvien ominaisuuksiensa takia.

3.2.3 Rajan ja jatkuvuuden ilmausten kerrostuminen

Lauseen aspekti voidaan kuvata kerroksittain rakentuvana ilmiönä, koska yksittäisen lauseen sisällä voi olla useita rajan ja jatkuvuuden ilmauksia. Lauseen aspektin määrittelyyn esimerkiksi rajatuksi ei siis riitä se, että siinä esiintyy jokin tyypillisesti rajana toimiva ilmaus, vaan huomiota on kiinnitettävä kokonaisuuteen. Heinämäki (1994: 209–211) luonnehtii finiittiverbin omaa aspektimerkitystä sekä sitä muuntelevia verbinjohtimia (esim. *nukkua > nukahtaa, hypätä > hyppiä*) aspektin ilmaisemisen sisimmäksi kerrokseksi, jonka ympärille muut aspektimerkitykseen vaikuttavat kielelliset elementit järjestyvät (ks. myös Herlin 1998: 39). Koska tarkastelen kolmea johtamatonta verbiä, tarkastelun ulkopuolelle jää kokonaan se, miten erilaiset johtimet vaikuttavat verbin aspektimerkitykseen.

P. Leino (1991) on lauseiden ilmaisemien tilanteiden ajallista rajattuuutta ja rajaamattomuutta tarkastellessaan osoittanut, että tilanteen kesto voidaan esittää kerroksittain rajattuna ja rajaamattomana lisäämällä siihen kielellisiä elementtejä niin, että tuloksena voi lopulta olla melko kompleksinenkin kokonaisuus. Tällainen on esimerkiksi Leinon hahmottelema lause *Lähes koko elämänsä Pekka luki vuodessa viikon (ajan) lehteä tunnin päivässä*. Vaikka Leinon tutkimus ei perustu todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaan aineistoon, hän toteaa epäilemättä aivan todenmukaisesti, että kyseisenlaiset, useita rajan ja jatkuvuuden ilmauksia sisältävät lauseet ovat käytössä harvinaisia. (Ks. mts. 192–193.) Aineistostanikaan ei löydy vastaavantyyppisiä tapauksia, mutta rajan ja jatku-

vuuden ilmausten kerrostumisen mahdollisuus on joka tapauksessa otettava huomioon lauseiden aspektimerkityksiä analysoitaessa.

Verbiä voidaan siis pitää aspektimerkityksen rakentumisen lähtökohtana. Verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* eivät kuitenkaan aineistossani muodosta lausetta yksin, vaan niihin liittyy aina vähintään yksi eksplisiittisesti ilmaistu nominaalinen jäsen. Luvussa 3.1.2 käsitelin sitä, millaisia osallistujia verbien *olla*, *tehdä* ja *tulla* ilmaisemiin asiointiloihin sisältyy ja millaisia argumentteja kyseiset verbit tämän perusteella saavat. Samassa yhteydessä kävi ilmi, etteivät kaikki *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisissä lauseissa esiintyvät pakolliset nominaaliset jäsenet perustu suoraan verbin argumenttirakenteeseen, vaan joidenkin asiointilan osallistujien ilmaiseminen on syntaktista. Siksi tarkastelen luvussa 5 aineistossani esiintyviä syntaktisia lausetyyppejä ja selvennän niiden avulla, mitkä ilmaukset aineistoni lauseissa osoittavat verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen. Luvussa 3.1.2 olen esittänyt tästä alustavan näkemyksen, jota pyrin edelleen tarkentamaan syntaktisia lausetyyppejä käsittelevässä luvussa. Luvussa 5 tulee esiin myös se, millaiset lauseenjäsenet ovat aineistoni lauseissa syntaktisesti (ja myös semanttisesti) pakollisia ja siten todennäköisimmin esiintyvät eksplisiittisesti mainittuina. Pakollisia nominaalisia lauseenjäseniä voikin pitää aspektin ilmaisemisen toisena kerroksena, sillä ne esiintyvät periaatteessa aina verbin ohella. Valinnaisiin lauseenjäseniin puolestaan vaikuttaa se, millaisia pakollisia jäseniä lauseessa on, ja siten niiden voi ajatella muodostavan kolmannen – ja mahdollisesti itsessään kerroksellisen – aspektuaalisen kerroksen lauseen sisällä. Kuvio 7 havainnollistaa rajan ja jatkuvuuden ilmausten kerrostumista esi-merkin avulla (vrt. P. Leino 1991: 194–196; ks. myös Lindstedt 1984: 32).

	<i>lähes koko elämänsä</i>	raja
	<i>vuodessa</i>	jatkuvuus
	<i>viikon ajan</i>	raja
	<i>päivässä</i>	jatkuvuus
	<i>tunnin</i>	raja
3.	valinnaiset nominaaliset lauseenjäsenet	
<hr/>		
2.	<i>Pekka, lehteä</i> pakolliset nominaaliset lauseenjäsenet	jatkuvuus
<hr/>		
	(verbinjohtimet)	
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>		
1.	<i>luki</i> verbin aspektimerkitys	duratiivinen verbi

Kuvio 7. Rajan ja jatkuvuuden ilmausten kerrostuminen.

Kuvio 7 osoittaa, että lauseen aspektimerkitys rakentuu sen ytimenä toimivasta verbistä ja pakollisista tai valinnaisista nominaalisista lauseenjäsenistä. Tässäkin tapauksessa kuvioon tulee kuitenkin suhtautua abstraktiona, joka ei kuvaa rajaa ja jatkuvuutta osoittavien ilmauksien kerrostumista kaikkien mahdollisten verbien yhteydessä. Kuvion tarkoituksena on osoittaa, että verbin argumenttirakenteen tai lauserakenteen kannalta pakollisten nominaalisten lauseenjäsenten ilmaisemia aspektimerkityksiä voi pitää aspektin ilmaisemisen toisena kerroksena, sillä pakollisuutensa takia ne esiintyvät verbin yhteydessä todennäköisemmin kuin valinnaiset lauseenjäsenet. Tutkimusaineistoni tukee tätä näkemystä myös siinä mielessä, että aspektin ilmaisemisen kannalta keskeiset valinnaiset lauseenjäsenet, kuten osmat, ovat aineistossani harvinaisia. Valinnaiset lauseenjäsenet kuitenkin muodostavat aspektin ilmaisemisen kolmannen kerroksen.

3.3 Lähestymistapojen hyödyntäminen tässä työssä

Luvuissa 3.1 ja 3.2 olen tarkastellut kahta fennistiikassa esitettyä lähestymistapaa lauseen aspektin rajattuuden ja rajaamattomuuden määrittelyyn. Sivosen (esim. 2007) kehittämä lähestymistapa painottaa verbin semantiikkaa, koska sen mukaan lauseen aspektitulkinta perustuu verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen muuttumattomuuteen tai siinä tapahtuvaan muutokseen. Muuttujan ja kiintopisteen Sivonen olettaa semanttisesti verbin argumentiksi ja syntaktisesti sen täydennyksiksi. Heinämäen (esim. 1984) lähestymistapa puolestaan painottaa rajan ilmausten merkityksellisyyttä lauseen aspektitulkinnan kannalta. Keskeistä tässä näkemyksessä on se, että rajattuuden tulkinnan ajatellaan edellyttävän jonkin eksplisiittisen rajan ilmauksen esiintymistä lauseessa.

Lausetason aineistoanalyysissä sovellan tutkimusaineistooni molempia lähestymistapoja. Määrittelen ensin verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen sekä niiden välisen suhteen. Muuttujan ja kiintopisteen määrittelyssä on kuitenkin otettava huomioon sekä verbin semantiikka että lauseen kokonaisrakenne, koska molemmat tekijät vaikuttavat siihen, millaisia nominaalisia lauseenjäseniä lauseissa esiintyy ja mitkä niistä käsitetään verbiprosessin muuttujiksi ja mitkä kiintopisteiksi. Tarkastelen myös, pysyykö muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde samana koko prosessin ajan vai tapahtuuko siinä jokin muutos. Lisäksi selvitän, toimivatko muuttujaa ja kiintopistettä kuvaavat ilmaukset lauseessa myös rajaa tai jatkuvuutta osoittavina ilmauksina vai käytetäänkö tähän tarkoitukseen kokonaan muita lauseenjäseniä. On myös otettava huomioon se mahdollisuus, ettei lauseesta pysty osoittamaan eksplisiittistä rajan tai jatkuvuuden ilmausta. Tavoitteeni on siis selvittää, perustuuko lauseen rajattu tai

rajaamaton aspektitulkinta muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen muuttomattomuuteen tai siinä tapahtuvaan muutokseen tai vaihtoehtoisesti johonkin eksplisiittiseen rajan tai jatkuvuuden ilmaukseen. Lähestymistapojen toimivuutta tarkastelen laajan, todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevan aineiston valossa, ja aineiston tarkastelu osoittaa, että lähestymistavat toimivat parhaiten, kun niitä käytetään toisiaan täydentävinä.

4 Aspektin kuvaaminen huomion ikkunoinnin avulla

Tutkimuksessani analysoin aspektin ilmaisemista Talmyn (2000) huomion ikkunoinnin (*windowing of attention*) avulla. Tässä luvussa esittelen ensin lyhyesti, mitä huomion ikkunoinnilla tarkoitetaan eli millaisesta tutkimusmetodista on kyse, ja käyn sen jälkeen läpi työni kannalta keskeisimmät ikkunointiprosessit sekä tarkastelen ikkunoinnin aiempia sovelluksia suomen kielen tutkimuksessa. Tässä luvussa pohjustan lukua 6, jossa kuvaan lauseen aspektin määräytymisen huomion ikkunoinnin avulla.

4.1 Mitä ikkunointi on?

Huomion ikkunoimisen avulla tarkastellaan sitä, miten kielenkäyttäjän käsitteistys tilanteesta heijastuu kyseisen tilanteen kielelliseen kuvaukseen. Kielenkäyttäjällä on kyky kohdistaa huomionsa ja suunnata myös kuulijan huomio tilanteen eri osiin eli valita se, mistä näkökulmasta hän tilanteen osia ja osallistujia tarkastelee. Hän voi joko etualaistaa tietyt tilanteen osat ja osallistujat ottamalla ne huomion kohteeksi tai taka-alaistaa ne jättämällä ne huomiotta. Huomion kohdistaminen tilanteen eri osiin heijastuu kyseisen tilanteen kielelliseen kuvaukseen siten, että ne osat, jotka ovat huomion kohteena, kielennetään eksplisiittisesti, kun taas ne osat, jotka jäävät huomiotta, jäävät myös vaille kielellistä ilmaisua. Voidaankin sanoa, että kielennetyt osat ovat huomion ikkunassa (*windowed*) ja kielentämättä jäävät osat ikkunan ulkopuolella (*gapped*). Kielenkäyttäjät siis puhuvat siitä, mihin he kiinnittävät huomiota. (Talmy 2000: 257–258; myös Ojutkangas 2003: 163 ja Huumo–Sivonen 2010a: 32.)

Ojutkankaan (2003: 163–164) mukaan huomion ikkunoimisen taustalla on laajemminkin kielitieteessä hyödynnetty oletus siitä, että kieli ilmentää entiteettien eriasteista painokkuutta ja keskeisyyttä tilanteen käsitteistyksessä. Talmy (2000) toteaaakin, että samat tilanteet voidaan käsitteistää eri tavoin, jolloin huomion ikkunaan nousevat tilanteen eri osat ja osallistujat. Ikkunoimalla tilanteen käsitteistyksessä keskeiset osat ja osallistujat puhuja ei kuitenkaan sulje muita tilanteen osia täysin kuulijan ulottumattomiin, vaan sopivassa kontekstissa kuulijan on mahdollista päätellä myös ne tilanteen osat, joita ei eksplisiittisesti ilmaista tilanteen kielellisessä kuvauksessa. (Mts. 258.) Siksi kielenkäyttäjillä on oltava jotakin yhteistä tietoa siitä, millainen tietynlainen tilanne tyypilli-

sesti on eli millaisista osista ja osallistujista se muodostuu ja mitkä näistä ovat keskeisimpiä.

Huomion ikkunointia tarkastellaankin suhteessa tapahtumakehykseen (*event frame*). Talmyn (2000: 257) mukaan tapahtumakehys on se huomion kohteena oleva tilannekokonaisuus, johon ikkunointiprosessi suhteutuu. Tulkitseen tämän siten, että kukin yksittäinen kuvauksen kohteena oleva tilanne on itsessään tapahtumakehys. Tapahtumakehysten käsitetään koostuvan tietyistä tilanteen käsitteistyksen ja kielellisen kuvauksen kannalta keskeisistä elementeistä, jotka kuuluvat yhteen ja joiden erilaisista yhdistelmistä tilanteiden kielelliset kuvaukset muodostuvat. Oletuksena on, että tietyt käsitteellisesti yhteenkuuluvat elementit muodostavat tapahtumakehysten ytimen, kun taas toiset elementit toistuvasti jäävät tilanteen käsitteistyksen ja kielellisen kuvauksen ulkopuolelle, vaikka ne yhtä lailla ovat osa tilannetta. Esimerkiksi polun tapahtumakehyksessä ikkunoidaan entiteetin liike lokaatioiden välillä, jolloin tilanteen käsitteistyksessä keskeisiä elementtejä ovat polun eri osat. Sen sijaan tyypillisiä tapahtumakehysten kannalta perifeerisiä tilanteen osia ja osallistujia ovat muun muassa tilanteen tapahtumapaikan lämpötila, osallistujien terveydentila tai viikonpäivä, jona tilanne on tapahtunut. Talmyn mukaan keskeistä on kuitenkin se, että tapahtumakehyksiä tarkasteltaessa otetaan huomioon myös ne elementit, jotka eivät kuulu tapahtumakehysten ytimeen. (Mts. 259–260, 265–266.) Tapahtumakehystä ei siis määritä yksinomaan se, mitkä elementit ovat tietynlaisten tilanteiden käsitteistyksessä keskeisimpiä, vaan myös se, mitkä eivät ole. Tapahtumakehykset onkin nähdäkseni tarkoitettu kuvauksiksi siitä, miten tilanteet tyypillisesti käsitteistetään.

Kun tarkastellaan tilannetta suhteessa tapahtumakehykseen, tarkastellaan yksittäistä konkreettista tilanteen kuvausta ja verrataan sitä johonkin potentiaaliseseen, kaikki vaihtoehdot kattavaan abstraktioon. Siksi olisi mielestäni luonteva erottaa toisistaan tapahtumakehys ja sen ilmentymät. Toisin sanoen tapahtumakehys on mahdollista hahmottaa abstraktioksi, johon potentiaalisesti sisältyvät kaikki tilanteiden kuvauksessa keskeisimmät osat ja osallistajat mutta joka aktualisoituu konkreettisissa yksittäisten tilanteiden kuvauksissa eri tavoin. Seuraavaksi esittelen tutkimukseni kannalta keskeiset tapahtumakehykset ja niihin liittyvät ikkunointiprosessit (luku 4.1.1) sekä fennistiikassa tehdyt ikkunoinnin sovellukset (luku 4.1.2).

4.1.1 Tapahtumakehykset ja ikkunointiprosessit

Työssäni käsittelen Talmyn (2000) viidestä keskeisestä tapahtumakehyksestä polun tapahtumakehystä (*path event frame*) ja kausaalisen ketjun tapahtumakehystä (*causal-chain event frame*) sekä niihin liittyviä ikkunointiprosesseja. Polku

ja kausaalinen ketju ovat Talmyn tapahtumakehyksistä helpoimmin hahmottuvat ja selväpiirteisimmät, mikä tekee niistä käyttökelpoisia työkaluja todellista kielenkäytöstä peräisin olevan tutkimusaineiston kuvaukseen. Tässä tutkimuksessa käsitellenkin tapahtumakehyksiä lähtökohtana, jonka pohjalta ikkunointia voi lähteä tarkastelemaan konkreettisen tutkimusaineiston valossa. Suuri osa aineistoni lauseista hahmottuu sisällöltään polun tai kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen ilmentymiksi, mutta osoitan kuitenkin, että polun ja kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen rinnalle on perusteltua hahmotella vielä tilassa olemisen tapahtumakehys, jonka avulla on mahdollista kuvata aineistoni fyysistä tai abstraktia sijaintia, olotilaa tai jonakin tai jonkinlaisena olemista ilmaisevat lauseet.

Tässä luvussa tarkoitukseni on selvittää, millaisia tutkimukseni kannalta keskeiset tapahtumakehykset ovat ja mitkä ovat niiden väliset yhteydet ja erot. Esittelen lyhyesti kaikki kolme tapahtumakehystä ja pohdin, millaisia ilmauksia käytännössä voidaan pitää tapahtumakehysten ilmentyminä. Itse tarkastelen tapahtumakehyksiä ensisijaisesti lausetasolla, mutta tapahtumakehysten tarkastelun ei suinkaan tarvitse rajoittua nimenomaan tälle tasolle. Esittelen ensin polun tapahtumakehyksen, koska sitä on tutkittu eniten, ja sen jälkeen tarkastelen kausaalisen ketjun tapahtumakehystä ja tilassa olemisen tapahtumakehystä.

Polun tapahtumakehys ja polun ikkunointi

Polun tapahtumakehyksessä ikkunoidaan polku eli entiteetin konkreettinen tai abstrakti liike lokaatioiden välillä. Polun käsitteistyksessä keskeisiä ovat polun alku-, keski- ja loppuosa, jotka tilanteen kielellisessä kuvauksessa joko ilmaistaan eksplisiittisesti tai jätetään ilmaisematta. Kun liike käsitteistetään avoimena polkuna (*open path*), entiteetin kulkeman polun alku- ja päätepisteiksi käsitteetään toisistaan erilliset lokaatiot. (Talmy 2000: 265–266.) Talmyn (mts. 266) esimerkki avoimesta polusta on havainnollinen, ja esitän sen tässä yksinkertaistetuna Ojutkankaan (2003: 163, myös 2006: 35–36) mukaan (ks. esimerkki 30).

- 30 The crate that was in the aircraft's cargo bay fell –
 'Laatikko, joka oli lentokoneen lastiruumassa, putosi –'
 a out of the airplane [alkuosa] through the air [keskiosa] into the ocean [loppuosa].
 'koneesta ilman halki mereen.'
 b out of the airplane [alkuosa] into the ocean [loppuosa].
 'koneesta mereen.'
 c into the ocean [loppuosa].
 'mereen.'

Esimerkki 30 kuvaa koko polun kattavaa maksimaalista ikkunointia (a), yhden polun osan jättämistä huomion ikkunan ulkopuolelle (b) ja yhden polun osan ikkunoimista (c). Esimerkissä b huomion ikkunan ulkopuolelle ja siten vaille kielellistä ilmaisua jää polun keskiosa, ja esimerkissä c huomion ikkunas- ja siten eksplisiittisesti ilmaistuna on polun loppuosa. Huomion ikkunas- ja sen ulkopuolella olevat osat voisivat näissä esimerkeissä toki olla mitkä tahansa polun eri osista.

Esimerkkisarjasta 30 voi huomata, että avoimien polkujen ikkunoinnissa keskeisimpänä pidetään nimenomaan sitä, mitkä varsinaisen polun eli entiteetin liikeradan osista ilmaistaan tai jätetään ilmaisematta. Liikkuvaa entiteettiä ja tilanteessa tapahtuvaa tekemistä ilmaistaan eksplisiittisesti kaikissa esimerkeissä subjektilla *the crate* ja verbillä *fell*, eli niiden esitetään itsestään selvästi olevan mukana tilanteiden käsitteistyksessä ja kielellisessä kuvauksessa. Polun tapahtumakehyksen ideana vaikuttaakin olevan se, että liikkuja ja liike ovat aina huomion ikkunas- ja siten taas liikeradan eri osat ovat niitä elementtejä, jotka joko ilmaistaan tai jätetään ilmaisematta mutta jotka käsitetään silti polun käsitteistyksen kannalta keskeisiksi. Huomo ja Sivonen (2010a: 32) toteavatkin, että polun ikkunoinnissa huomion ikkunan laajuuden määrittävät lokatiivit.

Se, että tilanteessa tapahtuvan tekemisen käsitetään itsestään selvästi olevan tilanteen käsitteistyksessä huomion ikkunas- ja siten herättää kysymyksen siitä, mil-laisten kielellisten ilmausten oikeastaan voidaan nähdä ilmentävän tapahtumakehystä. Tätä pyrin selvittämään hahmottelemieni esimerkkien avulla, joista ensimmäisenä käsittelen esimerkkejä 31 ja 32.

31 Esi-isä käveli metsästä vuorten yli kylään.

32 Esi-isä halusi kävellä metsästä vuorten yli kylään.

Esimerkeissä 31 ja 32 ikkunoidaan polku kokonaisuudessaan, eli eksplisiittisesti ilmaistuina ovat niin polun alkuosa (*metsästä*), keskiosa (*vuorten yli*) kuin loppuosakin (*kylään*). Lauseet eivät silti ilmaise täsmälleen samanlaista asiaintilaa, vaan esimerkissä 31 ilmaistaan konkreettista yhdestä lokaatiosta toiseen suuntautuvaa liikettä, kun taas esimerkissä 32 liike esitetään mentaalisen toiminnan kohteena. Silti sekä prosessina eli finiittiverbin avulla kuvattu liike että atemporaalisena relaationa eli infiniittisen verbinmuodon avulla kuvattu liike ilmentävät polun tapahtumakehystä. Esimerkeissä 31 ja 32 verbin *kävellä* ilmaisema tekeminen on joka tapauksessa ikkunoitu ja ilmaistu eksplisiittisesti. Sen sijaan esimerkki 33 havainnollistaa sitä, että polut voidaan käsitteistää ja kielentää myös niin, että verbin ilmaisema tekeminen jää huomion ikkunan ulkopuolelle.

33 Matka metsästä vuorten yli kylään oli pitkä ja vaarallinen.

Esimerkissä 33 lauseen subjektina toimiva substantiivilauseke *matka metsästä vuorten yli kylään* esittää liikkeen, liikkujan ja liikeradan yhtenä, abstraktiksi olioksi käsitteistettynä kokonaisuutena, jonka ominaisuuksia lauseessa luonnehditaan. Kognitiivisessa kieliopissa kielenkäyttäjien kyvystä käsitteistää yksittäisistä tunnistettavista osista koostuvat asiointilat yhteen sulautuneina kokonaisuuksina käytetään nimitystä reifikaatio eli oliointi¹⁷, ja tällaisia asiointiloja ilmaisevat esimerkiksi substantiivit *maanjärjestys* ja *räjähdyks* (ks. esim. Langacker 2008: 94–95, 106). Myös substantiivilausekkeella *matka metsästä vuorten yli kylään* ilmaistu kuvaus asiointilasta siis ilmentää polun tapahtumakehystä, ja polun voisi ikkunoida toisinkin. Esimerkiksi substantiivilauseke *matka kylään* ikkunoi liikeradasta vain loppuosan, kun taas substantiivilauseke *esi-isän matka vuorten yli* ilmaisee liikeradan alku- ja keskiosan lisäksi eksplisiittisesti myös liikkujan. Liikkujan ikkunoimista ei siis voi pitää sen itsestäänselvempänä kuin liikkeen ikkunoimistakaan.

Suomen kielessä on myös rakenteita, jotka sisältävät implikaation henkilötarkoitteisesta tekijästä tai kokijasta, vaikka tekijää tai kokijaa ei eksplisiittisesti ilmaistaisi. Näitä rakenteita eli passiivilauseita (*Metsästä kävellään vuorten yli kylään*) ja nollapersoonalauseita (*Metsästä voi kävellä vuorten yli kylään*) käsiteltiin luvussa 3.1.1. Polun tapahtumakehykseen kuuluvan liikkujan eksplisiittinen esiin tuominen ei siis ole lauseen tasollakaan välttämätöntä, vaan tietyyntyyppisissä lauserakenteissa liikkuja jää spesifioimatta. Passiivi- ja nollapersoonalauseissa kyse ei kuitenkaan välttämättä ole varsinaisesta taka-alaisuudesta, sillä konteksti usein selventää, kuka tai ketkä implisiittisiksi tekijöiksi tai kokijoiksi ymmärretään.

Edellä olen pyrkinyt muutamien yksinkertaisten esimerkkien perusteella havainnollistamaan, että avoimen polun käsitteistyksessä liikeradan eri osien lisäksi myös liike ja liikkuja voidaan ikkunoida tai jättää ikkunoimatta ja polun tapahtumakehystä siten ilmaista erityyppisin kielellisin ilmauksin. Tältä kannalta näkemys siitä, että polun ikkunoinnissa huomion ikkunan laajuuden määrittävät yksinomaan lokatiivit, on jossain määrin harhaanjohtava. Palaan tilanteiden keskeisten osien ja osallistujien ikkunoimiseen vielä muita tapahtumakehyksiä käsittelevissä luvuissa, koska monet niistä seikoista, joita olen käsitellyt polun tapahtumakehyksen yhteydessä ja polun ikkunoimisen näkökulmasta, ovat relevantteja myös muiden tapahtumakehysten ja niihin liittyvien ikkunointiprosessien kannalta.

¹⁷ Kognitiivisen kieliopin termistä *reification* on käytetty myös suomenkielistä vastinetta *esineistämisen* (ks. A. Jääskeläinen 2013: 56–57).

Talmyn (2000) mukaan liike voidaan käsitteistää paitsi konkreettisenä tai abstraktina avoimena polkuna myös suljettuna polkuna (*closed path*). Suljettu polku eroaa avoimesta polusta siten, että suljetun polun alkupiste käsitetään samaksi lokaatioksi kuin sen päätepiste, kun taas avoimessa polussa alku- ja päätepaikat ovat eri lokaatioissa. (Mts. 268.) Esimerkiksi ilmausten *Hakisitko maidon jääkaapista* ja *Hakisitko maidon pöytään* voidaan käsittää viittaavan samaan tilanteeseen, mutta ne ikkunoivat eri osat suljetusta polusta. Tässä esimerkissä suljettu polku hahmottuu kahden lokaation eli pöydän ja jääkaapin välille, ja pöytä toimii sekä liikeradan alku- että sen päätepaikana. Aineistoni kannalta avoimet polut ovat kuitenkin keskeisempiä kuin suljetut polut, joten en tässä työssä käsittele suljettuja polkuja todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevien esimerkkien avulla.

Polkuna käsitteistetään entiteettien konkreettisen tai abstraktin liikkeen lisäksi myös fiktiivinen liike, jolla tarkoitetaan kielenkäyttäjän huomion siirtymistä vaiheittain eli ikään kuin polkua pitkin lokaatioiden välillä. Tällöin kyse ei ole entiteettien liikkeen vaan kielenkäyttäjän tarkastelun etenemisestä. (Talmyn 2000: 269.) Tyypillinen esimerkki fiktiivisen liikkeen ilmauksesta on *Polku kiertelee vuoren rinteillä*, jossa ei kuvata subjektin tarkoitteen liikettä vaan sen ulkomuotoa (Huumo–Sivonen 2010a: 22–23).

Polun tapahtumakehys on tutkimukseni kannalta keskeinen siksi, että osa aineistoni lauseista ilmaisee asiointitilaa, joka voidaan käsittää polun tapahtumakehysten ilmentymäksi. Tällaisia on osa aineistoni *tulla*-verbillisistä lauseista, jotka ilmaisevat paitsi liikettä myös johonkin olotilaan tulemistä. Liikkeen ohella siis myös joksikin tai jonkinlaiseksi tuleminen käsitetään tässä työssä eräänlaiseksi poluksi, jonka käsitteistyksessä polun eri vaiheet ovat keskeisiä. Täällaisesta polusta käytän nimitystä muutospolku. Lisäksi on perusteltua erottaa toisistaan liikepolku ja olemaantulopolku, sillä osa aineistoni lauseista ilmaisee pikemmin entiteettien olemaan tulemistä jossakin lokaatioissa kuin varsinaista liikettä johonkin lokaatioon. Aineistoni polun ikkunoivia lauseita tarkastelen lähemmin luvussa 6.2.

Kausaalisen ketjun tapahtumakehys ja kausaalisen ketjun ikkunointi

Talmyn (2000) mukaan kausaalisen ketjun tapahtumakehyksessä ikkunoidaan teko, jonka tietoinen tekijä kohdistaa toiseen entiteettiin. Kyseessä on siis tiettyjen, toisiaan seuraavien vaiheiden ketju, joka alkaa tekijän tietoisesta halusta suorittaa teko ja päättyy hänen aikomansa lopputuloksen saavuttamiseen. Esimerkiksi lauseessa *Minä rikoin ikkunan* kuvataan teon tekijä, teko ja lopputulos, mutta käytännössä kaikki lopputuloksen saavuttamiseen johtavat vaiheet jäävät huomion ikkunan ulkopuolelle. Kuvatussa asiointitilassa tekijän halua suorittaa teko nimittäin voisivat seurata ainakin esimerkiksi tiettyjen ruumiinosien fyysi-

nen liike, tekijän tarttuminen kiveen, sen nostaminen ja heittäminen ikkunaa kohti, kiven lentäminen ilman halki ja osuminen ikkunaan sekä lopulta aiottu lopputulos eli ikkunan särkyminen. (Ks. mts. 271–273.)

Kuten polun tapahtumakehystä tarkasteltaessa, on tässäkin tapauksessa pohdittava sitä, millaiset ilmaukset oikeastaan voidaan käsittää kausaalisen ketjun tapahtumakehyyksen ilmentymiksi ja milloin tekijä, teko ja lopputulos ovat huomion ikkunassa tai sen ulkopuolella. Kausaalisen ketjun tapahtumakehystä ilmentäviä lauseita havainnollistavat esimerkit 34 ja 35.

34 Faarao rakennutti pyramidin.

35 Rikottu ikkuna pitää korjata.

Esimerkki 34 kuvaa tilanteen, jossa kausaalisen ketjun tapahtumakehyykseen voidaan käsittää sisältyvän kaksi tekijää, joista toinen on aloitteellinen tekijä (*initiating agent*) ja toinen välillinen tekijä (*intermediate agent*). Näistä aloitteellinen tekijä on se, jonka halu teon toteuttamiseen johtaa kausaalisen ketjun alkamiseen, kun taas välillinen tekijä on se, joka todellisuudessa suorittaa teon mutta joka ei samalla tavoin ole huomion ikkunassa kuin aloitteellinen tekijä. Tässä esimerkissä *faarao* on aloitteellinen tekijä ja välillisiä tekijöitä ne, jotka teon varsinaisesti ovat suorittaneet. Välillinen tekijä voitaisiin toki myös mainita eksplisiittisesti: *Faarao rakennutti orjilla pyramidin*. (Ks. Talmy 2000: 274–276.) Suomen kielessä verbin teettojohdosten (esim. *rakennuttaa*) voikin ymmärtää sisältävän implikaation välillisestä tekijästä, vaikka tekijän identiteetti voi jäädä spesifioimatta (ks. ISK 2004: § 313). Siksi välillinen tekijä ei jää täysin huomion ikkunan ulkopuolelle silloinkaan, kun siihen ei viitata eksplisiittisellä ilmauksella. Se jää kuitenkin jossain määrin taka-alalle ja on siten Ojutkangasta (2012: 193) lainatakseni ikään kuin kaihtimin peitetystä ikkunassa. Koska aineistooni ei ole kerätty teettojohdoksia, rakenteeltaan esimerkin 34 kaltaisia lauseita ei aineistossani ole lainkaan. Otin esimerkin kuitenkin tässä yhteydessä esiin, koska ei ole perusteltua sulkea pois sitä mahdollisuutta, että aloitteellinen ja välillinen tekijä voitaisiin käsittää myös muunlaisiin kuin teettämistä kuvaaviin asiointiloihin sisältyviksi elementeiksi.

Esimerkissä 35 kausaalisen ketjun ikkunoi lauseke *rikottu ikkuna*, jossa eksplisiittisesti mainittuina ovat teko ja lopputulos, kun taas tekijä jää huomion ikkunan ulkopuolelle. Toisaalta se voisi olla eksplisiittisesti ilmaistunakin: *minun rikkomani ikkuna*. Myös yksittäinen substantiivi voidaan periaatteessa käsittää kausaalisen ketjun tapahtumakehyyksen ilmentymäksi silloin, kun sen taustalla on jokin teko (*Työ kesti pitkään*).

Polun tapahtumakehyyksen tapaan kausaalisen ketjun tapahtumakehyyksen tutkimukseni kannalta keskeinen siksi, että aineistooni sisältyy lauseita, joiden kuvaamat asiointilat voidaan käsittää kausaaliksiksi ketjuiksi. Aineistossani kau-

saalista ketjua ilmentävät *tehdä*-verbilliset lauseet, ja tarkastelen niitä yksityiskohtaisesti luvussa 6.3.

Tilassa olemisen tapahtumakehys ja tilassa olemisen ikkunointi

Tilassa olemisen tapahtumakehys on tätä tutkimusta varten hahmottelemani tapahtumakehystyyppi, joka osittain liittyy polun ja kausaalisen ketjun tapahtumakehyksiin mutta myös eroaa niistä. Tämän tapahtumakehysten toteutumiksi käsittän lauseet, jotka kuvaavat entiteetin jossakin tai jonkinlaisena olemista mutta joiden taustalle voi myös olettaa polun tai kausaalisen ketjun. Toisaalta tilassa oleminen tai jonkinlaisena oleminen voi olla entiteetin pysyvä tai luontainen ominaisuus tai muuten sellainen, ettei sitä voi käsittää liikkeen tai tietoisien teon aiheuttamaksi. Tila viittaa tässä siis joko konkreettiseen tai abstraktiin lokaatioon tai muuhun mentaaliseen tai fyysiseen tilaan tai vaihtoehtoisesti johonkin ominaisuuteen. Tällaisia lauseita havainnollistavat esimerkit 36–38.

36 Kreetan saari sijaitsee Välimeressä.

37 Aatu on pitkä.

38 Timjami kasvaa pienessä ruukussa.

Esimerkit 36 ja 37 kuvaavat statiivisia asiaintiloja, joissa tilassa tai jonkinlaisena oleminen kuvataan entiteetin pysyväksi tai luontaiseksi ominaisuudeksi. Toisin sanoen se, että Kreetan saari sijaitsee Välimeressä ja että Aatu on pitkä ihminen, ei ole seurausta liikkeestä tai teosta. Tilassa olemisen tapahtumakehys ei kuitenkaan liity yksinomaan statiivisuuteen, vaan jossakin tilassa tai jonkinlaisena oleminen voi olla myös dynaamista. Esimerkissä 38 verbin kuvaama tekeminen voidaankin käsittää dynaamiseksi olotilassa olemiseksi, sillä kasvamista ei tarvitse tässä ymmärtää kenenkään tietoisesti aiheuttamaksi. On tietenkin mahdollista, että joku on tietoisesti pannut ruukkuun siemenen tarkoituksenaan kasvattaa timjamia, mutta kasvaminen sinänsä ei aiheudu tietoisien tekijän halusta kasvaa.

Hypoteesini tilassa olemisen tapahtumakehystä hahmotellessani oli, että kyseistä tapahtumakehystä ilmentävissä lauseissa ikkunoidaan tyypillisesti olija, oleminen ja tila tai ominaisuus. Samaan tapaan kuin polun ja kausaalisen ketjun tapahtumakehyksiä, myös tilassa olemisen tapahtumakehystä voivat ilmentää niin lauseet kuin muunlaisetkin ilmaukset, esimerkiksi substantiivilausekkeet (*Pienessä ruukussa kasvava timjami voi hyvin*). Kuten edellä totesin, tilassa oleminen voidaan entiteetin luontaisen ominaisuuden sijaan hahmottaa myös seuraukseksi polusta tai kausaalisesta ketjusta. Tämä edellyttää kuitenkin sitä,

että kielenkäyttökonteksti jollakin tavalla tukee tällaista tulkintaa. Asiaa havainnollistavat esimerkit 39 ja 40.

39 Laatikko on meressä.

40 Ikkuna on rikki.

Esimerkki 39 on polun tapahtumakehyksen ja tilassa olemisen tapahtumakehyksen rajalla, sillä lause ilmaisee entiteetin tietyssä konkreettisesti tilassa olemista, mutta sopivassa kontekstissa se voitaisiin kuitenkin hahmottaa seuraukseksi liikkeestä. Samoin esimerkki 40 on kahden tapahtumakehyksen eli kausaalisen ketjun ja tilassa olemisen välimaastossa, koska kuvattu asiointi olisi kontekstin niin salliessa mahdollista ymmärtää tulokseksi jostakin teosta. Tällaiset tulkinnat ovat siis mahdollisia, mutta ne vaativat tuekseen melko paljon kontekstuaalista informaatiota. Vastaavanlaisia tapauksia on myös aineistossani, ja palaan niihin luvussa 8, jossa käsitelen lauseen aspektin ja kontekstin välistä yhteyttä. Kaiken kaikkiaan tilassa olemisen tapahtumakehys on tutkimukseni kannalta keskeinen siksi, että monet aineistoni *olla*-verbillisistä lauseista kuvaavat jossakin tilassa tai jonkinlaisena olemista. Käsitelen näitä lauseita yksittäisinä luvussa 6.1.

4.1.2 Ikkunoinnin sovellukset fennistiikassa

Tässä luvussa esittelen lyhyesti huomion ikkunoinnin sovelluksia suomen kielen tutkimuksessa ja pohdin erityisesti sitä, mitkä niissä esitetyistä näkemyksistä ovat kiinnostavia aspektin ilmaisemisen kannalta. Huomion ikkunointia ei ole aiemmin käytetty aspektin kuvaamiseen, mutta metodia on kuitenkin sovellettu nimenomaan kieliopin tutkimuksessa erityyppisiin rakenteisiin, mikä luo työlleni hyvän pohjan. Krista Ojutkankaan tutkimuksissa polun ikkunointia on hyödynnetty *käsin*-partikkelin (2003) ja bidirektionaalisten konstruktioiden (2006) kuvaamisessa; näissä tutkimuksissa tarkastelun kohteena ovat eräät spatiaalisia suhteita ilmaisevat kieliopilliset rakenteet ja se, mikä motivoi näiden rakenteiden käyttöä. Lisäksi Ojutkangas (2012) on tarkastellut *ulko*-grammien¹⁸ avulla kielenneityjen asiointilojen käsitteistystä suhteessa keskinäisten yhteyksien tapahtumakehykseen (*interrelationship event frame*) (ks. Talmy 2000: 288–299). Ikkunoinnin näkökulmasta on siis aiemmin käsitelty ennen kaikkea spati-

¹⁸ Ojutkangas (2012: 169) määrittelee grammin itsenäiseksi paikkaa ilmaisevaksi elementiksi, jota käytetään joko adpositiona (*Munkin sisällä on hilloa*) tai adverbina (*Leipuri pursotti hilloa munkkiin sisään*).

aalisten suhteiden ilmaisemiseen käytettyjä rakenteita, joten käsillä oleva työ laajentaa metodin käyttöalaa soveltamalla sitä myös muunlaisiin ilmauksiin.

Käsin-partikkelia käsittelevässä tutkimuksessa Ojutkangas (2003) tarkastelee kyseisen partikkelin ja erosijaisen nominin muodostamia rakenteita (*Nostan lampun pöydältä käsin, Ajoin Andorraan Espanjasta käsin*). Aspektitutkijan kannalta mielenkiintoinen on Ojutkankaan esittämä havainto siitä, että eräs *käsin*-partikkelin tehtävistä on toistuvuuden ilmaiseminen. Talmy (2000) nimittää toistuvuuden käsitteistämistä ja kielentämistä vaiheikkunoinniksi (*phase windowing*), ja hänen mukaansa toistuvien asiaintilojen käsitteistyksessä keskeisiä ovat asiaintilan alku-, keski- ja loppuvaihe mutta myös niiden muodostamien syklien väliin jäävä niin sanottu tukikohta (*base phase*). (Ks. mts. 279–282.) Ojutkankaan (2003: 169–170) mukaan toistuvuutta ilmaistessaan *käsin*-partikkeli ikkunoi nimenomaan tukikohdan, johon toimija palaa aina jokaisen yksittäisen syklin välissä: *Matkustin Berliinistä käsin Prahaan, sitten Varsovaan ja sitten Riikaan, Peloponnesoksesta käsin he perustivat siirtokuntia Kreetalle*. Nähdäkseni esimerkit osoittavat kiinnostavalla tavalla sen, ettei toistuvuus aina tarkoita lauseen aspektin rajaamattomuutta. Ensin mainitussa esimerkissä kokonaistilanteen nimittäin esitetään koostuvan kolmesta syklistä eli matkoista Prahaan, Varsovaan ja Riikaan, joiden jälkeen tilanne ei kuitenkaan enää jatku. Siksi lause on mahdollista käsittää aspektiltaan rajatuksi. Sen sijaan jälkimmäisessä esimerkissä yksittäisten syklien määrää ei ole tarkoin ilmaistu, vaan objektin partitiivisijan voidaan käsittää viittaavan joko tarkoitteen epämääräiseen kvantiteettiin ('he perustivat joitakin siirtokuntia') tai tilanteen jatkuvuuteen ('he perustivat jatkuvasti siirtokuntia'). Tästä syystä lause voisi periaatteessa saada joko rajatun tai rajaamattoman aspektitulkinnan.

Siitä huolimatta, että erosijaisesta nominista ja *käsin*-partikkelista muodostuva rakenne ikkunoi tukikohdan syklien väliin, se ei yksin riitä luomaan toistuvuuden tulkintaa, vaan keskeinen tehtävä on myös adverbiaaleilla *Prahaan, Varsovaan* ja *Riikaan* sekä partitiivisijaisella objektilla *siirtokuntia*, jotka osaltaan ilmaisevat tapahtuman toistuvan useammin kuin kerran. Esimerkit osoittavatkin omalta osaltaan sen, että asiaintilan keston ja luonteen kuvaukseen lukeutuu samanaikaisesti useita lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia elementtejä.

Ojutkangas (2006) hyödyntää polun ikkunoimisen käsitettä myös bidirektiionaalisten konstruktioiden tarkastelussa. Kyseiset rakenteet kuvaavat hänen mukaansa konkreettisten entiteettien spatiaalista suhdetta siten, että spatiaali-

sen (vertikaalisen tai frontaalisen) akselin¹⁹ molemmat päät saavat eksplisiittisen ilmauksen saman virkkeen sisällä: *Jänis pakeni edellä ja kettu juoksi perässä* (mts. 22–23). Ojutkangas esittää, että spatiaalinen akseli hahmottuu kahden huomion ikkunan väliin: huomion ikkunassa ovat siis polun alku- ja loppuosa, kun taas keskiosa jää huomion ikkunan ulkopuolelle. Hänen mukaansa akseli hahmottuu poluksi selvimmin silloin, kun entiteettien välinen spatiaalinen suhde käsitteistetään dynaamiseksi. Jos taas spatiaalinen suhde käsitteistetään staattiseksi, akseli hahmottuu taustana toimivan entiteetin muodon tai hahmon mukaan sen eri puolten väliin: *Niin sanotussa hyllykaapissa oli kaapit alla ja astiahylly päällä*. Tässä esimerkissä esitellään ensin taustana toimiva entiteetti eli *hyllykaappi*, jonka jälkeen mainitaan sen eri puolilla sijaitsevat osat, joiden välille vertikaalisen akselin käsitetään hahmottuvan. Spatiaalisen akselin staattisesta käsitteistyksestä Ojutkangas ehdottaa käytettäväksi nimitystä *field windowing* eli *alan ikkunointi*. (Ks. mts. 28, 36–38.) Keskeistä on siis tässä tapauksessa se, että polku hahmottuu väyläksi kahden ääripään välillä, eikä poluksi käsitteistäminen edellytä faktiivista liikettä. Nähdäkseni alan ikkunoinnin rinnastuukin pikemmin fiktiivisen kuin faktiivisen liikkeen käsitteistykseen, koska myös fiktiivinen polku hahmottuu kuvattavan entiteetin hahmon tai tarkemmin sanoen sen hahmoa pitkin etenevän tarkastelun kautta. Alan ikkunoinnin käsite on kiinnostava myös tämän tutkimuksen kannalta, sillä nähdäkseni terminatiivinen eli rajattua jatkumoa ilmentävä lause voidaan käsittää pikemmin alaa kuin polkua ikkunoivaksi ilmaukseksi silloin, kun se osoittaa substantiivin tarkoitteen spatiaalista ulottumista tiettyjen rajojen sisällä näihin rajoihin asti (*Mies kaivoi ojaa ~ ojan metsän reunaan asti, Sääskiä oli suolta järven rantaan*) (ks. Päiviö 2007; myös tämän työn luvut 2.1 ja 2.4.2).²⁰

¹⁹ Akselit ovat osa kolmiulotteisen tilan jäsentämistä, ja ne hahmottuvat pitkälti, joskaan eivät yksinomaan, ihmisen kehollisuuden kautta. Vertikaalisen akselin (ylhäällä–alhaalla) hahmottaminen on yhteydessä ihmisen pystyasentoon ja maan vetovoiman suuntaan, kun taas frontaalisen akselin (edessä–takana) hahmottumiseen vaikuttavat ihmisen kehon epäsymmetria, näkökentän suunta ja laajuus sekä liikkeen tyypillinen suunta. (Ojutkangas 2005: 526.)

²⁰ Elina Karsikkaan (2004) mukaan *Taimikkoa on järven rannasta tien laitaan* -tyyppiset lauseet ilmaisevat fiktiivistä liikettä, vaikka lauseessa ei ole liikeverbiä. Liike voi kuitenkin ilmetä myös esimerkiksi adpositiolausekkeista, kuten mainitussa esimerkissä. (Mts. 8.) Tutkimukseni kannalta Karsikkaan esittämän esimerkin kaltaiset fiktiivistä liikettä ilmaisevat *olla*-verbilliset lauseet olisivat hyvin kiinnostavia siksi, että ne ilmentävät statiivisesta verbistä huolimatta liikepolkua. Lisäksi Päiviön (2007) tutkimuksen perusteella voi todeta, että kyseisenlaiset lauseet ovat terminatiivisia ja ilmaisevat siten eräänlaista rajattuuutta, vaikka ne ovatkin ajassa jatkuvien asiointilojen kuvauksia. Tässä työssä näitä tapauksia ei kuitenkaan ole mahdollista tutkia, sillä niitä ei sisälly aineistooni.

Toistaiseksi ikkunointia on käytetty fennistiikassa metodina suhteellisen vähän, joten se ei ole niin tunnettu kuin monet esimerkiksi kognitiivisen kieliopin käsitteistä ja kuvaustavoista. Aspektitutkimukseni kannalta kiinnostava seikka on kuitenkin esimerkiksi alan ikkunointi, jonka voi nähdäkseni hyvin luontevasti yhdistää terminatiivisten lauseiden kuvaukseen. Seuraavaksi selvennän sitä, miten ikkunointia käytetään tässä työssä aspektin kuvaamiseen.

4.2 Ikkunoinnin ja tapahtumakehysten käyttö tässä työssä

Tapahtumakehykset ja niihin liittyvät ikkunointiprosessit ovat tutkimukseni kannalta kiinnostavia, koska siitä huolimatta, että Talmyn esittämät näkemykset tilanteen käsitteistyksessä keskeisimmistä elementeistä ovat hypoteeseja, tapahtumakehysten tarkastelu aineiston valossa voi osaltaan antaa osviittaa siitä, miten todenmukaisina näitä oletuksia voi pitää. Lähtökohtani on se, että lause kuvaa tilanteen sellaisena kuin kielenkäyttäjä sen käsitteistää, joten jos tietynlaisen tilanteen kuvauksessa tietyt tilanteen osat ja osallistujat ovat tyypillisesti huomion kohteena, tämän voi olettaa tulevan esiin myös aineistossa. Tästä on kuitenkin otettava huomioon kieliopilliset konventiot; siksi kiinnostavaa onkin tarkastella sitä, minkä asiointilan osallistujien kielentäminen on kieliopilliselta kannalta välttämätöntä ja mitkä lauserakenteen kannalta valinnaiset elementit useimmiten kielennetään. Tätä selvennän tarkastelemalla huomion ikkunointia suhteessa syntaktisiin lausetyyppeihin.

Lyhyesti sanottuna tapahtumakehysten ero syntaktisiin lausetyyppeihin nähden on se, että tapahtumakehykset pyrkivät kuvaamaan sitä, miten kielenkäyttäjä käsitteistää ympäröivän maailman ja miten tämä ilmenee kielessä, kun taas syntaktiset lausetyypit kuvaavat kielessä tyypillisiä rakenteita. Kieleen on siis vakiintunut tiettyjä sanomisen tapoja, jotka on otettava huomioon, vaikka tilanteen ajallisen etenemisen kuvaamisen käsittäisikin tietyllä tasolla kielenkäyttäjän valinnaksi. Tutkimusaineistoni käsittelyyn tapahtumakehykset sopivat siksi, että niiden avulla on mahdollista kuvata aineistoni lauseet nimenomaan niiden ilmaisemien merkitysten perusteella, koska syntaktiselta rakenteeltaan samanlaiset lauseet saattavat merkityksensä puolesta kuitenkin hahmottaa eri tapahtumakehysten toteutumiksi. Aineistossani esiintyvät suomen kielen syntaktiset lausetyypit esittelen erikseen luvussa 5.1, ja tapahtumakehysten suhdetta syntaktisiin lausetyyppeihin käsittelen tarkemmin luvussa 5.2.

III Lausetason aineistoanalyysi

5 Syntaktiset lausetyypit analyysin lähtökohtana

5.1 Syntaktiset lausetyypit aineistossa

Tässä tutkimuksessa lauseaineiston analysoimisen lähtökohtana ovat syntaktiset lausetyypit. Vaikka näkemykseni on, että asiointilan kuvaus on seurausta kielenkäyttäjän käsitteistyksestä, kuvaus ei tietenkään ole sattumanvarainen vaan kielen konventioiden mukainen. Syntaktisten lausetyyppien pohjalta onkin mahdollista tarkastella sitä, miten erilaiset asiointilan kielentämisen kannalta välttämättömät rakenteelliset elementit osallistuvat lauseen aspektin ilmaisemiseen ja mitkä taas ovat lauserakenteessa mukana olevien mutta valinnaisen elementtien tehtävät aspektin ilmaisemisen kannalta. Syy siihen, että olen tässä tutkimuksessa päätenyt käsittelemään lauseaineistoani lausetyypeittäin, on se, ettei lauseen ymmärrettävyyden kannalta pakollisia nominaalisia lauseenjäseniä voi kaikissa tapauksissa selittää verbin merkityksestä lähteviksi. Toisin sanoen kyse on siitä, että lauserakenne – ei verbi – vaatii tiettyjä nominaalisia jäseniä, jotta lauseen merkitys olisi ymmärrettävä. Jos silti ajatellaan, että verbiprosessin muuttuja ja kiintopiste sisältyvät nimenomaan verbin semantiikkaan, on pohdittava, millaisina lauseenjäseninä muuttuja ja kiintopiste ilmenevät erilaisissa lauserakenteissa.

Lauseiden ryhmittely syntaktisiin lausetyyppeihin perustuu ensisijaisesti lauseiden rakenteeseen, mutta myös niiden semanttiset ominaisuudet ovat ryhmittelyssä huomioon otettavia seikkoja (Hakulinen–Karlsson 1979: 92). Fenostiikassa on esitetty erilaisia lausetyyppikuvauksia, jotka eroavat toisistaan paitsi yksityiskohdiltaan myös lausetyypeistä käytettyjen nimitysten suhteen. Tässä luvussa selvennän, miten näitä aiemmin esitettyjä jaotteluja hyödynnetään työssäni. Käsitelen ensin intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseita (luku 5.1.1), sen jälkeen eksistentiaalilauseita alatyypeineen (luku 5.1.2) sekä lopuksi tuloslauseita (luku 5.1.3). Tuloslauseiden yhteydessä käsitelen myös tilanmuutosta ilmaisevia transitiivilauseita (*Tämä tekee minut hulluksi*) sekä joksikin tai jonkinlaiseksi tulemista ilmaisevia intransitiivisia *tulla*-verbillisiä lauseita (*Hän tuli presidentiksi*). Kyseiset rakenteet ovat tuloslauseille semanttisesti läheisiä, joten on luontevinta käsitellä niitä yhdessä tuloslauseiden kanssa, vaikka ne eivät olekaan varsinaisia omia lausetyyppejään. Lopuksi esitän vielä koonnin keskeisimmistä lausetyyppien käsittelyn yhteydessä esiin tulleista seikoista (luku 5.1.4). Käsitelen lausetyyppejä siten, että selvitan, millaisista lauseenjäsenistä aineistoni lauseet muodostuvat, mitkä niistä voidaan käsitellä verbiprosessin

muuttujiksi ja kiintopisteiksi ja minkä niistä voi aiempien tutkimusten perusteella sanoa ilmaisevan rajaa tai jatkuvuutta. Luku on aineistoanalyysiluku, joten tarkastelen lausetyyppejä erityisesti oman aineistoni näkökulmasta ja esitän myös useita esimerkkejä.

5.1.1 Intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalause

Aimo Hakanen (1972) tekee suomen kielen syntaktisia lausetyyppejä käsittelevässä tutkimuksessaan eron normaalilauseiden ja eksistentiaalilauseiden välille. Hänen mukaansa näihin kahteen perustyyppiin kuuluvien lauseiden välillä on siis selvä rakenteellinen ero, mutta sekä normaali- että eksistentiaalilauseiksi lukeutuvat lauserakenteet ovat käytössä varsin tavallisia. (Mts. 36.) Normaalilauseen tuntomerkinä Hakanen pitää verbin kanssa persoonassa ja luvussa kongruoivaa nominatiivisijaista subjektia, joka neutraalissa sanajärjestyksessä edeltää verbiä. Normaalilauseita ovat hänen mukaansa intransitiivilauseet eli subjektityyppi (*Kissa on puussa*), transitiivilauseet eli objektityyppi (*Poika syö omenaa*) ja kopulalauseet eli predikatiivityyppi (*Mies on muurari*), joiden rakenteeseen tällainen subjekti kuuluu. Intransitiivilauseille ja kopulalauseille yhteistä on se, että ne ovat objektittomia, kun taas transitiivilauseissa on subjektin lisäksi myös objekti. Kopulalauseet puolestaan muodostavat oman normaalilauseiden ryhmänsä siksi, että niissä käytetään kopulaverbiä, joka suomessa on tavallisimmin *olla*. (Mts. 37–41.) Tässä luvussa tarkastelen Hakasen normaalilauseiksi kutsumia lausetyyppejä, kun taas eksistentiaalilauseita käsittelem tarkemmin seuraavassa luvussa.

Helasvuo ja Huumo (2010: 165) luonnehtivat Hakasen tutkimusta konstruktiolähtöiseksi lähestymistavaksi lauseenjäsenten määrittelyyn, koska syntaktiset funktiot määritellään suhteessa lauserakenteeseen, siis lausetyyppien kautta. Tässä tutkimuksessa lauseaineistoa käsitellään lausetyypeittäin, joten myös lauseenjäsenten määrittelyssä lausetyyppi on keskeinen huomioon otettava seikka. Lauseenjäsenten määrittelyyn liittyy kuitenkin monia kysymyksiä, joiden ratkaiseminen ei ole tämän tutkimuksen tavoitteena, ja siksi tukeudun lauseenjäsentä kuvatessani pitkälti aiempaan tutkimukseen. Työssäni keskeistä on erottaa toisistaan pakolliset ja valinnaiset lauseenjäsenet ja kuvata niitä tutkimuksen tavoitteisiin nähden parhaalla mahdollisella tavalla. Päätös tarkastella aineistoa lausetyypeittäin pohjautuu ennen kaikkea siihen, että vaikka käsittelem tutkimuksessani vain kolmea eri verbiä, aineistossani edustuvat kuitenkin useimmat suomen kielen syntaktiset lausetyypit. Käsittelemistäni verbeistä erityisesti *olla* mutta myös *tehdä* ja *tulla* nimittäin esiintyvät erityyppisissä lauserakenteissa, ja siksi aineistoa on tässä tapauksessa järkevintä tarkastella lausetyy-

peittäin, ei verbilähtöisesti. Muuttujaa ja kiintopistettä tarkastelen kuitenkin verbiproessin näkökulmasta (ks. myös luku 3.1.2).

Isossa suomen kieliopissa (2004) Hakasen normaalilauseiksi nimittämiä lausetyyppejä eli intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseita kutsutaan monikäyttöisiksi lausetyypeiksi, ja ne erotetaan erikoislausetyypeistä, joihin kuuluvat muun muassa eksistentiaalilauseet. Jako on siis hyvin samantyyppinen kuin Hakasen esittämä (vrt. Helasvuo–Huomo 2010: 189). Myös määritelmänsä puolesta monikäyttöiset lausetyypit vastaavat melko tarkkaan Hakasen normaalilauseita: intransitiivi- ja kopulalauseissa on nominaalisista lauseenjäsenistä subjekti mutta transitiivilauseissa sekä subjekti että objekti. Hakasen tapaan ISK toteaa kopulalauseet *olla*-verbillisiksi lauseiksi, mutta hyväksyy predikatiivin lisäksi adverbiaalinen kopulalauseen toiseksi nominaaliseksi lauseenjäseneksi subjektin ohelle (*Sinä olet ihana* vrt. *Paketti on Oulusta*). (Mt.: § 891.)

Hakasen (1972: 36) mukaan normaalilauseet ovat käytössä yleisempiä kuin eksistentiaalilauseet, vaikka kumpikin rakenne on kielessä tavallinen. Aineistossani normaalilauseita on yhteensä 1433, joten niitä on selvästi enemmän kuin muita lausetyyppejä eli eksistentiaalilauseita ja sen alatyyppejä sekä tuloslauseita (yhteensä 690 lausetta).²¹ Taulukko 2 havainnollistaa normaalilauseiden määrää tutkimusaineistossani.

Taulukko 2. Normaalilauseiden määrä aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>	yhteensä
intransitiivilause	90	18	334	442
transitiivilause	0	563	0	563
kopulalause	428	0	0	428
yhteensä (2123:sta)	518	581	334	1433

Taulukko 2 osoittaa, että transitiivilauseet ovat aineistossani suurin normaalilauseiden ryhmä, kun taas intransitiivi- ja kopulalauseita on suunnilleen yhtä paljon. Transitiivilauseiden määrä ei kuitenkaan ole merkittävästi suurempi muihin normaalilauseisiin verrattuna. Taulukko osoittaa myös, että kopulalau-

²¹ Tässä tulee kuitenkin muistaa, että *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisiä lauseita ei aineistossani ole täsmälleen sama määrä (*olla* 708, *tehdä* 666, *tulla* 749). Tämä vaikuttaa jossain määrin siihen, millaisia lausetyyppejä aineistossani esiintyy ja kuinka paljon niitä on. Luvun 5 taulukoissa esitettyihin lukuihin eivät myöskään sisälly idiomaattiset, verbistä ja nominista tai partikkelista muodostuvat rakenteet, joita on aineistossani yhteensä 120 ja jotka on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

seissa pääverbinä on aina *olla* ja transitiivilauseissa *tehdä*, mutta intransitiivilauseissa käytetään kaikkia kolmea verbiä.

Normaalilauseiden ja eksistentiaalilauseiden välisiä eroja pohtiessaan Hakanen (1978: 5–8) esittää, että kielitieteessä vanhastaan käytetty tapa jäsentää lause subjektiosaan ja predikaattiosaan soveltuu suomen kielessä nimenomaan intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseisiin. Myös tämä vaikuttanee – suuremmaksi oletetun frekvenssin ohella – Hakasen näistä lausetyypeistä käyttämän yhteisnimityksen taustalla. Nimityksenä normaalilause ei silti ole osuvin mahdollinen, koska eksistentiaalilauseet eivät ole kielessä sen epänormaalempia kuin niin sanotut normaalilauseetkaan. Nimitys on kuitenkin lyhyt ja ytimekäs, mikä puoltaa sen käyttöä.

ISK:ssa (2004: § 891) intransitiivi- ja transitiivilauseita luonnehditaan merkitykseltään avoimiksi, koska ne eivät selvästi rajoitu tiettyjen merkitysten ilmaisemiseen, ja tämän ajatuksen implikoidaan olevan myös lausetyypeistä käytetyn yhteisnimityksen monikäyttöiset lausetyypit taustalla. Voi kuitenkin kysyä, miten hyvin tämä ajatus sopii kopulalauseisiin, joita voi niiden ilmaisemien merkitysten perusteella pitää melko yhtenäisenä ja myös spesifinä ryhmänä. Kopulalauseillahan ilmaistaan subjektin tarkoitteen identiteettiä tai sen jonakin tai jonkinlaisena olemista (ks. esim. Siro 1964a: 136–139; Hakulinen–Karlsson 1979: 192). Myös Hakanen (1972: 40) viittaa kopulalauseiden omaleimaisuuteen muihin normaalilauseisiin verrattuna. On tosin sanottava, että ISK käsittää kopulalauseet melko laajasti, ja siksi tähän ryhmään näyttää esimerkkien perusteella kuuluvan myös sellaisia lauseita, jotka subjektin tarkoitteen identifioimisen tai luonnehtimisen sijaan ilmaisevat muunlaista merkitystä. Muun muassa ISK:n esimerkkiä *Olitko jo syömässä?* ei ole luonteva pitää subjektin tarkoitetta identifioivana tai luonnehtivana kopulalauseena. (Ks. ISK 2004: § 891.) Tässä työssä kopulalause määritelläänkin huomattavasti kapeammin kuin ISK:ssa, mikä tulee tarkemmin esiin myöhemmin tässä luvussa.

Fennistiikassa intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseiden käsitteleminen omana normaalilauseiden tai monikäyttöisten lausetyyppien kategorianaan ei ole ollut yksinomainen tapa käsitellä näitä syntaktisia rakenteita. Esimerkiksi Hakulisen ja Karlssonin (1979: 93, 97–98) lauseopissa puhutaan peruslausetyypeistä eli suomen kielen produktiivisista lausetyypeistä, jotka erotetaan marginaalisista eli suppeakäyttöisistä lausetyypeistä. Peruslausetyyppisiin sisältyvät tässä jaottelussa paitsi intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseet myös muun muassa eksistentiaalilauseet ja omistusrakenteet, jotka Hakasen ja ISK:n lausetyyppikuvauksissa eivät lukeudu normaalilauseisiin tai monikäyttöisiin lausetyyppisiin.

Seuraavaksi käsitelen tarkemmin intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseissa esiintyviä keskeisiä lauseenjäseniä eli subjektia, objektia ja predikatiivia tai predikatiiviadverbiaalia kolmesta näkökulmasta. Selvennän, mitkä ilmaukset näinä

lauseenjäsenenä toimivat, voivatko ne ilmaista verbiproessin muuttujan ja kiin-
topisteen ja toimivatko ne lauseessa rajan tai jatkuvuuden ilmauksina.

Subjekti

Hakanen (1972: 40–41) mainitsee normaalilauseiden subjektin kriteerinä sen, että se on nominatiivisijainen ja kongruoi verbin kanssa. Isossa suomen kie-
liopissa (2004: § 866, § 910) tällaista subjektia nimitetään perussubjektiksi ja sen
käyttöalaksi katsotaan monikäyttöiset lausetyypit. Suomen kielen subjektikate-
goriaa käsittelevässä tutkimuksessaan myös Helasvuo ja Huumo (2010: 191)
esittävät, että nimenomaan tätä intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseissa
esiintyvää lauseenjäsentä tulisi nimittää subjektiksi paitsi mainittujen kieliopil-
listen piirteiden myös eräiden semanttisten ja diskursiivisten piirteiden perus-
teella. Tutkimukseeni tällainen subjektin suppea rajaus sopii siksi, että sen avul-
la on mahdollista erottaa varsinaiset subjektit sellaisista lauseenjäsenistä, jotka
esiintyvät nominatiivin sijaan myös partitiivissa ja joilla siten voi toisinaan olla
aspektin ilmaisemisen kannalta toisenlainen tehtävä. Eronteko olisi siis ennen
kaikkea käsitteellinen ja ehkä periaatteellinen, mutta se saattaisi paljastaa jota-
kin lauseenjäsenten erilaisuudesta tai samanlaisuudesta myös aspektin ilmai-
semisen kannalta. Suppea rajaus ei kuitenkaan kata kaikkia sellaisia rakenteita,
joita tässä tutkimuksessa nimitän subjekteiksi, ja siksi subjektin määritelmää on
tietyiltä osin tarkennettava.

Subjektin suppea rajaus toimii sellaisten aineistoni intransitiivisten, transitiiv-
visten ja kopulalauseiden osalta, joissa on yksittäinen *olla-*, *tehdä-* tai *tulla-*verbin
finiittimuoto tai liittomuoto. Näitä aineistoni lauseita havainnollistavat esimer-
kit 41–43, joissa finiittiverbin kanssa kongruoivina subjekteina toimivat no-
minatiivisijaiset substantiivilausekkeet *suomen kieli*, *Niiniluodon työryhmä* ja *he*.

41 **Suomen kieli**²² on sen verran vierasta Euroopassa (HS 3.3.2008).

42 Sen jälkeen **Niiniluodon työryhmä** on tehnyt kolme muuta kirjaa, selvityk-
set Euroopan ja maailman henkisestä tilasta ja tulevaisuudesta sekä nykyajan
etiikasta (HS 1.6.2008).

43 Yhtyeen nimi on Iloiset isoäidit, ja **he** tulevat Marin tasavallan etäkylästä
Novotorjalskin alueelta (HS 3.12.2008).

²² Olen lihavoinut aineistoexamplesista sen osan (lausekkeen tai lauseen), joka kulloinkin on
tarkastelun kohteena. Jos lihavoitteja ei ole, esimerkkiä tarkastellaan kokonaisuutena. Tämä
koskee myös muissa luvuissa käsiteltyjä aineistoexamplesia.

Aineistossani esiintyy myös sellaisia lauseita, joissa lauseen ytimenä on yksittäisen finiittiverbin tai liittomuodon sijaan nesessiivinen verbiketju (esimerkki 44). Tällaisissa tapauksissa lauseisiin ei sisälly sellaista nominatiivisijaista substantiivilauseketta, joka kongruoisi verbin kanssa ja jota siten voisi yksiselitteisesti pitää lauseen subjektina.

44 Tämän takia esimerkiksi **metrotunnuksien** täytyy Espoossakin olla tuttuja oransseja M-logoja (HS 2.2.2008).

Esimerkissä 44 subjektiksi voidaan kuitenkin käsittää genetiivisijainen substantiivilauseke *metrotunnuksien*, vaikka se ei siis täytäkään edellä esitetyn subjektin suppean rajauksen kriteerejä sijansa ja kongruoimattomuutensa takia. Vilkunan (2000: 283–284) mukaan genetiivisijainen lauseenjäsen voidaan tulkita lauseen subjektiksi siksi, että se on lauseen ytimenä toimivan rakenteen ykkösargumentti. Toimiminen verbin ykkösargumenttina onkin eräs kriteeri, jolla subjektia on ollut tapana määritellä, ja sitä pidetään myös yhtenä suppeasti määritellyn subjektikategorian tyypillisistä piirteistä (Helasvuo–Huumo 2010: 167, 169, 191). Myös Hakanen (1972: 54–65) esittää, että normaalilauseen subjektin sija on nesessiivirakenteissa (*Kirjeiden piti tulla minulle*) sekä permissiivi- ja referatiivirakenteissa (*Annan veden valua, Näin vieraiden tulevan*) nominatiivin sijaan genetiivi.

Tässä tutkimuksessa olen päätenyt siihen, että nimitän intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseiden subjektiksi sekä nominatiivi- että genetiivisijaista verbin tai verbirakenteen ykkösargumenttia. Lisäksi on otettava huomioon se, että vaikka intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseiden tuntomerkinä pidetäänkin tietynlaista subjektia, on rakenteita, joissa subjekti ei saa ilmiäsuu. Tällaisia ovat passiivi- ja nollapersoonalauseet (*Täällä nähtiin kerran silkkiuikku, Täällähän kastelee kenkänsä*). (Ks. Hakanen 1972: 39–40; esimerkit Vilkuna 2000: 141–142.) Aineistossani esiintyy molemmanlaisia lauseita, ja niitä havainnollistavat esimerkit 45 ja 46.

45 **Rakennukseen tehtiin 1960-luvulla kalusteita ja valaisimia**, jotka suunnittelivat Olof Ottelin ja Lisa Johansson-Pape (HS 1.2.2008).

46 "Kaikki on suljettu: hotellit, ravintolat, baarit, museot. **Ei voi tehdä muuta kuin odottaa**", Morral valitti (HS 1.9.2008).

Fennistiikassa on ollut tapana pitää subjekteina myös eräitä infinitiivirakenteita ja lauseita, vaikka infinitiivi- ja lausesubjektit eivät tietenkään voi täyttää nominisubjektille asetettuja sija- ja kongruenssikriteerejä (ks. Vilkuna 2000: 153; Helasvuo–Huumo 2010: 167). Vilkuna (mts. 155) esittääkin, että vaikka kyseisenlaiset lauseenjäsenet eivät ole varsinaisia NP-subjekteja, niitä voi kuitenkin nimittää infinitiivi- ja lausesubjekteiksi siinä tapauksessa, että ne toimivat verbin ykkösargumentteina. Näin tehdään myös tässä tutkimuksessa, ja aineis-

tossani esiintyviä infinitiivi- ja lausesubjekteja havainnollistavat esimerkit 47 ja 48.

47 Tavoitteena oli parantaa kansallista yhtenäisyyttä (HS 4.1.2008).

48 Yleistä oli, ettei lapsia lohdutettu eikä raskaita kokemuksia jaettu (HS 3.3.2008).

Edellä käsiteltyjen seikkojen perusteella voi lyhyesti todeta, että tässä tutkimuksessa intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseiden subjektiksi nimitetään verbin tai verbirakenteen ykkösargumenttia, joka voi olla joko verbin kanssa kongruoiva nominatiivisijainen tai kongruoimaton genetiivisijainen NP tai infinitiivi- tai lausesubjekti. Kyseisenlaisten lauseenjäsenten määrittelemineen subjekteiksi perustuu siis pitkälti siihen, että niiden käsitetään ilmaisevan verbin ykkösargumenttia. Mainitunlainen subjekti on myös intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseita yhdistävä rakenteellinen tekijä.

Luvussa 3.1.1 todettiin, että verbiprosessin muuttujan ilmaisee tyypillisesti lauseen subjekti eli verbin subjektitäydennys, mutta tässä yhteydessä ei tarkemmin käsitelty sitä, millaisina kielellisinä ilmauksina verbiprosessin muuttuja voi suomen kielessä toteutua. Tässä luvussa on tullut esiin se, että suomen kielen intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseissa verbin tai verbirakenteen ykkösargumentti voi edustua erityyppisinä kielellisinä ilmauksina. Niiden voidaan siis kuitenkin yhtä kaikki käsittää ilmaisevan verbiprosessin muuttujaa, joka on joko olio tai asiointila. Passiivi- ja nollapersoonalauseissa ei ole ilmisubjektia, vaan muuttuja jää implisiittiseksi.

Aiemman tutkimuksen perusteella lähtökohtani aineistoanalyysiin ryhtyesäni oli, että intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseen subjekti on yleensä aspektin ilmaisemisen suhteen neutraali. Subjekti ei siis tavallisesti osoita sen enempää rajaa kuin jatkuvuuttakaan, ellei sen semanttinen luonne selvästi ohjaa tulkintaa (esim. *Salama oli kirkas*). Myös genetiivisijaiset subjektit oletettavasti käyttäytyvät aspektin ilmaisemisen kannalta samalla tavoin kuin nominatiivisijaiset subjektit. Ne siis nimeävät tarkoitteita, jotka osallistuvat asiointilaan mutta eivät yleensä vaikuta asiointilan ajalliseen keston. Infinitiivi- ja lausesubjektit sen sijaan ovat sikäli kiinnostavia, että ne tuovat yhdyslauseeseen toisen aspektuaalisen tason sen verbiprosessin lisäksi, jonka täydennyksenä ne toimivat (esim. *Mieleeni tuli soittaa pitkäästä aikaa ystäväolleni, On kiva, että olet tulossa käymään*). Vaikka infinitiivisubjektien ilmaisemia asiointiloja ei esitetäkään ajassa etenevinä, niillä on kuitenkin kompleksinen rakenne ja rakenteen osat voidaan hahmottaa samanlaisiksi tai erilaisiksi toisiinsa nähden. Siksi nekin ilmaisevat muuttumatonta tai muutoksellista asiointilaa (ks. luku 2.1.2). Lausesubjektien ilmaisemilla asiointiloilla sen sijaan on myös oma ajallinen keston. Erityisesti infinitiivi- ja lausesubjektien takia subjektin kategoriaakaan ei siis

automaattisesti voi sulkea lauseen aspektimerkitykseen vaikuttavien tekijöiden ulkopuolelle.

Objekti

Hakulisen ja Karlssonin (1979) mukaan intransitiivisten ja transitiivisten lauseiden rakenteellinen ero on sikäli selvä, että perustapauksissa verbiin liittyy intransitiivisissa lauseissa vain yksi pakollinen nominaalinen lauseenjäsen eli subjekti (*Veljeni nukkuu*), mutta transitiivisissa lauseissa verbiin liittyviä pakollisia nominaalisia lauseenjäseniä on kaksi: subjekti ja objekti (*Isä rakensi saunan*). He huomauttavat kuitenkin, että lauseen intransitiivisuus tai transitiivisuus ei aina ole suoraa seurausta siitä, millaisia argumentteja verbi voi saada. Ensinnäkin verbin objektiargumentti voi jäädä kokonaan ilmaisematta (*Muut ovat jo syömässä*), jolloin lause on intransitiivinen, tai tietynlaisessa lauserakenteessa voi olla objekti, vaikka se ei kuulukaan verbin argumenttirakenteeseen (*Poika juoksi päänsä seinään*²³). Tällöin lausekin on transitiivinen. Toiseksi on olemassa verbejä, joilla subjektin lisäksi on toinen pakollinen argumentti, mutta tämä argumentti on paikallissijainen (*Kerroin asiasta, Rakastuin häneen*), eikä näitä lauseita siksi yleensä pidetä transitiivisinä. Näin on siitä huolimatta, että lauseet rakenteensa ja merkityksensä puolesta jossain määrin muistuttavat transitiivilauseita. (Ks. mts. 93–94.) Isossa suomen kieliopissa (2004: § 892) transitiivisuus kuvataankin asteilmionä, koska objektin sisältäviä lauseita voidaan pitää enemmän tai vähemmän transitiivisinä sen mukaan, miten voimakkaana niissä toteutuu transitiivisuuden piirre eli tekijän toiminnan vaikutus kohteeseen. Transitiivisiksi käsitetään kuitenkin vain objektilliset lauseet, ja objekteina pidetään kieliopillissijaisia NP:itä sekä eräitä infiniittisiä verbilausekkeita ja lauseita (ks. mt.: § 925). Tässä työssä käsiteltävissä transitiivilauseissa objektit ovat kieliopillissijaisia NP:itä (esimerkki 49).

²³ Objekti ei näissä rakenteissa liity yksinomaan verbiin vaan verbin ja adverbiaalinen muodostamaan kokonaisuuteen, joten adverbiaalinen puuttumisesta seuraa useimmissa tapauksissa epäkieliopillinen lause (**Tyttö hymyili poskensa vrt. Tyttö hymyili poskensa kipeäksi*) (Hakulinen–Karlsson 1979: 178; rakenteen analyysistä myös esim. Kangasmaa-Minn 1968: 57–58). Voidaan sanoa, että tällaisissa tapauksissa kyseessä on tietyn rakenteen eikä yksinomaan verbin argumentti (Helasvuo–Huomo 2010: 186). Myös transitiiviverbit voivat esiintyä tällaisessa resultatiivirakenteeksi kutsutussa konstruktiossa, mutta tällöin verbin kuvaama tekeminen ei koske suoraa objektin tarkoitetta (*Söin vatsani kipeäksi*), vaan lause ilmaisee objektin tarkoitteen siirtymistä uuteen tilaan (ks. Pälvi 2000: 211; ISK 2004: § 482). Aineistossani ei esiinny varsinaisia resultatiivirakenteita, mutta *Tämä tekee minut hulluksi* -tyyppisiä *tehdä*-verbillisiä lauseita käsitellen kuitenkin vielä tuloslauseiden ja sen jälkeen muutospolkujen yhteydessä luvuissa 5.1.3 ja 6.2.3.

49 **Hommia** tehdään rennolla asenteella, ilman tiukkoja deadlineja (HS 1.6.2008).

Aineistoni transitiivilauseissa kieliopillissijaiset NP:t ovat tyypillisimpiä objekteja, mikä on odotuksenmukaista siksi, että kyseisenlaisen objektin voidaan sanoa kuuluvan *tehdä*-verbin argumenttirakenteeseen (ks. Pajunen 2001: 147–148). Tällainen NP-objekti on myös esimerkissä 49 (*hommia*). Vaikka *tehdä* on kolmesta tutkimuksessani tarkastelun kohteena olevasta verbistä ainoa tyypillisesti objektin saava verbi, silläkin on aineistossani myös objektitonta käyttöä (esimerkki 50).

50 Mutta **näinhän** säveltäjäkin teki johtamissaan konserteissa (HS 1.3.2008).

Esimerkissä 50 *tehdä*-verbi ei saa objektia, mutta lauseessa on kuitenkin verbin ilmaiseman tekemisen tapaa kuvaava ilmaus *näinhän*. Objektittomat *tehdä*-verbilliset lauseet olen analysoinut intransitiivisiksi, koska transitiivisten lauseiden kriteerinä on nimenomaan ilmipantu objekti. Aineistoni transitiivilauseiden erottaminen intransitiivisista ja kopulaverbin sisältävistä lauseista on siis ainakin periaatteessa melko suoraviivaista.

Verbiprosessin tyypillisiä muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavia ilmauksia käsitellessäni totesin, että lauseen objekti eli verbin objektitäydennys on prototyyppinen verbiprosessin kiintopistettä kuvaava ilmaus (ks. luku 3.1.1). Tässä vaiheessa en kuitenkaan vielä käsitellyt tarkemmin sitä, millaisia ilmauksia suomen kielen objektit rakenteensa puolesta tarkalleen ottaen voivat olla. Tässä luvussa on käynyt ilmi, että tarkastelemissani transitiivilauseissa objektit ovat kieliopillissijaisia NP:itä, vaikka objekteja onkin suomen kielessä rakenteeltaan erityyppisiä. Aineistoni lauseissa esiintyvät objektit voidaan määritellä *tehdä*-verbin täydennyksiksi ja verbin kuvaaman prosessin kiintopisteiksi, joten silloin, kun objekti syystä tai toisesta jää ilmaisematta, verbiprosessin kiintopiste jää implisiittiseksi. Aineistoa analysoitaessa on otettava huomioon se, että NP-objektit ovat aspektin ilmaisemisen kannalta keskeisiä lauseenjäseniä, sillä niiden avulla ilmaistaan lauseen keston liittyviä seikkoja. Ne siis tyypillisesti toimivat lauseissa sekä rajan että jatkuvuuden ilmauksina.

Adverbiaalitäydennykset

Aineistoni intransitiivisissa lauseissa esiintyy sellaisia adverbiaalimuotoisia nomineja, joiden pois jättäminen tuottaisi sekä epäkieliopillisia että semanttisesti vaillinaisia lauseita. Tällaisia lauseenjäseniä voidaan kutsua adverbiaalitäydennyksiksi tai obliikveiksi (ks. esim. ISK 2004; Vilkuna 2000; Pajunen 2001). Tutkimuksessani käytän näistä nimityksistä ensin mainittua. Aineistossani intransitiivilauseet ovat normaalilauseisiin lukeutuvista lausetyypeistä rakenteellisesti ja semanttisesti monipuolisin ryhmä ja niiden pääverbinä on objektitto-

mia *tehdä*-verbillisiä lauseita (ks. esimerkki 50) lukuun ottamatta joko *olla* tai *tulla*. *Olla*-verbiin liittyy aineistossani muun muassa sellaisia paikan tai olotilan ilmauksia, joita voi lauseen rakenteen ja merkityksen kannalta pitää pakollisina (esimerkit 51 ja 52).

51 "Tämä [sushiravintola]²⁴ on **Samsungin mainosta vastapäätä**", kollega selvitti (HS 2.1.2008).

52 Pariskunnan avioero oli **vireillä** (HS 1.2.2008).

Esimerkeissä 51 ja 52 ilmaukset *Samsungin mainosta vastapäätä* ja *vireillä* kuvaavat subjektin tarkoitteen konkreettista olinpaikkaa ja abstraktia olotilaa. Paikan tai olotilan ilmauksen sijaan *olla*-verbillisessä intransitiivilauseessa voi esiintyä myös muunlaista merkitystä ilmaiseva adverbiaali. Aineistossani tällaisia ovat esimerkiksi ajankohtaa tai määrää ilmaisevat adverbiaalit (esimerkit 53 ja 54).

53 Toinen semifinaali on **torstaina 22. toukokuuta** (HS 3.3.2008).

54 Iowan väestöstä mustia on vain 2,5 prosenttia, mikä on **vähän** valtakunnalliseen 13 prosenttiin verrattuna (HS 4.1.2008).

Edellä esitetyt esimerkit havainnollistavat sitä, että aineistoni intransitiiviset *olla*-verbilliset lauseet ovat sekä muotonsa että merkityksensä puolesta heterogeeninen ryhmä. Isossa suomen kieliopissa (2004: § 456) esitetty luonnehdinta *olla*-verbin kaikkiruokaisuudesta täydennysten suhteen pitää siis tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston näkökulmasta paikkansa. Ei olekaan täysin itsestään selvää, voiko kaikkia hyvin erityyppisiä adverbiaalitäydennyksiä pitää *olla*-verbin kuvaaman prosessin kiintopisteinä. Luvussa 3.1.2 totesin kuitenkin *olla*-verbin semantiikkaa pohtiessani, että toisin kuin monesti esitetään, *olla*-verbin skemaattisuutta ei tarvitse pitää sisällöllisenä tyhjyytenä vaan pikemmin monentyypisten muuttujien ja kiintopisteiden väliset suhteet mahdollistavana tekijänä. Siksi ei ole ristiriitaista, että *olla*-verbin ilmaiseman prosessin kiintopisteet voivat olla hyvin erityyppisiä entiteettejä toisiinsa verrattuna.

Myös aineistoni *tulla*-verbillisissä intransitiivilauseissa voi verbin ja subjektin lisäksi olla yksi tai useampi paikkaa ilmaiseva adverbiaali (esimerkit 55 ja 56). Lisäksi on mahdollista, ettei eksplisiittisesti mainittua paikan ilmausta ole lainkaan, vaikka verbin ilmaiseman tekemisen voidaankin käsittää suuntautuvan kohti jotakin lokaatiota (esimerkki 57).

²⁴ Olen tarvittaessa selventänyt hakasulkeissa, mihin tai kehen esimerkeissä esiintyvät pronominit viittaavat. Tämä koskee kaikissa luvuissa esitettyjä aineistoesimerkkejä.

- 55 Hänen äitinsä tuli **Yhdysvaltoihin Meksikosta** ja sai myöhemmin Yhdysvaltain kansalaisuuden (HS 3.2.2008).
- 56 "Kesällä on valtava ryntäys. Hiljaisuuden suurkuluttajat tulevat **Helsingistä**." (HS 4.5.2008).
- 57 Silti turistit tulevat (HS 2.12.2008).

Esimerkeissä 55–57 *tulla*-verbi ilmaisee entiteetin konkreettista liikettä, mutta sen kuvaama prosessi voidaan hahmottaa myös olemaan tulemiseksi jossakin eksplisiittisesti mainitussa tai vaille kielellistä ilmaisua jäävässä lokaatiossa (esimerkit 58 ja 59).

- 58 Kilpisenpolku tuli **Helsinkiin** 1974 (HS 2.3.2008).
- 59 Seuraava levy on tulossa kevään aikana (HS 3.12.2008).

Edellä olen käsitellyt sitä, millaisia nominaalisia lauseenjäseniä aineistoni intransitiivisissa *olla*- ja *tulla*-verbillisissä lauseissa tyypillisesti subjektin lisäksi esiintyy.²⁵ Aineistoesimerkit havainnollistavat sitä, että subjektin lisäksi myös erityyppiset adverbiaalimuotoiset lauseenjäsenet ovat näiden lauseiden rakenteen ja merkityksen kannalta tärkeitä, sillä monesti niiden pois jättäminen tekisi lauseista epäkieliopillisia ja semanttisesti vaillinaisia. Aineistoni *olla*-verbillisiin lauseisiin liittyykin lähes poikkeuksetta subjektin lisäksi vähintään yksi lauseen semantiikan kannalta välttämätön lauseenjäsen. Myös *tulla*-verbillisissä lauseissa on tyypillisesti subjektin lisäksi jokin verbin täydennyksenä toimiva adverbiaalijäsen, mutta *tulla*-verbi voi *olla*-verbiä luontevammin esiintyä myös ilman adverbiaalitäydennystään (esimerkit 57 ja 59).

Tässä tutkimuksessa käsitelen *olla*- ja *tulla*-verbillisissä intransitiivilauseissa esiintyviä adverbiaalitäydennyksiä verbiproessin kiintopisteinä, koska ne suhteuttavat subjektimuuttujan olemisen, liikkeen tai olemaan tulon esimerkiksi johonkin lokaatioon, ajankohtaan tai määrään. *Tulla*-verbin kiintopiste voi jäädä joskus implisiittiseksi, mutta *olla*-verbillä se on aineistossani aina eksplisiittisesti ilmaistu. Aineistoanalyysin lähtökohtiin kuuluu ajatus siitä, että aspektin ilmaisemisen kannalta tärkeitä lauseenjäseniä ovat *tulla*-verbin kuvaaman prosessin kohdelokaatiota ilmaisevat adverbiaalitäydennykset, jotka implikoivat liikkeen jatkumista johonkin päätepisteeseen asti (ks. luku 3.2.2). Tyypillisesti ne siis ilmaisevat rajaa. *Olla*-verbiin liittyviä adverbiaalitäydennyksiä sen sijaan voi

²⁵ Aineistooni sisältyy myös joksikin tai jonkinlaiseksi tulemista ilmaisevia *tulla*-verbillisiä intransitiivilauseita (*Hän tulee kuuluisaksi*), mutta näitä käsitelen tuloslauseiden yhteydessä luvussa 5.1.3.

lähtökohtaisesti pitää aspektin ilmaiseksen suhteen neutraaleina eli ilmauksina, jotka eivät erityisesti osoita asiain tilan rajaa tai jatkuvuutta.

Predikatiivi ja predikatiiviadverbiaalit

Transitiivisten ja intransitiivisten lauseiden tapaan myös kopulalauseilla on tiettyjä ominaispiirteitä, joiden perusteella ne on mahdollista erottaa omaksi lausetyypiksi. Tutkimuskirjallisuudessa on suomen kielen lausetyyppejä käsitellessä puhuttu kopulalauseiden sijaan myös predikatiivilauseista, mutta tässä työssä käytän nimitystä kopulalause. Hakasen (1972: 38–39) lausetyypijaotellussa kopulalauseet erotetaan omaksi normaalilauseisiin lukeutuvaksi lausetyypiksi siksi, että toisin kuin muissa normaalilauseissa, kopulalauseissa käytetään niin sanottua kopulaverbiä. Suomessa kopulaverbi on yleensä *olla* mutta joissain tapauksissa myös *tulla*, ja sen tehtävänä on yhdistää subjekti ja sen tarkoitetta identifioiva tai luonnehtiva lauseenjäsen eli predikatiivi toisiinsa.²⁶ NP-subjektien ja -objektien tapaan myös predikatiivit ovat kielipiillisiä lauseenjäseniä, ja ne voidaan analysoida kopulaverbin toiseksi pakolliseksi täydennykseksi tai osaksi predikaattia (*Varpunen on lintu ~ *Varpunen on*). (Ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 189, 211; Vilkuna 2000: 90; ISK 2004: § 943.) Tässä työssä niitä käsitellään verbin täydennyksinä.

Hakulinen ja Karlsson (1979) käyttävät kopulaverbin sisältävistä lauseista nimitystä predikatiivilauseet. He erottavat predikatiivilauseista kaksi tyyppiä sen mukaan, millainen merkitys ja funktio predikatiivilla lauseessa on, ja käyttävät näistä kahdesta tyyppistä nimityksiä ekvatiivilauseet ja luonnehtivat predikatiivilauseet. Ekvatiivilauseiden niin sanotulla identiteettipredikatiivilla on identifioiva tehtävä, ja se viittaa samaan tarkoitteeseen kuin subjekti. Esimerkiksi lauseessa *Tuo mies on ainoa serkkuni* substantiivilausekkeet *tuo mies* ja *ainoa serkkuni* viittaavat samaan tarkoitteeseen ja kumpi tahansa niistä olisi mahdollista analysoida joko subjektiksi tai predikatiiviksi. Identiteettipredikatiivit ovat aina nominatiivisijaisia, joten niitä ei muotonsa perusteellakaan voi erottaa subjektista. Hakulisen ja Karlssonin mukaan syy siihen, miksi lauseenalkuinen lau-

²⁶ Verbi *tulla* toimii kopulana *Puuro tuli mustaa* ja *Kahvi tuli liian laihaa* -tyyppisissä lauseissa, joskin tällaiset rakenteet ovat harvinaisia ja vanhahtavia. Kopulalauseissa esiintyvää predikatiivista voidaan nimittää myös subjektipredikatiiviksi erotuksena objektipredikatiivista, joka luonnehtii objektin tarkoitetta (*Uolevi keitti kahvin liian laihaa*). Yleiskielessä objektipredikatiivi on *tulla*-kopulan tavoin harvinainen. (Ks. Ikola 1997: 498–499; Vilkuna 2000: 91.) Aineistoonikaan ei sisälly lauseita, joissa *tulla*-verbiä käytettäisiin kopulana tai joissa esiintyisi objektipredikatiivi.

seenjäsen voidaan yleensä tulkita subjektiksi, on se, että tässä lausetyypissä subjekti tyypillisesti edeltää verbiä. (Ks. mts. 93–95, 189–192.)

Sanajärjestyskriteerin toimivuudesta näissä tapauksissa on tosin esitetty muitakin näkemyksiä. Tapani Kelomäen (1997) mukaan suomessa ekvatiivilauseen subjekta ei pitäisi määrittellä sanajärjestyksen avulla, koska sanajärjestyskriteeriä ei muutoinkaan subjektin määrittelyssä tarvita. Subjekti nimittäin voidaan määrittellä ilman sanajärjestyskriteeriä toteamalla, että se on lauseen nominatiivisijainen pääjäsen. Ekvatiivilauseiden tapauksessa tämä määritelmä ei kuitenkaan ole riittävä, koska ekvatiivilauseessa on kaksi kyseisenlaista jäsentä. Kelomäen näkemys onkin se, että ekvatiivilauseen subjekta ei ylipäänsä voi syntaktisesti täysin yksiselitteisesti määrittellä, koska suomessa sanajärjestys ei ole kiinteä. (Ks. mts. 13, 15.)²⁷ Toisaalta esimerkiksi Helasvuo (2001: 76–81) on puhuttua kieltä käsittelevässä tutkimuksessaan osoittanut, että subjekti tyypillisesti edeltää verbiä ja että erityisesti inhimillisiin tarkoitteisiin viittaavat pronominisubjektit esiintyvät lähes aina verbin edellä. Tästä syystä sanajärjestyskriteeriäkään ei voi sivuuttaa. Subjektin tyypillinen paikka verbiin nähden onkin yleensä ollut tapana ottaa huomioon, kun on pohdittu eri lausetyyppejä määrittäviä kriteerejä.

Hakulisen ja Karlssonin (1979) lausetyyppiluokittelun toisessa predikatiivilauseiden ryhmässä eli luonnehtivissa predikatiivilauseissa predikatiivi ei viittaa samaan tarkoitteeseen kuin subjekti, vaan predikatiivin tehtävänä on luokitella tai luonnehtia subjektin tarkoitetta jollakin tavalla (*Juhani Aho oli kirjailija, Sokeri on makeaa*). Luonnehtivissa predikatiivilauseissa predikatiivin sijana voi olla nominatiivi tai partitiivi.²⁸ (Ks. mts. 94–95, 189–192.) Kelomäki (1997: 12–13)

²⁷ Subjektin ja identiteettipredikatiivin tunnistamista ja määrittelyä käsittelevässä tutkimuksessaan Ikolakin (1973: 73) päätyy ehdottamaan, että kyseisiä rinnasteisia lauseenjäseniä voisi nimittää ”paremman puutteessa vaikkapa subjekti-tai-predikatiiveiksi”, koska ei ole yksiselitteistä, kumpi niistä on subjekti ja kumpi predikatiivi. ISK:ssa (2004: § 924) puolestaan todetaan, että on ”melko yhdentekevää”, kumpi ekvatiivilauseen kahdesta samanmuotoisesta NP:stä tulkitaan subjektiksi, koska niiden keskinäinen suhde on symmetrinen ja niillä on identtiset semanttiset roolit. Tutkimusaineistossani verbiä edeltävä lauseenjäsen on kuitenkin koodattu subjektiksi, koska lauseenjäsenten syntaktisten funktioiden osalta on ollut välttämätöntä päätyä johonkin ratkaisuun.

²⁸ Tässä luvussa puhutaan ainoastaan nominatiivi- ja partitiivisijaisista predikatiiveista, vaikka predikatiivin sijana voi olla myös genetiivi. Genetiivisijaiset predikatiivit ovat selvästi erottuva predikatiivien ryhmä (*Tämä on ~ Nämä ovat minun*). (Ks. Vilkuna 2000: 104.) Aineistossani ne ovat harvinaisia: ainoa genetiivisijainen predikatiivi esiintyy lauseessa *Kenia ei tule enää koskaan olemaan entisensä, se on selvää* (HS 1.2.2008). *Tämä on minun* -tyyppisissä tapauksissa genetiivisijainen predikatiivi hahmottuu possessiota ilmaisevaksi (ks. luku 3.1.2).

toteaa, että koska ekvatiivilauseiden ja luonnehtivien predikatiivilauseiden erottaminen toisistaan ei ole aina yksiselitteistä silloin, kun ne ovat muodoltaan samanlaisia, identifioivan funktion tunnistaminen perustuukin monesti kontekstiseikkojen huomioon ottamiseen.

Tutkimusaineistossani esiintyy sekä identifioivia että luonnehtivia predikatiivilauseita. En ole kuitenkaan koodannut niitä omiksi lausetyypeikseen, vaan käsittelen niitä yhtenä kopulalauseiden ryhmänä, johon kuuluvat lisäksi ne aineistoni *olla*-verbilliset lauseet, joissa verbiin yhdistyy predikatiiviadverbiaali. Näin on siitä huolimatta, että subjektin tarkoitetta luonnehtivaa partitiivisijaista predikatiivia on mahdollista käyttää ilmaisemaan toisenlaista käsitteistystä lauseen ilmaisemasta asiintilasta kuin nominatiivisijaista predikatiivia (*Tien pinta oli lasimainen ~ lasimaista*) (ks. Huumo 2007: 7). Identifioivat ja luonnehtivat predikatiivilauseet eivät kuitenkaan asiintilan rajatun tai rajaamattoman keston ilmaisemisen kannalta ratkaisevasti eroa toisistaan, joten niitä on perusteltua käsitellä yhtenä lausetyyppinä. Voi myös kysyä, missä määrin identifioiva ja luonnehtiva funktio lopulta voidaan tai edes pitäisi erottaa toisistaan (ks. Kelomäki 1997: 13). Tutkimuksessani käsittelenkin kopulalauseina kaikkia aineistoni *olla*-verbillisiä lauseita, joissa nominaalisina lauseenjäseninä ovat subjekti ja predikatiivi (esimerkit 60 ja 61).

60 Helsingin golfklubi on **Suomen vanhin golfseura** (HS 1.2.2008).

61 Näky on **murheellinen** (HS 3.1.2008).

Esimerkki 60 on mahdollista käsittää ekvatiivilauseeksi, koska siinä molemmat substantiivilausekkeet eli verbiä edeltävä NP *Helsingin golfklubi* sekä verbin jälkeen sijoittuva NP *Suomen vanhin golfseura* viittaavat samaan tarkoitteeseen, tässä tapauksessa tiettyyn golfseuraan. Lauseessa puheena olevaa seuraa ei siis yksinomaan luokitella tai luonnehdita golfseuraksi, vaan se identifioidaan tiettyksi spesifiksi golfseuraksi verbiä seuraavan substantiivilausekkeen määritteellä *Suomen vanhin*. Kelomäen (1997) mukaan ekvatiivilauseissa käytetäänkin usein superlatiiveja, tosin hänen mukaansa identifioiva tulkinta on tyypillinen nimenomaan sellaisissa lauseissa, joissa superlatiivin sisältävä NP edeltää verbiä (*Wrightin tunnetuin rakennus on New Yorkin Guggenheimin museo*). Sanajärjestys on siis identifioivan ja luonnehtivan tulkinnan osalta vähintäänkin viitteellinen, Kelomäen mukaan jopa ”jossain määrin kieliopillistunut”. (Ks. mts. 35, 46–47.) Tässä tapauksessa sanajärjestyksen muuttaminen ei kuitenkaan tuota lauseille niin selvästi toisistaan poikkeavia tulkintoja, ettei esimerkkiä 60 voisi tulkita ekvatiivilauseeksi, vaikka siinä superlatiivin sisältävä NP onkin verbin jäljessä.

Esimerkissä 61 puolestaan on kyse luonnehtivasta predikatiivilauseesta, mutta kuten todettua, luonnehtivia predikatiivilauseita ja ekvatiivilauseita ei ole aineistossani eritelty omiin tyyppeihinsä, vaan ne muodostavat yhden, kopula-

lauseiksi nimitetyn lausetyypin. Samaan lausetyyppiin lukeutuvat työssäni lisäksi sellaiset lauseet, joissa subjektin tarkoitetta luonnehtiva tehtävä on predikatiivin sijaan predikatiiviadverbiaalilla (esimerkit 62–64). Näissä lauseissa pääverbinä on niin ikään *olla*.

62 Pankki on **täysin raunioina** vihaisen ihmisjoukon tuhottua sen keskellä kirkasta päivää (HS 3.1.2008).

63 Kustantajalle kohu on ollut **eduksi** (HS 2.1.2008).

64 Reaktori on **auki** neljättä kertaa (HS 2.2.2008).

Predikatiiviadverbiaalit ovat sikäli predikatiivien kaltaisia, että myös niiden tehtävänä on luonnehtia subjektin tarkoitetta. Tätä havainnollistavat aineistostani poimitut esimerkit 62–64, joissa tähän tehtävään käytetään predikatiiviadverbiaaleja *täysin raunioina*, *eduksi* ja *auki*. Fennistiikassa predikatiiviadverbiaaleina onkin ollut tapana pitää ensisijaisesti essiivi- ja translatiivisijaisia nomini-lausekkeita, mutta myös aistihavaintoverbien ablatiivi- tai allatiivitäydennyksiä (*Liuos maistuu imelältä ~ imelälle*) ja toisinaan myös eräitä luonnehtivia adverbeja (*Ruukku on rikki*). Predikatiiviadverbiaalit siis muistuttavat semanttisesti predikatiiveja, mutta sijamuotonsa ja syntaktisen käyttäytymisensä puolesta ne ovat kuitenkin adverbiaalien kaltaisia. (Ks. Siro 1964a: 32–33; Hakulinen–Karlsson 1979: 211–214.) Kuten esimerkit 62–64 osoittavat, aineistossani esiintyy tässä mainituista predikatiiviadverbiaalien tyypeistä kaikkia muita paitsi aistihavaintoverbien ablatiivi- ja allatiivisijaisia täydennyksiä, mikä selittyy sillä, että en työssäni tarkastele aistihavaintoverbejä.

Kopulalauseet kuvaavat siis asiointilan, jossa verbiprosessin muuttuja suhteutetaan johonkin sille ominaiseksi hahmotettuun ominaisuuteen tai muuhun piirteeseen. Nähdäkseni tätä ominaisuuden ilmausta voidaan pitää verbiprosessin kiintopisteenä, sillä se on subjektimuuttujan ohella toinen lauseen merkityksen ja rakenteen kannalta keskeisistä elementeistä. Kopulalauseissa subjektin tarkoitetta ei kuvata muuttuvana, vaan nimenomaan statiivisesti jonkinlaisen ominaisuuden tai piirteen omaavana. Aineistoanalyysin kannalta luonteva lähtökohtana on, että *olla*-verbillisten lauseiden predikatiivit ja predikatiiviadverbiaalit ovat asiointilan rajatun tai rajaamattoman keston ilmaisemisen suhteen neutraaleja, mutta luonnehtivat predikatiivit voivat kuitenkin osoittaa eroa rajaamattomaksi hahmottuvan asiointilan käsitteistyksessä (*Tien pinta oli lasimainen ~ lasimaista*).

5.1.2 Eksistentiaalilause ja sen alatyypit

Tässä luvussa käsittelen eksistentiaalilauseita, jotka rakenteellisesti poikkeavat selvästi Hakasen (1972) normaalilauseiksi ja Ison suomen kieliopin (2004) mo-

nikäyttöisiksi lausetyypeiksi kutsumista syntaktisista rakenteista. Eksistentiaalilauseiden alatyyppeinä puolestaan käsittelen ilmiölauseita, tilalauseita, omistuslauseita ja kvanttorilauseita, koska ne ovat rakenteeltaan ja enemmän tai vähemmän myös merkitykseltään eksistentiaalilauseiden kaltaisia. Taulukko 3 havainnollistaa eksistentiaalilauseiden ja sen alatyyppeiden määrää tutkimusaineistossani.

Taulukko 3. Eksistentiaalilauseen ja sen alatyyppeiden määrä aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>	yhteensä
eksistentiaalilause	95	0	183	278
omistuslause	59	0	0	59
ilmiölause	5	0	17	22
tilalause	8	0	1	9
kvanttorilause	23	5	26	54
yhteensä (2123:sta)	190	5	227	422

Taulukko 3 osoittaa, että tutkimusaineistooni sisältyy yhteensä 422 eksistentiaalilauseetta, joista suurimman ryhmän muodostavat niin sanotut varsinaiset eksistentiaalilauseet (278 lausetta). Tämän lisäksi olen erottanut eksistentiaalilauseista muutamia alatyyppejä, joiden määrässä on huomattavaa vaihtelua. Näiden alatyyppeiden pitäminen omina lausetyypeinään ei olekaan kiistatonta, mutta haluan silti tuoda esiin ne ominaispiirteet, jotka ovat saaneet tutkijat toisinaan erottamaan kyseiset rakenteet omiksi lausetyypeikseen. Esitän myös näkemykseni siitä, miksi näitä tyyppisiä on nähdäkseni luontevin käsitellä eksistentiaalilauseiden alatyyppeinä. Pyrin tässäkin luvussa hahmottelemaan sekä lausetyyppien että niissä esiintyvien lauseenjäsenien osalta omaan tutkimukseeni sopivan esitystavan, ja siksi sivuutan monet asiaan liittyvät kysymykset, jotka kiinnostavuudestaan huolimatta ovat liian laajoja tässä työssä käsiteltäviksi.²⁹ Luku etenee samoin kuin edellinen eli intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseita käsittelevä luku. Esittelen ensin eksistentiaalilauseissa ja sen alatyypeissä esiintyvät nominaaliset lauseenjäsenet. Sen jälkeen pohdin niiden mahdollisuuksia ilmaista verbiprosessin muuttujia ja kiintopisteitä sekä selvennän, voiko niitä aiemman tutkimuksen perusteella pitää lähtökohtaisesti rajaa tai

²⁹ Eksistentiaalilauseista on fennistiikassa kirjoitettu paljon, ja selvityksen suomen kielen eksistentiaalilauseita käsittelevästä tutkimuksesta ja sen vaiheista on koonnut Tiainen (1997). Myös Huumo (2003: 464–468) on erään eksistentiaalilauseetta koskevan artikkelinsa yhteydessä käsitellyt kyseiseen lausetyyppiin liittyvää tutkimusperinnettä.

jatkuvuutta ilmaisevina elementteinä. Aloitan kuitenkin esittelemällä eksistentiaalilauseen yleisellä tasolla.

Hakasen (1972) mukaan eksistentiaalilauseiden keskeinen ero normaalilauseisiin nähden on se, että eksistentiaalilauseissa ei ole tyypillisesti lauseenalkuista ja verbin kanssa kongruoivaa nominatiivisijaista subjektiä. Sen sijaan eksistentiaalilauseessa subjektiksi kutsutun lauseenjäsenen paikka on tyypillisesti verbin jäljessä ja se voi olla partitiivisijainen, ja lauseen alussa on jokin useimmiten lokatiivinen tai habitiivinen adverbiaali (*Huoneessa on pöytä ~ ihmisiä, Pajalla on koira*). Myös verbi käyttäytyy eri tavoin kuin normaalilauseissa, sillä se on aina intransitiivinen ja yksikön 3. persoonassa. (Mts. 41–43; myös Hakanen 1978: 10, 48–49.) Tällaiset eksistentiaalilauseet ovat aineistossani tavallisia (esimerkki 65).

65 **Kolmessa seudun kylässä on muutamia suomalaisia**, joista kolme lähetysaarnajaa on tullut Nairobiin (HS 3.1.2008).

Esimerkki 65 on tyypillinen eksistentiaalilause sikäli, että lauseen alussa on paikkaa ilmaiseva adverbiaali *kolmessa seudun kylässä*, verbi *olla* on yksikön 3. persoonassa ja lauseen loppuun sijoittuu partitiivisijainen nominilauseke *muutamia suomalaisia*, jonka tarkoitteen olemassaolo suhteutuu adverbiaaliseen kuvaamaan lokaatioon. Eksistentiaalilauseet ilmaisevatkin olemassa olemista, olemaan tulemistä tai olemasta lakkaamista, myös liikettä tai siirtymistä toiseen tilaan (Hakanen 1972: 51). Ikolan (1954: 224–225) mukaan eksistentiaalilauseilla ilmaistaankin pikemmin jonkin lokaation tai olotilan sisältöä (*Talossa on isäntä, Pihalla juoksee poikia*) sen sijaan, että ensisijaisesti kuvattaisiin tämän sisällön olemista jossakin paikassa (*Isäntä on talossa, Pojat juoksevat pihalla*). Eksistentiaalilauseissa oleminen siis suhteutetaan johonkin lokaaliseen, temporaaliseen tai habitiiviseen tilaan, ja eksistentiaalilauseen funktiona on ilmaista sekä lauseenalkuisen adverbiaalisen määrittämän tilan sisältöä että subjektin tarkoitteen olemassaoloa. Funktiot ovat tietenkin sidoksissa toisiinsa, koska tila sisältää subjektin tarkoitteen, jonka olemassaolo puolestaan ilmaistaan suhteessa tähän kyseiseen tilaan. (Huumo–Perko 1993: 384, 386.) Olemassaolo voidaan esittää joko absoluuttisena eli olemassaolona koko reaali maailman kannalta (*Takkiin tuli reikä, On olemassa monenlaisia kasveja ja eläimiä*) tai suhteellisena eli suhteessa johonkin määriteltyyn tilaan (*Saunaan tuli isäsi, Pöydällä on ruokaa*) (Ikola 1964: 28–29; Huumo–Perko 1993: 380).

Seuraavaksi käsittelen eksistentiaalilauseiden nominaalisia jäseniä eli eksistentiaaliminimiksi kutsumaani mutta aiemmin subjektiksi luokiteltua NP:tä sekä lauserakenteeseen kuuluvaa lokatiivista, temporaalista, habitiivista tai rektionmukaista adverbiaalia. Adverbiaalisen käsittelyn yhteydessä tarkastelen myös sellaisia eksistentiaalisiksi käsitettäviä lauseita, joissa ei ole eksplisiittisesti mainittua tilanilmausta.

Eksistentiaalinomini

Verbien *olla* ja *tulla* merkityksiin kuuluu eksistentiaalilauseen finiittiverbille tyypillisten merkitysten eli olemassaolon ja olemaan tulemisen ilmaiseminen, joten on odotuksenmukaista, että eksistentiaalilause on eräs keskeisistä aineistossani esiintyvistä lausetyypeistä. Verbi *olla* saakin kaikista verbeistä yleisimmin partitiivisijaisen ykkösargumentin, jota vanhastaan on nimitetty subjektiksi (ks. esim. Ikola 1964: 29). Toisin sanoen subjektin sijoina on fennistiikassa ollut tapana pitää sekä nominatiivia että partitiivia (ks. esim. Ikola 1964: 7; Siro 1964a: 19; Hakulinen–Karlsson 1979: 166), ja tästä syystä myös eksistentiaalilauseiden partitiivisijaisia nominilausekkeita on kutsuttu subjekteiksi.³⁰ Hakanen (1972: 46) kuitenkin esittää, että eksistentiaalilauseen subjektiksi kutsuttu nominilauseke on syntaktisesti kokonaan toinen lauseenjäsen kuin normaalilauseen subjekti, mikä tekee näistä kahdesta lausetyypistä toisiinsa nähden ratkaisevasti erilaisia. Tätä ajatusta ovat edelleen kehittäneet erityisesti Helasvuo ja Huumo, joiden tutkimuksissa eksistentiaalilauseen niin sanottua subjektia kutsutaan fennistiikassa yleisemminkin käytettyyn tapaan eksistentiaalisubjektiksi (Huumo 1997a, 2006) tai e-NP:ksi (Helasvuo 1996, 2001; Helasvuo–Huumo 2010). Varsinkin jälkimmäinen nimitys tekee selvän eron varsinaisiin nominatiivisijaisiin ja verbin kanssa kongruoiviin subjekteihin.

Helasvuon ja Huumon (2010) mukaan sekä e-NP että subjekti ovat useimmiten verbin ykkösargumentteja ja myös tyypillisesti referentiaalisia, mutta yleensä e-NP:n tarkoite on uusi ja jää diskurssissa kertamaininnan varaan, kun taas subjektin tarkoite on tuttu ja sitä seurataan diskurssissa pidempään. Lisäksi subjekti ilmaisee lausetason muuttujan mutta e-NP ei. Toisaalta e-NP taas voi olla paitsi substantiivi- myös adjektiivilauseke, subjekti vain substantiivilauseke. (Mts. 191–192.) Ikolakin (esim. 1964: 28) on keskeisenä eksistentiaalilauseen ominaisuutena maininnut nimenomaan sen, että eksistentiaalilauseessa puheena olevan entiteetin olemassaolo esitetään ikään kuin uutena tietona, sitä ei siis etukäteen edellytetä tekstiyhteyden tai tilanteen perusteella tiedetyksi. Keskusteluaineistoon pohjautuvassa tutkimuksessaan Helasvuo (1996: 344) esittää, että eksistentiaalilauseissa korostuvat lauseenalkuisen lokaalisen ilmauksen spatiaaliset ominaisuudet, siis tilan luonnehtiminen. Helasvuon mukaan paikallissijaisen jäsenen tehtävänä on sitoa eksistentiaalilause osaksi aiempaa diskurssia,

³⁰ Helasvuo (1996: 346) selittää tätä sillä, että kyseinen kielellinen elementti on eksistentiaalilauseissa ainoa kieliopillissijainen ja siten myös ainoa tässä mielessä subjektiksi sopiva lauseenjäsen.

kun taas e-NP:n avulla kyseistä tilaa luonnehditaan sitomalla siihen uusi referentti. (Mts. 351–352.)

Tässä tutkimuksessa käytän e-NP:ksi tai eksistentiaalisubjektiksi kutsutusta lauseenjäsenestä nimitystä eksistentiaaliminimi ja rajaan subjektit verbin nominatiivi- ja genetiivisijaisiin ykkösargumentteihin sekä infinitiivi- ja lausesubjekteihin. Vaikka genetiivisijaiset ja infinitiivi- ja lausesubjektit eivät kongruoi finiittiverbin kanssa ja siinä mielessä käyttäytyvät pikemmin eksistentiaaliminimin kuin nominatiivisubjektin tapaan, ne kuitenkin esiintyvät samoissa lausetyypeissä kuin nominatiivisubjektit eli intransitiivi-, transitiiivi- ja kopulauseissa. Työssäni subjektin ja eksistentiaaliminimin erottaminen toisistaan on perusteltua siksi, että partitiivisijaisella eksistentiaaliminimillä on sellaisia aspektin ilmaisemiseen liittyviä ominaisuuksia, joita nominatiivisijaisella subjektilla ei ole. Partitiivisijan voidaan nimittäin toisinaan tulkita osoittavan eksistentiaaliminimin tarkoitteen osallistumista tilanteeseen vaiheittain, mikä samalla mahdollistaa tilanteen tulkitsemisen käynnissä olevaksi (*Meille tulee kodinkoneita*) (ks. Huumo 2006: 506, 524–525; myös tämän työn luku 3.2.2). Tutkimuksessani verbin partitiivisijaiset ykkösargumentit onkin systemaattisesti koodattu eksistentiaaliminimeiksi.

Edellä mainitsin lyhyesti, että Helasvuon ja Huumon (2010: 191) mukaan eksistentiaaliminimi (eli e-NP) ei toimi lausetason muuttujana. Eksistentiaaliminimin kohdalla onkin tarkasteltava sitä, mitä eroa on verbiprosessin muuttujalla ja lausetason muuttujalla. Sivonen (2005) käsittelee verbiprosessin muuttujaa ja kiintopistettä samanaikaisesti myös lausetason muuttujana ja kiintopisteenä, mikä tietysti hänen tarkastelemiensa verbien eli epäsuoraa reittiä ilmaisevien liikeverbien tapauksessa onkin luonteva lähtökohta.³¹ Kyseiset liikeverbit nimittäin esiintyvät nominatiivisubjektin ja objektin tai lokatiiviadverbiaalin kanssa, ja näiden lauseenjäsenien määrittelemisessä sekä verbiprosessin että lausetason muuttujiksi ja kiintopisteiksi ei ole mitään epäselvää (ks. mts. 49–50; myös tämän työn luku 3.1.1). Samoin tutkimusaineistoni intransitiivi-, transitiiivi- ja kopulauseissa verbiprosessin muuttuja ja kiintopiste edustavat myös lausetason muuttujina ja kiintopisteinä. Sitä vastoin eksistentiaalilauseissa tilanne on toinen: Helasvuon ja Huumon (2010) mukaan eksistentiaaliminimi nimittäin on eksistentiaalilauseen finiittiverbin ensisijainen täydennys ja siten ilmaisee verbiprosessin muuttujan, mutta sitä ei tulisi pitää lausetason muuttujana. Se ei toimi lauseen semanttisena alkupisteenä, vaan sen tarkoite esitellään

³¹ Tämä koskee itse asiassa myös Sivosen muita samaa aihetta käsitteleviä kirjoituksia (1998, 2007), joissa käytetyt esimerkit niin ikään mahdollistavat samojen ilmausten tulkitsemisen sekä verbiprosessin että lausetason muuttujiksi ja kiintopisteiksi.

uutena asiana. (Mts. 173–175, 179.) Koska verbiprosessin eteneminen ajassa on aspektivaihtelujen ilmaisemisen edellytys, näkemykseni on, että aspektin ilmaisemisen kannalta on keskeistä tarkastella nimenomaan verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvaa muutosta tai sen muuttumattomuutta riippumatta siitä, osoittavatko niitä kuvaavat ilmaukset samalla myös lausetason muuttujan ja kiintopisteen. Eksistentialilauseissa verbiprosessin muuttujaksi käsitetään siis eksistentialinominin kuvaama entiteetti, ja kuten aiemmin lyhyesti mainittiin, eksistentialinomini voi ilmaista lauseessa jatkuvuutta (*Meille tulee kodinkoneita*) tai olla aspektin ilmaisemisen suhteen neutraali (*Meille tulee uusi jääkaappi*).

Lokatiivinen, temporaalinen, habitiivinen ja rektionmukainen adverbialli

Hakanen (1978) tarkastelee eksistentialilauseita neljänä ryhmänä, ja seuraavaksi käsittelen aineistoni eksistentialilauseita suhteessa näihin ryhmiin. Ryhmät erotetaan toisistaan rakenteensa ja lauseeseen kuuluvan adverbialijäsenen ilmaiseman merkityksen perusteella. Ensimmäinen ryhmä ovat lauseet, joissa lauseenalkuinen adverbialli ilmaisee paikkaa ja eksistentialinomini, josta Hakanen siis käyttää perinteiseen tapaan nimitystä subjekti, on joko nominatiivissa tai partitiivissa. Verbinä on usein *olla*, mutta yhtä lailla mahdollisia ovat muutkin eksistentialilauseissa esiintyvät verbit. (Ks. mts. 13–23.) Aineistoni tähän ryhmään kuuluvia lauseita havainnollistavat jo aiemmin käsitelty esimerkki 65 sekä esimerkit 66 ja 67.

66 Laksonin tupakkatehtaalla on edelleen yksi paloyksikkö hoitamassa jälkisammutusta (HS 3.1.2008).

67 Roskaa on kaikkialla (HS 3.1.2008).

Esimerkeissä 66 ja 67 eksistentialinominien tarkoitteiden olemassaolo suhteutetaan lokaatioihin, joita ilmaisevat adverbialit *Laksonin tupakkatehtaalla* ja *kaikkialla*. Esimerkin 66 sanajärjestys on eksistentialilauseelle tyypillinen eli adverbialialkuinen, mutta esimerkissä 67 lauseenalkuisessa asemassa on eksistentialinomini. Sanajärjestyksen muuntelu on eksistentialilauseissakin tietenkin täysin mahdollista, koska suomen kielessä sanajärjestys on lauseenjäsenten osalta periaatteessa vapaa (ks. esim. Hakanen 1972: 48). Eksistentialinomineina toimivat nominatiivi- ja partitiivisijainen substantiivilauseke (*yksi paloyksikkö, roskaa*).

Eksistentialilauseeseen rakenteeseen kuuluva lokatiiviadverbialli osoittaa verbiprosessin kiintopisteen, johon eksistentialinominin ilmaiseman muuttujan olemassaolo tai olemaan tuleminen suhteutuu. Aineistoanalyysin lähtökohdaksi voikin ottaa sen, että lokatiiviadverbialli ilmaisee liikkeen tai olemaan tulemisen kohdelokaation (*Saunaan tuli isäsi, Keskustaan tuli uusia liikennevaloja*) ja

ainakin liikkeen ilmaisemisen yhteydessä sen voi luontevasti käsittää toimivan rajan ilmauksena. Näissä tapauksissa lauseen pääverbinä on *tulla*. *Olla*-verbillisissä lauseissa lokatiiviadverbiaali sen sijaan on aspektin ilmaisemisen suhteen neutraali, sillä se ei osoita asiointilan jatkumista tai päättymistä.

Toiseen Hakasen (1978: 23) tarkastelemista eksistentiaalilauseiden ryhmistä kuuluvat lauseet, jotka muutoin ovat rakenteeltaan edellisen ryhmän lauseiden kaltaisia mutta joissa lausetyyppiin kuuluva adverbialiaali ei ole merkitykseltään lokatiivinen vaan temporaalinen. Hakasen esimerkkilauseissa tällaisia eksistentiaalilauseen rakenteeseen kuuluvia temporaalisia adverbialiaaleja ovat muun muassa *sillä hetkellä*, *vielä*, *silloin*, *pian* ja *tämän jälkeen* (mts. 23–28). Myös tutkimusaineistossani esiintyy tämänkaltaisia eksistentiaalilauseita, ja niitä havainnollistaa esimerkki 68.

68 **Aina** tulee uusi grand jeté tai chaînés tai pirouette piqué (HS 3.5.2008).

Eksistentiaalilauseen funktioiksi mainittiin edellä eksistentiaaliminin tarkoitteen olemassaolon, olemaan tulemisen tai olemasta lakkaamisen ilmaiseminen sekä lauseen rakenteeseen kuuluvan adverbialijäsenen kuvaaman tilan luonnehtiminen. Näiden funktioiden todettiin myös limittyvän toisiinsa. Esimerkissä 68 lauseenalkuinen adverbialiaali *aina* ilmaisee toistuvuutta, ja eksistentiaaliminien tarkoitteiden olemaan tulemisen voidaankin käsittää tapahtuvan peräkkäin ajassa. Olemaan tuleminen siis suhteutuu temporaaliadverbiaalin perusteella ensisijaisesti aikaan ja adverbialiaali voidaankin käsittää verbiprosessin kiintopisteeksi. Erilaiset ajan adverbialit toimivat lauseissa usein valinnaisina jäseninä, mutta tässä tapauksessa niitä siis on mahdollista pitää eksistentiaalilauseen rakenteeseen elimellisesti kuuluvina. Ajan adverbialeihin on aineistoanalyysiluvuissa kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä niiden avulla voidaan monin tavoin vaikuttaa asiointilan ajallisen keston tulkintaan; ne toimivat sekä rajan että jatkuvuuden ilmauksina (ks. luvut 3.2.2 ja 6).

Vaikka edellä onkin useaan otteeseen tullut esiin, että eksistentiaalilauseen semantiikka ja rakenne tyypillisesti edellyttävät lauseeseen lokaalista tai temporaalista adverbialiaalia, johon eksistentiaaliminin tarkoitteen olemassaolo tai olemaan tuleminen suhteutuu, eksistentiaalilause voi olla myös kokonaan adverbialiton. Seuraavaksi tarkastelenkin kolmatta Hakasen (1978) erottamaa eksistentiaalilauseiden ryhmää eli lauseita, joiden rakenteesta tyypillisesti lauseenalkuinen nominaalinen jäsen puuttuu kokonaan. Tällaiset lauseet muodostuvat siis verbistä ja eksistentiaaliminista, ja niissä on Hakasen mukaan yleensä jokin muu verbi kuin *olla*. (Ks. mts. 28–30.) Näistä lauseista on käytetty myös nimityksiä *manifestation sentences* (Vilkuna 1989) ja *ilmiölauseet* (ISK 2004). Esimerkki 69 havainnollistaa tutkimusaineistoni adverbialittomia eksistentiaalilauseita eli niin sanottuja ilmiölauseita.

69 "Jos tulee huonot ilmat, talon päälle levitetään niin suuri pressu, että työt eivät keskeydy", yrittäjä uhkuu (HS 3.4.2008).

Ison suomen kieliopin (2004: § 899) mukaan ilmiölauseissa kuvattu asiointi voidaan kontekstin perusteella käsittää tiettyä ajankohtaa, paikkaa tai henkilöä koskevaksi, vaikka tätä ei itse lauseessa erikseen mainitakaan. Esimerkissä 69 eksistentialinominien tarkoitteen olemaan tuleminen ei suhteudu mihinkään eksplisiittisesti ilmaistuun lokaatioon tai ajankohtaan. Tällaisissa tapauksissa verbiproessin kiintopiste jääkin implisiittiseksi ja kontekstista pääteltäväksi. Esimerkissä 69 eksistentialinominin *huonot ilmat* ilmaiseva muuttuja suhteutuu siis lausekontekstissa spesifioimattomaan mutta todennäköisesti kontekstin perusteella tunnistettavaan lokaatioon. Samoin jos esimerkistä 68 puuttuisi lauseenalkuinen ajan adverbiaali, lause olisi luontevin käsittää ilmiölauseeksi: *Tulee uusi grand jeté tai chaînés tai pirouette piqué*. Tällöin lauseen ei kuitenkaan käsitettäisi ilmaisevan toistuvuutta vaan kertaluonteista tilannetta ja muuttujan olemaan tulo suhteutuisi johonkin puheena olevaan tai muuten tunnistettavissa olevaan paikkaan, joka ei kuitenkaan käy ilmi lausekontekstista. Koska ilmiölauseissa kiintopiste on implisiittinen, se ei osallistu lauseen aspektin ilmaisemiseen.

Hakasen (1978: 30–31) neljännen eksistentialilauseiden ryhmän muodostavat lauseet, joiden rakenteeseen kuuluu habitiiviadverbiaali. Tätä rakennetta voidaan nimittää myös omistusrakenteeksi tai -lauseeksi. On mielenkiintoista, että Hakanen esittää omistuslauseet vasta neljäntenä ryhmänä, vaikka rakenteeltaan ne ovat enemmän ensimmäisen ja toisen ryhmän eksistentialilauseiden kaltaisia kuin ilmiölauseet, joista adverbiaali puuttuu kokonaan. Toisaalta merkitykseltään omistuslauseet ovat selvästi omanlaisensa eksistentialilauseiden ryhmä, kun taas ilmiölauseet muistuttavat enemmän kahden ensimmäisen ryhmän lauseita sikäli, että niissä muuttujan olemassaolo tai olemaan tuleminen suhteutuu tavallisimmin johonkin lokaatioon tai ajankohtaan, vaikka verbiproessin kiintopiste jääkin implisiittiseksi. Omistuslauseissa ei kuvata niinkään entiteetin olemassaoloa suhteessa johonkin lokaatioon tai ajankohtaan, vaan kyse on entiteetin olemassaolosta johonkin kuuluvana tai jonkin osana tai jonkun hallussa olevana (ks. Hakanen 1978: 50). Aineistoni omistuslauseita havainnollistaa esimerkki 70.

70 Asuntosäätiön aikana Tapiolalla oli oma puutarhuri ja puutarhaosasto (HS 3.2.2008).

Esimerkissä 70 omistaminen on luontevinta käsittää johonkin kuulumiseksi tai jonkin osana olemiseksi, mutta aineistossani omistuslauseet ilmaisevat myös toisen entiteetin vaikutuspiirissä olemista (*Kaupalla on paljon vakioasiakkaita*) tai varsinaista omistamista tai muuta hallussa oloa (*Säätiöllä on viisi palvelutaloa*). Eksistentialinominien (edellä olevissa esimerkeissä *oma puutarhuri ja puutarha-*

osasto, paljon vakioasiakkaita ja viisi palvelutaloa) tarkoitteet on omistuslauseissa-kin luontevin käsittää verbiprosessin muuttujiksi, koska ne ovat entiteetit, joiden johonkin kuulumista tai jonkun hallussa tai vaikutuspiirissä olemista lauseissa kuvataan. Verbiprosessin kiintopisteeksi sen sijaan voidaan omistuslauseissa käsittää omistajaa tai muuta hallussa pitäjää ilmaiseva habitiiviadverbiaali. Habitiiviadverbiaalia ja eksistentiaalinomina voi omistuslauseissa lähtökohdaisesti pitää aspektin ilmaisemisen suhteen neutraalina. Näissä konteksteissa eksistentiaalinomini nimittäin ilmaisee partitiivimuotoisena pikemmin kvantiteettia kuin kestoa.

Lopuksi on syytä tarkastella vielä yhtä omanlaistaan eksistentiaalilauseiden ryhmää, jota ei erikseen käsitellä Hakasen (1978) esittämän ryhmittelyn yhteydessä. Tällaisia tapauksia sisältyy aineistooni jonkin verran, joten esittelen niiden ominaisuudet lyhyesti. Kyseisenlaisiin eksistentiaalilauseisiin kuuluu adverbiaali, mutta se ei muiden edellä esillä olleiden eksistentiaalilauseissa esiintyvien adverbiaalien tapaan ilmaise lokaatiota, aikaa tai omistajaa vaan on muodoltaan eksistentiaalinominin rektionmukainen täydennys (ks. ISK 2004: § 894). Tällaisia aineistoni lauseita havainnollistaa esimerkki 71.

71 **Syyhystä on usein epäilyjä**, mutta sitä esiintyy harvoin (HS 2.2.2008).

Esimerkissä 71 lauseenalkuinen adverbiaali *syyhystä* voidaan käsittää substantiivin *epäilyjä* laajennukseksi. Vaikka suomen kielessä lausekkeet ovat yleensä yhtenäisiä kokonaisuuksia, erityisesti substantiivien ja adjektiivien jäljessä sijaitsevat laajennukset voivat myös lohjeta erilleen edussanastaan (*Uolevi on ylpeä pojastaan* vrt. *Pojastaan Uolevi on ylpeä*) (Vilkuna 2000: 33, 223). Niinpä on mahdollista ajatella, että esimerkin 71 kaltaisissa lauseissa substantiivin adverbiaalilaajennus on lohjennut irti määrittämästään tai täydentämästään substantiivista ja siirtynyt eksistentiaalilauseen rakenteeseen kuuluvan adverbiaalilin tyypilliselle paikalle lauseen alkuun. Näkemys lohjenneesta substantiivilausekkeesta ei ole mahdoton siksikään, että substantiivien paikallissijaiset adverbiaalilaajennukset voivat ilmaista esimerkiksi paikkaa, ajankoh-
taa, välinettä, tapaa, tarkoitusta, syytä, lähdettä tai aihetta, ja esimerkissä 71 adverbiaalilaajennus hahmottuu melko yksiselitteisesti lähdettä ilmaisevaksi (*epäily syyhystä*) (ks. ISK 2004: § 587, § 589).

Jos adverbiaali käsitetään yllä olevien esimerkkien kaltaisissa tapauksissa substantiivin lohjenneeksi laajennukseksi ja siten substantiivilausekkeen osaksi, lienee luontevinta olla määrittelemättä sitä verbiprosessin kiintopisteeksi. Tällaisissa lauseissa kiintopiste siis jäisi ilmiölauseiden tapaan implisiittiseksi ja mahdollisesti kontekstista pääteltäväksi. Implisiittisenä se ei myöskään voi toimia lauseessa rajan tai jatkuvuuden ilmauksena.

Eräitä rajatapauksia

Edellä olen tarkastellut eksistentiaalilauseen sekä sen alatyyppejen pakollisia nominaalisia lauseenjäseniä ja pohtinut, miten kyseiset lauseenjäsenet voivat osallistua aspektin ilmaisemiseen. Seuraavaksi käsittelem eräitä sellaisia rajatapauksia, joilla on sekä eksistentiaalilauseen että jonkin muun lausetyypin ominaisuuksia. Tarkastelen ensin intransitiivi- ja eksistentiaalilauseiden välistä rajanvetoa ja selvennän, millä perusteella ne voidaan erottaa toisistaan. Tämän jälkeen esittelen lyhyesti tila- ja kvanttorilauseet, jotka ovat merkitykseltään ja rakenteeltaan sekä kopulalauseiden että eksistentiaalilauseiden kaltaisia. Tutkimuksessani käsittelem näitä rakenteita eksistentiaalilauseiden alatyypeinä, ja myös tämän ratkaisun perusteita käyn läpi seuraavaksi.

Aineistossani sekä osa intransitiivisista että osa eksistentiaalisista *olla-* ja *tulla-*verbillisistä lauseista ilmaisee jossakin paikassa tai tilassa olemista tai sinne tulemista. Koska sanajärjestys ei ole täysin vedenpitävä kriteeri intransitiivi- ja eksistentiaalilauseiden erottajana, valaisen muutamien esimerkkien avulla sitä, miten on mahdollista erottaa toisistaan sellaiset intransitiiviset ja eksistentiaaliset lauseet, joiden rakenteeseen kuuluvat paikanilmaus, *olla-* tai *tulla-*verbi ja verbin nominatiivisijainen ykkösargumentti (esimerkit 72–75).

72 Juniin tulevat YTV:n lipuntarkastajat (HS 3.1.2008).

73 **Keniassa kiistojen keskiössä on hänen mukaansa maa:** omalta alueelta halutaan työntää syrjään tulokkaat (HS 4.1.2008).

74 Asemalaitureille tulee lasiseinät ja -ovet (HS 2.2.2008).

75 Sillan betonipohjassa on pyöreä aukko, josta juoksee noro (HS 2.2.2008).

Esimerkin 72 kaltaiset lauseet voi systemaattisesti analysoida intransitiivisiksi sen takia, että niissä ilmenee finiittiverbin ja monikkomuotoisen subjektin persoona- ja lukukongruenssi. Aineistossani on itse asiassa vain kaksi tapausta, joissa oman kielitajuni mukaan tulisi olla monikon 3. persoonan verbinmuoto, mutta lauseen finiittiverbi on kuitenkin yksikön 3. persoonassa. Nämä lienevät lipsahduksia, koska tarkastelun kohteena oleva kielimuoto on kirjoitettu yleiskieli, ja siksi se, että subjekti lähes säännönmukaisesti kongruoi finiittiverbin kanssa paitsi persoonassa myös luvussa, on odotuksenmukaista. Sen sijaan puhekielessä ja epämuodollisessa kirjoitetussa kielessä lukukongruenssi jää usein toteutumatta eikä kongruenssi muutoinkaan toimi kaikissa suhteissa samalla tavoin kuin kirjoitetussa yleiskielessä (ks. Helasvuo 2001: 66–71).

Esimerkissä 72 ei ole kyse subjektin tarkoitteen olemaan tulosta vaan liikkeestä johonkin lokaatioon, ja siksi lause on paitsi rakenteensa myös merkityksensä puolesta luontevampi käsitellä intransitiivi- kuin eksistentiaalilauseeksi. Jossain määrin se silti ilmaisee eksistenssiä, onhan huomion kohteena subjektin

tarkoitteen sijoittuminen nimenomaan suhteessa tiettyyn lokaatioon. Esimerkki 73 sen sijaan on rakenteensa puolesta vielä esimerkkiä 72 enemmän eksistentiaalilauseen kaltainen, koska lauseen finiittiverbinä on yksikön 3. persoonassa oleva *olla*-verbi. Lause ilmaisee abstraktia paikassa olemista, koska subjektin tarkoitteen ilmaistaan olevan *kiistojen keskiössä*. Vaikka subjektin tarkoitetta tarkastellaan suhteessa tähän abstraktiin lokaatioon, lause ei nähdäkseni ole ainkaan puhtaan eksistentiaalinen. Kielteisissä ja epäilevissä lauseissa eksistentiaaliminin sijana nimittäin on partitiivi (ks. esim. Ikola 1964: 33), mikä ei tässä tapauksessa liene mahdollista tulkinnan muuttumatta: *?Keniassa kiistojen keskiössä ei hänen mukaansa ole maata*. Tällaisia hieman tulkinnanvaraisia tapauksia on aineistossani muutamia, ja niitä yhdistää se, että lauseenalkuinen adverbiaali ilmaisee abstraktia lokaatiota. Olen pyrkinyt analysoimaan ne johdonmukaisesti intransitiivilauseiksi.

Esimerkit 74 ja 75 puolestaan havainnollistavat lauseita, joiden tulkinta eksistenssiä ilmaiseviksi on selvä. Näissä tapauksissa eksistentiaaliminini ei kongruoi finiittiverbin kanssa, ja lauseet ilmaisevat eksistentiaaliminin tarkoitteen olemassa oloa suhteessa lokatiiviadverbiaalilauseeseen ilmaisemaan paikkaan. Kielteisinä lauseet saivat partitiivisijaisen eksistentiaaliminin: *Asemalaitureille ei tule lasiseiniä ja -ovia, Sillan betonipohjassa ei ole pyöreää aukkoa*. Kaiken kaikkiaan aineistossani on runsaasti lauseita, joiden rakenteeseen kuuluu jokin paikan ilmaus ja jotka edellä mainittujen muiden rakenteellisten ja toisaalta merkitykseen liittyvien seikkojen perusteella voidaan käsittää joko intransitiivi- tai eksistentiaalilauseiksi.

Seuraavaksi käsittelemme tilalauseiksi kutsuttuja rakenteita, jotka muistuttavat jossain määrin ilmiölauseita ja eksistentiaalilauseita yleisemminkin. Tilalauseet ilmaisevat nimensä mukaisesti tietyssä tilassa vallitsevia olosuhteita tai muita aistittavia ilmiöitä (*Ulkona on kylmä ~ Minulla on kylmä*). Niiden erottaminen ilmiölauseista ei ole yksiselitteistä, sillä tilalauseissakaan varsinaisen tilan ei välttämättä tarvitse olla eksplisiittisesti ilmaistuna (*On kylmä ~ Tulee kylmä*). (Ks. ISK 2004: § 901.) Periaatteessa olen pyrkinyt erottamaan aineistoni tilalauseet ilmiölauseista sillä perusteella, että tilalauseet kuvaavat sitä, millaista tilassa on tai millaista sinne tulee, kun taas ilmiölauseet ilmaisevat, mitä tilassa on tai mitä sinne tulee. Ilmiölauseissa tila jää implisiittiseksi, mutta tilalauseessa se voi olla eksplisiittisesti mainittu. Erottelukriteerini ei todennäköisesti laajemman aineiston valossa olisi vedenpitävä, mutta se toimii tässä tutkimuksessa, sillä tilalauseita on kaiken kaikkiaan aineistossani vähän (9 lausetta), eikä ilmiölauseitaakaan ole järin paljon (22 lausetta). Helasvuon ja Huumon (2010: 181) mukaan tilalauseita yhdistää ennen kaikkea merkitys, sillä muodon kannalta ne ovat melko heterogeeninen ryhmä. Myös aineistoni tilalauseet on siis määritelty tilalauseiksi ennen kaikkea merkityksen perusteella, ja niitä havainnollistaa esimerkki 76.

76 Eikä kadulla ole ihan turvallistakaan (HS 2.2.2008).

Esimerkissä 76 ilmaistaan adverbiaalin *kadulla* kuvaaman tilan olosuhteita ihmisen kannalta. Kyse ei siis ole tilan sisällön ilmaisemisesta, kuten eksistentiaalilauseissa (*Kadulla on ihmisiä*), tai tilan luonnehtimisesta, kuten kopulalauseissa (*Katu ei ole turvallinen*), vaan pikemmin kyseisen olosuhteen käsitetään vallitsevan tilan sisällä (ks. Helasvuo–Huumo 2010: 182). Koska tilalauseissa olosuhde ja sen ”vallitseminen” on se, joka suhteutetaan implisiittiseen tai eksplisiittisesti mainittuun tilaan, sitä on mahdollista pitää verbiprosessin muuttujana. Näin ajateltuna verbiprosessin muuttujaksi ei siis tilalauseissa hahmotu substantiivin kuvaama olio vaan adjektiivin kuvaama relaatio. Tämä myös edellyttää sitä, että tilalauseen käsitetään ilmaisevan nimenomaan sitä, millaista jossakin tilassa on tai millaista sinne tulee. Tilalauseiden osalta pohdin vielä lyhyesti sitä, mikä muuttujaa kuvaavan ilmauksen lauseenjäsenfunktio on.

Hakasen (1978: 53) mukaan eksistentiaalilauseita tarkasteltaessa kaikkein haastavinta on analysoida tapauksia, joiden kohdalla ei ole selvää, tulisiko lauseenjäsen käsittää predikatiiviksi vai eksistentiaalilauseen subjektiksi (siis eksistentiaalinomiksi). Hakanen ei käytä nimitystä tilalause, vaan luokittelee tilalauseita muistuttavat rakenteet eksistentiaalilauseisiin ja pitää niiden verbinjälkeistä ja olosuhdetta ilmaisevaa nomina eksistentiaalijäseninä, joskin predikatiivimaisena sellaisena. Hakulisen ja Karlssonin (1979: 301) lauseopissa sekä Isossa suomen kieliopissa (2004: § 900) kyseinen nomini sen sijaan jäsennetään predikatiiviksi, mutta toisaalta taas Helasvuon ja Huumon (2010: 190) mukaan tätä lauseenjäsentä on luontevinta pitää eksistentiaalijäseninä (eli e-NP:nä), joka siten voisi olla joko NP tai AP. Subjektinahan siis voi olla vain NP. Koska aineistoni tilalauseet muistuttavat selvästi aineistoni eksistentiaalilauseita,³² määrittelen myös tilalauseiden verbinjälkeiset nominit eksistentiaalijäseniksi. Sekä predikatiiveja että eksistentiaalijäseniä muistuttaviin lauseenjäseniin palaan tosin vielä tuloslauseiden yhteydessä luvussa 5.1.3.

Aineistoanalyysin lähtökohtana voi pitää sitä, että *olla*-verbillisissä tilalauseissa mahdollinen tilaa kuvaava adverbiaali ja eksistentiaalijäseniä ovat aspektin ilmaisemisen suhteen neutraaleja. *Tulla*-verbillisissä lauseissa sen sijaan ainakin ajan ilmaus voidaan käsittää rajaa osoittavaksi elementiksi siinä tapauksessa, että se on eksplisiittisesti mainittu ja sen voidaan ajatella ilmaisevan het-

³² Tällä tarkoitan sitä, ettei aineistossani esiinny esimerkiksi sentyyppisiä tilalauseiksi käsitettäviä lauseita kuin *Sataa, Sataa kaatamalla ~ lunta*, jotka semanttisesti ja rakenteellisesti ovat kauempana varsinaisista eksistentiaalilauseista kuin *olla*- ja *tulla*-verbilliset tilalauseet, siis esimerkiksi *On kylmä ~ kaunista* tai *Tulee kylmä ~ kaunista*.

keä, jona olosuhteen vallitseminen tilassa alkaa eli jolloin tilassa tapahtuu jonkinlainen muutos (*Nyt tuli kylmä, Illalla tulee kylmä*).

Eksistentiaalilauseen ja predikatiivilauseen ominaisuuksia on myös niin sanotulla kvanttorilauseella, jota käsittelen seuraavaksi. Kvanttorilauseilla on objektiton ja objektin sisältävä variantti, ja eksistentiaalilauseetta muistuttaa nimenomaan kvanttorilauseen objektiton muoto, jonka keskeiset nominaaliset jäsenet ovat partitiivimuotoinen NP ja suhteellista tai absoluuttista määrää osoittava ilmaus (*Hakijoita on liian vähän ~ seitsemän*).³³ Transitivisessa kvanttorilauseessa on periaatteessa samat jäsenet, mutta partitiivisijainen NP tulkitaan verbin objektiksi ja lauseessa voi sen lisäksi esiintyä perussubjekti (*Hakijoita kutsuttiin haastatteluun useita, Vastauksia olemme nyt saaneet vajaat 3000*). (Hakulinen–Karlsson 1979: 98–99; ISK 2004: § 902.)

Tässä tutkimuksessa objektitonta kvanttorilauseetta pidetään eksistentiaalilauseen alatyypinä ja partitiivisijainen NP määrittellään eksistentiaaliminiksi. Hakanen (1978: 53) mainitseekin lyhyesti, että lauseessa *Herrojakin on monenlaisia* kyse on täysin hyväksyttävästä eksistentiaalilauseesta, jossa eksistentiaaliminin (eli eksistentiaalisubjektin) funktiossa toimiva substantiivilauseke on hajaantunut. Myös Kangasmaa-Minn (1967: 284) esittää, että kyseisen rakenteen yhtenä jäsenenä on itsenäistynyt substantiivin määrite. Hänen tulkintansa mukaan kyse olisi siis hajoamalla syntyneestä mutta nyt itsenäisesti toimivasta rakenteesta. Hakulinen ja Karlsson (1979) puolestaan erottavat toisistaan varsinaiset kvanttorilauseet (*Meitä on monta, *On monta meitä*), joita lohkeaminen ei selitä, ja ”selvät NP:n lohkeamat”, joissa NP on hajonnut tekstuaalisista syistä (*Kouluja on hyviä ja huonoja, On hyviä ja huonoja kouluja*). Aineistossani esiintyviä, eksistentiaalilauseen kaltaisia kvanttorilauseita havainnollistaa esimerkki 77.

77 Kerrostaloja on niukalti (HS 3.2.2008).

Esimerkissä 77 adverbiniukalti ilmaisee eksistentiaaliminin *kerrostaloja* tarkoitteen suhteellista lukumäärää. Nähdäkseni kvanttorilauseita on mahdollista käsitellä eksistentiaalilauseen alatyypinä samaan tapaan kuin esimerkiksi ilmiölauseita, sillä niillä on vakiintunut rakenne, johon kuuluu eksistentiaaliminin lisäksi määrän ilmaus. Lisäksi kvanttorilauseissa, kuten ilmiölauseisakin, verbiprosessin kiintopiste jää implisiittiseksi. Eksistentiaaliminin tarkoitteiden lukumäärää ei siis suhteuteta mihinkään konkreettiseen tai abstrak-

³³ Verbinjälkeinen nominaalinen jäsen on mahdollista käsittää määränilmaukseksi myös silloin, kun se ilmaisee joko jonkinlaista valinnanvaraa tai vertailua (*Niitä on erityyppisiä*) tai jonkin olion tai ilmiön jakautumista luokkiin (*Veronkiertoa on vain törkeää ja tavallista*) (ISK 2004: § 903).

tiin tilaan, vaikka niiden voikin joko tekstikontekstin tai yleisesti maailmantiedon perusteella käsittää olevan olemassa jossakin.

Kvanttorilauseessa pakollisena jäsenenä esiintyvän määrän ilmauksen lauseenjäsenfunktio on kuitenkin epäselvä. Se on joko selvästi adverbiaali tai muistuttaa predikatiivia, mutta predikatiivin ei yleensä ole ajateltu voivan esiintyä partitiivisijaisen subjektin kanssa (ks. esim. Siro 1964a: 137; Kangasmaa-Minn 1967: 281–282; P. Leino 1991: 80). Tässä työssä luontevinta onkin hahmottaa määränilmaus sekä eksistentiaalisissa että transitivisissa kvanttorilauseissa lauserakenteen vaatimaksi adverbiaalitäydennykseksi, sillä kyseinen ilmaus ei ole verbin semantiikan kannalta välttämätön (vrt. ISK 2004: § 961). Vaikka tämä ratkaisu jättää monet ongelmalliset näkökohdat huomiotta, keskeistä on, että kyseinen nominaalinen jäsen käsitetään osaksi lauseen rakennetta ja toisaalta verbiprosessin kiintopisteen käsitetään jäävän lauserakenteessa implisiittiseksi.

Aineistoanalyysin kannalta on kiinnostavaa, että määränilmaus saattaa toimia lauseessa rajan ilmauksena, jos se osoittaa yksittäisten, toisiaan seuraavien tapahtumien tarkan, rajatun lukumäärän (*Tarjouksia tuli kolme*). Toisaalta partitiivisijaisen eksistentiaaliminin ominaisuuksiin kuuluu se, että se voi esimerkiksi liikettä tai olemaan tulemista ilmaisevan *tulla*-verbin yhteydessä osoittaa asiaintilan ajassa jatkuvaa kestoa (*Tarjouksia tulee valtavasti*). Siksi on mahdollista, että se toimii myös *tulla*-verbillisessä kvanttorilauseessa jatkuvuuden ilmauksena. *Olla*-verbillisissä kvanttorilauseissa sen sijaan molempien nominaalisten lauseenjäsenten voi olettaa olevan aspektin ilmaisemisen suhteen neutraaleja.

5.1.3 Tuloslause ja sille semanttisesti läheiset rakenteet

Tässä luvussa käsittelen tuloslauseeksi nimitettyä lausetyyppiä, jolla on intransitiivinen ja transitiivinen variantti. Tuloslause kuvaa muutosta, joka koskee elatiivisijaisen NP:n tarkoitetta, ja intransitiivinen ja transitiivinen variantti eroavat toisistaan siinä, ilmaisevatko ne muutoksen aiheuttajan vai eivät (*Sinusta tulee kuuluisa, Me teemme sinusta kuuluisan*). Tuloslauseille semanttisesti läheisiä ovat translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältävät rakenteet, jotka niin ikään ilmaisevat joksikin tai jonkinlaiseksi tulemista (*Sinä tulet kuuluisaksi, Me teemme sinut kuuluisaksi*). (Hakulinen–Karlsson 1979: 98; P. Leino 1991: 50; Vilkuna 2000: 158; ISK 2004: § 904.) Myös tällaisia rakenteita esiintyy aineistosani, ja käsittelen niitä samassa luvussa tuloslauseiden kanssa nimenomaan siksi, että ne ovat merkitykseltään sille hyvin läheisiä.

Huomionarvoista on, että *Me teemme sinut kuuluisaksi* -tyyppinen rakenne muistuttaa niin sanottua resultatiivirakennetta (*Söin vatsani kipeäksi*). Isossa suomen kieliopissa (2004) erotetaan kuitenkin toisistaan erilaiset tilanmuutos-

muotit (*Tämä tekee minut epävarmaksi*) ja resultatiivimuotti (*Tanssin jalkani kipeäksi*) sillä perusteella, että resultatiivimuotissa verbin ilmaisema tekeminen ei kirjaimellisesti koske objektin tarkoitetta ja transitiiviverbi saa rakenteessa yleensä toisenlaisen objektin kuin tavallisesti (*Juon pääni täyteen*). Erottamiselle on muitakin perusteita, mutta aineistoni *tehdä*-verbillisen lauseiden kannalta nämä ovat niistä keskeisimmät. (Ks. mt.: § 481–482; resultatiivirakenteista myös Pälvi 2000.) Aineistoni lauseissa verbin kuvaama tekeminen nimittäin hahmottuu siten, että se koskee nimenomaan objektin tarkoitetta, vaikka *tehdä*-verbin skemaattisuuden takia prosessin luonne ymmärretäänkin hyvin yleisluontoisesti. Verbi myös saa samantyyppisen objektin kuin muutenkin. Kyseiset lauseet ovat siis tuloslauseelle semanttisesti läheisiä transitiivilauseita, eivät varsinaisia resultatiivirakenteita.

Hakulinen ja Karlsson (1979) käsittelevät tulosrakennetta marginaalisten lausetyyppien yhteydessä, ja Isossa suomen kieliopissa (2004) se määritellään eksistentiaalilauseiden ja sen alatyypin tapaan erikoislausetyyppisiin. Tässä työssä tuloslauseita käsitellään omana lausetyypinään, kun taas predikatiiviadverbiaalin sisältäviä *tulla*- ja *tehdä*-verbillisiä lauseita käsitellään intransitiivi- ja transitiivilauseina. Taulukko 4 esittää tuloslauseiden ja sille semanttisesti läheisten rakenteiden määrän aineistossani. Tässä tulee siis huomata, että tuloslauseelle semanttisesti läheiset rakenteet ovat intransitiivi- ja transitiivilauseita eikä niitä siksi lasketa mukaan varsinaisten tuloslauseiden kokonaismäärään.

Taulukko 4. Tuloslauseen ja sille semanttisesti läheisten rakenteiden määrä aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>	yhteensä
tuloslause	0	80	188	268
transitiivinen <i>tehdä jokin jonkinlaiseksi</i> -tyyppi	0	17	0	17
intransitiivinen <i>tulla joksikin</i> -tyyppi	0	0	45	45

Taulukko 4 osoittaa, että intransitiivisia tuloslauseita on aineistossani noin kaksi kertaa niin paljon kuin transitiivisia tuloslauseita, mutta kumpaakaan rakennetta ei voi pitää harvinaisena. Taulukosta ilmenee myös, että joksikin tai jonkinlaiseksi tuleminen kielennetään aineistossa tyypillisemmin tuloslauseella kuin translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältävällä lauseella. Seuraavaksi käsitelen näitä rakenteita siten, että tarkastelen intransitiivisia ja transitiivisia variantteja erikseen. Tässä mielessä luvun rakenne poikkeaa muista luvun 5 alaluvuista, joissa kulloinkin tarkastelun kohteena olevia rakenteita käsiteltiin lauseenjäsen kerrallaan.

Intransitiiviset rakenteet

Esimerkit 78 ja 79 havainnollistavat aineistoni joksikin tai jonkinlaiseksi tulemista ilmaisevia *tulla*-verbillisiä intransitiivilauseita ja intransitiivisia tuloslauseita.

78 "Kun tulin liiton jäseneksi, katseltiin vähän epäluuloisesti modernisteja", Nummi sanoo.

79 Yläkerran kahvihuoneista tuli pian kaupungin rouvien suosittu kohtaustapaikka (HS 1.6.2008).

Esimerkki 78 kuvaa entiteetissä ja sen ominaisuuksissa tapahtuvaa muutosta. Subjektimuuttuja ilmenee tässä tapauksessa verbin persoonapäätteestä (ks. myös Sivonen 2007: 83), kun taas kiintopisteeksi voidaan hahmottaa translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin *liiton jäseneksi* ilmaisema tila, johon muuttuja verbiprosessin aikana siirtyy. Esimerkki 79 puolestaan on rakenteeltaan intransitiivinen tuloslause, mutta sen tulkinta on periaatteessa sama: elatiivi-NP:n *yläkerran kahvihuoneista* ilmaisema entiteetti saa uuden ominaisuuden, jonka osoittaa lauseenloppuinen NP *kaupungin rouvien suosittu kohtaustapaikka*. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, mikä intransitiivisen tuloslauseen jäsenistä tulisi hahmottaa verbiprosessin muuttujaksi.

Intransitiivisessa tuloslauseessa elatiivi-NP ilmaisee entiteetin, joka vastaa Langackerin (esim. 2008: 113) esittämää luonnehdintaa siitä, että muuttuja on se entiteetti, jonka sijaintia tai muita ominaisuuksia arvioidaan tai kuvataan suhteessa toiseen entiteettiin. Tuloslauseessa elatiivi-NP ei siis tässä mielessä poikkea predikatiivilauseen subjektista, vaikka rakenteeltaan sitä tietysti tulisikin pitää hyvin epätyypillisenä muuttujana. Helasvuo ja Huumo (2010) toteavat, että vaikka intransitiivisen tuloslauseen loppujäsenellä on sekä eksistentiaaliminominin (eli e-NP:n) että predikatiivin piirteitä, sitä tulisi kuitenkin pitää eksistentiaaliminominina. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että kyseinen lauseenjäsen voi kiellon vaikutuksesta olla partitiivissa (*Pöydästä ei tule korkeaa*). (Mts. 184–185.) Myös Hakanen (1978: 54–55) esittää samoin perustein, että *Pojasta kasvoi mies* -tyyppiset lauseet ovat eksistentiaalilauseita, joskin erikoistapauksia. Tässä on kuitenkin otettava huomioon, että eksistentiaalilauseissa eksistentiaaliminomi määriteltiin verbiprosessin muuttujaksi siksi, että se subjektin tapaan ilmaisee verbin ykkösargumenttia (ks. luku 5.1.2). Jos tuloslauseen elatiivi-NP määritellään muuttujaksi, olisi samalla päädyttävä siihen ratkaisuun, että eksistentiaaliminomi voi eri lauserakenteissa ilmaista joko muuttujaa tai kiintopistettä. Tätä voi verrata siihen, mitä objektista on sanottu; objektin osalta on nimittäin osoitettu, että se voi ilmaista joko verbiprosessin kiintopisteen tai muuttujan. Helasvuo ja Huumo (2010: 180) toteavat, että niin sanotuissa lokaatiosubjekttilauseissa (*Piha kuhisi muurahaisia*) verbin muuttuja ilmenee lauseen objekti-

na, vaikka tyypillisesti objekti toimii kiintopisteenä ja subjekti on ensisijainen muuttuja. Siksi ei olisi mahdotonta ajatella, että myös eksistentiaaliniomini voisi eri rakenteissa osoittaa joko verbiprosessin muuttujan tai sen kiintopisteen.

Se, että suomen kielessä on kaksi semanttisesti hyvin läheistä mutta muodoltaan täysin erilaista rakennetta, saa kuitenkin epäilemään, että niitä ei muuttujien ja kiintopisteidenkään osalta voi tulkita samalla tavoin. Rakenteen puolesta muuttujana siis voisikin intransitiivisissa tuloslauseissa pitää entiteetin uutta olotilaa tai muuta ominaisuutta ja kiintopisteenä entiteettiä ennen muutosta. Tämä on periaatteessa sopusoinnussa sen eksistentiaalilauseista tehdyn havainnon kanssa, että niissä eksistentiaaliniomini osoittaa adverbialijäsenen ilmaiseman tilan sisältöä (ks. esim. Ikola 1964; Helasvuo 1996). Vastaavasti tuloslauseiden tapauksessa eksistentiaaliniominin tehtäväksi voisi ajatella adverbialijäsenen ilmaiseman entiteetin ”sisällön” ilmaisemisen, jos sisällöllä tässä tapauksessa tarkoitettaisiin entiteetin olemusta laajassa mielessä. Näin eksistentiaalilauseiden ja tuloslauseiden läheisyys tulisi esiin paitsi siinä, että molemmissa lausetyypeissä yhtenä nominaalisena jäsenenä on eksistentiaaliniomini, myös siinä, että eksistentiaaliniomini hahmottuu niissä verbiprosessin muuttujaksi.

P. Leinon (1991) mukaan *Verstas kasvoi tehtaaksi* ja *Verstaasta kasvoi tehdas* sekä *Takki tuli liian lyhyeksi* ja *Takista tuli liian lyhyt* -tyyppisten lauseparien välinen merkitysero on se, että intransitiivilauseet ilmaisevat jo olemassa olevassa tarkoitteessa tapahtuvaa muutosta ja tuloslauseet uuden tarkoitteen syntyä. (Mts. 72–73.) Näin ajateltuna kyseiset intransitiivilauseet kuvaavat siis verstaan tai takin ominaisuuksien muuttumista ja tuloslauseet kokonaan uusien tarkoitteiden eli tehtaan ja liian lyhyen takin syntymistä. Jokseenkin sama ajatus tulee esiin myös Isossa suomen kieliopissa (2004: § 904), jossa *tulla*-verbillisen predikaatiivilauseen ja intransitiivisen tuloslauseen eroa luonnehditaan muun muassa toteamalla, että ”[t]uloslause ilmaisee pikemminkin uuden ominaisuuden tai luokan syntyä kuin muutosta olemassa olevassa”. Hakulinen ja Karlsson (1979: 98) puolestaan esittävät, että translatiivisijaisen adverbialin sisältävä lause edellyttää, että subjektin tarkoite on olemassa jo ennen kuvattua muutosta, kun taas tuloslause ei implikoi samaa elatiivi-NP:stä. Näin toteaa myös Mati Erelt (2005: 22) viron kielen vastaavia rakenteita käsittelevässä tutkimuksessaan.

Näitä näkemyksiä on syytä pohtia vielä hieman tarkemmin. Vaikka esimerkit 78 ja 79 ovat rakenteeltaan erilaisia, ne kuvaavat yksiselitteisesti jo olemassa olevan tarkoitteen kokemaa muutosta. Nähdäkseni näiden kahden lauserakenteen ilmaisemana, joskin hyvin hienoisena semanttisena erona voi kuitenkin tällaisissa tapauksissa pitää sitä, muuttuuko entiteetti joksikin tai jonkinlaiseksi tai saako se sellaisen uuden ominaisuuden, jota sillä ei aiemmin ole ollut. Edellisissä lauseissa kuvataan siis subjektin läpikäymää muutosta, kun taas jälkimmäisissä huomion kohteena on ominaisuuden, olotilan tai muun sellaisen ole-

maan tuleminen suhteessa elatiivi-NP:n kuvaamaan entiteettiin. Kyse on eri tavoista käsitteistää entiteetissä ja sen ominaisuuksissa tapahtuva muutos, mutta kuten sanottua, merkitysero on hienovarainen ja perustuu siihen, tarkastellaanko muutosta muuttuvan entiteetin vai itse muutoksen näkökulmasta. Muutoksen seurauksena ei kuitenkaan välttämättä tuloslauseissakaan synny täysin uutta tarkoitetta.

Joksikin tai jonkinlaiseksi tulemista ilmaisevissa intransitiivisissa ja tulosrakenne muotoisissa *tulla*-verbillisissä lauseissa kohdetila voidaan käsittää eräänlaiseksi päätepisteeksi, jonka saavuttamisen jälkeen asiointi ei enää jatku. Siksi kohdetilaa ilmaisevaa predikatiiviadverbiaalia tai eksistentiaaliniomia voi näissä lausekonteksteissa pitää rajan ilmauksena. Vaikka eksistentiaaliniomi voi partitiivisijaisena ilmaista jatkuvuutta, se ei tuloslauseissa välttämättä yksin riitä osoittamaan asiointilan ajassa etenevää kestoa (*Opiskelijoista tulee maistereita*). Tulkinta edellyttääkin tukea joko valinnaisista lauseenjäsenistä tai kielenkäyttökontekstista (*Opiskelijoista tulee maistereita pitkin vuotta*).

Transitiiviset rakenteet

Esimerkit 80 ja 81 havainnollistavat aineistoni transitiivisia tuloslauseita ja translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältäviä, niin ikään tilanmuutosta ilmaisevia transitiivilauseita.

80 Asuntosäätiö teki Tapiolasta monipuolisen asuinalueen, jonne kaikenlaiset ihmiset saattoivat muuttaa (HS 3.2.2008).

81 Lopullinen 1883 voimaan tullut asetus teki rokotuksen pakolliseksi myös maaseudulla (HS 1.11.2008).

Molemmissa esimerkeissä on subjekti (*asuntosäätiö, lopullinen 1883 voimaan tullut asetus*), joka voidaan yksiselitteisesti määritellä verbiprosessin muuttujaksi. Kiintopisteen määrittely sen sijaan on sikäli ongelmallista, että esimerkeissä on kaksi jäsentä, jotka periaatteessa voisivat osoittaa relaation toisen osapuolen: verbin kuvaaman tekemisen kohteen tai tuloksen. P. Leino (1991: 50) toteaa vastaaventyypisiä lauseita käsitellessään, että transitiivilauseessa esiintyy usein objektin ohella joko elatiivi- tai translatiivisijainen adverbiali (*Tapaus teki hänes-tä naurunalaisen, Tapaus teki hänet naurunalaiseksi*). Tämän näkemyksen mukaan lauseissa on siis objekti ja adverbialijäsen, jonka luonteeseen ei pakollisuuden tai valinnaisuuden osalta oteta kantaa. Isossa suomen kieliopissa (2004: § 904) sekä intransitiivisen että transitiivisen tuloslauseen loppujäsenen syntaktiseksi funktioksi määritellään predikatiivi, koska se luonnehtii elatiivi-NP:n tarkoitetta samaan tapaan kuin kopulalauseen predikatiivi luonnehtii subjektia. Tässä työssä predikatiivia käytetään kuitenkin vain subjektia luonnehtivan ja kopulalauseissa esiintyvän lauseenjäsenen nimityksenä, joten tuloslauseiden ”predika-

tiivit” on hahmotettava toisin. Kuten edellä kävi ilmi, intransitiivisissa tuloslauseissa lauseen loppujäsen on eksistentiaaliminimi, joka suhteuttaa jonkin uuden ominaisuuden, olotilan tai muun sellaisen adverbiaalitäydennyksen ilmaisemaan entiteettiin periaatteessa samaan tapaan kuin eksistentiaalilauseissa.

Tutkimuksessani analysoin transitiivisten tuloslauseiden loppujäsenen objektiksi ja elatiivi-NP:n lausetyypin vaatimaksi adverbiaalitäydennykseksi. Vaikka elatiivi-NP ilmaisee tarkoitteen, johon verbin kuvaama tekeminen kohdistuu, loppujäsen on rakenteeltaan ja kieliopilliselta käyttäytymiseltään hyvin paljon objektin kaltainen. Tuloslauseen loppujäsenen määrittelyä objektiksi puoltaa se, että aspektin ilmaisemisen kannalta se käyttäytyy samoin kuin muidenkin transitiivilauseiden objektit eli osoittaa asiointilan joko ajassa jatkuvaa (*Hän teki villalangasta sukkaa*) tai päättyneenä kesto (Hän teki villalangasta sukan) (ks. Helasvuo–Huumo 2010: 185). Tässä tapauksessa on tosin hyväksyttävä se, että objekti voi olla substantiivilausekkeen sijaan myös adjektiivilauseke (ks. Siro 1964a: 54; P. Leino 1991: 38, 72). Tuloslauseissa keskeistä on joka tapauksessa ilmaista tuloksen saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen, joten sikäläkin verbiprosessin kiintopisteeksi on tekemisen kohteen sijaan luontevampi käsittää sen lopputulos. Nähdäkseni tilanmuutosta ilmaisevissa *tehdä*-verbillisissä lauseissa kiintopisteeksi voidaan käsittää objekti, vaikka myös lopputulosta ilmaiseva translatiivisijainen adverbiaalijäsen on lauseen merkityksen kannalta pakollinen. Tässä kielellinen rakenne siis ohjaa tulkitsemaan verbiprosessin kiintopisteeksi nimenomaan kohteen, ei tulosta. Näin se eroaa transitiivisesta tuloslauseesta, jossa tilanne on päinvastainen.

5.1.4 Koonti: muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset eri lausetyypeissä

Edellä olen eritellyt normaalilauseiden, eksistentiaalilauseiden ja sen alatyypien sekä tuloslauseiden ja sille semanttisesti läheisten rakenteiden ominaisuuksia sekä muodon että osittain myös merkityksen kannalta. Esitän vielä kootusti, millaisia pakollisia lauseenjäseniä kyseisiin lausetyyppeihin kuuluu ja mitkä näistä lauseenjäsenistä ilmaisevat verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen. Esittämäni havainnot perustuvat tutkimusaineistooni, joten toisenlaista aineistoa tarkasteltaessa eri lausetyypit voisivat saada myös muunlaisia toteutumia. Edellä olen alustavasti pohtinut myös sitä, mitkä eri lausetyypeissä esiintyvistä nominaalisista jäsenistä voidaan käsittää lausekonteksteissaan rajan tai jatkuvuuden ilmauksiksi, ja tähän palaan aineistoanalyysin yhteydessä.

Asetelma 1 esittää muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet normaalilauseissa.

	muuttuja (m)	kiintopiste (kp)
intransitiivilause	subjekti/implisiittinen	adverbiaalitäydennys/ implisiittinen
	<i>Sushiravintola (m) on Samsungin mainosta vastapäättä (kp). Hänen äitinsä (m) tuli Yhdysvaltoihin (kp) Meksikosta. Silti turistit (m) tulevat. Säveltäjäkin (m) teki niin konserteissaan.</i>	
transitiivilause	subjekti/implisiittinen	objekti
	<i>Työryhmä (m) on tehnyt kolme kirjaa (kp). Hommia (kp) tehdään rennolla asenteella.</i>	
kopulalause	subjekti/implisiittinen	predikatiivi/ predikatiiviadverbiaali
	<i>Pankki (m) on täysin raunioina (kp). Metrotunnuksien (m) täytyy olla tuttuja M-logoja (kp). Tavoitteena (kp) oli parantaa kansallista yhtenäisyyttä (m). Yleistä (kp) oli, ettei raskaita kokemuksia jaettu (m).</i>	

Asetelma 1. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet normaalilauseissa.

Intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseissa keskeinen lauseenjäsen on subjekti, jolla tarkoitetaan tässä työssä sekä verbin kanssa kongruoivaa nominatiivisubjektia että kongruoimatonta genetiivisubjektia. Subjekteiksi nimitetään myös verbin infinitiivi- tai lausemuotoisia ykkösargumentteja. Subjekti on tässä luvussa käsiteltyjen lausetyyppien kannalta pakollinen lauseenjäsen siitä huolimatta, että se voi passiivi- ja nollapersoonalauseissa jäädä vaille ilmiä. Eksplisiittisesti ilmaistuna se kuvaa verbiprosessin muuttujan, mutta subjekti-täydennyksen puuttuessa muuttujakin jää implisiittiseksi. Asetelma 1 esittää esimerkin implisiittisestä subjektimuuttujasta vain transitiivilauseiden osalta, mutta implisiittinen subjekti on siis tietenkin mahdollinen myös kahdessa muussa lausetyypissä.

Transitiivilauseiden rakenteeseen kuuluu subjektin ohella objekti, joka tutkimusaineistoni lauseissa on kieliopillissijainen NP. Objekti ilmaisee verbiprosessin kiintopisteen, mutta kiintopiste voi jäädä myös implisiittiseksi, jos *tehdä*-verbillisessä lauseessa kuvataan vain tekemisen tapaa, ei kohdetta. Intransitiivilauseissa puolestaan on subjektin lisäksi usein jokin adverbiaalimuotoinen lauseenjäsen; *olla*-verbi ei koskaan esiinny ilman adverbiaalitäydennystään, mutta *tulla*-verbi voi esiintyä yksinomaan subjektin kanssa. Adverbiaalitäydennykset ilmaisevat verbiprosessin kiintopisteen, sillä ne suhteuttavat subjektimuuttujan esimerkiksi johonkin lokaatioon, olotilaan, ajankohtaan tai määrään. Kopulalauseiksi puolestaan nimitän niitä aineistoni lauseita, joissa on subjektin lisäksi sen tarkoitetta luonnehtiva predikatiivi tai predikatiiviadverbiaali. Predikatiivit

ja predikatiiviadverbiaalit ilmaisevat verbiprosessin kiintopisteen, jollaiseksi näissä tapauksissa käsitetään subjektin identiteetti, ominaisuus tai muu piirre.

Asetelma 2 esittää muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet aineistoni eksistentiaalilauseissa sekä sen alatyypeissä.

	muuttuja (m)	kiintopiste (kp)
eksistentiaalilause ja sen alatyypit	eksistentiaaliminimi	adverbiaalitäydennys/ implisiittinen
	<i>Seudun kylissä (kp) on muutamia suomalaisia (m).</i> <i>Keskustaan (kp) tuli uusia liikennevaloja (m).</i> <i>Aina (kp) tulee uusi pirouette piqué (m).</i> <i>Tapiolalla (kp) oli oma puutarhuri (m).</i> <i>Kadulla (kp) ei ole turvallista (m).</i> <i>Tulee huonot ilmat (m).</i> <i>Kerrostaloja (m) on niukalti.</i>	

Asetelma 2. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet eksistentiaalilauseessa ja sen alatyypeissä.

Eksistentiaalilauseet muodostuvat eksistentiaaliminimistä sekä mahdollisesta lokatiivisesta, temporaalisesta tai habitiivisesta adverbiaalijäsenestä. Eksistentiaaliminimi ilmaisee verbiprosessin muuttujan, jonka olemassaolo tai olemaan tulo suhteutuu adverbiaalijäsenen ilmaisemaan kiintopisteeseen eli tilaan, ajan-kohtaan, omistajaan tai muuhun vastaavaan. Aineistooni sisältyy myös tapauksia, joissa eksistentiaaliminimin paikallissijainen määrite on lohjennut adverbiaalijäsenen tyypilliselle paikalle lauseen alkuun. Näitä en kuitenkaan pidä verbiprosessin kiintopisteinä, vaan kiintopiste jää implisiittiseksi. Myös eräissä eksistentiaalilauseiden alatyypeissä eli ilmiölauseissa, kvanttorilauseissa sekä osassa tässä työssä käsitellyistä tilalauseista kiintopiste jää vaille eksplisiittistä ilmausta.

Asetelma 3 havainnollistaa, mitkä lauseenjäsenet voidaan käsittää muuttujia ja kiintopisteitä kuvaaviksi ilmauksiksi aineistoni tuloslauseissa ja tuloslauseelle semanttisesti läheisissä intransitiivi- ja transitiivilauseissa.

	muuttuja (m)	kiintopiste (kp)
intransitiivinen tuloslause	eksistentiaaliminimi	adverbiaalitäydennys
	<i>Kahvihuoneesta (kp) tuli suosittu kohtaustapa (m).</i>	
intransitiivinen <i>tulla joksikin</i> -tyyppi	subjekti	predikatiiviadverbiaali
	<i>Kirjailija (m) tuli liiton jäseneksi (kp).</i>	
transitiivinen tuloslause	subjekti	objekti
	<i>Asuntosäätiö (m) teki Tapiolasta monipuolisen asuinalueen (kp).</i>	
transitiivinen <i>tehdä jokin jonkinlaiseksi</i> -tyyppi	subjekti	objekti
	<i>Asetus (m) teki rokotuksen (kp) pakolliseksi.</i>	

Asetelma 3. Muuttujia ja kiintopisteitä kuvaavat lauseenjäsenet tuloslauseessa ja sille semanttisesti läheisissä rakenteissa.

Eksistentiaalilauseiden tapaan myös intransitiiviset tuloslauseet muodostuvat adverbiaalitäydennyksestä sekä eksistentiaaliminimistä. Eksistentiaaliminimi ilmaisee verbiprosessin muuttujan, joka suhteutuu adverbiaalijäsenen ilmaisemaan kiintopisteeseen. Vaikka adverbiaalijäsenen on entiteetti, joka kokee lauseessa kuvattua muutoksen, rakenne esittää nimenomaan uuden ominaisuuden, olotilan tai muun vastaavan suhteessa jo olemassa olevaan entiteettiin. Näin se eroaa subjektin ja translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältävästä *tulla*-verbillisestä lauseesta, joka kuvaa subjektimuuttujan läpikäymän muutoksen. Tässä subjektimuuttuja siis suhteutuu predikatiiviadverbiaalin ilmaisemaan uuteen olotilaan tai vastaavaan.

Transitiivisissa tuloslauseissa puolestaan on subjekti, joka ilmaisee verbiprosessin muuttujan. Lisäksi lauseessa on kaksi muuta pakollista nominaalista lauseenjäsentä: elatiivisijainen NP, joka osoittaa tekemisen kohteen, sekä objektin kaltainen NP tai AP, joka ilmaisee subjektin aiheuttamasta teosta syntyvän lopputuloksen. Olen määritellyt lopputulosta ilmaisevan lausekkeen objektiksi, koska aspektin ilmaisemisen kannalta se käyttäytyy samaan tapaan kuin NP-objektit yleensäkin. Elatiivi-NP puolestaan on lausetyypin edellyttämä adverbiaalitäydennys. Myös transitiivisia tuloslauseita muistuttavissa mutta predikatiiviadverbiaalin sisältävissä rakenteissa subjekti ilmaisee muuttujan ja objekti kiintopisteen, vaikka myös predikatiiviadverbiaali on lauseen semantiikan kannalta pakollinen.

5.2 Tapahtumakehysten suhde syntaktisiin lausetyyppeihin

Luvussa 4.1.1 esittelin tämän työn kannalta keskeiset tapahtumakehykset eli polun, kausaalisen ketjun ja tilassa olemisen tapahtumakehykset sekä niihin

liittyvät ikkunointiprosessit. Tässä yhteydessä totesin, että Talmyn (2000) hahmottelemat tapahtumakehykset ovat hypoteeseja siitä, että tietyt elementit ovat tilanteen käsitteistyksessä olennaisia ja saavat siten ilmiänsä tilanteita kielennettäessä. Toisaalta yhtä keskeinen oletus on myös se, että tietyt elementit melko systemaattisesti jäävät huomion ikkunan ulkopuolelle ja siten myös vaille eksplisiittistä ilmausta. Talmyn hahmottelemista tapahtumakehyksistä käsitte- len siis polun ja kausaalisen ketjun tapahtumakehyksiä. Lisäksi olen itse hahmotellut tätä tutkimusta varten tilassa olemisen tapahtumakehyksen, koska Talmyn tapahtumakehykset eivät luontevasti kata kaikkia aineistoni lauseita.

Tapahtumakehyksiä ja niiden ilmentymiä tarkasteltaessa on otettava huomioon, että kielessä on tiettyjä vakiintuneita rakenteita, sanomisen tapoja, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, miten asiointiloja kielennetään. Siksi olen edellä luvussa 5.1 käsitellyt aineistossani esiintyviä syntaktisia lausetyyppejä ja tarkastellut, millaisista lauseenjäsenistä ne muodostuvat eli millaiset ilmaukset ovat lauseen syntaktisen rakenteen ja myös merkityssisällön kannalta välttämättömiä.

Keskeisin ero tapahtumakehysten ja syntaktisten lausetyyppien välillä on se, että tapahtumakehykset pyrkivät kuvaamaan samantyyppisten asiointilojen käsitteistyksessä keskeiset elementit, kun taas syntaktiset lausetyypit ovat todellisessa kielenkäytössä esiintyvien syntaktisten rakenteiden yhteisiin ominaisuuksiin pohjautuvia abstraktioita. Pohjimmiltaan tapahtumakehysten ja syntaktisten lausetyyppien tavoite on sama: esittää yleistys tiettyjen yhtäläisyyksien pohjalta. Tapahtumakehysten tapauksessa yleistys koskee asiointilojen käsitteistystä ja siten merkitysten tuottamista, syntaktisten lausetyyppien tapauksessa taas kielellisiä rakenteita.

Tapahtumakehykset kuvaavat tietynlaisten asiointilojen käsitteistyksessä keskeiset elementit (oliot tai vaiheet), mutta ne eivät ota kantaa siihen, millaisina kielellisinä ilmauksina nämä ilmenevät. Lähtökohtaisesti ei tarvitsekaan olettaa, että kaikki tiettyä lausetyyppiä edustavat lauseet olisivat saman tapahtumakehyksen toteutumia. Siksi tässä työssä lähdetään liikkeelle siitä, että *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbillisissä lauseissa on useamman kuin yhden tapahtumakehyksen toteutumia.

Aineistossani esiintyvien tapahtumakehysten ja syntaktisten lausetyyppien suhdetta käsitte- len yksityiskohtaisesti aineistoanalyysin yhteydessä luvussa 6, jossa käsitte- len erikseen polun, kausaalisen ketjun ja tilassa olemisen ikkunoivia lauseita. Pääpaino on lauseen aspektin kuvaamisessa huomion ikkunoinnin avulla, ja siksi olen luvussa 5.1 käsitellyt paitsi aineistoni lausetyyppien kannalta pakollisia lauseenjäseniä myös näiden lauseenjäsenten mahdollisuuksia toimia verbiprosessin muuttujina ja kiintopisteinä sekä rajan tai jatkuvuuden ilmauksina. Aiemmissa fennistisissä aspektitutkimuksissa aspektin rajattuutta tai rajaamattomuutta on nimittäin pyritty määrittelemään juuri muuttujan ja kiin-

topisteen välisen suhteen sekä erilaisten rajan ilmausten perusteella. Aineisto-analyysiluvussa 6 lauseen aspektimerkityksen rakentumista tarkastellaan siis suhteessa tapahtumakehykseen, syntaktiseen lausetyyppiin, verbiprosessin muuttujaan ja kiintopisteeseen sekä rajan ja jatkuvuuden ilmauksiin. Näiden seikkojen perusteella pyrkimykseni on esittää kattava kuvaus siitä, millaisia aspektimerkityksiä aineistoni lauseet ilmaisevat.

6 Lauseen aspektitulkinnan määräytyminen aineistossa huomion ikkunoinnin näkökulmasta

Tässä luvussa tarkastelen lauseen aspektin määräytymistä yksittäisissä lauseissa. Yksittäinen lause ei välttämättä ole yksinäislause, vaan se voi olla myös yhdyslauseen osa. Yksinäislauseella tarkoitan siis lausetta, joka esiintyy tekstissä itsenäisenä, kun taas yhdyslauseen yksittäisillä osilla on jo yhdenlainen, yksittäisen lauseen rajan ulkopuolelle ulottuva konteksti. Koska en tässä luvussa vielä puutu lauseenulkoiseen kontekstiin, jätän yhdyslauseen muut kuin tarkastelun kohteena olevan yksittäisen osan – ainakin pääosin – huomiotta ja palaan niiden analysoimiseen tekstitason aineistoanalyysiluvussa 8.

Kuvaan lauseen semantiikkaa ja erityisesti aspektin ilmaisemisen kerroksellisuutta huomion ikkunoinnin avulla. Käsittelen lauseita siten, että tarkastelen polun, kausaalisen ketjun ja tilassa olemisen ikkunoivia lauseita omissa alaluvuissaan. Lauseen määrittelemisen polun, kausaalisen ketjun tai tilassa olemisen tapahtumakehyksen ilmentymäksi on yksiselitteisintä konkreettista liikettä, tekoa tai tilaa kuvaavien lauseiden tapauksessa. Aineistossani kuitenkin esiintyy runsaasti lauseita, joissa kuvataan abstraktien entiteettien abstraktia toimintaa, mikä tekee aineiston kuvaamisesta toisinaan haasteellista. Kuvausmetodin on kuitenkin taivuttava myös siihen, että konkreettisia asiointiloja ilmaisevien lauseiden lisäksi pystytään kuvaamaan abstrakteja asiointiloja ilmaisevat lauseet.

Tässä työssä käy ilmi, että verbi ei täysin systemaattisesti osoita, minkä tapahtumakehyksen ilmentymäksi lause tulisi tulkita; saman verbin ympärille rakentuvat lauseet voivat siis ilmaista useampaa kuin yhtä tapahtumakehystä. Tämä tulisi itse asiassa vielä selvemmin esiin, mikäli *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbin ja nominin tai partikkelin muodostamat idiomaattiset rakenteet olisivat mukana tarkastelussa (esim. *olla mieleen*, *tehdä tuloaan*, *tulla toimeen*). Kuten luvussa 1.3.1 totesin, käsittelen näitä ilmauksia kuitenkin toisaalla (Nurminen, tulossa). Myöskään aineistoni lauseiden syntaktisista lausetyypeistä ei kaikissa tapauksissa suoraan voi päätellä niiden ilmentämiä tapahtumakehysiksi. Tämä on osittain seurausta verbien *olla*, *tehdä* ja *tulla* skemaattisuudesta eli siitä, että niiden semantiikka mahdollistaa erityyppiset argumentit. Toisaalta myös nominien semantiikka vaikuttaa siihen, minkä tapahtumakehyksen ilmentymäksi lause tulkitaan. Sama rakenne voi siis ilmentää useampaa kuin yhtä tapahtumakehystä, jos nominaalisten lauseenjäsenten merkitykset sen sallivat.

Lauseen aspektitulkinnan kannalta sen ilmentämä tapahtumakehys on viitteellinen, sillä liikkeelle voidaan esittää jonkinlainen päätepiste ja kausaalille ketjulle jokin lopputulos, kun taas tilassa oleminen on jatkuva tila. Tavoitteeni onkin selvittää, millaisia puolia poluista, kausaalista ketjuista ja tiloista aineistoni lauseet tuovat esiin ja millaisen aspektitulkinnan ne sen perusteella saavat. Aiemmat suomen kielen aspektia käsittelevät tutkimukset ovat painottaneet erityisesti kieliopillissijaisten lauseenjäsenten sijavaihtelun sekä erilaisten keston ja toistuvuuden adverbiaalien merkitystä lauseen aspektin ilmaisemisessa (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1978, 1985; Heinämäki 1984, 1994; P. Leino 1991; myös tämän työn luku 3.2.2), joten niiden osuus lauseen aspektitulkinnan muodostumisen kannalta on tässäkin tutkimuksessa keskeinen tarkastelun kohde. Lisäksi käsittelen muita aineiston pohjalta esiin nousseita seikkoja, esimerkiksi juuri nominien semantiikan vaikutusta siihen, millaiseksi lauseen aspekti käsitetään.

Luvussa 6.1 tarkastelen tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumia siten, että käsittelen ensin luvussa 6.1.1 tilassa olemisen keston esittämiseen liittyviä tekijöitä ja sen jälkeen luvussa 6.1.2 eräitä erikoistapauksia. Näitä ovat lausekontekstissaan polun tai kausaalisen ketjun seurauksiksi hahmottuvat tilat sekä eräiden *tulla*-verbillisten lauseiden ilmaisemat tilat. Luvussa 6.2 puolestaan tarkastelen polun tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvia lauseita: liikepolkuja luvussa 6.2.1, olemaantulopolkuja luvussa 6.2.2 ja muutospolkuja luvussa 6.2.3. Tämän jälkeen käsittelen luvussa 6.2.3 kausaalisen ketjun toteutumia niin, että tarkastelen ensin luvussa 6.3.1 kertaluonteisia ja toistuvia kausaalisia ketjuja ja sen jälkeen luvussa 6.3.2 objektin erikoistapauksia eli lauseita, joissa *tehdä*-verbi ei saa lainkaan objektiargumenttia tai se saa objektikseen itenäisen interrogatiivipronominin *mitä*. Lopuksi luvussa 6.4 käsittelen vielä eräiden verbirakenteiden osoittamia ikkunoita: ensin luvussa 6.4.1 progressiivista verbirakennetta *olla -mAssA* ja sen jälkeen luvussa 6.4.2 eräitä modaalisia verbi-ketjuja.

6.1 Tilassa olemisen ikkunoivat lauseet

Tässä luvussa tarkastelen sellaisia aineistoni lauseita, jotka ilmaisevat konkreettisesti tai abstraktissa lokaatiossa tai muussa tilassa tai vaihtoehtoisessa jossakin olotilassa olemista ja jotka hahmottuvat tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi. Kyseiset lauseet ovat pääosin *olla*-verbillisiä lauseita, mutta myös osa aineistoni *tulla*-verbillisistä lauseista ilmaisee tilassa olemista. Tilassa oleminen voidaan käsittää joko entiteetille luontaisena ja siten periaatteessa pysyvänä tai väliaikaisena ja mahdollisesti muuttuvana. Tässä tapahtumakehyksessä huomion ikkunassa on nimenomaan tilassa oleminen, mutta myös sen

alkaminen tai päättyminen voidaan osoittaa eksplisiittisesti. Lähtökohtani on kuitenkin se, että tilassa olemisen tapahtumakehyksessä ei ole erillisiä sisäisiä vaiheita, kuten poluissa tai kausaalisisissa ketjuissa, vaan alku- ja päätepisteensä välillä ne etenevät jatkuvasti samanlaisina. Tämän ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa täyttä staattisuutta, vaan tilassa olemiseen voi sisältyä myös jonkinlaista dynaamiikkaa. Koska *olla*-verbi on luonteeltaan statiivinen ja ilmaisee ajassa jatkuvaa tilaa (esim. Pajunen 2001: 96), dynaamisen merkityksen täytyy ilmetä lauseen nominaalisista jäsenistä. Esimerkiksi paikallissijaiset olotilanilmaukset voivat osoittaa pikemmin toiminnan tilaa kuin entiteetin olotilaa (*Hän on pilkillä*) (Onikki-Rantajääskö 2001: 17). Dynaamisuuden tulkinta voi perustua myös esimerkiksi subjektin tai predikatiivin tarkoitteiden tai tarkoitteilojen luonteeseen (*Tuulenpuuskat olivat voimakkaita, Lammen vesi oli väreilevää*).

Tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvien lauseiden tarkastelu etenee siten, että esittelen ensin luvussa 6.1.1, millaiset tekijät vaikuttavat *olla*-verbillisten lauseiden aspektimerkitykseen. Käsittelen tapauksia, joissa lauseen aspektimerkitys perustuu jatkuvuutta ilmaisevaan verbiin, mutta myös nominaalisten lauseenjäsenten aspektin ilmaisemiseen liittyvät tehtävät tulevat käsittelyssä esiin. Tältä osin tarkastelen subjektin ja predikatiivin semantiikkaa, predikatiivin sijavaihtelua sekä erilaisia ajan adverbiaaleja. Luvussa 6.1.2 otan vielä esiin muutamat huomionarvoiset tapaukset eli polun tai kausaalisen ketjun seuraukseksi hahmottuvat tilat sekä eräiden *tulla*-verbillisten lauseiden ilmaisemat tilat.

6.1.1 Tilassa olemisen keston tulkintaan vaikuttavia tekijöitä

Aineistoni 2123:een lauseeseen sisältyy 733 tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumaa. Taulukko 5 havainnollistaa tilassa olemista ilmaisevien lauseiden määrää tutkimusaineistossani sekä niiden jakautumista verbeittäin ja lauseityypeittäin.

Taulukko 5. Tilassa olemista ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>	yhteensä
kopulalause	428	0	0	428
intransitiivilause	90	0	25	115
eksistentiaalilause ja sen alatyypit	190	0	0	190
yhteensä (2123:sta)	708	0	25	733

Taulukko 5 osoittaa, että valtaosa aineistoni tilan tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvista lauseista on *olla*-verbillisiä. Tämä on odotuksenmukais-

ta, ja siksi mielenkiintoista on erityisesti se, että tilaa ilmaiseviksi lauseisiksi voidaan käsittää myös osa aineistoni *tulla*-verbillisistä lauseista (ks. luku 6.1.2). Lähtökohtani tilassa olemista kuvaavien lauseiden aspektimerkityksiä tarkastellessani on ollut se, että vaikka tällaiset lauseet ovatkin usein aspektiltaan rajaamattomia, voi olettaa, että niiden ajallinen kesto on kuitenkin joskus tarpeen esittää rajattuna. Tässä luvussa tarkastelenkin niitä keinoja, joilla tilassa olemisen tapahtumakehystä ilmaisevan lauseen ajallisen keston tulkintaan voidaan vaikuttaa. Tämä ei tarkoita yksinomaan rajattuuden osoittamiseen käytettyjen kielellisten keinojen tarkastelua vaan myös niitä keinoja, joilla on mahdollista osoittaa asiointitilan rajaamattomuus tietynlaiseksi. Havainnollistan kuitenkin ensin muutamien esimerkkien avulla niitä aineistoni tilassa olemista ilmaisevia lauseita, joissa aspektin rajaamattomuus perustuu yksinomaan jatkuvaa tilaa ilmaisevaan *olla*-verbiin (esimerkit 82–84).

82 Lasten netinkäytöstä nuoret ovat kuitenkin huolissaan (HS 1.2.2008).

83 Pieniä toiveita asukkailla kuitenkin on (HS 2.2.2008).

84 "Parempi sanoa, että toimitus on Canonin talossa", hän jatkoi (HS 2.1.2008).

Esimerkissä 82 subjekti *nuoret* ilmaisee muuttujan, joka suhteutuu adverbiaalitäydennyksen *huolissaan* ilmaisemaan kiintopisteeseen. Tässä tapauksessa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voidaan hahmottaa INKLUUSIOKSI, sillä subjektin tarkoitteen käsitetään olevan adverbiaalitäydennyksen kuvaamassa tunnetilassa (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 95, 187). Samoin voidaan tulkita esimerkki 83, jossa eksistentiaaliminin *pieniä toiveita* tarkoite suhteutuu habitiiviadverbiaalisiin *asukkailla* ilmaisemaan kiintopisteeseen. Esimerkki on rakenteeltaan omistuslause, joten eksistentiaaliminin tarkoite suhteutuu habitiiviadverbiaalisiin ilmaiseman entiteetin hallinta- tai omistuspiiriin (ks. Alhoniemi 1975: 7). Tässä mielessä omistuslauseen kuvaamaa relaatiota voisi pitää myös ASSOSIATIONA, sillä se ei välttämättä edellytä, että muuttuja ja kiintopiste olisivat kovin kiinteässä yhteydessä keskenään (*Kukkakaupalla on paljon vakioasiakkaita*). Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin mentaalisen hallussaolon kuvauksesta, joten muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu luontevasti INKLUUSIOKSI. Esimerkki 84 puolestaan kuvaa subjektin *toimitus* tarkoitteen olemista adverbiaalitäydennyksen *Canonin talossa* ilmaisemassa konkreettisesti lokaa-tiossa. Koska kiintopiste sisältää muuttujan, niiden välinen suhde hahmottuu myös tässä tapauksessa INKLUUSIOKSI. Konseptuaaliset perusrelaatiot eivät siis kuvaa yksinomaan muuttujan ja kiintopisteen välistä spatiaalista suhdetta, vaan niiden oletetaan toimivan myös abstraktien suhteiden kuvaamisessa (P. Leino 1993: 203; ks. myös tämän työn luku 3.1.3).

Edellä esitetyt esimerkit 82–84 kuvaavat ajassa jatkuvaa asiointitilaa, joten ne käsitetään aspektiltaan rajaamattomiksi. Näissä tapauksissa nominaaliset lau-

seenjäsenet eivät osallistu lauseen aspektin ilmaisemiseen rajan tai jatkuvuuden ilmauksina, vaikka toki niiden semantiikka vaikuttaa siihen, millaiseksi lauseen kuvaama asiointila tulkitaan. Silti jatkuvuutta ilmaisee lauseissa ainoastaan *olla*-verbi. Muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio säilyy näissä esimerkeissä muuttumattomana, mikä on sikäli luontevaa, että aiemmissa tutkimuksissa aspektin rajaamattomuutta on pyritty määrittelemään juuri suhteen muuttumattomuuden perusteella (ks. Sivonen 1998: 137 ja 2007: 81; myös P. Leino 1989: 175–177 ja 1993: 87–88). Myöhemmin tässä luvussa tulee kuitenkin esiin, että *olla*-verbillisestä lauseesta ei asiointilan päättyessäkään suoraan ilmene muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos. Sen sijaan päätelmä on pragmaattinen ja perustuu siihen, että koska asiointila on ohi, muuttujan ja kiintopisteen suhdekaan ei välttämättä pysy enää samana.

Subjektin ja predikatiivin semantiikka sekä predikatiivin sijavaihtelu

Tässä luvussa selvitän, millaisia aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä subjektilla ja predikatiivilla on aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa. Aloitan tarkastelemalla, voiko subjektin tarkoitteen luonne ohjata tulkitsemaan *olla*-verbillisen lauseen kuvaaman asiointilan ajassa päättyneeksi (esimerkit 85–87). Tämän ajatuksen taustalla on Huumon (2006) lyhyesti esittämä näkemys siitä, että subjektin tarkoitteen luonne voi ratkaista sen, millaiseksi asiointilan kesto käsitetään. Näin on Huumon mukaan esimerkiksi kopulalauseessa *Salama oli kirkas*, jossa subjektin tarkoitteen olemassaolo ja näin myös koko asiointilan kesto käsitetään hetkelliseksi. (Mts. 504.) Se, että subjektin tarkoitteen luonne voi joskus vaikuttaa siihen, miten asiointilan kesto ymmärretään, tulee esiin myös kausaalisten ketjujen käsittelyn yhteydessä luvussa 6.3.1. Seuraavaksi pohdin asiaa kuitenkin nimenomaan *olla*-verbillisten lauseiden kannalta.

85 **Isku** oli verisin yksittäinen kuukausiin Irakissa (HS 2.1.2008).

86 EU:n vaalitarkkailijoita johtava Alexander Lambsdorff totesi alustavassa raportissaan, ettei **ääntenlaskenta** ollut uskottava (HS 2.1.2008).

87 Kaupungin ympäristökeskuksen mukaan **kuluva talvi** on niin leuto, ettei se juuri rajoita kaniin lisääntymistä (HS 1.2.2008).

Esimerkissä 85 subjektina toimii substantiivilauseke *isku*, jonka tarkoitteen olemassaolon kesto hahmottuu hetkelliseksi, kun taas esimerkissä 86 subjekti *ääntenlaskenta* viittaa asiointilaan, jolla on hetkellistä pidempi mutta kuitenkin ajassa rajattu kesto. Nominat *isku* ja *ääntenlaskenta* ovat verbistä johdettuja substantiiveja, joten ne viittaavat abstraktiksi entiteetiksi hahmottuviin eli niin sanotusti olioituihin asiointiloihin (ks. Langacker 2008: 94–95). Tässä tapauksessa kummankaan lauseen kuvaaman asiointilan kesto ei kuitenkaan rajaudu subjektin tarkoitteen luonteen perusteella, vaan lauseet esittävät subjektin tar-

koitteesta luonnehdinnan, jonka ymmärretään pätevän huolimatta siitä, että subjektin tarkoitteen olemassaolo sinänsä on jo päättynyt. Olisi toki mahdollista muodostaa lauseet, jossa subjektin tarkoitteen ja koko kuvatun asiointilan kestot luontevammin hahmottuisivat samanpituisiksi: *Isku oli tuhoisa* 'teki välittömästi paljon tuhoa' tai *Ääntenlaskenta oli nopea prosessi*. Tällainen tapaus onkin esimerkki 87, jossa kuvattu asiointila eli subjektin *kuluva talvi* tarkoitteen jonkinlaisena oleminen päättyy viimeistään siihen, kun subjektin tarkoitteen olemassaolo lakkaa. Toisaalta näissäkin tapauksissa – kuten myös Huumon (2006: 504) *Salama oli kirkas* -esimerkissä – subjektin tarkoitteesta esitetyn luonnehdinnan voi käsittää pätevän, vaikka siitä ei enää olisikaan mitään merkkejä konkreettisesti todellisuudessa ja asiointilan havaitseminen sinänsä olisi jo päättynyt.

En ole laskenut tarkalleen, kuinka paljon aineistossani on lauseita, joiden rajatun aspektimerkityksen periaatteessa voisi ajatella perustuvan subjektin tarkoitteen luonteeseen, sillä nähdäkseni aineistoni lauseet ovat tässä suhteessa liian tulkinnanvaraisia, jotta niitä olisi työssäni mahdollista käsitellä tältä osin systemaattisesti. Aineistooni ei nimittäin sisälly lainkaan sellaisia lauseita, joissa rajattuuden tulkinnan voisi täysin yksiselitteisesti perustaa subjektin tarkoitteen luonteeseen. Tämä johtuu siitä, että vaikka subjektin tarkoitteen olemassaolo hahmottuisikin ajassa rajatuksi, siitä esitetyn luonnehdinnan voi silti käsittää pätevän edelleen. Esimerkeissä 85–87 muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, sillä kiintopisteen eli tietyn ominaisuuden – tai esimerkiksi 86 ominaisuuden puutteen – esitetään olevan osa muuttujaa sen sijaan, että muuttuja olisi kiintopisteen ilmaisemassa tilassa.³⁴ KÄÄNTEINEN INKLUUSIO on tätä tutkimusta varten hahmottelemani relaatio. Langacker (1987a: 222–231) ei siis käsittele KÄÄNTEISTÄ INKLUUSIOTA osana konseptuaalisia perusrelaatioita, mutta aineistoni pohjalta on perusteltua erottaa tällainen INKLUUSION tyyppi omaksi relaatiokseen.³⁵ Esimerkit 85–87 havainnollistavat siis sitä, että vaikka subjektimuuttujan olemassaolon ymmärrettäisiin päättyneen, sen ja verbiprosessin kiintopisteeksi käsitetyn ominaisuuden väli-

³⁴ Ekvatiivilauseissa (*Helsingin golfklubi on suomen vanhin golfseura*) muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu IDENTTISYYDEKSI, sillä sekä muuttujaksi että kiintopisteeksi käsitetään sama entiteetti ja täten voi ajatella, että kyse on molemminpuolisesta sisältyvyydestä (ks. luku 3.1.3).

³⁵ P. Leino (1993: 199) mainitsee, että INKLUUSION kuvaama suhde voidaan esittää pelkistetysti muodossa [A SISÄLTYY B:HEN] tai käänteisesti [B SISÄLTÄÄ A:N]. Tutkimuksessani KÄÄNTEISELLÄ INKLUUSIOILLA tarkoitetaan kuitenkin sitä, että muuttujan käsitetään sisältävän kiintopisteen; asian voisi esittää muodossa [A SISÄLTÄÄ B:N]. Tässä esitystavassa A viittaa muuttujaan ja B kiintopisteeseen.

nen suhde voi silti pysyä muuttumattomana. Tästä syystä ne on luontevinta hahmottaa aspektiltaan rajaamattomiksi.

Esimerkit 88 ja 89 puolestaan havainnollistavat sitä, että joskus predikatiivin semantiikka kuitenkin voi ohjata tulkitsemaan lauseen kuvaaman asiointilan hetkelliseksi (ks. myös Huumo 2007: 19).

88 "Oli **yllätys**, että niin paljon puita vietiin. Enkä ymmärrä, oliko kaikkien kaataminen tarpeen. Karun näköistä täällä nyt on", Leskinen kummastelee (HS 3.2.2008).

89 Nordströmin mielestä Lordin voitto oli **käänte** (HS 3.3.2008).

Esimerkissä 88 subjektina toimii *että*-lause, joka viittaa asiointilaan, ja subjektia luonnehtii predikatiivi *yllätys*. Tässä predikatiivi ilmaisee aidosti ominaisuutta, joka subjektin tarkoitteella voi olla vain hetkellisesti, joten myös asiointilan ajallinen kesto hahmottuu hetkelliseksi ja lause siten aspektiltaan rajatuksi. Samoin voi tulkita esimerkin 89, jossa subjektin *Lordin voitto* tarkoitetta luonnehtii predikatiivi *käänte*. Hetkellistä ominaisuutta ilmaisevat predikatiivit vaikuttavat aineistoni perusteella selvemmiltä rajan ilmauksilta kuin temporaalisesti rajattua tarkoitetta ilmaisevat subjektit, mutta aineistoni perusteella niistä ei voi tehdä laajaa analyysia, sillä niitä on yhteensä vain muutamia.

Aineistoni pohjalta on myös kiinnostava selvittää, miten usein predikatiivit ilmaisevat Huumon (2007) seriaaliseksi tarkasteluksi nimittämää käsitteistystapaa. Huumon mukaan erityisesti partitiivisijainen mutta toisinaan myös nominatiivisijainen predikatiivi osoittaa, että käsitteistäjä tarkastelee subjektin tarkoitetta vaihe vaiheelta, siis tarkoitetta pitkin edeten (*Ruotsalainen maisema on siistiä ja sievää, Muutaman tunnin ajan tie oli pelkkä mutkainen ja vaikeakulkuinen polku*). (Mts. 7–8, 10.) Myös aineistooni sisältyy seriaalista merkitystä ilmaisevia partitiivisijaisia predikatiiveja, joskin näitä on vain kaksi (esimerkit 90 ja 91).

90 Tulos on **hauskaa, rytmisesti taitavaa äänten punosta**, johon tanssijat Johanna Elovaara, Sampo Kerola ja Anne Melender lähtevät mukaan kahden suvereenin muusikon, Soila Sariolan ja Eeron Turkan opastuksella (HS 3.3.2008).

91 Alumiinivaunut ovat **yhtä avointa putkea** alusta loppuun (HS 3.2.2008).

Esimerkissä 90 subjekti *tulos* viittaa tanssiesitykseen, ja onkin luontevaa ajatella, että partitiivisijainen predikatiivi *hauskaa, rytmisesti taitavaa äänten punosta* ilmentää tällaisen ajassa etenevän entiteetin tarkastelua vaiheittain rakentuvana sen sijaan, että sitä tarkasteltaisiin valmiina kokonaisuutena. Sama koskee esimerkkiä 91, jossa partitiivisijainen predikatiivi *yhtä avointa putkea* luonnehtii subjektin *alumiinivaunut* tarkoitetta. Tässäkin tapauksessa on luonteva ajatella, että predikatiivi ilmentää tarkoitetta pitkin etenevää tarkastelua. Tulkintaa vahvistaa adverbialimääräite *alusta loppuun*. Huumo (2007: 7) toteaaakin, että

ajatus seriaalisesta tarkastelusta sopii hyvin alaltaan tai jatkuvuudeltaan laajoihin subjektin tarkoitteisiin. Esimerkeissä 90 ja 91 subjektin tarkoitteet ovat temporaalisesti tai spatiaalisesti rajattuja kokonaisuuksia, joten siinä mielessä myös seriaalisen tarkastelun voi käsittää olevan rajattua: tarkastelu näet päättyy, kun koko subjektin tarkoite on tullut tarkastelluksi. Esimerkissä 90 tarkastelu on kuitenkin mahdollista hahmottaa vielä käynnissä olevaksi, kun taas esimerkissä 91 tarkastelun rajattuus ilmenee eksplisiittisesti määritteestä *alusta loppuun*. Huumon (mts. 8) mukaan tarkastelu voikin periaatteessa jatkua niin pitkään kuin käsitteistäjä pystyy suuntaamaan huomionsa subjektin tarkoitteeseen (*Ruotsalainen maisema on siistiä ja sievää*). Koska esimerkki 91 on merkitykseltään geneerinen, siinä yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla kolme aspektuaalista tasoa: yksittäisessä asiointilassa ilmenevä seriaalisen tarkastelun rajattuus, joka perustuu subjektin tarkoitteen hahmon rajattuuteen, predikatiivin esittämän luonnehdinnan eli jonkinlaisena olemisen rajaamattomuus sekä yksittäisten asiointilojen pohjalta tehdyn yleistyksen rajaamattomuus.

Esimerkkiä 91 voi edelleen tarkastella näkökulmasta, jota Ojutkangas (2006) nimittää *alan ikkunoinniksi* (*field windowing*) ja jota hän on hyödyntänyt kuvatesaan bidirektionaaliksi konstruktioiksi kutsumiaan ilmauksia (*Niin sanotussa hyllykaapissa oli kaapit alla ja astiahylly päällä*). Alan ikkunointi tarkoittaa bidirektionaalisten konstruktioiden yhteydessä sitä, että entiteetin hahmon tai muodon eri osien välille käsitteistetään staattinen spatiaalinen suhde. Huomion kohteena on siis kahden ääripään välille muodostuva ala. (Mts. 28, 36–38; ks. myös tämän työn luku 4.1.2.) Alan ikkunointia voi nähdäkseni soveltaa myös esimerkiksi 91 kaltaisiin lauseisiin, sillä subjektin tarkoite hahmottuu niissä rajatuksi kokonaisuudeksi, jonka alku- ja loppupisteen välille seriaalinen tarkastelu rajautuu. Seriaalinen tarkastelu ei tosin ole staattista vaan dynaamista, mutta koska se ei edellytä faktiivista liikettä (Huomo 2007: 7–8), se on luontevampi hahmottaa alan kuin polun ikkunoinniksi. Kaiken kaikkiaan se, että entiteettejä voidaan tarkastella paitsi staattisina myös vaihe vaiheelta rakentuvina kokonaisuuksina, on aspektin kannalta kiinnostava ilmiö ja tulee jossain määrin esiin myös aineistossani. Seriaalista tarkastelua ilmentävät tapaukset ovat kuitenkin aineistossani marginaalisia.

Tässä yhteydessä käsittelen vielä niitä aineistoni lauseita, joissa subjekti on rakenteeltaan joko A-infinitiivilauseke tai lause ja joissa subjektin tarkoitteeksi hahmottuu infiniittisen verbilausekkeen tai lauseen kuvaama asiointi. Tällaisia tapauksia on aineistossani yhteensä 46 (esimerkit 92–94).

92 Koko Espoossa tavoitteena on, **että metsä on metsän näköinen** (HS 3.2.3008).

93 "Taloja poltetaan. On liian vaarallista **mennä ulos laskemaan ruumiita**", hän sanoi (HS 2.1.2008).

- 94 Toinen tehtävä on **hankkia Helsinkiin lisää suurtahtumia**, joiden avulla kaupunkia päästään markkinoimaan (HS 2.2.2008).

Esimerkki 92 muodostuu kahdesta *olla*-verbillisestä lauseesta, joista jälkimmäinen eli *että*-lause toimii ensimmäisen lauseen subjektina. Sen ilmaisemaa asiaintilaa luonnehtii predikatiiviadverbiaali *tavoitteena*. Samoin esimerkissä 93 predikatiivi *liian vaarallista* luonnehtii subjektina toimivan A-infinitiivilausekkeen *mennä ulos laskemaan ruumiita* ilmaisemaa asiaintilaa. Esimerkin 94 alussa puolestaan on substantiivilauseke *toinen tehtävä*, jota rakenteensa puolesta olisi luonteva pitää subjektina, mutta olen jäsentänyt sen kuitenkin predikatiiviksi siksi, että nimenomaan se luonnehtii A-infinitiivilausekkeen (*hankkia Helsinkiin lisää suurtahtumia*) kuvaamaa asiaintilaa eikä toisinpäin. Tätä jäsenystapaa noudatetaan myös Isossa suomen kieliopissa (2004: § 944).

Esimerkit 92–94 ovat sikäli samanlaisia, että asiaintilan jonakin tai jonkinlaisena oleminen esitetään käynnissä olevana tilana, mutta luonnehdittavat asiaintilat ovat kuitenkin kestoltaan erityyppisiä. Esimerkissä 92 luonnehditaan jatkuvaa asiaintilaa, esimerkissä 93 päättyvää asiaintilaa ja esimerkissä 94 toistuvaa asiaintilaa. Verbin *olla* kuvaama prosessi nimittäin esitetään ajassa keskeytyksettömästi jatkuvana, ja verbi *mennä* ilmaisee tässä kontekstissa johonkin toiseen tilaan siirtymistä ja sikäli päätepisteeseen johtavaa prosessia. Verbi *hankkia* puolestaan ilmaisee periaatteessa yksittäistä, lopputulokseen johtavaa prosessia, mutta partitiiviobjektin *suurtahtumia* avokvantiteetti voidaan tässä tapauksessa käsittää dynaamiseksi ja tilanne siten toistuvasti jatkuvaksi. Objektin tarkoitteiden käsitetään siis osallistuvan asiaintilaan yksitellen, ei samanaikaisesti. (Ks. Kangasmaa-Minn 1978: 25–26; Huumo 2006: 507–508.) Vaikka esimerkkien 92–94 tyyppiset lauseet siis ovatkin uloimmalta tasoltaan yksiselitteisen rajaamattomia, niihin liittyy myös toinen aspektuaalinen kerros, joka aiheutuu subjektina toimivan A-infinitiivilausekkeen tai *että*-lauseen ajallisesta tulokinnasta.

Ajankohdan adverbialit

Aineistooni sisältyy yhteensä 708 tilan tapahtumakehyksen toteutumaksi hahmottuvaa *olla*-verbillistä lausetta, joista 60:ssä on jokin ajankohtaa ilmaiseva adverbialiaali. Hakulinen ja Karlsson (1979: 210) luonnehtivat ajankohtaa ilmaisevia adverbialiaaleja toteamalla, että ne hahmottavat ajan jatkumolta tarkastelun kohteeksi jonkin summittaisen tai määrämittaisen jakson ja osoittavat siten kuvatulle asiaintilalle kinnnekohdan ajan virrasta (*keskiviikkona, päivällä, kello 5*) (ks. myös Sulkala 1981: 55–56). Suhteuttamalla asiaintilan aikaan ne itse asiassa toimivat samaan tapaan kuin esimerkiksi tempus, joka niin ikään ilmaisee asiaintilan ajallisen lokaation, tosin joko puhehetken tai toisen asiaintilan tapahtuma-ajankohdan näkökulmasta (ks. Haspelmath 1997: 6; myös tämän työn lu-

vut 1.1.3 ja 2.3). Aspektitutkimuksissa huomiota on kuitenkin kiinnitetty erityisesti niihin ajan adverbiaaleihin, jotka osoittavat asiointilan kestoa (*tunnin, kaksi päivää, viikon*), toistuvuutta (*joka lauantai, iltaisin*) tai ajanjaksoa, jonka kuluessa asiointila saavuttaa päätepisteensä (*tunnissa, kahdessa päivässä, viikossa*) (ks. Heinämäki 1984, 1994; Kangasmaa-Minn 1985: 440–443; P. Leino 1991: 181–194; Sulkala 1996: 183, 192, 199; Huumo 2006, 2010a). Myös tällaiset ajan adverbiaalit tulevat esiin aineistossani, ja käsittelen niitä erikseen seuraavassa alaluvussa. Ensin selvennän kuitenkin ajankohtaa ilmaisevien adverbiaalien aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä *olla*-verbillisten lauseiden kannalta.

Esimerkit 95–99 havainnollistavat niitä aineistoni lauseita, joissa lauseen kuvaaman asiointilan käynnissä oleminen suhteutetaan ajan adverbiaalini avulla johonkin ajankohtaan, jonka näkökulmasta asiointilan etenemistä tarkastellaan. Aineistossani ajankohdan adverbiaalit osoittavat menneeseen, nykyiseen tai tulevaan aikaan sijoittuvaa ajankohtaa, asiointilan alkamisen ajankohtaa tai jotakin rajattua ajanjaksoa.

- 95 Hän oli aiemmin demokraatti, vaihtoi republikaanien leiriin 2001 ja julistautui viime kesänä riippumattomaksi (HS 2.1.2008).
- 96 "Olemme varmaan erittäin asiallisia. **Nyt olemme vain idiootteja**", Ahola vakuutti (HS 3.3.2008).
- 97 Vuokrasopimukset ovat katkolla 2009 lopussa (HS 1.2.2008).
- 98 Sen [Ruotsin ja Venäjän välisen sodan päättymisen] jälkeen Armfeltin poliittinen valta kuninkaan oikeana kätenä oli huipussaan, kun hän järjesti sotilas- ja siviiliasioita (HS 3.2.2008).
- 99 Asuntosäätiön aikana Tapiolalla oli oma puutarhuri ja puutarhaosasto (HS 3.2.2008).

Esimerkeissä 95 ja 96 muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voidaan hahmottaa KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, sillä subjektin *hän* ja verbin persoonapäätteen *-mme* ilmaisemalla muuttujalla käsitetään olevan tietty ominaisuus, jota ilmaisevat predikaatiivit *demokraatti* ja *idiootteja*. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde ymmärretään muuttumattomaksi, mutta huomionarvoista on, että vain esimerkissä 96 se myös esitetään ajassa jatkuvana. Esimerkissä 95 ajankohdtaa ilmaiseva adverbiaali *aiemmin* nimittäin osoittaa, että asiointilan käynnissä olemista tarkastellaan jonkin tekstin kirjoitushetkeä edeltäneen ajankohdan näkökulmasta (ks. Sulkala 1981: 57, 73; Haspelmath 1997: 32), ja viimeistään yhdyslausekontekstin perusteella on selvää, ettei lauseen kuvaama asiointila enää etene ajassa. Tämän perusteella on pääteltävä, että muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio on käynnissä vain kuvatun ajankohdan näkökulmasta. Rajat tuuden tulkinta perustuu siis ajankohdan adverbiaaliin.

Esimerkissä 96 puolestaan ajankohdan adverbialiaali *nyt* osoittaa, että asiointila käsitetään käynnissä olevaksi nimenomaan puhehetkellä, mutta samalla se kontrastoi lauseen kuvaaman tilan vastakkaiseen asiointilaan (ennen oli toisin tai myöhemmin on toisin) (ks. Sulkala 1981: 57, 100–101; Haspelmath 1997: 29). Tässä ajankohdan ilmaus siis toimii tarkentavana jatkuvuuden ilmauksena, sillä se osoittaa, että asiointila on parhaillaan käynnissä. Tarkentava se on siksi, että lause voitaisiin käsittää aspektiltaan rajaamattomaksi myös ilman ajankohdan adverbialiaalia (*Olemme vain idiootteja*). Tarkentavien jatkuvuuden ilmausten voi siis ajatella toimivan samalla tavoin kuin Heinämäen (1984: 153–155, 157; 1994: 212–214, 217–218) tarkastelemien tarkentavien rajan ilmausten, jotka selventävät rajattuuden tulkinnan lauseessa, joka muutoinkin voitaisiin tulkita aspektiltaan rajatuksi (*Luin kirjan puoliväliin*).

Toisaalta ajankohdan adverbialialilla on esimerkissä 96 myös rajaava tehtävä, sillä se ilmaisee tarkastelunäkökulman, jonka kautta asiointilan etenemistä tarkastellaan. Juuri kyseisen ilmauksen takia asiointilaa ei käsitetä yleisesti ottaen kaikissa tilanteissa päteväksi, vaan nimenomaan puheena olevalla hetkellä käynnissä olevaksi. Rajatun tarkastelunäkökulman tulkinta saa tukea myös tekstikontekstista, jossa tässä tarkastellun *olla*-verbillisen lauseen kuvaama asiointila kontrastoidaan toiseen asiointilaan (*Olemme varmaan erittäin asiallisia – Nyt olemme vain idiootteja*). Konteksti siis osoittaa, että on olemassa aika, jolloin toinen kuvatuista asiointiloista on käynnissä ja toinen ei (vrt. Sulkala 1981: 101).

Esimerkki 97 eroaa edellä käsitellyistä tapauksista siten, että siihen sisältyy tekstin kirjoitushetken näkökulmasta tulevaan aikaan sijoittuvaa ajankohtaa ilmaiseva adverbialiaali *2009 lopussa*, jolla tarkoitetaan siis tietyn vuoden loppua. Koska adverbialiaali rajaa tarkastelunäkökulman tietyn ajankohdan aikaiseksi, lauseen kuvaaman asiointilan ymmärretäänkin aktualisoituvan vasta mainittuna ajankohtana tulevaisuudessa. Subjektin *vuokrasopimukset* ilmaiseman muuttujan ja adverbialitäydennyksen *katkolla* ilmaiseman kiintopisteen välisen suhteen voi kuitenkin hahmottaa jatkuvaksi INKLUSIOKSI, sillä rajatun tarkastelunäkökulman ilmaisemana ajankohtana muuttujan ymmärretään olevan tiettyssä olotilassa, tarkemmin sanoen jonkin tapahtuman tai tapahtumasarjan vaiheessa (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 15, 116). Toisin sanoen asiointilan etenemistä tarkastellaan jatkuvana nimenomaan tarkastelunäkökulman kannalta, vaikka puhehetken kannalta sen tapahtumista vasta ennakoidaan.

Esimerkissä 98 puolestaan ajan adverbialialilla *sen jälkeen* on hieman erityyppinen aspektin ilmaisemiseen liittyvä tehtävä kuin muilla edellä käsitellyillä adverbialialeilla, sillä se ilmaisee asiointilan alkamisen ajankohtaa (ks. Sulkala 1981: 59; Haspelmath 1997: 32). Se siis osoittaa rajan, josta asiointilan eteneminen lähtee liikkeelle. Hakulinen ja Karlsson (1979: 210) nimittävät vastaavantyyppisiä ajan adverbialiaaleja (*keskiviikosta lähtien, kesästä saakka*) *alkurajaa* ilmaisviksi kielellisiksi elementeiksi, mikä on käyttökelpoinen termi myös tässä tut-

kimuksessa, sillä se muodostaa oivan parin *rajan* tai *loppurajan* eli asiointilan keston päättymistä osoittavasta ilmauksesta käyttämäni nimityksen kanssa. Vaikka asiointila alkamisensa jälkeen hahmottuu ajassa jatkuvaksi, myös prosessin rajaaminen alusta on rajattuutta yhtä lailla kuin sen rajaaminen lopusta (ks. Sivonen 2005: 52, 2007: 78). Esimerkissä 98 subjekti *Armfeltin poliittinen valta kuninkaan oikeana kätenä* ilmaisee muuttujan, joka suhteutuu adverbiaalin *huipussaan* ilmaisemaan kiintopisteeseen. Vaikka olotilassa olemisen ymmärretään alkaneen tietyn eksplisiittisesti mainitun ajankohdan jälkeen, muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtunut muutos ei suoranaisesti käy ilmi lausekontekstista, vaan suhde hahmottuu INKLUUSIOKSI.

Esimerkki 99 on omistuslause, jossa eksistentiaalinomninin *oma puutarhuri ja puutarhaosasto* ilmaisema muuttuja suhteutuu habitiiviadverbiaalin *Tapiolalla* ilmaisemaan kiintopisteeseen. Tässä tapauksessa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu INKLUUSIOKSI, sillä muuttujan käsitetään olevan kiintopisteen hallussa ja kontrollissa. Lisäksi lauseessa on adverbiaali *asuntosäätiön aikana*, joka hahmottuu samanaikaisesti sekä kestoä että ajankohtaa ilmaisevaksi. Isossa suomen kieliopissa (2004: § 980) ilmaus *ensi viikon kuluessa* mainitaan esimerkkinä tällaisesta sekä kestoä että ajankohtaa osoittavasta adverbiaalista. Tässä käsittelen näitä ilmauksia kuitenkin ajankohdan ilmauksina, sillä ne ilmaisevat, minä aikana asiointila tapahtuu tai on käynnissä. Tämän Sulkala (1981: 55–56) määrittelee ajan adverbeja käsittelevässä tutkimuksessaan erääksi ajankohdan adverbien ilmaisemaksi merkityspiirteeksi.

Esimerkissä 99 adverbiaali *asuntosäätiön aikana* ilmaisee ajanjakson, jonka voi käsittää olevan sekä alusta että lopusta rajattu. Tämä päätelmä ei perustu yksin adverbiaalin semantiikkaan, vaan myös lauseen tempukseen, joka osoittaa, että kyseinen ajanjakso ei ole enää käynnissä. Ajanjakso voisi hahmottua kuitenkin myös tulevaisuuteen sijoittuvaksi niin, ettei asiointilan käsitettä vielä aktualisoituneen (*Asuntosäätiön aikana Tapiolalla on 'tulee olemaan' oma puutarhuri ja puutarhaosasto*). Esimerkki 99 havainnollistaa hyvin myös sitä, että vaikka lauseessa on rajattua tarkastelunäkökulmaa ilmaiseva ajankohdan adverbiaali, asiointila voi kuitenkin hahmottua tarkastelunäkökulman sisällä ajassa jatkuvaksi. Tässä mielessä muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta voi tarkastella muuttumatomana, vaikka periaatteessa nykyhetken näkökulmasta se hahmottuukin muuksi kuin INKLUUSIOKSI.

Olen edellä argumentoinut sen puolesta, että ajankohdan adverbiaalikin käsitettäisiin *olla*-verbillisissä lauseissa tietynlaisiksi rajan ilmauksiksi, sillä ne osoittavat tarkastelunäkökulman rajattuutta. Totesin kuitenkin myös, että kuvattun ajankohdan näkökulmasta asiointilat saattavat silti hahmottua ajassa jatkuviksi. Ajankohdan adverbiaalien rajaava tehtävä tulee jossain määrin esiin myös Huumon (1997a) tila-adverbiaaleja käsittelevässä tutkimuksessa, vaikka hän ei tarkastelekaan kyseisiä ilmauksia suoranaisesti aspektin ilmaisemisen kannalta.

Huumon mukaan ajankohdan adverbiaali rajoittaa asiointilan tulkintaa aikaulottuvuudessa eli osoittaa, milloin asiointilan käsitetään olevan voimassa (*Viime vuonna Erkillä oli kaksi kesämökkiä, Viikonloppuisin Elmerillä oli auto*). (Mts. 237, 242–244.)

Olla-verbillisten lauseiden ilmaisemiin asiointiloihin ei sisälly inherenttiä muutosta, joten niiden rajaaminen tiettyinä ajankohtana käynnissä oleviksi tai tietystä ajankohdasta alkaviksi aiheuttaa sen, että vaikka verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisen relaation voisi pragmaattisesti päätellä vaihtuvan yhdestä relaatiosta toiseksi, muutos ei käy ilmi lausekontekstista. Aineistoni perusteella voi kuitenkin todeta, että ajankohdan adverbiaalit ikkunoivat *olla*-verbillisen lauseen ilmaiseman asiointilan tapahtumisen tiettyyn ajalliseen hetkeen ajan jatkumolla ja voivat siten toimia tarkastelunäkökulman rajaavina ilmauksina. Ne voivat myös osoittaa alkurajaa eli asiointilan käynnistymisen ajankohtaa, mikä sekkin on eräänlaista rajattuuden ilmaisemista.

Keston ja toistuvuuden adverbiaalit

Aineistoni tilan tapahtumakehystä ilmentävissä *olla*-verbillisissä lauseissa keston ja toistuvuuden adverbiaalit ovat melko harvinaisia, sillä yhteensä 708 lauseesta vain 9:ssä esiintyy kestoja ja 11:ssä toistuvuutta ilmaiseva ajan adverbiaali. Käsitellen näitä tapauksia kuitenkin varsin yksityiskohtaisesti, sillä kuten edellä ajankohdan adverbiaalien käsittelyn yhteydessä totesin, keston ja toistuvuuden ilmaukset ovat aiemmissa aspektitutkimuksissa saaneet varsin paljon huomiota osakseen. Toisaalta niitä on usein käsitelty hyvin samantyyppisten esimerkkien valossa, joten voi olla, että laajaa aineistoa tarkastelemalla olisi vielä mahdollista tuottaa uutta tietoa niiden aspektin ilmaisemiseen liittyvistä tehtävistä. Tutkimusaineistoni perusteella voi joka tapauksessa sanoa, että toistuvuuden ja keston ilmauksia käytetään niin vähän, että niiden aiemmissa tutkimuksissa saama huomio on tässä mielessä hieman yllättävää (ks. myös luvut 6.2 ja 6.3).

Siinä missä ajankohdan adverbiaalit osoittavat kuvatun asiointilan tapahtumisen sijaintia aikajatkumolla, keston adverbiaalit osoittavat sen ajassa etene-
misen rajoja. Ne ilmaisevat yleensä sitä, kuinka kauan asiointila kestää tai missä ajassa se tapahtuu. (Sulkala 1981: 55–56; ks. myös Haspelmath 1997: 6.) Aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa keston adverbiaalit toimivat kahdessa tehtävässä: ne voivat rajata asiointilan keston tai toimia tarkentavina jatkuvuuden ilmauksina (esimerkit 100 ja 101).

100 "Simonkatu korjataan kerralla niin, ettei sitä tarvitse pitkään aikaan avata. Melkoinen perunapelto se on korjauksen ajan, joka kestää pitkään", Aherva sanoo (HS 2.2.2008).

101 Laksonin tupakkatehtaalla on edelleen yksi paloyksikkö hoitamassa jälkisammutusta (HS 3.1.2008).

Esimerkissä 100 subjekti *se* ilmaisee verbiproessin muuttujan ja predikatiivi *melkoinen perunapeltto* sen kiintopisteen. Niiden välinen suhde voidaan hahmottaa KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, sillä ominaisuus esitetään osana subjektin tarkoitetta (vrt. aiemmin käsitellyt esimerkit 85–87). Lisäksi lauseessa on keston adverbiaali *korjauksen ajan*, joka ilmaisee, kuinka kauan asiointilan käsitetään olevan käynnissä. Adverbiaali *korjauksen ajan* on niin sanottu duratiivinen osma, vaikka se kuvaakin yksilöidyn tapahtuman eikä ole pelkkä määrän ilmaus (Tuomikoski 1978: 31–32). Aspektiltaan rajaamattomaan lauseeseen liittyessään duratiivinen osma osoittaa asiointilan keston ja toimii itsenäisenä rajan ilmauksena (*Satoi viikon, Luin kirjaa tunnin*). Se ei sovellu käytettäväksi rajattua aspektia ilmaisevissa lauseissa, sillä osma ei sovi samaan lausekontekstiin toisen itsenäisen rajan ilmauksen kanssa (**Luin kirjan tunnin*). (Heinämäki 1984: 157, 1994: 216–217; P. Leino 1991: 181–182.) Esimerkissä 100 keston adverbiaali *korjauksen ajan* osoittaa, että ominaisuutta ei käsitetä entiteetin luontaiseksi vaan väliaikaiseksi piirteeksi. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde siis hahmottuu KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, ja vaikka suhdetta ei periaatteessa esitetäkään loputtomiin jatkuvana, siinä tapahtuva mahdollinen muutos ei tule esiin lausekontekstista itsestään. Lause on joka tapauksessa aspektiltaan rajattu, koska sen käsitetään olevan käynnissä vain tietyn ajanjakson ajan.

Esimerkissä 101 subjekti *yksi paloyksikkö* ilmaisee muuttujan, joka konkreettinen spatiaalinen sijainti suhteutuu lokatiiviadverbiaalinen *Laksonin tupakkatehtaalla* ilmaisemaan kiintopisteeseen. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voitaisiin tässä tapauksessa hahmottaa INKLUUSIOKSI, mutta vielä tätä luontevampaa on kuitenkin käsittää suhde ASSOSIAATIOKSI, sillä kyse on pikemmin läheisyydessä olosta kuin varsinaisesta sisältyvyysuhteesta (ks. P. Leino 1993: 200–202). Sulkalan (1981: 56, 79) mukaan adverbii *edelleen* on ajankohdan ilmaus, koska se osoittaa, että jokin aiemmin alkanut tapahtuma on yhä käynnissä. Toisaalta se myös ilmaisee, miten pitkään jokin asiointila on käynnissä, joten olen päätenyt käsittelemään sitä keston adverbiaalinen yhteydessä. Tässä tapauksessa adverbiaali *edelleen* toimii tarkentavana jatkuvuuden ilmauksena, koska *olla*-verbi jo itsessään ilmaisee jatkuvaa prosessia, ja lause hahmottuu aspektiltaan rajaamattomaksi. Muita tarkentavia jatkuvuuden ilmauksia ovat aineistossani esimerkiksi adverbiaalit *ikuisesti* ja *ympäri vuoden*.

Toistuvuuden tai taajuuden ilmaukset osoittavat yleensä sitä, kuinka usein, monta kertaa tai monennen kerran jokin asiointila toteutuu. Ne voivat lausekontekstissaan ilmaista joko rajallisia tai rajoittamattomia toistumiskertoja. (Sulkala 1981: 63; ks. myös Haspelmath 1997: 6.) Keston adverbiaalinen tavoin myös toistuvuutta ilmaisevia adverbiaaleja käytetään aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa vähän (vain 11 lauseessa), mutta ne ilmaisevat kuitenkin erityyppisiä

merkityksiä: säännöllistä tai epäsäännöllistä toistuvuutta, täsmällisiä toistumiskertoja ja toistumista suhteessa johonkin aiempaan, samankaltaiseen asiointilaan (esimerkit 102–104).

102 "En minä enää minnekään lähde. Olen jo niin laitostunutkin, etten uskalla. Täällä on turvaa ja apu lähellä. **On yököt ja psykiatri kerran viikossa**", Eriksson sanoo.

103 Kreivi Gustaf Mauritz Armfelt (1757-1814) oli erittäin vaikutusvaltainen hovimies ja upseeri kahteen otteeseen Ruotsin ja Suomen historiassa, Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin aikoihin (HS 3.2.2008).

104 Mäkilän kotiosavaltio Iowa on jälleen kerran koko maailman huomion kohteena, kun Yhdysvaltain presidentin valitseva esivaalirumba käynnistyy (HS 3.1.2008).

Esimerkki 102 koostuu kahdesta *olla*-verbillisestä lauseesta, joista jälkimmäisessä verbi on jätetty toistamatta (*On yököt ja [on] psykiatri kerran viikossa*). Tar kastelen nimenomaan tätä jälkimmäistä lausetta, sillä se sisältää kaksi ajan adverbialia: toistuvuutta ilmaisevan osman *kerran* ja toistumisen tiheyttä täsmentävän adverbialin *viikossa*. P. Leinin (1991: 190) mukaan inessiivisijaisen adverbialin tehtävä on duratiivisen eli kestoä osoittavan osman (esim. *tunnin*) yhteydessä osoittaa ajanjakso, johon kuvattu asiointi sisältyy (*Pekka ui tunnin päivässä*). Esimerkissä 102 osma ei kuitenkaan ole duratiivinen vaan repetitiivinen eli toistumiskertoja ilmaiseva (ks. Tuomikoski 1978: 31–33), joten inessiivisijainen adverbialin osoittaa, millaisin väliajoin toistuminen tapahtuu. Toisin sanoen se täsmentää sitä, miten osman *kerran* ilmaisema toistuvuus tulisi tulkita, sillä yksittäin osma ilmaisisi ainutkertaista tapahtumaa (ks. Sulkala 1981: 130). Olen siis tulkinnut yhdyslauseen siten, että adverbialit liittyvät nimenomaan jälkimmäiseen lauseeseen, kun taas ensimmäinen lause ilmaisee keskeytyksettömästi etenevää asiointilaa.

Esimerkissä 102 tarkastelemani *olla*-verbillinen lause kuvaa eksistentiaalilominin *psykiatri* ilmaiseman muuttujan olemassaoloa suhteessa lokaatioon tai toiseen henkilöön ([*Täällä*] *on psykiatri kerran viikossa*, [*Minulla*] *on psykiatri kerran viikossa*). Tulkinta ei ole täysin selvä, koska kiintopiste ei ilmene lausekontekstista. Siksi muuttujan ja kiintopisteen suhdetta ei ole mahdollista täsmällisesti määrittellä. Asiointi on kuitenkin mahdollista hahmottaa habituaaliseksi eli tavaksi tai toistuvaksi toiminnaksi, jolloin muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio pysyy jatkuvasti samana (vrt. *Minulla on tanssitunsi kerran viikossa*) (ks. Vilkkuna 1992: 143). Ajan adverbialien perusteella esimerkissä 102 kuvattu toistuminen hahmottuu joka tapauksessa säännölliseksi, ja molempia adverbialia (*kerran*, *viikossa*) voi tässä pitää tarkentavina jatkuvuuden ilmauksina, sillä *olla*-verbi itsessään ilmaisisi keskeytyksetöntä jatkuvuutta (*On yököt ja psykiatri*). Lause on aspektiltaan rajaamaton.

Esimerkissä 103 puolestaan subjektin *kreivi Gustaf Mauritz Armfelt* ilmaiseman muuttujan ja predikatiivin *erittäin vaikutusvaltainen hovimies ja upseeri* ilmaiseman kiintopisteen välinen suhde hahmottuu KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, sillä kuvatun ominaisuuden käsitetään suhteutuvan muuttujaan. Tässä esimerkissä ajan adverbiaali *kahteen otteeseen* ilmaisee täsmällisesti kuvatun asiointilan toistumiskerrat, ja sen lisäksi ilmaistaan täsmällisesti myös ajankohdat (*Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin aikoihin*), joiden näkökulmasta asiointilan käynnissä oloa tarkastellaan. Toistumisen suhteen prosessi on siis rajattu, mutta toisaalta myös ajankohtien täsmentäminen hahmottaa prosessin ylle kaksi rajattua tarkastelunäkökulmaa. Lause onkin luontevin hahmottaa aspektiltaan rajatuksi. Näin on siitä huolimatta, että tarkastelunäkökulmien kannalta asiointilat on mahdollista hahmottaa kestoltaan rajaamattomiksi (*Napoleonin aikoihin hän oli vaikutusvaltainen upseeri 'oli koko ajan'*). Adverbiaali *kahteen otteeseen* toimii lauseessa mielenkiintoisella tavalla sekä jatkuvuuden että rajan ilmauksena, koska se toisaalta ilmaisee asiointilan toistuvuutta mutta toisaalta osoittaa, että toistumiskertoja on rajallinen määrä. Vaikka lauseen kuvaama asiointila ymmärretään siten, että kyse on ollut kahdesta erillisestä tapahtumakerrasta, muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos ei tule esiin lausekontekstista.

Esimerkki 104 eroaa muista edellä käsitellyistä esimerkeistä siinä, että lauseessa esiintyvät adverbiaalit *jälleen* ja *kerran* osoittavat toistuvuutta suhteessa vähintään yhteen aiempaan ja samantyyppiseen asiointilaan. Tässä tapauksessa tulkinta on samantapainen kuin esimerkissä 102, jossa adverbi *kerran* ilmaisisi yksinään ainutkertaista tilannetta, mutta sitä täsmentävä adverbi *jälleen* täsmentää, millaisesta toistuvuudesta on kyse. Se siis ilmaisee, että jokin jo aiemmin käynnissä ollut asiointila on käynnistynyt uudelleen. (Ks. Sulkala 1981: 129–130.) Subjektin *Mäkilän kotiosavaltio Iowa* ilmaiseman muuttujan ja predikatiiviadverbiaalil *koko maailman huomion kohteena* välinen suhde hahmottuu KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, joka etenee ajassa keskeytyksettömästi, ja lause käsitetään aspektiltaan rajaamattomaksi.

Olen edellä käsitellyt aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa ilmeneviä keston ja toistuvuuden ilmauksia. Totesin, että näitä on lauseiden kokonaismäärään nähden hyvin vähän: 708 lauseesta vain 20:ssä on jokin asiointilan kesto tai toistuvuutta ilmaiseva adverbiaali. Aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa keston ja toistuvuuden adverbiaaleja voikin pitää marginaalisena aspektin ilmaisemisen keinona, joskin ne ovat hyvin mielenkiintoisia sikäli, että ne ilmaisevat hyvin erityyppisiä merkityksiä eivätkä suinkaan millään systemaattisella tavalla osoita asiointilan rajattuuksia tai rajaamattomuutta.

6.1.2 Erikoistapauksia

Polun tai kausaalisen ketjun seuraukseksi hahmottuvat tilat

Aineistooni sisältyy tapauksia, joissa tilassa oleminen voidaan lausekontekstin perusteella hahmottaa seuraukseksi polusta tai kausaalisesta ketjusta, toisin sanoen liikkeestä tai aiheutetusta teosta (esimerkki 105). Tällaiseen mahdollisuuteen viittasin jo luvussa 4.1.1, jossa tarkastelin aineistoni lauseiden ilmaisevia tapahtumakehyksiä teoreettisella tasolla. Tällaiset tapaukset ovat kuitenkin jossain määrin tulkinnanvaraisia, sillä tilassa oleminen ei välttämättä kontekstin yhteydessäkään hahmotu seuraukseksi polusta tai kausaalisesta ketjusta, vaikka se periaatteessa maailmantiedon perusteella voitaisiin sellaiseksi tulkitakin (esimerkki 106).

105 Pankki on täysin raunioina vihaisen ihmisjoukon tuhottua sen keskellä kirkasta päivää (HS 3.1.2008).

106 "En usko, että levottomuuksia tulee enempää. Turvatoimemme ovat erittäin tiukat", Akbar sanoo (HS 3.1.2008).

Esimerkissä 105 *olla*-verbillinen lause ilmaisee subjektimuuttujan (*pankki*) olotilaa (*täysin raunioina*) ja infiniittinen rakenne *vihaisen ihmisjoukon tuhottua sen keskellä kirkasta päivää* kyseiseen olotilaan johtanutta tapahtumaa. Infiniittinen rakenne ikkunoi kausaalisen ketjun keskeiset osat eli teon tekijät (*vihaisen ihmisjoukon*), varsinaisen teon (*tuhottua*) ja teon kohteen (*sen*). Se, että olotilaan johtanut kausaalinen ketju on eksplisiittisesti ilmaistu, ei vaikuta *olla*-verbillisen lauseen rajaamattomaan aspektitulkintaan, mutta se kuitenkin täsmentää tilassa olemisen alkamiseen johtaneita syitä. Infiniittinen rakenne toimiikin tässä alku-rajana, josta toisen asiointilan eteneminen käynnistyy.

Esimerkki 106 puolestaan havainnollistaa sitä, että tilassa olemista edeltävä polku tai kausaalinen ketju voi jäädä täysin taka-alalle, vaikka periaatteessa tila olisikin mahdollista käsittää seuraukseksi jommastakummasta tapahtumasta. Esimerkissä 106 *olla*-verbillinen lause ilmaisee asiointilan, jonka voi maailmantiedon perusteella käsittää olevan seurausta esimerkiksi viranomaisten tekemästä päätöksestä eli eräänlaisesta kausaalisesta ketjusta, mutta tämä ei käy lause- tai tekstikontekstista ilmi. Siksi asiointilalle ei voi osoittaa alkurajaa samalla tavoin kuin esimerkissä 105. Esimerkin 105 kaltaisia, selvästi jo lauseen itsensä perusteella polun tai kausaalisen ketjun seuraukseksi hahmottuvia tapauksia ei olekaan aineistossani kuin joitakin. Palaan kausaalisen ketjun tai polun aiheuttamiin tiloihin kuitenkin vielä luvussa 8.2.2, jossa selvitän, voivatko tilaa edeltäneet tapahtumat ilmetä tekstikontekstista.

Tulla-verbilliset tilassa olemista ilmaisevat lauseet

Tässä työssä entiteetin alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet käsitetään tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi sen sijaan, että niiden käsitettäisiin ilmaisevan polkua. Näin on siitä huolimatta, että kyseiset lauseet ovat rakenteeltaan liikepolkua ilmaisevien *tulla*-verbillisten lauseiden kaltaisia: niissä on subjektin lisäksi nominaalisena jäsenenä erosijainen lokatiiviadverbiaali, jonka voisi käsittää ilmaisevan liikkeen lähdelokaatiota. Kyseiset lauseet kuitenkin hahmottuvat tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi siitä syystä, että jostakin lähtöisin oleminen on pikemmin jatkuva tila kuin päätepisteeseen etenevä tapahtuma (esimerkit 107 ja 108).

107 Bruni tulee varakkaasta torinolaisperheestä, joka muutti Ranskaan 1970-luvulla pelätessään joutuvansa terroristijärjestö Punaisten prikaatien iskun kohteeksi (HS 3.2.2008).

108 Perinteisin mahdollinen roolipelitarina tulee suoraan alan klassikosta, *Dungeons & Dragonsista* - seikkailijaporukka menee luolaan, tappaa hirviöt ja vie aarteet (HS 1.5.2008).

Esimerkeissä 107 ja 108 subjektit *Bruni* ja *perinteisin mahdollinen roolipelitarina* osoittavat verbiprosessin muuttujan ja lokatiiviadverbiaalit *varakkaasta torinolaisperheestä* ja *suoraan alan klassikosta, Dungeons & Dragonsista* sen kiintopisteen. Kiintopiste ei näissä tapauksissa ole varsinainen lokaatio, vaan se hahmotuu eräänlaiseksi lähteeksi tai innoittajaksi pikemmin kuin liikkeen lähdelokaatioksi. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on luontevinta käsittää ASSOSIATIOKSI eli vaikutuspiirissä olemiseksi. Tätä voi perustella sillä, että muuttujan ja kiintopisteen välillä esitetään olevan yhteys, vaikka suhde ei hahmotukaan varsinaiseksi sisältyvyys- tai kosketussuhteeksi. (Ks. Langacker 1987a: 230; P. Leino 1993: 200–202.) Suhteen hahmottuminen SEPARAATIOKSI sen sijaan edellyttäisi, että muuttujan käsitettäisiin olevan täysin irrallaan kiintopisteestä, mutta tässä tapauksessa tietynlaisen yhteyden voi siis kuitenkin ymmärtää säilyvän muuttujan ja kiintopisteen välillä. Se, että relaatio ei muutu verbin kuvaaman prosessin aikana, osaltaan osoittaa aspektin rajaamattomuutta.

Alkuperää ilmaisevissa lauseissa ei kuitenkaan ole sellaista ilmausta, jonka voitaisiin yksiselitteisesti sanoa osoittavan jatkuvuutta, sillä *tulla*-verbikin ilmaisee luontaisesti päätepisteeseen johtavaa prosessia (ks. Pajunen 2001: 207–208). Muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi silti käsittää pysyvän jatkuvasti samana, vaikka yksittäistä jatkuvuuden ilmausta ei voikaan näissä tapauksissa osoittaa. Alkuperää ilmaisevissa *tulla*-verbillisissä lauseissa keskeistä

on nimenomaan pysyvä suhde lähdelokaation ja siihen suhteutuvan entiteetin välillä, mikä tekee siitä olotilan, ei polkua. Tältä osin entiteetin alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet muistuttavatkin kvasiresultatiivilauseita³⁶, joiden ilmaisemat asiointilat niin ikään käsitetään kestoltaan rajaamattomiksi, vaikka rakenteen perusteella rajattuuden tulkinta olisi odotuksenmukainen. Kvasiresultatiivilauseina on nimittäin yleensä käsitelty transitiivilauseita, joissa on totaaliobjekti, vaikka ne ilmaisevat staattista tilaa eli sijaintia (*Lumi peittää maan*), epäagentiivista aistihavaintoa (*Näen sinut*) tai mentaalista tilaa (*Tiedän kyllä asian*). Tällaisissa tapauksissa partitiivi olisi siis lauseen merkityksen kannalta odotuksenmukainen objektin sija. (Ks. T. Itkonen 1976: 181–184; Huumo 2006: 511–513 ja 2010a: 101–102.) Alkuperää ilmaisevissa *tulla*-verbillisissä lauseissa staattinen tila siis kielennetään liikeverbillä, vaikka asiointila hahmotehtaanakin jatkuvasti käynnissä olevaksi tilaksi. Tämä tekee lauseista kvasiresultatiivimaisia, koska myös kvasiresultatiivilauseissa ilmenee eräänlainen ristiriita muodon ja merkityksen välillä. Palaan näihin polun ja tilassa olemisen tapahtumakehyksen rajalla oleviin, entiteetin alkuperää ilmaiseviin *tulla*-verbillisiin lauseisiin luvussa 8.1.2, jossa tarkastelen, voiko konteksti selventää niiden tulkinnan, jos se ei lauseen itsensä perusteella ole täysin selvä.

6.1.3 Koonti

Tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvat aineistossani kaikki *olla*-verbilliset lauseet sekä entiteetin alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet. Tilassa olemista kuvaavissa lauseissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on muuttumaton, ja se hahmottuu tavallisimmin KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI, IDENTTISYYDEKSI, INKLUUSIOKSI tai ASSOSIAATIOKSI. *Olla*-verbillisissä lauseissa statiivista *olla*-verbiä voi pitää itsenäisenä jatkuvuuden ilmauksena, kun taas *tulla*-verbillisistä lauseista yhtä yksittäistä jatkuvuuden ilmausta ei ole mahdollista osoittaa. *Olla*-verbillisissä lauseissa voi lisäksi esiintyä tarkentavia jatkuvuuden ilmauksia, jotka jollakin tavalla täsmentävät sen ilmaiseman asiointilan ajassa etenemisen luonnetta eli osoittavat sen esimerkiksi toistuvaksi tai vahvistavat jatkuvuuden tulkintaa.

³⁶ Termi kvasiresultatiivinen on peräisin T. Itkoselta (1976), vaikka niin sanottujen kvasiresultatiiviverbien erityinen luonne onkin huomattu jo aiemmin (esim. Sadeniemi 1929: 319–320; Penttilä 1963: 594–595). Termin voi sanoa jääneen elämään, sillä sitä on käytetty myös uudemmissa, objektin sijavaihtelun aspektuaalisia ulottuvuuksia kuvaavissa tutkimuksissa (ks. P. Leino 1991; Huumo 2006, 2010a).

Siinä tapauksessa, että *olla*-verbillisen lauseen kuvaama tilassa oleminen halutaan esittää kestoltaan rajattuna, on käytettävä eksplisiittistä rajan ilmausta osoittamaan kyseistä aspektimerkitystä. *Olla*-verbillisissä lauseissa itsenäisinä rajan ilmauksina käytetään ajankohtaa ilmaisevia adverbiaaleja, jotka hahmottavat muutoin ajassa etenevän asiintilan ylle rajatun tarkastelunäkökulman ja siten myös rajatun aspektuaalisen tason. Myös kestoltaan rajoitettua ajanjaksoa ilmaisevat ajan adverbiaalit voivat toimia tilassa olemista kuvaavissa lauseissa itsenäisinä rajan ilmauksina. Itsenäisinä rajan ilmauksina pidän lisäksi kuvatun asiintilan alkamista osoittavia adverbiaaleja eli niin sanottuja alkurajoja, joiden voi käsittää rajaavan prosessin keston mutta vain sen alkupäästä. Rajan ja jatkuvuuden ilmaisemisen kannalta kiinnostavia ovat myös ne ajan adverbiaalit, jotka osoittavat asiintilan toistumista mutta joiden perusteella toistuminen käsitetään kuitenkin rajatuksi prosessiksi. Tällaisia ilmauksia voikin pitää samanaikaisesti sekä rajan että jatkuvuuden ilmauksina.

Aineistoni alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet eroavat tilassa olemista ilmaisevista *olla*-verbillisistä lauseista siten, että niissä ei esiinny lainkaan itsenäisiä rajan ilmauksia. Tässä on kuitenkin otettava huomioon lauseiden vähäinen määrä. Asetelma 4 kokoaa yhteen havainnot, joita olen edellä esittänyt tilassa olemista ilmaisevien lauseiden aspektimerkitysten muodostumiseen liittyen.

Tilassa olemista ilmaisevat lauseet	
muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde	<p>muuttumaton</p> <p><i>Kuluva talvi (m) on leuto (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ KÄÄNTEINEN INKLUUSIO <p><i>Helsingin golfklubi (m) on Suomen vanhin golfseura (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ IDENTTISYYS <p><i>Hän (m) oli minusta huolissaan (kp).</i></p> <p><i>Toimitus (m) on Canonin talossa (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ INKLUUSIO <p><i>Kukkakaupalla (kp) on paljon vakioasiakkaita (m).</i></p> <p><i>Hän (m) tulee hyvästä perheestä (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ASSOSIAATIO
itsenäinen jatkuvuuden ilmaus	<p>olla-verbi</p> <p><i>Pankki (m) on täysin raunioina (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ merkitykseltään statiivinen verbi
tarkentava jatkuvuuden ilmaus	<p>toistuvuuden adverbiaali</p> <p><i>On yököt ja psykiatri (m) kerran viikossa.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajaamaton toistumiskertojen määrä <p>keston adverbiaali</p> <p><i>Tupakkatehtaalla (kp) on edelleen yksi paloyksikkö (m) hoitamassa jälkisammutusta.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ jatkuvuuden vahvistaminen
itsenäinen rajan ilmaus	<p>ajankohdan adverbiaali</p> <p><i>Asuntosäätiön aikana Tapiolalla (kp) oli oma puutarhuri (m).</i></p> <p><i>Hän (m) oli aiemmin demokraatti (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajattu tarkastelunäkökulma <p><i>Sen jälkeen Armfeltin valta (m) oli huipussaan (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ alkuraja <p>keston adverbiaali</p> <p><i>Korjauksen ajan tie (m) on melkoinen perunapello (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tiettyyn ajanjaksoon rajoittuva kesto
rajan ja jatkuvuuden ilmaus	<p>toistuvuuden adverbiaali</p> <p><i>Armfelt (m) oli vaikutusvaltainen upseeri (kp) kahteen otteeseen Ruotsin ja Suomen historiassa.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajattu toistumiskertojen määrä

Asetelma 4. Lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia tekijöitä tilassa olemista ilmaisevissa lauseissa.

6.2 Polun ikkunoivat lauseet

Lauseen tasolla pitäytyvän aineistoanalyysiosan toisessa luvussa tarkastelen polun ikkunoivia lauseita. Olen hahmotellut lauseaineistoni pohjalta kolme erityyppistä polkua, jotka ovat liikepolku, olemaantulopolku ja muutospolku. Liikepolun ikkunoivat lauseet kuvaavat entiteetin horisontaalista tai vertikaalista väylää pitkin etenevää ja jotakin päätepistettä kohti suuntautuvaa, konkreettista tai abstraktia liikettä. Konkreettisen liikkeen tapauksessa päätepisteeksi hahmottuu kohdelokaatio, abstraktissa liikkeessä kohdetila. Päätepistettä ei silti tarvitse eksplisiittisesti mainita, vaikka se onkin aineistoni lauseissa melko tavanomaista, koska *tulla*-verbi ilmaisee nimenomaan jotakin lokaatiota kohti suuntautuvaa liikettä (ks. Pajunen 2001: 207–209). Päätepisteen ohella tai sijaan huomio voi kuitenkin aivan yhtä hyvin kiinnittyä liikkeen lähdelokaatioon tai keskivaiheeseen eli esimerkiksi väylään, jota pitkin liike etenee. Talmyn (2000: 265–267) esittämä avoimen polun tapahtumakehys ei tee eroa polun alku-, keski- ja loppuvaiheiden välille sen suhteen, miten tyypillisesti näitä osia kielessä mahdollisesti ilmaistaan. Tähän kuitenkin epäilemättä vaikuttaa se, millaista verbiä liikkeen kielentämiseen käytetään. Kun tarkastellaan *tulla*-verbin ilmaisemia liikepolkuja, liike ei hahmotu päämäärättömästi eteneväksi, vaan johonkin päätepisteeseen suuntautuvaksi, vaikka päätepiste ei saisikaan eksplisiittistä ilmausta tai liike esitettäisiin muutoin keskeneräisenä. Tutkimuksessani tarkastelun kohteena olevista verbeistä *tulla* on siis ainoa, jonka semantiikkaan sisältyy liikkeen ilmaiseminen, joten liikepolkua ikkunoivien lauseiden tarkastelu keskittyy *tulla*-verbillisiin lauseisiin. Tarkastelen myös eräitä liikepolun ja kausaalisen ketjun rajalla olevia tapauksia. Liikepolun ikkunoivia lauseita käsitelen tarkemmin luvussa 6.2.1.

Olemaantulopolun ikkunoivat lauseet puolestaan kuvaavat entiteetin olemaan tulemista jossakin lokaatiossa. Olemaan tuleminen ei edellytä liikettä eikä sitä, että entiteetti olisi ennen kohdelokaatioon tulemista ollut olemassa jossakin toisessa lokaatiossa. Sen sijaan se saattaa edellyttää aiheuttajaa tai muuta taustalla vaikuttavaa voimaa toteutuakseen, mikä tekee siitä jossain määrin läheisen kausaalisen ketjun tapahtumakehityksen kanssa. Toisin kuin kausaalisisissa ketjuissa, olemaantulopoluissa aiheuttaja jää kuitenkin tyypillisesti lausekontekstissa implisiittiseksi. Olemaan tuleminen eroaa silti myös ratkaisevasti liikkeestä, vaikka käsitelenkin sitä omanlaisenaan polkuna. Tavoitteeni on selvittää, ovatko lauseen kuvaaman asiointilan keston osoittamiseen käytetyt keinot kuitenkin samanlaiset sekä liikepolun että olemaantulopolun ikkunoivien lauseiden tapauksessa, sillä merkityserostaan huolimatta ne ovat periaatteessa rakenteellisesti samankaltaisia. Liikkeen ja olemaantulon erottaminen toisistaan on myös hankalaa erityisesti silloin, kun kyse on abstraktien entiteettien liikkeestä

tai olemaan tulemisesta. Olemaantulopolun ikkunoivia lauseita käsittelen yksityiskohtaisesti luvussa 6.2.2.

Muutospolku eroaa sikäli liike- ja olemaantulopoluista, että se kuvaa entiteetin sisäistä kehitystä tai muutosta jonkinlaiseksi. Kyse on siis eräänlaisesta kehitysvaiheiden polusta, jossa liike tai lokaatio eivät ole olennaisia. Muutos, kuten siis myös olemaan tuleminen, saattaa tosin vaatia aiheuttajaa tai muuta taustavoimaa, jotta muutoksen edellyttämät kehitysvaiheet voivat toteutua. Koska muutospolkuun ei sisälly lokaatioita, asiointilan kesto osoittavat pitkälti muut kuin liikepolun ja olemaantulopolun kuvauksissa keskeiset lokatiiviset ilmaukset. Muutospolun ikkunoivia lauseita käsittelen lähemmin luvussa 6.2.3.

6.2.1 Liikepolku

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia liikepolkuja aineistoni lauseet ilmentävät ja millaisia aspektitulintoja ne saavat yksittäisinä eli kontekstistaan irrotettuina. Käsittelen ensin lauseita, joissa polun ikkunointi on selvintä; tällaiset lauseet kuvaavat konkreettisen elollisen tai elottoman entiteetin joko horisontaalista tai vertikaalista väylää pitkin etenevää ja jotakin päätepistettä kohti suuntautuvaa liikettä. Kyky liikkua on eräs elollisten entiteettien keskeisimmistä ominaisuuksista, mutta myös tietynlaiset koneet, kuten autot, voidaan esittää liikkeeseen kykenevinä. Tässä mielessä ne ovat jossain määrin elollisten entiteettien kaltaisia. Myös ihmisten muodostamat järjestöt tai maantieteelliset yhteisöt, kuten valtiot, voivat hahmottua pikemmin elollisiksi kuin elottomiksi entiteeteiksi siksi, että ne muodostuvat ihmisyksilöistä. (Yamamoto 1999: 16, 18–19.)

Aineistoni liikepolun ilmentymiksi käsitetyissä lauseissa kuvataan ensisijaisesti inhimillisten entiteettien mutta jonkin verran myös muiden elollisten³⁷, elottomien ja abstraktien entiteettien liikettä. Elottomat entiteetitkin voivat nimittäin liikkua siinä tapauksessa, että niiden liikkeen aiheuttaa jokin tietoinen toimija tai muu taustavoima. Konkreettinen liikkuminen on siis mahdollista niin elollisille kuin elottomillekin entiteeteille, vaikka kyse ei olisikaan täysin omavoimaisesta liikkumisesta. Liikkeen aiheuttaja ei tällaisissa tapauksissa välttämättä käy ilmi. (Ks. Pajunen 2001: 186, 196, 220.) Abstraktien entiteettien liike puolestaan ei ole aistein havaittavaa konkreettista liikkumista vaan ku-

³⁷ Käytännössä elollisella entiteetillä tarkoitetaan tässä tapauksessa inhimillistä entiteettiä eli ihmistä, koska muiden elollisten entiteettien toimintaa kuvataan tämällytyypisissä aineistoni lauseissa hyvin vähän. Tämä tulee selvästi esiin myös esimerkeissä, joita käytän havainnollistamaan tässä luvussa esitettyjä seikkoja.

vainnollista, ja verbin kuvaaman prosessin suhteuttaminen konkreettisen tilan sijasta abstraktiin tilaan voikin jossain määrin muuttaa prosessin laatua. Sivonen (2005: 42–45) osoittaa nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevia verbejä käsittelevässä tutkimuksessaan, että konkreettisen liikkeen ilmaiseminen (*Ohjaaja kiertelee näyttelijöidensä keskellä*) toimii mallina toiminnan (*Hän kierteli aihetta eikä suostunut vastaamaan suoraan*) tai sijaitsemisen (*Polku kierteli vuoren rinteillä*) ilmaisemiselle. Tarkastelen tässä luvussa siis myös abstraktin liikkeen ilmaisemista, mikä aineistoni lauseissa hahmottuu johonkin uuteen olotilaan tai tilanteeseen siirtymiseksi tai jonkinlaiseksi haltuun siirtymiseksi tai vastaanottamiseksi, kuten luvun edetessä käy ilmi. Käytän abstraktista liikkeestä nimitystä kognitiivinen siirtymä tai abstrakti siirtymä sen mukaan, ilmaiseeko lause mentaalista, esimerkiksi jonkin ärsykkeen perusteella havaitun tiedon siirtymistä vai muunlaista abstraktia siirtymistä. Kognitiivinen siirtymä on Alho Alhoniemen (1975) käyttämä termi, ja olen sen pariksi hahmotellut nimityksen abstrakti siirtymä kuvaamaan abstraktia mutta ei-kognitiivista siirtymistä. Aineistoni sisältyy yhteensä 296 liikepolkua ilmaisevaa lausetta, jotka rakenteeltaan ovat *tulla*-verbillisiä intransitiivi- sekä eksistentiaalilauseita ja sen alatyyppejä, tässä tapauksessa kvanttori- ja ilmiölauseita. Taulukko 6 havainnollistaa liikepolkua ilmaisevien lauseiden määrää sekä jakautumista verbeittäin ja lausetyypeittäin tutkimusaineistossani.

Taulukko 6. Liikepolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>
intransitiivilause	0	0	196
eksistentiaalilause ja sen alatyypit	0	0	100
yhteensä (2123:sta)	0	0	296

Lauseet, joissa kohdelokaatio on eksplisiittisesti ilmaistu

Aloitin tarkastelemalla lauseita, joissa eksplisiittisesti ilmaistaan liikkuja, liike ja liikkeen kohdelokaatio eli joissa *tulla*-verbi saa täydennykseksen subjektin tai eksistentiaalिनominin ja tulosijaisen lokatiiviadverbiaalin. Passiivilauseiden rakenteeseen ei kuulu ilmisubjektia, mutta ne kuitenkin sisältävät implikaation inhimillisestä tekijästä (Laitinen 1995: 339; Vilkkuna 2000: 138–139; Helasvuo 2006: 248; ks. myös tämän työn luku 3.1.1). Siitä syystä en ole rajannut niitä tarkastelun ulkopuolelle. Liikkujan ja kohdelokaation voi määrittellä *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujaksi ja kiintopisteeksi (ks. P. Leino – Onikki 1992; P. Leino 1989, 1993; Sivonen 2005), mutta kuten todettua, passiivilauseissa liikkuja ei ilmaise erillinen subjekti. Liikkeen päätepidettä kuvaava lokatiiviad-

verbiaali on lisäksi tyypillinen rajan ilmaus (Heinämäki 1994: 224), joten käsittelen ensin lauseita, joissa subjektimuuttuja ja liikkeen kohdelokaatio on eksplisiittisesti mainittu (esimerkit 109–111). Muita aineistoni liikepolun ilmentymiksi hahmottuvia *tulla*-verbillisiä lauseita käsittelen tämän niin sanotun perustyyppin variaatioina. Perustyyppi eli kohdelokaatiota ilmaisevan adverbiaalisen sisältävä lause on aineistossani määrällisesti yleisin tyyppi, koska liikettä ilmaisevista *tulla*-verbillisistä lauseista 182 sisältää eksplisiittisesti ilmaistun kohdelokaation.

109 "Kun vaimoni tulee kotiin, saamme myös kahvia", kirjailija lupaa (HS 2.7.2008).

110 Mies on tullut todennäköisesti putoamalla alas (HS 4.11.2008).

111 Siinä vaiheessa bussi tuli onneksi jo perille Kamppiin (HS 2.2.2008).

Esimerkit 109–111 kuvaavat elollisen (*vaimoni*, *mies*) tai elottoman (*bussi*) entiteetin joko horisontaalista tai vertikaalista liikettä, joka suuntautuu kohti eksplisiittisesti mainittua kohdelokaatiota (*kotiin*, *alas*, *perille Kamppiin*). Tässä yhteydessä käsittelen siis myös esimerkin 110 kaltaisia tapauksia, joissa esiintyy suuntaa ilmaiseva adverbiaali ja joissa varsinainen kohdelokaatio jää mainitsematta. Toisin sanoen pidän myös suuntasijaista adverbialia paikanmuutosta osoittavana ilmauksena, ja sama koskee väyläadpositioita (*Hän tuli puiston läpi*) (väyläadpositioista ks. esim. Huumo 2010b; Lehimets 2013). Esimerkissä 110 liike esitetään päättyneenä, ja siksi on luonteva ajatella, että se on jatkunut niin pitkään, kunnes viimeinen mahdollinen lokaatio on saavutettu, siis tässä tapauksessa maahan asti.

Edellä esitetyissä esimerkeissä *tulla*-verbi ilmaisee saapumista. Lisäksi esimerkissä 109 on mukana yhden tilanteen osallistujan, siteeratun kirjailijan, näkökulma, josta liikkeen suuntaa tarkastellaan. Tässä tapauksessa *tulla*-verbiä käytetäänkin deiktisenä liikeverbinä, koska puhuja on liikkeen kohdelokaatiossa ja *tulla*-verbin käsitetään ilmaisevan siirtymistä puhujaa kohti. Lähestymistä voidaan siis kuitenkin tarkastella myös lokaation näkökulmasta. (Ks. Larjavaara 1990: 259–260; Huumo–Sivonen 2010b: 112.)

Liikkeen lähdelokaatio jää kaikissa edellä esitetyissä esimerkeissä implisiittiseksi, mutta esimerkissä 110 määräite *putoamalla* ikkunoi polun keskivaiheen. Kyse on siis hallitsemattomasta liikkeestä ilman halki, ei esimerkiksi jonkin välineen avulla laskeutumisesta (*Mies on tullut todennäköisesti tikkaita pitkin alas*), mikä vaikuttaa reittiin ja liikerataan eli tässä tapauksessa siihen, eteneekö liike ilman halki vai esimerkiksi jonkin rakennelman pintaa myöten. Tässä esimerkissä liike kielennetään yleismerkityksisellä *tulla*-verbillä ja sitä täsmennetään erillisellä tapaa kuvaavalla adverbialilla sen sijaan, että käytettäisiin *pudota*-verbiä (*Mies on todennäköisesti pudonnut [alas]*). Tämä saattaa selittyä sillä, että tapahtumien kulusta ei ole tarkkaa tietoa; se, että mies on tullut jostakin lausekontekstista ilmenemättömästi paikasta alas, on varmaa, mutta tietoa ei ole sii-

tä, onko kyse tietoisesta hyppäämisestä vai tahattomasta putoamisesta. Siksi laatuja täsmennetään lauserakenteen kannalta valinnaisella määritteellä. Arvailamisen tai epävarmuuden merkityksen tosin vahvistaa vielä kommenttiadverbiaali *todennäköisesti*. Liikepolun alku- ja keskivaiheen kielentämisen tapoja käsittelemme tarkemmin hieman tuonnempana tässä luvussa.

Edellä esitetyt esimerkit ovat intransitiivilauseita, mutta myös osa aineistoni eksistentiaalilauseista ilmaisee liikepolkua (esimerkki 112). Toisin sanoen kaikki *tulla*-verbilliset eksistentiaalilauseet eivät ilmennä olemaantulopolkua, vaan niiden ilmaisemat asiain-tilat on luontevin käsittää jotakin päätepistettä kohti suuntautuvaksi liikkeeksi. Olemaan tulemista olisi toki mahdollista tarkastella myös yksittäisen lokaation kannalta, jolloin ei ole olennaista, onko entiteetti ollut olemassa jossain toisessa lokaatiossa (ks. Ikola 1964: 28–29). Tässä työssä olemaan tulemista käsitellään kuitenkin olemaan tulona maailman, ei yksittäisen lokaation kannalta.

112 Ruotsi, Norja, Tanska ja Islanti esittäytyvät messuilla yhteisosastolla ja messuille tulee useita pohjoismaisia kirjailijoita (HS 3.5.2008).

Esimerkki 112 kuvaa elollisten entiteettien (*useita pohjoismaisia kirjailijoita*) liikepolkua, jonka päätepiste on eksplisiittisesti ilmaistu (*messuille*). Tässä tapauksessa liikepolun tulkinta on yksiselitteinen, sillä entiteettien käsitetään olevan olemassa jo ennen siirtymistään kohdelokaatioon. Konkreettisen liikkeen erottaminen konkreettisesta olemaan tulemisesta onkin melko yksiselitteistä, koska liike tapahtuu lokaatioiden välillä, kun taas olemaan tuleminen edellyttää, ettei entiteetti ole aiemmin ollut olemassa missään toisessa lokaatiossa. Tätä näkemystä selvennän vielä luvussa 6.2.2, jossa käsittelemme olemaantulopolkua ja sitä ilmaisevia lauseita.

Esimerkit 109–112 havainnollistavat aineistoni konkreettista liikettä ilmaisevia *tulla*-verbillisiä lauseita. Konkreettista liikettä ilmaisee yhteensä 110 kaikista niistä lauseista, joissa kohdelokaatio on eksplisiittisesti ilmaistu. Konkreettista liikettä ilmaisevien lauseiden määrä onkin aineistossani hieman suurempi abstraktia siirtymää ilmaiseviin lauseisiin nähden, sillä abstraktia siirtymää ilmaisee 72 aineistoni lausetta (esimerkit 113 ja 114).

113 "Medvedev tulee valtaan vain Putinin nimittämänä seuraajana. Siinä hänen imagonsa", Makarkin jatkaa (HS 2.3.2008).

114 Lainoja tai niiden korkoja Ahern ei tosin ollut maksanut takaisin vielä 2006, kun asia tuli julkisuuteen ja pääministeri oli ollut pitkään varoissaan (HS 3.4.2008).

Esimerkeissä 113 ja 114 lokatiiviadverbiaali (*valtaan, julkisuuteen*) ei ilmaise kohdelokaatiota, vaan uutta olotilaa tai muuta tilannetta, johon entiteetin (*Medvedev, asia*) esitetään siirtyvän. Tätä olotilaa tai tilannetta voi nimittää koh-

detilaksi. Olen luokitellut tämänkaltaiset lauseet liikepolun toteutumiksi siitä syystä, että kohdetilaan siirtyminen ei näissä tapauksissa edellytä subjektin taroituksessa tapahtuvaa muutosta toisin kuin muutospolun toteutumiksi hahmotuvissa lauseissa (ks. luku 6.2.3). Esimerkit 113 ja 114 havainnollistavatkin sitä, että abstraktia siirtymää ilmaisevissa lauseissa prosessin laatu muuttuu ja siirtyminen käsitetään siirtymiseksi yhdestä tilasta toiseen sen sijaan, että siirryttäisiin lokaatiosta toiseen. Abstraktissa liikkeessä kyse voi olla myös eräänlaisesta haltuun tai vaikutuspiiriin siirtymisestä tai vastaanottamisesta, kuten alla olevissa esimerkeissä 115 ja 116.

115 Vappuaattoillan ja vappuyön aikana poliisin tietoon tuli neljä puukotusta (HS 3.5.2008).

116 Ja vielä suurempi muutos on edessä: ensi keväänä eduskuntaan tulee uusi yliopistolaki, jonka on määrä astua voimaan vuonna 2010 (HS 1.6.2008).

Esimerkeissä 115 ja 116 lokatiiviadverbiaalit *poliisin tietoon* ja *eduskuntaan* ilmaisevat tahoja, jotka vastaanottavat subjektien *neljä puukotusta* ja *uusi yliopistolaki* kuvaamat entiteetit tai joiden haltuun tai vaikutuspiiriin kyseiset entiteetit siirtyvät. Esimerkkiä 115 voisi luonnehtia Alhoniemen (1975: 20) näkemyksiä seuraten tyypilliseksi kognitiivista siirtymää ilmaisevaksi lauseeksi, jossa subjekti ilmaisee kognitiivisen suhteen toisen osapuolen ja paikallissijainen ilmaus sekä erityisesti sen genetiivimäärite toisen (*Vallankaappausaiheet tulivat kuninkaan tietoon*). Esimerkki 116 puolestaan ei ilmaise kognitiivista siirtymää, vaan siinä on kyse pikemmin jonkinlaisesta vaikutuspiiriin siirtymisestä. Kumpikaan lauseista ei siis ilmaise entiteettien konkreettista liikettä lokaatiosta toiseen tai niiden siirtymistä tilasta toiseen, vaan *tulla*-verbi saa kognitiivisen tai abstraktin haltuun siirtymisen tai vastaanottamisen merkityksen. Liikepolun ilmentymiksi esimerkit 115 ja 116 käsitetään kuitenkin siksi, että puukotukset ja yliopistolaki ovat olleet olemassa jo ennen kuin tieto niistä on välittynyt eteenpäin vastaanottajille. Kognitiivisen tai abstraktin siirtymän merkitykset liittyvät myös osaan olemaantuloa ilmaisevista *tulla*-verbillisistä lauseista, joten palaan näihin merkityksiin vielä seuraavassa luvussa, kun käsittelen olemaantulopolkuja tarkemmin.

Esimerkeissä 109–116 entiteetit, jotka liikkuvat lokaatiosta toiseen tai jotka siirtyvät uuteen olotilaan, tilanteeseen tai jonkin toisen entiteetin haltuun, voidaan käsitellä *tulla*-verbin kuvaaman prosessin muuttujiksi ja kohdelokaatiot tai -tilat ja vastaanottajat puolestaan kiintopisteiksi. Kyseisiä entiteettejä kuvaavat ilmaukset ovat semanttiselta kannalta verbin argumentteja ja syntaktisesti sen täydennyksiä. Lauseet kuvaavat asiointiloja, joissa entiteetit saavuttavat joko kohdelokaation tai -tilan tai jonkin toisen entiteetin, joten muuttujan ja kiintopisteen välisen relaation voidaan ymmärtää vaihtuvan prosessin aikana SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI tai KONTAKTIKSI sen mukaan, millaisiksi entiteeteiksi

muuttuja ja kiintopiste käsitetään. Kohdelokaatiota tai -tilaa tai vastaanottajaa kuvaavan lokatiivisen adverbiaalain voidaan myös käsittää toimivan rajan ilmauksena, koska pääte piste esitetään saavutetuksi ja liike tai abstrakti tai kognitiivinen siirtymä siten päättyneeksi. Esimerkit 109–116 ovat siis aspektiltaan rajattuja. Tässä tapauksessa lauseen aspektin määräytymistä voidaan tarkastella kahdella toisiaan täydentävällä tavalla: kiinnittämällä huomiota verbi-prosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvaan muutokseen sekä osoittamalla eksplisiittinen rajan ilmaus.

Jos Heinämäen (1984, 1994) ja P. Leinon (1991) esittämä oletus siitä, että lauseessa voi kerrallaan olla vain yksi rajan ilmaus, pitää paikkansa, edellä esitettyjen esimerkkien kaltaisissa lauseissa ei tulisi tulosijaisen lokatiiviadverbiaalain lisäksi olla lainkaan muita rajan ilmauksiksi tulkittavia elementtejä. Seuraavaksi tarkastelenkin lähemmin sitä, millaisia muita ilmauksia *tulla*-verbillisissä lauseissa voi lokatiiviadverbiaalain lisäksi olla ja miten ne mahdollisesti vaikuttavat lauseen aspektitulkintaan. Samalla selvennän sitä, millaisia liikepolun vaiheita aineistoni lauseet oikeastaan tuovat esiin.

Aineistooni sisältyy lauseita, joissa kuvataan liikepolun loppuvaiheen eli kohdelokaation tai kohdetilan tai vastaanottajan lisäksi polun alku- tai keskivaihe (esimerkit 117–120). Sekä lähde- että kohdelokaation ikkunoivia lauseita on aineistossani 19, kun taas polun keskivaihe tulee esiin 13:ssa aineistoni lauseissa.

117 Piraattituotteet tulevat Kiinasta laivoilla Urugyahin, sieltä jokia pitkin konteissa Paraguayhin ja jatkavat edelleen naapureihin (HS 1.4.2008).

118 Valitettavasti Turkmenistanin kaasu ei tule Ukrainaan lentämällä vaan putkissa Venäjän läpi, joten Gazpromilla on aika hyvät kortit käsissään (HS 1.3.2008).

119 Tekoturkishattu tuli Hirvijärven kotiin pian perinteisessä postissa (HS 2.8.2008).

120 Taloon oli tultu sisään yläkerran makuuhuoneen ikkunasta (HS 2.3.2008).

Esimerkissä 117 lokatiiviadverbiaalit (*Kiinasta, Urugyahin* [sic]) ilmaisevat liikkujan eli subjektin tarkoitteen kulkeman polun lähde- ja kohdelokaatiot, ja liikkeen välinettä kuvaava adverbiaalimääritys *laivalla* puolestaan ikkunoi polun keskivaiheen samaan tapaan kuin määritys *putoamalla* aiemmin käsitellyssä esimerkissä 110. Esimerkissä 118 puolestaan huomion ikkunassa on paitsi liikkujan reitti (*putkissa*) myös konkreettinen lokaatio, jonka kautta liikkuja kulkee (*Venäjän läpi*). Liikkeen kohdelokaatio on ilmaistu lokatiiviadverbiaalilla (*Ukrainaan*), ja huomion arvoista on, että lähdelokaatio ilmenee tässä tapauksessa subjektin genetiivimäärityksestä (*Turkmenistanin*). Eksplisiittisesti mainittuna on myös vaihtoehtoinen liikkumisen tapa (*lentämällä*), joka kuitenkin kielletään.

Esimerkki 117 ilmaisee terminatiivista aspektia, koska siinä kuvattu liike voidaan hahmottaa rajatuksi JATKUMOKSI, joka ulottuu kahden lokaalisen ilmauksen rajaaman alueen sisällä näihin rajoihin asti (*Kiinasta Uruguayhin* [sic], *sieltä Paraguayhin*) (ks. Päiviö 2007: 43). Terminatiivinen aspekti ilmenee aineistoni *tulla*-verbillisissä, liikettä ilmaisevissa lauseissa enimmäkseen siten, että liikkeen lähde- ja kohdelokaatiot on molemmat eksplisiittisesti ilmaistu samassa lauseessa, koska terminatiivisia *asti*- ja *saakka*-partikkeleja näissä lauseissa on vain joitakin.

Terminatiivisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan Päiviö (2007: 66–67) itse asiassa huomauttaa, ettei skemaattinen *tulla*-verbi ilmaise terminatiivisuuden vaatimaa prosessin tavan jatkumoa eikä voi ilmaista jatkumoa myöskään silloin, kun se hahmottuu momentaaniseksi. Jälkimmäisellä huomautuksella hän nähdäkseni viittaa *tulla*-verbin käyttöön 'saapumista' ilmaisevana verbinä; saapuminenhan sinänsä on hetkellistä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että *tulla*-verbin ilmaisemaan prosessiin sisältyy varsinaisen saapumisen lisäksi myös saapumista edeltävän liikkeen merkitys, sillä *tulla* ilmaisee liikettä kohti jotakin päätepidettä. Siksi *tulla*-verbillisissä, liikettä ilmaisevia lauseita voi pitää terminatiivisina silloin, kun liikkeen etenemistä tarkastellaan tiettyihin rajoihin ulottuvana, siis kahden lokaation välillä tapahtuvana prosessina. Tässä mielessä esimerkiksi lauseet *Mies juoksi Naantalista Turkuun* ja *Mies tuli Naantalista Turkuun* eivät eroa toisistaan, vaikka vain *juosta*-verbi koodaa liikkeen tapaa. Kuten luvussa 3.1.2 totesin, verbin skemaattisuus mahdollistaa monenlaiset muuttujat ja kiintopisteet sen sijaan, että se sulkisi niitä pois. Samaan tapaan voi ajatella, että kun liikkeen tapaa ei ole koodattu verbiin, verbi mahdollistaa monenlaiset tulkinnat siitä, millaisesta liikkeestä on kyse. Koska *tulla*-verbin semantiikkaan kuitenkin liittyy päätepidettä kohti etenemisen merkitys, *tulla*-verbillinen lause saattaa toki hahmottua herkemmin myös nimenomaan päätepideteeseen johtavaa asiaintilaa kuvaavaksi kuin lause, jossa verbi ilmaisee jatkuvaa prosessia. Mahdoton ei liene sekään ajatus, että esimerkissä 118 jatkumoluonteisuus hahmottuisi subjektin genetiivimääritteen (*Turkmenistanin*) ja tulosijaisen lokatiiviadverbiaalin (*Ukrainaan*) ilmaisemien lokaatioiden välille eikä kahden lokaalisen ilmauksen osoittamien lokaatioiden välille, kuten yleensä.

Myös esimerkeissä 119 ja 120 ikkunoidaan polun keski- ja loppuvaihe, mutta niissä liikkujan lähdelokaatio jää huomion ikkunan ulkopuolelle. Esimerkeissä 119 ja 120 adverbiaalimääritteet *perinteisessä postissa* ja *yläkerran makuuhuoneen ikkunasta* ikkunoivat liikkujan reitin ja lokatiiviadverbiaalit *Hirvijärven kotiin* ja *taloon sisään* liikkeen kohdelokaation. Lauseita, joissa eksplisiittisesti mainitaan kaikki liikepolun kolme vaihetta, on aineistossani vain kaksi eli esimerkit 117 ja 118. Edellä käsiteltyjen esimerkkien kaltaisissa lauseissa liikkeen alku- tai keskivaiheen ikkunoiminen tai ikkunoimatta jättäminen ei vaikuta lauseen aspektitulkintaan. Tämä johtuu siitä, että ikkunoituna on myös liikkeen kohdelokaatio,

jota kuvaava lokatiiviadverbiaali voidaan käsittää rajan ilmaukseksi, ja myös muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi luontevimmin hahmottaa vaihtuvan SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI tai KONTAKTIKSI.

Esimerkki 117 eroaa kuitenkin esimerkeistä 118–120 siten, että siinä rajattuus ilmenee vain kuvatun asiointilan sisimmässä kerroksessa. Sen on nimittäin luontevin käsittää kuvaavan ainutkertaisen tilanteen sijasta useiden yksittäisten asiointilojen perusteella tehtyä yleistystä eli geneeristä asiointilaa. Kognitiivisessa kieliopissa merkitykseltään geneerisen lauseen kuvaamaa prosessia nimitetään virtuaaliseksi, sillä prosessi itsessään ei toteudu, vaan se hahmottuu aktuaalisten tapahtumien pohjalta tehdyksi abstraktiksi representaatioksi (Langacker 2008: 526–527; myös tämän työn luku 2.5.1). Esimerkin 117 tapauksessa geneerisyys on tosin pääteltävä kontekstista tai maailmantiedon perusteella, koska piraattituotteiden kuljettaminen on mitä todennäköisimmin jatkuvaa toimintaa. Suomen kielessä geneerisyys onkin kontekstista pääteltävä seikka, sillä sen osoittamiseen ei ole olemassa spesifiä morfologista tai syntaktista keinoa (ks. Vilkuna 1992: 137). Jatkuvuuden tulkintaa ei siis selitä muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen muuttumattomuus tai erillinen jatkuvuuden ilmaus. Siitä huolimatta, että geneerinen asiointila hahmottuu ajassa jatkuvasti eteneväksi, yksittäiset osatilanteet ovat tässä tapauksessa kuitenkin rajattuja. Yksittäisten muuttujien ja kiintopisteiden välinen relaatio siis vaihtuu prosessin edetessä SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI ja myös pääte piste esitetään saavutetuksi.

Esimerkit 110 sekä 117–120 osoittavat, että aineistoni *tulla*-verbillisissä, liikettä ilmaisevissa lauseissa polun keskivaihe voidaan ikkunoida liikkeen tapaa, välinettä tai reittiä kuvaavalla ilmauksella. Näissä esimerkeissä määritteet *putoamalla*, *laivoilla* ja *lentämällä* kuvaavat siis liikkeen tapaa tai välinettä, mutta ne antavat myös osviittaa siitä, millainen liikkujan reitti on (liike etenee ilman halki, meritse, ilmaitse). Selvemmin liikkeen reittiä kuin tapaa tai välinettä sen sijaan osoittavat näissä esimerkeissä ilmaukset *putkissa* ja *perinteisessä postissa*. Toisaalta tässä käsitellyt esimerkit osoittavat myös, että liikkeen keskivaihe voidaan ilmaista konkreettisenä lokaationa, jonka kautta liikkuja kulkee. Esimerkeissä 118 ja 120 tällaisia kauttakullokokaatioita ilmaisevat adverbialimääritteet *Venäjän läpi* ja *yläkerran makuuhuoneen ikkunasta*. Talmyn (2000: 266) hahmottelema esimerkki avoimesta liikepolusta (*The crate that was in the aircraft's cargo bay fell out of the airplane through the air into the ocean*) antaa ymmärtää, että nimenomaan kauttakullokokaation eksplisiittinen ilmaiseminen on polun keskivaiheen ikkunoimista, mutta aineistoni valossa on selvää, että myös liikkeen tapaa, välinettä ja reittiä kuvaavat ilmaukset omalla tavallaan nostavat liikepolun keskivaiheen huomion kohteeksi.

Lauseet, joissa on kohdelokaation ilmauksen ohella ajankohdan adverbialiaali

Totesin luvussa 6.1.1 tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumia analysoidessani, että ajankohtaa ilmaisevat adverbialit voivat muodostaa *olla*-verbillisten lauseiden ylle rajatun tarkastelunäkökulman, jonka kannalta asiain-tilan etenemistä tarkastellaan. Myös aineistoni *tulla*-verbillisissä ja liikepolkua ilmaisevissa lauseissa voidaan ilmaista paitsi liikkeen kohdelokaatio myös sen saavuttamisen ajankohta (esimerkit 121–123). Tällaisia lauseita on aineistossani yhteensä 57.

121 Liput konserttiin tulevat myyntiin ensi maanantaina (HS 1.4.2008).

122 "Yritimme koko päivän soittaa. Nyt tulimme tänne hotellille selvittämään asiaa", Jonne Katainen kertoi (HS 2.12.2008).

123 Hän on tullut jonoon yhdeksän maissa aamulla (HS 2.9.2008).

Esimerkeissä 121–123 on kohdelokaatiota tai -tilaa kuvaavan tulosijaisen adverbialin (*myyntiin, tänne hotellille, jonoon*) lisäksi ajan adverbialiaali (*ensi maanantaina, nyt, yhdeksän maissa aamulla*), joka ilmaisee ajankohdan, jona kohdelokaatio on saavutettu tai saavutetaan. Esimerkit osoittavat, että aineistossani kohdelokaation saavuttamisen ajankohtaa täsmentävät adverbialit voivat ilmaista yhtä lailla niin nykyhetkeen, menneeseen kuin tulevaan aikaa sijoittuvaa ajankohtaa. Esimerkissä 121 kohdelokaation saavuttamisen esitetään tapahtuvan vasta tulevaisuudessa, joten kuvattu asiointi on ymmärrettävä niin, että se ei vielä ole aktualisoitunut. *Tulla*-verbin ilmaisemaa abstraktia siirtymää ei siis tässä tapauksessa käsitetäkään käynnissä olevaksi, sillä tilanteen tapahtumisen ennakoiminen ja sen keskeneräisyys eivät hahmotu samoiksi asioiksi.

Esimerkit 122 ja 123 puolestaan eroavat esimerkistä 121 siten, että niissä ajankohdan adverbialiaali ilmaisee ajan jatkumolla joko menneeseen tai nykyhetkeen sijoittuvaa ajankohtaa. Kyseisissä esimerkeissä asiointitilan toteutumista ei siis enää ennakoida, vaan liikeprosessin ilmaistaan saavuttaneen päätepisteensä joko jotakuinkin puhehetken aikaan (*nyt*) tai aiemmin (*yhdeksän maissa aamulla*). Kaikissa esimerkklauseissa subjektien (*liput konserttiin, hän*) tai verbin persoonapäänteen (*-mme*) ilmaisemien muuttujien ja lokatiiviadverbialien (*myyntiin, tänne hotellille, jonoon*) ilmaisemien kiintopisteiden välinen suhde hahmotuu muutokselliseksi: SEPARAATIOSTA on tullut tai tulee INKLUSIO eksplisiitisti mainittuna ajankohtana, kun muuttuja on siirtynyt tai siirtyy uuteen lokaatioon tai olotilaan (ks. P. Leino 1993: 198–200; Onikki-Rantajääskö 2001: 15; 111–112). Näissä tapauksissa lauseet saisivat rajatun aspektitulkinnan kuitenkin myös ilman ajankohdan adverbialiaali, sillä abstraktin siirtymän tai konkreettisen liikkeen päätepidettä osoittava lokatiiviadverbialiaali käsitettäisiin rajan il-

maukseksi (*Liput konserttiin tulevat myyntiin, Tulimme tänne hotellille, Hän on tullut jonoon*).

Aspektiltaan rajatuissa, liikettä ilmaisevissa *tulla*-verbillisissä lauseissa ajankohdan adverbiaalinen tehtävä hahmottuuikin hieman toisenlaiseksi kuin jatkuvaa tilaa ilmaisevissa *olla*-verbillisissä lauseissa, joita käsittelin luvussa 6.1.1. *Tulla*-verbilliset lauseet eivät nimittäin tarvitse ajankohdan adverbiaalia fokuosoimaan käynnissä oloaan tietyn ajankohdan aikaiseksi hahmottuakseen rajatuiksi. Siksi ajankohdan adverbiaali voidaan ymmärtää niiden yhteydessä pikemmin tapahtumahetkeä kuin rajattua tarkastelunäkökulmaa ilmaisevaksi. *Olla*-verbillisissä lauseissa sen sijaan asiointi hahmottuu jatkuvasti eteneväksi, jos sen kesto ei erityisesti rajata esimerkiksi keston tai ajankohdan adverbiaalilla. Havainnollistan asiaa vielä esimerkillä 124, jossa adverbiaali *huhti-syyskuun aikana* ilmaisee samanaikaisesti sekä kestoja että ajankohtaa (ks. ISK 2004: § 980; vrt. esimerkki 99 tämän työn luvussa 6.1.1).

124 Huhti-syyskuun aikana ympäristökeskukseen tuli 35 yhteydenottoa lutikoihin liittyen (HS 2.10.2008).

Aineistossani esimerkin 124 kaltaiset *tulla*-verbilliset ja liikettä ilmaisevat lauseet ovat sikäli semanttisesti toistensa kaltaisia, että niissä ilmaistaan useamman samanlaisen asiointitilan tapahtumista tietyn ajanjakson aikana. Lauseisiin liittyy siis myös toistuvuuden merkitys, joka ei kuitenkaan juonnu ajan adverbialista vaan siitä, että subjektin tarkoituksia on useita eivätkä ne mitä oletettavimmin osallistu asiointitilaan samanaikaisesti. Eksistentiaalinomina *35 yhteydenottoa* tarkoitteiden kvantiteettiä käsitetään siis dynaamiseksi mutta kuitenkin myös sulkeiseksi (ks. Huumo 2006: 525), sillä niiden määrä ilmaistaan täsmällisesti. Tämä osoittaa samalla asiointitilan toistumiskertojen määrän ja sen, että kyse on rajatusta kokonaisuudesta. Yksittäisten tilanteiden osalta rajattua voi perustella muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvalla muutoksella, sillä kussakin yksittäisessä asiointitilassa kyse on muuttujan ja kiintopisteen välisestä abstraktista siirtymästä, jolloin niiden välinen suhde muuttuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI. Lausekokonaisuuden rajatun aspektin kannalta taas keskeistä on juuri se, että toistumiskertojen määrä on rajallinen.

Jos esimerkissä 124 olisi partitiivisijainen eksistentiaalimina, jonka tarkoitteiden kvantiteettiä käsitettäisiin dynaamiseksi ja avoimeksi (ks. Huumo 2006: 525), lauseen voisi käsittää ilmaisevan jatkuvasti toistuvaa asiointitilaa. Tällöin ajankohtaa ja kestoja ilmaiseva adverbiaali *huhti-syyskuun aikana* ilmaisisi rajatun tarkastelunäkökulman, jonka kannalta asiointitilan jatkuvuutta tarkastellaan (*Huhti-syyskuun aikana ympäristökeskukseen tulee yhteydenottoja lutikoihin liittyen*). Esimerkki 124 siis osaltaan havainnollistaa sitä jo aiemmin esittämäni näkemystä, että jos lause on aspektiltaan rajaamaton, ajankohtaa ilmaiseva adverbiaali tulkitaan rajatuksi tarkastelunäkökulmaksi (*Asuntosäätiön aikana Tapiolalla*

oli oma puutarhuri, vrt. Tapiolalla oli oma puutarhuri, Huhti-syyskuun aikana ympäristökeskukseen tulee yhteydenottoja lutikoihin liittyen vrt. Ympäristökeskukseen tulee yhteydenottoja lutikoihin liittyen). Tarkastelen vastaavia tapauksia vielä muissakin työni aineistoanalyysiluvuissa.

Lauseet, joissa on kohdelokaation ilmauksen ohella keston tai toistuvuuden adverbiaali

Aineistossani on yhteensä 5 sellaista liikettä ilmaisevaa *tulla*-verbillistä lausetta, joihin sisältyy sekä liikkeen kohdelokaatiota ilmaiseva lokatiiviadverbiaali että asiointilan toistuvuutta tai kestoja ilmaiseva ajan adverbiaali. Näissä lauseissa esiintyvistä ajan adverbiaaleista 4 ilmaisee toistuvuutta ja 1 kestoja (esimerkit 125–127).

125 Suomeen palkinto on tullut seitsemän kertaa, viimeksi 2004, kun Kari Hotakaisen Juoksuhaudantie voitti (HS 1.3.2008).

126 Kalle Päätalon tekstit tulevat pinnalle uudelleen ja uuden sukupolven käsissä (HS 2.7.2008).

127 Asiasta on tullut koko Hernesaaren suunnittelun ajan kannanottoja kaupunkisuunnitteluvirastoon asukasyhdistyksiltä, taloyhtiöiltä ja yksityisiltä ihmisiltä (HS 2.4.2008).

Esimerkissä 125 ajan adverbiaali on repetitiivinen osma *seitsemän kertaa* (ks. Tuomikoski 1978: 31–32), joka osoittaa, että asiointila koostuu yksittäisistä rajatuista tilanteista, jotka myös yhdessä muodostavat rajatun kokonaisuuden. Adverbiaali ilmaiseekin samanaikaisesti sekä toistuvuutta että rajaa. Heinämäki (1984: 166–167) ja P. Leino (1991: 190–196) ovat tarkastelleet toistuvuuden ja rajan ilmausten kerrostumista melko monimutkaisten esimerkkien avulla (*Arja kirjoitti runon viikossa kahden vuoden ajan, Lähes koko elämänsä Pekka luki vuodessa viikon ajan lehteä tunnin päivässä*), mutta saman lauseen sisällä siis myös yksittäinen ajan adverbiaali voi ilmaista sekä toistuvuutta että rajaa. Aineistossani esiintyy silti myös ilmauksia, jotka osoittavat asiointilan jatkuvaa toistuvuutta (*joka päivä*).

Esimerkin 126 puolestaan käsitetään toistuvuutta ilmaisevasta ajan adverbialista (*uudelleen*) huolimatta ilmaisevan ainutkertaista asiointilaa. Adverbi *uudelleen* ilmaiseekin sitä, että vähintään kerran on tapahtunut vastaavanlainen tilanne, joka nyt toistetaan (ks. Sulkala 1981: 132–133). Asiointilan tapahtuminen kyllä kontrastoidaan aiemmin tapahtuneeseen, samankaltaiseen asiointilaan, mutta asiointilat eivät yhdessä muodosta samanlaista yhtenäistä, ajassa etenevää asiointilojen ketjua kuin esimerkissä 125 kuvattu asiointila. Tässä tapauksessa toistuvuutta ilmaiseva adverbiaali ei siis osoita asiointilan jatkuvuutta, vaan lause saa rajatun aspektitulokinnan siksi, että muuttujan ja kiintopisteen

välisen suhteen voidaan käsittää vaihtuvan SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI ja toisaalta lokatiiviadverbiaalin *pinnalle* voi käsittää rajan ilmaukseksi.

Esimerkissä 127 duratiivinen osma *koko Hernesaaren suunnittelun ajan* ilmaisee ajanjakson, jonka ajan lauseen kuvaaman tilanteen käsitetään olevan käynnissä. Osmana sitä voidaan pitää siitä huolimatta, ettei se tässä tapauksessa ilmaise yksinomaan määrää, vaan tiettyä yksilöityä ajanjaksoa. (Ks. Tuomikoski 1978: 31–32.) Toisaalta perfektin käyttö osoittaa, että kyseistä ajanjaksoa tarkastellaan tässä sen jo kuluneiden vaiheiden osalta, mutta kantaa ei oteta siihen, jatkuuko asiointi vielä (ks. P. Leino 1991: 181). Eksistentiaaliminimin tarkoiteiden eli jostakin puheena olevasta asiasta tehtyjen kannanottojen voidaan käsittää tavoittavan kaupunkisuunnitteluviraston yksi toisensa jälkeen eli osallistuvan lauseen kuvaamaan tilanteeseen peräkkäin nimenomaan mainitun ajanjakson ajan. Kuten edellä on jo käynyt ilmi, eksistentiaaliminimin ominaisuuksiin kuuluu se, että se voi osoittaa tarkoiteidensa tai tarkoiteensa osien peräkkäistä osallistumista tilanteeseen (ks. Kangasmaa-Minn 1978: 24; Huumo 2006: 525). Yksittäisten muuttujien ja kiintopisteiden relaatio siis vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, mutta kokonaisuuttakin tarkastellaan rajattuna, koska keston adverbiaali ja tempus rajaavat tässä lausekontekstissa tarkastelun tietyn ajanjakson jo kuluneisiin vaiheisiin. Näin on siitä huolimatta, että ajanjakso sinänsä ei välttämättä ole vielä kokonaan edennyt loppuun asti.

On odotuksenmukaista, että asiointilan kestoa rajaavia adverbiaaleja ei liikuteta ilmaiseviin *tulla*-verbillisiin lauseisiin juurikaan sisälly, sillä liikeverbin päätepistettä ilmaiseva lokatiivinen adverbiaali on jo itsessään itsenäinen rajan ilmaus (ks. P. Leino 1991: 182; Heinämäki 1994: 224–225). Esimerkki 127 on siis poikkeus, mutta se sallii kestoa rajaavan duratiivisen osman siksi, että asiointi hahmottuu partitiivisijaisen eksistentiaaliminimin perusteella toistuvaksi ja siten rajaamattomaksi (ks. Huumo 1997b: 72–73).

Aineistoni perusteella voi sanoa, että liikettä ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet harvoin kuvaavat toistuvia asiointiloja, sillä yhteensä 182 lauseesta vain 4:ssä on jokin toistuvuutta osoittava ajan adverbiaali. Toistuvuus ei myöskään tarkoita asiointilan rajaamattomuutta, vaan toistumiskertojen määrä saatetaan osoittaa eksplisiittisesti, jolloin kokonaisuus hahmottuu ajassa rajatuksi. Lisäksi toistuminen voidaan esittää suhteessa vähintään yhteen aiemmin tapahtuneeseen asiointilaan. Toistuvuus hahmottuu siis sekä rajattuuden että rajaamattomuuden osoittamisen keinoksi.

Lauseet, joissa kohdelokaatio jää huomion ikkunan ulkopuolelle

Aineistooni sisältyy 114 sellaista *tulla*-verbillistä, liikepolkua ilmentävää lausetta, joissa kohdelokaatiota tai -tilaa ei ole eksplisiittisesti ilmaistu. Seuraavaksi tarkastelen, millä perusteella tällaiset lauseet voivat saada joko rajatun tai ra-

jaamattoman aspektitulkinnan. Aloitan lauseista, jotka ilmaisevat liikkeen kohdelokaation sijaan sen lähdelokaatiota (esimerkit 128–130). Näitä lauseita on aineistossani 40 eli noin kolmasosa kaikista niistä lauseista, joissa kohdelokaatiota ei eksplisiittisesti mainita. Tässä yhteydessä en kuitenkaan tarkastele niitä rakenteeltaan samankaltaisia *tulla*-verbillisiä lauseita, jotka liikkeen sijaan ilmaisevat entiteetin alkuperää (esim. *Hän tulee hyövästä perheestä*) ja joita tarkastelin erikseen jo luvussa 6.1.2.

128 Suurin osa laittomista siirtolaisista tulee Meksikosta, ja monet jäävät Kaliforniaan (HS 3.2.2008).

129 Myös Pietarista ja muualta ulkomailta tuli hakemuksia (HS 1.10.2008).

130 Suomalaisilta nettikuuntelijoilta tulee palautetta mappikaupalla Uruguayta ja Australiaa myöten (HS 1.12.2008).

Esimerkeissä 128 ja 129 lokatiiviadverbiaalit *Meksikosta* ja *Pietarista ja muualta ulkomailta* ilmaisevat liikkeen lähdelokaation, mutta kohdelokaatio jää lausekontekstissa implisiittiseksi. Esimerkissä 130 lokatiiviadverbiaali *suomalaisilta nettikuuntelijoilta* sen sijaan ei ilmaise varsinaista lähdelokaatiota vaan muuta lähdettä, tässä tapauksessa tiettyä ihmisjoukkoa. Se, kenelle tai mihin asti palaute kulkeutuu, ei kuitenkaan käy ilmi. Siten yhdessä näistä esimerkeistä ei ole loppurajan ilmausta, sillä lähdelokaatiota ilmaisevat lokatiiviadverbiaalit osoittavat kyllä liikkeen alkurajaa mutta eivät varsinaisesti rajaa lauseen kuvaaman tilanteen etenemisen kestoja. Tämä tarkoittaa myös sitä, että *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin kiintopiste eli se päätepiste, jota kohti liikkuja etenee, jää näissä lausekonteksteissa implisiittiseksi. Vaikka jotkin verbit edellyttävät kiintopisteeseen nimenomaan liikkeen lähdelokaatiota, *tulla*-verbin merkitykseen sisältyy kuitenkin jotakin päätepidettä kohti etenemisen merkitys (ks. Pajunen 2001: 207–208).

Esimerkki 128 on merkitykseltään geneerinen, koska se kuvaa useisiin yksittäisiin asiointiloihin pohjautuvan yleistyksen. Siksi lause on aspektiltaan rajaa-maton. Yksittäiset asiointilat on kuitenkin luontevin käsittää kestoiltaan rajatuiksi, vaikka varsinaista loppurajan ilmausta lausekontekstiin ei sisällykään. On kuitenkin hyvä huomata, että esimerkissä 128 kohdelokaatio ilmenee yhdyslauseen jälkimmäisestä osasta, tarkemmin sanoen lokatiiviadverbiaalista *Kaliforniaan*. Kyseinen esimerkki siis osoittaa, että konteksti voi täydentää liikepolun siten, että myös kohdelokaatio saa eksplisiittisen ilmauksen. Luvussa 8.1.2 tarkastelenkin lähemmin sitä, miten paljon aineistossani on sellaisia tapauksia, joissa tekstikonteksti täydentää liikepolun. Lisäksi pohdin sitä, voiko kohdelokaation ilmauksen tällaisissa tapauksissa tulkita lauseenulkoiseksi rajaksi. Esimerkin 128 tapauksessa kohdelokaatio on siis kontekstin perusteella itsestään selvä, joten liikkeen päätepiste ei jää tulkinnanvaraiseksi.

Esimerkeissä 129 ja 130 partitiivisijaisen eksistentiaaliminin voi periaatteessa käsittää ilmaisevan joko tarkoitteidensa vaiheittaista tai yhtäaikaista osalistumista tilanteeseen (vrt. esimerkit 124 ja 127). Esimerkissä 129 luontevin tulkinta lienee se, että kyse on jostakin yksittäisestä hakuprosessista, johon on tullut tarkemmin spesifioimaton määrä hakemuksia, ja siksi on todennäköistä, että partitiivisijaisen eksistentiaaliminin tarkoitteiden avokvantiteetti on tässä tapauksessa staattinen. Palautteen lähettäminen ja vastaanottaminen sen sijaan voi olla jatkuvaakin toimintaa, joten esimerkissä 130 eksistentiaaliminin tarkoitteiden avokvantiteetti on luultavimmin dynaaminen. (Ks. esim. Kangasmaa-Minn 1978: 24; Huumo 2006: 525.) Nämä tulkinnat ovat kuitenkin pragmaattisia, eikä niistä kumpikaan ole puhtaasti kielellisen evidenssin kannalta toista oikeampi. Siksi lauseet voidaan ilman kontekstin tukea hahmottaa aspektiltaan joko rajatuiksi tai rajaamattomiksi sen mukaan, käsitetäänkö niiden kuvaavan jo päätyttyä vai edelleen jatkuvaa asiointilaa.

Esimerkeissä 128–130 muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu muutokselliseksi, vaikka kiintopiste jääkin lausekontekstissa implisiittiseksi. Esimerkki 128 kuvaa muuttujan konkreettista liikettä lokaatiosta toiseen, joten yksittäisen muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi hahmottaa muuttuvan SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI. Esimerkeissä 129 ja 130 kyse on pikemmin abstraktista siirtymästä kuin konkreettisesta liikkeestä, joten muuttujan voi käsittää siirtyvän kiintopisteen haltuun tai vaikutuspiiriin. Siksi niiden välisen suhteen voi hahmottaa muuttuvan SEPARAATIOSTA KONTAKTIKSI tai ASSOSIAATIOKSI. Siinä tapauksessa, että muutos tapahtuu toistuvasti yksittäisten muuttujien ja kiintopisteiden välillä, asiointila kokonaisuutena käsitetään ajassa jatkuvaksi.

Kuten edellä kävi ilmi, liikettä ilmaisevien *tulla*-verbillisten lauseiden voi käsittää ilmaisevan jotakin päätepestettä kohti suuntautuvaa konkreettista tai abstraktia liikettä siinäkin tapauksessa, että kyseistä päätepestettä ei eksplisiittisesti ilmaista. Aineistooni sisältyy sellaisia lauseita, joissa huomion ikkunassa ovat vain liikkuja ja liike (esimerkki 131), mutta lauseet voivat kielentää myös päätepesteen saavuttamisen ajankohdan, liikkumisen tavan tai reitin, asiointilan keston, toistuvuuden tai syyn (esimerkit 132–136). Aineistoni perusteella voikin todeta, että jos liikettä ilmaiseva *tulla*-verbi ei esiinny yhdessä kohdelokaatiota tai lähdelokaatiota ilmaisevan adverbiaalain kanssa, jokin muu asiointilaan liittyvä seikka on kuitenkin yleensä ilmaistu.

131 Iltauutiset katsotaan televisiosta, **lehteä ei tule** (HS 4.5.2008).

132 Jotkut olivat tulleet päivällä heti kevätjuhlien jälkeen (HS 1.6.2008).

133 Kivet ovat tulleet kengänpohjissa ulkoa, jossa hiekka on lojunut jalkakäytävillä koko lumettoman talven (HS 1.3.2008).

134 Saman aamun selittelyihin siitä ei kuitenkaan ole apua, sillä kirje tulee viikossa parissa (HS 2.12.2008).

135 Pitseriasta kerrotaan, että huijaussoittoja on tullut useita, ja sen takia kännökkämaksusta on nyt luovuttu (HS 1.5.2008).

136 Riitapukareita tuli erottamaan useita vartijoita (HS 2.9.2008).

Esimerkissä 131 *tulla*-verbin ilmaisevan liikkeen kohdelokaatiota ei ilmaista lainkaan, joten se jää kontekstista pääteltäväksi. Tässä esimerkissä kyse on konkreettisesta liikkeestä ja lause kuvaa geneerisen asiointilan. Toisin sanoen se, että lehteä ei tule, pätee säännönmukaisesti, ja siksi esimerkki saa yksiselitteisesti rajaamattoman aspektitulkinnan. Geneerisiä asiointiloja kuvaavien lauseiden rajaamattomuuden ei yleensäkään tarvitse perustua jatkuvuuden ilmaukseen, vaan päätelmä on pragmaattinen. Siinä tapauksessa, että kieltö koski yksittäisen lehden tulemista eli tiettyä kestoltaan rajattua tapahtumaa, lauseen voisi tulkita aspektiltaan rajatuksi (*Lehteä ei tule, vaikka kuinka odotan*). Päätepiste ja siten myös rajan ilmaus jäisi silloin implisiittiseksi.

Esimerkissä 132 puolestaan on mainittu ajankohta, jona subjektin tarkoitteen ymmärretään saapuneen lausekontekstissa implisiittiseksi jäävään lokaatioon (*päivällä heti kevätjuhlien jälkeen*), ja esimerkissä 133 adverbiaalimäärite *kengänpohjissa* ilmaisee liikkumisen – tai tässä tapauksessa pikemmin kulkeutumisen – tapaa. Myös lähdelokaatio (*ulkoa*) on mainittu. Esimerkissä 134 adverbiaalimäärite *viikossa parissa* osoittaa, miten kauan päätepuheen saavuttamiseen kuluu aikaa. Alhoniemen (1979: 3) mukaan tällainen inessiivisijainen ajanilmaus onkin tyypillisesti käytössä rajattua tekemistä ilmaisevissa lauseissa nimenomaan osoittamassa lopputuloksen tai päätepuheen saavuttamiseen kulunutta aikaa (ks. myös P. Leino 1991: 183). Tutkimusaineistoni näkökulmasta niiden käyttö on kuitenkin vähäistä, sillä esimerkki 134 on aineistossani ainoa laatuaan.

Esimerkki 135 on intransitiivinen kvanttorilause, jonka rakenteeseen kuuluu eksistentiaalinen *huijaussoittoja* sekä sen tarkoitteiden määrää osoittava ilmaus *useita* (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 98–99; ISK 2004: § 902; myös tämän työn luku 5.1.2). Lause on siis rakenteeltaan sellainen, että on odotuksenmukaista, että päätepuhettä tai tässä tapauksessa oikeastaan vastaanottajaa ilmaiseva adverbiaali puuttuu. Yhdyslauseen ensimmäisen osan perusteella voi kuitenkin päätellä, että huijaussoittojen kohteena on ollut pitseria. Lisäksi määrän ilmaus osoittaa, että tilanne on ollut toistuva, mutta tekstikontekstin perusteella on selvää, ettei toistuminen enää jatku.

Esimerkki 136 havainnollistaa sellaisia aineistoni lauseita, joissa *tulla*-verbiin liittyy liikkeen syytä ilmaiseva MA-infinitiivilause ilman, että kohdelokaatio on mainittu. Lausekontekstista ei mitenkään voi päätellä, minne liike päättyy, joten verbiprosessin kiintopiste jää implisiittiseksi. Tässä tapauksessa kyse on konkreettisesta liikkeestä, mutta mielenkiintoinen on myös se Huumon ja Sivo-

sen (2010b: 120) esittämä havainto, että *tulla*-verbiin liittyvä puheaktiverbin MA-infinitiivin illatiivi voi ilmaista riidanhaluisen tai muutoin aggressiivisen toiminnan alkamista. Tällainen esimerkki sisältyy myös aineistooni (esimerkki 137), vaikka suurimmaksi osaksi *tulla*-verbeihin liittyvät MA-infinitiivin illatiivit ilmaisevatkin – myös puheaktiverbien tapauksessa – johonkin lokaatioon siirtymisen syytä tai tarkoitusta. Huumon ja Sivosen (mts. 121–122) mukaan *tulla*-verbin ja puheaktiverbin MA-infinitiivin illatiivin sisältävät lauseet ovat itse asiassa monitulkintaisia siksi, että niiden voi käsittää ilmaisevan joko aggressiiviseksi tulkitun puheaktin alkamista tai sitä, että entiteetti tulee konkreettisesti johonkin suorittamaan kuvatun puheaktin. Yksinomaan lausekontekstista ei siis voi välttämättä päätellä, kummasta on kyse.

137 "He näkivät kiilusilmäfeministin istuvan siellä, kuin ei mitään, ja heidän piti tulla kertomaan mielipiteensä. Siirryin kokonaan busseihin." (HS 1.3.2008).

Esimerkissä 137 *tulla*-verbi saa täydennyksekseen puheaktiverbin *kertoa* MA-infinitiivin illatiivin. En käsittele vastaavanlaisia tapauksia enää lauseen aspektin ja tekstikontekstin välistä yhteyttä tarkastelevassa luvussa 8, joten käyn tässä läpi myös muutamia tulkintaa selventäviä kontekstiseikkoja. Esimerkissä 137 puheaktiverbin kuvaama toiminta ymmärretään aggressiiviseksi, mutta puheaktin suorittamista myös edeltää konkreettinen liike. Se ilmenee yhdyslausekontekstista, koska ensimmäisessä lauseessa lokatiiviadverbiaali *siellä* mainitsee paikan, jossa puheaktin kohde on ja johon myös puheaktin suorittajan voi käsittää siirtyvän ennen puheaktiverbillä kuvatun toiminnan alkamista. Laajemmasta tekstiyhteydestä käy ilmi, että adverbiali *siellä* viittaa junaan ja puheaktin suorittajia ovat junan käytävillä kulkevat miehet. Tässä tapauksessa lauseen voi käsittää ilmaisevan sekä konkreettista liikettä että puheaktin alkamista, mutta liike kuitenkin edeltää puheaktia.

Kvanttorilauseiden tapauksessa se, että liikepolun kohdelokaatio jää vaille eksplisiittistä ilmausta, on lauserakenteen kannalta odotuksenmukaista, mutta *tulla*-verbillisistä intransitiivi- ja eksistentiaalilauseista lokatiivinen ilmaus puuttuu oletettavasti siksi, että se on kontekstin perusteella ilmiselvä (ks. Vilkkuna 2000: 25–26; ISK 2004: § 447). Vaikka kohdelokaatio jää kaikissa edellä esitetyissä esimerkeissä implisiittiseksi, se kuuluu silti osaksi *tulla*-verbin ilmaisemaa liikepolkua verbin merkityksen perusteella. Yksittäisten lauseiden perusteella voisi siis todeta, että rajan ilmaus voi olla myös implisiittinen silloin, kun se sisältyy verbiprosessin merkitykseen eikä mikään muu lauseessa osoita asiaintilan jatkuvuutta. Edellä käsitellyissä esimerkeissä 132–137 eksplisiittisesti ilmaistun muuttujan ja implisiittiseksi jäävän kiintopisteen välinen suhde voidaan kuitenkin hahmottaa muutoksen sisältäväksi, vaikka suhteen tarkka laatu voi-kin jäädä pelkän lausekontekstin perusteella tulkinnanvaraiseksi. Siksi lauseet on mahdollista käsittää aspektiltaan rajatuiksi. Palaan tässä luvussa käsiteltyi-

hin seikkoihin vielä luvussa 8.1.2, jossa tarkastelen, onko kyse tekstikontekstin yhteydessäkin implisiittisestä vai lauseenulkoisesta rajan ilmauksesta.

6.2.2 Olemaantulopolku

Tässä luvussa tarkastelen aspektin määräytymistä lauseissa, jotka hahmottuvat olemaantulopolun ilmentymiksi. Aineistossani olemaantulopolkua ilmaisee yhteensä 195 lausetta, joista osa on eksistentiaalilauseita tai sen alatyyppejä ja osa intransitiivilauseita. Taulukko 7 havainnollistaa lauseiden määrää aineistossa sekä niiden jakautumista verbeittäin ja lausetyypeittäin.

Taulukko 7. Olemaantulopolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>
intransitiivilause	0	0	67
eksistentiaalilause ja sen alatyypit	0	0	128
yhteensä (2123:sta)	0	0	195

Olemaantulopolun ja liikepolun keskeinen ero on se, että kun entiteetti tulee olemaan tietystä lokaatiosta, se ei siirry tähän lokaatioon toisesta lokaatiosta. Liikepolun ikkunoivissa lauseissa liikkuvan entiteetin sen sijaan käsitetään siirtyvän yhdestä konkreettisesta tai abstraktista tilasta toiseen, jolloin sen oletetaan olevan olemassa jo ennen liikkeen etenemisen alkamista tai ennen kuvattua abstraktia tai kognitiivista siirtymää. Rajatapauksia kuitenkin on, ja myös niitä käsittelen tässä luvussa. Näkemykseni on, että olemaantulopolun vaiheet ovat osittain toiset kuin liikepolulla, koska olemaantulopolun tapahtumakehyksessä lähdelokaatio ei ole keskeinen. Edellä mainitsemiani seikkoja havainnollistan aineistoesimerkeillä 138–141.

138 Sitten viereisellä tontilla tehtiin räjäytystöitä, ja Takalan talon hormiin tuli halkeamia ja tulisija asetettiin käyttökieltoon (HS 2.4.2008).

139 Asemalaitureille tulee lasiseinät ja -ovet (HS 2.2.2008).

140 Kasvitieteellisen puutarhan itäosaan tulee uusi Unioninkadun suuntainen jalankulkuyhteys (HS 3.6.2008).

141 Jousenpuiston asema tulee Tapiolan urheilupuistoon, tennis- ja monitoimihallien ja Espoo Arenan eteläpuolelle (HS 3.6.2008).

Esimerkki 138 on rakenteeltaan tyypillinen eksistentiaalilause, joka myös kuvaa erästä eksistentiaalilauseille tyypillistä merkitystä eli entiteetin olemaan tulemistä tietystä lokaatiosta (ks. Ikola 1954: 224–225; Hakanen 1972: 41–43, 51).

Tässä tapauksessa olemaan tulevaa entiteettiä kuvaa eksistentiaalinomini *halkeamia* ja olemaantulolokaatiota adverbialli *Takalan talon hormiin*. Eksistentiaalinominin tarkoite tulee siis konkreettisesti olemaan kuvatussa lokaatioissa eikä sen voi olettaa olleen aiemmin olemassa muualla. Myös esimerkki 139 on eksistentiaalilause, mutta se kuvaa entiteetin olemaan tulemista kuvatus lokaation kannalta. Toisin sanoen kyse ei tässä tapauksessa ole olemaan tulemisesta maailman vaan tietyn lokaation näkökulmasta, mutta suomen eksistentiaalilauseet ilmaisevat näitä molempia merkityksiä (ks. Ikola 1964: 28–29).

Olen tässä työssä käsitellyt liikepolun ilmentyminä lauseita, joissa entiteetti liikkuu tai sitä liikutetaan tilasta toiseen, ja tästä näkökulmasta esimerkki 139 tulisikin käsittää liikepolun ilmentymäksi, koska eksistentiaalinominin tarkoitteet eivät tule olemaan kyseisessä lokaatioissa, vaan ne siirretään sinne. Tämä päätelmä perustuu pragmaattiseen tietoon siitä, etteivät lasiseinät ja -ovent synny asemalaitureilla. Aiemmin käsitellyn esimerkin 112 kaltaisissa tapauksissa sen sijaan eksistentiaalilauseen kuvaama asiointi on luonteva mieltää liikkeeksi, koska eksistentiaalinominin (kyseisessä esimerkissä *useita pohjoismaisia kirjailijoita*) tarkoite on liikkeeseen kykenevä entiteetti, joka on jo olemassa ennen liikkeen alkamista. Voi siis sanoa, että subjektin tarkoitteen luonne on keskeinen tekijä, kun pohditaan liikkeen ja olemaan tulemisen välistä eroa. Toisaalta silloin, kun eksistentiaalilause ilmaisee entiteetin olemaan tulemista tietyn lokaation kannalta ja entiteetin voi käsittää olleen olemassa jo ennen siirtymistään tähän lokaatioon, huomio kohdistuu korostetusti nimenomaan liikepolun loppuosaan, kun taas muut polun vaiheet jäävät huomion ikkunan ulkopuolelle.

Myöskään abstraktia siirtymää ilmaisevien lauseiden tapauksessa ei ole aina yksiselitteistä määritellä, onko kyse liike- vai olemaantulopolun ilmentymästä. Esimerkiksi aiemmin käsitellyn esimerkin 135 yhteydessä voi kysyä, onko eksistentiaalinominin *huijaussoittoja* tarkoite olemassa jo silloin, kun se lähtee vastaanottajalta, vai tuleeko se olemaan vasta, kun se saavuttaa vastaanottajan. Olen analysoinut lauseen liikepolun ilmentymäksi, koska eksistentiaalinominin tarkoite tietoisesti kohdennetaan yhdeltä entiteetiltä toiselle, eli sillä ikään kuin on lähtö- ja päätepiste.

Esimerkin 138 tapaan myös esimerkit 140 ja 141 kuvaavat yksiselitteisesti subjektin (*uusi Unioninkadun suuntainen jalankulkuyhteys, Jousenpuiston asema*) tarkoitteen olemaan tulemista lokatiiviadverbiaalin (*kasvitieteellisen putarhan itäosaan, Tapiolan urheilupuistoon*) ilmaisemassa paikassa. Se, että subjektin tarkoite ei voi siirtyä eikä sitä voi siirtää kyseiseen lokaatioon, osoittaa lauseen ilmaisevan olemaan tulemista, ei liikettä. Halusin ottaa kyseiset esimerkit tässä esiin siksi, että ne havainnollistavat mielestäni hyvin olemaan tulemisen tapahtumakehyksen ja kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen välistä yhteyttä. Luvussa 3.2.2 mainitsin, että aineistoni transitiivilauseissa esiintyvät objektit ovat

suurimmaksi osaksi niin sanottuja tulosobjekteja, joiden syntyminen käsitetään seuraukseksi verbin kuvaamasta toiminnasta (*Kasvitieteellisen puutarhan itäosaan rakennettiin uusi Unioninkadun suuntainen jalankulkuyhteys*) (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 179; P. Leino 1991: 37–41; ISK 2004: § 928–929). Näissä lauseissa objektin tarkoite tulee olemaan nimenomaan subjektin tarkoitteen vaikutuksesta, ts. subjektin tarkoite on se tietoinen ja mahdollisesti myös välillinen agentti, jonka halusta toteuttaa tietty toiminta kausaalinen ketju lähtee liikkeelle ja joka mahdollisesti myös fyysisesti toteuttaa kausaalisen ketjun eri vaiheet (kausaalisen ketjun tapahtumakehyksestä ks. Talmy 2000: 271–276; myös tämän työn luku 4.1.1). Intransitiivisissa ja eksistentiaalisissa entiteetin olemaan tuloa kuvaavissa lauseissa sen sijaan olemaan tulemisen aiheuttaja jää kokonaan takalalle ja olemaan tuleva entiteetti kuvataan ikään kuin se toimisi agenttina kuvatussa asiointilassa.

Kaiken kaikkiaan on todettava, että liikkeen ja olemaan tulemisen merkitykset ovat osittain päällekkäisiä ja olemaan tulemista olisi tällä perusteella mahdollista tarkastella myös yhtenä liikepolun tyyppinä. Aspektin ilmaisemisen kannalta liikettä ja olemaan tulemista ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet toimivat kuitenkin sikäli eri tavalla, että olemaan tulemisessa kohdelokaation ilmaus ei yhtä selvästi hahmotu verbin kuvaaman tekemisen päätepisteeksi kuin liikettä kuvaavissa lauseissa. Näissä tapauksissa lokatiiviadverbiaali ilmaiseekin pikemmin tapahtumapaikkaa kuin varsinaisesti päätepistettä, eikä se siksi myöskään samalla tavoin hahmotu rajan ilmaukseksi kuin liikkeen päätepistettä osoittava ilmaus. Olemaan tuleminen ei siis liikkeen tapaan suuntaudu kohti tiettyä lokaatiota, vaan se tapahtuu tietyissä lokaatioissa. Liikepolkuja voikin pitää selvästi teelisinä, kun taas olemaantulopoluilla tällainen johonkin päätepiesteeseen etenemisen merkitys ei tule samalla tavoin esiin.

Esimerkeissä 138, 140 ja 141 *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujia ilmaisevat eksistentiaaliminit *halkeamia* ja *uusi Unioninkadun suuntainen jalankulkuyhteys* sekä subjekti *Jousenpuiston asema* ja kiintopisteitä lokatiiviadverbiaalit *Takalan talon hormiin*, *kasvitieteellisen puutarhan itäosaan* ja *Tapiolan urheilupuistoon*. Verbiprosessin aikana muuttujan ja kiintopisteen suhde vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUSIOKSI tai KONTAKTIKSI sen mukaan, millaisista entiteeteistä on kyse. Vaikka lokatiiviadverbiaali ei näissä tapauksissa toimi yksiselitteisesti rajan ilmauksena, rajattua aspektitulunkintaa voi perustella muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvalla muutoksella. Sama muutos muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuu myös esimerkissä 139, jossa *tulla*-verbin muuttujaa ja kiintopistettä ilmaisevat niin ikään eksistentiaaliminit *lasiseinät ja -ovet* sekä lokatiiviadverbiaali *asemalaiturille*. Koska lauseen kuvaama asiointi voidaan hahmottaa myös liikkeeksi, lokatiiviadverbiaalia voi pitää päätepiesteiden ja siten rajan ilmauksena.

Esimerkit 138, 140 ja 141 havainnollistavat niitä aineistoni lauseita, joita nimittäin olemaantulopolun perustyyppiksi. Ne muodostuvat *tulla*-verbistä ja siihen liittyvistä olemaan tulijaa ja olemaantulolokaatiota ilmaisevista lauseenjäsenistä. Esimerkki 139 puolestaan on rajatapaus, sillä semanttisesti se asettuu liikkeen ja olemaan tulemisen välille; se ilmaisee entiteetin olemaan tulemistä tietyn lokaation kannalta, mutta toisaalta sillä on myös liikkeen merkitys, sillä subjektin tarkoitteen on pakko ymmärtää siirtyvän puheena olevaan lokaatioon toisesta lokaatiosta. Olemaantulopoluksi hahmottuvan asiointilan tapahtuminen voi suhteutua lokaation sijasta myös ajankohtaan (esimerkki 142). Lisäksi aineistooni sisältyy joitakin tapauksia, joissa olemaan tulemisen aiheuttaja ilmaistaan eksplisiittisesti (esimerkki 143).

142 G. M. Armfeltin mukaan nimetty Maurinkatu tuli vuonna 1820 ja Armfeltintie 1908 (HS 3.2.2008).

143 Uudesta teatterista tulisi Espoolle lisäkustannuksia muutaman vuoden päästä (HS 3.9.2008).

Esimerkissä 142 entiteetin olemaantulon osoitetaan tapahtuvan ajankohtana, jota ilmaisee adverbiaali *vuonna 1820*. Varsinaista kohdelokaatiota ei ole lausekontekstissa ilmaistu eksplisiittisesti, mutta laajemmasta tekstikontekstista selviää, että kyse on Helsingistä. Implisiittinen kohdelokaatio toimii kyllä verbi-prosessin kiintopisteenä, mutta se ei ilmaise olemaantulon päätepistettä vaan tapahtumapaikkaa eikä siten hahmotu myöskään rajan ilmaukseksi. Toisin kuin jatkuvuutta ilmaisevissa *olla*-verbillisissä lauseissa, olemaantulopolkua ilmaisevissa *tulla*-verbillisissä lauseissa ajankohtaa ilmaisevat adverbiaalit eivät osoita rajattua tarkastelunäkökulmaa, vaan ajankohdan, jolloin asiointilan käsitetään toteutuvan (*Vuonna 1820 hän oli Turussa vrt. Vuonna 1820 hän tuli Turkuun*).

Esimerkissä 143 puolestaan kuvataan entiteetin abstraktia olemaan tulemistä, joka hahmottuu eräänlaiseksi hallussaolon alkamiseksi. Myös se, kenen tai minkä tahon hallussa entiteetti olemaantulonsa jälkeen on, ilmaistaan habitii- viadverbialilla *Espoolle*. Tässä tapauksessa asiointilan tapahtumista tosin vasta ennakoidaan, sillä tekstin kirjoitushetken kannalta puheena oleva ajankohta sijoittuu tulevaan aikaan. Vaikka konditionaali osoittaa asiointilan tapahtumisen arveluna ja ennakoitina ja siten hypoteettisena (ks. Siro 1964a: 83–84; ISK 2004: § 1592), toteutuessaan sen voisi käsittää päättyväksi prosessiksi. Esimerkissä 143 ilmaistaan lisäksi olemaantulon aiheuttaja (*uudesta teatterista*), jonka voi hahmottaa kuvaavan olemaantulopolun ensimmäistä vaihetta eli syytä, jonka takia tai vaikutuksesta entiteetti tulee olemaan jossakin lokaatioissa tai jonkin toisen entiteetin hallussa.

Olemaan tulemistä ilmaisevissa lauseissa toistuvuutta ja kestoa ilmaisevat ajan adverbiaalit ovat harvinaisia, kuten ne ovat myös liikettä ilmaisevissa *tulla*-

verbillisissä lauseissa. Aineistoni olemaantulopolkua ilmentävistä lauseista 3:ssa on toistuvuuden ja 2:ssa keston adverbiaali (esimerkit 144–146).

144 "Utisetkin tulevat koltan kielellä kerran viikossa." (HS 2.8.2008).

145 Vuorokauden aikana uusia tartuntoja on tullut yli 400 (HS 4.5.2008).

146 Vahinko tapahtui noin klo 11, minkä jälkeen vedenjakeluun tuli häiriöitä noin tunnin ajaksi laajalla alueella muun muassa Leppävaarassa, Lintuvaarassa, Kilossa, Laaksoahdessa, Viherlaaksossa ja Lippajärvellä (HS 1.8.2008).

Esimerkissä 144 ajanilmaus *kerran viikossa* ilmaisee kuvatun asiointilan toistumista säännöllisin väliajoin (vrt. esimerkki 102), kun taas esimerkissä 145 määrän ilmaus *yli 400* ilmaisee toistumiskertojen määrän ja ajankohtaa sekä kestoja ilmaiseva adverbiaali *vuorokauden aikana* osoittaa, minkä ajanjakson ajalta tilanteen toistumista tarkastellaan (vrt. esimerkit 99 ja 124). Asiointilaa tarkastellaan tässä siis sen jo tapahtuneiden vaiheiden osalta, vaikka auki jää myös se vaihtoehto, että mainittu ajanjakso ei ole vielä kulunut loppuun. Jatkumisen mahdollisuus ilmenee käytetystä aikamuodosta eli perfektistä (vrt. *Vuorokauden aikana uusia tartuntoja tulee ~ tuli yli 400*) (ks. Siro 1964a: 81; Hakulinen–Karlsson 1979: 248–249). Tässä tapauksessa lauseen kuvaama asiointila voitaisiin käsittää kestoiltaan rajatuksi myös ilman ajankohtaa ja määrää ilmaisevia adverbiaaleja (*On tullut uusia tartuntoja*), koska muuttujan ja implisiittisen kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuu muutos SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI. Asiointila hahmottuu siis tässä tapauksessa toistuvaksi mutta silti rajatuksi, sillä yksittäisiä osatilanteita on rajattu määrä.

Esimerkissä 146 partitiivisijainen eksistentiaalimini *häiriöitä* osoittaa, että kyse on jatkuvasta yksittäisten asiointilojen sarjasta ja adverbiaali *tunnin ajaksi* ilmaisee, miten kauan asiointila on käynnissä. Myös tällaiset ajanilmaukset siis osoittavat asiointilan kestoa (ks. Sulkala 1981: 56). Tässä keston adverbiaali toimii itsenäisenä rajana, koska se osoittaa asiointilan käynnissä olemisen tietyn ajanjakson aikaiseksi. Muuttujan yksittäisten tarkoitteiden ja kiintopisteen välisen suhteen käsitetään vaihtuvan SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI ja edelleen SEPARAATIOKSI, mutta lausekonteksti ei tarkemmin spesifioi asiointilan toistumiskertojen määrää. Koska asiointilan käynnissä olo kuitenkin rajataan keston ilmauksella, lause saa rajatun aspektitulkinnan.

Aineistooni sisältyy 64 olemaantulopolkua ilmentävää lausetta, joissa olemaan tulemista ei suhteuteta eksplisiittisesti mainittuun konkreettiseen tai abstraktiin lokaatioon tai ajankohtaan (esimerkki 147). Tässä joukossa omaksi ryhmäkseen erottuvat ne *tulla*-verbilliset intransitiivilauseet, joissa olemaan tulemisen vastaanottoa ilmaistaan essiivisijaisella lausekkeella *yllätyksenä ~ pettymyksenä* (esimerkki 148).

147 Tuli potkut (HS 3.6.2008).

148 Paine pääministerin ympärillä oli kasvanut viime viikkoina, mutta eroilmoitus tuli silti jonkinlaisena yllätyksenä (HS 3.4.2008).

Esimerkin 147 kaltaisissa ilmiölauseissa olemaan tulemista tarkastellaan jonkin puheena olevan lokaation tai henkilön näkökulmasta, vaikka sitä ei erikseen mainitakaan. Kyseinen esimerkki on siis luontevin tulkita siten, että eksistentiaalinomnin tarkoitetun olemaantulo koskee tiettyä henkilöä, joka kuitenkin jää lausekontekstissa identifioimatta (esim. *Tuli potkut* [minulle]) (vrt. ISK 2004: § 899). Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu silti muutokselliseksi: SEPARAATION voi ymmärtää vaihtuvan ASSOSIAATIOKSI eli tietynlaiseksi yhteydeksi mutta ei kuitenkaan varsinaiseksi sisältyvyysuhteeksi (ks. luku 3.1.3). Esimerkissä 148 puolestaan essiivisijainen lauseke *jonkinlaisena yllätyksenä* luonnehtii subjektin tarkoitetta siltä kannalta, mikä on käsitteistäjän reaktio kuvattuun asiaan. Esimerkki on itse asiassa hyvin samantyyppinen kuin luvussa 6.1.1 tilassa olemista kuvaavien lauseiden yhteydessä käsitellyt esimerkit 88 ja 89, joissa predikatiivin semantiikka ohjasi tulkitsemaan lauseen aspektiltaan rajatuksi. Lauseen kuvaama asiointila hahmottuu tässä kuitenkin olemaan tulemiseksi, ja verbiprosessin kiintopiste jää implisiittiseksi. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde käsitetään siten, että se vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, sillä kyse on kiintopisteenä toimivan käsitteistäjän sisäisestä tunnereaktiosta. Esimerkit 147 ja 148 ovat molemmat aspektiltaan rajattuja.

Edellä olen esimerkkien avulla pyrkinyt havainnollistamaan, millaisia olemaantulopolun toteutumiksi hahmottuvia lauseita aineistossani esiintyy. Totesin, että vaikka olemaantulolokaatio hahmottuu näissä lauseissa verbiprosessin kiintopisteeksi, se ei ilmaise rajaa samalla tavoin kuin liikeprosessin päätepistettä kuvaava ilmaus. Tämä johtuu siitä, että olemaan tuleminen tapahtuu tietyssä lokaatiossa, mutta se ei varsinaisesti suuntaudu kohti päätepistettä. Verbiprosessin kiintopiste voi jäädä myös implisiittiseksi, jos lauseessa ei ole olemaantulolokaatiota kuvaavaa ilmausta. Tästä huolimatta muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voidaan käsittää vaihtuvan yhdestä relaatiosta toiseen, yleensä SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, ASSOSIAATIOKSI tai KONTAKTIKSI. Myös olemaantulopolkujen toteutumisissa asiointilan kestoa tai toistuvuutta ilmaistaan harvoin erillisellä rajan tai jatkuvuuden ilmauksella.

6.2.3 Muutospolku

Tässä luvussa käsittelen aineistoni muutospolkua ilmaisevia *tulla*-verbillisiä lauseita, jotka ovat rakenteeltaan translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältäviä intransitiivilauseita ja intransitiivisia tuloslauseita. Taulukko 8 havainnollistaa näiden lauseiden määrää aineistossani sekä niiden jakautumista verbeittäin ja lausetyypeittäin.

Taulukko 8. Muutospolkua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>
tuloslause	0	0	188
intransitiivinen <i>tulla joksikin</i> -tyyppi	0	0	45
yhteensä (2123:sta)	0	0	233

Selvitän, mitkä muutospolun vaiheet aineistoni lauseissa kielennetään ja millaiseksi lauseiden ilmaisemien asiointilojen ajallinen kesto käsitetään. Lähtökohdani on se, että muutospolku eroaa abstraktista tai kognitiivisesta siirtymästä eli uuteen tilanteeseen tai jonkun haltuun tai tietoisuuteen siirtymisestä siten, että muutospolun vaiheet johtavat entiteetin ominaisuuksien muuttumiseen tai kehittymiseen, mitä abstrakti tai kognitiivinen siirtymä sen sijaan eivät edellytä. Kuten luvussa 6.2.1 totesin, kognitiivinen siirtymä on Alhoniemen (1975) käyttämä termi, ja sen pariin olen hahmotellut termin abstrakti siirtymä kuvaamaan muunlaista kuin kognitiivista mutta kuitenkin abstraktia siirtymää, joka aineistoni lauseissa hahmottuu uuteen olotilaan siirtymiseksi ilman, että muuttujan ominaisuuksissa tapahtuu muutosta, tai vaihtoehtoisesti abstraktiksi haltuun siirtymiseksi tai vastaanottamiseksi. Aineistossani esiintyviä muutospolkujen toteutumia havainnollistavat esimerkit 149 ja 150.

149 1978 presidentiksi tuli Daniel arap Moi (HS 2.1.2008).

150 Aspelinista tuli valtionarkeologi, joka johti muinaismuistoasioiden hallintoa (HS 1.6.2008).

Esimerkissä 149 *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujan ilmaisee subjekti *Daniel arap Moi* ja kiintopisteen eli muuttujan saavuttaman uuden tilan tai ominaisuuden predikatiiviadverbiaali *presidentiksi*, kun taas esimerkissä 150 eksistentiaalinomini *valtionarkeologi* ilmaisee uuden ominaisuuden, joka suhteutuu elatiivisijaisen adverbiaalitäydennyksen *Aspelinista* ilmaisemaan entiteettiin. Käsittelin näitä lauserakenteita luvussa 5.1.3, jossa pohdin, millaiseksi lauseiden välinen merkitysero oikeastaan tulisi käsittää. Totesin, että rakenteet hahmottavat muuttujan ja kiintopisteen eri tavoin, sillä predikatiiviadverbiaalin sisältävissä *tulla*-verbillisissä lauseissa muuttujaksi käsitetään subjektin tarkoite eli muutoksen kokeva entiteetti, kun taas intransitiivisissa tuloslauseissa muuttujaksi käsitetään eksistentiaalinominin tarkoite eli ominaisuus, joka suhteutuu kiintopisteeseen eli muutoksen kokevaan entiteettiin. Tämä tarkoittaa sitä, että hahmotan intransitiivisen tuloslauseen eksistentiaalilauseen tapaan, ja siksi ajatus siitä, että eksistentiaalinominin ilmaisema entiteetti suhteutuu paikallissijaiseen kiintopisteeseen, on täysin luonteva (ks. myös luku 5.1.3).

Esimerkki 149 havainnollistaa sitä, että translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältävässä *tulla*-verbillisessä lauseessa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu siten, että se vaihtuu SEPARAATIOSTA KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI. Muuttuja siis saavuttaa jonkin sellaisen ominaisuuden, jota sillä ei ole aiemmin ollut. Nähdäkseni kyse on nimenomaan KÄÄNTEISESTÄ INKLUUSIOSTA, koska ominaisuus käsitetään osaksi muuttujaa eikä päinvastoin. Esimerkissä 150 puolestaan muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu niin, että se vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, koska muuttujan esitetään asettuvan osaksi kiintopistettä. Merkitysero lauseiden välillä aiheutuukin siitä, millainen suhde muuttujan ja kiintopisteen välille hahmottuu.

Esimerkit 149 ja 150 havainnollistavat sitä, että aineistossani muutospolkua ilmaisevat lauseet kuvaavat tyypillisesti muutospolun lähtökohtaa eli entiteettiä, jota muutos koskee, ja ominaisuutta, joka tulee osaksi muutoksen kokevaa entiteettiä. Vaikka muutoksen taustalle periaatteessa voisikin käsittää jonkin tietoisien tai tiedostamattoman aiheuttajan tai syyn, tämä ei ilmene lausekontekstista kuin muutamissa harvoissa tapauksissa (esimerkki 151). Useimmiten subjektin tai elatiivisijaisen adverbialin tarkoitteessa tapahtuvaa muutosta ei siis esitetä erityisesti minkään tietoisien tai tiedostamattoman toimijan aikaansaannoksena, vaikka muutokseen johtaneita syitä voi toki maailmantiedon perusteella pohtiakin (esimerkit 152 ja 153).

151 Anthony d'Offay tuli kuuluisaksi ja lopulta opporikkaaksi juuri kyvystään havaita kuvataiteen nousevia tähtiä (HS 2.3.2008).

152 Huvi- ja seuraelämän keskukselta tuli kaupungintalo 1932 (HS 3.11.2008).

153 1960-luvulla rakennetuista kaupungin vuokra-asuntotorneista tuli ghetto-
maisia ongelmakeskittyymiä (HS 3.10.2008).

Esimerkissä 151 subjekti *Anthony d'Offay* ilmaisee verbiprosessin muuttujan ja predikatiiviadverbiaali *kuuluisaksi ja lopulta opporikkaaksi* kiintopisteen. Koska lause esittää muutoksen tapahtuneena, muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi käsittää vaihtuneen SEPARAATIOSTA KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI. Lisäksi adverbialimäärite *kyvystään havaita kuvataiteen nousevia tähtiä* ilmaisee lauseessa muutoksen aiheuttajan, joka tässä tapauksessa on abstrakti entiteetti eikä siten toimi tietoisesti. Esimerkki 152 sen sijaan on luontevin tulkita siten, että muutos on seurausta tietoisesti tehdystä päätöksestä, koska kyse on elatiivi-NP:n *huvi- ja seuraelämän keskukselta* ilmaiseman rakennuksen käyttötarkoituksen muuttamisesta. Toisin sanoen muutoksella on todennäköisesti aiheuttaja, vaikka aiheuttaja jääkin lausekontekstissa kokonaan huomion ikkunan ulkopuolelle. Esimerkki 153 taas on sikäli toisenlainen, ettei muutoksen aiheuttajasta ole mahdollista tehdä senkään vertaa päätelmiä kuin esimerkin 152 tapauksessa. Esimerkki 153 siis osoittaa, että kaikkien muutosten taustalle ei ole luonteva olettaa tietoista tai tiedostamatonta aiheuttajaa, vaan muutokset voivat olla seu-

rausta useista eri seikoista, kuten erilaisista tapahtumista tai ihmisten toiminnasta. Muutospolku onkin perusteltua erottaa kausaalista ketjusta, jonka taustalle oletetaan aina jokin tietoinen tekijä tai muu aiheuttaja (ks. Talmy 2000: 271; myös tämän työn luvut 4.1.1 ja 6.3).

Edellä olen esittänyt, että muutospolkua ilmaisevissa lauseissa verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi käsittää vaihtuvan SEPARAATIOSTA KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI tai INKLUUSIOKSI. Lauseen tulkintaan vaikuttaa kuitenkin jossain määrin verbin tempus, sillä preesens saattaa ilmaista vasta ennakoitua muutosta (esimerkki 154). Tämä on odotuksenmukaista, sillä suomen kielessä tulevan ajan aikaista tekemistä ilmaistaan usein preesensillä (esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 247–248). Tempuksista imperfekti ja perfekti puolestaan osoittavat muutoksen tapahtuneen (esimerkit 155 ja 156).

154 "Maltan tuskin odottaa, että **minusta tulee ensimmäinen nainen**. Siitä tulee coolia." (HS 3.1.2008).

155 Liberecistä tuli pian vastarinnan keskus: Havel kirjoitti päivittäisiä kommentteja alueradioon (HS 1.6.2008).

156 Anetesta on tullut "yksi jätkistä" (HS 3.1.2008).

Esimerkissä 154 intransitiivisen tuloslauseen ymmärretään ilmaisevan asiaintilan, joka toteutuu vasta puhehetken näkökulmasta tulevana aikana. Tulkinnan voisi tehdä lauseen itsensäkin perusteella, mutta tässä tapauksessa tekstikonteksti vahvistaa sen. Vaikka asiaintilan esitetään tapahtuvan vasta tulevaisuudessa, muutosprosessi kuvataan kuitenkin lopputulokseen johtavana (vrt. esimerkki 97). Esimerkit 155 ja 156 puolestaan kuvaavat yksiselitteisesti jo muutokseen johtaneen asiaintilan, jossa elatiivisijaisten adverbiaalien *Liberecistä* ja *Anetesta* ilmaisemat tarkoitteet ovat saaneet ominaisuuden, jota niillä ei aiemmin ole ollut.

Predikatiiviadverbiaalin sisältävien *tulla*-verbillisten lauseiden ilmaisemat muutospolut hahmottuvat liikepolkujen tapaisiksi siinä, että ne esittävät entiteetin saavuttavan ominaisuuden eräänlaisena päätepisteenä. Siksi ominaisuutta kuvaava predikatiiviadverbiaali voidaan hahmottaa rajan ilmaukseksi, ja lauseet hahmottuvat selvemmin teelisiksi kuin tuloslauseet. Tuloslauseiden ilmaisemat muutospolut puolestaan käsitetään olemaantulopolkujen tapaisiksi, koska ominaisuuden esitetään tulevan osaksi entiteettiä sen sijaan, että entiteetti saavuttaisi sen päätepisteenä. Tästä syystä intransitiivisissa tuloslauseissa ei myöskään ole eksplisiittistä rajan ilmausta. Molemmantlaiset lauseet hahmottuvat kuitenkin tyypillisesti aspektiltaan rajatuiksi, koska muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on muutoksellinen.

Aineistoni muutospolkua ilmaisevat lauseet muistuttavat liike- ja olemaantulopolun toteutumia siinä, että myös niissä esiintyy melko vähän ajanilmauksia, jotka periaatteessa voisivat vaikuttaa lauseen aspektiin. Ajankohtaa ilmaisevia

adverbiaaleja lauseissa on 42, kestoja ilmaisevia 3 ja toistuvuutta ilmaisevia 4 (esimerkit 157–159).

157 Romanikerjäläisiä ilmaantui helsinkiläiseenkin katukuvaan, kun Romania ja Bulgaria tulivat EU:n jäsenmaiksi **vuoden 2007 alusta** (HS 2.2.2008).

158 "Meistä tulee omavaraisia energian suhteen **kymmenessä vuodessa**. Me kerromme saudeille ja muille Lähi-idän maille, että emme tarvitse öljyänee enempää kuin hiekkaannekaan", entinen Arkansasin kuvernööri ja baptistipappi Huckabee huusi ja sai osakseen suosionosoituksia, mutta myös kummeksuvia ilmeitä (HS 3.1.2008).

159 Sinne on tehty aiemminkin iskuja, mutta paikasta on **taas** tullut suosittu, kun turvallisuus Bagdadissa on näyttänyt parantuneen (HS 2.2.2008).

Esimerkissä 157 adverbiaali *vuoden 2007 alusta* ilmaisee lauseen kuvaaman asiointilan tapahtumisen ajankohtaa, mutta se ei rajaa asiointilan kestoja tai osoita sitä jatkuvaksi. Se ei myöskään hahmotu rajatuksi tarkastelunäkökulmaksi, josta käsin asiointilan ajallista etenemistä tarkasteltaisiin. Tässä mielessä ajankohdan adverbiaalit toimivat muutospolkujen yhteydessä samoin kuin sellaisissa rajattuja prosesseja kuvaavissa lauseissa, jotka hahmottuvat liike- ja olemaantulopolun toteutumiksi. Esimerkissä 158 puolestaan on keston adverbiaali *kymmenessä vuodessa*, joka osoittaa asiointilan päättymiseen kuluvan ajan (ks. Alhoniemi 1979: 3; P. Leino 1991: 183; vrt. tämän työn luvussa 6.2.1 esitetty esimerkki 134). Muutos hahmottuu pitkäkestoiseksi, mutta se esitetään päättyvänä. Aineistossani muut kestoja ilmaisevat adverbiaalit osoittavat muutoksen jo tapahtuneen mutta pitkän ajanjakson kuluessa (*Vuosien mittaan hän on tullut minulle tutuksi*). Esimerkissä 159 sen sijaan adverbiaali *taas* ilmaisee asiointilan toistumista, ja toistuminen kontrastoidaan vähintään yhteen aiemmin tapahtuneeseen asiointilaan (ks. Sulkala 1981: 131). Muutospolkujen yhteydessä esiintyy aineistossani vain tämäntapaisia toistuvuuden ilmauksia, mutta kyse voi olla sattumasta, sillä adverbiaalien määrä on kaiken kaikkiaan hyvin vähäinen.

Aineistoni muutospolkua ilmaisevista lauseista voi todeta sen, että muutospolut esitetään yleensä muutokseen asti edenneinä tai etenevinä, jolloin muutujan ja kiintopisteen välisen suhteen käsitetään sisältävän muutoksen SEPARAATIOSTA KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI tai INKLUUSIOKSI, ja lauseet hahmottuvat aspektiltaan rajatuiksi. Tarkastelen muutospolkuja ilmaisevia lauseita vielä lyhyesti luvussa 8.2.2, jossa osoitan, että tapahtuneen muutoksen implikoima tilassa oleminen voi nousta tekstikontekstista esiin silloin, kun se käsitetään kontekstin perusteella rajatuksi.

6.2.4 Koonti

Polun tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuu suurin osa aineistoni *tulla-*verbillisistä lauseista. Aineistoni perusteella olen erottanut omiksi tapahtumakehystyypeikseen liike-, olemaantulo- ja muutospolut. Polkua ilmaisevissa lauseissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on muutoksellinen. Liikepoluissa ja olemaantulopoluissa relaatio vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, KON-TAKTIKSI tai ASSOSIAATIOKSI ja muutospoluissa SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI tai KÄÄNTEISEKSI INKLUUSIOKSI. Liikepolkujen tapauksessa liikkeen kohdelokaatiota ilmaiseva lokatiiviadverbiaali käsitetään itsenäiseksi rajan ilmaukseksi, kun taas olemaantulopolkujen tapauksessa lokatiivinen ilmaus hahmottuu olemaan tulemisen tapahtumapaikkaa eikä varsinaista päätepistettä kuvaavaksi. Siksi en pidä sitä myöskään itsenäisenä rajan ilmauksena. Sen sijaan intransitiivisissa, *tulla joksikin* -tyyppisissä muutospolkuja kuvaavissa lauseissa predikiiviadverbiaali ilmaisee kohdetilan, joka hahmottuu muutoksen päätepisteeksi ja siten myös rajan ilmaukseksi. Tuloslauseissa puolestaan uusi ominaisuus hahmotetaan muuttujaksi, joka tulee osaksi muuttuvaa entiteettiä eli kiintopistettä, eikä se siksi hahmotu päätepisteeksi ja rajan ilmaukseksi. Itsenäisinä rajan ilmauksina toimivat polkua kuvaavissa lauseissa myös kestoltaan rajoitettua ajanjaksoa ilmaisevat ajan adverbiaalit.

Polkua ilmaisevien lauseiden kuvaamat asiointilat voidaan tulkita ajassa jatkuviksi siinä tapauksessa, että eksistentiaaliminimin tarkoitetun kvantiteettiä käsitetään dynaamiseksi ja avoimeksi tai jos lauseessa on asiointilan rajaamattomuutta toistumista ilmaiseva ajan adverbiaali. Tällöin kyse on itsenäisistä jatkuvuuden ilmauksista. Toisaalta nämä ilmaukset voivat myös ilmaista samanaikaisesti sekä jatkuvuutta että rajaa. Tässä tapauksessa kuvattu asiointila kyllä käsitetään toistuvaksi, mutta toistumiskertojen määrä on rajattu. Asetelma 5 kokoaa yhteen havainnot, joita olen edellä esittänyt polkua ilmaisevien lauseiden aspektimerkitysten muodostumiseen liittyen.

Polkua ilmaisevat lauseet	
muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde	<p>muutoksellinen</p> <p><i>Bussi (m) tuli perille Kamppiin (kp).</i> <i>Jousenpuiston asema (m) tulee Tapiolan urheilupuistoon (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ SEPARAATIO > INKLUUSIO, KONTAKTI tai ASSOSIAATIO <p><i>Aspelinista (kp) tuli valtionarkeologi (m).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ SEPARAATIO > INKLUUSIO <p><i>Presidentiksi (kp) tuli Daniel arap Moi (m).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ SEPARAATIO > KÄÄNTEINEN INKLUUSIO
itsenäinen jatkuvuuden ilmaus	<p>eksistentiaalimini</p> <p><i>Nettikuuntelijoilta tulee palautetta (m) Australiaa myöten.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ dynaaminen kvantiteetti <p>toistuvuuden adverbiali</p> <p><i>Uutiset (m) tulevat koltan kielellä kerran viikossa.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajaamaton toistumiskertojen määrä
itsenäisen rajan ilmaus	<p>lokatiiviadverbiali</p> <p><i>Piraattituotteet (m) tulevat Kiinasta laivoilla Uruguayhin (kp).</i> <i>Poliisin tietoon (kp) tuli neljä puukotusta (m).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ liikkeen päätepiste
	<p>predikatiiviadverbiali</p> <p><i>Anthony d'Offey (m) tuli kuuluisaksi ja lopulta upporikkaaksi (kp).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ muutoksen päätepiste
	<p>keston adverbiali</p> <p><i>Asiasta on tullut koko suunnittelun ajan kannanottoja (m) kaupunkisuunnitteluvirastoon (kp).</i> <i>Vedenjakeluun (kp) tuli häiriötä (m) tunnin ajaksi.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tiettyyn ajanjaksoon rajoittuva kesto
rajan ja jatkuvuuden ilmaus	<p>toistuvuuden adverbiali</p> <p><i>Suomeen (kp) palkinto (m) on tullut seitsemän kertaa.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajattu toistumiskertojen määrä
	<p>eksistentiaalimini</p> <p><i>Ympäristökeskukseen (kp) tuli 35 yhteydenottoa lutikoihin liittyen (m).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ rajattu toistumiskertojen määrä

Asetelma 5. Lauseen aspektitulkintaan vaikuttavia tekijöitä polkua ilmaisevissa lauseissa.

6.3 Kausaalisen ketjun ikkunoivat lauseet

Tutkimusaineistossani kausaalista ketjua ilmaisevat aineistoni *tehdä*-verbilliset lauseet, joita on yhteensä 666. Käsittelen siis myös objektittomia *tehdä*-verbillisiä lauseita kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen toteutumina, vaikka niissä prosessin laatu ja mahdollinen lopputulos jäävätkin lausekontekstin perusteella epäselviksi (*Niin minäkin tein*). Taulukko 9 havainnollistaa kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvien lauseiden määrää aineistossa sekä niiden jakautumista verbeittäin ja lausetyypeittäin.

Taulukko 9. Kausaalista ketjua ilmaisevien lauseiden määrä ja jakautuminen aineistossa.

	<i>olla</i>	<i>tehdä</i>	<i>tulla</i>
transitiivilause	0	563	0
kvanttorilause	0	5	0
tuloslause	0	80	0
intransitiivilause	0	18	0
yhteensä (2123:sta)	0	666	0

Tutkimusaineiston perusteella voi todeta, että kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen vaiheista ilmaistaan yleensä eksplisiittisesti teon suorittava tekijä mutta myös teon kohde tai lopputulos. Talmyn (2000: 271) mukaan kausaalisen ketjun tapahtumakehyksessä keskeisiä vaiheita ovat teon käynnistyminen eli tietoisien tekijän halu suorittaa jokin teko, tästä halusta seuraava fyysinen liike sekä aiottu lopputulos, joka jollakin tavalla näkyy ympäröivässä fyysisessä todellisuudessa (ks. myös tämän työn luku 4.1.1). Aineistoni *tehdä*-verbillisissä lauseissa subjektin tarkoitteet eivät kuitenkaan ole yksinomaan tietoisiksi teki-jöiksi hahmottuvia entiteettejä eivätkä lopputulokset välttämättä fyysisessä todellisuudessa ilmeneviä asioita. Olen kuitenkin käsitellyt näitä tapauksia kausaalisen ketjun toteutumina, sillä myös tahattomasti aiheutetut teot on mahdollista kuvata saman tapahtumakehyksen avulla kuin tietoisesti suoritettut teot.

Tämä luku etenee siten, että käsittelen ensin luvussa 6.3.1 aineistoni transitiivilauseiden ja transitiivisten tuloslauseiden ilmaisemia kertaluonteisia ja toistuvia kausaalisia ketjuja. Sekä kertaluonteiset että toistuvat asiointilat voivat hahmottua joko ajassa jatkuviksi tai päättyviksi. Luvussa 6.3.2 puolestaan tarkastelen eräitä muita huomionarvoisia tapauksia, joihin lukeutuvat objektittomat *tehdä*-verbilliset lauseet sekä lauseet, joissa *tehdä*-verbi saa itsenäisen pronominiojektin *mitä*.

6.3.1 Kertaluonteiset ja toistuvat kausaaliset ketjut

Kertaluonteisella kausaalisella ketjulla tarkoitan asiointilaa, jossa *tehdä*-verbin kuvaama teko käsitetään ainutkertaiseksi. Ainutkertainen prosessi hahmottuu enemmän tai vähemmän aikaa vieväksi prosessiksi, joka etenee kohti jotakin lopputulosta tai muuta päätepistettä mutta ei välttämättä vielä saavuta sitä. Toisaalta verbin kuvaama teon vaikutus voi olla jatkuvaa, jolloin sille ei tarvitse eikä ole välttämättä edes luonteva olettaa erityistä lopputulosta tai päätepistettä. Myös tällaisia tapauksia esiintyy aineistossani. Toistuvia puolestaan ovat sellaiset kausaaliset ketjut, jotka koostuvat useammista yksittäisistä osatilanteista. Osatilanteista muodostuva sarja voi olla joko ajassa keskeytyksettömästi jatkuva tai tiettyjen toistokertojen jälkeen päättyvä. Sekä kertaluonteisen asiointilan että toistuvan asiointilojen sarjan ajallinen kesto voidaan siis käsittää joko jatkuvaksi tai päättyväksi.

Transitiivilauseissa objektin sijavaihtelu on keskeinen keino ilmaista asiointilan rajaamattomuutta tai rajattuuutta, mutta aineistoanalyysin yhteydessä tulevat esiin myös muut kielelliset keinot, joilla *tehdä*-verbillisen lauseen aspektimerkitykseen voidaan vaikuttaa. Partitiivi- ja totaaliobjektia voidaan periaatteessa luonnehtia aspektin ilmaisemisen kannalta toisilleen vastakkaisiksi, sillä partitiiviobjektin käsitetään yleisesti ottaen ilmaisevan sitä, että asiointila on ajassa jatkuva eikä johda mihinkään lopputulokseen tai päätepisteeseen, ja vastaavasti totaaliobjekti ilmaisee asiointilan päättymistä ja tulokseen tai päätepisteeseen johtamista. Ei kuitenkaan pidä lähtökohtaisesti olettaa, että ne eivät koskaan voisi ilmaista muita merkityksiä. Muun muassa merkitykseltään geneerisissä ja habituuaalisissa lauseissa sekä niin sanotuissa kvasiresultatiiivilauseissa voi olla totaaliobjekti, vaikka lauseet ilmaisevatkin jatkuvaa ja tulokseen tai päätepisteeseen johtamatonta asiointilaa. (Ks. esim. Siro 1964a; T. Itkonen 1976; Kangasmaa-Minn 1978; Hakulinen–Karlsson 1979; P. Leino 1991; Huumo 2006.) Aineiston käsittelyn kannalta on kuitenkin yksiselitteisintä tarkastella totaaliobjektin ja partitiiviobjektin sisältäviä transitiivilauseita erikseen sekä myös transitiivisia tuloslauseita omana ryhmänään. Käsittelen objektittomia tapauksia kokonaan omassa alaluvussaan (luku 6.3.2).

Totaaliobjekti transitiivilauseissa

Aineistooni sisältyy 568 transitiivilauseetta, joista 272:ssa on totaaliobjekti. Aineistossani transitiivilauseet, joissa verbi saa täydennykseksen totaaliobjektin, ilmaisevat objektin tarkoitteen olemaan tulemista verbin kuvaaman teon seurauksena. Objektin tarkoite voi olla jokin konkreettinen tai abstrakti olio, mutta verbin kuvaaman tekemisen tuloksena on mahdollista esittää myös jonkin asiointilan tapahtuminen. Totaaliobjektin tarkoitteen olemaan tuleminen hah-

mottuu prosessiksi, joka voi olla lyhyt- tai pitkäkestoinen mutta joka kuitenkin päättyy objektin tarkoitteen olemaan tulemiseen (esimerkit 160–163). Koska objektin tarkoite tulee olemaan verbin kuvaaman teon seurauksena, objekti hahmottuu hyvin tyypilliseksi tulosobjektiksi (ks. P. Leino 1991: 37–38).

160 Erottamispäätöksen teki kaupunginhallitus (HS 3.9.2008).

161 Konetuliasein varustautuneet miehet tekivät maanantain ja tiistain välisenä yönä harvinaisen rajun ja väkivaltaisen suuryöstön Tanskassa (HS 2.4.2008).

162 Aamuyöllä viisikerroksisen talon rappukäytävässä räjähtänyt pommi teki reiän rapun lattiaan ja ruhjoi asuntojen ovet karmeistaan sisään olohuoneisiin (HS 3.5.2008).

163 Työuran hän teki valtionhallinnon virkamiehenä, kunnes hiljaisuuden retriitit alkoivat kiinnostaa viitisentoista vuotta sitten (HS 4.5.2008).

Esimerkissä 160 subjekti *kaupunginhallitus* ilmaisee entiteetin, joka tietoisella toiminnallaan aiheuttaa objektin tarkoitteen olemaan tulemisen. Subjektimuutuja voidaankin käsittää inhimilliseksi, koska se muodostuu ihmisyksilöistä, vaikka periaatteessa NP *kaupunginhallitus* viittaa abstraktiin entiteettiin (ks. Yamamoto 1999: 18). Myös esimerkissä 161 kuvattu asiointi on tietoisesti aiheutettu teko: subjekti *konetuliasein varustautuneet miehet* ilmaisee tekijät, jotka toiminnallaan aiheuttavat objektin tarkoitteen olemaan tulon. Esimerkit 160 ja 161 ovat siinä suhteessa samanlaisia, että niissä objektina toimii verbistä johdetun substantiivin ympärille muodostuva NP (*erottamispäätöksen, harvinaisen rajun ja väkivaltaisen suuryöstön*). Langackerin (2008: 94–95) mukaan verbistä johdettujen substantiivien ilmaisemat asiointilat hahmotetaan abstrakteiksi olioiksi, jotka koostuvat yksittäisistä mutta yhteen sulautuneiksi käsitteistetyistä vaiheista; kyse on siis olioinnista (*reification*) (ks. myös tämän työn luku 4.1.1). Esimerkkien 160 ja 161 kaltaisissa tapauksissa rajattuuden tulkinta perustuukin siihen, että objektin tarkoitetta eli abstraktiksi olioksi hahmottuvaa asiointilaa käsitellään kokonaisuutena, jonka kaikki vaiheet tapahtuvat verbin kuvaaman toiminnan seurauksena. Esimerkissä 160 objektin tarkoitteen olemaan tuleminen itse asiassa hahmottuu hetkelliseksi prosessiksi, sillä substantiivin *päätös* kantaverbi *päätää* ilmaisee hetkellistä tekoa (vrt. Huomo 2007: 15). Jos asiointiloja tarkasteltaisiin keskeneräisinä, osa niiden vaiheista hahmottuisi vielä tapahtumattomiksi (*Kokouksessa ollaan tekemässä päätöstä asiasta, Jalokiviliikkeessä tehdään parhaillaan ryöstöä*).

Aineistoni transitiivilauseissa esiintyvät totaaliobjektit eivät suinkaan kaikki viittaa olioituihin asiointiloihin, vaan myös muihin konkreettisiin tai abstrakteihin entiteetteihin, jotka tulevat olemaan verbin kuvaaman prosessin vaikutuksesta. Esimerkkien 162 ja 163 kuvaamat asiointilat ovat molemmat ajassa rajattuja, mutta ne hahmottuvat kuitenkin kestoltaan eri tavoin, sillä niihin osal-

listuvat erilaiset entiteetit. Esimerkki 162 on mielenkiintoinen juuri siltä kannalta, että se osoittaa, että asiointilan kesto voi *tehdä*-verbillisissä lauseissa hahmottua momentaaniseksi subjektin tarkoitteen luonteen perusteella. Tässä esimerkissä subjektin tarkoitteen olemassaolo ja kyky vaikuttaa ympäristöönsä on hetkellinen, joten myös teko kokonaisuutena hahmottuu momentaaniseksi (ks. Huumo 2006: 504). Tällaisissa tapauksissa partitiiviobjekti olisikin semanttisesti outo, vaikka ei toki kieliopillisesti mahdoton (*?Pommi teki reikää lattiaan*). Subjektin tarkoitteen luonteen takia myös monikollisen objektin tarkoitteiden olemaan tuleminen käsitettäisiin todennäköisesti hetkelliseksi ja samanaikaiseksi (*Pommi teki reikiä lattiaan*). Toisin sanoen dynaaminen tulkinta, joka edellyttää tarkoitteiden perättäistä osallistumista asiointilaan (*Pekka popsii viinirypäleitä [yksi toisensa jälkeen]*), ei olisi kovin luonteva (ks. Huumo 2006: 507–508; myös Kangasmaa-Minn 1978: 24–25).

Esimerkissä 163 puolestaan objektin tarkoitteen olemaan tuleminen käsitetään pitkäkestoiseksi prosessiksi, joka kuitenkin tässä lausekontekstissa esitetään päättyneenä. Tähän tulkintaan vaikuttavat paitsi objektin sija, joka esittää tarkoitteen jo kehkeytyneen kokonaisuudeksi, myös imperfektimuotoinen verbi. Jos verbi olisi preesensmuotoinen, lauseen tulkittaisiin ennakoivan asiointilan päättymistä. Hakulinen ja Karlsson (1979: 250–251) toteavatkin, että resultatiivisuutta eli tulokseen johtavuutta ilmaiseva objekti osoittaa kuvatun tekemisen tapahtuvan vasta tulevaisuudessa. Tämä näkemys saa tukea myös aineistostani, kun tarkastellaan kertaluonteista asiointilaa kuvaavia lauseita.

Esimerkeissä 160–163 lausekontekstista ilmenevät teon tekijä, itse teko ja sen lopputulos, mutta esimerkissä 161 ilmaistaan eksplisiittisesti myös asiointilan tapahtuma-aika (*maanantain ja tiistain välisenä yönä*) sekä tapahtumapaikka (*Tanskassa*). Myös objektin tarkoitteen luonne tulee esiin objektina toimivan substantiivilausekkeen määritteistä (*harvinaisen rajun ja väkivaltaisen*). Esimerkissä 162 puolestaan subjektina toimiva NP saa määritteitä, joista käy ilmi melko yksityiskohtaisiakin objektin tarkoitteen olemaan tulemiseen johtaneita seikkoja (*aamuyöllä viisikerroksisen talon rappukäytävässä räjähtänyt pommi*). Lisäksi tässä esimerkissä mainitaan objektin tarkoitteen olemaan tulemisen paikka (*rappun lattiaan*). Esimerkki 163 taas on melko yksinkertainen sikäli, että se ilmaisee teon lopputuloksen lisäksi vain tapaa, jolla lopputulos on saavutettu (*valtionhallinnon virkamiehenä*). Esimerkit havainnollistavat sitä, että kausaalista ketjuista voidaan tuoda esiin eri puolia, mutta aineistoni perusteella ei voi sanoa, että teon tekijän, itse teon ja teon kohteen lisäksi lausetasolla osoitettaisiin systemaattisesti myös jokin muu ketjun vaihe. Kausaalista ketjusta osoitetaan siis se, mikä lauserakenteen kannalta on välttämätöntä, mutta valinnaista informaatiota tuodaan esiin siltä osin kuin se kulloinkin on tarpeen.

Kuten luvun 6.3 alussa totesin, käsittelen kausaalisen ketjun toteutumina myös sellaisia aineistoni transitiivilauseita, joissa teon aiheuttaminen ei ole tie-

toista vaan tahatonta (esimerkit 164 ja 165). Lisäksi aineistossani on tapauksia, joissa teon suorittava entiteetti hahmottuu tietoisien tekijän sijaan niin sanotuksi välilliseksi tekijäksi (aiemmin käsitelty esimerkki 162).

164 Vaikka kirjasta tuli aikoinaan sovinnaisempi kuin Numminen toivoi, Rautavaara teki henkilönä häneenkin lähtemättömän vaikutuksen (HS 1.10.2008).

165 Helsingissä järjestetty Rakkautta ja Anarkiaa -elokuvafestivaali teki odotusti uuden kävijäennätyksen (HS 1.10.2008).

Esimerkissä 164 subjektin *Rautavaara* tarkoite on inhimillinen entiteetti, joka pystyy suorittamaan tietoisia tekoja, mutta objektin tarkoitteen olemaan tulemista tuskin voi tässä tapauksessa pitää subjektin tarkoitteen tavoitteena. Kyse on siis tahattomasta aiheuttamisesta tietoisesti alkuun saatetun teon sijaan. Esimerkissä 165 puolestaan subjektin *Helsingissä järjestetty Rakkautta ja Anarkiaa -elokuvafestivaali* tarkoite on abstrakti entiteetti, joka ei ylipäänsä kykene tietoisiin tekoihin, ja siksi asiointila on tässäkin tietoisien teon sijaan tahattomasti aiheutettu tapahtuma. *Tehdä*-verbin ilmaiseman teon aiheuttajan ei siis tarvitse olla inhimillinen, vaan se voi olla myös jonkinlainen voima tai muu syy, eikä *tehdä*-verbin käyttöalan tarvitse olettaa rajoittuvan vain yhdenlaisen kausaation ilmaisemiseen (ks. Pajunen 2001: 120, 147–148). Talmyn (2000: 274–275) mukaan kausaalisessa ketjussa tekijäksi voi myös hahmottua tietoisien tekijän (*initiating agent*) sijaan niin sanottu välillinen tekijä (*intermediate agent*), joka ei päätä teon alkuun saattamisesta mutta joka kuitenkin toteuttaa teon. Muun muassa aiemmin käsitellyssä esimerkissä 162 kuvatun teon tekijä on niin sanottu välillinen tekijä, sillä teko on luontevinta hahmottaa tietoisesti toimivan entiteetin alkuun saattamaksi. Kuten esimerkki 162 osoittaa, myöskään välillisen tekijän ei tarvitse olla inhimillinen.

Edellä käsiteltyjen esimerkkien 160–165 avulla voi havainnollistaa myös sitä, millaisia suhteita muuttujan ja kiintopisteen välille hahmottuu aineistoni transitiivilauseissa. Esimerkin 162 tapauksessa suhteen hahmottaminen on periaatteessa yksiselitteisintä, sillä subjektin tarkoite kohdistaa ympäristöönsä sellaisen voimavaikutuksen, joka aiheuttaa siinä tapahtuvan muutoksen. Tämä tarkoittaa sitä, että subjektin tarkoitteen on oltava jonkinlaisessa KONTAKTISSA ympäristönsä kanssa. Kyse on kuitenkin KONTAKTISTA nimenomaan subjektin tarkoitteen ja sen voimavaikutuksen kohteeksi joutuneen lattian, ei verbiprosessin kiintopisteenä esitetyn lopputuloksen välillä. Lopputulos on siis KONTAKTIN seuraus, ei kohde, vaikka se esitetäänkin *tehdä*-verbin kuvaaman prosessuaalisen relaation toisena osapuolena. Silloin, kun tekijän ja tuloksen välillä ei ole KONTAKTIA, asiointilassa ilmenevää kausaatiota voikin luonnehtia välilliseksi (Pajunen 2001: 122). Myöskään esimerkeissä 160, 161 ja 163 verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta ei ole luonteva hahmottaa KONTAKTIKSI, sillä objektin tarkoitteen olemaan tuleminen ei hahmotu seuraukseksi sub-

jektin tarkoitteen siihen kohdistamasta voimavaikutuksesta vaan pikemmin useista erilaisista toimista, jotka lopulta johtavat tarkoitteen olemaan tulemiseen.

Aiemmissä tutkimuksissa KONTAKTIA on käsitelty relaationa, joka hahmottuu muuttujan ja kiintopisteen välille ainakin liikkeeksi, staattiseksi sijainniksi ja teoksi käsitteistetyissä prosesseissa. P. Leinon (1993) mukaan muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde käsitetään KONTAKTIKSI muun muassa silloin, kun kiintopisteenä on pinta, johon muuttuja on jollakin tavalla kosketuksissa tai joka kannattelee muuttujaa (*Katolla on lunta*). Kyse voi olla kuitenkin myös muunlaisesta spatiaalisesta kosketussuhteesta (*Maljakko on pöydällä, Talot ovat kiinni toisissaan*) (mts. 201–202; ks. myös Onikki-Rantajääskö 2001: 15–16). Sivonen (2007) puolestaan käsittelee KONTAKTIA eräänlaisena välirelaationa liikeprosessien yhteydessä. Hänen mukaansa esimerkiksi verbi *siirtyä* kuvaa prosessia, jossa muuttujan ja kiintopisteen suhde vaihtuu SEPARAATIOSTA KONTAKTIN kautta INKLUUSIOON. (Mts. 81.) Itse olen aiemmin hyödyntänyt konseptuaalisista perusrelaatioista juuri KONTAKTIA kuvatessani muuttujan konkreettisesti kiintopisteeseen kohdistamaa voimavaikutusta esimerkiksi verbien *työstää* ja *rakentaa* yhteydessä (Nurminen 2011: 71–73). KONTAKTI ei kuitenkaan sovi aina kuvaamaan *tehdä*-verbin ilmaisevan prosessin muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta, vaan olen aineistoni *tehdä*-verbillisten lauseiden pohjalta hahmotellut relaation, joka nähdäkseni toisinaan toimii tässä tehtävässä KONTAKTIA paremmin. Tätä relaatiota kutsun SEURAUSSUHTEEKSI. Kun muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on SEURAUSSUHDE, muuttuja ei välttämättä kohdistaa voimavaikutusta suoraan kiintopisteeseen, vaan mahdollisesti johonkin toiseen entiteettiin, josta seuraa kiintopisteen olemaan tuleminen, tai kyse on tietoisesti tai tahattomasti aiheutettujen ja huomion ikkunan ulkopuolelle jäävien tapahtumien seurauksesta. SEURAUSSUHDE on inherentisti muutoksellinen, mutta muutos on mahdollista esittää myös keskeneräisenä, kuten partitiiviobjektin käsittelyn yhteydessä tulee esiin. SEURAUSSUHDE hahmottuu siis yhdenlaiseksi KONTAKTIN tyyppiä, koska sen avulla on mahdollista kuvata paitsi suoraan kiintopisteeseen kohdistetut teot myös teot, jotka kohdistuvat kiintopisteeseen välillisesti tai ovat tahattomasti aiheutettuja.

Olen edellä tarkastellut sellaisia aineistoni ainutkertaista asiointilaa ilmaisevia transitiivilauseita, joissa on totaaliobjekti. Tarkastelun perusteella voi todeta, että aineistoni transitiivilauseissa totaaliobjekti toimii yksiselitteisen selvästi rajan ilmauksena, koska verbin kuvaama teko koskee objektin tarkoitetta kokonaisuutena ja tarkoite syntyy teon seurauksena. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kyseiset lauseet ilmaisevat hyvin perinteisessä mielessä resultatiivisuutta eli tulokseen johtavuutta. Olemaan tuleminen voidaan nimittäin käsittää tulokseksi tai päätepisteeksi tai ratkaisevaksi muutokseksi objektin tarkoitteen tilassa, ja näitä seikkoja on yleensä pidetty resultatiivisen aspektin keskeisinä merkitys-

piirteinä (ks. T. Itkonen 1976: 176–177; Hakulinen–Karlsson 1979: 183–184; P. Leino 1991: 141; Heinämäki 1994: 207; Sivonen 2007: 75). Aineistoni transitiivilauseissa kyseiset piirteet eittämättä tulevat totaaliobjektin käytön yhteydessä esiin, sillä on vaikea kuvitella, mikä voisi olla ratkaisevampi muutos tai tulos kuin olemaan tuleminen. Kuitenkin silloin, kun totaaliobjektin sisältävä transitiivilause hahmottuu merkitykseltään geneeriseksi tai habituaaliseksi eli useiden asiointilojen pohjalta tehdyksi yleistykseksi, se käsitetään aspektiltaan rajaamattomaksi huolimatta siitä, että yksittäinen osatilanne esitetään lopputulokseen johtavana (esimerkki 166). Tällaiset lauseet ovat aspektiltaan kaksitasoisia, sillä niissä ilmenee sekä yksittäisen asiointilan rajattuus että yleistyksen rajaamattomuus. Esimerkissä 166 subjektin *pelaajat* ilmaisevan muuttujan ja objektin *pelinsä* välinen suhde hahmottuu SEURAUSSUHTEEKSI, joka on inherentisti muutoksellinen.

166 Roolipelikirja on aina työkalupakki, jonka pohjalta pelaajat tekevät itse pelinsä (HS 1.5.2008).

On kiinnostavaa, että aineistoni totaaliobjektin sisältävissä transitiivilauseissa ei juurikaan esiinny sellaisia ilmauksia, jotka voitaisiin tulkita niin sanotuiksi tarkentaviksi rajoiksi (*Hän teki tehtävään puoliväliin ~ valmiiksi*). Heinämäen (1994) mukaan totaaliobjekti nimittäin ilmaisee, että asiointila on rajattu, mutta ei sinänsä osoita, mihin asiointila rajautuu. Tämän seikan spesifioimiseen tarvitaan tarkentavaa rajan ilmausta. (Mts. 213; myös Heinämäki 1984: 157.) Aineistoni kertaluonteista ja päättynyttä tai päättyvää asiointilaa ilmaisevissa lauseissa objektin tarkoite kuitenkin tulee olemaan verbin kuvaaman teon vaikutuksesta; teko koskee sitä siis kokonaisuutena. Siksi totaaliobjektien voi kyllä näissä tapauksissa sanoa ilmaisevan nimenomaan lopputulosta ja myös rajaa samanaikaisesti. Esimerkki 167 on käytännössä ainoa tapaus, jossa on tarkentavaa rajaa muistuttava ilmaus.

167 Biden on istunut senaatissa 36 vuotta ja johtaa senaatin ulkoasiainvaliokuntaa, kun taas Palin on tehnyt **koko** poliittisen uransa Alaskassa (HS 2.10.2008).

Esimerkissä 167 määrite *koko* vahvistaa tulkinnan siitä, että verbin kuvaama teko koskee objektin tarkoitetta kokonaisuutena. Se siis muistuttaa tarkentavaa rajan ilmausta sikäli, että se osaltaan ilmaisee, miten tai millaiseksi saavutettu lopputulos tulisi käsittää. Silti myös ilman kyseistä määritettä verbin kuvaaman teon voisi käsittää koskevan objektin tarkoitetta kokonaisuutena.

Mielenkiintoista on, että tarkentavia rajan ilmauksia käsitellessään Heinämäki (1994) esittää resultatiivirakenteet ilmaustyyppinä, johon luontaisesti kuuluu tarkentava rajan ilmaus. Heinämäki ei tosin käytä tästä ilmaustyyppistä nimitystä resultatiivirakenne vaan puhuu merkitykseltään kausatiivisista rakenteista. Kuten luvussa 5.1.3 totesin, aineistooni ei sisälly varsinaisia resultatiivirakentei-

ta, vaan *Hän tekee minut hulluksi* -tyyppisiä ilmauksia, jotka Iso suomen kielioppi (2004: § 481) määrittelee yhdenlaisen tilanmuutosmuotin esiintymiksi. Tällaisia lauseita on aineistossani yhteensä 17 (esimerkki 168). Suurimmassa osassa on totaaliobjekti, mutta partitiiviobjektillisia tapauksiakin on kolme. Nämä lauseet ovat kielteisiä, joten käsittelen niitä muiden partitiiviobjektin sisältävien kielteisten lauseiden yhteydessä.

168 Kun lumipyry teki maan valkoiseksi, manattiin kinoksia (HS 3.12.2008).

Esimerkin 168 kaltaisissa aineistoni lauseissa subjektin tarkoite ei aiheuta objektin tarkoitteen olemaan tulemista vaan sen siirtymisen uuteen tilaan. Kyseiset rakenteet siis ilmaisevat tässä mielessä erilaista merkitystä kuin edellä käsitellyt totaaliobjektin sisältävät transitiivilauseet, jotka kuvaavat objektin tarkoitteen olemaan tulemista. Esimerkissä 168 subjektin *lumipyry* ilmaiseman muuttujan ja objektin *maan* ilmaiseman kiintopisteen välinen suhde hahmotetaan kuitenkin SEURAUSSUHTEEKSI, sillä kuvattu teko ei aiheudu tietoisien tekijän toiminnasta vaan hahmottuu seuraukseksi liikepolusta.

Lopuksi käsittelen vielä sellaisia aineistoni transitiivilauseita, joissa esiintyy sekä totaaliobjekti että jokin kuvatus asiointilan tapahtumisen ajankohtaa, ajallista kestoa tai tapahtumiskertojen toistuvuutta ilmaiseva adverbiaali. Ajankohdtaa ilmaisevia adverbiaaleja esiintyy näissä aineistoni lauseissa 66, toistuvuutta ilmaisevia adverbiaaleja 2 ja kestoa ilmaisevia adverbiaaleja ei yhtään (esimerkit 169–172).

169 Norja tekee lähipäivinä ensimmäisen päästökauppasopimuksensa, kun se ostaa valtiollisia päästökauppiintioita Kiinasta (HS 3.1.2008).

170 Hyökkäys tehtiin myöhään perjantaina (HS 4.5.2008).

171 Haastattelut tehtiin 15.-28. syyskuuta (HS 1.10.2008).

172 Tämä ei ole ongelma Helsingin vedenpuhdistamoilla, joilla desinfiointi tehdään varmuuden vuoksi muutenkin kahteen kertaan (HS 1.4.2008).

Esimerkeissä 169 ja 170 ajanilmaukset *lähipäivinä* ja *myöhään perjantaina* ilmaisevat asiointilan tapahtumisen ajankohtaa. Ajankohdan adverbiaalinen perusteella esimerkin 169 voi käsittää ilmaisevan tulevan ajan aikaista tekemistä, joten asiointilan tapahtumista vasta ennakoita. Esimerkissä 170 sen sijaan erityisesti tempus osoittaa, että asiointila on jo tapahtunut, sillä preesensmuotoisen verbin käsitettäisiin tässäkin tapauksessa ilmaisevan vasta puhehetkeä myöhemmän ajan aikaista tekemistä (*Hyökkäys tehdään myöhään perjantaina*) (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 250–251). Se, ymmärretäänkö asiointila jo tapahtuneeksi vai vasta tapahtuvaksi, ei kuitenkaan vaikuta lauseen aspektiin, koska aspektin kannalta keskeistä on se, esitetäänkö asiointilan ajallinen kesto rajattuna vai rajaamattomana. Esimerkkien 169 ja 170 tapauksessa aspekti hahmottuu rajatuksi,

sillä asiintilat esitetään lopputulokseensa johtavina ja muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio käsitetään SEURAUSSUHTEEKSI, joka on inherentisti muutoksellinen. Esimerkissä 170 muuttuja tosin jää implisiittiseksi, sillä verbi on passiivimuotoinen.

Esimerkki 171 on sikäli toisenlainen kuin edellä esitetyt esimerkit, että siinä ajanilmaus 15.-28. *syyskuuta* osoittaa asiintilan tapahtumisen ajankohdaksi pitkäkestoisen ajanjakson. Objektin *haastattelut* tarkoite on lisäksi monikollinen, joten lause ymmärretään useista yksittäisistä asiintiloista koostuvaksi ja siten toistuvaksi. Tarkoitteen kvantiteetti käsitetään tässä kuitenkin nominatiivisijan perusteella sulkeiseksi, ja asiintilan voidaankin käsittää päättyneen, sillä kuvattu muutos eli olemaan tuleminen on kaikkien määräpaljouden muodostavien entiteettien osalta käyty läpi (ks. Huumo 2006: 508).

Esimerkissä 172 toistuvuutta ilmaiseva adverbiaali *kahteen kertaan* on niin sanottu repetitiivinen osma, joka ilmaisee toistumiskertojen määrän. Vaikka duratiiviset osmat eivät aspektimerkitykseltään resultatiivisiin lauseisiin käykään (*Tein villasukan *tunnin*), repetitiiviset eli toistuvuutta osoittavat osmat ovat mahdollisia (*Tein hakemuksen kahteen kertaan*) (ks. Tuomikoski 1978: 32–34). Tällaisia osmia sisältyy siis myös aineistooni, joskin vain kaksi tapausta. Totaaliobjektien yhteydessä ei esiinny myöskään inessiivisijaisia, asiintilan toteutumiseen kulunutta aikaa ilmaisevia adverbiaaleja, vaikka ne tällaisissa lauseissa olisivat mahdollisia (*Sopimus tehtiin päivässä*) (ks. Alhoniemi 1979: 2). Esimerkki 172 on lisäksi merkitykseltään geneerinen, joten se osoittaa samanaikaisesti yksittäisen asiintilan rajattua toistuvuutta sekä yksittäisten asiintilojen pohjalta tehdyn yleistyksen rajaamattomuutta.

Aineistossani ajankohdan adverbiaalit ilmaisevat totaaliobjektin yhteydessä yksinomaan objektin tarkoitteen olemaan tulemisen ajankohtaa eivätkä ne vaikuta lauseen aspektitulkintaan, sillä lause käsitettäisiin aspektiltaan rajatuiksi myös ilman niitä. Ne eivät siis muodosta lauseen kuvaaman asiintilan ylle rajattua tarkastelunäkökulmaa, josta käsin asiintilan etenemistä tarkasteltaisiin. Aineistossani toistuvuuden adverbiaaleja puolestaan käytetään totaaliobjektien yhteydessä hyvin vähän, ja ne osoittavat asiintilan tapahtumiskertojen määrän. Toistuvuutta voi osoittaa myös monikollinen totaaliobjekti, mutta tällöin objektin tarkoitteiden kvantiteetti käsitetään sulkeiseksi ja asiintila kaikkien tarkoitteiden osalta päättyneeksi tai päättyväksi. Keston adverbiaaleja aineistoni lauseissa ei ole lainkaan, mikä on duratiivisten osmien osalta odotuksenmuukaista, mutta ei niinkään inessiivisijaisten asiintilan toteutumiseen käytettyä aikaa kuvaavien ilmausten osalta.

Partitiiviobjekti transitiivilauseessa

Aineistossani partitiiviobjektin sisältäviä transitiivilauseita on yhteensä 296 eli jonkin verran enemmän kuin totaaliobjektin sisältäviä lauseita, joita on 272. Aineistossani ne myönteiset transitiivilauseet, joissa verbi saa täydennyksekseen partitiiviobjektin, ilmaisevat objektin tarkoitteen olemaan tulemista verbin kuvaaman teon seurauksena. Partitiiviobjekti osoittaa kuitenkin, että ainutkertainen teko on käynnissä oleva (esimerkit 173 ja 174) tai toistuva (esimerkki 175). Lisäksi partitiiviobjektillinen lause voi hahmottua merkitykseltään geneeriseksi (esimerkki 176).

173 Elokuva-arkistossa tehdään paraikaa jättimäistä tietokantaa Suomen kansallisfilmografian pohjalta (HS 3.2.2008).

174 Vallankumousta tehtiin (HS 2.2.2008).

175 Kaikki tekevät fouetté-pyörähdyksiä toisensa perään (HS 3.5.2008).

176 Päätoimittaja on tärkeä, mutta lehteä tehdään ryhmätyönä (HS 1.6.2008).

Esimerkit 173 ja 174 havainnollistavat niitä aineistoni lauseita, joissa objektin tarkoitteen olemaan tuleminen esitetään keskeneräisenä prosessina. Näissä esimerkeissä teon tekijää ei identifioida, mutta passiivimuotoisen verbin perusteella se on mahdollista käsittää inhimilliseksi entiteetiksi (ks. Laitinen 1995: 339; Vilkuna 2000: 138–139; Helasvuo 2006: 248; myös tämän työn luku 3.1.1). Objektit *jättimäistä tietokantaa* ja *vallankumousta* ilmaisevat verbiprosessin kiintopisteen eli tässä tapauksessa teon seurauksena syntyvän entiteetin. Implisiittisen muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu SEURAUSSUHTEEKSI. Vaikka luonnehdin tätä relaatiota totaaliobjektien käsittelyn yhteydessä inherentisti muutokselliseksi, prosessi voidaan esittää myös keskeneräisenä. *Tehdä*-verbillisten lauseiden tapauksessa SEURAUSSUHDE kuvaa muuttujan ja kiintopisteen välistä relaatiota kuitenkin paremmin kuin se, että suhteen käsittäisiin muuttuvan prosessin aikana KONTAKTISTA SEPARAATIOKSI. Tällainen muutos ei nimittäin suoraan kävisi ilmi lauseesta itsestään vaan olisi pragmaattinen päätelmä siitä, että kiintopisteen olemaan tulemisen jälkeen muuttuja ei enää kohdistu siihen tietoihin tai tiedostamatonta voimavaikutusta. Siksi inherentisti muutoksellinen SEURAUSSUHDE kuvaa *tehdä*-verbin ilmaiseman prosessin muuttujan ja kiintopisteen välistä relaatiota paremmin kuin KONTAKTI myös keskeneräistä asiointilaa ilmaisevissa lauseissa. Esimerkeissä 173 ja 174 partitiiviobjektien voi siis sanoa ilmaisevan jatkuvuutta, ja lisäksi esimerkissä 173 on tarkentava jatkuvuuden ilmaus *paraikaa*.

Esimerkissä 175 objektin *fouetté-pyörähdyksiä* tarkoitteiden avoin kvantiteetti voidaan käsittää yksiselitteisesti dynaamiseksi, sillä lauseeseen sisältyvä adverbialimääri *toisensa perään* vahvistaa tämän tulkinnan. Kyseistä ilmausta voi-

daankin pitää tässä lausekontekstissa tarkentavana jatkuvuuden ilmauksena. Dynaaminen kvantiteetti tarkoittaa siis sitä, että tarkoitteet jakautuvat ajassa eivätkä osallistu asiintilaan samanaikaisesti kokonaisuutena. Objektin kvantiteetin tulkitseminen dynaamiseksi ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ole yhtä yksiselitteistä kuin esimerkiksi 175, vaan toisinaan molemmat tulkinnat ovat mahdollisia (*Pekka löysi suppilovahveroita 'yksi tai muutama kerrallaan' tai 'avoimen määräpaljouden samaan aikaan'*). (Ks. Huumo 2006: 508–510; myös Kangasmaa-Minn 1978: 19, 25–26.)

Esimerkki 176 puolestaan on merkitykseltään geneerinen, joten se voidaan uloimmalta tasoltaan käsittää aspektiltaan rajaamattomaksi. Objektin sijavaihtelun avulla sen sijaan voidaan osoittaa ero siinä, tarkastellaanko kuvattua asiintilaa eli lehden tekemistä prosessin vai lopputuloksen kannalta. Partitiiviobjekti ohjaa tulkitsemaan asiintilan keskeneräiseksi prosessiksi, kun taas totaaliobjekti ilmaisisi kunkin yksittäisen asiintilan päätymistä lopputulokseen (*Lehti tehdään ryhmätyönä*). Myös tässä tapauksessa partitiiviobjekti siis osoittaa asiintilan keskeneräisyyttä yksittäisen osatilanteen kannalta.

Myös tulkinnaltaan kielteinen lause edellyttää objektin esiintymistä partitiivissa (ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 182; P. Leino 1991: 135–136; Vilkuna 2000: 119), ja aineistooni sisältyykin yhteensä 47 kielteistä transitiivilauseetta, joissa kaikissa on partitiiviobjekti (esimerkit 177–179). Luvussa 2.5.2 käsitellin kielteisten lauseiden suhdetta aspektin ilmaisemiseen ja totesin, että kyseisiin lauseisiin hahmottuu kaksi aspektuaalista tasoa: asiintilan toteutumattomuuden rajaamattomuus ja toteutumattomaksi esitetyn asiintilan rajattuus tai rajaamattomuus. Nämä tasot ilmenevät myös aineistoni transitiivilauseista.

177 Vuokrasopimusta ei vielä ole tehty ja asia on salainen (HS 2.4.2008).

178 Roskaamista ei ole tehty järjestyslaissa rangaistavaksi teoksi (HS 2.1.2008).

179 Hallen Puppentheater ei tee lastenteatteria vaan jatkaa Neuvostoliitosta aikoinaan opittua Sergei Oblaszowin nukketeatteriperinnettä (HS 4.5.2008).

Esimerkissä 177 toteutumattomaksi esitetty asiintila hahmottuu aspektiltaan rajatuksi, sillä myönteisenä se ymmärrettäisiin ainutkertaiseksi ja päättyneeksi (*Vuokrasopimus on jo tehty*). Myös partitiiviobjekti olisi toki myönteisessä lauseessa kieliopillisesti mahdollinen, mutta kuvattu asiintila on luonteeltaan sellainen, että se on luontevin käsittää lyhytkestoiseksi. Siksi partitiiviobjekti saattaisi edellyttää tuekseen esimerkiksi jatkuvuutta ilmaisevaa adverbialia osoittamaan asiintilan käynnissä olemista (*?Vuokrasopimusta on jo tehty vrt. Vuokrasopimusta on jo tehty pitkään*). Samanlaisen tulkinnan saa myös esimerkki 178, jossa objektin tarkoitteen tilanmuutos esitetään toteutumattomana asiintilana. Toteutuessaan asiintila olisi tässäkin tapauksessa luontevin hahmottaa päättyneeksi (*Roskaaminen on tehty järjestyslaissa rangaistavaksi teoksi*), koska asiintilan käynnissä olemisen osoittaminen yksinomaan partitiivisijan avulla

ei välttämättä tuottaisi semanttisesti luontevaa ilmausta (?[Tässä kokouksessa] *roskaamista on tehty järjestyslaissa rangaistavaksi teoksi*).

Esimerkki 179 puolestaan on luontevinta käsittää habituaalisuutta eli entiteetin tavanomaista toimintaa kuvaavaksi (ks. Vilkuna 1992: 143). Jos asiintila esitettäisiin myönteisenä, se hahmottuisi kestoltaan rajaamattomaksi (*Hallen Puppentheater tekee lastenteatteria*). Tässä tapauksessa yhdyslausekontekstista kuitenkin ilmenee, että toteutumaton asiintila kontrastoidaan toiseen, toteutuvana esitettyyn asiintilaan. Yhdyslauseen tasolla käy siis ilmi se, että kiellon vaikutusalassa ei ole entiteetin habituaalinen toiminta sinänsä vaan nimenomaan sen laatu. Kielto siis koskee koko *tehdä*-verbillisen lauseen kuvaamaa asiintilaa, mutta yhdyslausekonteksti osoittaa, että kielletylle habituaaliselle toiminnalle on olemassa toteutuva vaihtoehtoinen toiminta. (Ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 266–269; ISK 2004: § 1617.)

Esimerkeissä 177–179 toteutumattomina esitettyjen asiintilojen aspektimerkitys jää hypoteettiseksi siksi, että toteutumattomuus sinänsä on ajassa jatkuvaa, mutta molemmat aspektuaaliset tasot ovat kuitenkin mukana lauseen merkityksen tulkinnassa. Tässä mielessä kielteiset lauseet siis muistuttavat merkitykseltään geneerisiä lauseita, jotka niin ikään ovat aspektitulkinnaltaan kaksitasoisia.

Lopuksi käsitellen vielä erilaisten ajan adverbiaalien aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä aineistoni partitiiviobjektin sisältävien transitiivilauseiden osalta. Tarkastelun kohteena olevista lauseista 48:ssa on ajankohtaa osoittava ajan adverbiaali, joka ilmaisee rajatun tarkastelunäkökulman ajassa jatkuvaan asiintilaan (esimerkki 180), kestoltaan rajatun asiintilan tapahtumisen ajankohdan (esimerkki 181) tai asiintilan alkamisen ajankohdan (esimerkki 182).

180 Uudessa Mannerheimintien alittavassa tunnelissa tehdään talven aikana elementtien saumauksia, valaistustöitä ja muuta viimeistelyä (HS 1.10.2008).

181 Tietyön aikana on tehty paljon räjäytyksiä kaupunkialueella (HS 1.10.2008).

182 Mutta juuri Hollannissa keksittiinkin BB-formaatti, ja ohjelmaa on tehty siellä jo vuodesta 1999 (HS 3.10.2008).

Esimerkissä 180 adverbiaali *talven aikana* ilmaisee lauseen kuvaaman asiintilan käynnissä olemisen ajankohtaa ja verbin kuvaaman teon ymmärretään koskevan avoimeksi jäävää objektin tarkoitteiden määräpaljouutta. Ilman ajankohdan adverbiaalinen huomioon ottamista lause olisi mahdollista tulkita aspektiltaan rajaamattomaksi, sillä partitiiviobjekti osoittaa, ettei kuvattu teko ole vielä johtanut kaikkien objektin tarkoitteiden olemaan tulemiseen. Ajankohdan adverbiaali ilmaisee tässä kuitenkin rajattua tarkastelunäkökulmaa eli ajanjaksoa, jonka näkökulmasta asiintilan etenemistä tarkastellaan, ja lause voidaan sen perusteella hahmottaa aspektiltaan rajatuksi. Rajatut tarkastelunäkökulmat ovat mahdollisia siis myös jatkuvaa asiintilaa ilmaisevissa transitiivilauseissa. Mai-

nitun ajanjakson kannalta asiointilan etenemistä voidaan kuitenkin tarkastella ajassa jatkuvana.

Esimerkki 181 puolestaan on siinä mielessä erilainen kuin edellä käsitelty esimerkki 180, että siinä adverbiaali *tietyön aikana* ei hahmotu rajatuksi tarkastelunäkökulmaksi. Tämä johtuu siitä, että kuvatun teon aiheuttaman olemaan tulemisen voi käsittää olevan ohi kaikkien objektin tarkoitteiden osalta. Tämä tulkinta perustuu ensisijaisesti verbin perfektimuotoon, joka osoittaa, että asiointilaa tarkastellaan sen jo tapahtuneiden vaiheiden osalta (ks. ISK 2004: § 1535). Lause hahmottuu siis aspektiltaan rajatuksi, mutta rajattuuden tulkinta ei tässä tapauksessa perustu ajankohdan adverbialiin. Esimerkissä 182 sen sijaan ajanilmaus *jo vuodesta 1999* osoittaa paitsi asiointilan alkamisen ajankohtaa myös sitä, että asiointila on edelleen käynnissä. Kyseistä ilmausta käytetäänkin samanaikaisesti sekä rajan että jatkuvuuden ilmauksena, ja lause käsitetään aspektiltaan rajaamattomaksi.

Aineistossani toistuvuutta ilmaiseva ajan adverbiaali esiintyy 6:ssa ja kesto ilmaiseva adverbiaali 11:ssä partitiiviobjektin sisältävässä transitiivilauseessa. Toistuvuus hahmottuu näissä aineistoni lauseissa säännölliseksi tai epäsäännölliseksi ja joko jatkuvaksi tai päättyneeksi (esimerkit 183 ja 184). Myös keston adverbiaali voi esittää asiointilan etenemisen joko jatkuvana tai päättyneenä (esimerkit 185 ja 186).

183 Ostoja on tehty lähes vuosittain Kuvataideakatemiaan lopputyönäyttelyistä (HS 4.11.2008).

184 "Teen usein päätöksiä tunteella. Tämä on selkeässä ristiriidassa yleisen järkipäätösten ylikorostamisen kanssa. Tämäkin on varmaan ongelma, vaikka hanksaan järkipäätöksen ihan hyvin. Uskon, että jos tunteet puristetaan irti arkisesta päätöksenteosta, lopputulos ei ole hirveän hyvä." (HS 2.2.2008).

185 Poliisi, tulli, rajavartiolaitos, pankit ja arvokuljetusyritykset tekevät koko ajan yhteistyötä, jossa valmistaudutaan pahimpaan mahdolliseen tilanteeseen (HS 2.7.2008).

186 Bändi teki koko kaksituntisen konsertin ajan tiukkaa työtä, ja vaikka Dylan tunnetaan kelpo kitaristina, hän heilui koskettimien parissa aivan kuten edelliselläkin Helsingin-keikallaan viitisen vuotta sitten (HS 3.6.2008).

Esimerkeissä 183 ja 184 ajanilmaukset *lähes vuosittain* ja *usein* ilmaisevat asiointilan toistuvuutta. Näistä edellinen osoittaisi asiointilan säännöllistä toistumista ajassa, ellei lauseen verbi olisi perfektimuotoinen ja ilmaisisi, että asiointilaa tarkastellaan sen jo päättyneiden vaiheiden osalta eikä mikään osoita, että sen tulisi käsittää edelleen jatkuvan. Tässä mielessä lause saakin rajatun aspektitulkinnan samaan tapaan kuin esimerkki 181. Esimerkissä 184 puolestaan adverbiaali *usein* ilmaisee asiointilan toistumista tarkemmin spesifioimattomin väliajoin (ks. Sulkala 1981: 64, 132), ja lisäksi lause voidaan käsittää habi-

tuaaliseksi, sillä se ilmaisee entiteetille tyypillistä toimintaa (ks. Vilkuna 1992: 143). Lause onkin luontevin käsittää aspektiltaan rajaamattomaksi. Esimerkit havainnollistavat sitä, että toistuvuus hahmottuu myös aineistoni transitiivisissä ja partitiiviobjektin sisältävissä lauseissa joko rajatuksi tai rajaamattomaksi. Keston osalta sama ilmenee esimerkeistä 185 ja 186, joista edellisessä keston adverbiaali *koko ajan* ilmaisee asiaintilan jatkumista ajassa, kun taas jälkimmäisessä adverbiaali *koko kaksituntisen konsertin ajan* osoittaa, että asiaintila etenee ajassa vain tietyn rajatun ajan. Vaikka adverbiaali *koko kaksituntisen konsertin ajan* viittaa tiettyyn yksilöityyn tapahtumaan eikä ole pelkkä määrän ilmaus, se käyttäytyy kuitenkin duratiivisen osman tavoin (ks. Tuomikoski 1978: 32; vrt. tässä työssä käsitellyt esimerkit 100 ja 127).

Aineistoni transitiivilauseissa partitiiviobjekti ei automaattisesti hahmotu asiaintilan rajaamattomuutta osoittavaksi ilmaukseksi, vaan tulkintaan vaikuttavat muutkin tekijät, kuten verbin tempus ja ajan adverbiaalit. Toisaalta myöskään tempus tai ajan adverbiaalit eivät automaattisesti osoita asiaintilan jatkuvuutta tai päättymistä, vaan tulkinta muodostuu aina lausekokonaisuuden perusteella. Tästä syystä voikin todeta, ettei lausekokonaisuuden sisältä aina ole mahdollista osoittaa yksittäistä ajan tai jatkuvuuden ilmausta.

Transitiiviset tuloslauseet

Edellä olen käsitellyt niitä aineistoni transitiivilauseita, jotka ilmaisevat ainutkertaista tai toistuvaa asiaintilaa ja joissa verbi saa täydennyksekseen totaali- tai partitiiviobjektin. Tässä luvussa käsitelen vielä eräitä aspektin ilmaisemisen kannalta kiinnostavia seikkoja, jotka liittyvät transitiivisiin tuloslauseisiin. Aineistooni sisältyy yhteensä 80 transitiivista tuloslausetta, joita havainnollistavat esimerkit 187–190.

187 Clintonin mukaan kahdeksan vuoden aktiivinen kokemus presidentti Bill Clintonin puolisona ja matkat 79 maahan tekevät hänestä ylivoimaisen presidentin tehtävään (HS 3.1.2008).

188 "Musiikki ja kaupunkimme värikäs kulttuurielämä ovat juuri niitä asioita, jotka tekevät New Orleansista niin ainutlaatuisen paikan elää ja vierailia. Kunhan keksimme vielä oikean tavan markkinoida kulttuuriamme ulkopuolisille." (HS 3.5.2008).

189 Ranskan presidentti Nicolas Sarkozy sanoi eilen, että juuri Yves Saint Laurent teki haute couture -muodista taidetta (HS 3.6.2008).

190 Ne [taideteokset] tekevät 1980 avatun museon kokoelmasta kertaheitolla kansainvälisen ja antavat sille tärkeitä pelimerkkejä tulevaa näyttelytoimintaa ajatellen (HS 1.7.2008).

Yllä olevat esimerkit 187–190 ovat rakenteeltaan samankaltaisia: niissä on subjekti, lauserakenteen edellyttämä adverbiaalitäydennys ja loppujäsen, jota nimitän objektiksi mutta jota muun muassa Iossa suomen kieliopissa (2004: § 904) kutsutaan predikatiiviksi. Transitiiivisen tuloslauseen loppujäsen ei olekaan tyypillinen objekti siksi, että se voi olla joko substantiivi- tai adjektiivilauseke (ks. Siro 1964a: 54; P. Leino 1991: 38, 72; tämän työn luku 5.1.3). Nähdäkseni transitiiivisen tuloslauseen loppujäsenen määrittelemine objekiksi on kuitenkin mahdollista siksi, että se hahmottuu myös verbiprosessin kiintopisteen osoittavaksi lauseenjäseneksi. Näin on siitä huolimatta, että se voi ilmaista joko kuvattun teon kohteen eli olemaan tulevan entiteetin tai sen ominaisuuden tai roolin, joka muuttujan aiheuttaman kausaalisen ketjun seurauksena tulee elatiivisijaisen adverbiaalitäydennyksen ilmaisemalle entiteetille. Muuttujan teosta aiheutuu siis olion tai vaihtoehtoisesti ominaisuuden tai roolin olemaantulo, eikä kuvattu teko jälkimmäisessä tapauksessa kohdistu suoraan kiintopisteseen.

Siitä huolimatta, että esimerkit 187–190 voidaan rakenteensa puolesta määrittellä transitiivisiksi tuloslauseiksi, niistä kaksi ensimmäistä eroaa selvästi merkitykseltään kahdesta jälkimmäisestä. Esimerkit 187 ja 188 nimittäin ilmaisevat asiaintilan, jossa muuttujan esitetään jatkuvasti aiheuttavan elatiivi-NP:n tarkoitteelle tietyn ominaisuuden. Kyseiset lauseet muistuttavatkin *Olen jo kauan ostanut maidon tästä kaupasta* -tyyppisiä ilmauksia, joiden T. Itkonen (1976: 177–178) ja P. Leino (1991: 161–162) mainitsevat ilmaisevan toistuvaa tekemistä ja joita Huumo (2006: 513–515) nimittää kaksoiskvantifioiviksi lauseiksi siksi, että ne ilmaisevat merkitystä ‘jatkuvasti kaikki’. Vaikka esimerkeissä 187 ja 188 merkitys on pikemmin ‘jatkuvasti kokonaan’ kuin ‘jatkuvasti kaikki’, semanttinen yhteys kaksoiskvantifioiviin lauseisiin on ilmeinen (ks. myös Huumo 2006: 517). Muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta voikin näissä tapauksissa pitää jatkuvana SEURAUSSUHTEENA, ja lauseet hahmottuvat aspektiltaan rajaamattomiksi. Esimerkit 189 ja 190 sen sijaan ovat aspektiltaan rajattuja, sillä ne esittävät asiaintilan kertaluonteisena ja lopputulokseen johtavana: haute couture -muodista on tullut taidetta ja museosta kertaheitolla kansainvälinen. Mielenkiintoista on, että esimerkki 190 voitaisiin tulkita myös jatkuvaa vaikutusta ilmaisevaksi, jos siinä ei olisi *tehdä*-verbin ilmaiseman prosessin tapaa kuvaavaa ilmausta *kertaheitolla* (*Taideteokset tekevät museosta kansainvälisen*). Aspektin ilmaisemisen kannalta on kaiken kaikkiaan kiinnostavaa, että niin sanottu jatkuvan vaikutuksen luonne (‘jatkuvasti kaikki’ tai ‘jatkuvasti kokonaan’) tulee esiin nimenomaan aineistoni transitiivisissa tuloslauseissa.

6.3.2 Objektin erikoistapauksia

Tutkimusaineistoni intransitiivisia eli objektittomia *tehdä*-verbillisiä lauseita ei ole mahdollista yksiselitteisesti määrittellä aspektiltaan joko rajatuiksi tai rajamattomiksi. Tällaisia lauseita sisältyy aineistooni yhteensä 18. Määrä on toki pieni *tehdä*-verbillisten lauseiden kokonaismäärään (666 lausetta) nähden, mutta aspektin ilmaisemisen kannalta objektittomat *tehdä*-verbilliset lauseet ovat kiinnostavia nimenomaan monitulkintaisuutensa takia (esimerkit 191 ja 192).

191 Näin tekee ainakin Itä-Berlinissä 1974 äänitetty väkevä ja vapaa ryöstys, vaikka itse levy julkaistiin vain Länsi-Berlinissä 1976 (HS 2.8.2008).

192 "Suomalaisen historiankirjoituksen pitäisi avoimesti tunnustaa, että väärin tehtiin ja että suomalaiset pystyvät siihen, mihin serbitkin." (HS 1.2.2008.)

Esimerkit 191 ja 192 havainnollistavat sitä, että aineistoni objektittomissa *tehdä*-verbillisissä lauseissa verbi esiintyy yhdessä tapaa ilmaisevan adverbien kanssa: tarkastelun kohteena olevissa esimerkeissä *tehdä*-verbiin liittyvät adverbien *näin* ja *väärin*. Hakulisen ja Karlssonin (1979) mukaan asiointilan kielentäminen *tehdä*-verbin ja *niin*-partikkelin avulla on eräänlainen tekstin sidosteisuuteen liittyvä ilmiö, jossa on kyse erityyppisistä, lauserajan yli menevistä viittaussuhteista. Nominaalisista ilmauksista tällaista viittaussuhdetta ilmentää esimerkiksi pronominkantainen adjektiivi *sellainen* (Mts. 59; 320–322; ks. myös ISK 2004: § 610.) Myös Isossa suomen kieliopissa (mt.: § 653) mainitaan, että osa tapaa ilmaisevista adverbeista voi viitata asiointilaan, ja tämä tulee siis esiin myös aineistoni lauseissa, joissa *tehdä*-verbiin liittyy esimerkiksi adverbi *niin*, *näin*, *samoin* tai *siten* (adverbeista ks. myös Ahlman 1933 ja Tuomikoski 1973).

Kaikista lähes paristakymmenestä objektittomasta *tehdä*-verbillisestä lauseesta vain kahdessa esiintyy jokin muu kuin asiointilaan viittaava tavan adverbi. Näitä lauseita havainnollistaa esimerkki 192, jossa adverbi *väärin* ilmaisee kyllä tekemisen tapaa mutta ei viittaa asiointilaan. Aspektin ilmaisemisen kannalta esimerkkien 191 ja 192 kaltaiset tapaukset ovat kiinnostavia, koska se, mitä itse asiassa tehdään, jää lauseen itsensä perusteella epäselväksi, eikä siksi ole mahdollista tietää, viittaako adverbi ajassa jatkuvaan vai päättyvään asiointilaan. Vaikka verbi on eksplisiittisesti ilmaistu, teon luonne jää kokonaan huomion ikkunan ulkopuolelle ja ainoastaan prosessius ilmenee lausekontekstista. Palaan näihin tapauksiin luvussa 8.1.1, jossa selvitän, ilmeneekö prosessin luonne tekstikontekstista. Jos *tehdä*-verbin ja tapaa ilmaisevan adverbien käyttöä pidetään tekstuaalisena sidosteisuuden keinona, on todennäköistä, että prosessin luonne on mahdollista tulkita tekstikontekstin perusteella.

Aineistossani objektittomien *tehdä*-verbillisten lauseiden kanssa hieman samantapaisia aspektitulkinnaltaan moniselitteisiä tapauksia ovat lauseet, joissa *tehdä*-verbi saa objektikseen itsenäisen interrogatiivisen pronominin *mitä* (esi-

merkit 193 ja 194). Itsenäisellä tarkoitan tässä sitä, että pronomini muodostaa lausekkeen yksin (*Mitä haluaisit syödä?*), ei yhdessä määrittämänsä nominin kanssa (*Mitä ruokaa haluaisit syödä?*) (ks. ISK 2004: § 734 ja § 1682). Tällainen objekti esiintyy *tehdä*-verbin yhteydessä 26:ssa aineistoni lauseessa, joissa interrogatiivinen *mitä* siis edellyttää pikemmin kokonaisen asiointilan eksplikoimista kuin yksittäisen tarkoitteen identifioimista (*En tiennyt, mitä tekisin vrt. Mitä tuo on?*) (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 283). Tältä osin ne muistuttavatkin objektitomia *tehdä*-verbillisiä lauseita, joissa *tehdä*-verbin kuvaaman asiointilan luonne niin ikään jää lausekontekstin perusteella epäselväksi.

193 Ihmisoikeusjärjestöt kysyisivät, **mitä** kansainvälinen yhteisö aikoo tehdä Mugaben hallituksen järjestelmällisten ihmisoikeusrikkomusten suhteen (HS 1.4.2008).

194 **Mitä** asialle pitää tehdä? (HS 2.10.2008).

Esimerkeissä 193 ja 194 objekti *mitä* osoittaa, että kysymykseen on mahdollista reagoida eksplikoimalla jokin asiointila, mutta lausekonteksteista ei käy ilmi, millaiseen asiointilaan pronomini viittaa. Esimerkissä 193 *tehdä*-verbillinen lause on epäsuora kysymyslause ja toimii *kysyä*-verbin täydennyksenä. Hakulisen ja Karlssonin (1979: 285) mukaan epäsuora kysymys sinänsä saattaa jäädä ratkaisemattomaksikin, jos sille on olemassa esimerkiksi useita vaihtoehtoja. Tämä lienee kuitenkin mahdollista myös suoran kysymyksen tapauksessa, kuten esimerkissä 194. Nähdäkseni kysymyslauseisiin liittyikin samankaltaista hypoteettisuutta kuin kielteisiin lauseisiin. Kuten luvussa 2.5.2 todettiin, kielteiset lauseet hahmottavat asiointilan sen toteutumattomuuden kautta ja siksi kyseiset asiointilat jäävät hypoteettisiksi (ks. Bybee ym. 1994: 237; Givón 2001: 372–373; Huumo 2005: 507). Tämä tarkoittaa sitä, että asiointilan toteutumattomuus on ajassa jatkuvaa, mutta toteutumaton asiointila sinänsä voisi olla ajassa jatkuva tai päättyvä. Koska kysymyslause osoittaa kysymyksen esittäjän epätietoisuutta puheena olevasta asiasta (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 281), se ei ilmaise aktuaalista asiointilaa vaan tiedustelun tai pohdinnan siitä, voiko jokin asiointila mahdollisesti toteutua. Tästä syystä silläkin voi ajatella olevan kaksi aspektuaalista tasoa: epätietoisuuden rajaamattomuus ja mahdollisesti toteutuvaksi arvelun asiointilan rajaamattomuus tai rajattuus. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että tarkastelen vain sellaisia lauseita, joissa *tehdä*-verbi saa objektikseen itsenäisen interrogatiivisen pronominin *mitä*, eikä pohdintojani siksi ole syytä ulottaa automaattisesti koskemaan kaikkia kysymyslauseita. Palaan esimerkkeihin 193 ja 194 sekä muihin niiden kaltaisiin tapauksiin vielä luvussa 8.1.1, jossa tarkastelen, voiko tekstikonteksti selventää, millainen asiointila kysymyslauseeseen vastaukseksi hahmottuu.

6.3.3 Koonti

Kausaalisen ketjun tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvat aineistossani *tehdä*-verbilliset lauseet, jotka ilmaisevat joko ainutkertaista tai toistuvaa tekoa. Transitiviilauseissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu aina muutokselliseksi, ja suhteen voi käsittää vaihtuvan SEPARAATIOSTA joko KONTAKTIKSI tai SEURAUSSUHTEEKSI sen mukaan, kohdistaaako muuttuja teon kiintopisteeseen suoraan vai välillisesti. Eräissä totaaliobjektin sisältävissä tuloslauseissa muuttujan vaikutus kiintopisteeseen hahmottuu kuitenkin jatkuvaksi, jolloin suhdettakin tarkastellaan jatkuvasti käynnissä olevana SEURAUSSUHTEENA. Lisäksi muutos voidaan myös transitiviilauseissa esittää keskeneräisenä, jolloin asiaintila hahmottuu ajassa jatkuvaksi.

Aineistoni kausaalista ketjua ilmaisevissa lauseissa totaaliobjekti hahmottuu usein itsenäiseksi rajan ilmaukseksi ja partitiiviobjekti itsenäiseksi jatkuvuutta osoittavaksi ilmaukseksi, joskin osa transitivisista tuloslauseista ilmaisee totaaliobjektista huolimatta jatkuvaa vaikutusta. Tällöin totaaliobjekti ei hahmotu rajan eikä myöskään jatkuvuuden ilmaukseksi. Tarkentavina jatkuvuuden ilmauksina voidaan partitiiviobjektin yhteydessä käyttää ajan adverbiaaleja, jotka ilmaisevat esimerkiksi jatkuvaa toistuvuutta tai vahvistavat jatkumisen tulokinnan.

Totaaliobjektin lisäksi itsenäisiksi rajan ilmauksiksi hahmottuvat ajankohdan adverbiaalit, jotka muutoin rajaamattomiin lauseisiin liittyessään ilmaisevat niin sanottua rajattua tarkastelunäkökulmaa, sekä kestoaltaan rajoitettua ajanjaksoa ilmaisevat ajan adverbiaalit. Tarkentavia rajan ilmauksia puolestaan ovat aineistoni *Tämä tekee minut hulluksi* -tyyppisiin rakenteisiin kuuluvat predikatiiviadverbiaalit. Sen sijaan sekä rajan että jatkuvuuden ilmauksiksi voidaan tulkita sellaiset ajan adverbiaalit, jotka joko osoittavat toistumiskertojen rajattua määrää tai ilmaisevat samanaikaisesti sekä alkurajaa että jatkuvuutta. Asetelma 6 kokoa yhteen havainnot, joita olen edellä esittänyt kausaalista ketjua ilmaisevien lauseiden aspektimerkitysten muodostumiseen liittyen.

Kausaalista ketjua ilmaisevat lauseet	
muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde	<p>muutoksellinen <i>Pommi (m) teki reiän (kp) lattiaan.</i> ➤ SEPARAATIO > KONTAKTI <i>Maanantain ja tiistain välisenä yönä tehtiin ryöstö (kp).</i> <i>Rautavaara (m) teki häneen vaikutuksen (kp).</i> ➤ SEPARAATIO > SEURAUSSUHDE</p>
	<p>muuttumaton <i>Kokemus (m) tekee hänestä ylivoimaisen (kp) tehtävään.</i> ➤ SEURAUSSUHDE</p>
itsenäisen jatkuvuuden ilmaus	<p>partitiiviobjekti <i>Vallankumousta (kp) tehtiin.</i> <i>Kaikki (m) tekevät fouette-pyörähdyksiä (kp).</i> ➤ keskeneräinen tai toistuva teko</p>
tarkentava jatkuvuuden ilmaus	<p>toistuvuuden adverbiaali <i>Kaikki tekevät fouette-pyörähdyksiä toisensa perään.</i> ➤ rajaamaton toistumiskertojen määrä</p>
	<p>keston adverbiaali <i>Arkistossa tehdään paraikaa jättimäistä tietokantaa (kp).</i> ➤ jatkuvuuden vahvistaminen</p>
itsenäisen rajan ilmaus	<p>totaaliobjekti <i>Hän (m) teki työuran (kp) virkamiehenä.</i> <i>Päätöksen (kp) teki kaupunginhallitus (m).</i> ➤ lopputulokseen tai päätepisteeseen johtava teko</p>
	<p>ajankohdan adverbiaali <i>Uudessa tunnelissa tehdään talven aikana korjauksia (kp).</i> ➤ rajattu tarkastelunäkökulma</p>
	<p>keston adverbiaali <i>Bändi (m) teki kaksituntisen keikan ajan tiukkaa työtä (kp).</i> ➤ tiettyyn ajanjaksoon rajoittuva kesto</p>
tarkentava rajan ilmaus	<p>predikatiiviadverbiaali <i>Lumi (m) teki maan (kp) valkoiseksi.</i> ➤ tarkentava rajan ilmaus osa rakennetta</p>
rajan ja jatkuvuuden ilmaus	<p>ajan adverbiaali <i>Desinfointi (kp) tehdään kahteen kertaan.</i> ➤ rajattu toistumiskertojen määrä <i>Ohjelmaa (kp) on tehty vuodesta 1999.</i> ➤ alkuraja ja jatkuvuus</p>

Asetelma 6. Lauseen aspektitulkinintaan vaikuttavia tekijöitä kausaalista ketjua ilmaisevissa lauseissa.

6.4 Eräiden verbirakenteiden ilmaisemat aspektimerkitykset

6.4.1 Progressiivinen verbirakenne *olla -mAssA*

Aineistooni sisältyy yhteensä 39 lausetta, joissa käytetään progressiivista *olla -mAssA* -verbirakennetta. Näistä lauseista 33:ssa on pääverbinä *tulla*, 4:ssä *tehdä* ja 2:ssa *olla*.³⁸ Aineistossani progressiivista verbirakennetta ei voi pitää yleisenä, sillä aineiston kokonaismäärään (2123 lausetta) nähden progressiivisen verbirakenteen sisältävien lauseiden määrä on vähäinen. Progressiivinen verbirakenne ei kuitenkaan ole ainoa verbiliitto, jolla on esitetty olevan aspektin ilmaisemiseen liittyvä tehtävä. Hakulinen ja Karlsson (1979: 234) esittävät yleisimpinä aspektia ilmaisevina verbiliittoina progressiivisen rakenteen *olla tekemässä*, inkriptuaaliset rakenteet *olla tekemäisillään* ja *olla tehdä* sekä statiivisen kiellon *on tekemättä*. Myös Isossa suomen kieliopissa (2004: § 1519–1521) käsitellään aspektia ilmaisevina verbirakenteina nimenomaan rakenteita *olla tekemässä*, *olla tekemäisillään* ja *olla tehdä*. Aineistooni ei näistä mainituista rakenteista sisälly muita kuin progressiivisen verbirakenteen esiintymiä, joten käsittelen niitä tässä luvussa erikseen. Tarkastelen ensin kyseisen rakenteen sisältäviä *tulla*-verbillisiä lauseita, koska niitä on aineistossani eniten, ja sen jälkeen tarkastelen lyhyesti *tehdä*- ja *olla*-verbillisiä lauseita.

Suomen kielessä verbirakenne *olla -mAssA* ilmaisee käynnissä olevaa tekemistä ja on pitkälle kieliopillistunut, joskin progressiivisen verbirakenteen sijaan käynnissä oleva prosessi on suomen kielessä edelleen aina mahdollista kielentää myös yksittäisellä finiittiverbillä. Lisäksi kyseisellä rakenteella on progressiivisen merkityksen lisäksi myös muita merkityksiä. *Tulla*-verbin kannalta näistä muista merkityksistä keskeinen on asiointilan ennakoitu alkaminen tai tapahtuminen, joka usein liittyy punktuaalisiin verbeihin. (Ks. Heinämäki 1981; Tommola 2000: 657; ISK 2004: § 1520; Onikki-Rantajääskö 2005: 173, 176, 178.) *Tulla*-verbin merkitys voikin hahmottua punktuaaliseksi, jos sen käsitetään ilmaisevan nimenomaan saapumista johonkin lokaatioon, ei lokaatiota kohti etenevää liikettä. Koska liike kuitenkin on mahdollista käsitteistää myös käynnissä olevana prosessina, *tulla*-verbin tapauksessa sekä progressiivinen että ennakkoiva tulkinta ovat mahdollisia. (Ks. Pajunen 2001: 207–208; Päiviö 2007: 67.) Ison suomen kieliopin (mt.) mukaan *olla*-verbin ja teelisen eli luontaisen pääte-

³⁸ Näiden lukujen osalta täytyy tosin ottaa huomioon se, että *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisiä lauseita ei ole aineistossani täsmälleen saman verran: *tulla*-verbillisiä lauseita on 750, *olla*-verbillisiä 709 ja *tehdä*-verbillisiä 666.

pisteen merkityksen sisältävän verbin muodostama rakenne tulkitaankin samanaikaisesti sekä progressiivisuutta ilmaisevaksi että lopputulosta ennakoiivaksi. Myös Heinämäki (mts. 387) on tuonut esiin sen, että verbin semantiikka yhdessä pragmaattisten seikkojen kanssa vaikuttaa rakenteen merkitystulkintaan.

On hyvä huomata, että *tulla*-verbistä käytetään MA-infinitiivin inessiivimuodon (*tulemassa*) sijaan substantiivijohdosta *tulossa*, mutta sen tehtävä on siis kuitenkin sama kuin verbistä ja MA-infinitiivin inessiivistä muodostuvalla rakenteella (ks. Tommola 2000: 661–662; ISK 2004: § 1519). Aineistossani *olla tulossa* -rakennetta käytetään 33:ssa lauseessa (esimerkit 195–197), joskaan kaikissa tapauksissa ei ole mahdollista yksiselitteisesti määrittellä, ilmaiseeko lause asiointilan ennakoitua tapahtumista vai progressiivista eli parhaillaan käynnissä olevaa liikettä, olemaantuloa tai muutosta.

195 "Viimeisin todella mukava hetki oli eilen parvekkeella, kun aurinko paistoi ja ymmärsin, että kesä on hiljalleen tulossa." (HS 1.4.2008).

196 Viikonloppuna Espoon Leppävaarassa järjestettäviin Herättäjäjuhliin on tulossa jopa kolmekymmentätuhatta kävijää (HS 3.7.2008).

197 "Toimittajat ovat suuremmassa vaarassa, mutta bloggaamisesta on tulossa yhtä vaarallista", Le Coz huomauttaa puhelinhaastattelussa (HS 3.5.2008).

Esimerkissä 195 puhutaan tietyn vuodenajan lähestymisestä, joten progressiivisen verbirakenteen *on tulossa* voi tässä käsittää ilmaisevan asiointilan käynnissä olemista. Tämän tulkinnan vahvistaa *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin vähittäistä etenemistä kuvaava adverbi *hiljalleen* (ks. Onikki-Rantajääskö 2005: 178). Esimerkissä 196 puolestaan kyseinen verbirakenne on luontevin käsittää siten, että se ennakoii asiointilan tapahtumista, eikä sillä ole varsinaista progressiivisen liikkeen merkitystä. Ennakoivaa tulkintaa vahvistaa osaltaan myös ajankohtaa ilmaiseva adverbialli *viikonloppuna*, joka sijoittaa asiointilan tapahtumisen tekstin kirjoitushetken näkökulmasta tulevaan aikaan. Tässä tapauksessa olisi täysin mahdollista käyttää myös preesensia ilmaisemaan ennakoitua eli vasta tulevaisuudessa tapahtuvaa asiointilaa (*Herättäjäjuhliin tulee jopa kolmekymmentätuhatta kävijää*), eikä semanttinen ero *olla tulossa* -verbirakenteen ja preesensmuotoisen finiittiverbin välillä olekaan täysin selvä. Tommolan (2000: 673–674) mukaan *olla -mAssA* -rakennetta käytetään joskus osoittamaan mielipiteen epävarmuutta, mikä on yhteydessä futuuriseen merkitykseen ja siihen, ettei asiointilan tapahtumisesta tulevaisuudessa ole täyttä varmuutta (ks. myös Onikki-Rantajääskö 2005: 179). Esimerkissä 196 *olla tulossa* -rakenteen voisikin ajatella osoittavan paitsi asiointilan ennakoimista myös jonkinasteista epävarmuutta sen toteutumisesta, sillä esitetty asiointila on arvelu siitä, mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan. Tällaista epävarmuuden merkitystä preesensmuotoiseen finiittiverbiin sen sijaan ei sisälly. Tässä tapauksessa selvää on kuitenkin

se, että kyse ei ole keskeneräisen liikeprosessin ilmaisemisesta vaan asiointilan tapahtumisen ennakoimisesta. Siksi lauseen aspektimerkitystä ei progressiivisen verbirakenteen perusteella myöskään käsitetä rajaamattomaksi.

Esimerkki 197 eroaa kahdesta edellä käsitellystä esimerkistä siten, että se on mahdollista tulkita joko muutospolun keskeneräisyyttä tai lopputuloksen ennakoimista ilmaisevaksi. Kumpikaan tulkinta ei siis yksinomaan lausekontekstin perusteella hahmotu toista todennäköisemmäksi tai luontevammaksi. Voikin sanoa, että lauseesta tulevat esiin molemmat merkitykset eli sekä muutospolun keskeneräisyys että muutoksen tapahtumisen ennakoiminen. Kuten edellä todettiin, tällainen kaksitasoinen tulkinta on päätepiteeseen johtavaa prosessia ilmaiseville lauseille mahdollinen (ks. ISK 2004: § 1520).

Aineistoni *tehdä*-verbillisissä lauseissa progressiivisen verbirakenteen käyttö osoittaa joko kuvatun tekemisen keskeneräisyyttä (esimerkki 198) tai entiteetin osallistumista kuvattuun tekemiseen (esimerkki 199). *Olla*-verbillisissä lauseissa esiintyvät progressiiviset verbirakenteet puolestaan ovat osa samaa sitaattia (esimerkki 200).

198 Kujanpää on tekemässä avataria, itseään virtuaalimaailmassa edustavaa visuaalista hahmoa (HS 1.12.2008).

199 Vaihtoehdot ovat projektista, jota ovat olleet tekemässä taiteilija ja valosuunnittelija Tülay Schakir, akatemiatutkija Hille Koskela ja valosuunnittelija Heli Nikunen (HS 1.10.2008).

200 "Ehkä jollain tavalla. Se [rockabilly] on erikoislaatuista musiikkia, tavallaan puhtainta rock'n'rollia maailmassa. **Se oli olemassa**, kuin kaikki alkoi, se synnytti rock'n'rollin ja sen jälkeen se on pysynyt paikallaan. **Se on olemassa omassa takapajulassaan**. Siksi sillä varmaan on niin suuri vetovoima. Se tarjoaa niin puhtaan fantasian, täydellisen pakopaikan." (HS 3.3.2008).

Esimerkeissä 198 ja 199 käytetään progressiivista verbirakennetta *olla tekemässä*, mutta lauseet tulkitaan kuitenkin eri tavoin. Esimerkki 198 käsitetään keskeneräistä toimintaa kuvaavaksi, sillä objektin *avataria* tarkoitteen olemaan tuleminen on vielä käynnissä. Esimerkissä 199 sen sijaan progressiivinen verbirakenne ilmaisee pikemmin tietynlaista mukana olemista ja osallistumista toimintaan kuin keskeneräistä toimintaa sinänsä (ks. ISK 2004: § 1519). Lauseesta ei kuitenkaan tarkemmin ilmene, jatkuuko asiointilaan osallistuminen subjektin tarkoitteiden osalta vai ei. Silti se, että kyseiset henkilöt ovat olleet mukana tekemässä projektia, on kuitenkin sinänsä mahdollista hahmottaa ajassa jatkuvaksi tilaksi ja lause siten aspektiltaan rajaamattomaksi. Esimerkki 200 puolestaan havainnollistaa niitä aineistoni tapauksia, joissa entiteetin olemassaoloa ilmaistaan kiteytyneellä rakenteella *olla olemassa*. Nämä lauseet hahmottuvat aspektiltaan rajaamattomiksi, sillä olemassaolon kesto esitetään ajassa jatkuvana.

Aineistossani progressiivisen verbirakenteen asema aspektimerkitysten ilmaisijana on vähäinen, sillä aineistoni kaikkiaan 2123:sta lauseesta vain 39:ssä käytetään kyseistä rakennetta. Sen verran voi kuitenkin sanoa, että suomen kielen *olla -mAssA* -verbirakenne on eräs kieliopillinen keino ilmaista polun käynnissä olemista; rakenne siis kiinnittää huomion *tulla*-verbin ilmaisevan polun keskivaiheeseen ja jättää sen alku- ja loppuosan huomion ikkunan ulkopuolelle (ks. Onikki-Rantajääskö 2005: 180). Toisaalta progressiivinen verbirakenne voidaan hahmottaa myös niin, että se ilmaisee päätepisteen saavuttamisen ennakoimista tai sekä keskeneräisyyttä että ennakoimista samanaikaisesti. Aineistoni *tehdä*-verbillisissä lauseissa progressiivinen verbirakenne voi niin ikään osoittaa tekemisen keskeneräisyyttä, mutta se voi osoittaa myös entiteetin mukana olemista kuvatussa tekemisessä, kun taas aineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa progressiivinen verbirakenne ei ilmaise muita merkityksiä kuin jatkuvaa olemassaoloa. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että aineistoni perusteella progressiivista verbirakennetta ei voi pitää *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisissä lauseissa kovin tavallisena rajaamattoman aspektin ilmaisemisen keinona.

6.4.2 Eräät modaaliset verbiketjut

Tässä luvussa käsittelen aineistossani yleisimmin esiintyvien modaalisten verbiketjujen ilmaisemia asiointiloja ja esitän, että ne voidaan hahmottaa aspektiltaan kaksitasoisiksi. Aineistooni sisältyy 80 lausetta, joissa pääverbi *olla*, *tehdä* tai *tulla* esiintyy yhdessä modaalisen apuverbin *voida* tai *pitää* kanssa.³⁹ Pajusen (2001: 47, 52) mukaan modaaliset verbit ovatkin niin sanottuja sekundaariverbejä, jotka eivät itse ilmaise asiointilaa vaan esiintyvät jonkin asiointilaa ilmaisevan verbin kanssa (esim. *pitää tehdä*). Modaalisen apuverbin sekä siihen liittyvän pääverbin muodostamaa rakennetta voidaan nimittää verbiketjuksi. Hakulinen ja Karlsson (1979: 230, 234) määrittelevät verbiketjun rakenteeksi, joka sisältää tyypillisesti kaksi verbiä ja jossa molemmat verbit säilyttävät oman merkityksensä; kyse ei siis ole kiteytyneestä verbiliitosta. Tässä työssä tarkastelen verbiketjuja, joissa pääverbi on A-infinitiivimuotoinen.

Modaalinen apuverbi *voida* esiintyy aineistossani 52 lauseessa, kun taas verbiä *pitää* käytetään 28 lauseessa. Verbeistä *voida* ilmaisee mahdollisuutta tai kykyä ja verbi *pitää* välttämättömyyttä tai pakkoa (ks. Hakulinen–Karlsson 1979:

³⁹ Aineistossani modaaliverbeinä käytetään verbien *voida* ja *pitää* lisäksi myös verbejä *täytyä*, *saattaa*, *kannattaa*, *tarvita*, *aikoa* ja *kelvata*. Nämä verbit esiintyvät kuitenkin kukin vain alle viidessä lauseessa, joten olen jättänyt ne tässä luvussa tarkastelun ulkopuolelle.

232; Kangasniemi 1992: 26–28, 59–60; Pajunen 2001: 52; ISK 2004: § 1551). Modaalisen apuverbin *voida* tai *pitää* sisältäviä aineistoni lauseita havainnollistavat esimerkit 201–204.

201 "Periaatteessa kuka tahansa ei-kiireellistä hoitoa tarvitseva potilas voi esimerkiksi töiden jälkeen tulla vastaanotolle", Salminen toteaa (HS 4.1.2008).

202 "Metillä on loistava Manon Lescaut. Nyt hänelle pitää tehdä uusi produktio", kriitikko päättelee (HS 1.2.2008).

203 Mielipidetiedusteluista ei kuitenkaan voi tehdä johtopäätöstä, että sopimuksen hyväksyminen on läpihuutojuttu (HS 3.4.2008).

204 Sieltä Sipoo omistaa 90 hehtaaria, jonne piti aikoinaan tulla suuri liikekeskus (HS 3.11.2008).

Esimerkit 201–203 kuvaavat asiaintiloja, joiden aktualisoitumisen modaaliset apuverbit *voida* ja *pitää* osoittavat joko mahdolliseksi tai välttämättömäksi. Jos kyseisten lauseiden käsitettäisiin kuvaavan ainutkertaista, aktualisoituvaa asiaintilaa, ne hahmottuisivat aspektiltaan rajatuiksi, koska esimerkissä 201 kyse on päätepisteeseen johtavasta liikepolusta (vrt. *Potilas tulee vastaanotolle*) ja esimerkeissä 202 ja 203 lopputulokseen johtavista kausaalisista ketjuista (vrt. *Hänelle tehdään uusi produktio, Mielipidetiedusteluista tehdään johtopäätös, että sopimuksen hyväksyminen on läpihuutojuttu*). Lauseet käsitetään kuitenkin aspektiltaan rajaamattomiksi, koska modaaliset apuverbit *voida* ja *pitää* osoittavat, että huomion ikkunassa ei ole aktualisoituvan asiaintilan kesto sinänsä vaan asiaintilan aktualisoitumisen mahdollisuus tai välttämättömyys, joka esitetään jatkuvasti vallitsevana. Toisin sanoen se, että asiaintilan aktualisoituminen on mahdollista tai välttämätöntä, pätee jatkuvasti.

Esimerkit 201 ja 203 ovat kiinnostavia siksi, että niistä edellinen on merkitykseltään geneerinen ja jälkimmäinen kielteinen. Täten niihin hahmottuu oikeastaan kaksi rajaamattoman aspektin tasoa: esimerkkiin 201 asiaintilan aktualisoitumisen mahdollisuuden rajaamattomuus sekä yleistyksen rajaamattomuus ja esimerkkiin 203 asiaintilan aktualisoitumisen mahdollisuuden rajaamattomuus sekä asiaintilan toteutumattomuuden rajaamattomuus. Esimerkin 204 puolestaan halusin ottaa tässä esiin siitä syystä, että siinä ajankohtaa ilmaiseva adverbiali *aikoinaan* hahmottaa tarkasteltavan asiaintilan ylle rajatun tarkastelunäkökulman. Modaalisen apuverbin *pitää* ilmaiseman välttämättömyyden käsitetään siis tässä tapauksessa olevan relevanttia nimenomaan kuvatun tarkastelunäkökulman kannalta, ja rajatun tarkastelunäkökulman takia muutoin aspektiltaan rajaamaton lause hahmottuu aspektiltaan rajatuksi. Edellä käsitellyt esimerkit 201–204 havainnollistavatkin modaalisten apuverbien *voida* ja *pitää* osalta juuri sitä, että modaaliset apuverbit voivat tuoda lauseen tulkintaan rajaamattoman aspektin tason.

IV Tekstitason aineistoanalyysi

7 Kontekstin määrittely

Eräs tutkimukseni keskeisistä tavoitteista on selvittää, miten ympäröivä tekstikonteksti vaikuttaa lauseen aspektitulkintaan. Tutkimukseen ryhtyessäni oletukseni oli, että konteksti ei anna lauseelle sellaisia aspektitulkintoja, joita lauseen itsensä perusteella ei voisi tehdä. Hypoteesini perustui aiemman tutkimukseni tuloksiin (Nurminen 2011). Sen yhteydessä tarkastelemassani aineistossa konteksti joko selvensi tai vahvisti lauseen aspektitulkinna mutta ei muuttanut sitä. Väitöstutkimuksessani puolestaan käsittelen kontekstia paljon laajemmin kuin aiemmassa tutkimuksessani, joten myös tulokset ovat jossain määrin erilaiset.

Konteksti on moniselitteinen käsite, jonka eksplisiittinen määrittelemine on haastavaa mutta tutkimukseni tavoitteiden kannalta välttämätöntä. Vesa Heikkisen (2012: 92) mukaan syy siihen, että kontekstin käsite jää tutkimuksissa usein määrittelemättä, on käsitteen yleisyys ja monikäyttöisyys. Onkin varmasti totta, että käsitteen näennäinen tuttuus vähentää tarvetta sen eksplisiittiseen määrittelyyn, vaikka näin ei pitäisikään olla. Per Linell (1998: 128) puolestaan huomauttaa, että kontekstia on vaikea määritellä siksi, että kielenkäyttötilanteessa aktivoituu samanaikaisesti useita konteksteja tai kontekstin ulottuvuuksia, joita on työlästä sovittaa yhden käsitteen alle. Tässä luvussa tarkoitukseni onkin eritellä, millaisia konteksteja tekstilauseella voi olla ja miten ne liittyvät toisiinsa.

Työssäni hyödynnän kontekstin määrittelyssä muun muassa Anita Fetzerin (2004) tutkimusta. Fetzerin mukaan kontekstin käsitteen ydinmerkitykseen sisältyy eronteko kuvion ja taustan, siis kontekstualisoitavan ja kontekstin, välillä. Hänen mukaansa kontekstin käsitteellä on tämä ydinmerkitys, vaikka sen määrittelemiseen muutoin liittyy omat vaikeutensa. Ei olekaan yksiselitteistä, mikä oikeastaan on taustaa ja mikä ei. Fetzerin mukaan kielellisen ilmauksen taustalla eli sen kontekstina vaikuttavat kielellinen, sosiaalinen ja kognitiivinen konteksti. (Mts. 3–4.) Näiden kolmen kontekstin tai kontekstin eri ulottuvuuden erottaminen onkin tutkimuksissa melko yleistä, joskin eri tutkimuksissa nämä käsitteet kattavat jossain määrin eri asioita (Tanskanen 2006: 5–6).

Lähtökohtani kontekstin määrittelyssä ja eri kontekstien tarkastelussa on tässä työssä käytetty tutkimusaineisto. Tutkimuksessani suhtaudun kontekstiin yksittäisen lauseen merkitystä selittävänä tai sen tulkintaa ohjaavana seikkana, mutta kontekstia käsittelevissä tutkimuksissa konteksti itse voi myös olla tutkimuksen eli analysoinnin ja selittämisen kohteena (ks. Heikkinen 2012: 93).

Tekstilauseen kielellisen kontekstin voi määritellä helpommin kuin kognitiivisen ja sosiaalisen kontekstin, sillä kielellinen konteksti on konkreettisesti olemassa tekstinä. On siis selvää, että kaikilla aineistoni lauseilla on kielellinen konteksti, koska ne esiintyvät osana tekstiä. Työssäni tämän kontekstin huomioon ottaminen on nähdäkseni kaikista olennaisinta, koska teksti muodostaa oman merkityskokonaisuutensa, johon erottamattomasti kuuluu jokainen sen yksittäinen osa. Kielellistä kontekstia käsittelen tarkemmin luvussa 7.1. Tutkimusaineistoni teksteillä on kuitenkin myös sosiaalinen konteksti, koska ne on kirjoitettu tietyissä olosuhteissa, tiettyjen konventioiden mukaisesti ja tiettyä tarkoitusta varten. Myös lukijan tavoitteet ja tekstile asettamat odotukset ovat osa sosiaalista kontekstia. Lisäksi teksteille muodostuu kirjoittamis- ja lukemisprosessien ja tässä tapauksessa myös tutkimusprosessin myötä tietynlainen kognitiivinen konteksti. Käsittelen sosiaalista ja kognitiivista kontekstia tutkimusaineistoni kannalta tarkemmin luvussa 7.2.

7.1 Tekstilauseen kielellinen konteksti

Lingvistisen kontekstin voi määritellä siksi kielelliseksi ainekseksi, joka ympäröi tarkasteltavaa ilmausta. Tietyissä kielellisissä kontekstissa tuotettuihin ilmauksiin vaikuttaa aina se, mitä on tuotettu edellä, ja toisaalta ne itse vaikuttavat siihen, mitä niiden jälkeen tuotetaan. (Tanskanen 2006: 6.) Kuten Fetzer (2004: 5–6) toteaa, kielelliset ilmaukset paitsi tuotetaan ja tulkitaan osana kontekstia, ne myös itse rakentavat kontekstia. Kielitieteessä kielellinen ja kielenulkoinen konteksti voidaan erottaa toisistaan käyttämällä kielellisestä kontekstista nimitystä *koteksti* (ks. esim. Renkema 1993: 45; Heikkinen 1999: 68 ja 2012: 90; Fetzer 2004: 4; Shore–Mäntynen 2006: 40). Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan yksinomaan lauseen kielellistä kontekstia eli tekstiä, ei ole tarpeen puhua erikseen kontekstista ja kotekstista. Tämä ei silti tarkoita sitä, että kielellinen konteksti olisi sosiaalisesta ja kognitiivisesta kontekstista erillinen ulottuvuus, vaan ne kaikki nivoutuvat yhteen. Nimitänkin tarkastelemaani kontekstia tekstikontekstiksi, sillä tämä nimitys ottaa huomioon sen, että teksti on kielellinen merkityskokonaisuus ja sellaisenaan yksittäisen lauseen kielellinen konteksti, mutta jokaisella tekstillä on aina myös sosiaalinen ja kognitiivinen konteksti, jotka ovat siitä erottamattomia. Koska analysoin tässä tutkimuksessa lauseen tasolla ilmenevää kielellistä ilmiötä, käsittelen myös tekstikontekstia nimenomaan lauseiden tasolla.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, tutkimusaineistoni lauseiden kielellisen kontekstin muodostavat tekstit. Teksti on kuitenkin yhtä yleinen ja moniselitteinen käsite kuin konteksti, joten on syytä selvittää, mitä tekstillä tarkoitetaan ja millaisia tekstejä tutkimusaineistooni sisältyy. Tekstin määritelmääkin on jo sivuttu

edellä, mutta selvännän asiaa kuitenkin vielä lyhyesti. Heikkisen (1999) mukaan tekstin määrittelyssä keskeistä on, tarkastellaanko tekstiä konkreettisenä, esi-
neen kaltaisena muotona vai korostetaanko sen abstraktia luonnetta merkityk-
senä. Hänen mukaansa teksti muotona on tuote, teksti merkityksenä taas pro-
sessi. Sikäli nämä kaksi käsitystä tekstistä kuitenkin ovat erottamattomat, että
prosessiin ei voi päästä käsiksi tarkastelematta konkreettista tuotetta. Heikki-
nen toteaa myös, ettei tekstin merkitys toteudu ilman vastaanottajaa eli tulkit-
sevaa lukijaa. Hän luonnehtii tekstiä itsenäiseksi merkityskokonaisuudeksi, ja
tämä määritelmä on käyttökelpoinen myös käsillä olevassa tutkimuksessa. (Ks.
mts. 61–63, 65.) Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat tekstit konkreettisine
tuotteina, mutta toisaalta yksittäisten tekstin osina toimivien lauseiden merki-
tysten rakentumista tarkastellaan kuitenkin tekstin muodostaman merkitysko-
konaisuuden kautta. Lauseiden merkitysten tarkastelukin siis on oma proses-
sinsa, joka etenee yksittäisestä lauseesta laajempaan tekstikokonaisuuteen. Tä-
mä osaltaan muodostaa tekstile tietynlaisen kognitiivisen kontekstin, kuten
myös luvussa 7.2 tulee esiin.

Kun ajatellaan tekstiä prosessin konkreettisenä tuotteena, tarkastelemistani
teksteistä voi melko yksiselitteisesti osoittaa, mikä on tarkasteltavan ilmauksen
eli tässä tapauksessa yksittäisen lauseen tekstikontekstia. Teksteillä on nimittäin
tietynlainen muoto, jonka perusteella on mahdollista sanoa, missä menevät yk-
sittäisen tekstin rajat. Teksteihin siis kuuluu eräitä rakenteellisia osia, jotka on
aseteltu tiettyyn järjestykseen. Kaikille aineistoni teksteille yhteistä on se, että ne
muodostuvat tekstin alkuun sijoittuvasta otsikosta ja kokonaisin virkkein kirjoj-
tetusta tekstiosasta, joka on jaettu kappaleisiin ja alkuperäisessä esiintymisyh-
teydessään eli sanomalehden sivulla myös palstoihin.⁴⁰ Väliotsikoita teksteissä
ei käytetä. Näiltä osin tekstit siis muistuttavat visuaalisesti toisiaan.

Yhtäläisyyksien lisäksi teksteillä on myös eroavaisuuksia. Ensinnäkin niiden
pituudet vaihtelevat, mikä tarkoittaa sitä, että lauseilla on toisiinsa nähden eri
määrä kielellistä kontekstia. Toiseksi tekstit eroavat toisistaan siinä, että osa
teksteistä on nimetty, osa ei. Nimellä en tarkoita tässä otsikkoa, vaan tekstiä
luonnehtivaa, esimerkiksi sen lajiin tai aihepiiriin viittaavaa nimitystä (esim.
arvio, uutisanalyysi, tausta, kommentti, kirjat, levynurkka). Osa teksteistä on myös
ilmestynyt jollakin erikseen nimetyllä palstalla (esim. *Kuiskaaaja, Anti-Manninen,
Kieli-ikkuna*) tai jossakin juttusarjassa (esim. *Koskisen kutumatka, Hullu vuosi, Ke-
nen kadulla asut*). Tekstile annettu nimi tietyllä tavalla ohjaa lukijaa, sillä se viit-
taa usein tekstin lajiin. Näin lukija tekee nimen perusteella oletuksia siitä, mil-

⁴⁰ Kuten luvussa 1.3.1 totesin, aineistosta on jätetty pois ne muutamat osumia tuottaneet tekstit,
joilla tällaista kokonaisin virkkein kirjoitettua tekstiosaa ei ole.

laisesta tekstistä todennäköisesti on kyse. (Shore–Mäntynen 2006: 10–11.) Helsingin Sanomissa tekstien nimeäminen ei kuitenkaan ole mitenkään systemaattista, vaan aineistoon sisältyy myös paljon nimeämättömiä tekstejä.

Tekstiaineistoni muodostavat eri tekstilajeja edustavat tekstit, mutta en ole tarkemmin suhteuttanut lauseaineistoni kielellistä analyysia siihen, millaisessa tekstilajissa kyseiset lauseet esiintyvät. En lähtenyt aineistoni pohjalta havainnoimaan sitä, vaikuttaako tekstikonteksti eri tavalla eri tekstilajeissa esiintyvien lauseiden aspektitulkintoihin. Tähän vaikutti ensinnäkin se, että aineistoa ei ole koottu tekstilajien kannalta systemaattisesti, ja toiseksi tekstilajitutkimuksen viitekehysessä tehty työ olisi jo kokonaan oma tutkimuksensa. En siis tarkemmin käsittele tutkimusaineistoni tekstejä tekstilajin näkökulmasta.

Tutkimusaineistoni teksteissä käytetty kieli on kirjoitettua yleiskieltä, jossa finiittiverbilliset lauseet ovat tavallisia; valitsemastani lähteestä on siis ollut mahdollista kerätä lauseeksi määriteltäviä syntaktisia rakenteita. Se, että olen päätenyt tarkastelemaan aspektia lauseen ominaisuutena, onkin ratkaisevasti vaikuttanut siihen, millaisia kielellisiä rakenteita ja tekstikonteksteja tarkastelen. Toisenlaiseenkin ratkaisuun olisi toki voinut päätyä, sillä kirjoitettua yleiskieltä esiintyy myös muilla julkaisufoorumeilla kuin Helsingin Sanomissa eikä lauseiden esiintyminenkään rajoitu kirjoitettuun yleiskieleen.

Tutkimusaineistoni lauseet eroavat useimmissa aiemmissa suomen kielen aspektia käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Kangasmaa-Minn 1978 ja 1985; Heinämäki 1984 ja 1994; Huumo 2006 ja 2007; Sivonen 2007) käytetyistä esimerkkilauseista siten, että niitä ei ole erikseen muodostettu tutkimuksen tarpeita varten, vaan niillä on lähtökohtaisesti täysin toisenlainen funktio. Toisin sanoen niitä ei ole tuotettu tutkittaviksi kielenaineiksi vaan osaksi koherenttia tekstikokonaisuutta. Tutkimusaineistoni lauseilla on siis olemassa kielellinen konteksti toisin kuin sellaisilla esimerkkilauseilla, jotka tutkija on itse muodostanut havainnollistamaan jotakin tiettyä kielen ilmiötä. Toisaalta on mahdollista ajatella myös niin, että vaikka itse muodostetuilla esimerkeillä ei periaatteessa ole kielellistä kontekstia lainkaan, niillä on kuitenkin lukuisia potentiaalisia konteksteja, mikä mahdollistaa eri merkitystulkintojen pohtimisen.

7.2 Tekstilauseen sosiaalinen ja kognitiivinen konteksti

Tutkimuksessani tarkastelen ensisijaisesti lauseen kielellistä kontekstia eli tekstiä, mutta haluan ottaa esiin myös muutamia tekstin sosiaalisiksi ja kognitiiviseksi kontekstiksi hahmotettavia seikkoja. Fetzerin (2004: 7–9) mukaan sosiaalinen konteksti muodostuu laajasti ottaen kielenkäyttötilanteen osallistujista ja heidän mahdollisista institutionaalisista rooleistaan sekä kielenkäyttötilanteen aika-paikkaisista kehyksistä. Myös Pirjo Hiidenmaa (2000: 164) toteaa, että teks-

ti on käytössä olevaa kieltä, jolla on oma taustansa, käyttöyhteytensä, esiintymispaikkansa ja lukijakuntansa. Tekstit eivät koskaan synny eikä niitä myöskään vastaanoteta ajasta ja paikasta sekä kielenkäyttäjii ympäröivästä sosiaalisesta todellisuudesta irrallaan. Tekstit on aina suunnattu jollekulle, ja niiden taustalla on kirjoittajan tai puhujan näkökulma, siis arvojen ja uskomusten muodostama tausta. (Kalliokoski 1995: 8.) Heikkinen (1999: 23–24) toteaa, että kielenkäyttäjä ei ainakaan pääsääntöisesti ilmaise mitään vain itselleen, vaan myös erilaiset painetut kirjalliset esitykset ovat lähtökohtaisesti sosiaalisia ja perustuvat kielenkäyttäjien yhteisiin käytänteisiin ja merkityksiin. Tekstin merkityksen muodostumisen kannalta keskeistä ei olekaan yksinomaan se, millaiseksi tekstin kirjoittaja tekstin tarkoittaa, vaan myös kukin yksittäinen lukemisprosessi muodostaa tekstile uuden kontekstin. Kontekstit eivät ole muuttumattomia, eikä niitä voi tyhjentävästi luetella. (Hiidenmaa 2000: 179–180, 183.) Tarkoitukseni onkin tässä luvussa esitellä tekstien sosiaalisesta ja kognitiivisesta kontekstista sellaisia puolia, jotka tutkimusaineistoni luonteen ymmärtämisen kannalta ovat tärkeitä.

Helsingin Sanomien internet-sivuilla kyseistä sanomalehteä käsitellään osana tuoteperhettä, johon kuuluvat lisäksi muun muassa erilaiset verkkopalvelut, mobiilisovellukset ja sanomalehden säännöllisesti ilmestyvät liitteet (Nyt, Kuu-kausiliite, HS Teema). Helsingin Sanomia luonnehditaan kokonaisuudeksi, josta löytyy kaikki olennainen: se sisältää uutisia, tietoa ja näkökulmia, joiden perusteella lukijan on mahdollista muodostaa omat mielipiteensä, tehdä valintoja omassa arjessaan ja ymmärtää maailmaa. Internet-sivujen mukaan Helsingin Sanomista käyvätkin ilmi paitsi Suomen myös muun maailman tapahtumat sekä niiden syyt ja seuraukset. (Helsingin Sanomien asiakaspalvelu.)

Edellä esitetyissä luonnehdinnoissa tulee mielenkiintoisella tavalla esiin sekä Helsingin Sanomien rooli tiedon välittäjänä että lukijan rooli tiedon vastaanottajana ja myös soveltajana omassa elämässään. Lukija ei siis hahmotu passiiviseksi vastaanottajaksi, vaan pikemmin aktiiviseksi toimijaksi, joka saamansa tiedon avulla muokkaa suhtautumistaan ympäröivään maailmaan. Kuten jo aiemmin tässä luvussa tuli esiin, kirjoittajan ja lukijan vuorovaikutukseen liittykin paitsi se, että kirjoittaja osoittaa vastaanottajalle jonkin viestin, myös se, että vastaanottaja jollakin tavalla tulkitsee kyseisen viestin (ks. Renkema 1993: 32–33). Tekstin tulkitsejan rooli on itse asiassa hyvin vahva, sillä vaikka teksti saa kielellisen muodon kirjoittajan valintojen perusteella, tästä muodosta rakentuu erilaisia merkityskokonaisuuksia sen mukaan, millainen lukija sen lukee (ks. Heikkinen 1999: 57).

Sanomalehtiin sisältyy sellaisia tekstilajeja, jotka voivat tuoda esiin kirjoittajan subjektiivisen mielipiteen, mutta myös niitä, joissa kirjoittajan objektiivisuus on ihanteena. Vaikka usein mainitaan, että toimittajan tulisi uutisia kirjoittaessaan pyrkiä objektiivisuuteen (esim. Huovila 2005: 46–47; Suhola ym. 2005: 101),

kukaan ei voi asettua itsensä ulkopuolelle. On siis muistettava, että teksti kirjoitetaan aina jostakin näkökulmasta, ja siksi täysin objektiivinen havainnointi on mahdotonta. Se, kuinka tietoisesti näkökulma valitaan ja millaisia seikkoja näkökulmalla oikeastaan tarkoitetaan, on tietenkin asia erikseen. Näkökulma ei nimittäin tarkoita vain ideologista taustaa, vaan sillä voidaan tarkoittaa myös esimerkiksi konkreettista fyysistä näkökulmaa. (Kalliokoski 1995: 13.) Suhola ym. (2005) huomauttavat myös, että jokaisella sanomalehdellä on oma tapansa nähdä ja tulkita maailmaa. Tähän vaikuttavat sekä lehden historiallinen ja poliittinen tausta että sen levikkialueen taloudellinen, sosiaalinen ja henkinen ympäristö. (Mts. 19.) Lisäksi lehdet ovat instituutioita, joiden oletetaan tuottavan taloudellista voittoa (Heikkinen 1999: 24). Tämäkään ei voi olla vaikuttamatta lehden tekijöiden valintoihin ja siten myös lehden esittämään kuvaan maailmasta. Toimittajien tekemät, tiedostetut tai tiedostamattomat kielelliset valinnat myös välittyvät laajalle ja heterogeeniselle lukijakunnalle (Heikkinen 1999: 50). Kuten todettua, tekstin merkitys rakentuu aina uudelleen jokaisen yksittäisen lukuprosessin myötä ja eri lukijat tulkitsevat merkityksiä eri tavoin.

Aineistoni tekstien yhteisiin sosiaalisen kontekstin ulottuvuuksiin kuuluu se, että ne ovat peräisin samasta lähteestä eli Helsingin Sanomien Ulkomaat-, K aupunki- ja Kulttuuri-osioista. Ne ovat myös suunnilleen samalta ajalta, sillä aineistoni on kerätty vuonna 2008 ilmestyneistä lehdistä. Tekstin sosiaalista kontekstia siis rakentavat paitsi kielenkäyttötilanteen osallistujat ja heidän roolinsa vuorovaikutuksessa myös tilanteen aika-paikkainen kehys ja kommunikaation kanava (ks. Fetzer 2004: 7; Tanskanen 2006: 6). Tässä tapauksessa tekstejä tarkastelee lisäksi tietoisesti toimiva tutkija, joka ei ainoastaan lue tekstejä, vaan pyrkii myös analysoimaan niissä käytettyä kielimuotoa erään syntaktisen ja semanttisen kielen ilmiön kannalta. Tämä toiminta osaltaan luo tekstin kognitiivista kontekstia.

Luvun 7 alussa mainitsin, että muun muassa Fetzer (2004: 3–4) määrittelee kontekstin taustaksi ja kontekstualisoitavan tästä taustasta esiin nousevaksi kuvioksi. Tarkasteleman tutkimusaineiston kannalta tämä ajatus on kiinnostava siksi, että kontekstualisoitava ja konteksti on tietoisesti valittu. Tämä tarkoittaa sitä, että *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbilliset lauseet eivät ole muihin teksteissä esiintyviin lauseisiin verrattuna korosteisia ja nouse siksi esiin kontekstista, vaan ne on tämän tutkimuksen tarpeita varten määritelty korosteisiksi. Tässä mielessä tutkimusprosessin myötä teksteille on muodostunut eräänlainen kognitiivinen konteksti, joka vaikuttaa siihen, miten tekstiä käsitellään ja mikä osa tekstistä nähdään kontekstualisoitavana, mikä taas kielellisenä kontekstina. Jossakin toisessa tutkimuksessa lauseet, joita tässä työssä tarkastellaan kontekstualisoitavina, voisivat yhtä hyvin olla osa kielellistä kontekstia. Kontekstualisoitavien lauseiden korosteisuus kontekstiin nähden perustuu tässä tapauksessa siis yksiselitteisesti siihen, että niitä tutkitaan ja ne ovat tarkastelun kohteena.

8 Kontekstin vaikutus lauseen aspektitulkintaan

Tässä luvussa tarkastelen tekstikontekstin vaikutusta lauseen aspektitulkintaan. Luku rakentuu kolmesta alaluvusta, joista kahdessa ensimmäisessä (luvut 8.1 ja 8.2) käsittelen aineistoni *olla-*, *tehdä-* ja *tulla-*verbillisiä lauseita tekstikontekstinsa yhteydessä. Kolmas alaluku (luku 8.3) puolestaan on koonti, jossa käyn lyhyesti läpi tekstitason aineistoanalyysiosassa esittämäni keskeiset havainnot. Olen käsitellyt kontekstin vaikutusta lauseen aspektitulkintaan myös aiemmassa tutkimuksessani (Nurminen 2011), joten tässä työssä olen pyrkinyt ottamaan esiin näkökulmia, jotka aiempaan tutkimukseeni nähden ovat uusia. Tarkastelun kohteena ovat seikat ja näkökulmat on otettu mukaan myös sillä perusteella, että ne ovat nousseet selvimmin esiin aineistosta. Toisentyyppisen aineiston yhteydessä myös toisentyyppiset kontekstiseikat saattaisivat olla relevantteja.

Aloitin aineiston käsittelyn tarkastelemalla luvussa 8.1 aspektiltaan moniselitteisiä lauseita. Moniselitteisellä tarkoitan sitä, ettei lauseen itsensä perusteella ole mahdollista täysin yksiselitteisesti määrittellä, viittaako se rajaamattomaan vai rajattuun asiaintilaan. Käsittelen ensin luvussa 8.1.1 objektittomia *tehdä-*verbillisiä lauseita sekä lauseita, joissa *tehdä-*verbi saa objektikseen itsenäisen interrogatiivipronominin *mitä*. Näitä lauseita olen tarkastellut yksittäisinä kausaalisen ketjun toteutumiksi hahmottuvien lauseiden yhteydessä luvussa 6.3.2. Luvussa 8.1.2 puolestaan tarkastelen *tulla-*verbillisiä lauseita, jotka rakenteensa ja merkityksensä puolesta on mahdollista hahmottaa joko liikettä tai entiteetin alkuperää ilmaiseviksi. Tarkastelen, selventääkö tekstikonteksti näissä tapauksissa tulkinnan joko rajaamattomaksi eli statiiviseksi tilaksi vai rajatuksi eli dynaamiseksi tapahtumaksi. Näitä liikkeen ja tilassa olemisen rajalla olevia lauseita olen käsitellyt yksittäisinä luvussa 6.1.2.

Tämän luvun toisessa alaluvussa eli luvussa 8.2 tarkastelen lauseenulkoisia rajan ilmauksia. Tällä nimityksellä viitataan tekstissä yksittäisen lauserakenteen ulkopuolella esiintyviin rajan ilmauksiin. Tarkastelen ensin luvussa 8.2.1, ilmeneekö liikettä ilmaisevan *tulla-*verbin kohdelokaatio tekstikontekstista silloin, kun se lausekontekstissa jää implisiittiseksi, ja onko tällainen kontekstista mahdollisesti ilmenevä päätepiste mahdollista tulkita rajan ilmaukseksi. Liikepolkua ilmaisevia *tulla-*verbillisiä lauseita olen käsitellyt yksittäisinä luvussa 6.2.1.

Luvussa 8.2.2 puolestaan käsittelen itsenäisiä lauseita, jotka voivat toimia joko alku- tai loppurajoina eli osoittaa toisen samassa tekstissä esiintyvän lauseen kuvaaman asiaintilan alkamista tai päättymistä. Alku- tai loppurajaa ilmaiseva lause voi olla joko saman yhdyslauseen osa tai jokin tekstissä esiintyvä itsenäi-

nen lause. Tässä yhteydessä tulee esiin myös se, että itsenäiset lauseet voivat toisinaan toimia rajattua tarkastelunäkökulmaa osoittavina ilmauksina samaan tapaan kuin ajankohdan adverbialit. Lisäksi tarkastelen sellaisia aspektiltaan rajattuja *tehdä*- ja *tulla*-verbillisiä lauseita, jotka tekstikontekstin perusteella käsitetään ikään kuin toistamiseen rajatuiksi.

Koska osa aineistooni sisällyvistä teksteistä on hyvin pitkiä, esitän esimerkkeinä tekstikatkelmia, joista ilmenevät kulloinkin tarkastelun kohteena olevat seikat. Olen numeroinut tekstiesimerkit samaan tapaan kuin lause-esimerkit ja osoitan katkomerkeillä (- -), mikäli olen lyhentänyt tekstiä katkelman edeltä tai jäljestä. En ole kuitenkaan katkaissut tekstiä kesken kappaleen, vaan esitän yksittäiset tekstikappaleet aina kokonaisina. Osa esimerkeistä koostuu vain yhdestä tekstikappaleesta, osa useammista. Lisäksi esitän esimerkin yhteydessä myös tekstin otsikon sekä tietenkin lähdeviitteen. Joissakin tapauksissa myös tekstin ingressin esittäminen on tarpeen, ja sen olen erottanut muusta tekstistä omalla merkkillään (>), joka muistuttaa alkuperäisessä tekstissä käytettyä merkkiä.

8.1 Aspektiltaan monitulkintaisten lauseiden analyysi tekstikontekstissaan

8.1.1 Objektittomat ja pronominiobjektin *mitä* saavat *tehdä*-verbilliset lauseet

Luvussa 5.1.1 mainitsin, että aineistossani esiintyy sellaisia *tehdä*-verbillisiä lauseita, joissa ei ole objektia vaan verbin kuvaaman tekemisen tapaa tai luonnetta ilmaiseva adverbi, esimerkiksi *niin* tai *näin*. Käsittelin näitä lauseita kausaalisten ketjujen yhteydessä luvussa 6.3.2 ja totesin, että niiden itsensä perusteella ei ole mahdollista sanoa, ilmaisevatko ne ajassa jatkuvan vai päättyvän asiointilan. Tässä yhteydessä kävi nimittäin ilmi se, että kyseisiä rakenteita käytetään tekstissä eräänlaisena sidosteisuuden keinona eli korvaamaan tietty leksikaalinen aines (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 59; 320–322). Kyseiset rakenteet siis ikkunoivat kyllä prosessin, mutta prosessin luonne jää lausekontekstissa huomion ikkunan ulkopuolelle. Koska kyse kuitenkin on tekstissä esiintyvän prosessin kielentämisestä korvaavalla tavalla, on oletettavaa, että prosessin luonne ilmenee tekstikontekstista.

Esimerkit 205–207 havainnollistavat aineistoni objektittomia *tehdä*-verbillisiä lauseita, jotka voisivat periaatteessa viitata yhtä hyvin joko rajaamattoman tai rajattuun prosessiin. Näissä tapauksissa tekstikonteksti kuitenkin osoittaa, millainen asiointila *tehdä*-verbin ja adverbien avulla oikeastaan kiennetään. Esi-

merkkeihin 205 ja 206 sisältyviä *tehdä*-verbillisiä lauseita on käsitelty aiemmin yksittäisinä esimerkkeinä 50 ja 191.

205 Hosokawaa pahimpaan Japani-kaipuuseen

- - Konsertin päätös näytti ehkä paperilla oudolta: Antonin Dvorákin alkusoitot Luonnossa, Karnevaali ja Othello eli opukset 91-93 peräkkäin soitettuina.

Mutta näinhän säveltäjäkin teki johtamissaan konserteissa. Ensimmäisen alkusoiton pääteema palaa keskellä toisen alkusoiton karnevaalitunnelmaa ja vääristyy jännittävästi kolmannessa alkusoitossa, jossa Othello tulee taas kerran hulhiksi mustasukkaisuudesta. - -

(HS 1.3.2008.)

206 Pinkin krokotiilin poliittinen julistus

IMPROVISAATIO.⁴¹ Itä-Saksassa tehdyt tavarat ovat nykyään kovassa kurssissa ja jopa keräilijöiden huutokaupoissa. Eivätkä vain nostalgia-arvonsa takia: ne oli suunniteltu kestävämpään kovempaakin kulusta, myöhempää kestävän kehityksen periaatetta ennakoiden.

DDR-diggailun voisi ulottaa myös improvisoituun musiikkiin, sillä sekin näyttää kestävän kulutusta. **Näin tekee ainakin Itä-Berliinissä 1974 äänitetty väkevä ja vapaa ryöstys, vaikka itse levy julkaistiin vain Länsi-Berliinissä 1976.** Sensuurista ei ollut kyse, sillä DDR:n oma Amiga-yhtiö julkaisi saman Synopsiskvartetin varsinaisen debyyttilevyn tuoreeltaan 1974. - -

(HS 2.8.2008.)

207 Jos Romanian entisellä kommunistidiktatuurilla olisi taipumusta kääntyillä haudassaan, **hän tekisi niin parhaillaan** (HS 2.4.2008).

Esimerkki 205 on katkelma Kulttuuri-osiossa ilmestyneestä konserttiarviosta, ja tekstistä ilmenee, että *tehdä*-verbin kuvaamalla tekemisellä tarkoitetaan kolmen sävellyksen soittamista peräkkäin samassa konsertissa. *Tehdä*-verbillinen lause viittaa siis aspektiltaan rajattuun asiointilaan, joka voidaan hahmottaa kausaaliseksi ketjuksi. Lause on kuitenkin merkitykseltään geneerinen, sillä se voidaan tulkita useiden yksittäisten asiointilojen pohjalta tehdyksi yleistyksiksi. Tämän vuoksi lauseessa on kaksi aspektuaalista tasoa: yksittäisen asiointilan ja yleistyksen tasot.

Esimerkki 206 puolestaan on katkelma eräästä Kulttuuri-osiossa ilmestyneestä levyarvostelusta, ja myös tässä tapauksessa tekstikonteksti osoittaa, millai-

⁴¹ Osassa HS:n teksteistä mainitaan ensimmäisen kappaleen alussa esimerkiksi tekstin aihepiiri, kuten tässä esimerkissä, tai se kaupunki tai muu maantieteellinen alue, jota tekstissä käsitellään. Jälkimmäinen seikka koskee erityisesti Ulkomaat-osion tekstejä. Tämä tieto erotetaan muusta tekstistä kapiteelikirjaimin.

seen asiintilaan *tehdä*-verbillinen lause viittaa. Asiintila käsitetään ajassa jatkuvaksi, sillä kyse on siitä, että eräs musiikkilevy kuvainnollisessa mielessä kestää kulutusta. Mielenkiintoista on, että *tehdä*-verbillinen lause ei hahmotu kausaalisen ketjun toteutumaksi, kuten verbin itsensä perusteella voisi olettaa, vaan se ilmaisee tilassa olemista ja tarkemmin sanoen sitä, että jokin ymmärretään ominaisuuksiltaan jonkinlaiseksi.

Esimerkeissä 205 ja 206 *tehdä*-verbillisen lauseen ilmaiseman asiintilan luonne selviää tekstikontekstin perusteella, kun taas esimerkiksi 207 ilmenee osittain jo itsestään ja viimeistään yhdyslausekontekstin perusteella, että kyse on ajassa jatkuvasta tekemisestä. *Tehdä*-verbillisessä lauseessa esiintyy nimittäin ajankohtaa ilmaiseva adverbialli *parhailtaan*, joka osoittaa, että tekeminen on käynnissä puheena olevalla hetkellä. Tekemisen luonne jää kuitenkin vielä epäselväksi: se voisi olla keskeytyksettömästi jatkuvaa tai esimerkiksi jotakin päätetystään tai tulosta kohti etenevää. Yhdyslausekonteksti siis kuitenkin osoittaa, että kyse on ajassa jatkuvasta tekemisestä (*kääntyillä haudassaan*). Otin kyseisen esimerkin tässä yhteydessä esiin, koska aineistossani on suunnilleen sama määrä lauseita, joiden ilmaiseman prosessin luonne selviää yhdyslausekontekstista (9 lausetta) kuin niitä, joiden tulkinta edellyttää laajemman tekstikontekstin huomioon ottamista (7 lausetta).

Luvussa 6.3.2 totesin, että aineistooni sisältyy kaksi lausetta, joissa objektittomassa *tehdä*-verbillisessä lauseessa esiintyvä adverbi ei ilmaise samanaikaisesti tapaa ja asiintilaa vaan ainoastaan tapaa. Kyseiset adverbit ovat *väärin* ja *riittävästi* (ks. esimerkki 192). Toisin kuin muissa aineistoni objektittomissa *tehdä*-verbillisissä lauseissa, näissä tapauksissa yhdyslause- tai tekstikonteksti ei tarkemmin selvennä, mitä varsinaisesti on tehty *väärin* tai *riittävästi*. Nähdäkseni tämä selittyy sillä, että adverbit itsessään ilmaisevat lauseen merkityksen ymmärtämisen kannalta tarvittavan informaation, kun taas adverbien *niin*, *näin*, *samoin* tai *siten* kaltaiset ilmaukset vaativat kontekstiin jonkin viittauskohteen, jotta lauseen merkitys ei jää hämäräksi. *Tehdä*-verbin ja adverbien muodostaman rakenteen käyttöön eli tietyn leksikaalisen aineksen korvaamiseen liittyykin mitä ilmeisimmin pyrkimys toiston välttämiseen (*?Jos Romanian entisellä kommunistidiktatorilla olisi taipumusta kääntyillä haudassaan, hän kääntyilisi haudassaan parhailtaan*). Mielenkiintoista on kuitenkin se, että ilman kontekstin välittämää tietoa on mahdotonta tulkita, millaiseen asiintilaan *tehdä*-verbillinen lause viittaa. Siksi myös lauseen aspektimerkitys jää hämäräksi ilman kontekstin tukea.

Luvussa 6.3.2 käsittelin objektittomien *tehdä*-verbillisten lauseiden lisäksi lauseita, joissa *tehdä*-verbi saa objektikseen itsenäisen interrogatiivisen pronominin *mitä*. Tällaiset lauseet ovat epäsuoria tai suoria kysymyslauseita, joissa epätietoisuuden esitetään koskevan pikemmin kokonaista asiintilaa kuin esimerkiksi yksittäisen tarkoitteen identiteettiä (ks. Hakulinen–Karlsson 1979:

283). Totesin, että on mahdollista pohtia sitä, voisiko kyseisiä lauseita pitää aspektiltaan kaksitasoisina, jos ne osoittavat epätietoisuuden rajaamattomuutta mutta myös mahdollisesti toteutuvaksi arvellun asiointilan rajaamattomuutta tai rajattuuutta. Tällaisissa tapauksissa kyse voi kuitenkin olla myös sikäli täydestä epätietoisuudesta, että mitään mahdollista toteutuvaksi hahmottuvaa asiointilaa ei tekstikontekstistakaan tule esiin. Aineistossani on yhteensä 26 lausetta, joissa *tehdä*-verbin objektina on interrogatiivinen pronomini *mitä*, ja kiinnostavaa on, että kontekstin perusteella 9 niistä saa selventävän tai ainakin joiltain osin selventävän tulkinnan sen suhteen, odotetaanko toteutuvaksi jotakin kestoltaan rajattua vai rajaamatonta asiointilaa (esimerkit 208 ja 209).

208 Vanhojen norsujen hautausmaa

- - Vaikka Mugabe, 84, häviäisikin vaalit, hän tuskin myöntäisi tappiotaan. Silti tekee mieli hekumoida hetki ajatuksella, että Mugabe väistyisi Zimbabwen johdosta.

Mitä Mugabelle sen jälkeen tapahtuisi? - -

Ihmisoikeusjärjestöt kysyisivät, **mitä kansainvälinen yhteisö aikoo tehdä Mugaben hallituksen järjestelmällisten ihmisoikeusrikkomusten suhteen**. Eihän mielivaltaisia pidätyksiä, kidutuksia ja poliittisen opposition väkivaltaista tukahduttamista vain paineta villaisella? - -

(HS 1.4.2008.)

209 Koskiset odottavat tietoja Helsingin aikeista

Sipoolaiset Tor ja Gun-May Koskinen muuttuvat ensi vuoden alussa helsinkiläisiksi alueliitoksen vuoksi. Samalla he ovat joutuneet pohtimaan, mitä heidän omistamalleen noin 20 hehtaarin tilalle tapahtuu: myydäkö maata vai ei ja onko muita vaihtoehtoja? - -

Koskiset eivät ole vielä päättäneet, **mitä he tekevät**. - -

Pariskunta ei sulje pois mahdollisuutta, että maakauppoja voi syntyä, jos ehdoista ja hinnasta sovitaan. Toisaalta avaran ympäristön muutos pelottaa.

"Jos tila jaetaan tonteiksi, kiinteistövero pakottaa myymään ainakin osan", Tor Koskinen sanoo. - -

(HS 3.11.2008.)

Esimerkki 208 on katkelma Ulkomaat-osiossa ilmestyneestä tekstistä, jossa käsitellään Zimbabwen diktaattorin valtakauden mahdollista päättymistä. Teksti osoittaa, että *tehdä*-verbillisen lauseen ilmaisemaan epäsuoraan kysymykseen vastaukseksi hahmotellaan ei-toivottu hypoteettinen asiointila (*Eihän - - vain paineta villaisella?*), jonka kesto hahmottuu ajassa rajatuksi. Esimerkki 209 puolestaan on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jonka aiheena on eräiden Sipoon osien liittäminen Helsinkiin. Tekstistä ilmenee, että *tehdä*-verbillisellä lauseella ilmaistuun epäsuoraan kysymykseen on olemassa periaatteessa kaksi vaihtoehtoista ratkaisua: myyminen ja myymättä jättäminen, jotka molemmat hahmottuvat kestoltaan rajatuiksi asiointiloiksi. Näiden esimerkkien avulla py-

rin siis havainnollistamaan sitä, että tekstikontekstin perusteella on mahdollista osoittaa, millaisen asiaintilan kysymyksen esittäjä arvelee toteutuvaksi. Tällöin kysymys itsessäänkään ei välttämättä kielenkäyttökontekstissa hahmotu yksinomaan epätietoisuutta osoittavaksi (*Mitä aiot tehdä? Aiotko syödä puurosi loppuun? tai Mitä teet? Luetko lehteä?*). Tämän perusteella voikin esittää ajatuksen siitä, että jos tekstikontekstista käy ilmi, millainen asiaintila oletetaan toteutuvaksi, kysymyslause hahmottuu aspektiltaan kaksitasoiseksi. Jos taas kielenkäyttäjä ei tällaista oletusta tee tai ei ainakaan tuo sitä esiin tekstikontekstissa, lause hahmottuu aspektiltaan yksitasoiseksi. Yksityiskohtaisen analyysin ja pitävien päätelmien tekemiseen tarvittaisiin kuitenkin laajempi aineisto kuin tässä tutkimuksessa on käytettävissä.

8.1.2 Tapahtuma vai tila – lähtöpistettä ja alkuperää osoittavat lokatiiviset ilmaukset

Luvussa 6.1.2 tarkastelin entiteetin alkuperää ilmaisevia *tulla*-verbillisiä lauseita ja totesin, että toisin kuin *tulla*-verbilliset lauseet yleensä, ne ilmaisevat dynaamisen prosessin sijaan statiivista tilaa. Syntaktisesti ne eivät eroa sellaisista liikkettä kuvaavista *tulla*-verbillisistä lauseista, jotka ilmaisevat eksplisiittisesti liikkeen lähdelokaation mutta eivät kohdelokaatiota, vaan ero on kokonaan semanttinen. Lauseet voivat myös olla monitulkintaisia, kuten ilmaus *Hän tulee Turusta*, jonka voi käsittää ilmaisevan joko liikettä tai alkuperää. Luvussa 6.1.2 käsittelin tarkemmin sitä, että kyseiset lauseet muistuttavat tältä osin kvasiresultatiivilauseita, joissa staattinen tilanne esitetään dynaamisena prosessina mutta hahmotetaan kuitenkin jatkuvasti vallitsevaksi (vrt. *Lumi peittää maan, Tie ylittää autiomaan*) (ks. T. Itkonen 1976: 181–184; Huumo 2010a: 100–105).

Tässä luvussa pohdin, millä perusteella lause lopulta tulkitaan joko liikettä eli dynaamista prosessia tai alkuperää eli statiivista tilaa ilmaisevaksi. Tavoitteeni on selvittää, millaisissa tapauksissa tulkinnan voi tehdä yksittäisen lauseen perusteella ja voiko konteksti selventää tulkinnan silloin, jos lause itsessään on monitulkintainen eli mahdollistaa sekä liikkeen että jostakin peräisin olemisen merkitykset. Aineistossani *tulla*-verbin ja lähdelokaation ilmauksen sisältäviä lauserakenteita on yhteensä 67, ja olen määritellyt niistä 42 liikettä ja 25 alkuperää ilmaiseviksi. Näihin lauseisiin ei siis sisälly lainkaan liikkeen kohdelokaation ilmausta. Käsittelen ensimmäisenä esimerkkejä 210–212, joissa erosijainen lokatiivinen ilmaus viittaa konkreettiseen maantieteelliseen paikkaan tai abstraktiin tilaan.

210 Toimeen on tultava

Bussinkuljettajat ovat edelläkävijöitä. **Heidän työkaverinsa tulevat eri puolilta maailmaa**, uskovat erilaisiin uskontoihin ja monet vielä näyttävätkin erilaisilta. -

-

(HS 3.4.2008.)

211 Luterilainen nunna elää Vartiosaaren hiljaisuudessa

-- Toiminnalle tuntuu olevan kysyntää. Luostariyhteisön taloutta pyöritetään järjestämällä kaikille avoimia retriittejä ja hengellisen elämän kursseja. "Kesällä on valtava ryntäys. **Hiljaisuuden suurkuluttajat tulevat Helsingistä.**" Luostarin pihamaalla tikka koputtelee puussa, ja mininarsissit puskevat maasta. Yhteisö on vuokralla 1900-luvun alussa rakennetussa huvilassa. --

(HS 4.5.2008.)

212 Kauhajoen koulusurmat ahdistavat yhä kouluissa

-- Rehtorit kuitenkin kiittelevät surmien jälkeistä apua. Helsinkiläisen Meilahden yläasteen rehtori Riitta Erkinjuntti kertoo, että heti Kauhajoen tapahtumien jälkeen koulu sai opetusvirastosta toimintaohjeet. Seuraavana aamuna seurakunnan nuorisotyöntekijä tuli koululle keskustelemaan oppilaiden kanssa.

"Kymmenen plus tuosta tuesta", Erkinjuntti sanoo.

Meilahdessa ahdistus on jo väistynyt. Erkinjuntti sanoo, että erityisen ahdistuneita näyttivät olevan jotkut maahanmuuttajaoppilaat.

"Heille, **jotka ovat tulleet levottomista olosuhteista**, tämä selvästi on aktivoinut muistoja aiemmista kriiseistä."

(HS 3.10.2008.)

Esimerkki 210 on katkelma Kaupunki-osiossa ilmestyneestä tekstistä, jossa käsitellään pääkaupunkiseudun bussinkuljettajien monikulttuurista työyhteisöä. Kyseisessä esimerkissä *tulla*-verbin ja erosijaisen lokatiiviadverbiaalin muodostama rakenne⁴² on luontevinta tulkita alkuperää ilmaisevaksi, sillä jostakin peräisin oleminen esitetään subjektin tarkoitteiden pysyvänä ominaisuutena vertaamalla sitä muihin niin ikään tässä kontekstissa pysyviksi hahmottuviin ominaisuuksiin eli uskonnolliseen vakaumukseen ja ulkonäköön. Vaikka tekstikontekstista ilmenee myös se, että tarkoitteet ovat konkreettisesti siirtyneet paikasta toiseen eli jostakin päin maailmaa Suomeen ja osaksi tiettyä työyhteisöä, liikkeen merkitys jää taka-alalle. Tekstikontekstissaan *tulla*-verbillinen lause tulkitaan siis yksiselitteisesti alkuperää ja siten statiivista tilaa ilmaisevaksi.

⁴² On syytä tähdentää, että alkuperän ilmaiseksen merkitystä tuskin voi pitää yksinomaan *tulla*-verbin merkityspiirteenä, vaan tätä merkitystä ilmentää nimenomaan verbistä ja erosijaisesta lokatiivisesta ilmauksesta muodostuva rakenne.

Esimerkki 211 puolestaan on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jossa kerrotaan Vartiosaaressa sijaitsevasta luostarista ja sen asukkaista. Tekstikontekstista ilmenee, että luostari järjestää tiloissaan kaikille avointa toimintaa, mikä osaltaan implikoi tätä lokaatiota kohti suuntautuvaa liikettä, sillä toiminnan käsitteään tapahtuvan nimenomaan luostarin alueella. Myös substantiivi *ryntäys* viittaa liikkeeseen (ks. ISK 2004: § 232) ja ohjaa edelleen tulkitsemaan *tulla*-verbinkin ilmaiseman prosessin liikkeeksi. Tämän takia *tulla*-verbillisen lauseen kuvaaman asiointilan voi tulkita lausekontekstissa implisiittiseksi jäävää mutta tekstikontekstista ilmenevää lokaatiota kohti suuntautuvaksi liikkeeksi. Tässä tapauksessa *tulla*-verbillinen lause tosin on geneerinen, mutta yksittäisten osatilanteiden osalta verbin ilmaisema prosessi hahmottuu kuitenkin dynaamiseksi. Toisaalta juuri nykyhetken aikaista tekemistä osoittavan tempuksen perusteella lause voitaisiin käsittää myös alkuperää ilmaisevaksi, sillä mikään tekstikontekstissa ei estä sitä, etteikö *tulla*-verbin kuvaamaa prosessia voisi myös tarkastella puheena olevien entiteettien pysyväksi esitettynä ominaisuutena liikkeen sijaan. Nähdäkseni edellä esittämäni seikat ohjaavat silti tulkitsemaan sen ensisijaisesti liikettä ilmaisevaksi.

Esimerkki 212 puolestaan on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jossa käsitellään Kauhajoen koulusurmien pääkaupunkiseudun koululaisissa herättämiä tuntemuksia sekä koulujen ja koululaisten saamaa tukea surmien jälkeen. Esimerkissä 212 konteksti ei selvästi ohjaa tulkitsemaan lauseen ilmaisemaa asiointilaa sen enempää liikkeeksi kuin jostakin peräisin olemiseksikaan, vaan molemmat merkitykset ovat ilmauksessa läsnä. Tällä tarkoitan sitä, että entiteetin jostakin peräisin oleminen käsitetään seuraukseksi liikkeestä, tai siis liike voidaan tässä käsittää olotilan tai ominaisuuden voimaan tulemisen edellytykseksi. Samalla tavalla voisi tietysti tulkita esimerkin 210, mutta siinä jostakin peräisin oleminen on rinnastettu entiteetin muihin ominaisuuksiin, mikä vahvistaa jostakin peräisin olemisen tulkintaa. Esimerkissä 212 *tulla*-verbin ilmaisema asiointila hahmottuu siis kuitenkin statiiviseksi tilaksi, joka on käynnistynyt liikkeestä eli dynaamisen prosessin seurauksena. Tässä tempuskin osittain vaikuttaa siihen, että asiointilan voi käsittää alkaneen liikeprosessista, sillä perfektio osoittaa asiointilan alkamista menneisyydessä mutta samanaikaisesti sen relevanssia nykyhetken kannalta: liikkeen seurauksena on alkanut tila (ks. Comrie 1976: 52; Bybee ym. 1994: 54; ISK 2004: § 1534–1535).

Edellä käsitellyt esimerkit 210–212 ilmaisevat inhimillisen entiteetin jostakin peräisin olemista, mutta aineistoni *tulla*-verbilliset lauseet kuvaavat myös elottomien tai abstraktien entiteettien alkuperää. Tätä havainnollistaa esimerkki 213. Kyseisessä esimerkissä lokatiivinen ilmaus *vanhasta Queensin kaupunginosan kansakoulusta vuodelta 1895* viittaa tiettyyn oppilaitokseen, josta subjektin *Gallerian nimi P.S.1* ilmaisema abstrakti tarkoite on peräisin.

213 Gallerian nimi P.S.1 tulee vanhasta Queensin kaupunginosan kansakoulusta vuodelta 1895 (HS 3.6.2008).

Abstraktissa mielessä jokin nimetty opinahjo saattaisi mahdollistaa jostakin lähtöisin olemisen tulkinnan myös inhimilliseen entiteettiin viittaavan subjektin yhteydessä (*Vieraileva luennoitsijamme tulee Tarton yliopistosta*), vaikka periaatteessa koulusta tai muusta yleisestä paikasta tuleminen hahmottuuikin melko yksiselitteisesti liikkeeksi. Näin on muun muassa esimerkissä 214, jossa tulkinta alkuperää ilmaisevaksi olisi epäluonteva siksi, ettei subjektin *pojat* tarkoitteiden voi käsittää olevan peräisin koulusta yleensä. Perfektin käyttö osoittaa lisäksi, että *tulla*-verbin kuvaamasta liikkeestä on seurannut oleminen jossakin lausekontekstissa implisiittiseksi jäävässä lokaatiossa.

214 Pojat ovat tulleet suoraan koulusta koulukirjat ja -vihkot mukanaan (HS 2.8.2008).

Esimerkit 213 ja 214 havainnollistavatkin sitä, että sekä subjektin että lokatiiviadverbiaalin merkitys ovat tekijöitä, joiden perusteella tässä luvussa käsitellyn kaltaisten *tulla*-verbillisten lauseiden voidaan käsittää ilmaisevan joko liikettä tai entiteetin alkuperää. Kaikki käsitellyt esimerkit osoittavat myös, että tempuksellakin on oma vaikutuksensa lauseen tulkintaan, sillä nykyhetken aikaista tekemistä ilmaisevan preesensin perusteella lause on luonteva käsittää jatkuvaa tilaa ilmaisevaksi. Preesens voi kuitenkin osoittaa myös geneerisyyttä, jolloin yleistyksen voi ymmärtää pohjautuvan joko liikkeeseen tai tilaan. (Ks. Ikola 1964: 104–106; Hakulinen–Karlsson 1979: 247–248; ISK 2004: § 1527.)

Seuraavaksi käsitelen muita sellaisia seikkoja, joiden perusteella lause hahmottuu joko liikettä tai alkuperää ilmaisevaksi (esimerkit 215–217).

215 "Esimerkiksi Berliinissä tai Euroopan metroasemilla näkee ensimmäiseksi, mitä konsertteja on tulossa. **Kun tulen Lohjalta bussilla**, mistä tiedän, mitä on esimerkiksi Amos Andersonin taidemuseossa? Kaupungissa tiedottamista pitäisi avata useammille tahoille. Kaupunki tukee jo erilaista kulttuuria, mainospaikan tarjoaminen voisi olla osa sitä", Seliger sanoo (HS 3.11.2008).

216 "He ovat hyvä tiimi", arvioivat kolmikymppiset Tatjana ja Ilja Melnikov, **jotka olivat tulleet äänestämään kolmivuotiaan Danielin kanssa Vuosaresta** (HS 3.3.2008).

217 Samanlaisia kertomuksia tulee joka puolelta maata (HS 2.1.2008).

Esimerkissä 215 *tulla*-verbillisen lauseen käsitetään ilmaisevan liikettä, sillä lauseeseen sisältyy liikkumisen tapaa ilmaiseva adverbiaalimäärite *bussilla*, ja siten tulkinta on selvä ilman tekstikontekstin tukeakin. Esimerkki 216 puolestaan havainnollistaa sitä, että jos *tulla*-verbiin liittyy syytä ilmaiseva MA-infinitiivilauseke, sen ilmaisema asiointi hahmottuu niin ikään liikkeeksi (ks. ISK 2004: § 549). Myös silloin, kun lauseen kuvaama asiointi esitetään toistu-

vaksi, *tulla*-verbin ja erosijaisen lokatiiviadverbiaalin muodostaman rakenteen käsitetään ilmaisevan liikettä. Tätä havainnollistaa esimerkki 217, jossa eksistentiaalinominin *samanlaisia kertomuksia* abstraktien tarkoitteiden käsitetään siirtyvän implisiittiseksi jäävän vastaanottajan haltuun; lause ilmaisee siis niin sanottua kognitiivista siirtymää, jossa tieto siirtyy ikään kuin vastaanottajan henkiseen hallintaan (ks. Alhoniemi 1975: 14, 20). Partitiivisijainen eksistentiaalinomini *samanlaisia kertomuksia* mahdollistaa tässä sen tulkinnan, että kaikki tarkoitteet eivät osallistu tilanteeseen samanaikaisesti vaan kyse on jatkuvasta yksittäisten osatilanteiden sarjasta, johon kerrallaan osallistuu vain yksi tarkoite (ks. Kangasmaa-Minn 1978: 24; Huumo 2006: 525). Nähdäkseni se, että lauseen käsitetään ilmaisevan jostakin peräisin olemista, edellyttää kuitenkin, että prosessi koskee kaikkia tarkoitteita samanaikaisesti. Jostakin peräisin oleminen on nimittäin pysyvä tila, jossa tarkoite on jatkuvasti ja kokonaisuutena. Generiset lauseet, kuten esimerkki 210, sen sijaan voivat ilmaista entiteetin alkuperää, sillä ne esittävät yleistyksen, joka samanaikaisesti koskee kaikkia yleistyksen kohteena olevia tarkoitteita.

Tässä luvussa olen käsitellyt *tulla*-verbistä ja erosijaisesta lokatiiviadverbiaalista muodostuvaa rakennetta, joka voi ilmaista joko liikettä tai entiteetin alkuperää sen mukaan, millaisiin tarkoitteisiin lauseen subjekti ja lokatiiviadverbiaali viittaavat, millaisia muita ilmauksia lauseisiin sisältyy ja mikä on lauseen tempus. Vaikka aineistoni on entiteetin alkuperää ja liikettä ilmaisevien lauseiden osalta melko pieni (42 lausetta ja 25 lausetta), sen perusteella voi kuitenkin esittää, että konteksti kyllä monitulkintaisissa tapauksissa yleisesti ottaen selvittää, onko kyse dynaamisesta prosessista vai statiivisesta tilasta. Lisäksi on olemassa tiettyjä lauseensisäisiä indikaattoreita, joiden perusteella tulkinta selviää suuntaan tai toiseen, eikä tekstikontekstin apua tarvita. Joissain tapauksissa tekstikonteksti kuitenkin sallii molemmat tulkinnat eikä ohjaa lukijaa käsitämään kuvattua asiaintilaa vain yhdellä tavalla.

8.2 Lauseenulkoiset rajan ilmaukset

8.2.1 Implisiittinen vai lauseenulkoisen raja – kohdelokaation ilmaukset tekstissä

Luvussa 6.2.1 tarkastelin aineistoni *tulla*-verbillisiä, liikettä ilmaisevia intransitiivilauseita. Analyysi osoitti, että aineistossani on paitsi sellaisia lauseita, joissa liikkeen kohdelokaatio on eksplisiittisesti ilmaistu, myös lauseita, joissa kohdelokaatio jää implisiittiseksi. Tämä on tietenkin sikäli odotuksenmukaista, että verbin argumentit voivat jäädä vaille kielenlyöntä, jos ne ovat kielenkäyttökön-

tekstissa itsestään selviä tai niiden mainitseminen ei jostakin muusta syystä ole olennaista (ks. Vilkuna 2000: 25–26; ISK 2004: § 447). Lauseanalyysin yhteydessä totesin, että kohdelokaation ilmaus osoittaa aina liikkeen päätepistettä ja pääte-pisteitä kuvaavia ilmauksia pidetään tavanomaisina rajan ilmauksina, vaikka ne eivät aina yksiselitteisesti osoitakaan, onko pääte-piste jo saavutettu vai ei (ks. Heinämäki 1984: 159–160, 1994: 224; Kangasmaa-Minn 1985: 440; P. Leino 1991: 144–146). Analyysini osoitti kuitenkin myös sen, että jos *tulla*-verbillisestä lauseesta puuttuu eksplisiittinen kohdelokaation ilmaus, siinä ei välttämättä ole mitään muuta sellaista ilmausta, jonka voisi tulkita rajaavan asiaintilan etene-mistä ajassa. Koska tällaiset lauseet kuitenkin käsitetään aspektiltaan rajatuiksi, on mahdollista tehdä kaksi oletusta: joko eksplisiittinen rajan ilmaus ei ole rajat-tuuden edellytys, kuten Heinämäki (1984; 1994) on esittänyt, tai eksplisiittinen rajan ilmaus voi sijaita myös lauseen rajojen ulkopuolella tekstikontekstissa.

Tässä luvussa tavoitteeni onkin selvittää, ilmeneekö verbin ilmaiseman prosessin kiintopisteeksi käsitetty kohdelokaatio tekstistä silloin, kun se lausekon-tekstissa jää implisiittiseksi. Liikkeen päätepistettä osoittava ilmaus on siis tyy-pillinen lauseensisäinen raja, mutta tässä luvussa tarkastelen, voiko se olla myös lauseenulkoinen eli sijaita eri lauserakenteessa kuin *tulla*-verbi. Luvussa 6.2.1 totesin, että aineistooni sisältyy 114 liikettä ilmaisevaa *tulla*-verbillistä lau-setta, joissa päätepistettä kuvaava ilmaus jää implisiittiseksi.⁴³ Nämä lauseet ovat tässä luvussa tarkastelun kohteena.

Aineistoni perusteella voi sanoa, että *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin kiin-topiste ilmenee useimmissa tapauksissa tekstistä silloin, kun se lausekontekstis-sa jää vaille eksplisiittistä ilmausta. Käsitelen ensin tapauksia, joissa *tulla*-verbin ilmaiseman liikkeen kohdelokaatio ilmenee jo tekstin otsikosta (esimer-kit 218 ja 219).

218 Vesi lämpeni kesälukemiin Vantaan Kuusijärvellä

Nyt kelpaa muidenkin kuin talviuimareiden mennä polskimaan Vantaan Kuusi-järveen, missä oli lauantaina jo täysin kesäinen tunnelma. Jopa niin kesäinen, että vannoutuneille talviuimareille tuli tukalat paikat.

Veden lämpötila oli kivunnut 20 asteeseen, ja ilman lämpömittari näytti varjossa 21 astetta.

Koululaiset ja pikkulapsetkin uskaltautuivat veteen. **Jotkut olivat tulleet päiväl-lä heti keväjuhlien jälkeen.** Kesäloman aloitus oli täydellinen, kun he heti en-

⁴³ Hän tulee hyvästä perheestä -tyyppiset entiteetin alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet eivät sisälly tähän lukumäärään, vaikka kyseisissä lauseissa ei olekaan kohdelokaation ilmaus-ta. Olen käsitellyt alkuperää ilmaisevia lauseita erikseen luvussa 8.1.2.

simmäisenä päivänä saattoivat vetää kolmen tunnin pomppuharjoitukset laiturilta. - -
(HS 1.6.2008.)

219 Potkittu päätoimittaja ei vaikene

"Pitäisikö minun olla synkemmän näköinen?" juuri irtisanottu Lapin Kansan päätoimittaja Johanna Korhonen kysyy lehtikuvaajalta toimistonsa ulkopuolella. Arvostettu media-ammattilainen vaikuttaa vihaiselta, mutta määrätietoiselta: hän antaa liukuhihnalla lausuntoja vanhassa toimistossaan Journalisti-lehdessä. Televisiokameroita ja kuvaajia vieraillee jatkuvana virtana. **Puheluita on päivän aikana tullut satoja.** - -
(HS 2.10.2008.)

Esimerkki 218 on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jossa kerrotaan lämmenneistä uimavesistä pääkaupunkiseudulla. Tässä tapauksessa konkreettista liikettä ilmaisevan *tulla*-verbin kiintopiste ilmenee jo otsikosta (*Vantaan Kuusijärvellä*), ja sama lokaatio mainitaan myös tekstin ensimmäisessä kappaleessa (*Vantaan Kuusijärveen*) eli kahden tekstikappaleen päässä *tulla*-verbillisestä lauseesta. *Tulla*-verbillinen lause on tässä esimerkissä intransitiivilause, ja kohdelokaatiota osoittava ilmaus periaatteessa voisi olla osa sen rakennetta (ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 93).

Esimerkki 219 puolestaan on katkelma Kulttuuri-osion tekstistä, jossa käsitellään erään sanomalehden päätoimittajan erottamista. Tämän esimerkin *tulla*-verbillinen lause eroaa edellä käsitellystä konkreettista liikettä ilmaisevasta lauseesta siten, että se ilmaisee abstraktia haltuun siirtymistä tai vastaanottamista ja on lisäksi rakenteeltaan kvanttorilause, jonka rakenteessa lokatiivinen ilmaus ei ole välttämätön (ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 98). Tästä huolimatta entiteetti, joka vastaanottaa subjektin tarkoitteet, käy selvästi ilmi tekstikontekstista: vastaanottaja ilmenee paitsi otsikosta (*potkittu päätoimittaja*) myös tekstin kahdesta ensimmäisestä kappaleesta (*juuri irtisanottu Lapin Kansan päätoimittaja Johanna Korhonen, arvostettu media-ammattilainen, hän*). Kyseisessä esimerkissä vastaanottajan mainitsematta jättäminen lausekontekstissa aiheutuu siis paitsi siitä, että se on kontekstin perusteella ilmiselvää, myös siitä, että asiaintilaa kuvaavan lauseen rakenne ei sitä edellytä. On mahdollista, että kvanttorilauseita käytetään tässä korostamaan eksistentiaalinen tarkoitteiden määrää, sillä *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin kiintopiste ilmenee joka tapauksessa edeltävästä tekstikontekstista ja siten on ilmiselvää, kenelle subjektin tarkoitteet ikään kuin siirtyvät. Toki myös eksistentiaalilause olisi tässä kontekstissa täysin mahdollinen (*Päivän aikana on tullut satoja puheluita*).

Molemmissa edellä käsitellyissä esimerkeissä konkreettisen tai abstraktin liikkeen kohdelokaatio tai vastaanottaja siis ilmenevät tekstin otsikosta sekä *tulla*-verbillistä lausetta edeltävästä tekstistä. Onkin selvää, että jos kohdelokaatio tai vastaanottaja on juuri mainittu, sitä ei välttämättä tarvitse toistaa tai tois-

to voisi olla jopa häiritsevää. Näissä esimerkeissä toistaminen tosin saattaisi tulla kysymykseenkin: *Jotkut olivat tulleet Kuusijärvelle päivällä heti kevätjuhlien jälkeen, [Lisäksi] hänelle on päivän aikana tullut satoja puheluita.* On myös hyvä huomata, että aineistooni ei sisälly sellaisia tapauksia, joissa *tulla*-verbin ilmaiseman konkreettisen tai abstraktin liikkeen kiintopiste ilmenisi yksinomaan otsikosta, vaan se on aina toistettu myös tekstissä. Käsittelen *tulla*-verbillisen lauseen ja verbin kiintopistettä kuvaavan ilmauksen välistä etäisyyttä vielä tarkemmin tämän luvun lopussa.

Kaikissa tapauksissa *tulla*-verbin ilmaiseman konkreettisen tai abstraktin liikkeen kohdelokaatio tai vastaanottaja ei saa ensimmäintänsä tekstin otsikossa, vaan kyseinen entiteetti mainitaan otsikon sijaan ensimmäisen kerran vasta itse tekstissä (esimerkit 220 ja 221).

220 Iowa käynnistää äänitaistelun Valkoisesta talosta

DES MOINES/KNOXVILLE. "Maltan tuskin odottaa, että minusta tulee ensimmäinen nainen. Siitä tulee coolia."

Mikrofonin varressa on Janet Huckabee ja tapahtumapaikka on Val Air -tanssipaikka Des Moinesissa, kolmen miljoonan asukkaan Iowan osavaltion pääkaupungissa.

Baptistirouvan "viileät" sanavalinnat selittyvät sillä, että yleisön joukossa on paljon nuoria. **Heistä moni on tullut katsomaan b-toimintaelokuvien veteraanitäh-
teä Chuck Norrisia**, joka on vakuuttunut siitä, että Janet Huckabeen aviomies Mike on paras valinta Yhdysvaltain seuraavaksi presidentiksi. - -
(HS 3.1.2008.)

221 Poistukaa olkaa hyvä, panssarinne on tulella!

- - "Edistysmielisten kommunistien mielestä me sekoitimme kuvioita. Keskuskomitean kannanotto oli vielä jyrkempi, siellä puhuttiin jopa vapaaehtoisen kansanmiliisin kutsumisesta kaduille aiheuttamiemme järjestyshäiriöiden varalta." 2000 sanaa päättyy enteellisiin sanoihin: "Kevät on ohi eikä palaa enää koskaan. Talven tultua tiedämme kaiken." Elokuun 21. päivänä Vaculík oli kesänvietossa synnyinkylässään Määrissä.

"Serkkuni herätti minut aamulla: '**Ludvík, venäläiset tulivat.** Miten otamme heidät vastaan? Slivovits on juotu, kranaatteja ei ole.' Minä menin läheiseen koivumetsään ja ajattelin Siperiaa. Tunsin, että tämä oli kansallisen olemassaolomme kriittinen hetki." Serkulla oli käytännöllisempi huoli: "Kunpa he lähtisivät ennen kuin kesä on ohi. Voisimme hyvästellä kukkasin." Myös Václav Havel oli kesänvietossa mökillään Hrádececkissa. - -

(HS 1.6.2008.)

Esimerkki 220 on katkelma Ulkomaat-osiossa ilmestyneen Yhdysvaltain presidentinvaaleja käsittelevän tekstin alusta. *Tulla*-verbillinen lause kuuluu tekstin kolmanteen kappaleeseen, mutta verbin ilmaiseman prosessin kiintopiste jää lausekontekstissa implisiittiseksi. Se kuitenkin ilmenee jo edeltävästä tekstikappaleesta (*Val Air -tanssipaikka Des Moinesissa*). Vaikka tekstin otsikko sisältää

lokatiivisen ilmauksen, johon kiintopisteenkin voi käsittää sisältyvän (*Iowa*), varsinainen kiintopiste ei kuitenkaan näissä tapauksissa ilmene otsikosta, sillä se ilmaistaan täsmällisesti vasta tekstissä.

Esimerkki 221 puolestaan on Kulttuuri-osion teksti, jossa muistellaan Tšekkoslovakian miehitystä vuonna 1968 ja siihen liittyneitä tapahtumia. Tässäkin tapauksessa *tulla*-verbin kiintopiste jää lausekontekstissa implisiittiseksi, mutta se ilmenee edellisen tekstikappaleen lopusta (*synnyinkylässään Määrissä*). Otsikko sinänsä ei kuitenkaan sisällä minkäänlaista viittausta *tulla*-verbin kuvaaman liikkeen päätepisteeseen.

Kaikissa edellä käsitellyissä esimerkeissä *tulla*-verbillisten lauseiden tulkinta täydentyy lausetta edeltävästä tekstikontekstista, ja näin on kautta aineiston lukuun ottamatta niitä tapauksia, joissa kohdelokaatiota tai vastaanottajaa ei ilmaista lainkaan. Toisin sanoen vaikka *tulla*-verbin ilmaiseman prosessin kiintopiste ilmenee lähes aina tekstikontekstista, on kuitenkin olemassa myös muutama poikkeus. Muun muassa silloin, kun liikkeen kohdelokaatio on maailmantiedon perusteella mahdollista käsittää vain tietynlaiseksi, se jää aineistoni lauseissa kokonaan ilmaisematta (esimerkki 222). Myös siinä tapauksessa, että *tulla*-verbi ilmaisee pikemmin jonkin ajanjakson tai tapahtuman lähestymistä kuin jonkin kohdelokaation suuntaan etenevää liikettä, tekstikontekstissakaan ei ole kohdelokaatioon viittaavaa ilmausta (esimerkki 223). Tapauksia, joissa kohdelokaatio jää tekstikontekstissakin vaille eksplisiittistä ilmausta, on aineistossani alle kymmenen, mikä on vähän siihen nähden, että lausekontekstissa kohdelokaatio jää implisiittiseksi 114:ssä aineistoni liikepolun toteutumaksi hahmottuvassa *tulla*-verbillisessä lauseessa.

222 Helsingin romanikerjäläiset asuvat telttaleirissä sillan alla

- - Poliisikin kävi leirissä. "He eivät tehneet meille mitään. Kehottivat vain keräämään kylliksi rahaa, että päästään takaisin kotimaahan. Mutta ei meillä ole varaa matkustaa", Rostas kertoo.

Sillan betonipohjassa on pyöreä aukko, josta juoksee noro. **Rostasin suusta tulee höyryä**, kun hän puhuu. Trandafir Musca sytyttää tupakan. - -
(HS 2.2.2008.)

223 Mikin merkit

- - Löydän ensin korvat ja pään. **Koska joulun tulossa**, niistä on tehty joulupalloja: isolla pallolla on kaksi pienempää korvina. Silmät ja suu puuttuvat ja pinnassa on muita kuvioita. Olisikin roisia, jos kuusessa roikkuisi Mikki Hiiren hymyilevä irtopää. - -

(HS 3.12.2008.)

Esimerkki 222 on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jossa kuvataan romanikerjäläisten tilannetta erityisesti Helsingissä mutta myös muualla Suomessa ja Euroopassa. Tässä *tulla*-verbi ilmaisee konkreettista liikettä, mutta liikkuva enti-

teetti on ihmisen suusta tuleva höyry, jonka voi maailmantiedon perusteella käsittää kulkeutuvan vain tietynlaiseen lokaatioon, siis ympäröivään ilmaan. Siksi on selvää, ettei erillistä kohdelokaation ilmausta tarvita eikä se ilmene myöskään tekstikontekstista. Kyseinen esimerkki muistuttaa Talmyn (2000: 105–106) *emanaatioksi* kutsumaa semanttista tyyppiä eli jonkinlaisen aineksen tai signaalin synnyttämistä tai välittämistä (*Piipusta tuprutti savua, Puun kyljestä vuotaa pihkaa*) (ks. myös Helasvuo–Huumo 2010: 178–179). Esimerkki 223 puolestaan on katkelma Kulttuuri-osiossa julkaistusta kirjoituksesta, joka käsittelee New Yorkin Disney-kauppaa ja erityisesti siellä myytäviä Mikki Hiiri -tuotteita. Tässä esimerkissä *tulla*-verbin merkitys on 'lähestyä [ajassa]', joten subjektin tarkoite ei konkreettisesti liiku tai siirry kohti sellaista lokaatiota tai vastaanottajaa, joka voisi ilmetä tekstikontekstista.

Edellä olen osoittanut, että aineistossani konkreettisen tai abstraktin liikkeen kohdelokaatio tai vastaanottaja jää vain harvoin täysin maailmantiedosta pääteltäväksi. Aineistossani liikettä ilmaisevan *tulla*-verbin kiintopiste mainitaan tekstissä vähintään kerran, mahdollisesti useamminkin, ja se ilmenee *tulla*-verbillistä lausetta edeltävästä tekstikontekstista. Etäisyys viimeisimmän eksplisiittisen maininnan ja *tulla*-verbillisen lauseen välillä on enimmillään viisi tekstikappaletta, mutta useimmiten kiintopiste ilmaistaan samassa kappaleessa kuin *tulla*-verbillinen lause tai vaihtoehtoisesti juuri edeltävässä kappaleessa. Sanomalehtiteksteissä kappaleet voivat lisäksi olla hyvin lyhyitä, joten kohdelokaation tai vastaanottajan ilmauksen ja *tulla*-verbillisen lauseen väliin jäävien tekstikappaleiden suuri määräkään ei välttämättä tarkoita pitkää etäisyyttä. Kiinnostava havainto oli myös se, että aineistooni sisältyy tapauksia, joissa *tulla*-verbin ilmaisevan prosessin kiintopiste ilmenee jo tekstin otsikosta.

Tavoitteeni oli tässä luvussa selvittää, voivatko rajan ilmaukset esiintyä paitsi lauseen sisällä myös sen ulkopuolella. Valitsin tarkastelun kohteeksi liikettä ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet, koska *tulla*-verbi sisältää luontaisen päätepiirteen merkityksen ja koska tätä päätepiistettä ilmaiseva elementti on yleensä mahdollista tulkita lauseensisäiseksi rajaksi, kuten luvussa 6.2.1 tuli esiin. *Tulla*-verbi voi kuitenkin myös aivan hyvin esiintyä ilman tätä elementtiä, joten ajatus tällaisista lauseenulkoisista rajoista oli mahdollinen. Tarkastelu osoitti, että liikettä ilmaisevan *tulla*-verbin kohdelokaatio ilmenee tekstistä lähes aina silloin, kun se ei lausekontekstin sisällä saa eksplisiittistä ilmausta. Siten *tulla*-verbin kuvaaman prosessin päätepieste voidaan ilmaista paitsi lauseensisäisenä myös lauseenulkoisena rajana. Tämä ei kuitenkaan olisi lauseen rajatun aspektitulkin kannalta välttämättömyys, sillä liikettä kuvaava *tulla*-verbillinen lause voidaan hahmottaa aspektiltaan rajatuksi myös ilman, että liikkeen päätepieste on mainittu eksplisiittisesti. Tämä perustuu siihen, että verbi itsessään sisältää implikaation jotakin päätepiistettä kohti suuntautuvasta liikkeestä silloinkin, kun päätepiistettä ei kielennetä (ks. Pajunen 2001: 207–208). Voikin kysyä, tulisi-

ko päätepuheen ilmaus hahmottaa *tulla*-verbin yhteydessä pikemmin tarkentavaksi kuin itsenäiseksi rajaksi.

8.2.2 Rajaavat lauseet

kunnes- ja kun-sivulauseet

Tarkastelen rajaavia lauseita ensin yhdyslauseiden tasolla. Kun *olla-*, *tehdä-* tai *tulla*-verbillinen lause on osa yhdyslauseetta, se rinnastuu toiseen lauseeseen tai vaihtoehtoisesti kuuluu osaksi toista lausetta tai saa itse osakseen toisen lauseen (ks. esim. Penttilä 1963: 644–647; Siro 1964a: 116–123; ISK 2004: § 1144.) Kirjoitustussa yleiskielessä yhdyslauseen osat kuuluvat samaan tekstuaaliseen rakenteeseen eli virkkeeseen, enkä tässä yhteydessä esitä esimerkkeinä virkettä laajempia tekstikatkelmia. Käsittelen tässä luvussa vain *kunnes-* ja *kun-sivulauseen* saavia *olla-*, *tehdä-* ja *tulla*-verbillisiä lauseita, sillä aineistossani ne osoittautuvat aspektin ilmaisemisen kannalta kiinnostaviksi. Käsittelen ensin esimerkkiä, jossa *olla*-verbillisen lauseen kuvaaman asiointilan päätyminen käy ilmi yhdyslausekontekstista (esimerkki 224).

224 Armfelt oli Ruotsin ehkä toiseksi vaikutusvaltaisim mies heti kuningas Kustaa III:n jälkeen kunnes tämä murhattiin 1792 (HS 3.2.2008).

Esimerkki 224 on *olla*-verbillisestä päälauseesta ja *kunnes*-konjunktioilla alkavasta sivulauseesta muodostuva yhdyslause. Jääskeläisen (2012: 501) mukaan *kunnes*-konjunktio on perusmerkitykseltään terminatiivinen, koska se samanaikaisesti sekä rajaa päälauseen ilmaiseman prosessin päättyväksi että osoittaa sivulauseen ilmaiseman prosessin alkavaksi. Lisäksi Jääskeläinen (mts. 504) toteaa, että näissä perustapauksissa päälauseen ilmaiseman prosessin on itsessään oltava rajaamaton, jotta se on mahdollista rajata *kunnes*-sivulauseella, ja sivulauseen kuvaama prosessi puolestaan on usein punktuaalinen.

Esimerkki 224 on siis itse asiassa hyvin tyypillinen *kunnes*-konjunktio sisältävä yhdyslause, sillä *olla*-verbillinen lause kuvaa ajassa jatkuvaa tilaa ja sivulause hetkellistä tapahtumaa. Tällaisissa tapauksissa *kunnes*-konjunktio aloittamaa sivulauseetta voikin aivan hyvin pitää lauseenulkoisena rajan ilmauksena, sillä se osoittaa, ettei *olla*-verbillisen lauseen kuvaama tilanne enää jatku. Aineistossani *kunnes*-sivulauseet tosin ovat harvinaisia, joten kovin yleisestä asiointilan rajaamisen keinosta ei ole kyse ainakaan rajaamatonta prosessia ilmaisevien *olla-*, *tehdä-* ja *tulla*-verbien yhteydessä. Vaikka tässä onkin siis käytetty esimerkkinä *olla*-verbillistä lausetta, *kunnes*-sivulause olisi mahdollinen lauseenulkoisen rajan ilmaus myös *tehdä-* ja *tulla*-verbillisten päälauseiden tapauksessa (*Hän teki ristisanatehtävää, kunnes nukahti, Hän tuli töihin bussilla, kunnes*

hankki oman auton). Toisaalta Jääskeläinen (2012) osoittaa tutkimuksessaan, että *kunnes*-konjunktiolla on perusmerkityksensä lisäksi myös muuntyyppistä käyttöä, joten *kunnes*-sivulauseetta ei aina rajaamatonta asiointilaa kuvaavaan päälauseeseen liittyessäänkään voi automaattisesti voida pitää rajan ilmauksena.

Aineistooni sisältyy myös sellaisia yhdylauseita, joissa *olla-*, *tehdä-* tai *tulla-*verbilliseen päälauseeseen yhdistyvä *kun*-sivulause ilmaisee päälauseen kuvaaman prosessin alkurajaa (esimerkit 225–227). Ero *kunnes-* ja *kun*-konjunktioiden välillä on ensinnäkin se, että siinä missä rajaa ilmaisevien *kunnes*-sivulauseiden määrä jää aineistossani alle kymmeneen, rajaa ilmaisevia *kun*-sivulauseita on 39. Toiseksi *kunnes*-sivulauseet ilmaisevat päälauseen kuvaaman asiointilan päättymistä eli loppurajaa, kun taas *kun*-sivulauseet ilmaisevat sen alkurajaa. Lisäksi on hyvä huomata, että alkurajaa ilmaisevat *kun*-lauseet muodostavat vain osan kaikista aineistooni sisältyvistä *kun*-sivulauseista.

225 "Olen valmis aloittamaan keskustelut keskeisten puolueiden kanssa sitten, kun kansakunta on rauhoittunut", Kibaki sanoi (HS 4.1.2008).

226 Hyväksi kääntäjäksi tiedetystä Villasta tuli jonkinlainen julkkis, kun hän noin 80-vuotiaana julkaisi Vanhan rouvan lokikirjansa (HS 2.10.2008).

227 Harjoittelussa Christian Diorilla muotitalon perustaja nappasi hänet [Yves Saint Laurentin] apulaiskseen, ja kun Dior sai sydänkohtauksen ja kuoli, 21-vuotiaasta tehtiin maailman mahtavimman muotitalon pääsuunnittelija (HS 3.6.2008).

Esimerkissä 225 *olla*-verbillinen päälause ilmaisee olotilassa olemista ja ajassa jatkuvaa asiointilaa. Asiointilan toteutumista kuitenkin vasta ennakoidaan, sillä toteutumisen ehtona esitetään *kun*-sivulauseen ilmaiseman asiointilan tapahtuminen. Toisin sanoen *kun*-sivulauseetta voi tässä pitää eräänlaisena alkurajana, koska sen kuvaama asiointila hahmottuu *olla*-verbillisen lauseen kuvaaman asiointilan alkamisen edellytykseksi. Lauseiden kuvaamien asiointilojen välinen suhde käsitetään siis peräkkäisyydeksi ja *olla*-verbillisen lauseen ilmaisema asiointila seuraukseksi *kun*-sivulauseen ilmaisemasta asiointilasta. Herlinin (1998: 35) mukaan *kun*-konjunktion yhdistämien lauseiden välinen suhde tulkitaankin tyypillisesti peräkkäisyydeksi silloin, kun vähintään toinen niistä ilmaisee aspektiltaan rajattua asiointilaa. Esimerkissä 225 *kun*-sivulauseen ilmaiseman tilanteen voi tosin käsittää johtavan tilaan, joka on päällekkäinen *olla*-verbillisen päälauseen kuvaaman tilanteen kanssa, mutta tähän tilaan päätyminen on kuitenkin rajattu prosessi (*Kansakunta rauhoittuu* > *Kansakunta on rauhoittunut*). Tässä tapauksessa toisen olotilan täytyy siis tulla voimaan, ennen kuin *olla*-verbillisen lauseen kuvaama olotila puolestaan voi alkaa, joten *olla*-verbillisen lauseen tulkinta on inkoatiivinen (vrt. mts. 43, 49).

Esimerkeissä 226 ja 227 sekä *kun*-sivulause että *tulla-* ja *tehdä-*verbilliset päälauseet kuvaavat kestoltaan rajattuja asiointiloja. Esimerkissä 226 *tulla-*

verbillinen lause kuvaa päätepisteeseen johtavaa muutospolkua, joka käsitetään seuraukseksi edeltävän *kun*-lauseen ilmaisemasta asiaintilasta eli kirjan julkaisemisesta. *Kun*-lause ilmaisee myös tässä yhteydessä alkurajaa, sillä *tulla*-verbin osoittaman muutospolun esitetään lähtevän liikkeelle sen ilmaisemasta, kestoltaan rajatusta asiaintilasta. Esimerkin 227 tulkinta on samantyyppinen, sillä siinä *tehdä*-verbillinen päälause ilmaisee tulokseen johtavaa kausaalista ketjua ja ketjun lähtökohtana esitetään *kun*-lauseen kuvaama asiaintila eli tietyn henkilön sairauskohtaus sekä kuolema. Tässäkin *kun*-lause siis toimii alkurajan ilmauksena, koska sen ilmaiseman asiaintilan toteutuminen käsitetään toisen asiaintilan toteutumisen lähtökohtana, siis eräänlaisena sysäyksenä sen toteutumiselle.

Aineistooni sisältyy myös tapauksia, joissa *tehdä*- tai *tulla*-verbi on *kun*-lauseen pääverbinä ja joiden voi käsittää ilmaisevan päälauseen alkurajaa (esimerkki 228). Tämä ei tietenkään samalla tavoin vaikuta *tehdä*- tai *tulla*-verbillisen lauseen aspektitulkintaan sinänsä, mutta osoittaa, että näillä lauseilla on tietynlainen aspektuaalinen tehtävä yhdyslauseen toisen osan kannalta.

228 Komea kivitalo Aleksanterinkadulla kuitenkin myytiin 1912, kun tuli tietoon, että Keskuskatu kaivettaisiin pian halkaisemaan Gasellin kortteli suoraan Ekbergin talon läpi (HS 1.6.2008).

Esimerkki 228 on yhdyslause, jossa *tulla*-verbi on *kun*-sivulauseen pääverbinä ja päälause rakentuu *myydä*-verbin ympärille. Päälauseen kuvaama prosessi käsitetään seuraukseksi *kun*-sivulauseen ilmaisemasta uuteen tilanteeseen siirtymisestä, joten *kun*-lause voidaan tässäkin tapauksessa tulkita alkurajan ilmaukseksi; se siis ilmaisee asiaintilan, jonka tapahtuminen esitetään päälauseen kuvaaman prosessin alkuunpanijana.

Edellä esitetyistä esimerkeistä voi havaita, että silloin kun *kun*-sivulause voidaan käsittää alkurajan ilmaukseksi, *kun*-konjunktio ei ilmaise ainoastaan temporaalisuutta eli asiaintilojen tapahtumisen ajallista suhdetta vaan myös kausaalisuutta eli niiden välistä syy–seuraus-suhdetta. Herlinin (1998: 102) mukaan peräkkäisiksi esitettyjen asiaintilojen välille syntyy kausaalinen implikaatio yleensä silloin, kun muutos aiheuttaa toisen muutoksen. Tämä käy selvästi ilmi esittämistäni esimerkeistä, joissa *kun*-sivulauseen ilmaiseva, kestoltaan rajattu asiaintila saa aikaan jonkinlaisen muutoksen: olotilan alkamisen, muutospolun tai kausaalisen ketjun. Varsinainen muutos voi siis olla implisiittinenkin, kuten olotilan alkamisen tapauksessa (ks. mts. 107).

Aikaa ilmaisevia konjunktioita⁴⁴ käsittelevässä kirjoituksessaan Heinämäki (1978: 256–257) huomauttaa, että syy–seuraus-suhteen merkitys ei automaattisesti sisälly näihin ilmauksiin, vaan niiden kausaaliset merkitykset ovat kontekstisidonnaisia. Siksi on täysin odotuksenmukaista, että vain osa *kun*-konjunktioillisista lauseista ilmaisee päälauseen kuvaaman asiaintilan alkurajaa. Esimerkeissä 225–228 ilmenevää kausaatiota voi kutsua *mahdollistavaksi kausaatioksi*, sillä toinen asiaintila nimenomaan mahdollistaa toisen tapahtumisen. Herlinin (1998: 109–110) esittämässä jaottelussa mahdollistava kausaatio hahmottuu *aiheuttavan* eli väistämättä toisen tilanteen tapahtumiseen johtavan kausaation vastakohtaksi. Esittämässäni esimerkeissä päälauseen kuvaaman asiaintilan toteutuminen ei siis ole väistämätön seuraus *kun*-lauseen kuvaaman asiaintilan tapahtumisesta, mutta *kun*-lauseen kuvaama asiaintila esitetään kuitenkin syynä, joka johtaa päälauseen ilmaiseman asiaintilan tapahtumiseen.

Olen tässä luvussa esittänyt, että esimerkeissä 225–227 asiaintilojen tempo-
raalista suhdetta sekä mahdollistavaa kausaatiota ilmaisevat *kun*-sivulauseet toimivat alkurajan ilmauksina, sillä ne osoittavat, millaisen asiaintilan tapahtumisesta *olla*-, *tehdä*- tai *tulla*-verbillisen päälauseen kuvaama tilanne lähtee liikkeelle. Alkurajat ovat tutkimukseni kannalta kiinnostavia, sillä asiaintilan alkaminen on aspektin kannalta oikeastaan yhtä keskeistä kuin asiaintilan eteneminen ja mahdollinen päätyminen. Tätä voi perustella sillä, että jos asiaintila ei koskaan ala, se ei voi myöskään edetä eikä päättyä.

Itsenäiset lauseet

Tässä luvussa käsittelen rajaavia lauseita hieman toisesta näkökulmasta kuin edellä, sillä pyrin selvittämään, voiko toisen lauseen kuvaaman asiaintilan kestoa joko alusta tai lopusta rajaava lause esiintyä paitsi samassa virkkeessä myös kauempana tekstikontekstissa. Aineistooni sisältyy kuitenkin jonkin verran tulkinnanvaraisia tapauksia, joista ei ole mahdollista yksiselitteisesti sanoa, voidaanko tekstikonteksti tulkita *olla*-, *tehdä*- tai *tulla*-verbillisen lauseen aspektitulkintaan vaikuttavaksi tekijäksi vai ei. Tässä luvussa en esitäkään tarkkoja lukuja tarkastelemieni seikkojen esiintymisestä tutkimusaineistossani, sillä se saattaisi antaa aineistosta väärän kuvan. Aloitan käsittelemällä tapauksia, joissa lause ilmaisee jatkuvaa asiaintilaa mutta joissa tekstikonteksti osoittaa, että

⁴⁴ Tarkalleen ottaen Heinämäki (1978) käsittelee tekstissään ilmauksia, joita hän nimittää aikakonnektoreiksi ja jotka rakenteeltaan ovat yksiosaisia konjunktioita (*kun*, *kunnes*), liittokonjunktioita (*ennen kuin*) sekä liittokonjunktioiden tapaisia useampiosaisia sanayhdistelmiä (*niin kauan kuin*, *siitä asti kun*) (ks. myös ISK 2004: § 814).

asiointila päättyy tai että sen ainakin ennakoidaan tai ennustetaan päättyvän (esimerkit 229 ja 230).

229 Kenian mellakoissa kuollut jo lähes 300

- - Suomen Nairobini-suurlähettiläs Heli Sirve sanoi, että **pääkaupungissa tilanne oli tiistai-iltana rauhallisempi kuin edellisinä päivinä.**

Torstaihin liittyy kuitenkin suurta epävarmuutta, sillä presidentinvaalit hävinnyt Odinga on ilmoittanut järjestävänsä rauhanomaisen mielenosoituksen Nairobini keskustassa”, Sirve sanoi puhelimesta. - -
(HS 2.1.2008.)

230 Sääolot sotkevat Suomenlinnan lautan reittiä

- - **Suomenlinna II:n toinen matkustamo on remontissa.** Se valmistunee ensi viikolla. Sen jälkeen toisenkin matkustamon lattia uusitaan.
(HS 3.2.2008.)

Esimerkki 229 on katkelma Ulkomaat-osion uutisesta, jossa käsitellään presidentinvaalien jälkeen alkaneita mellakoita Keniassa. Katkelma sisältää *olla-*verbillisen predikaatiivilauseen, joka kuvaa subjektimuuttujan (*tilanne*) erästä ominaisuutta (*rauhallisempi*). Lauserakenteeseen kuuluu myös ajan adverbiaali (*tiistai-iltana*), jonka avulla jonkinlaisena oleminen suhteutetaan tiettyyn ajankohtaan. Ominaisuutta ei siis esitetä entiteetin tyypillisenä tai luontaisena ominaisuutena, vaan ominaisuutena, joka sillä on kyseisellä hetkellä. Käsittelin luvussa 6.1.1 tilassa olemisen toteutumiksi hahmottuvien asiointilojen rajaamista ajankohtaa ilmaisevien adverbiaalien avulla ja totesin, että niillä on rajattuuden ilmaisemisen kannalta oma tehtävänsä. Ne eivät rajaa lauseen kuvaaman asiointilan ajallista etenemistä samalla tavoin kuin keston adverbiaalit, mutta ne kuitenkin hahmottavat asiointilan ympärille kehyksen, josta käsin asiointilan käynnissä olemista tarkastellaan. Asiointilan käynnissä olon suhteuttaminen tiettyyn ajankohtaan siis ohjaa tarkastelemaan entiteetin olemassaoloa tai jonakin tai jonkinlaisena olemista nimenomaan kyseisen ajankohdan kannalta, jolloin ei ole olennaista, onko asiointila ollut käynnissä ennen puheena olevan ajanjakson alkamista tai jatkuuko se myös sen jälkeen. Myös tarkastelunäkökulman rajattuus siis tuo oman tasonsa lauseen ilmaiseman asiointilan keston tulkintaan. Esimerkissä 229 kuitenkin tulee esiin myös se, että *olla-*verbillisen lauseen kuvaama asiointila ei ole ollut käynnissä puheena olevaa ajankohtaa aiempina hetkinä (*rauhallisempi kuin edellisinä päivinä*). Suhteuttaminen tiettyyn ajankohtaan voikin tapahtua lauseensisäisellä adverbiaalimääritteellä tai kontekstin perusteella.

Esimerkissä 229 keskeistä on se, että *olla-*verbillistä lausetta seuraavassa tekstikappaleessa puhutaan yhden ajankohdan eli tiistai-illan sijaan toisesta ajankohdasta eli torstaista ja tuolloin asiointilassa mahdollisesti tapahtuvista muutoksista. Toisin sanoen konteksti osoittaa paitsi sen, että asiointilan käsitetään

jatkuvan ensin mainitun ajankohdan eli tiistai-illan jälkeen, myös sen, että asiointilan ennakoidaan kuitenkin päättyvän toisena puheena olevana ajankohd-
tana eli torstaina. Tässä tapauksessa asiointilan kestoa ei siis suoranaisesti esite-
tä päättyväksi, vaan päättymistä pikemmin ennakoidaan tai arvellaan. Näin
ollen vaikka lauseen aspektimerkitys ei kontekstin yhteydessä muutukaan ra-
jaamattomasta rajatuksi, asiointilan päättymisen mahdollisuus tulee kuitenkin
tekstissä esiin. Tarkastelu kontekstin yhteydessä ei tässä silti myöskään muuta
sitä, että puheena olevan ajankohdan eli tiistai-illan kannalta asiointila on jat-
kuva, mutta tarkastelunäkökulma asiointilaan on kuitenkin rajattu.

Esimerkki 230 puolestaan on katkelma lyhyehköstä Kaupunki-osion tekstis-
tä, jossa käsitellään sääolojen vaikutusta Suomenlinnan lauttojen liikennöintiin.
Tässä esimerkissä *olla*-verbillinen lause ilmaisee subjektimuuttujan (*Suomenlin-
na II:n toinen matkustamo*) olemista tietyssä olotilassa (*remontissa*); olotilassa ole-
minen esitetään ajassa jatkuvana. Tässä tapauksessa tekstikontekstista kuiten-
kin ilmenee, että asiointila on päättymässä tiettyä ajankohtana (*ensi viikolla*).
Tämä ei silti muuta *olla*-verbillisen lauseen aspektitulkintaa, koska puheena
olevalla hetkellä lauseen kuvaama asiointila käsitetään käynnissä olevaksi. Sel-
vää kuitenkin on, ettei *olla*-verbillisen lauseen kuvaamaa asiointilaa ymmärretä
tekstikontekstissaan loputtomiin jatkuvaksi, vaan kontekstissa ennakoidaan
tapahtuvaa muutosta ja siten asiointilan päättymistä.

Ajassa jatkuvaksi esitetyn asiointilan päättymisen ennakoimista tai arvele-
mista osoittavien kontekstien lisäksi aineistooni sisältyy tekstejä, joiden perus-
teella asiointilan jatkuminen hahmottuu tietyn ajanjakson aikaiseksi. Tällaisissa
tapauksissa temporaalinen tarkastelunäkökulma ilmenee siis tekstistä, ei lau-
seen rajan sisäpuolella, ja se voidaan ilmaista joko tarkkaan (esimerkki 231) tai
summittaisesti (esimerkki 232).

231 YTV kysyy matkustajilta joukkoliikenteestä

> YTV teettää helmikuun toisella viikolla matkustajakyselyn, jossa kysytään mat-
kustajilta, mistä mihin he ovat matkalla. Tutkijat jakavat lomakkeita 4.-7. helmi-
kuuta. Kyselyllä selvitetään pääkaupunkiseudun rajan ylittävien joukkoliiken-
nematkojen kulkua ja hankitaan tietoa poikittaisliikenteestä. - -

**Lähiliikenteen junissa tutkimusta tehdään pääradan junissa R, Z ja H sekä
rantaradan junissa S, U ja Y.**

(HS 2.2.2008.)

232 Lähes kaikki raitiovaunut ja useat linja-autot ajavat poikkeusreittejä ensi ke-
sänä

> Ratikka- ja bussiliikenteeseen Helsingin ydinkeskustassa tulee runsaasti poik-
keusjärjestelyjä ensi kesänä ja syksyllä. - -

"HKL:n kaikki rakentajat ovat silloin käytössä ja **teemme töitä kolmessa vuoro-
sa**. Kerralla rakennetaan paljon, mutta saamme alueen kaikki kadut siihen kun-

toon, että joukkoliikenne toimii jatkossa hyvin", HKL:n liikennemestari Sami Aherva kertoo. - -
(HS 2.2.2008.)

Esimerkki 231 on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, jossa tiedotetaan joukkoliikennevälineissä tehtävästä tutkimuksesta. Tässä esimerkissä *tehdä*-verbillinen lause ilmaisee asiointilan, joka hahmottuu ajassa jatkuvaksi, mutta tekstikontekstista ilmenee, että asiointilan käynnissä olo rajoittuu tiettyyn ajalliseen jaksoon. Kyseinen ajanjakso ilmaistaan esimerkissä kahteen otteeseen: melko tarkasti (*helmikuun toisella viikolla*) ja hyvin tarkasti (*4.-7. helmikuuta*). Myös esimerkki 232 on katkelma Kaupunki-osion tekstistä, ja se käsittelee poikkeusjärjestelyjä joukkoliikenteessä. Tässä esimerkissä *tehdä*-verbillisen lauseen kuvaama asiointila hahmottuu niin ikään aspektiltaan rajaamattomaksi, mutta tekstikonteksti ilmaisee summittaisen ajanjakson (*ensi kesänä ja syksyllä*), jonka ajan asiointilan käsitetään olevan käynnissä. Esimerkit 231 ja 232 osoittavat siis yksiselitteisesti sen, että temporaalinen tarkastelunäkökulma voi ilmetä myös lausekontekstin ulkopuolelta. Tämä ei sinänsä muuta lauseiden aspektitulkintoja tarkastelunäkökulman sisällä, mutta se osoittaa kuitenkin rajattuutta nimenomaan tarkastelunäkökulman kautta.

Edellä olen osoittanut, että aineistooni sisältyy tapauksia, joissa tekstikonteksti ennakoி aspektiltaan rajaamattoman lauseen ilmaiseman asiointilan kes- ton päättymistä. Aineistoni perusteella ei voi kuitenkaan sanoa, että tähän tarkoitukseen käytettäisiin aina jotakin tiettyä ilmausta tai rakennetta, vaan on tapauksia, joissa päättymisen tulkitaan jonkin yksittäisen lauseen perusteella, kuten esimerkissä 230 (*Se valmistunee ensi viikolla*). Toisinaan taas päättymisen tulkinta perustuu ylipäänsä muihin tekstissä esiintyviin lauseisiin ja niiden ilmaisemiin merkityksiin, jolloin varsinaista lauseenulkoista rajan ilmausta on mahdoton osoittaa. Tällainen tapaus on muun muassa esimerkki 229. Molemmissa esimerkeissä asiointilan päättymisen esitetään joka tapauksessa vasta arveluna, joten vaikka päättymistä ennakoidaan, lauseen kuvaama asiointila käsitetään kuitenkin vielä puheena olevalla hetkellä käynnissä olevaksi. Tekstikonteksti ei siis muuta näiden lauseiden aspektitulkintoja.

Esimerkit 231 ja 232 puolestaan havainnollistivat niitä aineistoni lauseita, joissa ajassa jatkuvaksi käsitettyä asiointilaa tarkastellaan jonkin tekstistä ilme- nevän temporaalisen tarkastelunäkökulman kautta. Temporaaliset tarkaste- lunäkökulmat voidaan ilmaista joko summittaisina tai tarkkarajaisina ajanjak- soina, ja lauseiden kuvaamat asiointilat käsitetään ajassa jatkuviksi mutta ni- menomaan kyseisen rajatun tarkastelunäkökulman sisällä.

Seuraavaksi käsitelen sellaisia aineistoni *tehdä*- tai *tulla*-verbillisiä lauseita, jotka ilmaisevat rajattua muutospolkua tai muutokseen johtavaa kausaalista ketjua ja jotka samalla implikoivat jossakin uudessa tilassa olemisen alkamista. Tilassa olemisen alkaminen sinänsä on toki pragmaattinen päätelmä, mutta

joissain tapauksissa tekstikonteksti osoittaa myös muutoksesta seuranneen tilassa olemisen päättyneen (esimerkit 233 ja 234). Tällöin tilassa oleminen nousee tekstikontekstista esiin eikä jää yksinomaan pääteltäväksi.

233 Libya nousi YK:n turvaneuvoston puheenjohtajaksi

NEW YORK. Vuosikymmenet länsimaiden vieroksuma Libya pääsi tiistaina ensimmäistä kertaa YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuvaksi jäsenmaaksi ja saman tien puheenjohtajamaaksi.

Libyasta tuli hylkiö terrorismiyhteysepäilyjen vuoksi 1980-luvun lopulla. Saarto hellitti, kun Libyan johtaja Muammar Gaddafi muutti politiikkaansa 2003 ja muun muassa luopui joukkotuhoaseohjelmistaan. - -

(HS 2.1.2008.)

234 Yves Saint Laurent teki muodista taidetta

- - Harjoittelussa Christian Diorilla muotitalon perustaja nappasi hänet apulaisekseen, ja kun Dior sai sydänkohtauksen ja kuoli, **21-vuotiaasta tehtiin maailman mahtavimman muotitalon pääsuunnittelija.**

Ensimmäinen mallisto oli menestys, mutta parin vuoden päästä nuori nero lähetti muotinäytöslavalle mustia nahkatakkeja ja turkkeja, joissa oli kudotut hihat. Konservatiiviset asiakkaat olivat kauhuissaan. Hekö maksaisivat maltaita nuorison kaduilla käyttämästä tyylistä?

Mallisto ei myynyt. Tuli potkut. - -

(HS 3.6.2008.)

Esimerkissä 233 *tulla*-verbillinen lause ilmentää muutospolkua, jonka pääte-pisteenä on entiteetissä tapahtuva muutos, ja myös muutoksen tapahtumisen ajankohta on mainittu lauseessa (*1980-luvun lopulla*). Muutos esitetään loppuun asti edenneenä, joten lause hahmottuu siltä osin yksiselitteisesti aspektiltaan rajatuksi. Samalla lause implikoi uuden olotilan alkamista. Tekstikontekstista kuitenkin ilmenee, että muutoksesta seuraava olotila ei ole ollut lopullinen, vaan muutoksesta seurannut asiointitila eli tietynlaisena oleminen on sittemmin päättynyt. Toisin sanoen aiemmin tapahtunut muutos esitetään kumoutuneena. Samanlaisen tulkinnan saa myös esimerkki 234, jossa *tehdä*-verbillinen lause ilmaisee niin ikään muutosta, tarkemmin sanoen muutokseen johtavaa kausaalista ketjua. Myös tässä tapauksessa muutos esitetään lopputulokseen asti edenneenä, ja lause käsitetään siten aspektiltaan rajatuksi. Aivan kuten esimerkiksi 233, tekstikonteksti kuitenkin osoittaa, että muutoksen implikoima tilassa oleminen on päättynyt.

Esimerkit 233 ja 234 havainnollistavat sitä, että aineistossani tekstikonteksti voi rajata muutospolusta tai muutokseen johtaneesta kausaalisesta ketjusta seuranneen tilan, jolloin muutosta seurannut tila ei jää täysin implisiittiseksi. Muutosta ilmaisevan eli *tehdä*- tai *tulla*-verbillisen lauseen aspektiin tällä ei kuitenkaan ole vaikutusta. Esimerkit havainnollistavat myös sitä, että toisinaan tekstissä esiintyväksi rajan ilmaukseksi hahmottuu luontevasti jokin yksittäinen

lause; esimerkissä 234 rajan ilmaukseksi käsitetään lause *Tuli potkut*. Esimerkistä 233 tällaista yksittäistä, rajan ilmaukseksi tulkittavaa lausetta sen sijaan ei voi osoittaa, vaan muutoksesta seuranneen olotilan päättyminen on mahdollista päätellä vain yleisemmin tekstikontekstista.

Esimerkkien 233 ja 234 kaltaisissa tapauksissa ilmaistaan muutos, joten siitä seuraavan olotilan alkaminen on pragmaattinen päätelmä. Tilassa olemista ei siis ilmaista erikseen omalla kielellisellä rakenteellaan. Aineistooni sisältyy kuitenkin myös tapauksia, joissa *olla*-verbillisen lauseen ilmaisema tilassa oleminen hahmottuu tekstikontekstin perusteella seuraukseksi polusta tai kausaalisesta ketjusta (esimerkit 235 ja 236). Näissä tapauksissa kyse on siitä, että asiointilan alkamiselle osoitetaan tietty raja, josta sen ymmärretään lähteneen liikkeelle. Vaikka konteksti ei tällaisissa tapauksissa vaikuta *olla*-verbillisen lauseen kuvaaman asiointilan keston, alkurajat ovat kuitenkin rajattuun aspektiin liittyvä ilmiö, joka ilmenee aineistossani eri tavoin.

235 Intian poliitikot pallottelevat kiistellyn kirjailijan kohtalolla

> Bangladeshiläisen kirjailijan ja feministin Taslima Nasrinin asemasta on tullut kiistanaihe Intiassa. **Jos kuka, niin Nasrin on poliitikoille kuuma peruna**, jota siirrellään neuvottomina paikasta toiseen. - -
(HS 2.1.2008.)

236 Tapiolan metsiköistä puuttuu kokonainen puusukupolvi

Moottorisahat ovat puurreet poikki kuusikon Tapiolan Länsirannasta. Niin lahovikaiset kuin terveetkin kuuset ovat kaatuneet rytisten. **Metsärinne on nyt paikoin pahasti kalju**. - -
Kuusien vihaajaksi kaupungin luonnonhoitoyksikkö ei tunnustaudu. "Terveetkin kuuset oli hakkuualueelta kaadettava, jotta ne eivät menisi nurin myrskyssä", sanoo projektipäällikkö Jaana Junkkari. - -
(HS 3.2.2008.)

Esimerkki 235 on katkelma Ulkomaat-osiossa ilmestyneestä tekstistä, jossa käsitellään erään bangladeshiläisen kirjailijan asemaa Intiassa. Tarkemmin sanoen kyse on tekstin ingressistä, ja siinä esiintyvä *olla*-verbillinen lause ilmaisee entiteetin olotilaa, joka esitetään parhaillaan käynnissä olevana ja keskeytyksettömästi etenevänä. Tekstikontekstin perusteella jonkinlaisena oleminen on mahdollista käsittää seuraukseksi muutospolusta, jota ilmentää samassa tekstiyhteydessä esiintyvä *tulla*-verbillinen lause. Vaikka mikään kielellinen ilmaus ei tässä tapauksessa yksiselitteisesti osoita lauseiden kuvaamien asiointilojen välille tällaista syy–seuraus-suhdetta (vrt. *Kirjailijan asemasta on tullut kiistanaihe Intiassa, ja siksi ~ josta syystä hän on poliitikoille kuuma peruna*), niin asiointilojen esittäminen läheisesti toisiinsa liittyvinä saa kuitenkin aikaan tällaisen pragmaattisen päätelmän.

Esimerkissä 236 sen sijaan kausaalisen ketjun ja olotilassa olemisen välinen syy–seuraus-suhde hahmottuu huomattavasti selvemmin kuin muutospolun ja olotilan välinen suhde esimerkissä 235. Esimerkki 236 on katkelma Kaupunkiosion tekstistä, joka käsittelee pääkaupunkiseudun metsissä tehtyjä hakkuita. Ensimmäisen tekstikappaleen alussa kuvataan puiden kaatamista ja kaatumista, ja tässä kontekstissa *olla*-verbillisen lauseen ilmentämä olotila hahmottuukin selvästi seuraukseksi näistä toimista. Kiinnostava yksityiskohta tässä esimerkissä on se, että vaikka teon tekijä jää ensimmäisessä tekstikappaleessa implisiittiseksi, se ilmenee myöhemmin tekstistä: esimerkkikatkelman toisessa kappaleessa teon tietoinen – ja mahdollisesti myös välillinen – tekijä mainitaan eksplisiittisesti (*kaupungin luonnonhoitoyksikkö*).

Luvussa 4.1.1 esitin hypoteesina, että tilassa olemisen tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvat lauseet saattaisivat osoittautua tekstikontekstinsa yhteydessä seuraukseksi polusta tai kausaalisesta ketjusta. Totesin, että vaikka tällaista tulkintaa ei voi tehdä yksinomaan lauseen itsensä perusteella, se voisi siis saada tukea tekstikontekstista. Aineiston tarkastelu osoitti, että tekstikontekstin avulla voidaan toisinaan päästä selville siitä, millaisen polun tai kausaalisen ketjun toteutumaksi tilassa oleminen hahmottuu. Esimerkki 236 havainnollistaa niitä aineistoni lauseita, joiden tapauksessa tulkinta on selvä. Tulkinanvaraisuuttakin kuitenkin on, ja tätä havainnollistaa esimerkki 235.

8.3 Koonti

Edellä olen tarkastellut, miten tekstikonteksti vaikuttaa tutkimusaineistoni lauseiden aspektitulkintaan. Tässä yhteydessä olen pyrkinyt tuomaan esiin näkökulmia, jotka ovat uusia verrattuna aiempaan lauseen aspektin ja kontekstin välistä yhteyttä käsittelevään tutkimukseeni (ks. Nurminen 2011) ja jotka osaltaan tuovat esiin sen, miten monipuolisesti lauseen aspektin ja tekstikontekstin välistä yhteyttä voi tutkimusaineistoni perusteella tarkastella.

Tarkastelin ensin luvussa 8.1 aspektiltaan moniselitteisiä lauseita, joita ei ilman tekstikontekstin tukea ole mahdollista yksiselitteisesti tai lainkaan määrittellä joko rajattua tai rajaamatonta asiaintilaa kuvaaviksi. Aloitin analysoimalla luvussa 8.1.1 objektittomia *tehdä*-verbillisiä lauseita sekä lauseita, joissa *tehdä*-verbi saa objektikseen itsenäisen interrogatiivipronominin *mitä*. Totesin, että tekstikonteksti selvensi objektittomien *tehdä*-verbillisten lauseiden aspektitulkinnan kaikissa muissa paitsi niissä tapauksissa, joissa verbiin liittyi sen ilmaiseman prosessin tapaa kuvaava ilmaus (*väärin*, *riittävästi*). Muissa aineistoni objektittomissa *tehdä*-verbillisissä lauseissa verbi sen sijaan esiintyy yhdessä samanaikaisesti sekä tapaa että asiaintilaa ilmaisevan adverbien kanssa (esim. *niin*, *näin*), ja näissä tapauksissa tekstikonteksti selvensi, kuvaako lause aspekti-

taan rajatun vai rajaamattoman asiointilan. Tämä oli oletettavaa siksi, että ilman tekstikontekstin tukea lauseen merkitys olisi jäänyt täysin hämäräksi.

Tekstikonteksti selvensi myös noin kolmasosan niistä tapauksista, joissa *teh-dä*-verbi saa objektikseen itsenäisen pronominin *mitä* (*En tiedä, mitä teen huomenna*). Nämä lauseet ovat suoria tai epäsuoria kysymyksiä, jotka ilmaisevat epätietoisuutta jonkin asiointilan toteutumisesta ja joista ei lausekontekstin perusteella voi tietää, edellytetäänkö vastaukseksi jonkin aspektiltaan rajatun vai rajaamattoman asiointilan toteutumista. Osassa tapauksista tekstikonteksti siis osoitti, millaisen asiointilan toteutuminen kysymyksen esittäjällä mahdollisesti on mielessään, mutta osassa tapauksista kyse oli yksiselitteisesti epätietoisuuden ilmaisemisesta. Totesin, että tapaukset, joissa epätietoisuuden kohteena olevalle asiointilalle hahmotellaan vastaukseksi jokin mahdollisesti toteutuva asiointila, voidaan käsittää aspektiltaan kaksitasoisiksi (*En tiedä, mitä teen huomenna. Ehkä luen lehtiä kirjastossa. ~ Ehkä käyn kuntosalilla.*).

Aspektiltaan moniselitteisiä lauseita käsittelin myös luvussa 8.1.2, jossa selvitin, tulkitaanko eräät muodoltaan ja merkitykseltään läheiset *tulla*-verbilliset lauseet tekstikontekstinsa yhteydessä yksiselitteisesti joko statiivista tilaa eli entiteetin alkuperää tai dynaamista prosessia eli liikettä ilmaiseviksi. Aineiston tarkastelu osoitti, että useimmissa tapauksissa tulkinta selviää viimeistään tekstikontekstista, mutta tulkintaan vaikuttavat myös lauseensisäiset tekijät, kuten tempus ja nominaalisten lauseenjäsenten semantiikka. Lisäksi totesin, ettei tulkinta kaikissa tapauksissa ole pelkästään jompikumpi, vaan jotkin tapaukset on mahdollista tulkita molemmilla tavoilla myös tekstikontekstissaan.

Luvussa 8.2 puolestaan käsittelin lauseenulkoisia rajan ilmauksia, jotka aspektiltaan moniselitteisten lauseiden selventävän kontekstin lisäksi muodostavat luvun 8 toisen teeman. Lauseenulkoiset rajan ilmaukset määrittelin tekstissä eli yksittäisen lauserakenteen ulkopuolella esiintyviksi rajan ilmauksiksi. Tarkastelin ensin luvussa 8.2.1 sellaisia *tulla*-verbillisiä lauseita, joissa liikkeen kohdelokaatio jää vaille eksplisiittistä ilmausta ja siten huomion ikkunan ulkopuolelle. Totesin, että muutamia tapauksia lukuun ottamatta liikkeen kohdelokaatio ilmeni tekstikontekstista silloin, kun sitä ei lauseessa mainittu. Kohdelokaatio ilmeni joko tekstin otsikosta ja sen jälkeen uudelleen tekstistä tai yksinomaan tekstistä.

Luvussa 8.2.2 puolestaan tarkastelin eräitä yhdyslauseen osina toimivia sivulauseita sekä teksteissä esiintyviä itsenäisiä lauseita, jotka aineistossani hahmotuvat alku- tai loppurajoiksi eli toisen asiointilan alkamista tai päättymistä osoittaviksi rajaaviksi lauseiksi. Totesin, että *kunnes*-sivulauseet toimivat aineistossani yksiselitteisesti loppurajan ja osa *kun*-sivulauseista alkurajan ilmauksina. Itsenäisten lauseiden osalta sen sijaan totesin, että ne voivat osoittaa asiointilan ennustettua tai ennakoitua päättymistä, rajata asiointilan keston tietyn ajanjakson aikaiseksi tai osoittaa, että *olla*-verbillisen lauseen kuvaama tila on seu-

rausta polusta tai kausaalisesta ketjusta. Lisäksi aineiston tarkastelun yhteydessä kävi ilmi, että myös muutospolusta seuranneen tilan rajaaminen tulee esiin osassa aineistoni teksteistä.

Tutkimusaineistoni perusteella on mahdollista todeta, että jos lause hahmotuu tekstikontekstistaan irrotettuna aspektiltaan rajaamattomaksi, sen rajattuutta voidaan kuitenkin tekstikontekstissa ennakoida tai se voidaan jopa yksiselitteisesti osoittaa rajatuksi. Sama ei kuitenkaan päde toisinpäin, sillä jos lause esitetään aspektiltaan rajattuna, tekstikonteksti ei ennakoi sen jatkumista tai osoita sitä jatkuvaksi. Rajattua asiointilaa ei siis saa rajaamattomaksi, kun taas rajaamattomuus ei ole yhtä lopullista.

V Päätös

9 Kokoavaa tarkastelua

9.1 Lauseen aspektitulkinnan määräytyminen tutkimusaineistossa

Aineistoanalyysiluvussa 6 tavoitteeni oli selvittää, toimivatko aiemmin esitetyt lauseen aspektin määrittelyn tavat, kun niitä sovelletaan todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevaan aineistoon. Tarkastelun lähtökohtana oli kaksi fennistikassa aiemmin esitettyä lähestymistapaa aspektin määrittelyyn. Heinämäen (1984, 1994) esittämän näkemyksen mukaan lauseen aspektin tulkitseminen rajatuksi edellyttää eksplisiittisen rajan ilmauksen esiintymistä lauseessa, mutta aineistoanalyysin yhteydessä tarkastelin lisäksi sitä, edellyttääkö rajaamaton aspektitulkinta vastaavasti jatkuvuutta osoittavan ilmauksen esiintymistä lauseessa. Sivonen (1998, 2005, 2007) puolestaan on kognitiivisen kieliopin pohjalta soveltanut lähestymistapaa, jonka mukaan lauseen aspektin rajattuus perustuu verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvaan muutokseen ja rajaamaton tulkinta suhteen muuttumattomuuteen. Olen pyrkinyt ottamaan molemmat edellä mainitsemani lähestymistavat huomioon aineistoa analysoidessani.

Tutkimusaineiston tarkastelu osoitti, että aina ei ole mahdollista yksiselitteisesti sanoa, mihin yksittäiseen kielelliseen elementtiin lauseen rajattu tai rajaamaton aspektitulkinta perustuu. Tämä tuli ilmi luvussa 6.1.2, jossa käsitelin entiteetin alkuperää ilmaisevia *tulla*-verbillisiä lauseita. Kyseiset lauseet kuvaavat dynaamista prosessia ilmaisevasta verbistä huolimatta staattista tilaa (*Hän tulee hyvästä perheestä*), mutta jatkuvuuden tulkinta ei perustu mihinkään yksittäiseen ilmaukseen lauseen sisällä. Myös osa luvussa 6.3.1 käsittelemistäni transitiivisista tuloslauseista ilmaisee ajassa jatkuvaa tilaa, mutta jatkuvuuden tulkintaa ei voi perustaa yksittäiseen kielelliseen elementtiin (*Kokemus tekee hänestä ylivoimaisen presidentin tehtävään*). Alkuperää ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet sekä jatkuvaa vaikutusta ilmaisevat *tehdä*-verbilliset lauseet ovatkin niin sanottujen kvasiresultatiivilauseiden kaltaisia siinä, että niissä staattinen asiointila esitetään dynaamisena.

Olemaantulopolun tapahtumakehyksen toteutumiksi hahmottuvissa *tulla*-verbillisissä lauseissa sen sijaan ei ole varsinaista rajan ilmausta, vaan niissä prosessin kiintopiste hahmottuu pikemmin lokaatioksi, jossa kuvattu prosessi tapahtuu, kuin varsinaiseksi päätepisteeksi (*Kirjasto tulee keskustaan*). Samoin voidaan tulkita myös aineistoni muutospolkuja kuvaavat intransitiiviset tulos-

lauseet (*Anetesta on tullut yksi jätkistä*), joissa ominaisuuden tai roolin esitetään niin ikään pikemmin tulevan osaksi entiteettiä sen sijaan, että entiteetin käsitettäisiin saavuttavan ominaisuuden päätepisteen tapaan. Olemaantulopolkuja käsittelin luvussa 6.2.2 ja muutospolkuja luvussa 6.2.3. Aineistoni perusteella voikin todeta, että lauseen rajaamaton tai rajattu aspektitulkinta ei välttämättä edellytä jatkuvuutta tai rajaa osoittavaksi ilmaukseksi tulkitun kielellisen elementin esiintymistä lausekontekstissa. Siksi se Heinämäen (1984, 1994) esittämä näkemys, että lauseen rajattu aspektitulkinta perustuisi eksplisiittisen rajan ilmauksen läsnäoloon lauseessa, ei kaikilta osin pidä paikkaansa.

Edellä käsittelemäni ilmaukset ovat kuitenkin sellaisia, että niissä rajaamatoman tai rajatun aspektitulkinnan voi perustaa muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen muuttumattomuuteen tai siinä tapahtuvaan muutokseen. Entiteetin alkuperää ilmaisevissa *tulla*-verbillisissä lauseissa ja jatkuvaa vaikutusta ilmaisevissa transitiivisissa tuloslauseissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu muuttumattomaksi ASSOSIAATIOKSI tai keskeneräiseksi SEURAUSSUHTEEKSI, kun taas olemaantulopolkujen tapauksessa muuttujan ja kiintopisteen suhde vaihtuu SEPARAATIOSTA INKLUUSIOKSI, KONTAKTIKSI tai ASSOSIAATIOKSI. Nämä tapaukset osaltaan osoittavat, että fennistiikassa esitettyjä rajattuuden ja rajaamattomuuden määrittelyn tapoja voi pitää toisiaan täydentävinä. Esittelen vielä aineistostani esiin tulleita seikkoja, jotka tukevat tätä näkemystä.

Tutkimusaineistoni *olla*-verbillisissä lauseissa muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos ei välttämättä käy ilmi lausekontekstista, vaikka lause käsitettäisiin joko alkamisensa tai päättymisensä kannalta rajatuksi (*Sodan jälkeen hänen valtansa oli huipussaan, Korjauksen ajan tie on melkoinen perunapello*). Päätelmä suhteen muuttumisesta voidaan kuitenkin tehdä pragmaattisesti: kun asiointi on alkanut tai päättynyt, muuttujan ja kiintopisteen välinen suhdekaan ei välttämättä ole sama kuin se oli ennen asiointilan alkamista tai asiointilan ollessa vielä käynnissä. Muutos ei kuitenkaan suoranaisesti ilmene lauseesta itsestään. Näissä tapauksissa rajattuuden tulkinnan voi sanoa perustuvan lauseessa esiintyvään eksplisiittiseen rajan ilmaukseen, mikä osaltaan osoittaa, että tarkastelemani lähestymistavat ovat toisiaan täydentäviä.

Aineistooni sisältyy kuitenkin myös sellaisia tapauksia, joissa aspektin rajattuu osoittaa samanaikaisesti sekä rajan ilmaus että muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos. Tällaisia ovat liikepolkua ilmaisevat *tulla*-verbilliset lauseet, joissa liikkeen päätepidettä kuvaava lokatiiviadverbiaali käsitetään eksplisiittiseksi rajan ilmaukseksi ja muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde vaihtuu SEPARAATIOSTA yleensä INKLUUSIOKSI, KONTAKTIKSI tai ASSOSIAATIOKSI (*Piraattituotteet tulevat laivoilla Uruguayhin*). Aineistossani tosin on myös sellaisia tapauksia, joissa liikkeen kohdelokaatio jää mainitsematta (*Myös ulkomailta tuli hakemuksia*). Tällöin lauseessa ei ole eksplisiittistä rajan ilmaustakaan, mutta muuttujan ja implisiittisen kiintopisteen välinen suhde hahmottuu

silti muutokselliseksi. Predikatiiviadverbiaalin sisältävien *tulla*-verbillisten intransitiivilauseiden ilmaisemissa muutospoluissa ilmenee niin ikään sekä muuttujan ja kiintopisteen välinen muutoksellinen suhde että eksplisiittinen rajan ilmaus eli ominaisuus, jonka entiteetti saavuttaa (*Hän tuli presidentiksi*). Samoin aineistoni ainutkertaista kausaalista ketjua ilmaisevissa *tehdä*-verbillisissä lauseissa ilmenevät sekä rajan ilmaus että muuttujan ja kiintopisteen muutoksellinen suhde siinä tapauksessa, että objektina on totaaliobjekti (*Pommi teki reiän lattiaan*). Partitiiviobjekti puolestaan voidaan käsittää jatkuvuuden ilmaukseksi, ja tällöin muuttujan ja kiintopisteen välinen suhdekin hahmottuu muutokseen johtamattomaksi (*Vallankumousta tehtiin*). Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde säilyy muuttumattomana myös aspektiltaan rajaamattomissa *olla*-verbillisissä lauseissa, joissa *olla*-verbi tulkitaan jatkuvuuden ilmaukseksi (*Nuoret ovat huolissaan lasten netinkäytöstä, Toimitus on Canonin talossa*).

Lauseen aspektitulkinnaan vaikuttavia tekijöitä analysoidessani kiinnitin huomiota myös erilaisiin kestoja ja toistuvuutta ilmaiseviin adverbiaaleihin, koska aiemmat suomen kielen aspektia käsittelevät tutkimukset ovat varsin perusteellisesti selvittäneet näiden ilmausten aspektin ilmaisemiseen liittyviä tehtäviä (ks. esim. Kangasmaa-Minn 1985; Heinämäki 1984, 1994; P. Leino 1991; Huumo 2006, 2010a). Lähtökohtani oli, että nimenomaan keston ja toistuvuuden adverbiaaleilla voidaan osoittaa sellaisten asiointilojen päättymistä tai jatkuvuutta, jotka muutoin hahmottuisivat kestoiltaan rajaamattomiksi tai rajatuiksi.

Vaikka keston ja toistuvuuden adverbiaalien asema fennistisessä aspektikirjallisuudessa on ollut vahva, todelliseen kielenkäyttöön perustuvassa aineistossa ne osoittautuivat harvinaisiksi. Asiointilan keston rajaaminen *tunnintyyppisillä* duratiivisilla osmilla tai asiointilan päättymiseen kuluneen ajan osoittaminen *viikossa*-tyyppisillä inessiivisijaisilla ilmauksilla (ks. Tuomikoski 1978: 31–32; Alhoniemi 1979: 1–2; P. Leino 1991: 181–186) on aineistossani marginaalista, ja tämä koskee niin *olla*-, *tehdä*- kuin *tulla*-verbillisistäkin lauseita. Tutkimusaineistoni perusteella vaikuttaakin siltä, että todellisessa kielenkäytössä lauseen aspektitulkinna perustuu itse asiassa melko harvoin osmaan. Osmiin keskittyvä aineistopohjainen tutkimus kuitenkin edelleen selvittäisi osmien käyttöä aspektin ilmaisijoina, vaikka tässä tutkimuksessa käytetty aineisto antaa asiasta osviittaa. Joka tapauksessa tutkijan itse kehittelemien esimerkkien avulla osmista on ehditty sanoa jo paljon.

Toistuvuuden adverbiaalitkaan eivät aineistossani hahmottuneet tyypilliseksi rajaamattoman aspektin ilmaisemisen keinoksi, vaan ne osoittivat joko rajaamatonta tai rajattua toistuvuutta tai vaihtoehtoisesti toistuvuutta suhteessa johonkin aiemmin tapahtuneeseen asiointilaan (*Teen usein päätöksiä tunteella, Suomeen palkinto on tullut seitsemän kertaa, Hänen kotiosavaltionsa Iowa on jälleen kerran koko maailman huomion kohteena*). Asiointilan toistuvuuden osoittaminen

osoittautui siis melko epätyypilliseksi rajaamattomuuden osoittamisen keinoksi.

9.2 Lauseensisäiset aspektuaaliset tasot

Tutkimuksessani eräs keskeinen tarkastelun kohde on ollut aspektin ilmaisemisen kerroksellisuus. P. Leino (1991) esittää suomen kielen objektia ja samalla myös aspektin ilmaisemista käsittelevässä tutkimuksessaan, että erilaiset jatkuvuutta ja rajattuuutta osoittavat ilmaukset voivat kerrostua saman lausekontekstin sisällä siten, että lopputuloksena on monitasoinen merkityskokonaisuus. Esimerkkinä hän esittää lauseen *Lähes koko elämänsä Pekka luki vuodessa viikon ajan lehteä tunnin päivässä*, jonka merkitys siis syntyy erilaisten jatkuvuutta ja rajattuuutta osoittavien ilmausten kerrostumisen tuloksena. (Mts. 194–196.) En alun perinkään oletanut löytäväni tutkimusaineistostani näin monimutkaisia kerroksellisia kokonaisuuksia, mutta siitä huolimatta oli yllättävää, että rajattuuutta ja jatkuvuutta osoittavien ilmausten sijaan aineistoni lauseiden kannalta kiinnostavaksi ilmiöksi osoittautui täysin toisentyypinen kerroksellisuus. Toisin sanoen jatkuvuuden ja rajattuuuden ilmausten kerrostuminen ei ole tutkimusaineistossani prominentti ilmiö, vaan lauseen merkitykseen sisältyvät aspektuaaliset tasot tulevat siinä esiin toisella tavalla.

Tutkimusaineistossani lauseen rajattuun tai rajaamattomaan aspektitulkinnaan vaikuttaviksi kerroksiksi hahmottuivat lauseen kielteinen ja geneerinen tulkinta sekä eräät modaaliset ilmaukset, joista tutkimuksessani tarkastelin modaalisia apuverbejä *voida* ja *pitää*. Kyseiset verbit valikoituivat tarkastelun kohteeksi siksi, että niillä on aineistossani useita esiintymiä. Aineiston tarkastelu osoitti, että kielteisyys, geneerisyys ja tarkasteleman modaaliset apuverbit hahmottivat lauseen kuvaaman asiantilaa päälle rajaamattoman aspektuaalisen kerroksen. Kielteisissä lauseissa tämä tarkoitti asiantilaa toteutumattomuuden rajaamattomuutta (*Vuokrasopimusta ei vielä ole tehty*), geneerisissä lauseissa yksittäisten asiaintilojen pohjalta tehdyn yleistyksen rajaamattomuutta (*Suurin osa laittomista siirtolaisista tulee Meksikosta*) ja modaalisen apuverbin *voida* tai *pitää* sisältävissä lauseissa asiantilaa toteutumisen mahdollisuuden tai välttämättömyyden rajaamattomuutta (*Potilas voi tulla vastaanotolle, Laulajattarelle pitää tehdä uusi produktio*). Nämä rajaamattomuutta osoittavat ikkunat toimivat kaikissa aineistoni lauseissa samalla tavoin.

Aineistossani vastaavanlaista mutta rajattua aspektuaalista kerrosta osoittaviksi ilmauksiksi hahmottuivat rajatuiksi tarkastelunäkökulmiksi kutsumani ajankohdan adverbialit. Ne siis muodostavat kuvatun asiantilaa ylle ajallisen ikkunan, jonka näkökulmasta asiantilaa etenemistä tarkastellaan. Tällöin verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde hahmottuu yksiselitteises-

ti muuttumattomaksi, vaikka lauseeseen sisältyykin rajatun tarkastelunäkökulman ilmaisema rajattuuden taso. Ajankohtaa ilmaiseva adverbiaali hahmotuu rajatuksi tarkastelunäkökulmaksi vain aspektiltaan rajaamattomiin lauseisiin liittyessään (*Nyt olemme vain idiootteja, Huhti-syyskuun aikana ympäristökukseen tulee yhteydenottoja lutikoihin liittyen, Uudessa tunnelissa tehdään talven aikana korjauksia*). Sen sijaan rajattuja prosesseja kuvaavissa lauseissa ajankohdan adverbiaali täsmentää asiointilan tapahtumisen ajankohdan (*Liput konserttiin tulevat myyntiin maanantaina, Norja tekee ensimmäisen päästökauppasopimuksensa lähipäivinä*). Ajankohdan adverbiaaleja ei ole suomen kieltä koskevissa aspektitutkimuksissa käsitelty samaan tapaan rajattuina tarkastelunäkökulmina kuin tässä tutkimuksessa tehdään (ks. kuitenkin Huumo 1997a), mutta nähdäkseni niiden yhteys aspektin ja erityisesti rajattuuden ilmaisemiseen on ilmeinen.

Aspektin kerrostumisen kannalta kiinnostaviksi ilmauksiksi osoittautuivat tutkimusaineistossani myös seriaalista tarkastelua osoittavat kopulalauseet (*Alumiinivaunut ovat yhtä pitkää putkea alusta loppuun*). Vaikka tällaisia lauseita oli aineistossani hyvin vähän, esimerkit osoittivat, että seriaalinen tarkastelu itsessäänkin luo lauseen semantiikkaan yhden joko rajatun tai rajaamattoman aspektuaalisen tason sen mukaan, ymmärretäänkö seriaalinen tarkastelu ajassa jatkuvaksi vai päättyväksi. Lisäksi aspektin kerroksellisuus tuli aineistossani esiin sellaisissa *olla*-verbillisissä kopulalauseissa, joissa on A-infinitiivi- tai lausesubjekti (*Oli hankalaa muistaa kaikki yksityiskohdat, On ihanaa, että pian tulee keivät*). Näissä *olla*-verbillisissä lauseissa yhden kokonaisuuden sisällä ovat samanaikaisesti kahden eri lauseen aspektimerkitykset, joskaan lausesubjektin aspektimerkitys ei tässä aineistossa vaikuttanut *olla*-verbillisen lauseen aspektitulkintaan.

Lauseensisäiset aspektuaaliset tasot hahmottuivat tutkimuksessani kaiken kaikkiaan kiinnostavaksi ilmiöksi, jota olisi mielenkiintoista tutkia edelleen esimerkiksi kysymyslauseiden osalta. Kiinnostavia nämä aspektin ilmaisemisen kerroksellisuuteen liittyvät seikat ovat nimenomaan siksi, että ne osoittavat, miten lauseen sisälleen hahmotuu erilaisia näkökulmia ajalliseen rakentamiseen. Aspektia ei siis tarvitsekaan pitää vain yksittäisenä näkökulmana vaan useina päällekkäisinä tai peräkkäisinä näkökulmina lauseen kuvaaman asiointilan sisäiseen aikarakenteeseen. Asetelma 7 kokoo vielä aspektuaalisista tasoista esittämäni huomiot yhteen.

Aspektuaalisten tasojen ilmeneminen aineistossa	
infinitiivi- ja lausesubjektit	<p><i>Tavoitteena on, että metsä on metsän näköinen.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tilassa olemisen rajaamattomuus + tilassa olemisen rajaamattomuus <p><i>On liian vaarallista mennä ulos.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tilassa olemisen rajaamattomuus + liikepolun rajattuus
seriaalinen tarkastelu	<p><i>Alumiinivaunut ovat yhtä pitkää putkea alusta loppuun.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tilassa olemisen rajaamattomuus + seriaalisen tarkastelun rajattuus <p><i>Ruotsalainen maisema on siistiä ja sievää.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tilassa olemisen rajaamattomuus + seriaalisen tarkastelun rajaamattomuus
rajatut tarkastelu- näkökulmat	<p><i>Nyt olemme vain idiootteja.</i></p> <p><i>Huhti-syyskuun aikana ympäristökeskukseen tulee yhteydenottoja lutikoihin liittyen.</i></p> <p><i>Uudessa tunnelissa tehdään talven aikana korjauksia.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ tarkastelunäkökulman rajattuus + tilassa olemisen, polun tai kausaalisen ketjun rajaamattomuus
geneerisyys	<p><i>Kaasu tulee Ukrainaan putkissa Venäjän läpi.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ yleistyksen rajaamattomuus + liikepolun rajattuus <p><i>Tässä puoluejärjestelmässä yhden äänen enemmän saanut on voittaja.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ yleistyksen rajaamattomuus + tilassa olemisen rajaamattomuus
kielto	<p><i>Kaduilla ei ole turvallista.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ kiellon rajaamattomuus + tilassa olemisen rajaamattomuus <p><i>Vuokrasopimusta ei ole vielä tehty.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ kiellon rajaamattomuus + kausaalisen ketjun rajattuus
modaaliverbit <i>voida ja pitää</i>	<p><i>Neuvoissa voi olla pientä eroa kunnittain.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ mahdollisuuden rajaamattomuus + tilassa olemisen rajaamattomuus <p><i>Laulajattarelle pitää tehdä uusi produktio.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ välttämättömyyden rajaamattomuus + kausaalisen ketjun rajattuus

Asetelma 7. Aspektuaalisten tasojen ilmeneminen aineistossa.

9.3 Lauseen aspekti ja konteksti

Aineistoanalyysiluvussa 8 tarkastelin tekstikontekstin vaikutusta lauseen aspektitulkiintaan. Käsittelin sekä moniselitteisten lauseiden selventävää kontekstia että lauseenulkoisia rajan ilmauksia, mutta tarkastelemani näkökulmat eivät kuitenkaan ole päällekkäisiä aiemman lauseen aspektin ja kontekstin välistä yhteyttä käsittelevän tutkimukseni kanssa (ks. Nurminen 2011). Käsillä oleva tutkimus osoittaa, että lauseen aspektin ja tekstikontekstin välistä yhteyttä voi lähestyä monin eri tavoin.

Aineiston tarkastelun yhteydessä kävi ilmi, että tekstikonteksti selvensi aspektiltaan moniselitteisen lauseen tulkinnan eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kiinnostava havainto oli ensinnäkin se, että eräiden alkuperää tai liikettä ilmaisevien *tulla*-verbillisten lauseiden yhteydessä konteksti ei yksiselitteisesti määrännyt lauseelle jompaakumpaa tulkintaa vaan mahdollisti yhtä lailla molemmat tulkinnat (*Hiljaisuuden suurkuluttajat tulevat Helsingistä*). Lisäksi lauseen aspektitulkiinta saattoi jäädä epäselväksi sellaisissa tapauksissa, joissa *tehdä*-verbillinen lause ilmaisi epäsuoraa tai suoraa kysymystä eikä tekstikontekstistaakaan ilmennyt, millaisen asiointilan toteutuminen oli kysymyksen edellyttämä vastaus (*En tiedä, mitä teen huomenna*). Tällaisissa tapauksissa lauseen aspektimerkitys jää siis tulkinnanvaraiseksi siksi, että kuvattu teko voisi olla kestoltaan yhtä hyvin joko rajattua tai rajaamatonta. Aiemmassa tutkimuksessani tekstikonteksti yksiselitteisesti selvensi tai vahvisti lauseen aspektitulkiintaa, joten tällaisia kontekstissaankin moniselitteisiä tapauksia ei siinä esiintynyt lainkaan (ks. Nurminen 2011). Väitöstyössäni olen kuitenkin käyttänyt aiemman tutkimukseeni verrattuna suurempaa aineistoa, joten poikkeava tuloskin on siltä osin ymmärrettävä. Kuten todettua, myös tarkasteltavat näkökulmat ovat toisenlaiset kuin aiemmassa tutkimuksessani, jossa en käsitellyt lainkaan esimerkiksi kysyvien sivulauseiden ilmaisemia aspektimerkityksiä.

Aspektiltaan moniselitteisten lauseiden lisäksi tarkastelin lauseenulkoisiksi rajan ilmauksiksi hahmottuvia kielellisiä elementtejä. Totesin, että aineistoni teksteissä esiintyy sekä asiointilan alkamista että sen päättymistä osoittavia rajan ilmauksia. Yhdyslausekontekstin sisällä alkurajan ilmauksiksi hahmottuivat *olla*-, *tehdä*- ja *tulla*-verbillisten lauseiden yhteydessä *kun*-sivulauseet, vaikkakin tässä tehtävässä toimi vain osa kaikista aineistoni *kun*-sivulauseista (*Hänestä tuli julkkis, kun hän julkaisi kirjan*). Alkurajoiksi määrittelin myös ne itsenäiset eli tekstissä yhdyslausekontekstin ulkopuolella esiintyvät lauseet, joiden perusteella *olla*-verbillisen lauseen kuvaama tila oli mahdollista käsittää seuraukseksi joko polusta tai kausaalisesta ketjusta. Lauseensisäisen alkurajan sijaan asiointilan alkamista voidaan siis osoittaa myös tekstissä esiintyvällä alkurajan ilmauksella. Lauseen ulkopuolella esiintyviksi loppurajan ilmauksiksi puolestaan määrittelin liikettä ilmaisevan *tulla*-verbin kohdelokaatiota osoittavat ilmaukset,

kunnes-sivulauseet sekä asiintilan keston päättymistä ennakoivat tai ennustavat lauseet. Tekstissä myös ne lauseet, jotka osoittivat aspektiltaan rajaamattoman *olla-*, *tehdä-* tai *tulla-*verbillisen lauseen kuvaaman asiintilan keston rajautuvan tietyn ajanjakson aikaiseksi, oli mahdollista käsittää lauseenulkoisiksi rajan ilmauksiksi. Tutkimusaineistossani lauseenulkoisiksi rajoiksi hahmottuivat yhtä lailla niin kuvatun asiintilan alkamista kuin sen päättymistä ilmaisevat rajat.

Aineistostani tuli mielenkiintoisella tavalla esiin se, että teksteistä oli mahdollista osoittaa erilaisia rajan ilmauksia, joilla oli vaikutusta aspektiltaan rajaamattoman lauseen tulkintaan. Sen sijaan teksteissä ei esiintynyt sellaisia jatkuvuuden ilmauksia, jotka olisivat osoittaneet kestoiltaan rajatun asiintilan jatkumista. Tutkimukseni osoittaaakin, että rajattua ei saa rajaamattomaksi, mutta rajaamaton voidaan rajata paitsi lauseensisäisin kielellisin keinoin myös lauseenulkoisilla rajan ilmauksilla.

10 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut lauseen aspektin ilmaisemista suomen kielessä. Olen käsitellyt aspektia merkityskategoriana sen sijaan, että olisin keskittynyt analysoimaan jotakin aspektin ilmaisemiseen liittyvää muotopiirrettä. Olen valinnut tutkimuskohteekseni lauseet eli finiittiverbin ympärille muodostuvat syntaktiset rakenteet, mutta en ole pitäytynyt yksinomaan lauseen rajan sisäpuolella vaan olen ulottanut tarkastelun myös tekstikontekstiin. Tekstikontekstin vaikutusta lauseen aspektitulkintaan ei ole aiemmin tutkittu, joten lähestymistapani aspektiin on tältä osin uusi.

Tutkimukseni perustuu Helsingin Sanomista kerättyyn lauseaineistoon. Aineisto koostuu yhteensä 2243 lauseesta, joiden pääverbinä on *olla*, *tehdä* tai *tulla*. Lauseiden tekstikontekstit puolestaan muodostavat 877 tekstin aineiston. Verbit *olla*, *tehdä* ja *tulla* täydentävät toisiaan siksi, että ne ovat merkitykseltään skemaattisia, esiintyvät useissa syntaktisissa lausetyypeissä ja ilmaisevat toisiinsa nähden erityyppisiä asiointiloja (tilaa, tekoa, liikettä, muutosta). Tässä työssä olen tarkastellut kaikkia muita aineistoni lauseita paitsi verbin ja nominin tai partikkelin muodostamia idiomaattisia rakenteita (esim. *olla mieleen*, *tehdä tuloaan*, *tulla ilmi*), joita käsittelevä tutkimus muodostaa oman kokonaisuutensa (Nurminen, tulossa).

Tämän tutkimuksen keskeistä antia on käyttöpohjaisen näkökulman tuominen suomen kieltä koskevaan aspektitutkimukseen. Todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevan aineiston perusteella on ollut mahdollista osoittaa, että eräät aiemmissa aspektitutkimuksissa esitetyt havainnot ovat jossain määrin vääristäneet kuvaa siitä, millaisia kielellisiä keinoja aspektin ilmaisemiseen käytetään suomen kielessä. Työni on myös teoreettis-metodologisesti uudenvuorokainen aspektitutkimus, koska käytän lauseiden kuvaamiseen huomion ikkunoinniksi nimettyä metodia, jota ei kieliopin eikä varsinkaan aspektin tutkimisessa ole tois- taiseksi kovin paljon hyödynnetty. Lisäksi tutkimukseni osoittaa, että aiemmas- sa fennistisessä tutkimuksessa esitettyjä rajatun ja rajaamattoman aspektin määrittelyn tapoja voi pitää toisiaan täydentävinä. Aspekti myös hahmottuu tutki- muksessani kerrokselliseksi kielen ilmiöksi mutta hieman toiseen tapaan kuin fennistiikassa on aiemmin esitetty. Aiempiin aspektitutkimuksiin verrattuna uutta on myös lauseen aspektin ja tekstikontekstin välisen yhteyden tarkaste- leminen. Seuraavaksi käyn nämä seikat läpi vielä hieman yksityiskohtaisem- min.

Suomen kielen aspektia koskevat tutkimukset ovat pääosin perustuneet tutkijoiden itsensä kehittämiin esimerkkeihin (ks. kuitenkin Askonen 2001; Päiviö 2007), joten oletukseni tähän työhön ryhtyessäni oli, että todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevan aineiston avulla on mahdollista tuottaa uutta tietoa kyseisestä kielenilmiöstä. Eräs tärkeimmistä havainnoistani onkin, että aiemmissä tutkimuksissa keskeisinä tarkastelun kohteina pidetyt keston ja toistuvuuden adverbialit (esim. *tunnin, tunnissa, kaksi päivää, kerran vuodessa*) ovat aineistossani marginaalisia. Vaikka aiempi tutkimus on painottanut niiden merkityksellisyyttä aspektin ilmaisemisen kannalta, aineistossani lauseen aspektitulkinta perustuu vain hyvin harvoin keston tai toistuvuuden adverbialiin.

Tutkimukseni teoreettisen taustan muodostavat Langackerin (esim. 1987a, 2008) kognitiivinen kielioppi sekä Talmy'n (2000) kognitiivinen semantiikka. Olen myös hyödyntänyt työssäni sekä yleiskielitieteellistä että fennististä kognitiivista ja ei-kognitiivista aspektitutkimusta. Lauseaineiston tarkasteleminen Talmy'n (mp.) huomion ikkunoinnin näkökulmasta mahdollisti lauseiden ryhmittelyn niiden ilmaisemien merkitysten perusteella. Käsittelinkin aineistoni lauseita tilassa olemisen, polun ja kausaalisen ketjun tapahtumakehysten toteutumina, ja näistä polkuja vielä erikseen liikepolun, olemaantulopolun ja muutospolun toteutumina. Suomen kielen osalta huomion ikkunoinnin metodologia on aiemmin soveltanut Ojutkangas (2003, 2006, 2012), mutta muutoin sen hyödyntäminen on ollut vähäistä. Tässä työssä olen havainnollistanut, miten metodologia voi edelleen soveltaa aspektin ja kieliopin tutkimuksessa.

Tutkimuksessani tarkastelin, miten aiemmin fennistiikassa esitetyt rajatun ja rajaamattoman aspektin määrittelyn tavat toimivat aineistoni valossa. Aineiston tarkastelu osoitti, että suomen kielessä lauseen aspektitulkinta voi perustua samanaikaisesti sekä yksittäiseen rajan tai jatkuvuuden ilmaukseen että verbiprosessin muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuvaan muutokseen tai suhteen muuttumattomuuteen. Rajaamattomuuden tai rajattuuden tulkinta voi kuitenkin nousta esiin muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen muuttumattomuudesta tai siinä tapahtuvasta muutoksesta myös silloin, kun eksplisiitistä rajan tai jatkuvuuden ilmausta ei voi lausekontekstista osoittaa. Vaihtoehdoisesti rajan ilmaus taas voi osoittaa aspektin rajattuuutta silloin, kun muuttujan ja kiintopisteen välisessä suhteessa tapahtuva muutos jää lausekontekstin perusteella hämäräksi. Tutkimusaineistossani nämä kaksi fennistiikassa esitettyä lähestymistapaa hahmottuvatkin toisiaan täydentäviksi.

Tutkimusaineistossani aspektin ilmaisemisen kerroksellisuus puolestaan ei hahmottunut niinkään yksittäisten kielellisten ilmausten kerroksellisuudeksi lauseen sisällä, vaan erilaisiksi aspektuaalisiksi tasoiksi, jotka koskevat koko lauseen kuvaamaa asiaintilaa. Aineistossani tällaisia aspektuaalisia tasoja hahmottui erityisesti kielteisyyden, geneerisyyden sekä mahdollisuuden ja välttä-

mättömyyden merkitysten perusteella. Kyseiset merkitykset toivat lauseeseen rajaamattoman aspektin tason huolimatta siitä, oliko kuvattu asiointi sinänsä aspektiltaan rajattu vai rajaamaton. Ajankohdan adverbialit puolestaan hahmottivat rajaamattomiin asiointeihin liittyessään niin sanotun rajatun tarkastelunäkökulman eli eräänlaisen rajatun aspektuaalisen tason. Lisäksi aspektuaaliset tasot tulivat esiin aineistoni seriaalista tarkastelua ilmaisevissa kopulalauseissa sekä niissä *olla*-verbillisissä lauseissa, joissa subjekti on A-infinitiivilauseke tai lause.

Tässä työssä keskeinen tarkastelun kohde oli myös tekstikontekstin vaikutus lauseen aspektitulkintaan. Tutkimukseni osoitti, että kun lauseella on olemassa oma kielenkäyttökontekstinsa, sen tulkinta on myös vahvasti yhteydessä kontekstiin. Toisinaan tämä tarkoittaa jopa sitä, että lauseen aspektimerkitystä ei ole mahdollista ymmärtää lainkaan ilman kontekstin tukea. Tärkeä havainto oli myös se, että asiointilan rajattuun tulkintaan tekstikonteksti ei vaikuta, mutta rajaamaton asiointi voi kontekstin perusteella hahmottua rajatuksi. Aineistoni perusteella rajattuus hahmottuu siis lopullisemmaksi kuin rajaamattomuus.

LÄHTEET

AINESLÄHTEET

HS = Helsingin Sanomat. Ulkomaat-, Kaupunki- ja Kulttuuri-osiot 2.–4.1.2008, 1.–3.2.2008, 1.–3.3.2008, 1.–3.4.2008, 1.5.2008, 3.–4.5.2008, 1.–3.6.2008, 1.–3.7.2008, 1.–3.8.2008, 1.–3.9.2008, 1.–3.10.2008, 1.11.2008, 3.–4.11.2008 ja 1.–3.12.2008. Kustantaja Sanoma Media Finland Oy.

KIRJALLISUUS

Ahlman, Erik 1933: Adverbeista. *Vir.*, s. 137–159.

Alhoniemi, Alho 1975: Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista. *SJ* 17, s. 5–24.

— — — 1978: Suomen kielen terminatiiveista. *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*, s. 188–206. TYSYKIJ 6. Turun yliopisto, Turku.

— — — 1979: Ajankeston ja ajankohdan adverbiaaleista suomen kielessä. *Explanationes et tractationes Fenno-Ugricae in honorem Hans Fromm*, s. 1–8. Toim. Erhard F. Schiefer. Wilhelm Fink Verlag, München.

Askonen, Ebba 2001: *Objektin aspektuaalinen sijaivalinta*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 19. Oulun yliopisto, Oulu.

Bache, Carl – Basbøll, Hans – Lindberg, Carl-Eric (toim.) 1994: *Tense, Aspect and Action. Empirical and Theoretical Contributions to Language Typology*. Empirical Approaches to Language Typology 12. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.

Bhat, D. N. S. 1999: *The Prominence of Tense, Aspect and Mood*. Studies in Language Companion Series 49. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.

Binnick, Robert I. (toim.) 2012: *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Oxford University Press, Oxford – New York.

Borik, Olga 2006: *Aspect and Reference Time*. Oxford Studies in Theoretical Linguistics 13. Oxford University Press, Oxford.

Bybee, Joan L. 1985: *Morphology. A Study of the Relation between Meaning and Form*. Typological Studies in Language 9. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.

- Bybee, Joan – Perkins, Revere – Pagliuca, William 1994: *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Comrie, Bernard 1976: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- — — 1985: *Tense*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- Croft, William 1991: *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*. University of Chicago Press, Chicago.
- — — 2001: *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford University Press, Oxford.
- — — 2012: *Verbs: Aspect and Causal Structure*. Oxford University Press, Oxford.
- Croft, William – Cruse, D. Alan 2004: *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dahl, Östen 1975: On generics. *Formal Semantics of Natural Language*, s. 99–111. Toim. Edward L. Keenan. Cambridge University Press, Cambridge.
- — — 1985: *Tense and Aspect Systems*. Basil Blackwell Ltd, Oxford.
- — — (toim.) 2000: *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Empirical Approaches to Language Typology 20, EURO TYP 6. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Dahl, Östen – Hedin, Eva 2000: Current relevance and event reference. *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, s. 385–401. Toim. Östen Dahl. Empirical Approaches to Language Typology 20, EURO TYP 6. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Dahl, Östen – Karlsson, Fred 1976: Verbien aspektit ja objektin sijanmerkintä: vertailua suomen ja venäjän välillä. *SJ* 18, s. 28–52.
- Declerck, Renaat 2011: The definition of modality. *Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality*, s. 21–44. Toim. Adeline Patard ja Frank Brisard. Human Cognitive Processing 29. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Erelt, Mati 2005: Source-Marking Resultatives in Estonian. *Linguistica Uralica* 2005:1, s. 20–29.

- Evans, Vyvyan 2011: Language and cognition: The view from cognitive linguistics. *Language and Bilingual Cognition*, s. 69–107. Toim. Vivian Cook ja Benedetta Bassetti. Taylor and Francis Group, New York and Hove.
- Evans, Vyvyan – Green, Melanie 2006: *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Fauconnier, Gilles 1994: *Mental spaces*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fauconnier, Gilles – Turner, Mark 2002: *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books, New York.
- Fetzer, Anita 2004: *Recontextualizing Context: Grammaticality Meets Appropriateness*. Pragmatics & Beyond New Series 121. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Givón, Talmy 2001: *Syntax. An Introduction. Volume I*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Geeraerts, Dirk 2006: Introduction. A rough guide to Cognitive Linguistics. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, s. 1–28. Toim. Dirk Geeraerts. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. The University of Chicago Press, Chicago.
- — — 2006: *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press, Oxford.
- Groot, Casper de – Tommola, Hannu (toim.) 1984: *Aspect Bound. A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology*. Foris Publications, Dordrecht.
- Haddington, Pentti – Sivonen, Jari 2010: Johdanto. *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*, s. 7–17. Toim. Pentti Haddington ja Jari Sivonen. Gaudeamus, Helsinki.
- Hakanen, Aimo 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. *SJ* 14, s. 36–76.
- — — 1978: *Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet*. TYSYKLJ 8. Turun yliopisto, Turku.
- Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKST 350. SKS, Helsinki.
- Haspelmath, Martin 1997: *From Space to Time. Temporal Adverbials in the World's Languages*. Lincom Studies in Theoretical Linguistics 3. Lincom Europa, München–Newcastle.

- Heikkilä, Elina 2006: *Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtijutun elementtinä*. SKST 1065. SKS, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. SKST 728. SKS, Helsinki.
- — — 2012: Konteksti. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*, s. 88–93. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä ja Mikko Lounela. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Gaudeamus, Helsinki.
- Heinämäki, Orvokki 1978: Aikakonnektoreihin liittyviä kausaali-inferenssejä. *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*, s. 254–260. TYSYKLJ 6. Turun yliopisto, Turku.
- — — 1981: On the meaning of *olla* + 3rd inf. iness. in Finnish. *CIFU V: VI*, s. 383–388. Suomen Kielen Seura, Turku.
- — — 1984: Aspect in Finnish. *Aspect Bound. A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology*, s. 153–177. Toim. Casper de Groot ja Hannu Tommola. Foris Publications, Dordrecht.
- — — 1994: Aspect as boundedness in Finnish. *Tense, Aspect and Action. Empirical and Theoretical Contributions to Language Typology*, s. 207–233. Toim. Carl Bache, Hans Basbøll ja Carl-Eric Lindberg. Empirical Approaches to Language Typology 12. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Helasvuo, Marja-Liisa 1991: Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina. *Vir.*, s. 33–47.
- — — 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. *Vir.*, s. 340–356.
- — — 2001: *Syntax in the Making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Studies in Discourse and Grammar. Volume 9. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- — — 2006: Passive – personal or impersonal? A Finnish perspective. *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*, s. 234–255. Toim. Marja-Liisa Helasvuo ja Lyle Campbell. Current Issues in Linguistic Theory 277. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Helasvuo, Marja-Liisa – Huumo, Tuomas 2010: Mikä subjekti on? *Vir.*, s. 165–195.

- Helasvuo, Marja-Liisa – Laitinen, Lea 2006: Person in Finnish. *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*, s. 173–207. Toim. Marja-Liisa Helasvuo ja Lyle Campbell. Current Issues in Linguistic Theory 277. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Helsingin Sanomien asiakaspalvelu. <https://asiakaspalvelu.hs.fi/tuoteperhe/hs/>. Viitattu 7.1.2015.
- Herlin, Ilona 1998: *Suomen kun*. SKST 712. SKS, Helsinki.
- Hewson, John 2012: Tense. *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*, s. 507–535. Toim. Robert I. Binnick. Oxford University Press, Oxford – New York.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 161–190. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Soveltavan kielentutkimuksen keskus ja Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Hogeweg, Lotte – de Hoop, Helen – Malchukov, Andrej 2009: The semantics of tense, aspect and modality in the languages of the world. *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect and Modality*, s. 1–12. Toim. Lotte Hogeweg, Helen de Hoop ja Andrej Malchukov. Linguistics Today 148. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Hogeweg, Lotte – de Hoop, Helen – Malchukov, Andrej (toim.) 2009: *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect and Modality*. Linguistics Today 148. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Hopper, Paul J. (toim.) 1982: *Tense–Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Typological Studies in Language 1. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Huovila, Tapani 2005: *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Huumo, Tuomas 1997a: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnessa. Ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. TYSYKLJ 55. Turun yliopisto, Turku.
- — — 1997b: Partitiivisubjekti ja tilajatkumot. *SJ* 39, s. 65–97.
- — — 2003: Incremental existence: the world according to the Finnish existential sentence. *Linguistics* 41:3, s. 461–493. Mouton de Gruyter, Berlin.

- — — 2005: Onko *jäää*-verbin paikallissijamäärityksen tulosijalla semanttista motivaatiota? *Vir.*, s. 506–524.
- — — 2006: Kvantiteetti ja aika I. Nominaalisen aspektin näkökulma suomen objektin ja subjektin sijamerkintään. *Vir.*, 504–538.
- — — 2007: Kvantiteetti ja aika II. Nominaalinen aspekti ja suomen predikatiivin sijanvaihtelu. *Vir.*, s. 2–23.
- — — 2008: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 53, s. 168–180.
- — — 2010a: Nominal aspect, quantity and time: The case of the Finnish object. *Journal of Linguistics* 46, s. 83–125.
- — — 2010b: Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista. *Vir.*, s. 531–561.
- Huumo, Tuomas – Perko, Jari 1993: Eksistentiaalilause lokaalisuuden ilmaisijana. *Vir.*, s. 380–399.
- Huumo, Tuomas – Sivonen, Jari 2010a: Leonard Talmy – Kognitiivisen kielitieteen klassikko. *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*, s. 19–40. Toim. Pentti Haddington ja Jari Sivonen. Gaudeamus, Helsinki.
- — — 2010b: Conceptualizing Change as Deictic Abstract Motion: Metaphorical and Grammatical Uses of 'Come' and 'Go' in Finnish. *Meaning, Form, and Body*, s. 111–128. Toim. Fey Parrill, Vera Tobin ja Mark Turner. CSLI Publications, Stanford.
- Ikola, Osmo 1954: Suomen lauseopin ongelmia. *Vir.*, s. 209–245.
- — — 1964: *Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta*. 2. painos. Tietolipas 26. SKS, Helsinki.
- — — 1973: Subjekti vai predikatiivi? Eräs lauseenjäsennyksen umpikuja. *Mémoires de la Société Finno-ougrienne* 150, s. 65–74. Commentationes Fennicae 7. Suomen kielen laitos, Turun yliopisto.
- — — 1997: Objektipredikatiivi. *Vir.*, s. 498–512.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. SKS, Helsinki.
- Itkonen, Esa 2008: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. 3. painos, osa I. Yleisen kielitieteen julkaisuja 12. Turun yliopisto, Turku.

- Itkonen, Esa – Pajunen, Anneli 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. SKS, Helsinki.
- Itkonen, Terho 1976: *Erään sijamuodon ongelmia*. *Opuscula Instituti linguae Fennicae, Universitas Helsingiensis* 53, s. 173–217. Helsingin Yliopisto, Helsinki.
- Jaakola, Minna 2004: *Suomen genetiivi*. SKST 995. SKS, Helsinki.
- Jantunen, Jarmo Harri 2009: Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi – kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. *Vir.*, s. 101–113.
- Jääskeläinen, Anni 2012: Konjunktio *kunnes* ja sen alisteisuus. *Vir.*, s. 500–532.
- — — 2013: *Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktiot*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Kalliokoski, Jyrki 1995: Johdanto. *Teksti ja ideologia. Kirjoituksia kielestä ja vallasta julkisessa kielenkäytössä*, s. 8–36. Toim. Jyrki Kalliokoski. *Kieli* 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1967: Eräitä lauseanalyysin lieveksymyksiä. *Vir.*, s. 281–285.
- — — 1968: Verbi- ja objektikategorioiden keskinäisistä suhteista. *SJ* 10, s. 55–65.
- — — 1978: Verbien sisäisestä aspektista. *SJ* 20, s. 17–28.
- — — 1985: Suomen verbi-ilmausten kvantiteetista ja kvaliteetista. *Vir.*, s. 429–445.
- Kangasniemi, Heikki 1992: *Modal expressions in Finnish*. *Studia Fennica Linguistica* 2. SKS, Helsinki.
- Karsikas, Elina 2004: Tuli huikean avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karmea vuori. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fiktiivisenä liikkeenä. *SJ* 46, s. 7–39.
- Kelomäki, Tapani 1997: *Ekvatiivilause*. SKST 691. SKS, Helsinki.
- KKTKJ = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.
- Klein, Wolfgang 2009: How time is encoded. *Expression of Cognitive Categories: The Expression of Time*, s. 39–81. Toim. Wolfgang Klein ja Ping Li. Mouton de Gruyter, Berlin.

- Krifka, Manfred – Pelletier, Francis Jeffrey – Carlson, Gregory N. – ter Meulen, Alice – Chierchia, Gennaro – Link, Godehard 1995: Genericity: an introduction. *The Generic Book*, s. 1–124. Toim. Gregory N. Carlson ja Francis Jeffrey Pelletier. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Laitinen, Lea 1995: Nollapersoonaa. *Vir.*, s. 337–358.
- — — 2006: Zero person in Finnish. *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*, s. 209–231. Toim. Marja-Liisa Helasvuo ja Lyle Campbell. Current Issues in Linguistic Theory 277. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Lakoff, George 1990: The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics* 1:1, s. 39–74.
- Lakoff, George – Johnson, Mark 1980: *Metaphors we live by*. University of Chicago Press, Chicago.
- Langacker, Ronald W. 1987a: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, Stanford.
- — — 1987b: Nouns and verbs. *Language. Journal of the Linguistic Society of America* 63:1, s. 53–94.
- — — 1991: *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar. Cognitive Linguistics Research 1*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- — — 1999: *Grammar and Conceptualization. Cognitive Linguistics Research 14*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- — — 2008: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press, New York.
- Larjavaara, Matti 1990: *Suomen deiksis*. Suomi 156. SKS, Helsinki.
- — — 1991: Aspektuaalisen objektin synty. *Vir.*, s. 372–408.
- — — 1992: Objekti ja rajattuus. *Vir.*, s. 272–282.
- Lehismets, Kersten 2013: Verbit ja väylät. *SJ* 55, s. 29–50.
- Leino, Jaakko 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. SKST 900. SKS, Helsinki.
- Leino, Pentti 1989: Paikallissijat ja suhdessäntö. Kognitiivisen kieliopin näkökulma. *Vir.*, 161–219.

- — — 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Suomi 160. SKS, Helsinki.
- — — 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Leino, Pentti – Onikki, Tiina 1992: Comments on Cognitive Grammar. *SKY* 1992, s. 35–51. Toim. Maria Vilkuna. Suomen kielitieteellinen yhdistys, Helsinki.
- Lindstedt, Jouko 1984: Nested aspects. *Aspect Bound. A voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology*, s. 23–38. Toim. Casper de Groot ja Hannu Tommola. Foris Publications, Dordrecht.
- — — 2000: The perfect – aspectual, temporal and evidential. *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, s. 365–383. Toim. Östen Dahl. Empirical Approaches to Language Typology 20, EURO TYP 6. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Linell, Per 1998: *Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. IMPACT: Studies in Language and Society 3. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Lyons, Christopher 1999: *Definiteness*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lyons, John 1977: *Semantics. Volume 2*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Malchukov, Andrej 2009: Incompatible categories. Resolving the “present perfective paradox”. *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect and Modality*, s. 13–31. Toim. Lotte Hogeweg, Helen de Hoop ja Andrej Malchukov. Linguistics Today 148. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Miestamo, Matti – van der Auwera, Johan 2011: Negation and perfective vs. imperfective aspect. *From now to eternity*, s. 65–84. Toim. Jesse Mortelmans, Tanja Mortelmans ja Walter De Mulder. Cahiers Chronos 22. Rodopi, Amsterdam – New York.
- Nurminen, Salla 2011: Aspektin ilmaiseminen suomen kielessä – lauseen ominaisuus. *SJ* 53, s. 61–83.
- — — tulossa: *Olla-, tehdä- ja tulla-*verbin sekä nominin tai partikkelin muodostamien idiomaattisten rakenteiden aspektimerkitykset. Käsikirjoitus.

- Ojutkangas, Krista 2001: *Ruumiinosannimien kielipillistuminen suomessa ja virossa*. SKST 845. SKS, Helsinki.
- — — 2003: Suuntaa ilmaisevat adverbiaalit, suhdesääntö ja käsin: »ikkunointiin» perustuva analyysi. *Vir.*, s. 162–184.
- — — 2005: Viittauskehykset ja tarkastelunäkökulma – Miten sijaintia perusakseleilla kuvataan? *Vir.*, s. 525–551.
- — — 2006: Spatial axes in language and conceptualization. The case of bidirectional constructions. *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*, s. 21–39. Toim. Marja-Liisa Helasvuo ja Lyle Campbell. Current Issues in Linguistic Theory 277. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- — — 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. *Vir.*, s. 276–284.
- — — 2012: Ikkuna ulos. Suomen *ulko*-grammit ja huomion ikkunoiminen. *Vir.*, s. 169–197.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. SKST 817. SKS, Helsinki.
- — — 2005: 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. *Elävää kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*, s. 173–193. Toim. Ilona Herlin ja Laura Visapää. SKST 1021. SKS, Helsinki.
- — — 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*, s. 41–70. Toim. Pentti Haddington ja Jari Sivonen. Gaudeamus, Helsinki.
- Pajunen, Anneli 2001: *Argumenttirakenne. Asiointilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. SKS, Helsinki.
- Patard, Adeline – Brisard, Frank (toim.) 2011: *Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality*. Human Cognitive Processing 29. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. 2., tarkistettu painos. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- Pustet, Regina 2005: *Copulas. Universals in the Categorization of the Lexicon*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford University Press, Oxford.

- Päiviö, Pia 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. TYSYKLJ 75. Turun yliopisto, Turku.
- Pälsi, Marja 2000: Finnish Resultative Sentences. *SKY Journal of Linguistics* 13, s. 211–250. Toim. Timo Haukioja, Ilona Herlin ja Seppo Kittilä. Suomen kielitieteellinen yhdistys, Helsinki.
- Radden, Günther – Dirven, René 2007: *Cognitive English Grammar*. Cognitive Linguistics in Practice 2. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Rappaport Hovav, Malka 2008: Lexicalized meaning and the internal temporal structure of events. *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*, s. 13–42. Toim. Susan Rothstein. Linguistics Today 110. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Renkema, Jan 1993: *Discourse Studies. An Introductory Textbook*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Sadeniemi, Matti 1929: Objektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. *Vir.*, s. 315–320.
- Sasse, Hans-Jürgen 2001: *Recent activity in the Theory of Aspect: Accomplishments, Achievements, or just Non-Progressive State?* Arbeitspapier nr. 40 (Neue Folge). Institut für Sprachwissenschaft, Universität zu Köln.
- Saukkonen, Pauli – Haipus, Marjatta – Niemikorpi, Antero – Sulkala, Helena 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997: Suomen perfektin merkityksestä keskusteluaineiston valossa. *Vir.*, s. 2–26.
- Shore, Susanna – Mäntynen, Anne 2006: Johdanto. *Genre – tekstilaji*, s. 9–41. Toim. Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin. Tietolipas 213. SKS, Helsinki.
- Siro, Paavo 1964a: *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja Oy, Helsinki.
- — — 1964b: Infinitiivin asema suomen kieliopissa. *SJ* 6, s. 20–26.
- Sivonen, Jari 1998: Mitä aspekti kertoo naisten ja miesten toiminnasta? *Tuppisuinen mies. Kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista*, s. 132–151. Toim. Vesa Heikkinen, Harri Mantila ja Markku Varis. Tietolipas 154. SKS, Helsinki.

- — — 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKST 1017. SKS, Helsinki.
- — — 2007: *Aspektin ontologia ja kognitiivinen semantiikka. Merkityksen ongelmasta vähemmistökielten oikeuksiin. Juhlakirja professori Helena Sulkalan 60-vuotispäivänä*, 73–95. Toim. Harri Mantila, Merja Karjalainen ja Jari Sivonen. Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 79. Oulun yliopisto, Oulu.
- SJ = *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja.
- Sjöblom, Paula 2006: *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. SKST 1064. SKS, Helsinki.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- Suhola, Aino – Turunen, Seppo – Varis, Markku 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Finn Lectura, Helsinki.
- Sulkala, Helena 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora No. 8 Philologica No. 3. Oulun yliopisto, Oulu.
- — — 1996: Expression of aspectual meanings in Finnish and Estonian. *Estonian: Typological Studies I*, s. 165–225. Toim. Mati Ereht. Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 4. University of Tartu, Tartu.
- Talmy, Leonard 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume I: Concept Structuring Systems*. 2. painos. MIT Press, Cambridge (MA).
- — — 2007: Foreword. *Methods in Cognitive Linguistics*, s. xi–xxi. Toim. Monica Gonzales-Marquez, Irene Mittelberg, Seana Coulson ja Michael J. Spivey. Human Cognitive Processing 18. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Tanskanen, Sanna-Kaisa 2006: *Collaborating Towards Coherence: Lexical Cohesion in English Discourse*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Taylor, John R. 2002: *Cognitive Grammar*. Oxford Textbooks in Linguistics. Oxford University Press, Oxford.
- Tiainen, Outi 1997: Suomen eksistentiaalilause – päättymätön tarina. *Vir.*, s. 563–571.

- Tognini-Bonelli, Elena 2001: *Corpus Linguistics at Work*. Studies in Corpus Linguistics 6. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Tommola, Hannu 1990: On Finnish ‘aspect’ in discourse. *Verbal Aspect in Discourse*, s. 349–364. Toim. Nils B. Thelin. Pragmatics & Beyond New Series 5. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- — — 2000: Progressive aspect in Baltic Finnic. *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, s. 655–692. Toim. Östen Dahl. Empirical Approaches to Language Typology 20, EURO TYP 6. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Tragel, Ilona 2001: On Estonian core verbs. *Papers in Estonian Cognitive Linguistics*, s. 145–169. Toim. Ilona Tragel. Publications of the Department of General Linguistics 2. University of Tartu, Tartu.
- Tuomikoski, Risto 1973: Adjektiivin ja adverbien erosta. *Vir.*, s. 199–214.
- — — 1978: Objektinsijaisista määrän adverbialleista. *Vir.*, s. 26–51.
- TYSYKLJ = Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- Vahtera, Ralf 2009: *Otsikkorakenteita. Kontrastiivinen tutkimus suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien syntaktis-semanttisista otsikkotyypeistä*. Acta Wasaensia 209. Kielitiede 41. Universitas Wasaensis, Vaasa.
- Vendler, Zeno 1967: *Linguistics in Philosophy*. Cornell University Press, Ithaca.
- Vilkuna, Maria 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. SKST 500. SKS, Helsinki.
- — — 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. SKS, Helsinki.
- — — 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 1.–2. painos. KTKJ 90. Edita, Helsinki.
- Vir.* = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti.
- Visapää, Laura 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktiosta*. SKST 1181, Tiede. SKS, Helsinki.

- Västi, Katja 2011a: A case in search of an independent life. The semantics of the initial allative in Finnish verbless construction. *Case, Animacy and Semantic Roles*, s. 65–109. Toim. Seppo Kittilä, Katja Västi ja Jussi Ylikoski. *Typological Studies in Language* 99. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- — — 2011b: Mihin verbittömien konstruktoiden merkitystyytit perustuvat? Skemaattiset ja polyseemiset tapahtumanilmaukset. *SJ* 53, s. 34–60.
- — — 2012: Elävä LÄHDE. Alkuasemaisen ablatiivin merkitystyytit verbittömässä konstruktiossa. *Vir.*, s. 67–97.
- Xiao, Richard – McEnery, Anthony Mark 2004: *Aspect in Mandarin Chinese: A Corpus-Based Study*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Yamamoto, Mutsumi 1999: *Animacy and Reference. A cognitive approach to corpus linguistics*. *Studies in Language Companion Series* 46. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.